แนวความคิด ประชาธิปไตย ของ ปรีดี พนมยงค์

มูลนิธิปรีดี พนมยงค์
โครงการ ๖๐ ปี ประชาธิปไตย

แนวความคิดประชาธิปไตย

ของ

ปรีดี พนมยงค์

จัดพิมพ์โดย

มูลนิธิ ปรีดี พนมยงค์

โครงการ ๖๐ ปี ประชาธิปไตย

PRIDI-PHOONSUK
ปรีดี - พูนศุข พนมยงค์

www.pridi-phoonsuk.org

ChangeFusion OPENBASE.in.th

เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาทุกชิ้นไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา ห้ามนำไปใช้เพื่อการค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่งานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

แนวความคิดประชาธิปไตย ของ ปรีดี พนมยงค์

ISBN 974-88817-1-7
พิมพ์ครั้งแรก ๑๐ ธันวาคม ๒๕๓๕
จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม

จัดพิมพ์โดย

มูลนิธิปรีดี พนมยงค์

โครงการ ๖๐ ปีประชาธิปไตย

บรรณาธิการ วาณี พนมยงค์-สายประดิษฐ์
บรรณาธิการฝ่ายวิชาการ วิษณุ วรัญญู
แบบปก-รูปเล่ม ทองทิพย์ สุทธกรณ์

พิมพ์ที่ เรือนแก้วการพิมพ์ โทร. ๔๑๑-๑๔๒๓, ๔๑๑-๖๕๕๒
จัดจำหน่าย สายส่งศึกษิต บริษัทเคล็ดไทย จำกัด โทร. ๒๒๕-๙๕๓๖-๔๐
ดำเนินการผลิต บริษัทส่องศยาม จำกัด โทร. ๒๒๕-๙๕๓๓-๕

คำนำ

ในวาระครบรอบ ๖๐ ปีแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ในปีนี้นั้น ข้าพเจ้าดำริที่จะรวบรวมและจัดพิมพ์บทความและปาฐกถาซึ่งนายปรีดี พนมยงค์ ได้เคยแสดงไว้เกี่ยวกับประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญ และการเมืองการปกครองของไทย โดยที่ข้าพเจ้าเห็นว่าทรรศนะของนายปรีดีฯ ในเรื่องเหล่านั้นไม่ล้าสมัย และสอดคล้องกับสภาวการณ์ทางการเมืองในขณะนี้เป็นอย่างยิ่ง

ทรรศนะและข้อเสนอแนะต่าง ๆ ของนายปรีดี พนมยงค์ที่ปรากฏอยู่ในบทความและปาฐกถาเหล่านี้เป็นผลมาจากการศึกษาค้นคว้าทั้งในทางทฤษฎีและในทางปฏิบัติที่เป็นจริง ประกอบกับความปรารถนาที่จะเห็นระบอบประชาธิปไตยสมบูรณ์เกิดขึ้นและตั้งมั่นคงในประเทศไทย เพื่อความอยู่ดีกินดีของปวงชนชาวไทยทุกหมู่ทุกเหล่า ข้าพเจ้าจึงเห็นว่าสมควรที่จะเผยแพร่ให้ทราบกันเป็นที่กว้างขวางออกไป

บทความบางบทและปาฐกถาบางเรื่องอาจมีข้อความบางตอนซ้ำกันบ้าง ทั้งนี้เนื่องจากนายปรีดีฯ ได้เขียนบทความหรือแสดงปาฐกถานั้นต่อคณะบุคคลหรือต่อองค์กรต่าง ๆ คณะกัน ตามแต่ประเด็นที่คณะบุคคลหรือองค์กรนั้น ๆ ตั้งขึ้น นอกจากนี้ข้อความบางตอนเกี่ยวพันกับเหตุการณ์บางเหตุการณ์โดยเฉพาะในขณะนั้น ซึ่งต่อมาสถานการณ์ได้คลี่คลายไป โดยที่นายปรีดีมิอาจคาดการณ์ล่วงหน้าได้

สาระสำคัญของบทความและปาฐกถาที่ได้รวบรวมและคัดเลือกมาจัดพิมพ์ในครั้งนี้นั้น เน้นในข้อเสนอของนายปรีดีฯที่จะให้ประเทศไทยมีประชาธิปไตยสมบูรณ์

ข้าพเจ้าหวังว่าท่านผู้อ่านคงจะได้ประโยชน์จากหนังสือเล่มนี้ตามสมควร

(ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์)
ประธานมูลนิธิปรีดี พนมยงค์
๒๔ มิถุนายน ๒๕๓๕

บ้านซอยสวนพลู

ประกาศ

อานันทมหิดล

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า

โดยที่ทรงพระราชดำริเห็นว่า นายปรีดี พนมยงค์ ได้เคยรับหน้าที่บริหารราชการแผ่นดินในตำแหน่งสำคัญ ๆ มาแล้วหลายตำแหน่ง จนในที่สุดได้รับความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎรให้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และปรากฏว่า ตลอดเวลาที่ นายปรีดี พนมยงค์ ดำรงตำแหน่งเหล่านี้ ได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และด้วยความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ ทั้งได้แสดงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ในความปรีชาสามารถ บำเพ็ญคุณประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติเป็นอเนกประการ

จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ยกย่อง นายปรีดี พนมยงค์ ไว้ในฐานะรัฐบุรุษอาวุโส และให้มีหน้าที่รับปรึกษากิจราชการแผ่นดิน เพื่อความวัฒนาถาวรของชาติสืบไป

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ ๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๘
เป็นปีที่ ๑๒ ในรัชกาลปัจจุบัน
ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ
ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช
นายกรัฐมนตรี

(ร.จ. เล่ม ๖๒ ตอน ๗๐ วันที่ ๑๑ ธันวาคม)

พระราชทานนพรัตน์ราชวราภรณ์แก่ นายปรีดี พนมยงค์

วันที่ ๑๐ ธันวาคม มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นโบราณมงคลนพรัตน์ราชวราภรณ์กับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ปฐมจุลจอมเกล้าฯ พร้อมด้วยสายสร้อยทองคำแก่ นายปรีดี พนมยงค์ ด้วย

สารบัญ

คณะราษฎร และการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕

- บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎร และระบอบประชาธิปไตย ๑
- คณะราษฎรกับการอภิวัฒน์ประชาธิปไตย ๒๔ มิถุนายน ๒๕
- บันทึกฉบับ ๖ มีนาคม ๒๕๒๖ เรื่อง ตอบคำถามบางประการของนิสิตนักศึกษา ๔๗
- ตอบสัมภาษณ์ผู้แทนสหภาพเพื่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน ๕๙

รัฐธรรมนูญและประชาธิปไตย

- ข้อเสนอของนายปรีดี พนมยงค์ เรื่องวิธีส่งเสริมให้ราษฎรสนใจประชาธิปไตย ๘๕
- สาส์นถึงรองนายกรัฐมนตรี ๑๐๙
- ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญเบื้องต้น กับการร่างรัฐธรรมนูญ ๑๒๙
- ผู้เกินกว่าราชา ๑๕๓
- รัฐธรรมนูญฉบับบังกะหล่า ๑๖๕
- จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม ๑๗๑
- ประชาธิปไตยเบื้องต้นสำหรับสามัญชน ๑๙๗

การต่อต้านเผด็จการ

- จะมีทางได้ประชาธิปไตยโดยวิธีสันติหรือไม่ ๒๐๕
- เราจะต่อต้านเผด็จการได้อย่างไร ๒๑๗

สุนทรพจน์

- วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๗ ๒๔๙
- วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๘ ๒๕๔
- วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๙ ๒๕๘
- วันที่ ๗ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ๒๖๐

ภาคผนวก

- พระราชบัญญัติธรรมนูญปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. ๒๔๗๕ ๒๖๕
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม ฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ๒๗๑
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ๒๘๐
- หมายเหตุเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญสามฉบับ ๒๙๓

"ณ ที่นี้ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ เวลาย่ำรุ่ง
คณะราษฎรได้ก่อกำเนิดรัฐธรรมนูญเพื่อความเจริญของชาติ"

หมุดนี้เป็นจุดที่หัวหน้าคณะราษฎรยืนอ่านแถลงการณ์
ประกาศเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งฝังอยู่ ณ ลานพระบรมรูปทรงม้า
เบื้องซ้ายของพระรูป หน้าประตูสนามเสือป่า

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

พระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๘๙

นายปรีดี พนมยงค์ นายกรัฐมนตรี รับสนองพระบรมราชโองการ

นายปรีดี พนมยงค์

เมษายน ๒๕๒๖

บ้านอองโตนี ประเทศฝรั่งเศส

(ภาพโดย สุภา ศิริมานนท์)

บางเรื่อง
เกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎร
และ
ระบอบประชาธิปไตย

เมื่อระบบเศรษฐกิจอันเป็นรากฐานของสังคมได้เปลี่ยนไปแล้ว ระบอบการเมืองของสังคมก็จำต้องเปลี่ยนไปตาม มิฉะนั้นก็เกิดความขัดแย้งกับระบบเศรษฐกิจที่เป็นรากฐาน และก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ

บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎร และระบอบประชาธิปไตย

๑. การประชุมเป็นทางการครั้งแรกของคณะราษฎรมีขึ้นเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๒๗ ที่หอพักแห่งหนึ่ง ณ "Rue du Sommerard" ซึ่งเราเช่าห้องใหญ่ไว้เฉพาะการประชุมนั้น ผู้ร่วมประชุมมี ๗ คน คือ (๑) ร.ท. ประยูร ภมรมนตรี นายทหารกองหนุนซึ่งเคยเป็นผู้บังคับหมวดทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์รัชกาลที่ ๖ (๒) ร.ท. แปลก ขิตตะสังคะ สำเร็จวิชาจากโรงเรียนเสนาธิการทหารบกสยามแล้วมาศึกษาที่โรงเรียนนายทหารปืนใหญ่ฝรั่งเศส (๓) ร.ต. ทัศนัย มิตรภักดี นายทหารกองหนุนเคยเป็นผู้บังคับหมวดกรมการทหารม้าที่ ๕ นครราชสีมา แล้วมาศึกษาที่โรงเรียนนายทหารม้าฝรั่งเศส (๔) นายตั้ว ลพานุกรม นักศึกษาวิทยาศาสตร์ในสวิตเซอร์แลนด์ เคยเป็นจ่านายสิบในกองทหารอาสาสงครามโลกครั้งที่ ๑ (๕) หลวงสิริราชไมตรี นามเดิมจรูญ สิงหเสนี ผู้ช่วยสถานทูตสยามประจำกรุงปารีส เคยเป็นนักเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม และเป็นนายสิบตรีในกองทหารอาสาสงครามโลกครั้งที่ ๑ (๖) นายแนบ พหลโยธิน เนติบัณฑิตอังกฤษ (๗) ข้าพเจ้า

ที่ประชุมมีมติเป็นเอกฉันท์ให้ข้าพเจ้าเป็นประธานและเป็นหัวหน้าคณะราษฎรจนกว่าจะมีบุคคลที่เหมาะสมเป็นหัวหน้าคณะราษฎรในกาลต่อไป

การประชุมดำเนินไปเป็นเวลาประมาณ ๕ วัน ซึ่งได้ตกลงสาระสำคัญดังต่อไปนี้

ก. วัตถุประสงค์ของคณะราษฎร คือ เปลี่ยนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ ซึ่งในสมัยนั้นยังไม่มีศัพท์สมัยใหม่ว่า "**ปฏิวัติ**" หรือ "**อภิวัฒน์**" เพื่อถ่ายถอดคำฝรั่งเศส อังกฤษ Revolution ดังนั้นเราจึงใช้ศัพท์ธรรมดาว่า "**เปลี่ยนการปกครองของกษัตริย์เหนือกฎหมายมาเป็นการปกครองที่มีกษัตริย์อยู่ใต้กฎหมาย**" และการดำเนินเพื่อให้สยามบรรลุหลัก ๖ ประการ คือ (๑) รักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในทางการเมือง, ในทางศาล, ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง (๒) รักษาความปลอดภัยในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลดลงให้มาก (๓) บำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจโดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก (๔) ให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน (๕) ให้ราษฎรมีเสรีภาพที่ไม่ขัดต่อหลัก ๔ ประการดังกล่าวแล้ว (๖) ให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร

ข. โดยคำนึงถึงสภาพของสยามที่ถูกแวดล้อมโดยอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศส ซึ่งชาติทั้งสองนี้มีข้อตกลงกันถือเอาสยามเป็นประเทศกันชน แต่เขาอาจพร้อมกันยกกำลังทหารเข้ามายึดครองแล้วแบ่งดินแดนสยามไปเป็นเมืองขึ้นหรืออยู่ใต้อำนาจอิทธิพลของประเทศทั้งสอง ดังนั้นเราจึงเห็นว่าวิธีเปลี่ยนการปกครองดังกล่าวจะต้องกระทำโดยวิธี Coup d'Etat ซึ่งเราเรียกกันด้วยคำไทยธรรมดาว่า การยึดอำนาจโดยฉับพลัน เพราะในสมัยนั้นยังไม่มีผู้ใดตั้งศัพท์ไทยว่า "รัฐประหาร" เพื่อถ่ายถอดศัพท์ฝรั่งเศสดังกล่าวนั้น ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกันการแทรกแซงของมหาอำนาจ เพราะเมื่อคณะราษฎรได้อำนาจโดยฉับพลันแล้ว มหาอำนาจก็จะต้องเผชิญต่อสถานการณ์ที่เรียกเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า Fait Accompli คือ

พฤติการณ์ที่สำเร็จรูปแล้ว

ค. ผู้ที่เข้าร่วมประชุมครั้งแรกเป็นกรรมการกลางของคณะราษฎรไปพลางก่อน กรรมการแต่ละคนเป็นหัวหน้าแต่ละสายที่จะต้องเลือกเฟ้นผู้ที่ไว้วางใจได้ตามระเบียบพิจารณาตัวบุคคล แล้วนำมาเสนอกรรมการกลางของคณะราษฎร ซึ่งจะรับเข้าเป็นสมาชิกคณะราษฎรได้โดยมติเป็นเอกฉันท์เท่านั้น

ในชั้นแรกให้หัวหน้าสายหาสมาชิกเพิ่มเติมเพียงสายละ ๒ คนก่อน แล้วก็แยกเป็นหัวหน้าสายย่อยใหญ่น้อยแตกกิ่งก้านสาขาออกไป

ง. การเลือกเฟ้นสมาชิกคณะราษฎรเพิ่มเติมนั้น ต้องคำนึงถึงความเสียสละเพื่อชาติอย่างแท้จริง, ความกล้าหาญ, ความสามารถในการรักษาความลับ ดังนั้นจึงได้แบ่งบุคคลที่ต้องการเปลี่ยนระบอบปกครองดังกล่าวออกเป็น ๓ ประเภท คือ

ดี ๑. ได้แก่บุคคลที่สมควรได้รับคำชักชวนให้เข้าร่วมเป็นสมาชิกคณะราษฎรก่อนวันลงมือยึดอำนาจรัฐ แต่บุคคลประเภทนี้ก็ต้องแยกแยะออกไปอีกว่าผู้ใดควรได้รับคำชักชวนไว้ตั้งแต่เนิ่น ๆ หรือชวนต่อเมื่อใกล้เวลาที่จะลงมือทำการยึดอำนาจ มิให้ถือเพียงแต่ว่าบุคคลใดเป็นเพื่อนเที่ยวด้วยกัน กินด้วยกัน แล้วก็จะชวนเข้าเป็นสมาชิกในคณะราษฎรได้ทุกคนในทันทีทันใด ถ้าเพื่อนคนนั้นชอบพูดตลกเกินไปก็ย่อมเอาเรื่องที่จริงบ้างไม่จริงบ้างมาพูดเพียงแต่จะให้ผู้ฟังขบขันเป็นการตลกและอาจเอาเรื่องลับของคณะไปแย้มพรายเพื่อการตลก เพื่อนบางคนมีลักษณะดีหลายอย่างแต่เวลากินเหล้าเข้าไปแล้วกุมสติไว้ไม่อยู่แล้วพูดเลอะเทอะ ก็อาจพลั้งพลาดเอาเรื่องของคณะไปพูดในเวลาเมา จึงมิได้ชวนเข้าร่วมในคณะราษฎรก่อนลงมือยึดอำนาจ แต่เมื่อยึดอำนาจได้ในวันที่ ๒๔ มิถุนายนแล้ว ไม่มีความลับที่จะปิดบังจึงชวนให้ร่วมมือได้

ดี ๒. ได้แก่บุคคลที่จะได้รับคำชักชวนต่อเมื่อได้ลงมือปฏิบัติในการยึดอำนาจแล้ว ซึ่งเขาย่อมมีบทบาทเป็นกำลังให้คณะราษฎรได้

ดี ๓. ได้แก่บุคคลที่จะได้รับคำชักชวนในวันลงมือปฏิบัติการยึดอำนาจนั้นเองแต่ภายหลังที่การยึดอำนาจได้มีทีท่าแสดงว่าจะเป็นผลสำเร็จมากกว่าความไม่สำเร็จ

จ. นโยบายที่จะดำเนินภายหลังที่คณะราษฎรได้อำนาจรัฐแล้ว ที่ประชุมได้มอบให้ข้าพเจ้าเป็นผู้ชี้แจงและเห็นชอบตามหลัก ๖ ประการ ซึ่งข้าพเจ้าเป็นผู้เสนอรวมทั้งหลักการทั่วไปในเค้าโครงการเศรษฐกิจและได้มอบให้ข้าพเจ้าเตรียมร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจในโอกาสต่อไป

ฉ. ที่ประชุมได้พิจารณาเผื่อไว้ว่าถ้าการกระทำของคณะราษฎรต้องถูกปราบปรามหรือพ่ายแพ้ ก็ให้มีเพื่อนหัวหน้าสายคนหนึ่งที่เรากันไว้มิให้แสดงออกนอกหน้าว่าเป็นสมาชิกคณะราษฎรโดยไม่ต้องมาประชุมคณะกรรมการหัวหน้าสายบ่อยครั้งไม่ว่าจะในฝรั่งเศสหรือเมื่อกลับสยามแล้ว โดยบำเพ็ญตนประดุจเป็นคนอยู่ในบ้านอย่างสงบเงียบ ผู้นี้มีหน้าที่ดำเนินกิจการของคณะราษฎรที่อาจถูกปราบปรามหรือพ่ายแพ้นั้นต่อไปให้สำเร็จพร้อมทั้งให้มีหน้าที่ดูแลช่วยเหลือครอบครัวของเพื่อนที่ถูกติดคุกหรือถึงแก่ความตาย ที่ประชุมเห็นพ้องกันมอบหน้าที่นี้ให้แก่นายแนบ พหลโยธิน ซึ่งเป็นผู้มีทรัพย์สินมากโดยได้รับมรดกจากบิดา

เมื่อเสร็จการประชุมก่อตั้งคณะราษฎรแล้ว ข้าพเจ้ากลับสยามในเดือนมีนาคมปีนั้น แล้วเพื่อนที่ยังอยู่ในปารีสเลือกเฟ้นผู้ที่สมควรชวนร่วมคณะราษฎรต่อไปอีกประมาณ ๒-๓ เดือน เพื่อนที่ยังอยู่ปารีสได้ชวนนายทวี บุณยเกตุ นักศึกษาวิชาเกษตร และนายบรรจง ศรีจรูญ ไทยมุสลิมจากอียิปต์ที่มาเยือนปารีสซึ่งรับภาระจัดตั้งไทยมุสลิมต่อไป อาทินายแช่ม มุสตาฟา (บุตรหัวหน้าศาสนาอิสลามในไทยที่รู้จัก

กันในนามว่า "**ครูฟา**" ต่อมานายแซ่มเปลี่ยนนามสกุลว่า "**พรหมยงค์**" คล้ายๆนามสกุลข้าพเจ้า) ต่อมาได้ชวน ร.ต.สินธุ์ กมลนาวิน ร.น. นักศึกษาวิชาทหารเรือเดนมาร์กที่มาเยือนปารีส ต่อมาพระยาทรงสุรเดชได้มาดูงานทหารในฝรั่งเศส เพื่อนที่ยังอยู่ในปารีสจึงลองทาบทามว่ามีความรู้สึกอย่างไรต่อระบอบสมบูรณาฯ ก็ได้ความว่าไม่พอใจระบอบนั้น แต่ยังมิได้ถูกชวนเข้าร่วมในคณะราษฎร ต่อจากนั้นเพื่อนที่ก่อตั้งคณะราษฎรที่ปารีสก็ทยอยกันกลับสยาม ค่อยๆชวนเพื่อนนักศึกษาที่เคยสังเกตไว้ในการสนทนากันเพียงคร่าวๆ มิได้จำกัดเฉพาะนักศึกษาในฝรั่งเศสเท่านั้น ฉะนั้นต่อมาในสยามจึงได้ชวน ม.ล. อุดม สนิทวงศ์ นักศึกษาจากสวิตเซอร์แลนด์, ม.ล. กรี เดชาติวงศ์, นายสพรั่ง เทพหัสดิน ณ อยุธยา และนายเล้ง ศรีสมวงศ์ นักศึกษาจากอังกฤษ ฯลฯ และเพื่อนทหารบก ทหารเรือ พลเรือนคนอื่น ๆ ในสยาม ในปลายพ.ศ. ๒๔๗๔ จึงได้ชวนพระยาพหลพลพยุหเสนา, พระยาทรงสุรเดช, พระยาฤทธิอัคเนย์ และมอบให้พระยาพหลฯ เป็นหัวหน้าคณะราษฎร

๒. การที่คณะราษฎรเรียกสมาชิกประเภทดี ๑ ว่า "**ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง**" หรือโดยย่อว่า "**ผู้ก่อการ**" นั้น ก็แสดงอยู่ในตัวแล้วว่าบุคคลประเภทนี้เป็นเพียง "**กองหน้า**" (Vanguard) ของมวลราษฎรที่มีความต้องการเสรีภาพและความเสมอภาคยิ่งกว่าระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ สมาชิกประเภท ดี ๒ และ ดี ๓ เป็นกำลังหนุนตามลำดับ แต่พลังมหาศาลที่ช่วยให้คณะราษฎรทำการได้สำเร็จนั้น คือมวลราษฎรที่ให้ความสนับสนุนทั้งทางตรงและทางปริยาย

ผู้ถือทรรศนะตามพลังเก่าบางคนกล่าวว่าคณะราษฎรอ้างราษฎรโดยราษฎรไม่รู้เห็นด้วยนั้น ก็เนื่องจากผู้ที่กล่าวหาเช่นนั้นได้กล่าวตามทรรศนะและจุดยืนหยัดในชนชั้นวรรณะของเขาที่เขามีประโยชน์หรือนิยมชมชอบอยู่

วิทยาศาสตร์ทางสังคมที่ก้าวหน้าได้จำแนกบุคคลในสังคมออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ คือ (๑) พวกปฏิกิริยา (Reactionaries) ซึ่งต้องการเหนี่ยวรั้งระบอบสังคมเก่าให้คงอยู่กับที่หรือให้ถอยหลังยิ่งขึ้นไปอีก (๒) บุคคลอื่นๆ นอกจากเป็นพวกปฏิกิริยาแล้วเป็น People ซึ่งเราแปลว่า "**ราษฎร**" พลเมืองสยามส่วนมากซึ่งอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองสมัยนั้นเรียกตัวเองว่า "**ราษฎร**" เช่น นายอำเภอเกณฑ์พลเมืองทำงานโยธาก็เรียกกันว่าเกณฑ์ราษฎร หรือราษฎรรำพึงกันถึงความทุกข์ยากก็พูดว่า "**ราษฎรเดือดร้อนทุกหย่อมหญ้า**" คือแสดงถึงลักษณะของพลเมืองส่วนที่ถูกปกครองโดยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ความต้องการของมวลราษฎรไทยที่ต้องการเปลี่ยนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้นมิใช่คณะราษฎรเป็นคณะแรกที่ต้องการเช่นนั้น ผู้สนใจในวิทยาศาสตร์สังคมอันแท้จริงย่อมได้ศึกษามาก่อนแล้วถึงปรัชญาทางสังคมว่าทรรศนะทางสังคมของมนุษย์ได้เกิดขึ้นมาได้อย่างไร แล้วนำมาประยุกต์กับข้อเท็จจริงที่ประจักษ์ขึ้นในสยามตั้งแต่สมัยที่สยามจำต้องทำสนธิสัญญากับประเทศทุนนิยมต่างๆ ตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมา

ก. ข้าพเจ้าได้เคยกล่าวไว้บ้างแล้วในหนังสือ "**ความเป็นอนิจจังของสังคม**" สรุปโดยย่อคือเมื่อเครื่องมือการผลิตชีวปัจจัยของมนุษย์สังคมได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงไป มนุษย์ซึ่งเป็นผู้ทำและใช้เครื่องมือการผลิตนั้นก็ต้องพัฒนาไปตาม จึงจะเป็นพลังการผลิตที่ทำให้การผลิตชีวปัจจัยอุดมสมบูรณ์ขึ้น ครั้นแล้วความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจของมนุษย์ในสังคมก็จะต้องเปลี่ยนไปตาม จึงจะไม่เกิดวิกฤตกาลทางเศรษฐกิจ แล้วเมื่อระบบเศรษฐกิจอันเป็นรากฐานของสังคมได้เปลี่ยนไปแล้ว ระบอบการเมืองของสังคมก็จำต้องเปลี่ยนไปตาม มิฉะนั้นก็เกิดความขัดแย้งกับระบบเศรษฐกิจที่เป็นรากฐานและก่อให้เกิดวิกฤตกาลทาง

เศรษฐกิจ ทรรศนะทางสังคมของมนุษย์ก็เกิดขึ้นเป็นหลักนำให้มนุษย์มีการเคลื่อนไหวเพื่อจะได้มาซึ่งสิ่งอันจำเป็นแก่ระบบเศรษฐกิจที่พัฒนาขึ้นใหม่ ในหนังสือของข้าพเจ้าเล่มที่อ้างนั้นได้กล่าวถึงกำเนิดแห่งทรรศนะทางสังคมที่พัฒนาจากระบบปฐมสหการมาเป็นระบบทาส จากระบบทาสมาเป็นระบบศักดินาหรือส่วย Feudalism และจากระบบนี้ในตอนปลายเมื่อเกิดระบบเศรษฐกิจทุนนิยมขึ้น ทรรศนะทางสังคมเพื่อระบบทุนนิยมก็เกิดขึ้นและก็จะมีทรรศนะอื่นๆ ที่ก้าวหน้าเกิดขึ้นในระยะต่อๆ ไป

ณ ที่นี้ข้าพเจ้าขอกล่าวโดยย่อถึงกำเนิดของทรรศนะสังคมที่ต้องการเลิกระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ซึ่งเป็นระบบศักดินานั้นว่ามิได้เกิดขึ้นด้วยเจ้าศักดินาในยุโรป แต่เกิดขึ้นจากรากฐานที่ในยุโรปตะวันตกเมื่อปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ได้มีผู้คิดเครื่องจักรกลที่ใช้กำลังไอน้ำอันเป็นการอภิวัฒน์ใหญ่แห่งเครื่องมือการผลิตและก่อให้เกิดสิ่งที่เรียกกันว่า **"การอภิวัฒน์ทางอุตสาหกรรม"** Industrial Revolution ความจำเป็นจึงเกิดขึ้นที่จะต้องพัฒนามนุษย์ให้สามารถทำและใช้เครื่องมือการผลิตสมัยใหม่ดังกล่าวนั้นเพราะการที่จะใช้ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินที่ชำนาญอยู่แต่การใช้สัตว์พาหนะเป็นกำลังลากจูงไถหรือใช้เครื่องมือหัตถกรรมก็ไม่อาจที่จะทำและใช้เครื่องมือผลิตสมัยใหม่นั้นให้เกิดสมรรถภาพได้ ดังนั้นนายทุนสมัยใหม่ที่เป็นเจ้าของวิสาหกิจใช้เครื่องมือการผลิตสมัยใหม่นั้น จึงจำเป็นต้องใช้คนงานสมัยใหม่ที่มีความรู้ความสามารถกว่าคนงานตามระบบศักดินาเก่า และต้องเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของวิสาหกิจกับคนงานมาเป็นความสัมพันธ์ชนิดใหม่ คือชนิดระหว่างระบบทุนสมัยใหม่ซึ่งให้คนงานเป็นลูกจ้างสมัยใหม่ที่มีเสรีภาพยิ่งขึ้นกว่าไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินตามระบบศักดินาเก่า ที่ถูกบังคับให้ทำงานโดยไม่มีกำลังใจเพียงพอที่จะเอาใจใส่ต่อเครื่องมือสมัยใหม่ที่สลับซับซ้อนยิ่งขึ้น ดังนั้นพวกนายทุนสมัยใหม่นั้นเองจึงต้องการเปลี่ยนระบอบการเมืองศักดินาให้สอดคล้องกับระบบทุนสมัยใหม่ที่กำลังพัฒนา ฉะนั้นทรรศนะทางสังคมแห่งระบบทุนที่เกิดขึ้นใหม่จึงเกิดขึ้นที่ต้องการเปลี่ยนระบอบการเมืองศักดินาเพื่อให้ราษฎรมีเสรีภาพและมีสิทธิประชาธิปไตยยิ่งขึ้น ความคิดและทรรศนะที่เรียกร้องให้เปลี่ยนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในยุโรปในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ จึงแพร่หลายมาก ส่วนเจ้าศักดินาก็พยายามเหนี่ยวรั้งระบอบที่ฝ่ายตนได้ประโยชน์มากที่สุดไว้และพยายามเอาทรรศนะเก่าตามระบบศักดินาของตนมาโต้แย้งทรรศนะใหม่ที่ก้าวหน้าความขัดแย้งระหว่างระบบเก่าและทรรศนะเก่าฝ่ายหนึ่งกับระบบใหม่และความคิดใหม่อีกฝ่ายหนึ่งจึงเกิดขึ้นอย่างรุนแรง

เมื่อระบบทุนสมัยใหม่ได้เกิดขึ้นในยุโรปตะวันตกแล้วก็ได้พัฒนาเป็นทุนใหญ่มหาศาลยิ่งขึ้นเป็นบรมธนานุภาพหรือจักรวรรดินิยมที่ได้แผ่อำนาจมาในสยามและประเทศด้อยพัฒนาอื่นๆ สยามก็ได้ถูกบังคับให้จำต้องทำสนธิสัญญากับประเทศทุนนิยมต่างๆ อันเป็นผลให้สยามจำต้องรับเอาระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเข้ามาคู่เคียงกับระบบเศรษฐกิจศักดินาสมัยเก่า ดังนั้นทรรศนะอันเกิดจากระบบทุนสมัยใหม่ในยุโรปจึงได้ตามเข้ามาในสยามด้วยซึ่งมีเสียงเรียกร้องภายในสยามเอง และจากผู้ที่เคยศึกษาในยุโรปอเมริกาที่มิใช่หัวดื้อหัวรั้นของระบบศักดินาที่ล้าหลังจนเกินไป ที่ต้องการให้มีการเปลี่ยนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญมากยิ่งขึ้น แต่เสียงเรียกร้องนั้นมีระดับต่างๆกันบางพวกขอเอาแต่น้อยๆ บางพวกก็ขอให้อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญครบถ้วนตามหลักประชาธิปไตยสมบูรณ์สุดแท้แต่บุคคลใดจะจำกัดทรรศนะของตนเองเพียงใด

ข. กฎวิทยาศาสตร์แห่งบ่อเกิดจิตสำนึกของมนุษย์มีอยู่ว่า**"ความเป็นอยู่เป็นสิ่งกำหนดจิตสำนึกของมนุษย์"** ดั่งนั้นผู้ที่มีความเป็นอยู่อย่างเจ้าศักดินาหรือเจ้าส่วยย่อมมีจิตสำนึกที่จะรักษาระบบนั้นไว้แต่ข้อยกเว้นมีได้ดั่งที่ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในหนังสือเล่มที่อ้างนั้นว่า

"เมื่อกล่าวถึง "**พลังตกค้าง**" แห่งระบอบเก่า เราจำต้องทำความเข้าใจว่าพลังตกค้างนั้นมิใช่บุคคลในวรรณะเก่าเสมอไป เพราะบุคคลในวรรณะเก่าบางคนเป็นผู้ก้าวหน้าที่มองเห็นกฎแห่งอนิจจัง ถือเอาประโยชน์ส่วนรวมของสังคมเหนือกว่าประโยชน์ของวรรณะโดยเฉพาะเป็นผู้ที่มีศีลสัตย์ ซึ่งสมควรได้รับความสรรเสริญ นักปราชญ์ ซึ่งเป็นต้นฉบับแห่งวิทยาศาสตร์ทางสังคมสมัยใหม่กล่าวไว้ตามรูปธรรมที่เห็นจริงว่า

ในที่สุด ขณะที่การต่อสู้ของวรรณะจวนจะถึงคราวเด็ดขาด ความเสื่อมสลายกำลังดำเนินไปภายในวรรณะปกครอง ที่จริงนั้นคือภายในสังคมเก่าทั้งกระบวน การดั่งว่านั้นรุนแรงและเกรี้ยวกราด จึงมีชนในวรรณะปกครองส่วนน้อยแผนกหนึ่งละทิ้งวรรณะของตน และเข้าร่วมในวรรณะอภิวัฒน์ซึ่งเป็นวรรณะที่กุมอนาคตไว้ในมือ ดั่งเช่นเดียวกับในสมัยก่อน ซึ่งส่วนหนึ่งของวรรณะขุนนางได้ไปเข้ากับวรรณะเจ้าสมบัติ (นายทุนสมัยใหม่) ดังนั้น ในสมัยนี้ส่วนหนึ่งของวรรณะเจ้าสมบัติก็ไปเข้าข้างวรรณะผู้ไร้สมบัติ โดยเฉพาะส่วนหนึ่งของวรรณะเจ้าสมบัติผู้มีปัญญาที่ได้พยุงตนขึ้นสู่ระดับที่เข้าใจทฤษฎีแห่งขบวนวิวรรตการทั้งปวง"

ในทางตรงกันข้ามกับบุคคลที่กล่าวในวรรคก่อน ความจริงก็ปรากฏว่ามีบุคคลซึ่งดูเหมือนจะเป็นวรรณะใหม่ แต่ไม่เข้าใจกฎแห่งอนิจจัง โดยถือว่าสภาวะเก่าเป็นของถาวร และไม่พอใจในความพัฒนาของสภาวะใหม่ที่ต้องเป็นไปตามกฎธรรมชาติ บุคคลจำพวกนี้อาจไม่ใช่หน่อเนื้อเชื้อไขของวรรณะเก่าแต่บำเพ็ญตนเป็นสมุนของพลังเก่ายิ่งกว่าบุคคลแห่งอันดับสูงของวรรณะเก่า ทั้งนี้ก็เพราะพลังเก่าที่สลายไปนั้นได้สูญสิ้นไปเฉพาะรูปภายนอกของระบอบการเมือง แต่บุคคลเก่ายังแฝงอยู่ในกลไกอำนาจรัฐและอำนาจเศรษฐกิจ ซึ่งยังคงมีทรรศนะทางสังคมตามระบอบเก่าที่ล้าหลัง สิ่งตกค้างของระบอบเก่าชนิดนี้มีทรรศนะที่ผิดจากกฎธรรมชาติยิ่งกว่าบุคคลก้าวหน้าแห่งวรรณะเก่าเอง ฉะนั้นจึงดำเนินการโต้กฎธรรมชาติและกฎแห่งอนิจจัง ดึงสังคมให้ถอยหลังเข้าคลองยิ่งกว่าพวกถอยหลังเข้าคลองที่จำต้องเป็นไปตามสภาวะของเขา แต่อย่างไรก็ตาม

"การดึงให้สังคมถอยหลังก็เป็นไปเพียงชั่วคราว เพราะในที่สุดกฎแห่งอนิจจังต้องประจักษ์ขึ้น"

จากกฎดั่งกล่าวข้างบนนั้น เราก็ย่อมวินิจฉัยได้ว่าบุคคลใดมีลักษณะเป็นพลังใหม่นั้นมิใช่ถือแต่เพียงว่าเป็นผู้ที่เกิดและมีชีวิตร่างกายอยู่ในกาลสมัยใหม่ แต่ต้องดูถึงทรรศนะที่เขาใช้เป็นหลักนำชีวิตเขานั้นเป็นทรรศนะใหม่ที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลงใหม่ของระบบเศรษฐกิจที่เป็นพื้นฐานของสังคม หรือเขาถือตามทรรศนะที่เกิดจากระบอบเก่าซึ่งเข้าลักษณะที่มีคำพังเพยว่า "**เหล้าเก่าในขวดใหม่**" นั่นเอง

ค. ถ้านำหลักดั่งกล่าวนั้นมาประยุกต์กับการค้นหาว่าทรรศนะใหม่ที่ต้องการเปลี่ยนระบอบสมบูรณาฯ ในสยามเริ่มจากบุคคลใดนั้น ก็จะปรากฏว่าฝ่ายที่อยู่ในพลังเก่าที่ตกค้างย่อมมองเห็นแต่ว่าเกิดจากบุคคลในพลังเก่า ส่วนผู้ที่เป็นพลังใหม่ เฉพาะที่ทำตนว่าเป็นคนใหม่ที่สุดก็มองแต่คนในพลังใหม่เท่านั้น แต่ผู้ที่บำเพ็ญตนตามคติของปราชญ์ที่อ้างข้างบนนั้นคือผู้ที่ "**พยุงตนขึ้นสู่ระดับที่เข้าใจทฤษฎีแห่งวิวรรตการทั้งปวง**" ก็ไม่จำกัดความคิดของตนเองมองแต่บุคคลในพลังเก่าหรือใหม่โดยข้างเดียว คือย่อมมองทุกด้านจึงจะประสบสัจจะ

(๑) ภายในพลังเก่าแห่งสยาม เคยมีบุคคลส่วนหนึ่งที่ก้าวหน้ากว่าผู้ที่เกาะแน่นอยู่ในความคิดเก่าคือปรากฏว่าเมื่อประมาณ ๑๐๐ ปีมาแล้วได้มีพระเจ้าน้องยาเธอ ๓ พระองค์ คือ กรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ์,

พระองค์เจ้าโสณบัณฑิต (ต่อมาเป็นกรมขุนพิทยลาภ), พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ (ต่อมาเป็นสมเด็จกรมพระสวัสดิฯ) และพระองค์เจ้าปฤษฎางค์กับข้าราชการสถานทูตสยามกรุงลอนดอน อาทิหลวงวิเศษสาลี (นาค ณ ป้อมเพชร ต่อมาเป็นพระยาไชยวิชิตสิทธิสาตรา ผู้รักษากรุงเก่า), สับเลฟท์เทอแนนท์ สอาด สิงหเสนี (ต่อมาเป็นนายพลตรีพระยาประสิทธิศัลยการ อัครราชทูตสยามประจำกรุงลอนดอน แล้วได้เป็นพระยาสิงหเสนี สมุหเทศาภิบาล มณฑลนครราชสีมา) ฯลฯ ได้เคยทำหนังสือกราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๕ ขอให้ทรงปรับปรุงการปกครองประเทศให้ทันสมัยยิ่งขึ้น ท่านเหล่านี้มีลักษณะก้าวหน้าแต่ท่านมีทรรศนะไม่ไกลถึงขนาดขอให้สยามมีระบบรัฐสภาที่ราษฎรมีส่วนในการเลือกตั้งผู้แทน และถึงขนาดที่เสนาบดีต้องได้รับความไว้วางใจจากสภาผู้แทนราษฎร แต่ก็นับว่าท่านเหล่านั้นมีความกล้าหาญมากในการกราบบังคมทูล ปัญญาชนรุ่นปัจจุบันที่เป็นพลังใหม่แท้จริงไม่ควรสะดุดอยู่เพียงแต่เห็นว่าเคยมีพระบรมวงศานุวงศ์ดั่งกล่าวแล้วได้มีความคิดก้าวหน้าเท่านั้น ขอให้ติดตามค้นคว้าต่อไปให้สิ้นกระแสความว่าพระพุทธเจ้าหลวงได้ทรงตอบคำกราบบังคมทูลนั้นว่ากระไร และได้มีพระราชดำรัสในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษาว่ากระไรในเรื่องการปกครองโดยระบบรัฐสภา และมีพระราชหัตถเลขาถึงพระราชธิดาองค์หนึ่งในหนังสือไกลบ้านตอนที่เสด็จนอรเวย์ว่ากระไร ซึ่งข้าพเจ้าได้เชิญพระราชหัตถเลขามากล่าวไว้ในคำอธิบายกฎหมายปกครองที่โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔

ผู้สนใจในประวัติศาสตร์แห่งความคิดประชาธิปไตยของคนไทยควรค้นคว้าต่อไปว่าท่านที่ได้กราบบังคมทูลพระพุทธเจ้าหลวงดังกล่าวนั้น เมื่อท่านกลับสยามแล้วท่านเองได้มีการปฏิบัติหรือมีการแสดงความเห็นประชาธิปไตยไว้ในที่ใดเมื่อใดบ้าง ข้าพเจ้าเคยเป็นนักเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรมในสมัยที่สมเด็จกรมพระสวัสดิฯ เป็นอธิบดีศาลฎีกา จึงมีโอกาสศึกษาคำพิพากษาฎีกาที่พระองค์ทรงวางบรรทัดฐานไว้แสดงให้เห็นถึงทรรศนะประชาธิปไตยในทางศาล อาทิ คำพิพากษาฎีกาที่ ๓๒๖/๒๔๕๕ มีความตอนหนึ่งว่า

> “.....ในคดีที่เป็นอุกฤษฏโทษถึงตาย ถ้าการพิจารณายังมิกระจ่างจะฟังเอาพิรุธนายถมยาลงโทษถึงตายนี้ยังหมิ่นเหม่ยังมิบังควร และ**ธรรมภาษิตว่าไว้ว่า คดีเมื่อมีเหตุเคลือบแคลงสงสัย แม้จะปล่อยผู้ผิดเสียสัก ๑๐ คน ก็ยังดีกว่าจะลงโทษคนที่หาผิดมิได้คนหนึ่งดังนี้**”

บรรทัดฐานประชาธิปไตยทางศาลที่พระองค์ได้ทรงวางไว้นั้น ตุลาการในสมัยนั้นและสมัยต่อมาก็ได้ปฏิบัติตามอยู่อีกหลายปี จนกระทั่งซากเก่าแห่งความยุติธรรมตามระบบศักดินาโบราณได้ฟื้นขึ้นมาอีกจึงมีตุลาการบางคนที่ถือซากทรรศะเก่าได้ละทิ้งธรรมภาษิตที่เป็นรากฐานแห่งทรรศนะประชาธิปไตยในทางศาลดังกล่าวแล้ว

นักเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรมสมัยนั้นจำต้องศึกษาพระราชบัญญัติใหญ่น้อย ดังนั้นคนรุ่นนั้นจึงยังพอจำกันได้ถึงพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. ๒๔๖๐ ประวัติของเรื่องมีอยู่ว่ากระทรวงธรรมการในสมัยนั้นกราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๖ เสนอร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวเพื่อกวดขันโรงเรียนราษฎร์ที่สมัยก่อนเอกชนตั้งขึ้นได้โดยไม่ต้องขออนุญาตรัฐบาล กระทรวงธรรมการต้องการให้การตั้งโรงเรียนราษฎร์ต้องได้รับอนุญาตจากรัฐบาลก่อน อีกทั้งมีข้อบังคับควบคุมโรงเรียนราษฎร์อย่างกวดขัน รัชกาลที่ ๖ ได้ทรงส่งร่างพระราชบัญญัติของกระทรวงธรรมการมาให้คณะกรรมการร่างกฎหมาย ซึ่งสมเด็จกรมพระสวัสดิ์ฯขณะนั้นเป็นกรมหลวงทรงเป็นสภานายก ท่านผู้นี้ได้ตรวจร่างแล้วทรงร่างขึ้นใหม่ด้วยพระองค์

เองตามทรรศนะประชาธิปไตยของพระองค์ ที่ต้องการให้บุคคลมีเสรีภาพในการให้การศึกษาและให้พลเมืองได้มีการศึกษาอย่างแพร่หลาย เหตุฉะนั้นพระองค์จึงได้ร่างบทบัญญัติไว้ตอนหนึ่งมีใจความว่า ถ้าผู้ขอตั้งโรงเรียนราษฎร์ได้ยื่นคำขอต่อกระทรวงธรรมการแล้ว กระทรวงนี้ไม่ตอบอนุญาตภายในกำหนดเวลาที่กล่าวไว้ก็ให้ถือว่าเป็นการให้อนุญาตแล้ว รัชกาลที่ ๖ ทรงเห็นชอบด้วยจึงได้โปรดเกล้าฯ ให้ประกาศใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ฉบับดังกล่าวแล้ว ซึ่งทำให้กระทรวงธรรมการไม่พอใจเป็นอย่างยิ่งและพยายามแก้ไขพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์หลายครั้งแต่ก็ไม่สำเร็จ ทั้งนี้ย่อมแสดงว่าสมเด็จกรมพระสวัสดิ์ฯ ในขณะยังทรงรับราชการอยู่นั้นยังมีทรรศนะประชาธิปไตยอยู่บ้างดังกล่าวมานั้น

(๒) ผู้ที่เป็นพลังใหม่แท้จริงจะต้องไม่ดูหมิ่นคนธรรมดาสามัญว่าไม่มีความคิดที่จะเรียกร้องให้เปลี่ยนระบอบสมบูรณาฯ

เมื่อครั้งข้าพเจ้าเรียนในชั้นมัธยมเบื้องต้นสมัย ๖๐ ปีกว่ามาแล้ว เคยได้ยินและได้อ่านและได้พบคนธรรมดาสามัญที่มีอายุชราแล้ว ๒ คนคือ ก.ส.ร. กุหลาบ ที่ออกนิตยสาร "สยามประเภท" ที่แคะไค้ระบอบปกครองสมบูรณาฯ จนมีผู้ใส่ความว่าผู้นี้มีจิตฟุ้งซ่าน แต่เมื่อข้าพเจ้าไปพบก็ไม่เห็นว่าท่านฟุ้งซ่าน อีกคนหนึ่งคือ "**เทียนวรรณ**" ซึ่งมีฉายาว่า "**วรรณาโภ**" ท่านผู้นี้มีคติประชาธิปไตยมาก ขณะนั้นท่านหนวดขาวแล้วประมาณว่าขณะนั้นมีอายุเกือบ ๗๐ ปี ข้าพเจ้าพบที่ตึกแถวใกล้วัดบวรนิเวศน์ ท่านผู้นี้เคยติดคุกเพราะเขียนหนังสือและโฆษณาที่ขัดแย้งระบอบสมบูรณาฯ ท่านเห็นว่าท่านไม่ผิดกฎหมาย กรณีของท่านจึงเข้าลักษณะมีคำพังเพยโบราณว่า "**กฎหมายสู้กฎหมู่ไม่ได้**" ซึ่งแสดงถึงการเล่นพวกของตุลาการสมัยโบราณ แต่ท่านเทียนวรรณที่ถูกติดคุกได้กล่าววลีเติมอีกรวมเป็นดั่งนี้ "**กฎหมายสู้กฎหมู่ไม่ได้ กฎหมู่ก็ยังสู้กตคอไม่ได้ กตคอก็ยังสู้เจ้าหักคอไม่ได้**" นี่ก็แสดงถึงทรรศนะที่ท่านเทียนวรรณมีต่อระบอบสมบูรณาฯ ชนรุ่นใหม่หลายคนในสยามสมัยนั้นที่ได้อ่านและสนทนากับท่านเทียนวรรณยังพอจำกันได้ถึงวลีของท่านดั่งกล่าวนี้ แต่ท่านเป็นคนธรรมดาสามัญจึงไม่ได้รับความสนใจจากผู้ที่ถือทรรศนะตามพลังเก่า และดูเหมือนคนพลังเก่าไม่ยอมกล่าวถึง ก.ส.ร.กุหลาบ และ เทียนวรรณ ซึ่งขณะเป็นหนุ่มเมื่อ ๑๐๐ ปีกว่ามาแล้วได้แสดงการเรียกร้องให้เปลี่ยนระบอบสมบูรณาฯ

(๓) ชนรุ่นเรียนหนังสือไทยจากหนังสือ "**มูลบทบรรพกิจ**" ก่อนสมัยมี "**แบบเรียนเร็ว**" นั้นก็ดี สมัยมีแบบเรียนเร็วแล้วแต่ได้ยินชนรุ่นก่อนๆ กล่าวถึงก็ดี ย่อมจำหรือระลึกได้ว่าเริ่มอ่านตั้งแต่ แม่ ก-กา ก็ได้รับคำสอนแสดงถึงความเสื่อมโทรมในระบอบสมบูรณาฯ ซึ่งพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ได้ประพันธ์บทอ่านไว้โดยสมมติถึงความเสื่อมในอาณาจักร "**สาวัตถี**" มีความเท่าที่ข้าพเจ้าพอจำได้บ้างดั่งนี้

"สาธุสะจะขอไหว้พระศรีไตรสะระณา พ่อแม่แลครูบาเทวดาในราษี.....อยู่มาหมู่ข้าเฝ้าก็หาเยาวนารี ที่หน้าตาดีๆ ทำมะโหรีที่เคหา ค่ำเช้าเฝ้าสีซอ เข้าแต่หอล่อกามา.....หาได้ให้ ภริยาโลโภพาให้บ้าใจ.....ถือน้ำร่ำเข้าไป แต่น้ำใจไม่นำพา หาได้ใครหาเอา ไพร่ฟ้าเศร้าในอุรา....."

ในแม่กมนั้น มีความที่มีผู้ฟื้นเอามากล่าวกันมากในรัชกาลที่ ๖ เจ้านายบางองค์ที่ปารีสเคยเตือนให้ข้าพเจ้าระลึกความตอนหนึ่งของแม่กมที่มีว่า

"ขึ้นกมสมเด็จจอมอารย์ ผู้ผ่านภาราสาวัตถี เชื่อกลหลงเล่ห์เสนีย์ กลอกกลับอัปรีย์ บุรีจึงล่มจมไป....."

ฉะนั้น ย่อมเห็นได้ว่าชนรุ่นที่เรียนหนังสือไทยจากมูลบทบรรพกิจหรือคนรุ่นต่อมาที่ได้ยินชนรุ่นเก่าท่องให้ฟังแล้วก็เกิดสำนึกกันทั่วไปถึงความเสื่อมในระบอบสมบูรณาฯ หรือระบบศักดินาที่ล้าหลัง

ข้าพเจ้าขอน้อมสักการะพระพุทธเจ้าหลวงที่ทรงมีพระทัยก้าวหน้ากว่าผู้ล้าหลังมาก คือ แม้หนังสือมูลบทบรรพกิจจะแต่งขึ้นในรัชสมัยของพระองค์ แต่พระองค์ก็พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นักเรียนใช้เป็นตำราเรียนได้เพื่อจะได้เกิดจิตสำนึกช่วยพระองค์กำจัดข้าราชการที่ทุจริตและหน้าไหว้หลังหลอกเอาความเท็จมากราบบังคมทูล และผู้ที่ทำตนเป็นคนนิยมราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์พระราชาธิบดี

(๔) ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้มีเสียงเรียกร้องให้เปลี่ยนระบอบสมบูรณาฯ ในหนังสือพิมพ์และนิตยสารใหญ่น้อยมากมาย ได้มีหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษในสยามหลายฉบับที่แสดงทรรศนะกล้าหาญ หนังสือพิมพ์เหล่านี้คงหาอ่านยากในปัจจุบันนี้ แต่ถ้าผู้สนใจค้นอย่างเอาจริงเอาจังก็อาจหาได้บ้าง ทรรศนะที่แสดงออกในสยามนี้ช่วยให้ชาวสยามบางส่วนตื่นตัวขึ้นทีละน้อยๆ จนถึงมีผู้คิดใช้กำลังยึดอำนาจรัฐที่มีฉายาว่า "**คณะ ร.ศ. ๑๓๐**"

ต่อจากนั้นมาก็มีหนังสือพิมพ์หลายฉบับแม้ภายใต้ระบอบสมบูรณาฯได้กล้าหาญเสี่ยงแก่คุกตะรางเขียนข้อความเรียกร้องให้เปลี่ยนระบอบสมบูรณาฯ บางฉบับถูกปิด บรรณาธิการหลายคนถูกจำคุก แต่ก็มีผู้ออกหนังสือพิมพ์และนิตยสารปลีกย่อยมากมาย

(๕) เมื่อข้าพเจ้ากลับประเทศไทยใน พ.ศ. ๒๔๗๐ ภายหลังที่ไปอยู่ในฝรั่งเศสเกือบ ๗ ปี นั้นแล้ว ปรากฏว่าชนรุ่นหนุ่มสมัยนั้นชนิดที่ไม่เคยไปเห็นระบอบประชาธิปไตยในต่างประเทศแต่ก็มีความตื่นตัวที่ต้องการเปลี่ยนระบอบสมบูรณาฯ ทั้งนี้ก็แสดงถึงว่าผู้ที่มิได้มีความเป็นอยู่อย่างระบบศักดินาเกิดจิตสำนึกที่เขาประสบแก่ตนเองถึงความไม่เหมาะสมของระบอบนั้น และอิทธิพลที่เขาได้รับจากสื่อมวลชนที่มีลักษณะก้าวหน้าในสมัยนั้น ที่เรียกร้องให้มีการเปลี่ยนระบบศักดินามาเป็นระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ เพราะเหตุนั้นพวกข้าพเจ้าจำนวนน้อยที่กลับมาจากยุโรปจึงไม่มีความลำบากมากนักในการชวนผู้ตื่นตัวในเมืองไทยให้เข้าเป็นสมาชิกคณะราษฎร เพราะเขามีพื้นฐานแห่งความต้องการนั้นอยู่แล้ว การที่ชวนเป็นสมาชิกประเภทดี ๑ เพียง ๑๐๐ คนเศษ ก็เพราะจำนวนนั้นเป็นการเพียงพอที่จะลงมือทำการเป็นกองหน้าของราษฎรและเพื่อรักษาความลับในวงจำกัด แต่เมื่อเราได้ยึดอำนาจรัฐในวันที่ ๒๔ มิถุนาฯ ได้แล้ว ก็ได้รับความสนับสนุนจากราษฎรจำนวนมหาศาลทั้งที่มาแสดงความยินดีด้วยตนเองที่พระที่นั่งอนันตสมาคมซึ่งเป็นที่ตั้งกองบัญชาการคณะราษฎรและทางจดหมายกับโทรเลข ประจักษ์พยานยังมีอยู่อีกคือคณะได้มอบให้นายทวี บุณยเกตุเป็นผู้รับสมัครผู้ที่ขอเข้าร่วมในคณะราษฎรที่สวนสราญรมย์ มีผู้ต้องการสมัครมากมายจนถึงกับเรามีใบสมัครเตรียมไว้ไม่พอแจก จึงแย่งกันที่จะได้ใบสมัคร

ดังนั้น เราจึงถือว่าเราเป็น "**คณะราษฎร**" เพราะเราทำตรงกับความต้องการของราษฎร "People" ไม่ใช่ตามความประสงค์ของ "Reactionaries"

ง. นับตั้งแต่มีเสียงเรียกร้องให้เปลี่ยนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ ปรากฏในเอกสารต่างๆดังกล่าวแล้วข้างต้นจนถึง พ.ศ. ๒๔๗๕ ก็เป็นเวลาล่วงเลยมาหลายสิบปี จึงเป็นธรรมดาที่กฎแห่งวิทยาศาสตร์สังคมซึ่งข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในหนังสือ "**ความเป็นอนิจจังของสังคม**" จะต้องประจักษ์ขึ้น ข้าพเจ้าขอคัดความตอนนั้นมากล่าวไว้ดังต่อไปนี้

> "ตามกฎธรรมชาตินั้น กายาพยพ (ระบอบการเมือง) ต้องสมานกับสสาร (ระบอบเศรษฐกิจ) ดังนั้น ถ้ากายาพยพของสังคมเปลี่ยนล่าช้ากว่าความเป็นอยู่ทางชีวปัจจัยของสังคมจนเนิ่นนานเกินสมควรแล้ว ธรรมชาติก็บังคับให้กายาพยพจำต้องสมานกับสสารจนได้ คือ เมื่อไม่เป็นไปตามวิถีวิวัฒน์ก็ต้องเป็นไปตามวิถีอภิวัฒน์ เช่นการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่

๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ต้องเป็นไปเช่นนั้นเพราะกายาพยพของสังคมเปลี่ยนแปลงล่าช้าเกินสมควรกว่าการเปลี่ยนแปลงทางชีวปัจจัยของสังคม การเปลี่ยนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของฝรั่งเศสในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ซึ่งต้องเป็นไปโดยวิถีอภิวัฒน์ก็เพราะกายาพยพของศักดินาไม่ยอมเปลี่ยนโดยวิถีวิวัฒน์ให้สมานกับสภาพความเป็นอยู่ทางชีวปัจจัยที่ก้าวหน้าไปมาก"

๓. มีผู้เข้าใจผิดว่าผู้ก่อตั้งคณะราษฎรที่กรุงปารีสไม่พอใจอัครราชทูตสยามสมัยนั้นที่จ่ายเงินเดือนให้ไม่พอใช้จึงคิดเปลี่ยนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ขึ้น ความเข้าใจผิดนี้แพร่หลายยิ่งขึ้น ภายหลังที่นายควง อภัยวงศ์ ที่เข้าเป็นสมาชิกคณะราษฎรเมื่อก่อนวันอภิวัฒน์เพียงประมาณ ๓ เดือน จึงไม่รู้เรื่องความจริงที่ผู้ก่อตั้งคณะราษฎรได้ริเริ่มมาอย่างไร และมีทรรศนะทางสังคมเกิดขึ้นอย่างใดก่อนนั้น ได้ไปพูดที่คุรุสภา เมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๐๖ เพื่อปลีกตัวออกจากความรับผิดชอบของคณะราษฎร โดยกล่าวข้อความคลาดเคลื่อนหลายประการ เพื่อแสดงว่าตนเป็นคนที่มีเงินใช้ส่วนตัวมากมาย เพื่อให้เห็นว่าตนอยู่ในชนชั้นวรรณะของเจ้าศักดินาและเจ้าสมบัติ ซึ่งต่างกับนักศึกษาส่วนอื่น ๆที่ได้ร่วมกันต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมสมัยนั้น โดยเจาะจงมายังข้าพเจ้ากับ ร.ท. แปลกฯ ที่ได้เงินเดือนไม่พอใช้ แฟ้มเรื่องการจ่ายเงินเดือนว่าใครได้เท่าใดแม้จะเป็นลูกของคนเศรษฐี ที่อัครราชทูตสยามกวดขันเหมือนกันนั้นยังคงมีอยู่ที่สถานทูตไทย ณ กรุงปารีส ซึ่งข้าพเจ้าจะได้ชี้แจงในโอกาสอันควรต่อไป

ณ ที่นี้ ขอกล่าวว่าข้าพเจ้ากับเพื่อนอีก ๖ คนที่ก่อตั้งคณะราษฎรขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๒๗ นั้น ได้มีจิตสำนึกที่ต้องการเปลี่ยนระบอบสมบูรณาฯ มาก่อนแล้วตามกฎและข้อเท็จจริงแห่งการกำเนิดของทรรศนะทางสังคมที่ต้องการเปลี่ยนระบอบสมบูรณาฯ ดังกล่าวในข้อ ๒ แต่พ้นจากระดับนี้ไปแล้วยังมีความต้องการพัฒนาสังคมตามวิถีทางและขั้นแห่งการพัฒนาต่างกันไปตามระดับจิตสำนึกของแต่ละคนได้ ซึ่งเป็นเหตุให้มีความขัดแย้งระหว่างกันภายหลังได้อำนาจรัฐแล้ว

โดยเฉพาะการตัดสินใจที่จะทำการกันอย่างเอาจริงเอาจังในการเปลี่ยนระบอบสมบูรณาฯ นั้น ในสยามก็มีคนรุ่นหนุ่มจำนวนหนึ่งได้ตกลงกันไว้แล้วร่วมสมทบเข้าอยู่ในคณะราษฎรภายหลังที่ข้าพเจ้ากับเพื่อนก่อตั้งคณะราษฎรที่กรุงปารีสได้กลับสยามแล้ว ส่วนข้าพเจ้ากับเพื่อนที่อยู่ในกรุงปารีสนั้นได้มีการทาบทามกันมาก่อนหลายปีแล้ว ต่อมาในค.ศ. ๑๙๒๕ ปลายรัชสมัยรัชกาลที่ ๖ ซึ่งราษฎรสมัยนั้นที่ยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบันรวมทั้งเจ้านายบางองค์ที่ทรงถือสัจจะตามพุทธวจนะ **"สัจจังเว อมตา วาจา"** คงเล่าให้ฟังว่าเสียงเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนระบอบสมบูรณาฯ ในสยามมีมากถึงขนาดไหน ร.ท.ประยูร ภมรมนตรี ที่เคยเป็นผู้บังคับหมวดทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์และเป็นมหาดเล็กเคยรับใช้ใกล้ชิดรัชกาลที่ ๖ นั้น เมื่อมาถึงปารีสใน ค.ศ. ๑๙๒๕ และได้พบข้าพเจ้าก็ได้เล่าให้ข้าพเจ้าฟังถึงความเสื่อมโทรมของระบอบสมบูรณาฯ และเสียงเรียกร้องของราษฎรในสยามที่ต้องการให้เปลี่ยนระบอบนั้น ฉะนั้นใน ค.ศ. ๑๙๒๕ นั้นเอง ภายหลังที่ข้าพเจ้าได้สนทนากับ ร.ท. ประยูรฯ หลายครั้งแล้ว จึงได้ชวนเขาไปเดินเล่นที่ถนน Henri Martin ปรารภกันว่าได้ยินผู้ต้องการเปลี่ยนระบอบสมบูรณาฯ มามากมายหลายคนแล้วแต่ยังไม่มีใครจะตัดสินใจเอาจริง ฉะนั้นเราจะไม่พูดแต่ปากคือจะต้องทำจริงจากน้อยไปสู่มากแล้ววางวิธีการชวนเพื่อนที่ไว้ใจได้ร่วมเป็นหน่วยแรกขึ้น ต่อมาจึงชวน ร.ท.แปลก, ร.ต. ทัศนัย ซึ่งย้ายจากบ้านพักเดิมไปอยู่ถิ่นเดียวกับข้าพเจ้าที่ "Quartier-Latin" จึงได้สนทนากันแทบทุกวันแล้วก็ได้ชวนเพื่อนอื่น ๆให้ร่วมด้วย

เราได้วางแผนปลุกจิตสำนึกเพื่อนนักศึกษาทั่วไปให้เกิดความรู้สึกถึงความจำเป็นต้องเปลี่ยนระบอบ

สมบูรณาฯ ว่าโอกาสที่เหมาะที่สุดคือในระหว่างมีการชุมนุมประจำปี ค.ศ. ๑๙๒๕ ของสามัคยานุเคราะห์สมาคม(เอส.ไอ.เอ.เอม)ที่ข้าพเจ้าเป็นสภานายกอยู่นั้นจะได้จัดให้เพื่อนไทยอยู่ร่วมกัน ณ คฤหาสน์ใหญ่ที่ตำบล "Chatrettes" ซึ่งสมาคมเช่าไว้เฉพาะการนั้นมีกำหนด ๑๕ วัน เราได้จัดให้มีกีฬาแทบทุกชนิด รวมทั้งการยิงเป้าเพื่อเป็นพื้นฐานแห่งการฝึกทางอาวุธ ในเวลาค่ำก็มีการแสดงปาฐกถาในเหตุการณ์ระหว่างประเทศและเหตุการณ์ภายในประเทศและมีการโต้วาทีในหัวข้อที่เป็นคติ มีการแสดงละครที่เป็นคติเช่นเรื่อง "**โลเลบุรี**" ของพระมงกุฎเกล้าฯ ที่แสดงถึงความแหลกเหลวแห่งการศาลและอัยการของบุรีที่พระองค์สมมติว่า "**โลเล**" มีการดนตรีและขับร้องบ้าง แต่ไม่มีการเต้นรำยั่วยวนกามารมณ์ การชุมนุมในฤดูร้อน ค.ศ. ๑๙๒๕ ได้ดำเนินไปอย่างได้ผลถึงความสนิทสนมกลมเกลียวของเพื่อนนักศึกษาไทยที่ร่วมประชุม ถึงขีดที่เมื่อครบกำหนด ๑๕ วันแล้วหลายคนก็ได้แสดงถึงความอาลัยที่ต่างคนจะต้องแยกย้ายจากกันไป ครั้นแล้วข้าพเจ้ากับเพื่อนที่ริเริ่มซึ่งออกนามมาแล้วจึงได้ปรึกษาตกลงกันว่าในการประชุมประจำปีต่อไปคือในเดือนกรกฎาคม ๑๙๒๖ สมควรที่จะพัฒนาจิตสำนึกของเพื่อนนักศึกษาให้สูงขึ้นอีกระดับหนึ่งถึงขั้นต่อสู้อัครราชทูตซึ่งเป็นตัวแทนของระบอบสมบูรณาฯ ในต่างประเทศ แต่จะต่อสู้โดยวิธีที่ธรรมเนียมประเพณีอนุญาตไว้คือการทูลเกล้าถวายฎีกาต่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ซึ่งเพิ่งทรงขึ้นครองราชสมบัติสืบต่อรัชกาลที่ ๖ ในการนั้นก็จะต้องถือเอาความไม่พอใจที่นักศึกษาส่วนมากมีอยู่เป็นพื้นฐาน เนื่องจากอัครราชทูตจ่ายเงินกระเป๋าให้น้อยเกินไป ทั้งๆที่แต่ละคนมีงบประมาณที่ทางรัฐบาลหรือทางบ้านได้มอบไว้ที่อัครราชทูตอย่างเพียงพอ เราถือเอาเศรษฐกิจเป็นรากฐานที่จะพัฒนาจิตสำนึกให้เป็นทางการเมืองตามกฎวิทยาศาสตร์สังคมแห่งการพัฒนาจิตสำนึก

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยไว้ถูกต้องแล้วว่า ข้าพเจ้าต้องรับผิดในการที่จะแผลงสมาคมนักศึกษาให้มีสภาพเป็นสหภาพอาชีพ "Syndicate" ซึ่งในฝรั่งเศสสมัยนั้นขบวนการกรรมกรก่อนลัทธิ "Syndicalism" กำลังเคลื่อนไหวอยู่ ข้าพเจ้าจึงขอเชิญพระบรมราชวินิจฉัยตามที่ปรากฏในโทรเลขของพระองค์เจ้าไตรทศ (กรมหมื่นเทววงศ์วโรทัย) เสนาบดีต่างประเทศ ถึงอัครราชทูตสยามประจำกรุงปารีส พร้อมทั้งเรื่องที่ทรงพระกรุณาให้ข้าพเจ้าได้ศึกษาต่อไปจนจบปริญญาเอกมาพิมพ์ไว้พร้อมด้วยคำแปลดั่งต่อไปนี้

Copy No 14080 (Received 22nd October 1926)

His Majesty, having examined all the documents submitted concerning Prince Charoon's dispute with the S.I.A.M. and students' petition, has come to the conclusion that the Students' Society has deviated from the purposes for which it was formed. The object of the Society should be entirely social among students under the care of the Paris Legation. It seems that the Society has now become a sort of Syndicate of students, in which the students meet to discuss the actions of the Minister and to form resolutions and take actions contrary to the wishes of the Minister. The students have discussed and condemned the manner in which the Minister has been paying out their allowances, they have sent representatives to England well knowing that it was against the wishes of the Minister. They have shown themselves to be thoroughly hostile to the Minister and the actions of the President of the society has been on the verge of insolence. Such a state of affair cannot be tolerated for if students are allowed to form themselves into a syndicate hostile to the Minister in this way, no Minister can possibly accept the responsibility of looking after the

students' welfare in the future. His Majesty, therefore, orders that the S.I.A.M. in its present form should be dissolved. If it is still desired to form some Society that will afford the Students some social intercourse among themselves, new statutes must be framed in which the Students will be allowed to have free hand as to social arrangements but otherwise must be under the strict control of the Legation. Moreover junior students of the Preparatory and Public School class should not be full members and have votes. They can join the holiday camp under the special care of a person or persons chosen by the Minister. They should live as much as possible apart from the elder students while joining in some of the sports and entertainments. His Majesty considers that Nai Pridi Panomyong must be held chiefly responsible for the Society's deviation from its original purpose and for inciting a feeling of indiscipline and mistrust of the Minister among the students, His Majesty, therefore, commands that Nai Pridi Panomyong be immediately recalled.

As to the second part of the students petition asking for their allowances to be paid in pounds instead of france, His Majesty is willing to consider the matter after having received explanations from the Minister. If it has not already been done so, a copy of the petition should be supplied to Prince Charoon and Prince Charoon is requested to submit explanations with reference to the said petition concerning allowances.

His Majesty deeply regrets to learn of indisciplinary feelings among students and wishes to call them to their sense of duty.

คำแปล

สำเนาที่ ๑๔๐๘๐ (รับวันที่ ๒๒ ตุลาคม ค.ศ. ๑๙๒๖)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพิจารณาเอกสารทั้งหมดที่ได้กราบบังคมทูลเกี่ยวกับการพิพาทของพระองค์เจ้าจรูญฯ กับ เอส.ไอ.เอ.เอม (ชื่อย่อของสมาคมนักเรียนไทยในฝรั่งเศสในประเทศอื่นส่วนที่ขึ้นกับสถานทูตสยามกรุงปารีส) และฎีกาของนักเรียนแล้ว มีพระบรมราชวินิจฉัยว่าสมาคมนักเรียนได้เบี่ยงออกจากวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งสมาคมนั้น วัตถุประสงค์ของสมาคมจะต้องเป็นทางสังคมครบถ้วนระหว่างนักศึกษาภายใต้ความดูแลของสถานทูตปารีส ดูประหนึ่งว่าบัดนี้สมาคมได้กลายเป็นสหภาพชนิดหนึ่งของนักศึกษาซึ่งนักศึกษาชุมนุมกันเพื่ออภิปรายกิจกรรมของอัครราชทูตและเพื่อมีมติและดำเนินกิจการตรงกันข้ามกับความประสงค์ของอัครราชทูต นักศึกษาได้อภิปรายและประณามวิธีการที่อัครราชทูตได้จ่ายเงินเดือนให้แก่พวกเขา พวกเขายังได้ส่งผู้แทนไปประเทศอังกฤษโดยรู้อยู่แล้วว่าขัดต่อความประสงค์ของอัครราชทูต พวกเขาได้แสดงตลอดมาเป็นปฏิปักษ์ต่ออัครราชทูต และกิจกรรมของสภานายกสมาคมถึงขั้นขาดคารวะ สถานการณ์เช่นนี้ไม่อาจที่จะผ่อนปรนได้ เพราะถ้านักศึกษาได้อนุญาตให้ประกอบตัวเองเป็นสหภาพปฏิปักษ์ต่ออัครราชทูตโดยวิธีนี้แล้ว ก็ไม่มีอัครราชทูตใดสามารถรับผิดชอบในการดูแลสวัสดิการของนักศึกษาในอนาคตได้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงมีพระบรมราชโองการว่า เอส. ไอ. เอ. เอม. ตามรูปแบบปัจจุบันนี้ต้องยุบเลิก ถ้ายังมีความปรารถนาประกอบเป็นสมาคมชนิดที่ช่วยให้นักศึกษามีการติดต่อระหว่างกันก็จะต้องทำข้อบังคับขึ้นใหม่โดยนักศึกษาจะได้รับอนุญาตให้มีเสรีภาพในการจัดการทางสังคม และนอกจากนั้นจะต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของสถานทูตอย่างเคร่งครัด ยิ่งกว่านั้นนักศึกษารุ่นเด็กชั้นเตรียมและประถมนั้นจะต้องไม่เป็นสมาชิกสมบูรณ์ไม่มีสิทธิออกเสียง แต่พวกเขาอาจเข้าร่วมในค่ายวันหยุดภายใต้การดูแลเป็นพิเศษของคนหนึ่งหรือหลายคน ซึ่งอัครราชทูต

เป็นผู้เลือก พวกเขาจะต้องอยู่ห่างจากนักศึกษารุ่นใหญ่ให้มากที่สุดในขณะที่เข้าร่วมการกีฬาและการบันเทิง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่านายปรีดี พนมยงค์ ต้องรับผิดชอบอย่างสำคัญในการที่สมาคมเบี่ยงจากความประสงค์เดิม และในการยุยงนักศึกษาให้เกิดความรู้สึกละเมิดวินัยและไม่ไว้ใจอัครราชทูต ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงมีพระกระแสรับสั่งให้เรียกนายปรีดี พนมยงค์ กลับทันที

ส่วนตอน ๒ แห่งฎีกาของนักศึกษาร้องขอให้จ่ายเงินเดือนเป็นเงินปอนด์แทนการจ่ายเป็นแฟรงค์นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์พิจารณาเรื่องนี้เมื่อได้รับคำอธิบายจากอัครราชทูตแล้ว ถ้า (อัครราชทูต) ยังมิได้ทำขึ้นมา สำเนาฎีกาฉบับหนึ่งก็จะส่งไปให้พระองค์เจ้าจรูญฯ และพระองค์เจ้าจรูญฯ จะต้องกราบบังคมทูลชี้แจงมาเกี่ยวกับฎีกาดังกล่าวนั้นเรื่องการจ่ายเงินเดือน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเสียพระทัยสุดซึ้งที่ทรงทราบว่าได้เกิดมีความรู้สึกไม่อยู่ในวินัยของนักศึกษา จึงมีพระราชประสงค์เตือนให้เขารู้สึกถึงความรู้สึกในหน้าที่

ไตรทศ

Div.A / Copy of telegram from H.H. the Minister for Foreign Affairs in
Sect.1 / Bangkok to H.H. the Siamese Minister in Paris. Despatched from
No 3007/ Bangkok on the 25 th November 1926. Received in Paris on the next day

---

SIAMADUTO

BANGKOK

With regard to the question of recalling Pridi Panomyong is contained in my letter of 178, 27th October, I am now commanded by H.M. the King to communicate to Pridi the following message. BEGINS. With reference to your recall, your father has now petitioned His Majesty that it may be postponed until you have passed examination the degree of Doctor of Law which will take place shortly. His Majesty has been most graciously pleased to grant that petition on condition that, however, you tender to the Siamese Minister in Paris (a) written apologies and the expression of regrets for your attitude in connection with the recent unfortunate incident. END.

Please take note of the content of the above communication and act accordingly.

Sd/ TRAIDOS.

คำแปล

สำเนาโทรเลขจากเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศที่กรุงเทพฯ
ถึงอัครราชทูตสยามที่ปารีส โทรเลขส่งจากกรุงเทพฯ
วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๒๖ ได้รับที่ปารีสในวันรุ่งขึ้น

เกี่ยวกับเรื่องเรียกนายปรีดี พนมยงค์ กลับตามจดหมายของข้าพเจ้าเลขที่ ๑๗๘ ลงวันที่ ๒๗ ตุลาคม นั้น บัดนี้ ข้าพเจ้าได้รับพระราชกระแสให้แจ้งแก่ปรีดี ตามความต่อไปนี้ ตั้งต้น

"เกี่ยวกับเรื่องเรียกตัวเธอกลับนั้น บัดนี้บิดาเธอได้ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวขอพระราชทานโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนเวลาไปจนกว่าเธอสอบไล่ปริญญาดุษฎีบัณฑิตทางกฎหมายที่จะเป็นไปในไม่ช้านี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ด้วยพระเมตตาคุณเป็นอย่างยิ่งพระราชทานให้ตามฎีกานั้นโดยเงื่อนไขว่าอย่างไรก็ตามเธอจะต้องเขียนคำขอขมาเป็นลายลักษณ์อักษรต่ออัครราชทูตสยามกรุงปารีสและแสดงความเสียใจต่อท่าทีของเธอเกี่ยวกับกรณีที่น่าเสียใจเมื่อเร็ว ๆ นี้" จบ

ขอให้รับทราบข้อความที่ได้แจ้งมาข้างบนนี้และปฏิบัติการให้เป็นไปตามนั้น.

ไตรทศ

---

๔. ท่านที่ศึกษามาก่อนแล้วถึงกฎธรรมชาติว่าด้วยความขัดแย้งที่มีอยู่ภายในสสารซึ่งมีด้านบวกและด้านลบคือสิ่งใหม่กับสิ่งเก่าโต้กันอยู่ และเมื่อนำกฎธรรมชาตินั้นมาประยุกต์แก่สังคมของมนุษย์ก็ย่อมทราบได้ว่าภายในสังคมของมนุษย์มีพลังใหม่ซึ่งเป็นด้านบวกและมีพลังเก่าซึ่งเป็นด้านลบที่ปะทะกันอยู่ ดังนั้นคณะราษฎรที่ทำการอภิวัฒน์ ๒๔ มิถุนาฯ เปลี่ยนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญย่อมมีด้านลบหรือมีฝ่ายปฏิกิริยา (Reactionaries) ชนิดต่าง ๆ ทำการโต้ บุคคลที่ทำการโต้อภิวัฒน์จำแนกออกได้เป็นหลายประเภท อาทิ

(๑) ผู้ที่เสียประโยชน์จากการเปลี่ยนระบอบดังกล่าวนั้นบางคนที่ไม่อาจปลงตกถึงกฎแห่งความเป็นอนิจจังได้พยายามฟื้นฟูระบอบเก่าในรูปลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งนี้ก็เป็นธรรมดาที่จะต้องเป็นไปตามกฎว่าด้วยข้อขัดแย้ง ยกเว้นผู้ที่ปลงตกกฎแห่งความเป็นอนิจจัง ซึ่งข้าพเจ้าขอสักการะพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ที่ทรงเสียพระราชอำนาจยิ่งกว่าผู้อื่นและเจ้านายแห่งราชจักรีวงศ์หลายพระองค์ที่เจริญรอยตามพระยุคลบาทที่ได้พระราชทานอภัยให้แก่คณะราษฎร

(๒) ผู้ที่มิได้เสียประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงระบอบดั่งกล่าว แต่เอาร่างกายของตนสวมวิญญาณตามทรรศนะของพลังเก่าดั่งที่ข้าพเจ้าได้กล่าวในข้อ ๒ ข. แล้วนั้น แม้บุคคลชนิดนี้เกิดและมีชีวิตร่างกายอยู่ในกาลสมัยใหม่ก็มิได้มีลักษณะเป็นชนรุ่นใหม่ คือเขาเป็นชนรุ่นใหม่แต่ทางกายส่วนวิญญาณและทรรศนะที่เป็นหลักนำให้เขาดำเนินชีวิตนั้นเป็นทรรศนะของพลังเก่า บุคคลจำพวกนี้อาศัยพลังทางกายที่เป็นรูปภายนอกที่กระปรี้กระเปร่ากว่าคนรุ่นเก่าที่ชราแล้ว ทำการโต้อภิวัฒน์รุนแรงยิ่งกว่าคนรุ่นเก่าแห่งพลังเก่าที่เสียประโยชน์จากการเปลี่ยนระบอบดังกล่าวแล้ว อาการแสดงออกแห่งการโต้อภิวัฒน์ของบุคคล

จำพวกนี้มีหลายอย่างรวมทั้งการแสดงตนว่าเป็นผู้นิยมราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์พระราชาธิบดี (Ultra Royalist)

(๓) **"สวะสังคม"** (Social Scum) คือ เศษโสมม (Rotten mass) ซึ่งสังคมเก่าได้โยนทิ้งไป แต่ตกค้างอยู่ในสังคมใหม่ นักทฤษฎีสังคมฝ่ายขวาและฝ่ายซ้ายมีทรรศนะตรงกันที่ถือว่า **"สวะสังคม"** เป็นชนชั้นวรรณะอันตราย (Dangerous class) จึงต่างฝ่ายต่างไม่คบเข้าร่วมในขบวนการเพราะ **"สวะสังคม"** เห็นแก่ตัว (Egoist) เป็นสำคัญซึ่งแสดงด้วยอาการอวดดี (self conceit) ยกตนเองว่าวิเศษกว่าคนอื่น ในปลายระยะการอภิวัฒน์ใหญ่ฝรั่งเศสมีผู้กล่าวกันว่าเพื่อประโยชน์ของตนเอง พวก **"สวะสังคม"** สามารถขายแม้แต่พ่อของเขาเอง นโปเลียนที่ ๑ ได้นำคำพังเพยสมัยนั้นที่กล่าวถึงสวะสังคมมากล่าวแก่ **"ตาลเลรองด์"** (Talleyrand) ซึ่งเป็นคนโลเลเปลี่ยนทรรศนะกลับไปกลับมาสุดแต่ตนจะได้ประโยชน์ตนว่า **"มองซิเออร์ ท่านขายได้แม้แต่พ่อของท่านเอง"**

๕. บางคนเอาความไม่จริงมาเล่าให้หลายคนในรุ่นปัจจุบันฟังทำให้บางคนหลงเชื่อ และบางคนก็คลางแคลง อาทิ การใส่ความว่าคณะราษฎรรู้ว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ แต่ได้ช่วงชิงทำอภิวัฒน์ ๒๔ มิถุนาฯ เสียก่อน

เมื่อก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ นายใช้ เรืองศิลป์ ป.ม.และเนติบัณฑิตไทย ซึ่งรับราชการอยู่ที่กระทรวงธรรมการ ได้มาหาข้าพเจ้าถามความจริงจากการที่เขาได้ยินผู้หนึ่งซึ่งเคยเป็นเสนาบดีสมัยก่อน ๒๔ มิถุนาฯ ว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้มีร่างรัฐธรรมนูญอยู่แล้วซึ่งคณะราษฎรรู้แต่ได้ช่วงชิงทำการเสียก่อน ข้าพเจ้าได้ชี้แจงตามความที่ต่อมาข้าพเจ้าได้กล่าวในสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ดังต่อไปนี้

> "คณะราษฎรเพิ่งทราบเมื่อ ๖ วันภายหลังที่ได้เปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว คือเมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ได้มีพระราชกระแสรับสั่งให้พระยาพหลพลพยุหเสนา พระยาปรีชาชลยุทธ พระยามโนปกรณ์นิติธาดา พระยาศรีวิสารวาจา พร้อมทั้งข้าพเจ้า ไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท และเจ้าพระยามหิธร ซึ่งเป็นราชเลขาธิการขณะนั้นเป็นผู้จดบันทึก มีพระราชกระแสรับสั่งว่า มีพระราชประสงค์จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ แต่เมื่อได้ทรงปรึกษาข้าราชการมีตำแหน่งสูงในขณะนั้นก็ไม่เห็นพ้องกับพระองค์ ในสุดท้ายเมื่อเสด็จกลับจากประพาสอเมริกาได้ให้บุคคลคนหนึ่ง ซึ่งไปเฝ้าในวันนั้นพิจารณา บุคคลนั้นก็ถวายความเห็นว่ายังไม่ถึงเวลาและที่ปรึกษาก็กลับเห็นพ้องด้วยบุคคลนั้น คณะราษฎรมิได้รู้พระราชประสงค์มาก่อน การเปลี่ยนแปลงได้กระทำโดยบริสุทธิ์ ไม่ได้ช่วงชิงดังที่มีผู้ปลุกเสกข้อเท็จจริงให้เป็นอย่างอื่น ความจริงทั้งหลายปรากฏในบันทึกการเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในวันนั้นแล้ว และโดยที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงมีพระราชประสงค์มาก่อนแล้ว หากมีผู้ทัดทานไว้ ฉะนั้น เมื่อคณะราษฎรได้ขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ พระองค์จึงพระราชทานด้วยดี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระมหากรุณาธิคุณแก่ชาวไทย ข้าพเจ้าจึงขอให้ท่านทั้งหลายที่อยู่ ณ ที่นี้และบรรดาชาวไทยทั้งหลาย จงระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณและเทอดพระเกียรติของพระองค์ไว้ชั่วกัลปาวสาน"

ข้าพเจ้าจำภาพประทับใจในวันเข้าเฝ้านั้นได้ว่าทรงตรัสด้วยน้ำพระเนตรคลอเมื่อชี้พระหัตถ์ไปยังพระยาศรีวิสารวาจาที่ไปเฝ้าด้วยในวันนั้นว่า **"ศรีวิสาร ฉันส่งเรื่องไปให้แกพิจารณา แกก็บันทึก**

มาว่ายังไม่ถึงเวลา แล้วส่งบันทึกของสตีเวนส์ (ที่ปรึกษาการต่างประเทศเป็นชาวอเมริกัน) มาด้วยว่าเห็นพ้องกับแก"

ภายหลังที่ข้าพเจ้ามาอยู่ในกรุงปารีสเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓ แล้วได้มีชนรุ่นใหม่บางคนได้มาถามข้าพเจ้าถึงความจริงเกี่ยวกับเรื่องที่เขาได้ยิน ผู้เสียประโยชน์จากคณะราษฎรเล่าให้ชนรุ่นใหม่บางคนฟังถึงการที่คณะราษฎรช่วงชิงทำการเปลี่ยนระบอบปกครองเสียก่อนโดยรู้อยู่แล้วว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ ชนรุ่นใหม่บางคนที่มีทรรศนะตามพลังเก่าได้เชื่อตามนั้นและช่วยโฆษณาให้แพร่หลายยิ่งขึ้นระหว่างเวลาที่ข้าพเจ้าต้องลี้ภัยจากสยามและบางคนก็ยังเชื่อเช่นนั้นอยู่ตลอดมาจนปัจจุบันนี้

ข้าพเจ้าจึงชี้แจงความจริงดั่งกล่าวข้างต้นและเพื่อสัจจะแห่งประวัติศาสตร์ ขอให้เขาหาโอกาสไปขอสำเนาบันทึกพระยาศรีวิสารฯ และนายสตีเวนส์ที่ปรึกษาอเมริกัน และพระราชกระแสของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ที่กระทรวงการต่างประเทศหรือองค์การรัฐบาลที่รับโอนกิจการของราชเลขาธิการและกระทรวงมุรธาธรซึ่งอาจจะมีเก็บไว้ แต่ถ้าบันทึกกับพระราชกระแสนั้นสูญหายไปก็ขอให้ใช้ปัญญาตามคติพุทธศาสนาที่สมัยก่อนเคยจารึกไว้ในประกาศนียบัตรประถมและมัธยมศึกษาว่า "**สุ.จิ.ปุ.ลิ.**" คือวิธีเข้าสู่สภาพเป็นบัณฑิต หรือปัญญาชนนั้นเมื่อรับฟัง (สุ) เรื่องใดแล้วก็ต้องใช้สมองเคลื่อนไหวอีกชั้นหนึ่งคือตรึกตรอง (จิ) ว่าตามเหตุผลจะเป็นไปได้อย่างไรเพื่อสอบให้แน่นอนก็ต้องถาม (ปุ) แล้วจึงขีดเขียน (ลิ) ชนรุ่นใหม่สมัยก่อนหลายคนคงยังจำโคลงที่ครูมัธยมบางโรงเรียนสอนให้ท่องจำไว้ว่า

" สุ เสาวนิตย์ถ้อย ทั้งผอง
จิ เจตนาตรอง ตริค้น
ปุ จฉาลอง เลาเลศ
ลิ ขิดข้อคำต้น เกี่ยงแก้ กันลืม"

ข้าพเจ้ายินดีที่มีผู้มาสอบถามทางข้าพเจ้าด้วยแทนที่จะฟังหรือถามจากฝ่ายปรปักษ์คณะราษฎร ข้าพเจ้าได้แนะนำว่า ถ้าผู้ถามไม่อาจได้สำเนาบันทึกและพระราชกระแสจากแหล่งดังกล่าว ก็ขอให้ใช้ความคิดว่าบุคคลในคณะราษฎรมีทางรู้พระราชดำริได้อย่างไร เริ่มเป็นรายบุคคลมาตั้งแต่พระยาพหลฯ ที่เป็นหัวหน้า

พระยาพหลฯ ที่มีตำแหน่งก่อน ๒๔ มิถุนาฯ เป็นผู้ช่วยจเรทหารบก และเป็นรอง องครักษ์เวรซึ่งมีหน้าที่รักษาพระองค์ตามเวรบางครั้งมิใช่เป็นราชองครักษ์ประจำ ขอให้ถามคนบอกเล่าว่าราชองครักษ์เวรทำหน้าที่เข้าเฝ้าฟังข้อราชการเกี่ยวกับการบ้านเมืองระดับสูงจากในหลวงหรือไม่ ก็จะได้ความว่าไม่มีทางที่พระยาพหลฯ จะรู้พระราชประสงค์ว่าจะพระราชทานรัฐธรรมนูญ ส่วนสมาชิกคณะราษฎรคนอื่นที่เป็นนายทหารบกเรือ ก็มีตำแหน่งห่างองค์ในหลวงก็ยิ่งไม่มีทางรู้พระราชประสงค์ ส่วนสมาชิกที่เป็นพลเรือนนั้นหลายคนเป็นชาวนาและกรรมกร ส่วนที่เป็นข้าราชการที่มีตำแหน่งสูงกว่าสมาชิกพลเรือนอื่นนั้น คือข้าพเจ้าซึ่งมีตำแหน่งประจำเป็นผู้ช่วยเลขานุการกรมร่างกฎหมายและเป็นผู้สอนที่โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม สัปดาห์ละ ๒ ชั่วโมงบ้าง ๔ ชั่วโมงบ้าง ข้าพเจ้าและสมาชิกคณะราษฎรที่เป็นพลเรือนจะมีทางรู้พระราชประสงค์อย่างไร ถ้าจะอ้างว่าในฐานะผู้ช่วยเลขานุการกรมร่างกฎหมายย่อมมีทางรู้ ก็จะต้องถามคนบอกเล่าว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้ส่งร่างรัฐธรรมนูญของพระองค์มาให้กรมร่างกฎหมายพิจารณาหรือไม่ ข้าพเจ้าและเพื่อนข้าราชการกรมร่างกฎหมายทุกคนสามารถยืนยันได้ว่ากรมร่างกฎหมายไม่เคยได้รับร่างรัฐธรรมนูญมาพิจารณาเลย อย่างไรก็ตาม วิธีราชการนั้นมีสมุดลงทะเบียนหนังสือเข้าและออกไว้อย่างครบถ้วน ขอให้ผู้สนใจขอดู

ทะเบียนหนังสือเข้าออกของกรมราชเลขานุการในพระองค์ และของกรมราชเลขาธิการ ก็จะไม่พบว่ามีร่างรัฐธรรมนูญของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ส่งมาให้กรมร่างกฎหมายพิจารณาเลย เพียงเท่านี้ผู้สนใจก็ควรเขียน (ลิ.) ไปตามความจริง แทนที่จะอยู่เพียงขั้นฟัง (สุ.) แล้วก็เขียนเอาเป็นจริงตามคำบอกเล่าที่บิดเบือน พระราชประสงค์ที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญนั้นรู้กันเฉพาะบุคคลที่พระองค์ได้มีพระราชดำรัสให้พระยาพหลฯ และข้าพเจ้าทราบ ๖ วันภายหลัง ๒๔ มิถุนาฯ และเสนาบดีของพระองค์เท่านั้นซึ่งไม่ยอมบอกให้คนภายนอกรู้เพราะเป็นความลับของทางราชการ เสนาบดีใดที่เห็นด้วยกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ก็ควรสนับสนุนพระราชประสงค์ในที่ประชุมเสนาบดี ถ้านิ่งเฉยก็เท่ากับทำให้พระมหากษัตริย์ทรงโดดเดี่ยวในพระราชดำรินั้น และถูกเสนาบดีสภาคัดค้าน

ข้าพเจ้าขอขอบใจนักศึกษาที่มาถามข้าพเจ้า ซึ่งได้แจ้งต่อข้าพเจ้าว่าเขาคิดว่าคณะราษฎรคงไม่มีจิตฟั่นเฟือน ถึงขนาดที่รู้ก่อนแล้วว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯจะพระราชทานรัฐธรรมนูญ ก็ยังเอาชีวิตไปเสี่ยงทำการเมื่อ ๒๔ มิถุนาฯ

ข้าพเจ้าได้แนะนำผู้สอบถามข้าพเจ้าให้ใช้ความคิดตามคติของพระพุทธองค์ว่าด้วยการที่จะรู้แจ้งก็ต้องใช้ **"วิจารณญาณ"** ซึ่งเป็นคติที่นักปรัชญากรีกท่านได้สอนไว้ในทำนองนั้น คือปัญญาชนมิใช่รับเอาเพียงสิ่งที่รับถ่ายทอดจากผู้สอนหรือจากคนอื่นเท่านั้น คือจะต้องสามารถแยกแยะออกเป็นประเภทและชนิดปลีกย่อยให้ถึงรายละเอียด เช่นเมื่อจะรู้เรื่องปลาก็มิเพียงแต่เห็นว่าสัตว์น้ำมีเหงือกมีทางว่ายน้ำได้ก็เป็นปลาประเภทเดียวกัน คือจะต้องรู้ว่าสัตว์น้ำนั้นเป็นปลาช่อน หรือปลาหมอ ฯลฯ ฉันใดก็ดีเมื่อรับฟังว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯจะพระราชทานรัฐธรรมนูญแล้ว ก็ควรสอบถามผู้บอกเล่าว่าพระองค์จะพระราชทานรัฐธรรมนูญชนิดไหน

ในวันที่พระยาพหลฯ และข้าพเจ้าเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ พร้อมด้วยพระยามโนฯ, พระยาศรีวิสารฯ, พระยาปรีชาชลยุทธ เมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๔๗๕ นั้น พระองค์ได้พระราชทานพระราชกระแสว่า พระองค์ประสงค์พระราชทานธรรมนูญการปกครองทีละขั้นๆ ชั้นแรกก็จะให้เสนาบดีมีการประชุมโดยพระองค์จะไม่ประทับเป็นประธาน คือ ให้เสนาบดีมุรธาธรเป็นประธาน ท่านผู้นี้คือเจ้าพระยามหิธรซึ่งได้เปลี่ยนจากตำแหน่งราชเลขาธิการมาดำรงตำแหน่งนี้ ส่วนรัฐสภานั้น พระองค์จะได้ปรับปรุงสภากรรมการองคมนตรีที่ได้ทรงทดลองตั้งขึ้นไว้ก่อนนั้นให้มีสภาพเป็นรัฐสภา ข้าพเจ้าเห็นว่าชนรุ่นใหม่ที่สนใจในประวัติศาสตร์ระบบรัฐสภาไทยควรค้นคว้าหาสัจจะทั้งในด้านบทกฎหมายและการปฏิบัติของสภากรรมการองคมนตรีประกอบกันไป แล้วนำเอามาชี้แจงแก่นักศึกษาให้ทราบความจริงทุกด้านว่า สภานั้นได้มีการประชุมเรื่องใดบ้างและผลของการประชุมเป็นอย่างไร เอกสารเรื่องนี้ย่อมเป็นหลักฐานดีกว่าฟังเพียงคำบอกเล่าที่ไม่ครบถ้วน เท่าที่ข้าพเจ้านึกได้นั้น หลักฐานรายงานการประชุมของสภานั้นคงมีอยู่ที่องค์การใดองค์การหนึ่งสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรีที่รับโอนกิจการของกรมราชเลขาธิการและกระทรวงมุรธาธร

ในวันนั้นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ พระราชทานกระแสเป็นหลักการทั่วไปในสาระรัฐธรรมนูญของพระองค์เพียงที่ข้าพเจ้าจำได้ดั่งกล่าวแล้ว ถ้าเสนาบดีผู้ใดยืนยันว่าท่านรู้รายละเอียดยิ่งกว่านั้นก็ขอให้ผู้สนใจถามท่านผู้นั้นว่ารัฐสภาตามร่างรัฐธรรมนูญของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯนั้นสมาชิกจะเป็นโดยแต่งตั้ง หรือเลือกตั้ง หรือมี ๒ ประเภท และคณะรัฐบาลจะต้องได้รับความไว้วางใจจากรัฐสภาหรือไม่ เมื่อผู้ใดทราบรายละเอียดจากเสนาบดีนั้นๆแล้วและเห็นชอบด้วยในร่างรัฐธรรมนูญของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ก็ควรเสนอให้ **"คณะปฏิวัติ"** ที่กำลังพิจารณาจะประกาศรัฐ

ธรรมนูญรับไปเป็นแบบฉบับในการตรารัฐธรรมนูญใหม่

๖. บางคนที่เคยเป็นมหาดเล็กชั้นต่ำของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ และบางคนที่รับทรรศนะที่มหาดเล็กชั้นต่ำบางคนถ่ายถอดข้อเท็จจริงที่ผิดๆ โดยไม่รู้ถึงพระราชทรรศนะแท้จริงของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯโดยตลอด ก็พยายามที่จะฟื้นเอาเรื่องที่มีข้อขัดแย้งระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯกับคณะราษฎรมาขยายความ เพื่อแสดงตนเป็นผู้นิยมราชาธิปไตยยิ่งกว่าพระราชาธิบดี ชนรุ่นใหม่ที่ต้องการสัจจะแท้จริงนั้น แทนที่จะเชื่อฟังแต่มหาดเล็กชั้นต่ำบางคน ก็มีทางที่จะขอพระราชทานพระราชวโรกาสจากสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีและขอเฝ้าเจ้านายบางองค์ที่ทรงอยู่ใกล้ชิดพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯภายหลังที่พระองค์สละราชสมบัติแล้วว่าพระองค์มีทรรศนะต่อคณะราษฎรและบุคคลในคณะราษฎรนั้นอย่างไร

ข้าพเจ้าและเพื่อนคณะราษฎรหลายคนได้เจริญรอยตามพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ที่พระราชทานพระราชกระแสในพิธีขอขมาพระองค์ท่านไว้ว่า

> ***"ข้าพเจ้ามีความยินดีมากที่ท่านได้คิดมาทำพิธีขอขมาวันนี้เอง โดยที่ข้าพเจ้ามิได้ร้องขออย่างใดเลย การที่ท่านทำเช่นนั้นย่อมเป็นเกียรติยศแก่ท่านเป็นอันมาก เพราะท่านทั้งหลายได้แสดงว่ามีธรรมในใจ และเป็นคนที่สุจริตและใจเป็นนักเลง คือเมื่อท่านรู้สึกว่าได้ทำอะไรที่เกินไปพลาดพลั้งไปบ้างท่านก็ยอมรับผิดโดยดีและโดยเปิดเผย การกระทำเช่นนี้ เป็นของที่ทำยาก และต้องใจเป็นนักเลงจริงๆ จึงจะทำได้ เมื่อท่านได้ทำพิธีเช่นนี้ในวันนี้ ก็แสดงให้เห็นชัดว่าการใดๆ ที่ท่านได้ทำไปนั้น ท่านได้ทำไปเพื่อหวังประโยชน์แก่ประเทศแท้จริง ท่านได้แสดงว่าท่านเป็นผู้มีน้ำใจกล้าหาญทุกประการ ท่านกล้ารับผิดชอบเมื่อรู้สึกว่า ตนได้ทำการพลาดพลั้งไป ดังนี้ เป็นการที่ทำให้ประชาชนรู้สึกไว้วางใจในตัวท่านยิ่งขึ้นอีกเป็นอันมาก ในข้อนี้ ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกยินดีเป็นอันมาก"***

ข้าพเจ้าและเพื่อนคณะราษฎรหลายคนรู้สำนึกถึงความพลั้งพลาดบกพร่องอันเป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯต้องสละราชสมบัติ ดังนั้นเราจึงยอมรับสภาพและได้พยายามแก้ไขความพลั้งพลาดบกพร่อง อาทิเมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้เริ่มเกิดขึ้นในยุโรปก่อนที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯสวรรคตนั้น พระองค์ก็เคยได้มีพระราชหัตถเลขาถึงรัฐบาลในขณะนั้นที่มีพระราชประสงค์จะเสด็จกลับมาประทับที่จังหวัดตรังตามฐานะแห่งพระราชอิสริยยศสมเด็จเจ้าฟ้าประชาธิปกซึ่งพระองค์ได้สงวนไว้ในการสละราชสมบัติ คณะรัฐบาลกำลังพิจารณาพระราชประสงค์นั้นแต่ก็ยังมิทันกราบบังคมทูลไปครั้นแล้วพระองค์ก็เสด็จสวรรคต จึงเป็นที่น่าเสียดายของข้าพเจ้าและเพื่อนหลายคนในคณะราษฎรมหาดเล็กชั้นต่ำที่มิได้ตามเสด็จไปอยู่กับพระองค์ในอังกฤษไม่มีทางรู้เรื่องนี้ ข้าพเจ้าจำได้ว่าพระราชหัตถเลขานั้นเป็นลายพระหัตถ์ของพระองค์เองมีถึงจอมพล ป. ที่ได้นำมาอ่านในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี

เมื่อเสร็จสงครามแล้วข้าพเจ้าได้สถาปนาพระเกียรติของพระองค์ท่านให้คืนคงเป็นพระมหากษัตริย์ของประเทศไทยอย่างเต็มที่ ดังปรากฏในลายพระหัตถ์ของหม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ สวัสดิวัตน์และพระกระแสรับสั่งของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีดังต่อไปนี้

I BRIDGE HOUSE
TRUMI S GREEN ROWD
VIRGINIW WATER
WENTWORTH 2195

March 20th 1946.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

II

BRIDGE HOUSE
TRUMI'S GREEN ROWD
VIRGINIW WNTER
WENTWORTH 2188

หวาน เมื่อทุกคนเป็นเช่น
สมเด็จฯ ก็รับประทานอยู่ดี! สมเด็จฯ ขอพระราชทานถวาย
หรือ แก่คุณหญิงหรือหากไม่ทั่วถึงเกี่ยวกับการ: ทรงวาด
พระบรมรูป พระพระราชทาน ก็ คุณหญิงจะได้ส่งต่อ ถึง
ตัวพระเจ้าแผ่นดิน ของสมเด็จพระปราเทศ ให้ถึงมือ ถึง
ดอกไม้ของประทานแก่ อย่างเร็วที่สุด. ซึ่งความตั้งใจ ที่
คุณหญิงจะขอบคุณ gratitude action ของท่านครั้งนี้. ถึง
อีกว่า ทรงเกิดมีความ appreciation คุณหญิงอย่างที่ appreciate
ทุกคน. สมเด็จฯ ทรงรับรู้ทราบที่ทรงทราบว่าเป็นอย่าง
ดีที่ท่านเองก็มีความยุติธรรม ถึงพระพระเจ้าใหญ่แล้ว หรือ อีก
ประการหนึ่ง ที่คุณหญิงขอทราบว่า ความจริงนั้นคุณหญิง
ถึงสวัสดิ์วัฒนา ต่างหาก นั้น ก็ทรงขอพระราชทานแก่ และ
ขอทรงวาดรูปพระราชทาน ถึงสวัสดิ์วัฒนา! ทรงว่าคุณ
หญิงจะออกมาที่ใหญ่ไม่ทั่ว เกรงจะได้พบกันอีก. เมื่อ
ทรงวาดคุณหญิงมาก ก็ไม่ได้ นั้น ไม่ทั่ว ถึงจะกลับ ทรงว่า.
ขอบคุณความรักใคร่ ยินดีต้อง อย่างที่เมื่อวานนี้ ที่
has no bound ความรักใคร่นั้น ขอทรงรับรู้ ที่จะ
ขอบคุณ ความรู้สึก ถึงแก่ใจจริง ที่ผมมีอยู่
ถึงความ ทรงพระกรุณา และสิ่งใดอย่างอื่น.

ชื่น %

ดังนั้นวิญญูชนผู้มีใจเป็นธรรมย่อมเห็นได้ว่าผู้ใดที่อ้างว่าเทิดทูนพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ และได้ทำการพลาดพลั้งไปโดยหลงเชื่อฟังคำโฆษณาของมหาดเล็กชั้นต่ำบางคนและไม่พิจารณาเรื่องให้ครบถ้วนกระบวนความแต่ไม่มีน้ำใจกล้าหาญพอที่จะได้สติ บุคคลนั้นก็เป็นเสมือนหนึ่งอ้างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ เป็นเครื่องมือในการโจมตีคณะราษฎรเพื่อจุดประสงค์แห่งการเป็นปฏิกิริยาตามลักษณะของผู้ที่อ้างตนเป็นผู้นิยมราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์พระราชาธิบดี

การสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯนั้น พระองค์ได้ทรงชี้แจงไว้ในเอกสารสละราชสมบัติแล้วว่าพระองค์ไม่ทรงเห็นด้วยกับรัฐบาลสมัยนั้นอย่างไรบ้าง รัฐบาลได้พยายามที่จะกราบบังคมทูลชี้แจงข้อข้องพระทัยของพระองค์ จึงได้แต่งตั้งเจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศ รัฐมนตรีในรัฐบาลนั้น ซึ่งเคยเป็นเสนาบดีของพระองค์มาก่อนให้เป็นตัวแทนรัฐบาลไปกราบบังคมทูล แต่พระองค์ก็ได้ตัดสินพระทัยสละราชสมบัติ

มีผู้วิจารณ์ว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ไม่ควรสละราชสมบัติ เพราะพระองค์ไม่ทรงต้องรับผิดชอบอย่างใดในการลงพระปรมาภิไธยตามที่รัฐบาลเสนอมา ข้าพเจ้าตอบผู้วิจารณ์ว่ารัฐบาลสมัยนั้นก็เสียดายเป็นอย่างยิ่งที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงสละราชสมบัติ แต่ถ้าคิดทางด้านพระองค์แล้ว เราก็ควรเคารพสักการะพระองค์ท่านที่มีพระราชประสงค์รักษาศักดิ์ศรีแห่งราชขัตติยะไว้ คือเมื่อทรงเห็นว่ารัฐบาลสมัยนั้นทำการที่ไม่ต้องด้วยพระราชประสงค์ พระองค์ก็ทรงสละความสุขสำราญส่วนพระองค์ในการสละราชสมบัติยิ่งกว่าจะต้องลงพระปรมาภิไธยในเรื่องที่ขัดต่อความบริสุทธิ์ใจของพระองค์ ดั่งนี้ปวงชนชาวไทยต้องเคารพสักการะ และเทอดพระเกียรติ ศักดิ์ศรีอันสูงยิ่งของพระองค์ไว้ชั่วกาลนาน

๗. ยังมีหลายคนเข้าใจผิดระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทย ซึ่งได้ตั้งต้นโดยการอภิวัฒน์ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ แล้วก็ดำเนินต่อมาจนทุกวันนี้ ข้าพเจ้าจึงขอทำความเข้าใจคำว่า "**ประชาธิปไตย**" นั้นหมายถึง "**การปกครองโดยราษฎร**" ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า "Democracy" ดังที่ประธานาธิบดีลินคอล์นได้ให้วิเคราะห์ศัพท์ไว้อย่างครบถ้วนว่าเป็นการปกครอง "The government of the people, by the people, for the people" แปลว่า "**รัฐบาลของราษฎร, โดยราษฎร, เพื่อราษฎร**"

คณะราษฎรได้มีเจตนาและปฏิบัติตามอุดมคติดังกล่าวนี้ ดังปรากฏในธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราวฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ และรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ แล้ว แต่ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อซึ่งจำเป็นต้องมีบทเฉพาะกาลชั่วคราวที่จะต้องเปลี่ยนระบอบเก่าที่มีมาแต่โบราณกาลให้เข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยเต็มที่นั้นต้องมีกึ่งประชาธิปไตยก่อน

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ คณะราษฎรได้ปฏิบัติตามคำมั่นที่ให้ไว้แก่ราษฎรเพื่อให้ราษฎรมีสิทธิประชาธิปไตยสมบูรณ์ ดังนั้นผู้แทนราษฎรประเภท ๒ ซึ่งส่วนมากเป็นสมาชิกคณะราษฎรจึงได้ร่วมมือกับผู้แทนราษฎรประเภท ๑ ซึ่งได้รับเลือกโดยตรงจากราษฎรจัดร่างรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยสมบูรณ์ขึ้นซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลได้ทรงลงพระปรมาภิไธยประกาศใช้เป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ แทนฉบับ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

รัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ได้ให้สิทธิประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์ที่สุดแก่ปวงชนชาวไทย คือ มาตรา ๑๓ ให้มีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนาหรือลัทธินิยมใดๆ มาตรา ๑๔ ให้เสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกาย เคหสถาน ทรัพย์สิน การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา การศึกษาอบรม การชุมนุมสาธารณะ การตั้งสมาคม การตั้งคณะพรรคการเมือง การอาชีพ แม้มีข้อกำหนดภายใต้บังคับแห่ง

กฎหมาย แต่บทกฎหมายนั้นก็ไม่ล่วงล้ำสิทธิประชาธิปไตยคือเพียงกำหนดให้อยู่ในความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมของประชาชน ดังนั้นหนังสือพิมพ์จึงออกกันแพร่หลาย พรรคการเมืองก็ตั้งกันได้อย่างแพร่หลายโดยไม่จำกัดความนิยมลัทธิการเมืองของพรรคนั้นๆ

รัฐสภาซึ่งประกอบด้วยพฤฒสภา (Senate) และสภาผู้แทนสมาชิกของทั้งสองสภาเป็นได้โดยการเลือกตั้ง มิใช่โดยการแต่งตั้ง คือ การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนให้ราษฎรลงคะแนนออกเสียงโดยตรงและลับ การเลือกตั้งสมาชิกพฤฒสภาให้ใช้วิธีลงคะแนนออกเสียงโดยทางอ้อมและทางลับซึ่งเป็นหลักที่นิยมกันทั่วไปซึ่งเรียกกันว่าการลงคะแนนสองชั้น คือราษฎรลงคะแนนตั้งตัวแทนของตน (ซึ่งอาจเป็นสมาชิกสภาผู้แทน) มาขั้นหนึ่งก่อน แล้วตัวแทนของราษฎรลงมติเลือกพฤฒสมาชิกอีกขั้นหนึ่ง

ครั้นต่อมาเมื่อวันที่ ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ ได้เกิดมีรัฐประหารยกเลิกระบอบประชาธิปไตยสมบูรณ์ที่สถาปนาขึ้นตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ คณะรัฐประหารได้ตั้งระบบการเมืองขึ้นใหม่โดยรัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ ซึ่งมีฉายาว่า "**รัฐธรรมนูญใต้ตุ่ม**" เพราะผู้ทำรัฐประหารได้แถลงว่าฝ่ายตนได้แอบร่างรัฐธรรมนูญแล้วเก็บซ่อนไว้ที่ใต้ตุ่ม ตามระบบของคณะรัฐประหารนั้นรัฐสภาประกอบด้วยวุฒิสภาและสภาผู้แทน วุฒิสมาชิกเป็นผู้ที่พระมหากษัตริย์ทรงเลือกตั้งมีจำนวนเท่าสมาชิกสภาผู้แทน แต่ในทางปฏิบัติได้มีข้อกำหนดไว้ว่า พระบรมราชโองการใดอันเกี่ยวกับราชการแผ่นดินต้องมีรัฐมนตรีคนหนึ่งลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ ดังนั้นรัฐบาลของคณะรัฐประหารนั่นเองเป็นผู้ตั้งวุฒิสมาชิก พระมหากษัตริย์เพียงลงพระปรมาภิไธยตามคำเสนอของรัฐบาล ส่วนสมาชิกสภาผู้แทนนั้นแม้ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้ง แต่ระบบใหม่ได้กำหนดอายุผู้สมัครรับเลือกตั้งไว้ไม่ต่ำกว่า ๓๕ ปีซึ่งต่างกับรัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ที่กำหนดไว้เพียง ๒๓ ปีตามกฎหมายเลือกตั้งเพื่อเปิดโอกาสให้คนรุ่นหนุ่มมีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งได้เป็นจำนวนมาก ส่วนเสรีภาพในการตั้งพรรคการเมืองนั้นรัฐธรรมนูญใต้ตุ่มได้ตัดออกไป และยังมีข้อบัญญัติอีกหลายประการรวมทั้งการฟื้นฟูระบอบอภิรัฐมนตรีของสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าระบบที่เกิดขึ้นจากรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ นั้นเป็นอีกระบบหนึ่งต่างหากจากระบอบประชาธิปไตยของคณะราษฎร แม้ว่าในคณะรัฐประหารมีผู้ซึ่งเคยเป็นสมาชิกคณะราษฎร แต่เขาได้ปลีกตนออกไปจากส่วนรวมของคณะราษฎรไปร่วมกับบุคคลที่มีทรรศนะตามระบบการเมืองของคณะรัฐประหารนั้น ดังนั้นหน้าที่ของคณะราษฎรที่จะต้องรับผิดชอบต่อราษฎรตามวัตถุที่ประสงค์ของคณะราษฎรจึงถูกคณะรัฐประหารนั้นระงับลงทั้งในทางนิตินัยและในทางพฤตินัยซึ่งตั้งแต่ครั้งกระนั้นเป็นต้นมาไม่อาจกระทำการใดๆให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ของคณะราษฎรได้ ต่อจากนั้นมาความรับผิดชอบในการดำเนินกิจการบ้านเมืองจึงตกอยู่แก่คณะรัฐประหารนั้นและรัฐบาลต่อๆมาอันสืบเนื่องจากผลของคณะรัฐประหารนั้น

บางคนเคยมาถามข้าพเจ้าถึงการที่ระบอบประชาธิปไตยของไทยต้องล้มลุกคลุกคลานในระยะหลังๆนี้ โดยเอาเรื่องมาพัวพันกับคณะราษฎรนั้น ข้าพเจ้าก็ได้ชี้แจงว่าแม้ภายในคณะราษฎรจะได้มีการขัดแย้งกันในบางขณะแต่ในที่สุดคณะราษฎรเป็นส่วนรวมก็ได้ร่วมมือกับสมาชิกสภาผู้แทนที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นมานั้นสถาปนาระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ส่วนการที่ภายหลัง ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ ได้มีระบบการเมืองโดยรัฐธรรมนูญและแก้ไขรัฐธรรมนูญ ๑๐ ครั้งนั้นมิใช่เป็นเรื่องของคณะราษฎรเลย จึงขอให้ผู้ที่มีใจเป็นธรรมได้แยกเหตุการณ์ของคณะราษฎรออกจากของคณะรัฐประหารและที่สืบจากคณะรัฐประหารและซึ่ง "**คณะปฏิวัติ**" ได้กล่าวอย่างเปิดเผยถึงระบบเผด็จการที่คณะนั้นๆ ใช้ปกครองประเทศไทย จึงไม่ควรที่จะมีผู้เข้าใจผิดว่าเป็นประชาธิปไตย

บางคนโฆษณายกย่องว่ารัฐธรรมนูญฉบับวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๔๙๒ เป็นประชาธิปไตยที่สุดในบรรดารัฐธรรมนูญไทย พวกโฆษณาเหล่านี้อาจเทียบรัฐธรรมนูญฉบับนี้กับรัฐธรรมนูญฉบับต่าง ๆที่ตราขึ้นภายหลังรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐

ชนรุ่นใหม่ที่สนใจระบบรัฐธรรมนูญของประเทศไทยควรนำรัฐธรรมนูญทุก ๆฉบับมาเทียบกันดูให้ละเอียดถี่ถ้วนว่าระบบรัฐธรรมนูญฉบับใดมีลักษณะเป็นประชาธิปไตยมากที่สุดในความหมายของคำว่า **"ประชาธิปไตย"** (Democracy)

รัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ กำหนดอายุผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นพฤฒสมาชิกไว้ไม่ต่ำกว่า ๓๕ ปี และสมาชิกสภาผู้แทนไม่ต่ำกว่า ๒๓ ปี แต่รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๓ มีนาคม ๒๔๙๒ กำหนดอายุผู้เป็นสมาชิกวุฒิสภาไว้ไม่ต่ำกว่า ๔๐ ปี และผู้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า ๓๐ ปี ซึ่งไม่มีรัฐธรรมนูญใดในโลกกำหนดอายุผู้รับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรไว้สูงขนาดนั้น ทั้งนี้เป็นการตัดสิทธิชนรุ่นใหม่สมัยนั้นซึ่งหลายคนมีอายุไม่ถึง ๓๐ ปี แต่ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ชนรุ่นใหม่ของสมัยนั้นเห็นว่ารัฐธรรมนูญฉบับ ๒๙ มีนาคม ๒๔๙๒ ไม่เป็นประชาธิปไตยเพราะต้องการให้สิทธิแก่ชนที่มีอายุมากกว่าชนรุ่นใหม่สมัยนั้น ชนรุ่นใหม่หลายคนทราบว่าคติราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญมีอยู่ว่า **"พระราชาธิบดีทำอะไรไม่ผิด"** (The King can do no wrong) นั้นก็เพราะพระองค์มิได้ทรงทำสิ่งใดโดยพระองค์เอง คือ เพียงทรงลงพระปรมาภิไธยตามที่รัฐบาลเสนอมาซึ่งพระองค์เห็นชอบด้วยเท่านั้น ผู้ที่ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการและคณะของเขาเป็นผู้ทำการนั้น ๆ ถ้าพระราชาธิบดีองค์ใดทรงทำการใดด้วยพระองค์ พระองค์ก็ต้องทรงรับผิดชอบ รัฐธรรมนูญอังกฤษปัจจุบันและรัฐธรรมนูญไทยซึ่งคณะราษฎรได้ขอพระราชทานนั้นไม่ประสงค์ให้พระมหากษัตริย์ต้องทรงรับผิดเพราะการกระทำของพระองค์ แต่รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๓ มีนาคม ๒๔๙๒ ได้เขียนความทำให้ผู้อ่านหลงว่าพระมหากษัตริย์ทรงเลือกและตั้งวุฒิสมาชิกด้วยพระองค์เอง แต่มีขมวดไว้ว่า **"ประธานองคมนตรี"** เป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ ฟังดูคล้าย ๆว่าพระมหากษัตริย์ทรงเลือกและตั้งวุฒิสมาชิกด้วยพระองค์เอง หากแต่ประธานองคมนตรียอมรับผิดชอบในการกระทำนั้นของพระองค์ ชนรุ่นใหม่สมัยนั้นพออ่านออกถึงกลวิธีการเมืองนี้ เพราะมองดูทางปฏิบัติในขณะที่ประกาศรัฐธรรมนูญฉบับนั้นว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชยังทรงพระเยาว์อยู่ซึ่งมีคณะองคมนตรีทำหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ฉะนั้นในทางปฏิบัติสมัยนั้นก็คือองคมนตรีนั้นเองเป็นผู้เลือกและแต่งตั้งวุฒิสมาชิก วิธีให้อำนาจแก่คณะองคมนตรีนั้นอาจสืบเนื่องจากทรรศนะของบางท่านที่บอกเล่าให้ชนรุ่นใหม่บางคนถึงการที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้พระราชทานให้คณะกรรมการองคมนตรีมีการพิจารณาอภิปรายปัญหาบางเรื่องทำนองการอภิปรายในรัฐสภา ซึ่งเป็นขั้นแรกที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ การที่ให้ประธานองคมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองฯการเลือกและแต่งตั้งวุฒิสมาชิกนั้น เป็นวิธีการใหม่ที่ปรากฏขึ้นในโลกแห่งระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ แต่จะมีลักษณะเป็นประชาธิปไตย ยิ่งกว่าวิธีที่ทำกันมาในโลกนั้นอย่างใดนั้นก็สุดแท้แต่ผู้ศึกษาระบบรัฐธรรมนูญอย่างถี่ถ้วนจะวินิจฉัย

วันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๕

พิมพ์ครั้งแรก จัดพิมพ์โดย นายปราโมทย์ พึ่งสุนทร (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ นีติเวชช์, ๒๕๑๕)

คณะราษฎรกับการอภิวัฒน์ประชาธิปไตย
๒๔ มิถุนายน

การที่คณะราษฎรเรียกสมาชิกประเภทดี ๑ ว่า "ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง" หรือโดยย่นย่อว่า "ผู้ก่อการฯ" นั้นก็แสดงอยู่ในตัวแล้วว่าบุคคลประเภทนี้เป็นเพียงกองหน้า(Vanguard)ของมวลราษฎรที่มีความต้องการเสรีภาพและความเสมอภาคยิ่งกว่าระบอบสมบูรณาญาธิราชย์

คณะราษฎรกับการอภิวัฒน์ประชาธิปไตย
๒๔ มิถุนายน

สวัสดีด้วยความเคารพอย่างยิ่ง แด่ประชาชนชาวไทยผู้รักชาติรักประชาธิปไตย ที่มีใจเป็นธรรมทั้งหลาย

ด้วยคุณเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์ ประธานคณะอำนวยการงาน "กึ่งศตวรรษประชาธิปไตย" ได้แจ้งมายังผมว่า เนื่องด้วยวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๒๕ เป็นวันครบรอบ ๕๐ ปีแห่งประชาธิปไตยในประเทศไทย องค์การเอกชนและกลุ่มบุคคลต่างๆ ในประเทศจึงได้ร่วมกันกำหนดที่จะจัดให้มีงาน "กึ่งศตวรรษประชาธิปไตย" ขึ้น ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในวันที่ ๒๔-๒๗ มิถุนายน ๒๕๒๕ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

๑. ระลึกถึงคุณงามความดีของผู้ที่ได้อุทิศตนเพื่อเสริมสร้างระบอบประชาธิปไตยขึ้นในประเทศไทย

๒. สะท้อนปัญหาการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทย

๓. เผยแพร่หลักการประชาธิปไตยและส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

๔. เสนอข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยของรัฐบาล และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

๕. สร้างความสมานฉันท์ในบรรดากลุ่มประชาธิปไตย

ผมขอขอบคุณท่านประธานกับกรรมการอำนวยการและองค์การเอกชนกับบุคคลต่าง ๆ ในการที่ท่านทั้งหลายได้ระลึกถึงผู้อุทิศตนเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยและในการที่ท่านทั้งหลายมีความปรารถนาดีที่จะดำเนินการต่อไปเพื่อให้ชาติไทยบรรลุถึงซึ่งประชาธิปไตยสมบูรณ์ตามแนวทางแห่งวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้นั้น

อนึ่ง ท่านประธานฯ แจ้งว่าคณะอำนวยการฯ เห็นว่าผมเป็นผู้มีส่วนในการสถาปนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยขึ้นในประเทศไทย จึงใคร่จะได้สุนทรพจน์ของผมเพื่อแสดงให้ปรากฏแก่ประชาชนชาวไทยในช่วงเวลาเปิดงานนั้น ผมยินดีสนองความปรารถนาของท่านทั้งหลาย

ส่วนเรื่องที่ควรกล่าวในสุนทรพจน์นั้น ผมคำนึงว่านอกจากท่านทั้งหลายและประชาชนชาวไทยผู้รักชาติ รักประชาธิปไตย ที่มีใจเป็นธรรมเห็นว่าคณะราษฎรได้อุทิศตนรับใช้ชาติเพื่อสร้างประชาธิปไตยแล้ว ก็ยังมีบุคคลจำนวนหนึ่งที่ตั้งตนเป็นปรปักษ์ได้ดำเนินการโดยตนเองบ้าง และโดยใช้ลูกสมุนบ้างใส่ร้ายคณะราษฎรด้วยประการต่างๆ ที่ตรงกันข้ามกับวัตถุประสงค์ของท่านทั้งหลาย และยิ่งข่าวการที่ท่านทั้งหลายริเริ่มงาน "กึ่งศตวรรษประชาธิปไตย" ได้พัฒนาขยายกว้างขึ้นแล้ว ฝ่ายตั้งตนเป็นปรปักษ์ต่อคณะราษฎรก็ได้ทวีการใส่ร้ายคณะราษฎรยิ่งขึ้น และถึงขีดสูงสุดเมื่อไม่นานมานี้โดยมีผู้เขียนบทความเผยแพร่ที่ใช้หัวเรื่องว่า "เผด็จการยุคแรก" กล่าวเบิกเรื่องมีความดังต่อไปนี้

"เผด็จการยุคแรกฟักตัวขึ้นในระบอบประชาธิปไตยที่ "คณะราษฎร" ได้สถาปนามันขึ้นมาเมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ "ผู้เผด็จการ" คนแรกก็ไม่ใช่ใครที่ไหน บุคคลสำคัญใน "คณะราษฎร" นั่นเอง หลังจากที่ทอด "เงา" ของเขาจากชัยชนะในการปราบ "ขบถบวรเดช" เดือนตุลาคม ๒๔๗๖ ให้เด่นชัดขึ้นมาทีละน้อยชั่วเวลาไม่ถึง ๗ ปี เขาก็ได้ครองอำนาจ "เผด็จการ" เต็มตัว ผู้คนหวาดหวั่นกลัวกันทั้ง

แผ่นดิน"

"ต่อคำถามที่ว่าเหตุใด "คณะราษฎร" จึงด่วนทำลายอุดมการณ์ประชาธิปไตยเร็วนัก คนร่วมสมัยกับ "คณะราษฎร" คงให้คำตอบไม่ได้ชัดเจน โดยเฉพาะสมาชิกของ "คณะราษฎร" เอง เพราะภาวการณ์ภายนอกและสถานการณ์ภายใน "คณะราษฎร" ได้เอื้ออำนวย จนทุกคนเห็นเป็นความจำเป็นที่จะมอบ อำนาจที่ได้มาให้รวมศูนย์อยู่ที่หลวงพิบูลสงครามแต่ผู้เดียว....."

บทความดังกล่าวเป็นการใส่ร้ายสมาชิกคณะราษฎรทุกคนเพื่อให้เสียชื่อเสียง และถูกดูหมิ่นเกลียดชัง แต่อันที่จริงนั้นสมาชิกคณะราษฎรมากมายหลายคนได้อุทิศตนต่อสู้จอมพลพิบูลสงครามในกรณีที่ท่านผู้นี้ปฏิบัติผิดหลักประชาธิปไตย อันเป็นผลให้ท่านต้องลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและอีกหลายกรณีที่ผู้ต่อต้านท่านผู้นั้นต้องถูกจองจำหรือต้องลี้ภัยอยู่ในต่างประเทศ สมาชิกฯ ที่เสียหายหรือทายาทจึงมีสิทธิขอให้ศาลยุติธรรมพิจารณาผู้ใส่ร้ายนั้นได้ บทความดังกล่าวข้างบนนั้นจึงขัดต่อวัตถุประสงค์ของคณะกรรมการฯ

ฉะนั้นเพื่อให้เรื่องในสุนทรพจน์ของผมเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของคณะกรรมการฯ ผมจึงขอเสนอเรื่อง "**คณะราษฎรกับการอภิวัฒน์ประชาธิปไตย ๒๔ มิถุนายน**"

ผมขอเรียนว่า เพื่อทุ่นแรงออกเสียงของผมที่ชราแล้ว ผมจึงขอให้ประธานสมาคมนักเรียนไทยในฝรั่งเศสเป็นผู้อ่านข้อเขียนของผมต่อไปนี้ ส่วนข้อสรุปท้ายนั้นผมจะกล่าวเอง

๑. ชื่อของคณะราษฎร

๑.๑ สถานการณ์ก่อตั้งคณะการเมืองในสมัยสมบูรณาฯ

ในบรรดาเหตุหลายประการซึ่งเกจิอาจารย์ที่ตั้งตนเป็นปรปักษ์ต่อคณะราษฎร ได้เสาะหาเอามาโจมตีคณะราษฎรนั้นก็มีประการหนึ่งที่ท่านกับพวกได้สั่งสอนสานุศิษย์ว่าผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔ มิถุนายนฯ เรียกตนเองว่า "คณะราษฎร" โดยราษฎรไม่รู้เห็นด้วย อันเป็นการจูงใจให้สานุศิษย์ไม่ยอมรับรู้การมีอยู่ของคณะราษฎรตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง ผมจึงขอให้ท่านที่ยังมีชีวิตอยู่และจำความสมัยสมบูรณาฯ โปรดระลึก และท่านที่เกิดภายหลังสมัยนั้นโปรดศึกษาถึงสถานการณ์ก่อตั้งคณะการเมืองสมัยสมบูรณาฯ และเกี่ยวกับวิชาการแท้จริงดังต่อไปนี้

(๑) ในสมัยสมบูรณาฯ นั้น บุคคลไม่มีสิทธิรวมกันก่อตั้งคณะการเมือง ฉะนั้นการก่อตั้งคณะการเมืองจึงต้องทำเป็นการลับ และยิ่งเป็นคณะการเมืองที่มีวัตถุประสงค์ล้มระบอบสมบูรณาฯ แล้วก็ยิ่งต้องก่อตั้งคณะเป็นการลับมาก ไม่อาจประกาศป่าวร้องให้ราษฎรหรือประชาชนจำนวนมากเข้ามาร่วมในคณะการเมืองได้ ฉะนั้นจะนำเอาตัวอย่างของ "คณะเก๊กเหม็ง" ภายใต้การนำของซุนยัดเซ็นมาใช้แก่คณะการเมืองไทยในระบอบสมบูรณาฯไม่ได้ เพราะคณะเก๊กเหม็งอาศัยเขตสัมปทานที่รัฐบาลจีนให้แก่ต่างประเทศนั้นป่าวร้องให้ชาวจีนจำนวนมากเข้ามาร่วม

(๒) ผู้เริ่มก่อตั้งคณะราษฎร ๗ คนที่ปารีสนั้นเป็นราษฎรไทยสมบูรณ์ ต่อมาได้ดำเนินการลับตามสภาพที่เหมาะสมสมัยนั้นร่วมกับราษฎรไทยอีกกว่าหนึ่งร้อยคนเข้าร่วมเป็นสมาชิกคณะราษฎรเป็นประเภท ดี ๑ ซึ่งเป็นกองหน้า แล้วมีราษฎรประเภทดี ๒, ดี ๓, อีกมากมายที่สนับสนุนและสมทบกับกองหน้า ทั้งนี้แสดงชัดเจนว่าราษฎรไทยจำนวนพอสมควรทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ ๒๔ มิถุนายนนั้นรู้เห็นด้วย ฉะนั้นจึงต่างกับผู้ที่ต้องดำเนินการตามยุทธศาสตร์จีนซึ่งต้องการใช้วิธีชนบทล้อม

เมือง จึงต้องการให้มีพลเมืองจำนวนล้านๆ คนรู้เห็นด้วย ซึ่งจะต้องทำการรบกับรัฐบาลให้ถึงแก่ล้มตายจำนวนมาก ๆ

(๓) ขอให้นักวิชาการที่มีใจเป็นธรรมตรวจค้นว่ามีตำรารัฐศาสตร์ของประเทศใดบ้างที่สอนว่า ถ้าจะตั้งเป็นคณะหรือพรรคการเมืองที่แปลชื่อเป็นภาษาไทยว่า "ราษฎร" หรือ "ประชาชน" ไซร้ ก็จะต้องเสนอให้ราษฎรหรือประชาชนจำนวนเท่าใดรู้เห็นด้วยก่อน

ถ้าสมมติว่านักวิชาการผู้ใดยืนยันว่ามีตำรารัฐศาสตร์เช่นนั้น ก็ขอได้โปรดวินิจฉัยด้วยว่าในสมัยที่บางรัฐบาลไทยได้อนุญาตให้ตั้งพรรคการเมืองได้นั้นมีคนตั้งพรรคชื่อว่า "พรรคราษฎร", "พรรคประชาชน", และ "พรรคสหประชาไทย" (จอมพลถนอมฯ เป็นหัวหน้า) แต่มีดอกเตอร์หรือนักวิชาการใดบ้างทักท้วงว่าพรรคเหล่านั้นเรียกตนเองตามชื่อดังกล่าวโดยราษฎร, หรือประชาชน, หรือประชาไทยมิได้รู้เห็นด้วย?

๑.๒ การรับรองชื่อคณะราษฎรโดยผู้สำเร็จราชการรักษาพระนคร แทนองค์พระมหากษัตริย์, และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ประมุขของปวงราษฎรไทยรับรองชื่อของคณะราษฎรตั้งแต่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕

เอกสารหลักฐานแท้จริงของทางราชการแสดงชัดแจ้งว่า เมื่อคณะราษฎรได้แสดงตนเปิดเผยแก่ราษฎรในเช้าวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ แล้ว ผู้สำเร็จราชการรักษาพระนครแทนองค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ซึ่งเป็นประมุขของปวงชนราษฎรไทยได้ทรงรับรองชื่อ ของคณะราษฎรดังต่อไปนี้

(๑) ก่อน ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ เสด็จแปรพระราชฐาน ณ หัวหิน พระองค์จึงทรงแต่งตั้งสมเด็จเจ้าฟ้าบริพัตร กรมพระนครสวรรค์ฯ ดำรงตำแหน่ง "ผู้สำเร็จราชการรักษาพระนคร" มีพระราชอำนาจแทนพระมหากษัตริย์ ครั้นถึงเวลาเช้าของวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ คณะราษฎรได้อัญเชิญสมเด็จเจ้าฟ้าบริพัตร กรมพระนครสวรรค์ฯ ไปประทับ ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม ครั้นแล้ว สมเด็จเจ้าฟ้าพระองค์นั้นทรงมีคำประกาศซึ่งแสดงถึงการรับรองคณะราษฎรรวมอยู่ด้วยกันดัง ต่อไปนี้

คำประกาศ
ของผู้สำเร็จราชการรักษาพระนคร

ด้วยตามที่คณะราษฎรได้ยึดอำนาจการปกครองแผ่นดินไว้ โดยมีความประสงค์ข้อใหญ่ที่จะให้ประเทศสยามมีธรรมนูญการปกครองแผ่นดินนั้น

ข้าพเจ้าขอให้ทหาร ข้าราชการ และราษฎรทั้งหลายช่วยกันรักษาความสงบ อย่าให้เสียเลือดเนื้อคนไทยด้วยกันโดยไม่จำเป็น

(ลงนาม) บริพัตร

(๒) เวลา ๑๖.๐๐ น. ของวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ พระยาพหลพลพยุหเสนา ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารได้เชิญคณะเสนาบดีและปลัดทูลฉลองกระทรวงต่าง ๆ ไปประชุมร่วมกับคณะราษฎร ณ

พระที่นั่งอนันตสมาคม เพื่อพิจารณาทำข้อตกลงกับคณะราษฎรในระเบียบการที่กระทรวงพึงปฏิบัติ ซึ่งได้ตกลงกันดังต่อไปนี้

ข้อตกลงในระเบียบการที่กระทรวงพึงปฏิบัติ

พระที่นั่งอนันตสมาคม

วันที่ ๒๔ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๕

วันนี้ เวลา ๑๖.๐๐ นาฬิกา คณะเสนาบดีและปลัดทูลฉลองกระทรวงต่าง ๆ ได้ตกลงกับคณะราษฎรด้วยวิธีปฏิบัติราชการว่า

๑. ถ้าราชการปกติอันเป็นระเบียบแบบแผน การและเคยปฏิบัติมาแล้วก็ให้ปฏิบัติไปตามเคย

๒. ถ้าเป็นราชการที่เคยนำความขึ้นกราบบังคมทูล ก็ให้นำเสนอผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารจงทุกเรื่อง

๓. ถ้ามีเหตุขัดข้องหรือสงสัย ก็ขอให้นำข้อนั้น ๆ มาหารือต่อผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารได้

๔. ให้ทุกกระทรวงบอกไปยังกรมขึ้นของกระทรวงนั้นให้ทราบทั่วกันว่า เวลานี้ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารได้เป็นผู้ใช้"อำนาจการปกครองชั่วคราว" ส่วนกิจการในหน้าที่ให้คงปฏิบัติราชการไปตามเคย อย่าให้มีการตื่นเต้น

	ศุภโยค	**(พระองค์เจ้า)**
(ลงพระนาม)	**ธานี**	**(พระองค์เจ้า)**
(ลงนาม)	**พิชัยญาติ**	**(เจ้าพระยา)**
	ศรีธรรมาธิเบศ	**(เจ้าพระยา)**
	ราชนิกูล	**(พระยา)**
	พิพิธสมบัติ	**(พระยา)**
	วิมวาทิตย์	**(หม่อมเจ้า)**
	มโหสถศรีพิพัฒน์	**(พระยา)**
	วิทยาปรีชามาตย์	**(พระยา)**
	ประเสริฐสงคราม	**(พระยา)**

(๓) พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ เสด็จจากหัวหินกลับกรุงเทพฯ โดยขบวนรถไฟพิเศษเมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน เวลา ๑๙.๔๕ น. เสด็จลงที่สถานีรถไฟจิตรลดา เมื่อวันที่ ๒๖ มิถุนายน เวลา ๐.๓๗ น. แล้วเสด็จไปประทับที่วังสุโขทัย โปรดเกล้าฯ ให้คณะราษฎรเข้าเฝ้าที่วังสุโขทัย เวลา ๑๑.๐๐ น. ของวันที่ ๒๖ มิถุนายนนั้น

ผู้แทนคณะราษฎรได้ไปเฝ้าตามพระกระแสรับสั่งและนำร่างพระราชกำหนดนิรโทษกรรมในคราวเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินพุทธศักราช ๒๔๗๕ ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อขอพระมหากรุณา

ทรงลงพระปรมาภิไธยพระราชทาน

ขณะนั้นยังมิได้มีธรรมนูญการปกครองแผ่นดินหรือรัฐธรรมนูญที่จำกัดพระราชอำนาจ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ จึงยังทรงมีพระราชอำนาจที่จะกระทำการใด ๆ แทนปวงชนชาวสยามได้อย่างสมบูรณ์ โดยไม่ต้องมีบุคคลที่ได้รับอำนาจให้เป็นตัวแทนของปวงชนชาวสยามเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณลงพระปรมาภิไธยในพระราชกำหนดนั้นซึ่งมีข้อความแสดงถึงการทรงรับรองให้คณะราษฎรมีฐานะถูกต้องตามกฎหมายด้วย ดังมีความต่อไปนี้

พระราชกำหนดนิรโทษกรรมในคราวเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดิน พุทธศักราช ๒๔๗๕

การที่คณะราษฎรคณะหนึ่งซึ่งมีความปรารถนาอันแรงกล้า ในอันที่จะแก้ไขขจัดความเสื่อมโทรมบางประการของรัฐบาลสยามและชาติไทยให้หายไป แล้วจะพากันจรรโลงสยามรัฐและชาติไทยให้เจริญรุ่งเรืองวัฒนาถาวรมั่นคงเท่าเทียมกับชาติและประเทศอื่นต่อไป จึงพากันยึดอำนาจการปกครองแผ่นดินไว้ด้วยความมุ่งหมายที่จะให้มีธรรมนูญการปกครองแผ่นดินขึ้นเป็นข้อใหญ่ แล้วร้องขอไปยังเราเพื่อให้เรายังคงดำรงเป็นกษัตริย์แห่งสยามรัฐต่อไปภายใต้ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินนั้น ทั้งนี้แม้ว่าการจะได้เป็นไปโดยขัดกับความพอพระทัยพระบรมวงศานุวงศ์บางพระองค์ และขัดใจสมาชิกในรัฐบาลเดิมบางคนก็ดีก็เป็นธรรมดาที่จะต้องเป็นไปเช่นนั้นในทุกประเทศ ไม่ว่าจะเจริญรุ่งเรืองแล้วเท่าไร ๆ ก็ไม่อาจจะก้าวล่วงการนี้เสียได้ ถึงกระนั้นก็เพิ่งปรากฏเป็นประวัติการณ์ครั้งแรกของโลกที่การได้เป็นไปได้ราบรื่นปกติมิได้รุนแรง

และแม้ว่าจะได้อัญเชิญพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการบางคนมาประทับ และไว้ในพระที่นั่งอนันตสมาคมก็เพียงเพื่อประกันภัยของคณะ และเพื่อให้การดำเนินลุล่วงไปได้เท่านั้น หาได้กระทำการประทุษร้ายหรือหยาบหยามอย่างใด ๆ และไม่มุ่งหมายจะกระทำเช่นนั้นด้วย ได้แต่บำรุงไว้ด้วยดีสมควรแก่พระเกียรติยศทุกประการ

อันที่จริงการปกครองด้วยวิธีมีพระธรรมนูญการปกครองนี้ เราก็ได้ดำริอยู่ก่อนแล้ว ที่คณะราษฎรคณะนี้กระทำมาเป็นการถูกต้องตามนิยมของเราอยู่ด้วย และด้วยเจตนาดีต่อประเทศชาติอาณาประชาชนแท้ ๆ จะหาทางกระทำหรือแต่เพียงเจตนาชั่วร้ายแม้แต่น้อยก็มิได้

เหตุนี้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชกำหนดไว้ดังต่อไปนี้

มาตรา ๑ พระราชกำหนดนี้ให้เรียกว่า "พระราชกำหนดนิรโทษกรรม ในความเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดิน พุทธศักราช ๒๔๗๕"

มาตรา ๒ ให้ใช้พระราชกำหนดนี้ตั้งแต่ขณะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงลงพระปรมาภิไธยเป็นต้นไป

มาตรา ๓ บรรดาการกระทำทั้งหลายทั้งสิ้นเหล่านั้น ไม่ว่าของบุคคลใด ๆ ในคณะราษฎรนี้ หากว่าจะเป็นการละเมิดบทกฎหมายใด ๆ ก็ดี ห้ามมิให้ถือว่าเป็นการละเมิดกฎหมายเลย

ประกาศมา ณ วันที่ ๒๖ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๕

(พระปรมาภิไธย) ประชาธิปก ป.ร.

๑.๓ แม้ว่าสมเด็จเจ้าฟ้าบริพัตรฯ ผู้สำเร็จราชการรักษาพระนครแทนองค์พระมหากษัตริย์และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงรับรองคณะราษฎรซึ่งถือได้ว่าได้ทรงกระทำแทนราษฎรแล้วก็ดี แต่ราษฎรไทยจำนวนมากก็ได้รับรองคณะราษฎรโดยตรงด้วย

เมื่อคณะราษฎรได้แสดงตนเปิดเผยต่อราษฎรตั้งแต่วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ เป็นต้นมา ราษฎรที่ทราบเรื่องเป็นจำนวนมากนั้นก็ได้ตอบรับเห็นดีเห็นชอบในการปฏิบัติของคณะราษฎร จะมียกเว้นก็เพียงคนจำนวนน้อยที่นิยมชมชอบระบอบสมบูรณาฯ ยิ่งกว่าองค์พระมหากษัตริย์หรือ "ผู้เกินกว่าราชา" (Ultra Royalists)

ฝ่ายคณะราษฎรและรัฐบาลของคณะราษฎรได้ขออาราธนาคณะสงฆ์ซึ่งราษฎรไทยส่วนมากนับถือนั้นได้โปรดสั่งวัดทุกวัดในราชอาณาจักรช่วยชี้แจงแก่ทายกทายิกาถึงการที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ซึ่งทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภกได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานระบอบการปกครองแผ่นดินประชาธิปไตยตามธรรมนูญการปกครองแผ่นดินชั่วคราวฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ ซึ่งคณะราษฎรได้ขอพระราชทานในนามของราษฎร และต่อมาเมื่อได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ใช้รัฐธรรมนูญถาวรฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ แทนฉบับชั่วคราว ๒๗ มิถุนายนนั้นแล้ว คณะราษฎรและรัฐบาลของคณะราษฎรก็ได้ขออาราธนาคณะสงฆ์โปรดสั่งวัดทุกวัดให้ชี้แจงแก่ทายกทายิกาดังกล่าวแล้ว อนึ่ง กระทรวงธรรมการได้ขอให้หัวหน้ามุสลิมชี้แจงแก่มุสลิมไทยและหัวหน้าคริสต์ศาสนาชี้แจงแก่คริสต์ศาสนิกไทยทั่วราชอาณาจักรเช่นเดียวกัน กระทรวงธรรมการก็ได้รายงานยืนยันถึงการที่ทายกทายิกาและมุสลิมไทยรวมทั้งคริสต์ศาสนิกไทยได้อนุโมทนาเห็นชอบในการที่คณะราษฎรได้ปฏิบัติไปนั้น พร้อมทั้งสนับสนุนที่จะให้คณะราษฎรและรัฐบาลของคณะราษฎรปฏิบัติให้สำเร็จตามหลัก ๖ ประการของคณะราษฎร กระทรวงธรรมการได้ยืนยันด้วยว่าโรงเรียนทั่วราชอาณาจักรสมัยนั้นได้สอนให้นักเรียนเข้าใจระบอบปกครองประชาธิปไตยและหลัก ๖ ประการของคณะราษฎร ส่วนกระทรวงมหาดไทยก็ได้ยืนยันว่าเจ้าหน้าที่ปกครองได้ปฏิบัติการให้เจ้าหน้าที่ชั้นจังหวัด, อำเภอ, กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน, ประชุมชี้แจงให้ราษฎรให้ทราบและเข้าใจการปกครองที่พระมหากษัตริย์พระราชทานโดยคำร้องขอของคณะราษฎร และหลัก ๖ ประการของคณะราษฎร ผลปรากฏว่าราษฎรจำนวนส่วนข้างมากที่สุด (ยกเว้นบุคคลจำนวนน้อยดังกล่าวแล้ว) ได้เห็นชอบด้วยกับการที่คณะราษฎรได้ทำไปเพื่อราษฎร

อนึ่ง ในระหว่าง ๑๓ ปีเศษที่คณะราษฎรรับผิดชอบในการบริหารแผ่นดิน และในการควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน คณะราษฎรและคณะรัฐบาลของคณะราษฎรได้จัดให้มีงานฉลองรัฐธรรมนูญเป็นประจำปี (ยกเว้นบางปีในระหว่างสงครามและบางกรณีที่มีเหตุฉุกเฉิน) ทั้งในกรุงเทพฯ และในต่างจังหวัดทุกๆ จังหวัด ซึ่งแสดงให้ราษฎรทราบถึงการปฏิบัติของรัฐบาลของคณะราษฎรได้ทำไปตามระบอบประชาธิปไตยและตามหลัก ๖ ประการซึ่งไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดทักท้วงว่าคณะราษฎรตั้งคณะราษฎรขึ้นโดยราษฎรไม่รู้เห็นด้วย

๑.๔ เหตุที่เรียกชื่อคณะของผู้ก่อการฯ ว่า "คณะราษฎร"

ก่อนที่ผู้คิดก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองฯ หลายคนหลายกลุ่มจะได้รวมเป็นคณะเดียวกันนั้นแต่ละกลุ่มก็มีชื่อเสียงของตนเองบ้าง และยังไม่มีชื่อกลุ่มของตนบ้าง แต่เมื่อผู้คิดก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้รวมเป็นคณะเดียวกันแล้ว ก็ได้ใช้ชื่อคณะเดียวกันว่า "คณะราษฎร" ตามที่ผมได้เสนอในที่ประชุมก่อตั้งคณะราษฎรที่กรุงปารีสเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๐ (ค.ศ. ๑๙๒๗) ต่อจากนั้นมาผู้

ที่เข้าร่วมก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่อยู่ในต่างประเทศและที่อยู่ในประเทศไทยก็ใช้ชื่อคณะว่า "คณะราษฎร" ดังที่ปรากฏตามคำแถลงการณ์ของคณะราษฎรเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งผู้สำเร็จราชการรักษาพระนครแทนองค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ประมุขของปวงราษฎรไทยและราษฎรไทยได้รับรองชื่อของคณะราษฎรดังกล่าวมาแล้วในข้อ ๑.๑, ๑.๒, และ ๑.๓ ส่วนผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองฯ ที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็ได้ปฏิญาณตนในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน ว่าจะซื่อสัตย์ต่อคณะราษฎรและจะช่วยรักษาหลัก ๖ ประการของคณะราษฎรไว้ให้มั่นคง อนึ่ง คณะรัฐมนตรีตั้งแต่ชุดแรกและต่อ ๆ มาอีกหลายชุดนั้นก็ได้แถลงยืนยันต่อสภาผู้แทนราษฎรที่ถือเอาหลัก ๖ ประการของคณะราษฎรเป็นนโยบายของรัฐบาลนั้น ๆ ด้วย (ท่านผู้สนใจอาจศึกษาจากเอกสารหลักฐานของทางราชการได้)

เหตุที่ผมใช้ชื่อ *"คณะราษฎร"* นั้นคือ

๑.๔.๑ ความเป็นมาของศัพท์ไทย "คณะ" และ "พรรค"

การร่วมกันทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบราชาธิปไตยภายใต้ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินซึ่งสมัยนั้นเรียกว่าการปกครองที่พระมหากษัตริย์อยู่ใต้กฎหมายนั้น ผู้ร่วมคิดกระทำการก็ต้องจัดตั้งองค์การหรือสมาคมการเมืองที่เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า "Political Party" หรือที่เรียกโดยย่อว่า "Party"

(๑) เมื่อก่อน พ.ศ. ๒๔๗๕ นั้น ปทานุกรมของกระทรวงธรรมการก็ดีและทางราชการก็ดี ยังมิได้ใช้คำว่า "พรรค" เพื่อเรียกองค์การหรือพรรคการเมือง หากทางราชการทหารเรือได้ใช้คำว่า "พรรค" เพื่อหมายถึงเหล่าต่าง ๆ ของทหารเรือ ซึ่งแยกเป็น ๓ เหล่าใหญ่คือ (๑) "พรรคกลิน" หมายถึงเหล่าทหารเรือที่เป็นช่างกลประจำท้องเรือ (๒) "พรรคนาวิกโยธิน" หมายถึงเหล่าทหารเรือที่ประจำการพลรบฝ่ายบก (๓) "พรรคนาวิน" หมายถึงเหล่าทหารเรือที่ประจำการพลรบ

สมัยนั้นนักวิชาการใช้คำไทยว่า "คณะ" แปลคำอังกฤษ "Party" ที่ย่นย่อมาจากคำเดิม "Political Party" เช่นแปลคำว่า "Conservative Party" ว่า "คณะคอนเซอร์เวทีฟ", แปลคำ "Socialist Party" ว่า "คณะโซเชียลิสต์" และแปลคำ "Chinese Nationalist Party" หรือคำจีน "ก๊กมินตั๋ง" เป็นภาษาไทยว่า "คณะชาติจีน" หรือ "จีนคณะชาติ" ซึ่งนิยมเรียกจีนก๊กมินตั๋งว่าจีนคณะชาติติดสืบมาจนทุกวันนี้ มิใช่เรียกว่า "พรรคชาติจีน", "จีนพรรคชาติ"

ฝ่ายองค์การหรือสมาคมการเมืองที่ประกอบขึ้นเมื่อ ร.ศ. ๑๓๐ เพื่อล้มระบอบสมบูรณาฯในประเทศไทยก็ได้ใช้คำว่า "คณะ" เรียกองค์การการเมืองหรือสมาคมการเมืองนั้นว่า "คณะ ร.ศ. ๑๓๐"

ผมขอให้ท่านที่สนใจประวัติภาษาไทยโปรดสังเกตหลักฐานเอกสารแท้จริงก็จะพบได้โดยไม่ยากว่าภายหลังที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้พระราชทานธรรมนูญการปกครองแผ่นดินฉบับชั่วคราวฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ แล้ว ได้มีบุคคลกลุ่มหนึ่งได้ร่วมกันจัดตั้งองค์การหรือสมาคมการเมือง อันมีวัตถุประสงค์จารีตนิยม (Conservatism) โดยใช้ชื่อว่า "คณะชาติ" ซึ่งมีหลวงวิจิตรวาทการเป็นเลขาธิการ ท่านผู้นี้เป็นเปรียญมีความรู้ภาษาบาลีและภาษาไทย อีกทั้งภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส แต่เมื่อปทานุกรมหรือพจนานุกรมไทยยังมิได้ใช้คำว่า "พรรค" เพื่อเรียกองค์การหรือสมาคมการเมือง หลวงวิจิตรฯ จึงได้ใช้คำว่า "คณะ" เพื่อเรียกองค์การหรือสมาคมการเมืองของตน

(๒) เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๘๐ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปฯ ครั้งดำรงฐานันดรศักดิ์เป็น

"หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร" ได้ทรงแนะนำให้ใช้คำไทยว่า "คณะพรรค" เพื่อถ่ายทอดคำอังกฤษ "Political Party" หรือที่ย่นย่อว่า "Party"

ส่วนทางราชการได้รับรองใช้คำว่า "คณะพรรค" เพื่อเรียกองค์การหรือสมาคมการเมืองตั้ง แต่ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ดังปรากฏในมาตรา ๑๔ มีความว่า

"บุคคลย่อมมีเสรีภาพ... การตั้งคณะพรรคการเมือง..."

ต่อมารัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔ มีนาคม ๒๔๙๒ มาตรา ๓๙ ได้เปลี่ยนคำว่า "คณะพรรคการเมือง"ของรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ เป็น "พรรคการเมือง" คือตัดคำว่า "คณะ" ที่นำหน้าคำว่า "พรรค" ออกไปจึงเป็นอันว่าคำว่า "พรรคการเมือง" เพิ่งเริ่มใช้เป็นทางการเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๒

ข้อสังเกต

(ก) ตามประวัติคำไทย *"คณะ", "พรรค"* ดังกล่าวมาแล้วนั้น ชื่อของคณะราษฎรที่ตั้งขึ้นในสมัยที่ปทานุกรมของกระทรวงธรรมการและรัฐธรรมนูญไทยยังมิได้ใช้คำว่า *"พรรค"* เพื่อหมายเรียกองค์การหรือพรรคการเมืองนั้น จึงหมายถึงพรรคการเมืองที่ใช้ชื่อว่า*"ราษฎร"* เอกสารภาษาอังกฤษสมัยนั้นเรียกคณะราษฎรว่า "People's Party"

(ข) สารานุกรมจีนชื่อ *"ซือเจี่ยจือซือเหนียนเจี้ยน"* ที่แปลว่า *"ความรู้แห่งโลกประจำปี"* และสารานุกรมจีนชื่อ *"ซือเจี่ยจือซือ"* ที่แปลว่า *"ความรู้แห่งโลก"* พิมพ์ที่ปักกิ่งติดต่อกันมาหลายปีนั้นได้เรียกองค์การหรือพรรคการเมืองเป็นภาษาจีนว่า *"ตั่ง"*เช่น *"เสียนโหลกังฉานตั่ง", "ไท้กั๊วะกังฉานตั่ง"* ต่อมาภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ มีผู้แปล *"เสียนโหลกังฉานตั่ง"* ว่า *"พรรคคอมมิวนิสต์แห่งสยาม"* ที่อ้างว่าตั้งขึ้นในสยามตั้งแต่ ค.ศ. ๑๙๒๗ (พ.ศ. ๒๔๗๐) และแปล *"ไท้กั๊วะกังฉานตั่ง"* ที่อ้างว่าตั้งขึ้น เมื่อ ค.ศ. ๑๙๔๒ (พ.ศ. ๒๔๘๕) นั้นว่า *"พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย"* จึงมีปัญหาว่าโดยเหตุที่คำไทย *"พรรค"* เพิ่งมีผู้นำเอามาใช้เรียกคณะหรือพรรคการเมืองดังที่ผมได้กล่าวไว้ใน ๑.๔.๑ (๑) และ (๒) นั้นซึ่งเป็นเวลาหลายปีหลังจากที่องค์การทั้งสองนั้นอ้างว่าได้ตั้งขึ้นในสยามหรือประเทศไทยแล้ว ดังนั้นองค์การทั้งสองจะแปลชื่อองค์การของตนเป็นภาษาไทยโดยวิธีทับศัพท์จีน *"ตั่ง"* หรือใช้คำไทยว่าอะไร?

๑.๔.๒ เหตุที่ใช้คำว่า "ราษฎร" เป็นชื่อของคณะ

ในการที่ผมเสนอให้คณะใช้ชื่อของคณะว่า "คณะราษฎร" นั้นก็เพราะผู้ก่อการฯ ทุกคนเป็นราษฎรไทยแท้จริง และสมาชิกคณะราษฎรทั้งหลายยอมอุทิศตนและความเหนื่อยยากเพื่อราษฎรให้บรรลุถึงซึ่งประชาธิปไตย ดังที่นักประชาธิปไตยส่วนมากย่อมทราบว่าประธานาธิบดีลินคอล์นได้สรุปคำว่า "ประชาธิปไตย" ไว้อย่างเหมาะสมว่า "รัฐบาลของราษฎร, โดยราษฎร, เพื่อราษฎร

๑.๔.๓ คำว่า "ผู้ก่อการฯ"

ผมได้เสนอที่ประชุมก่อตั้งเห็นชอบด้วยว่า ในการก่อตั้ง "คณะ" หรือ "สมาคมการเมือง" นั้นจะต้องมี "ผู้ก่อการ" ที่ในภาษาอังกฤษเรียกว่า "Promoters" ซึ่งประกอบเป็นกองหน้าของราษฎร เราจึงตกลงกันจำแนกสมาชิกคณะราษฎรออกเป็น ๓ ประเภทคือ

ดี ๑ ได้แก่บุคคลที่สมควรได้รับคำชักชวนให้เข้าร่วมเป็นสมาชิกคณะราษฎรก่อนวันลงมือยึดอำนาจรัฐ

ดี ๒ ได้แก่บุคคลที่จะได้รับคำชักชวนต่อเมื่อได้ลงมือปฏิบัติในการยึดอำนาจรัฐแล้ว

ดี ๓ ได้แก่บุคคลที่จะได้รับคำชักชวนในวันลงมือปฏิบัติการยึดอำนาจนั้นภายหลังที่การยึดอำนาจรัฐได้มีท่าทีแสดงว่าจะเป็นผลสำเร็จมากกว่าเป็นความไม่สำเร็จ

ผมได้ชี้แจงไว้ในหนังสือของผมชื่อ "บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎร และระบอบประชาธิปไตย" พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ มีความดังต่อไปนี้

"๒. การที่คณะราษฎรเรียกสมาชิกประเภท ดี ๑ ว่า "ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง" หรือโดยย่นย่อว่า "ผู้ก่อการฯ" นั้นก็แสดงอยู่ในตัวแล้วว่า บุคคลประเภทนี้เป็นเพียงกองหน้า (Vanguard) ของมวลราษฎรที่มีความต้องการเสรีภาพและความเสมอภาคยิ่งกว่าระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์"

(๓) การผูกขาดชื่อแห่งพรรคการเมืองนั้น เคยปรากฏครั้งหนึ่ง ณ ที่ประชุมคอมมิวนิสต์สากลภายหลังที่สตาลินตายแล้ว พรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตได้กลับคืนเป็นมิตรกับสันนิบาตคอมมิวนิสต์ยูโกสลาเวียซึ่งได้รับเชิญให้เข้าร่วมประชุมด้วย นายหวูซิ่วฉวน กรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์จีนได้คัดค้านว่า สันนิบาตคอมมิวนิสต์ยูโกสลาเวียมิใช่คอมมิวนิสต์ แต่ฉกชิงคำว่า "คอมมิวนิสต์" ไปใช้เป็นชื่อของพรรคตน แสดงว่ากรรมการกลางของพรรคคอมมิวนิสต์จีนคนนั้นผูกขาดการใช้ชื่อคอมมิวนิสต์ไว้เฉพาะของพวกตนเท่านั้น

๒. วัตถุประสงค์ของคณะราษฎร

วัตถุประสงค์ของคณะราษฎร คือ

(๑) เปลี่ยนการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญประชาธิปไตย

(๒) พัฒนาชาติไทยตามหลัก ๖ ประการ

๒.๑ เปลี่ยนการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบราชาธิปไตย ภายใต้รัฐธรรมนูญประชาธิปไตย

ก่อนอื่นขอให้ท่านทั้งหลายระลึกว่า การปกครองแผ่นดินสยามตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้นไม่มีบทกฎหมายกำหนดอำนาจการปกครองแผ่นดิน เพราะพระมหากษัตริย์ทรงอยู่เหนือกฎหมาย มีพระราชอำนาจเด็ดขาดในการปกครองแผ่นดินตามพระราชอัธยาศัย

ดังนั้นเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ คณะราษฎรจึงได้ยึดอำนาจรัฐเพื่อเปลี่ยนการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญประชาธิปไตยเป็นขั้น ๆ ตามลำดับต่อไปนี้

๒.๑.๑ วันที่ ๒๖ มิถุนายน นั้น คณะราษฎรได้ส่งคณะผู้แทนเข้าเฝ้าขอพระราชทาน "ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินตามที่คณะราษฎรได้ร่างถวาย" พระมหากษัตริย์ทรงรับไว้พิจารณา

ต่อมาในวันที่ ๒๗ เดือนนั้น ขณะที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ยังทรงมีพระราชอำนาจสมบูรณ์ทำการแทนปวงชนชาวสยามได้นั้น ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ลงพระปรมาภิไธยพระราชทานธรรมนูญการปกครองแผ่นดินฉบับที่กล่าวถึงข้างบนนั้นโดยทรงเติมคำว่า "ชั่วคราว" ไว้ต่อท้ายคำว่า "ธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน" ทั้งนี้มีพระราชกระแสรับสั่งแก่คณะราษฎรว่าให้ใช้ธรรมนูญฯ นั้นไปชั่วคราวก่อน แล้วให้เสนอสภาผู้แทนราษฎรตั้งอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฯ ฉบับถาวรขึ้นใช้ต่อไป

ข้อสังเกต

(๑) ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินชั่วคราวฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ จึงตราขึ้นโดยถูกต้องทั้งทางนิตินัยและพฤตินัยตามหลักนิติศาสตร์ทุกประการ ซึ่งต่างกับธรรมนูญและรัฐธรรมนูญหลายฉบับที่เป็นโมฆะ

(๒) ธรรมนูญฯ ฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ ได้สถาปนาระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญประชาธิปไตยในระยะหัวต่อระหว่างระบอบสมบูรณาฯที่ปกครองสยามเป็นเวลาหลายพันปี กับระบอบประชาธิปไตยที่เพิ่งเริ่มเกิดขึ้น (ดูรายละเอียดในธรรมนูญฉบับนั้น)

๒.๑.๒ (๑) รุ่งขึ้นวันที่ ๒๘ เดือนนั้นสภาผู้แทนราษฎรที่ได้รับแต่งตั้งตามธรรมนูญฯชั่วคราวฉบับ ๒๗ มิถุนายน ได้มีการประชุมครั้งแรก ปรากฏรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ ๑/๒๔๗๕ ว่า ในบรรดาระเบียบวาระหลายประการนั้นมีระเบียบวาระสำคัญประการหนึ่ง คือ ระเบียบวาระที่จะต้องตั้งอนุกรรมการร่างพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินใหม่ให้เรียบร้อยบริบูรณ์ มีความตามรายงานการประชุม ดังต่อไปนี้

"๙. เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (ประธานสภาฯ) กล่าวว่า บัดนี้ถึงระเบียบวาระที่จะต้องตั้งอนุกรรมการร่างพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินใหม่ให้เรียบร้อยบริบูรณ์"

"หลวงประดิษฐ์มนูธรรมแถลงต่อไปนี้ว่าธรรมนูญการปกครองแผ่นดินฉบับนี้เป็นธรรมนูญชั่วคราวเพราะว่าเราได้สร้างขึ้นด้วยเวลาฉุกละหุกกะทันหัน อาจจะยังมีที่บกพร่องอยู่บ้างก็ได้ จึงควรที่จะได้มีผู้มีความรู้ความชำนาญในการนี้เป็นอนุกรรมการตรวจแก้ไขเพิ่มเติมเสียใหม่ให้เรียบร้อยบริบูรณ์"

"เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีกล่าวว่า ถ้ากระนั้นขอให้ท่านเลือกผู้ควรเป็นอนุกรรมการขึ้นชุดหนึ่งแล้วจะได้มอบให้ร่างธรรมนูญการปกครองแผ่นดินนี้แก้ไขเพิ่มเติมต่อไป

ที่ประชุมตกลงเลือก

พระยามโนปกรณ์นิติธาดา

พระยาเทพวิทุรพหุลศรุตาบดี

พระยามานวราชเสวี

พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์

พระยาปรีดานฤเบศร์

หลวงประดิษฐ์มนูธรรม

หลวงสินาดโยธารักษ์

๗ นายนี้เป็นอนุกรรมการ"

ต่อมาสภาฯ ได้ลงมติตั้งอนุกรรมการเพิ่มอีก ๒ นายคือ พลเรือโทพระยาราชวังสัน และพระยาศรีวิศาลวาจา

ผู้สอนและผู้ศึกษาประวัติรัฐธรรมนูญของประเทศไทยที่อาศัยเอกสารหลักฐาน (Authentic document) เป็นหลัก แทนที่จะสอนหรือศึกษาจากคำบอกเล่า (หรือสอนจากเรื่องที่กฎหมายลักษณะพยานอังกฤษเรียกว่า "Hearsay") นั้น ก็คงจะให้ความเป็นธรรมแก่คณะราษฎรว่าในบรรดารายชื่ออนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ๙ คนนั้น มีสมาชิกคณะราษฎรเพียงคนเดียวคือ "หลวงประดิษฐ์มนูธรรม" ส่วนอีก ๘ คนเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มิใช่สมาชิกคณะราษฎร ฉะนั้นการที่ผู้สอนบางคนได้สอนให้สานุศิษย์ของตนหลงเข้าใจว่าการร่างธรรมนูญฯ ซึ่งต่อมาเรียกชื่อว่า "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม" (ฉบับพ.ศ.

๒๔๗๕) ได้เป็นไปตามความประสงค์ของหลวงประดิษฐ์มนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) นั้น จึงเป็นการสอนที่บิดเบือนความจริงคือ ประการที่หนึ่งในทางปฏิบัตินั้น หลวงประดิษฐ์มนูธรรมคนเดียวไม่สามารถที่จะบังคับหรือใช้อิทธิพลต่อผู้ทรงคุณวุฒิอีก ๘ คนให้ต้องยอมตามความเห็นของหลวงประดิษฐ์ฯ คนเดียวได้ ประการที่สอง พระยามโนปกรณ์ฯ ประธานคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฯ ก็ได้แถลงต่อสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันศุกร์ที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๕ ว่าธรรมนูญฯซึ่งต่อมาเรียกว่า "รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๗๕" นั้น ได้มีการติดต่อกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๗ ซึ่งปรากฏในรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๕ ดังต่อไปนี้

"อนึ่ง ข้าพเจ้า (พระยามโนฯ) ขอเสนอด้วยว่า ในการร่างพระธรรมนูญนี้ อนุกรรมการได้ติดต่อกับสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตลอดเวลา จนถึงอาจจะกล่าวได้ว่า ได้ร่วมมือกันทำข้อความตลอด ในร่างที่เสนอมานี้ ได้ทูลเกล้าฯถวายและทรงเห็นชอบด้วยทุกประการแล้ว และที่กล่าวได้ว่าทรงเห็นชอบนั้น ไม่ใช่แต่เพียงทรงเห็นชอบด้วยอย่างข้อความที่กราบบังคมทูลเกล้าขึ้นไป ยิ่งกว่านั้น เป็นที่พอพระราชหฤทัยมาก บัดนี้ ข้าพเจ้าขอโอกาสกล่าวถึงข้อความในรัฐธรรมนูญนี้บ้างเพียงเป็นข้อความนำความคิดของท่านทั้งหลายที่จะไปพิจารณาและจะได้มาโต้เถียงกันในวันหน้า"

(๒) ท่านที่สอนและท่านที่ศึกษาตัวบทรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ย่อมพบว่ามาตรา ๑๖ อันเป็นบทถาวรของรัฐธรรมนูญฉบับนั้นได้บัญญัติไว้ว่า

"สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิกซึ่งราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งขึ้น"

ทั้งนี้แสดงว่าบทถาวรของรัฐธรรมนูญฉบับนั้นเป็นไปตามระบอบประชาธิปไตยดังกล่าวมาแล้ว คือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้น มิใช่โดยการแต่งตั้ง

(๓) รัฐสภาตามระบบรัฐธรรมนูญฉบับนั้นประกอบด้วยสภาผู้แทนราษฎรสภาเดียว โดยมิได้มีพฤฒสภาหรือวุฒิสภา

(๔) ประธานอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธ.ค. ๒๔๗๕ ได้แถลงชี้แจงตามที่ปรากฏในรายงานการประชุมสภาฯ เมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๕ ดังต่อไปนี้

"หมวด ๗ เป็นบทเฉพาะกาล ในพระราชบัญญัติธรรมนูญชั่วคราวกำหนดเวลาไว้เป็น ๓ สมัย คือ สมัย ๑ สมัย ๒ สมัย ๓ บทเฉพาะกาลนี้เป็นบทที่บัญญัติเฉพาะระหว่างเวลาที่ก่อนถึงสมัยที่ ๓ อันเป็นสมัยสุดท้าย ความสำคัญของหมวดนี้มีอยู่ในมาตรา ๖๕ บัญญัติลักษณะแห่งการก่อตั้งสภาขึ้นให้มีสมาชิกประเภทที่ ๑ ราษฎรเลือกตั้งขึ้น สมาชิกประเภทที่ ๒ พระมหากษัตริย์ทรงตั้งขึ้น ที่มีสมาชิก ๒ ประเภทนี้ก็เพราะเหตุว่าเราพึ่งมีรัฐธรรมนูญขึ้น ความคุ้นเคยในการปฏิบัติการตามรัฐธรรมนูญยังไม่แพร่หลายทั่วถึง ฉะนั้นจึงให้มีสมาชิกประเภทซึ่งเห็นว่าเป็นผู้คุ้นเคยการงาน และช่วยพยุงกิจการ ทำร่วมมือกันไปกับสมาชิกประเภทที่ ๑ ที่ราษฎรเลือกตั้งมา

การทำเช่นนี้ ถ้าแม้เราอ่านรัฐธรรมนูญที่มีใหม่แล้ว มีอย่างนี้เสมอ เมื่อต่อไปสมาชิกที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นทำงานไปได้เองแล้วก็จักดำเนินการต่อไป"

อนึ่ง ก่อนแถลงต่อสภาฯ พระยามโนฯ ได้แจ้งให้คณะรัฐมนตรีทราบว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้า

อยู่หัว ทรงเห็นชอบด้วยที่ให้มีบทเฉพาะกาลดังกล่าว โดยรับสั่งว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาฯมาเป็นการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์อยู่ใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญฯนั้นเป็นการ "เปลี่ยนหลักมูลสำคัญ" ของระบอบปกครองแผ่นดิน ฉะนั้นจึงต้องมีเวลาพอสมควรที่ระบอบใหม่จะรับช่วงต่อไปโดยเรียบร้อยได้

มาตรา ๖๕ แห่งบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ มีความดังต่อไปนี้

"มาตรา ๖๕ เมื่อราษฎรผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ ยังมีการศึกษาไม่จบประถมศึกษาสามัญมากกว่ากึ่งจำนวนทั้งหมดและอย่างช้าต้องไม่เกินกว่าสิบปี นับแต่วันใช้พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. ๒๔๗๕ สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิก ๒ ประเภทมีจำนวนเท่ากัน

(๑) สมาชิกประเภทที่ ๑ ได้แก่ผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นตามเงื่อนไขในบทบัญญัติมาตรา ๑๖ และ ๑๗

(๒) สมาชิกประเภทที่ ๒ ได้แก่ผู้ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกผู้แทนราษฎรในระหว่างเวลาที่ใช้บทเฉพาะกาลในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕"

๒.๑.๓ เมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ ขุนบุรัสการกิตติคดี ผู้แทนราษฎร (ประเภทที่ ๑) แห่งจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งมีสมาชิกราษฎรประเภทที่ ๑ จำนวนไม่ต่ำกว่า ๑ ใน ๔ แห่งจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมดเป็นผู้รับรอง โดยอ้างเหตุจำเป็นหลายประการเพื่อความมั่นคงของประเทศ ได้เสนอญัตติแก้ไขบทเฉพาะกาลแห่งรัฐธรรมนูญจาก ๑๐ ปีเป็น ๒๐ ปี

รัฐบาลสมัยนั้น (จอมพลพิบูลฯเป็นนายกรัฐมนตรี) เห็นว่าสงครามใหญ่ในยุโรปได้เกิดขึ้นแล้วตั้งแต่ ค.ศ. ๑๙๓๙ (พ.ศ. ๒๔๘๒) และสงครามที่ญี่ปุ่นทำต่อประเทศจีนได้ลุกลามมาถึงอินโดจีนนั้นกำลังขยายตัวที่จะเข้ามาถึงประเทศไทย ฉะนั้นจึงเห็นด้วยกับญัตติของผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๑ ดังกล่าวนั้น

ที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรลงมติรับหลักการแก้ไขรัฐธรรมนูญดังกล่าวด้วยคะแนนเสียงไม่ต่ำกว่า ๓ ใน ๔ แห่งจำนวนสมาชิกทั้งหมด และพิจารณาต่อไปตามวิธีการแก้ไขรัฐธรรมนูญตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับนั้นมาตรา ๖๓ แล้วประกาศใช้เป็นกฎหมายเมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๓

๒.๑.๔ เมื่อบทเฉพาะกาลดังกล่าวแล้วได้ใช้มาถึงปีที่ ๑๔ ก็ได้เลิกไป ดังปรากฏความในพระราชปรารภของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ ๒๔๘๙ ดังต่อไปนี้

"ต่อมานายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในขณะนั้นได้ปรารภกับนายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรีว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนี้ พระมหากษัตริย์ได้พระราชทานแก่ชนชาวไทยมาแล้วเป็นปีที่ ๑๔ ถึงแม้ว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีรัฐธรรมนูญเป็นหลักนี้จะได้ยังความเจริญให้เกิดแก่ประเทศชาตินับเป็นอเนกประการ ทั้งประชาชนจะได้ซาบซึ้งถึงคุณประโยชน์ของการปกครองระบอบนี้อย่างดีแล้วก็จริง แต่เหตุการณ์บ้านเมืองก็ได้เปลี่ยนแปลงไปมาก ถึงเวลาแล้วที่ควรจะได้เลิกบทเฉพาะกาลอันมีอยู่ในรัฐธรรมนูญนั้น และปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย นายกรัฐมนตรีจึงนำความนั้นปรึกษาหารือกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ พร้อมกับคณะผู้ก่อการฯขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ เมื่อได้ปรึกษาตกลงกันแล้วรัฐบาล

คณะนายควง อภัยวงศ์ จึงเสนอญัตติต่อสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ ๒๙ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๘๘ ขอให้ตั้งกรรมาธิการวิสามัญคณะหนึ่ง เพื่อพิจารณาค้นคว้าตรวจสอบว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนี้สมควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมอย่างไรเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของบ้านเมืองและเพื่อให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นหลักสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

สภาผู้แทนราษฎรจึงตั้งกรรมาธิการวิสามัญคณะหนึ่งเพื่อพิจารณาค้นคว้าตรวจสอบรัฐธรรมนูญตามคำเสนอข้างต้นนี้ กรรมาธิการคณะนี้ได้ทำการตลอดสมัยของรัฐบาลคณะนายควง อภัยวงศ์ คณะนายทวี บุณยเกตุ และคณะหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช

ต่อมาคณะรัฐบาลหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ได้ตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่งเพื่อรวบรวมความเห็นและเรียบเรียงบทบัญญัติขึ้นเป็นร่างรัฐธรรมนูญ เมื่อกรรมการคณะนี้ทำสำเร็จเรียบร้อยแล้ว คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาแก้ไขอีกชั้นหนึ่ง แล้วนำเสนอผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ประชุมปรึกษาหารือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ และคณะผู้ก่อการฯขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ ที่ประชุมได้ตั้งกรรมการขึ้นพิจารณา เมื่อกรรมการได้ตรวจพิจารณาแก้ไขแล้ว สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ จึงได้เสนอญัตติขอแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยต่อสภาผู้แทนราษฎร เมื่อสภาผู้แทนราษฎรพิจารณารับหลักการแล้ว จึงตั้งกรรมาธิการวิสามัญขึ้นคณะหนึ่ง

บัดนี้คณะกรรมการวิสามัญของสภาผู้แทนราษฎรได้พิจารณาและแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติแห่งร่างรัฐธรรมนูญสำเร็จเรียบร้อยแล้ว เสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร สภาผู้แทนราษฎรได้พิจารณาเป็นการสำเร็จบริบูรณ์จึงได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย เมื่อทรงพระราชวิจารณ์ถี่ถ้วนกระบวนความแล้ว ทรงพระราชดำริเห็นว่า ประชากรของพระองค์ประกอบด้วยวุฒิปรีชาในรัฐาภิบาลนโยบายสามารถจรรโลงประเทศชาติของตนในอันที่จะก้าวไปสู่สากลอารยธรรมแห่งโลกได้โดยสวัสดี

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อม โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาผู้แทนราษฎร ให้ตรารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับนี้ขึ้นไว้ ประสิทธิ์ประสาทประกาศให้ใช้ตั้งแต่วันที่ ๑๐ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๘๙ เป็นต้นไป และให้ใช้รัฐธรรมนูญฉบับที่ได้แก้ไขเพิ่มเติมนี้แทนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๗๕ รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมว่าด้วยนามประเทศ พุทธศักราช ๒๔๘๒ รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมว่าด้วยบทเฉพาะกาล พุทธศักราช ๒๔๘๓ และรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พุทธศักราช ๒๔๘๕"

(๑) รัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ได้บัญญัติให้รัฐสภาประกอบด้วย "พฤฒสภา" (Senate) กับ "สภาผู้แทน"

สมาชิกพฤฒสภาและสมาชิกผู้แทนเป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้น มิใช่โดยการแต่งตั้ง จึงเป็นผู้ แทนของปวงชนอย่างสมบูรณ์ในการแสดงมติแทนปวงชนในสภาฯ และรัฐสภาดังกล่าวนั้น ฉะนั้นรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ จึงเป็นรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยตามลักษณะแห่งความเป็น "ประชาธิปไตยสมบูรณ์" ตามที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้นิยามคำว่า "ประชาธิปไตย" ไว้ว่า "ระบอบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่"

(๒) มาตรา ๒๔ แห่งรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ ได้บัญญัติไว้ดังต่อไปนี้
"พฤฒสภาประกอบด้วยสมาชิกที่ราษฎรเลือกตั้งมีจำนวนแปดสิบคน(๘๐)"
"สมาชิกพฤฒสภาต้องไม่เป็นข้าราชการประจำ"
"การเลือกตั้งสมาชิกพฤฒสภา ให้ใช้วิธีลงคะแนนออกเสียงโดยทางอ้อมและลับ"

หมายเหตุ

(ก) นอกจากสมาชิกพฤฒสภาเป็นผู้แทนที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นแล้ว รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ ยังได้กำหนดไว้ว่า "สมาชิกพฤฒสภาต้องไม่เป็นข้าราชการประจำ" ทั้งนี้เพื่อป้องกันรัฐบาลสั่งข้าราชการที่อยู่ต้องอยู่ใต้บังคับบัญชาของรัฐบาลลงสมัครเป็นสมาชิกพฤฒสภา ซึ่งจะทำให้รัฐบาลที่เป็นฝ่ายบริหารมีอำนาจเหนือพฤฒสภาซึ่งเป็นฝ่ายนิติบัญญัติ อันจะเป็นการทำลายหลักการซึ่งจะขัดต่อประชาธิปไตย

(ข) จำนวนสมาชิกพฤฒสภานั้นกำหนดไว้ให้มีเพียง *"แปดสิบ(๘๐) คน"* คือ *เป็นจำนวนต่ำกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกสภาผู้แทน ๑๗๘ คน* ที่ได้รับการเลือกตั้งตามหลักเกณฑ์แห่งมาตรา ๙๑ ของรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙

(ค) ส่วนรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ซึ่งเป็นแม่บทของรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ ที่มีผู้โฆษณาชวนเชื่อว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยยิ่งกว่ารัฐธรรมนูญใดๆ ของไทยนั้น ได้บัญญัติให้สมาชิกวุฒิสภาเป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้ง มิใช่เป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้ง

แม้กระนั้นก็ยังได้กำหนดให้วุฒิสมาชิกมีจำนวน ๑๐๐ คน จึงเป็นผลว่าในระยะเริ่มแรกของรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ นั้น วุฒิสภามีจำนวนมากกว่าสมาชิกผู้แทน ๑ คน เพราะบทเฉพาะกาลของฉบับ ๒๔๙๒ นั้น ให้สมาชิกสภาผู้แทน ๙๙ คน (ที่ได้รับเลือกตั้งตามหลักเกณฑ์ของรัฐธรรมนูญชั่วคราวฉบับ ๙ พ.ย. ๒๔๙๑ ซึ่ง "คณะรัฐประหาร ๘ พ.ย." เป็นผู้จัดทำขึ้นมีฉายาว่า "รัฐธรรมนูญฉบับใต้ตุ่ม") นั้นเป็นสมาชิกสภาผู้แทนต่อไปตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ด้วย และแม้ต่อมาจะได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนเพิ่มขึ้นตามหลักเกณฑ์ของรัฐธรรมนูญฉบับนั้นก็ดี แต่จำนวนที่เลือกตั้งเพิ่มขึ้นก็มีเพียงจำนวน ๒๑ คน เมื่อรวมกับ ๙๙ คนที่โอนมาจาก "ฉบับใต้ตุ่ม" แล้ว จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนตามฉบับ ๒๔๙๒ ก็มีจำนวน ๑๒๐ คน คือ มากกว่าวุฒิสมาชิกเพียง ๒๐ คนเท่านั้น

(๓) เมื่อได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญประชาธิปไตยสมบูรณ์ฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ซึ่งคณะราษฎรถือว่า ได้ปฏิบัติหน้าที่สำเร็จตามที่ได้แถลงไว้แก่ราษฎร เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ แล้ว คณะราษฎรจึงสลายตัว ผู้ก่อการฯหรือสมาชิกคณะราษฎรจึงได้แยกย้ายกันไปประกอบอาชีพธุรกิจของตนคือส่วนหนึ่งไปประกอบธุรกิจส่วนตัวที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง, อีกส่วนหนึ่งสมัครใจรับใช้ชาติทางการเมืองโดยสังกัดพรรคการเมืองต่างๆ ตามทรรศนคติของแต่ละคน อาทิ นายควง อภัยวงศ์ กับเพื่อนส่วนหนึ่งสังกัดพรรคประชาธิปัตย์, พล. ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์กับเพื่อนส่วนหนึ่งสังกัดพรรคแนวรัฐธรรมนูญ, นายสงวน ตุลารักษ์ กับเพื่อนส่วนหนึ่งสังกัดพรรคสหชีพ ฯลฯ ส่วนผมมิได้สังกัดพรรคใด

ข้อสังเกต

ระบอบรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยฉบับ ๒๔๘๙ ได้ใช้มาเพียง ๑ ปี ๕ เดือน ๓๐ วัน เท่านั้น ครั้นแล้วบุคคลคณะหนึ่งที่เรียกว่า "คณะรัฐประหาร" ก็ได้ยึดอำนาจรัฐทำการล้มระบอบประชาธิปไตยที่สถาปนาโดยรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙

ต่อจากนั้นก็มีบุคคลหรือคณะบุคคลอื่นๆ อีกหลายคณะ หลายกลุ่ม ซึ่งมิใช่คณะราษฎรบริหารราชการแผ่นดินตามระบอบที่แตกต่างกับคณะราษฎร คณะบุคคลหรือบุคคลอื่นๆ ดังกล่าวก็มีชื่อของแต่ละคณะปรากฏแจ้งอยู่แล้ว อาทิ

(๑) คณะรัฐประหาร (๘ พ.ย. ๒๔๙๐)

(๒) คณะบริหารประเทศชั่วคราว (๒๙ พ.ย. ๒๔๙๔)

(๓) คณะทหาร (๑๖ ก.ย. ๒๕๐๐)

(๔) คณะปฏิวัติ (๒๐ ต.ค. ๒๕๐๑)

(๕) คณะปฏิวัติ (๑๗ พ.ย. ๒๕๑๔)

(๖) สมัชชาแห่งชาติ (๑๐ ธ.ค. ๒๕๑๖)

(๗) คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน (๖ ต.ค. ๒๕๑๙)

(๘) คณะปฏิวัติ (๒๐ ต.ค. ๒๕๒๐)

(๙) รัฐบาลที่ตั้งขึ้นตามระบอบต่างๆ ซึ่งมิได้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย

๒.๒ หลัก ๖ ประการของคณะราษฎรที่ได้แถลงต่อมวลราษฎรเมื่อ วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ซึ่งคณะราษฎรได้ปฏิบัติสำเร็จไปก่อนสลายตัวเมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๔๘๙ นั้น มีดังต่อไปนี้

หลักประการที่ ๑ **จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในทางการเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง**

ผมขอให้ท่านที่สนใจโปรดระลึกถึงฐานะของสยามหรือประเทศไทยก่อน ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ว่าสมัยนั้นประเทศไทยไม่มีความเป็นเอกราชและอธิปไตยสมบูรณ์ เพราะจำต้องทำสนธิสัญญาไม่เสมอภาคกับประเทศทุนนิยมสมัยใหม่ที่เรียกว่า "จักรวรรดินิยม (Imperialism)" หลายประเทศที่มีสิทธิพิเศษเหนือประเทศไทยหลายประการ อาทิ คนในบังคับต่างประเทศเหล่านั้นทำผิดในดินแดนประเทศไทย แต่ศาลไทยก็ไม่มีอำนาจตัดสินชำระลงโทษคนทำผิดเหล่านั้น หากรัฐบาลต้องส่งตัวคนต่างประเทศที่ทำผิดให้ศาลกงสุลของต่างประเทศชำระคดี แม้ต่อมาบางประเทศ อาทิ อังกฤษ และฝรั่งเศส ยอมผ่อนผันให้มีศาลต่างประเทศและศาลคดีต่างประเทศซึ่งประกอบด้วยผู้พิพากษาไทยและที่ปรึกษากฎหมายชาวยุโรปร่วมพิจารณาพิพากษาคนในบังคับอังกฤษและฝรั่งเศสนั้นก็ตาม แต่ในสนธิสัญญาก็ได้กำหนดไว้อีกว่าถ้าความเห็นของผู้พิพากษาไทยกับที่ปรึกษากฎหมายชาวยุโรปขัดแย้งกัน ก็ให้ถือเอาความเห็นของที่ปรึกษากฎหมายชาวยุโรปเป็นใหญ่กว่าความเห็นของผู้พิพากษาไทยโดยไม่ต้องคำนึงว่าผู้พิพากษาไทยมีจำนวนมากกว่าที่ปรึกษาชาวยุโรป แม้กระนั้นในสนธิสัญญาก็ยังได้กำหนดไว้อีกว่า คดีที่อยู่ในศาลต่างประเทศนั้นกงสุลอังกฤษก็ยังมีอำนาจที่จะถอนคดีไปชำระที่ศาลกงสุลอังกฤษได้ สถานกงสุลของหลายประเทศมีศาลและมีคุกสำหรับคนในบังคับของตนโดยเฉพาะ และสิทธิพิเศษอื่นๆ ที่เรียกตามศัพท์กฎหมายระหว่างประเทศว่า "สภาพนอกอาณาเขต" (Extraterritoriality)

ส่วนในทางเศรษฐกิจนั้นประเทศจักรวรรดินิยมดังกล่าวมีสิทธิพิเศษตามสนธิสัญญาไม่เสมอภาค คือประเทศไทยถูกบังคับให้เก็บภาษีขาเข้าได้ตามที่สนธิสัญญากำหนดไว้คือ เดิมเก็บภาษีขาเข้าได้เพียงร้อยละ ๓ ของราคาสินค้าขาเข้า แม้รัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้มีการแก้ไขสนธิสัญญาให้ได้สิทธิมากขึ้น แต่ยังมีข้อกำหนดอัตราภาษีศุลกากรไว้อีกหลายประการ อีกทั้งจักรวรรดินิยมหลายประเทศได้มีสิทธิ

พิเศษโดยได้สัมปทานป่าไม้ เหมืองแร่ การเดินเรือ ฯลฯ และมีอำนาจกับอิทธิพลในทางการเมืองเหนือประเทศไทย

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๘๐ รัฐบาลซึ่งพระยาพหลฯ หัวหน้าคณะราษฎรเป็นนายกรัฐมนตรีนั้นได้บอกเลิกสนธิสัญญาไม่เสมอภาคกับประเทศจักรวรรดินิยมหลายประเทศดังกล่าวแล้ว ได้มีการเจรจาสนธิสัญญาฉบับใหม่ที่ประเทศไทยได้เอกราชและอธิปไตยสมบูรณ์ทุกประการ

ต่อมาในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ซึ่งประเทศไทยถูกกองทัพญี่ปุ่นรุกราน สมาชิกคณะราษฎรจำนวนมากก็ได้เป็นสมาชิกขบวนการเสรีไทยซึ่งได้ร่วมมือกับสัมพันธมิตรในการต่อสู้ญี่ปุ่นผู้รุกรานอันเป็นผลให้สัมพันธมิตรรับรองความเป็นเอกราชของชาติไทย ดังปรากฏตามเอกสารหลักฐานต่างๆ ซึ่งผมได้นำลงพิมพ์ไว้ในหนังสือของผมว่าด้วย "จดหมายของนายปรีดี พนมยงค์ ถึงพระพิศาลสุขุมวิท เรื่องหนังสือจดหมายเหตุของเสรีไทยเกี่ยวกับปฏิบัติการในแคนดี นิวเดลฮี และสหรัฐอเมริกา"

หลักประการที่ ๒ **จะต้องรักษาความปลอดภัยในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มาก**

ผมหวังว่าท่านที่มีใจเป็นธรรมสามารถเปรียบเทียบสถิติการประทุษร้ายต่อกันสมัยก่อนวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ กับภายหลัง ๒๔ มิถุนายน ปีนั้นว่าจำนวนการประทุษร้ายภายหลังวันที่ ๒๔ มิถุนายนนั้นได้ลดน้อยลงมากเพียงใด และขอให้เปรียบเทียบสถิติการประทุษร้ายภายหลังวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ อันเป็นวันล้มระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันนี้ว่าการประทุษร้ายต่อกันได้เพิ่มมากขึ้นขนาดไหน

หลักประการที่ ๓ **จะต้องบำรุงความสุขของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก**

ผมหวังว่าหลายคนก็ทราบแล้วว่า ผมในนามของสมาชิกคณะราษฎรส่วนมากได้เสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติตามหลักประการที่ ๓ นั้น แต่ก็เกิดอุปสรรคขัดขวางที่ไม่อาจวางโครงการตามเค้าโครงการที่ผมได้เสนอนั้นได้ แม้กระนั้นคณะราษฎรก็ได้พยายามที่จะบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยหางานให้ราษฎรจำนวนมากได้ทำ จึงไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก ขอให้ท่านที่มีความปรารถนาดีโปรดพิจารณาสถิติการโจรกรรมอันเนื่องจากความอดอยากของราษฎรนั้นในสมัยก่อน ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ กับภายหลัง ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ และภายหลัง ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ เป็นต้นมาตามที่ปรากฏชัดแจ้งอยู่ในเวลานี้

หลักประการที่ ๔ **จะต้องให้ราษฎรได้สิทธิเสมอภาคกัน**

ผมขอ ให้ท่านศึกษาประวัติศาสตร์แห่งความไม่เสมอภาคระหว่างคนไทยนั้นย่อมทราบแล้วว่าก่อน ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ พระบรมวงศานุวงศ์ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไปมีสิทธิพิเศษกว่าสามัญชนหลายประการ อาทิในทางการศาลที่ท่านเหล่านั้นต้องหาเป็นจำเลยในคดีอาญาก็ไม่ต้องขึ้นศาลอาญา หากพระองค์ทรงขึ้นต่อศาลกระทรวงวังเป็นพิเศษ ฯลฯ

ต่อมา ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามฉบับชั่วคราว ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ ได้สถาปนาสิทธิเสมอภาคกันของราษฎรไทยทั้งหลาย อันเป็นแม่บทของรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธ.ค. ๒๔๗๕ และ ๙ พ.ค. ๒๔๘๙

หลักประการที่ ๕ **จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก ๔ ประการดังกล่าวข้างต้น**

ผมหวังว่าท่านที่มีใจเป็นธรรมย่อมเปรียบเทียบได้ว่าเมื่อก่อน ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ นั้น ราษฎรมีเสรีภาพสมบูรณ์อย่างใดบ้างเมื่อเทียบกับหลัง ๒๔ มิถุนายนนั้น และเทียบกับภายหลังรัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ อันเป็นวันล้มระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ นั้นว่า แม้แต่จะได้มีการเขียนเรื่องสิทธิเสรีภาพของราษฎรไว้ แต่ในทางปฏิบัติได้มีการหลีกเลี่ยงโดยวิธีประกาศภาวะฉุกเฉิน และประกาศกฎอัยการศึกเกินกว่าความจำเป็นเพียงใดบ้าง

หลักประการที่ ๖ จะต้องให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร

ผมหวังว่าท่านที่มีใจเป็นธรรมย่อมเปรียบเทียบได้ว่าเมื่อก่อนวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ นั้น การศึกษาได้ถูกจำกัดอย่างไร และภายหลัง ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ราษฎรได้สิทธิศึกษาอย่างเต็มที่เพียงใด และภายหลัง ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันนี้ราษฎรต้องถูกจำกัดการศึกษาอย่างใดบ้าง

๓. เหตุแห่งความผิดพลาดของการอภิวัฒน์ประชาธิปไตย ๒๔ มิถุนายน

เหตุแห่งความผิดพลาดของการอภิวัฒน์ประชาธิปไตย ๒๔ มิถุนายน มี ๒ ประเภทคือ

ประเภท ๑ เหตุแห่งความผิดพลาดที่เหมือนกันกับทุกขบวนการเมือง

ประเภท ๒ เหตุแห่งความผิดพลาดของคณะราษฎรโดยเฉพาะ

๓.๑ เหตุแห่งความผิดพลาดที่เหมือนกันกับทุกขบวนการเมือง คือ ความขัดแย้งภายในขบวนการฯ

ทุกคณะพรรคการเมืองที่ต่อสู้ระหว่างกันตามวิถีทางรัฐสภานั้นก็มีความขัดแย้งภายในพรรคนั้น ๆ แม้ว่าคณะพรรคใดได้อำนาจรัฐแล้วก็ดี แต่ความขัดแย้งภายในคณะพรรคนั้นก็ยังคงมีอยู่ ดังนั้นจึงปรากฏว่าคณะพรรคมากหลายได้มีการแตกแยกออกเป็นหลายส่วนหรือสลายไปทั้งคณะพรรค

ส่วนคณะพรรคหรือขบวนการที่ใช้วิธีต่อสู้ทางอาวุธนั้นก็ปรากฏความขัดแย้งและการแตกแยกทำนองเดียวกันดังกล่าวข้างบนนั้น

ประวัติศาสตร์แห่งสมัยระบบศักดินาแห่งมนุษยชาตินั้น แสดงตัวอย่างที่มีคณะบุคคลซึ่งใช้วิธีต่อสู้ทางอาวุธต่อสู้ผู้ครองอำนาจรัฐได้สำเร็จแล้ว ภายในคณะพรรคนั้นเองก็มีบุคคลที่มีความโลภและความริษยาซึ่งเกิดจากรากฐานแห่งความเห็นแก่ตัว (Egoism) ขนาดหนักนั้นใช้วิธีทำลายคนในคณะเดียวกันเพื่อตนคนเดียวเป็นศูนย์กลางแห่งกิจการทั้งหลาย (Egocentrism)

ประวัติศาสตร์แสดงตัวอย่างด้วยว่าคณะพรรคหรือขบวนการเปลี่ยนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยแบบเจ้าสมบัติ (Bourgeois Democracy) โดยการอภิวัฒน์ใหญ่ฝรั่งเศสเมื่อ ค.ศ. ๑๗๘๙ (พ.ศ. ๒๓๓๒) นั้น ภายหลังที่ขบวนการนั้นได้ชัยชนะต่อระบบเก่าแล้ว ภายในขบวนการนั้นก็เกิดความขัดแย้งระหว่างส่วนที่ก้าวหน้ากับส่วนที่ถอยหลังเข้าคลอง

ในประเทศจีน ขบวนการ "ไท้ผิง" ได้จัดตั้งขึ้นเมื่อ ค.ศ. ๑๘๕๐ (พ.ศ. ๒๓๙๓) แล้วสามารถต่อสู้ได้ชัยชนะต่อราชวงศ์แมนจูในดินแดนส่วนใต้ของจีน จึงได้ตั้งเมืองหลวงขึ้นที่เมืองนานกิง แล้วในไม่ช้า "หงซิ่วฉวน" หัวหน้าขบวนไท้ผิงได้ตั้งตนเป็นจักรพรรดิองค์ใหม่ของจีนและตั้งหัวหน้ารอง ๆ เป็นเจ้าตามลำดับ ครั้นแล้วในขบวนการไท้ผิงก็เกิดขัดแย้งกันเอง ในที่สุดราชวงศ์แมนจูกลับมีชัยชนะต่อขบวน

การไท้ผิง ต่อมาขบวนอภิวัฒน์ภายใต้การนำของ "ซุนยัดเซ็น" ได้ชัยชนะล้มระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของจีนสำเร็จใน ค.ศ. ๑๙๑๑ (พ.ศ. ๒๔๕๔) ภายในขบวนอภิวัฒน์นั้นก็เกิดขัดแย้งกันและแตกแยกออกเป็นหลายส่วน

ต่อมาขบวนการปลดแอกของประชาชนจีนภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์ได้ชัยชนะฝ่ายก๊กมินตั๋งบนผืนแผ่นดินใหญ่จีนและได้สถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีนขึ้นใน ค.ศ. ๑๙๔๙ (พ.ศ. ๒๔๙๒) ภายในขบวนการประชาชนจีนและภายในพรรคคอมมิวนิสต์จีนก็เกิดความขัดแย้ง เป็นเหตุให้มีการกวาดล้างในพรรคที่เดินตามแนวทางทุนนิยม และกวาดล้างพวกที่เดินนอกแนวทางพรรคคอมมิวนิสต์จีน

ในสหภาพโซเวียต และประเทศสังคมนิยมในยุโรปตะวันออกก็มีปรากฏการณ์ที่แสดงความขัดแย้งภายในพรรคอย่างรุนแรงถึงขนาดมีการกวาดล้างบุคคลที่ดำเนินตามแนวทางขวาจัดกับซ้ายจัด

ส่วนคณะหรือขบวนการซึ่งทำการ"โต้อภิวัฒน์" (Counter-Revolution) ที่ได้ชัยชนะต่อการอภิวัฒน์แล้ว ภายในคณะหรือขบวนการนั้น ๆ เกิดขัดแย้งกันขึ้น เช่น ฝ่ายนิยมราชาธิปไตยฝรั่งเศสทำการโต้อภิวัฒน์ได้ชัยชนะแล้ว ภายในขบวนการนั้นก็เกิดขัดแย้งระหว่างกันเองในการแย่งชิงการสืบราชสันตติวงศ์

ขบวนการฟาสซิสม์อิตาเลียนและขบวนการนาซีเยอรมันซึ่งได้ชัยชนะต่อการอภิวัฒน์ประชาธิปไตยในประเทศของตนแล้ว ขบวนการดังกล่าวก็เกิดขัดแย้งภายในซึ่งได้มีการกวาดล้างบุคคลที่มีทรรศนะต่างกับผู้นำของประเทศนั้น ๆ

ทุก ๆ คณะพรรค ทุก ๆ ขบวนการก็มีคำขวัญเรียกร้องให้สมาชิกของตนมีความสามัคคีกลมเกลียวกัน แต่ก็ไม่ปรากฏว่าภายในขบวนการใดสมาชิกจะมีความสามัคคีกลมเกลียวกันได้ตลอด ทั้งนี้ย่อมเป็นไปตามกฎธรรมชาติแห่งความขัดแย้งที่มีอยู่ภายในกลุ่มและสังคมของมนุษย์ ซึ่งเป็นเรื่องยืดยาวลึกซึ้งควรแก่การศึกษา

การที่มีความขัดแย้งภายในคณะพรรคหรือขบวนการซึ่งมีวัตถุประสงค์เปลี่ยนระบบสังคมเก่ามาเป็นระบบสังคมใหม่ที่ก้าวหน้านั้น ก็เพราะเหตุสำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

(๑) คณะพรรคหรือขบวนการดังกล่าวย่อมจุติขึ้นในสังคมเก่านั้นเอง เพราะเมื่อยังไม่มีระบบสังคมใหม่ก็จะมีการจุติคณะพรรคหรือขบวนการอภิวัฒน์นั้นในสังคมใหม่ที่ยังมิได้เกิดขึ้นอย่างไร เมธีท่านหนึ่งได้เปรียบเทียบเป็นใจความว่า "การจุติของการอภิวัฒน์นั้นเปรียบเหมือนมนุษย์ก่อนจะเป็นตัวตนก็ต้องเริ่มจุติขึ้นจาก "มดลูก (Womb) ของมารดา" หมายความว่าสังคมเก่านั้นเองเป็นที่จุติของการอภิวัฒน์เพื่อสังคมใหม่

(๒) ดังนั้นคณะพรรคหรือขบวนการอภิวัฒน์เพื่อสถาปนาระบบสังคมใหม่นั้นจึงประกอบด้วยบุคคลที่กำเนิดในสังคมเก่านั้นเอง แต่เป็นบุคคลส่วนที่ก้าวหน้า ซึ่งสละจุดยืนในระบบเก่ามาพลีชีพเพื่อสถาปนาระบบสังคมใหม่ที่ก้าวหน้า

แต่โดยที่บุคคลส่วนที่ก้าวหน้านั้นเกิดมาและเคยมีความเป็นอยู่ในสังคมเก่า จึงย่อมมีซากทรรศนะและความเคยชินของสังคมเก่าติดตัวอยู่ ซึ่งสละซากเก่า ๆ ได้ต่าง ๆ กัน คือ

ประเภทที่ ๑ สละทรรศนะและความเคยชินของสังคมเก่าได้มากตลอดไป เพื่อรับใช้สังคมใหม่ที่สถาปนาขึ้นนั้นให้พัฒนาก้าวหน้าเพื่อเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยสมบูรณ์ยิ่ง ๆ ขึ้น

ประเภทที่ ๒ สละเพียงเท่าที่ได้สถาปนาระบบสังคมใหม่ขึ้นแล้วพอใจเพียงแค่นั้น

ประเภทที่ ๓ สละสิ่งดังกล่าวจนถึงสถาปนาระบบสังคมใหม่ ครั้นแล้วก็ฟื้นซากทรรศนะเผด็จ

การทาส-ศักดินาขึ้นมาจนกลายเป็น "การโต้อภิวัฒน์"ต่อการอภิวัฒน์ ซึ่งตนเองได้เคยพลีชีพร่วมกับคณะพรรคหรือขบวนการได้กระทำ บุคคลดังกล่าวนี้จึงขัดแย้งกับส่วนที่เป็น "อภิวัฒน์" ภายในคณะพรรคหรือขบวนการนั้น

๓.๒ เหตุแห่งความผิดพลาดของคณะราษฎรโดยเฉพาะ

ประการที่ ๑ ขาดการศึกษาถึงกฎแห่งความขัดแย้งในขบวนการเมืองและตัวอย่างในประวัติศาสตร์ดังกล่าวในข้อ ๓.๑ นั้น จึงทำให้สมาชิกส่วนมากขาดความระมัดระวังต่อการที่สมาชิกจำนวนหนึ่งฟื้นซากทรรศนะเผด็จการทาส-ศักดินาซึ่งเป็น "การโต้อภิวัฒน์" ต่อการอภิวัฒน์ซึ่งตนเองได้เคยพลีชีพร่วมกับคณะ

ประการที่ ๒ คิดแต่เพียงเอาชนะทาง "ยุทธวิธี" ในการยึดอำนาจรัฐเป็นสำคัญ โดยมิได้คิดให้รอบคอบว่าจะรักษาชัยชนะนั้นไว้ได้อย่างไรจึงจะไม่ถูก "การโต้อภิวัฒน์" (Counter-Revolution) ซึ่งจะทำให้ชาติต้องเดินถอยหลังเข้าคลอง

ประการที่ ๓ นอกจากท่านหัวหน้าคณะราษฎร ๓ ท่านคือ พระยาพหลพลพยุหเสนา, พระยาทรงสุรเดช, และพระยาฤทธิอัคเนย์, มีความรู้ความชำนาญการทหารสามารถนำคณะยึดอำนาจรัฐได้สำเร็จแล้ว ส่วนสมาชิกหลายคนแม้มีความรู้ทางทฤษฎีเกี่ยวกับการสถาปนาประเทศ แต่ก็ขาดความชำนาญในการปฏิบัติและขาดความชำนาญในการติดต่อกับราษฎรอย่างกว้างขวาง

ประการที่ ๔ การเชิญท่านข้าราชการเก่ามาร่วมบริหารประเทศนั้น ผมหวังให้ท่านเหล่านั้นก้าวหน้ามากเกินไปกว่าที่ท่านจะทำได้ จึงเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงในขบวนการอภิวัฒน์ถึงกับมีการปิดสภาและงดใช้รัฐธรรมนูญถาวรฉบับ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

สรุป

ผมขอเสนอเรื่อง "คณะราษฎรกับการอภิวัฒน์ประชาธิปไตย ๒๔ มิถุนายน" พอสังเขปเพียงเท่าที่ได้กล่าวมานั้น โดยขอยืนยันว่าคณะราษฎรส่วนรวมมีอุดมการณ์และปณิธานอย่างบริสุทธิ์เพื่อประชาธิปไตยสมบูรณ์ แต่การปฏิบัติเพื่ออุดมการณ์และปณิธานนั้นมีความผิดพลาดบกพร่องที่ทำให้การสถาปนารัฐธรรมนูญประชาธิปไตยนั้นต้องล่าช้ามาจนถึงวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙

แม้ว่าในระหว่างทางดำเนินนั้น คณะราษฎรส่วนรวมต้องประสบแก่การโต้อภิวัฒน์ภายในคณะและจากภายนอกคณะ แต่คณะราษฎรส่วนรวมก็ได้พัฒนาชาติไทยให้สำเร็จตามหลัก ๖ ประการดังที่ผมเสนอไว้แล้วในข้อ ๒.๒ นั้น

ขอให้ท่านทั้งหลายโปรดสังเกตว่า ภายหลังรัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ ที่ได้ล้มระบอบปกครองตามรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยสมบูรณ์ฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ เป็นต้นมาจนถึง ๒๔ มิถุนายน ๒๕๒๕ ก็เป็นเวลากว่า ๓๕ ปีแล้ว ประชาธิปไตยก็ยังล้มลุกคลุกคลานตลอดมา

เกจิอาจารย์บางพวกที่แสดงว่าก้าวหน้าก็ไม่เกื้อกูลชนรุ่นใหม่ให้เข้าใจเหตุแท้จริงที่เป็นอุปสรรคแก่การพัฒนาประชาธิปไตย หากท่านเหล่านั้นมุ่งหน้าที่จะขุดเอาคณะราษฎรที่ล้มสลายไปแล้วนั้นขึ้นมาต่อสู้ด้วยการเสาะหาเรื่องที่เป็นคำบอกเล่า (Hearsay) มาเป็นหลักวิชาการใส่ความคณะราษฎรดังที่ผมได้กล่าวถึงบางประการแล้วนั้น และชัดว่าคณะราษฎรไม่ทำให้ราษฎรเข้าใจรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย ราษฎรจึงเข้าใจว่า "รัฐธรรมนูญคือ ลูกพระยาพหลฯ" ท่านที่มีสติปัญญาก็ย่อมสังเกตเห็นตรารัฐธรรมนูญ

ซึ่งมีพานประดิษฐานคัมภีร์รัฐธรรมนูญซึ่งใช้มาจนถึงปัจจุบันนี้นั้นได้ทำขึ้นตั้งแต่คณะราษฎรยังมีหน้าที่บริหารหรือควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน ราษฎรไทยจึงไม่อาจเข้าใจผิดว่า "รัฐธรรมนูญคือลูกพระยาพหลฯ" ส่วนใจความสำคัญตามรัฐธรรมนูญนั้น เกจิอาจารย์บางจำพวกก็ไม่ควรดูหมิ่นคณะสงฆ์ที่ได้รับอาราธนาจากรัฐบาลคณะราษฎร ขอให้สั่งวัดทุกวัดชี้แจงแก่ราษฎร และไม่ควรดูหมิ่นหัวหน้าอิสลาม, หัวหน้าคริสต์ศาสนิก, เจ้าหน้าที่จังหวัด, อำเภอ, กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน, ที่มีสติปัญญาพอชี้แจงให้ราษฎรทราบใจความรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย

ผมจึงขอให้ประชาชาวไทยผู้รักชาติ รักประชาธิปไตย ที่มีใจเป็นธรรมโปรดพิจารณาเป้าหมายและวิธีการให้ถูกต้อง จึงจะต้องให้บังเกิดระบอบประชาธิปไตยสมบูรณ์ในประเทศไทยขึ้นมาได้ โดยใช้เวลาไม่เนิ่นนานกว่าที่คณะราษฎรส่วนรวมได้รับใช้ชาติและราษฎรมาแล้ว

ก่อนจบสุนทรพจน์นี้ ผมขอขอบคุณท่านประธานฯ และท่านกรรมการทุกท่านแห่งงาน "กึ่งศตวรรษประชาธิปไตย" อีกครั้งหนึ่งในความปรารถนาดีอันเป็นวัตถุประสงค์ ๕ ประการของท่าน และผมขออวยพรให้ท่านทั้งหลาย รวมทั้งประชาชนชาวไทยผู้รักชาติ รักประชาธิปไตยที่มีใจเป็นธรรม ประสบสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลเจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ และประสบความสำเร็จในการรับใช้ชาติและราษฎรให้บรรลุถึงซึ่งประชาธิปไตยสมบูรณ์ทุกประการ เทอญ.

ชานกรุงปารีส
วันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๒๕

"คณะราษฎรกับการอภิวัฒน์ประชาธิปไตย ๒๔ มิถุนายน"
ถอดจากเทปบันทึกเสียง สุนทรพจน์งาน "กึ่งศตวรรษประชาธิปไตย ๒๔ มิถุนายน ๒๕๒๕"
พิมพ์ครั้งแรก เอกสารรายงานสัมมนา "กึ่งศตวรรษประชาธิปไตย"
(กรุงเทพฯ : โครงการกึ่งศตวรรษ ประชาธิปไตย, ๒๕๒๕)
พิมพ์ครั้งที่สอง *ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย* (สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดพิมพ์, ๒๕๒๖)

บันทึกฉบับ ๖ มีนาคม ๒๕๒๖
ของนายปรีดี พนมยงค์
เรื่อง
ตอบคำถามบางประการของนิสิตนักศึกษา

แต่รายละเอียดของพระราชดำริที่จะพระราชทานธรรมนูญการปกครองแผ่นดินนั้น คณะราษฎรเพิ่งทราบเมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๔๗๕ จากพระราชกระแสที่พระราชทานแก่ผู้แทนคณะราษฎร ๕ คนที่มีรับสั่งให้เข้าเฝ้า คือ พระยามโนปกรณ์ฯ, พระยาศรีวิศาลฯ, พระยาปรีชาชลยุทธ, พระยาพหลฯ, หลวงประดิษฐ์ฯ โดยมีเจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการเป็นผู้จดบันทึก

บันทึกฉบับ ๖ มีนาคม ๒๕๒๖ ของนายปรีดี พนมยงค์
เรื่อง ตอบคำถามบางประการของนิสิตนักศึกษา

๑. เรื่องนายปรีดีรู้เมื่อใดว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ จะพระราชทานธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน

๑.๑ อาจารย์ประวัติศาสตร์, อาจารย์รัฐศาสตร์, อาจารย์กฎหมายรัฐธรรมนูญ, คงรู้แล้วหรือควรรู้จากหลักฐานเอกสาร (authentic documents) คือ บันทึกลับที่เจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการเป็นผู้จดพระราชกระแสของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ที่พระราชทานเมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๔๗๕ แก่ผู้ที่รับสั่งให้เข้าเฝ้าที่วังสุโขทัย ๕ คน คือ พระยามโนปกรณ์นิติธาดา, พระยาศรีวิสารวาจา, พระยาปรีชาชลยุทธ, พระยาพหลพลพยุหเสนา หลวงประดิษฐ์มนูธรรม บันทึกลับฉบับนั้นได้พิมพ์เปิดเผยภายหลังพระปกเกล้าฯ สละราชสมบัติ และต่อมาท่านผู้หญิงดุษฎี มาลากุล ธิดาเจ้าพระยามหิธรฯ ได้นำมาลงพิมพ์ในหนังสือชื่อ "เรื่องคนห้าแผ่นดิน" และมีผู้อื่นได้ตีพิมพ์บันทึกนั้นเปิดเผยอีกหลายราย ความในบันทึกนั้นมีความตอนหนึ่งดังนี้

> "แปลนที่ ๒ คิดจะให้เสนาบดีมุรธาธร (preside) เป็นประธานในที่ประชุมเสนาบดี พระองค์จะไม่ประทับในที่ประชุม และขยายจำนวนกรรมการองคมนตรี ทำหน้าที่อย่างรัฐสภา ได้ทรงเตรียมไว้ ๒ แปลนอย่างนี้ เอาติดพระองค์ไปหัวหินด้วย เพื่อจะทำ (memo) บันทึกเสนอเสนาบดีสภา ครั้นได้ข่าวเรื่องนี้ก็ปรากฏว่าช้าไปอีก ที่คณะราษฎรทำไปไม่ทรงโกรธกริ้วและเห็นใจ เพราะไม่รู้เรื่องกัน"

ทั้งนี้เป็นหลักฐานแสดงว่าปรีดีฯ มิได้รู้เรื่องที่จะพระราชทานธรรมนูญฯ ก่อนวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕

๑.๒ หนึ่งวันภายหลังวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ คือ ในวันที่ ๒๕ เดือนนั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯได้พระราชทานพระราชหัตถเลขาถึงผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร (พระยาพหลพลพยุหเสนา, พระยาทรงฯ, พระยาฤทธิ์อัคเนย์) มีความดังต่อไปนี้

สวนไกลกังวล หัวหิน

วันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๔๗๕

ถึง ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร

> ด้วยได้ทราบตามสำเนาหนังสือที่ส่งไปยังกระทรวงมุรธาธร คณะทหารมีความปรารถนาจะเชิญให้ข้าพเจ้ากลับพระนคร เป็นกษัตริย์อยู่ใต้พระธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน ข้าพเจ้าเห็นแก่ความเรียบร้อยของอาณาประชาราษฎร์ ไม่อยากให้เสียเลือดเนื้อ กับทั้งเพื่อจัดการโดยละม่อมละมัยไม่ให้ขึ้นชื่อว่าได้จลาจลเสียหายแก่บ้านเมือง และความจริงข้าพเจ้าได้ติดอยู่แล้วที่จะเปลี่ยนแปลงทำนองนี้ คือมีพระเจ้าแผ่นดินปกครองตามพระธรรมนูญ จึงยอมรับที่จะช่วย

เป็นตัวเชิด เพื่อให้คุมโครงการตั้งรัฐบาลให้เป็นรูปวิธีเปลี่ยนแปลงตั้งพระธรรมนูญโดยสะดวก เพราะว่าถ้าข้าพเจ้าจะไม่ยอมรับเป็นตัวเชิด นานาประเทศคงจะไม่ยอมรับรองรัฐบาลใหม่นี้ ซึ่งจะเป็นความลำบากยิ่งขึ้นหลายประการ ความจริงข้าพเจ้าเองในเวลานี้ก็ทราบกันอยู่แล้วว่ามีอาการทุพพลภาพและไม่มีลูกสืบวงศ์สกุล และจะไม่ทนงานไปนานเท่าใดนัก ทั้งไม่มีความปรารถนามักใหญ่ใฝ่สูงให้เกินศักดิ์และความสามารถ ที่จะช่วยพยุงชาติของเราให้เจริญเทียมหน้าเขาบ้าง พูดมานี้เป็นความจริงใจเสมอ

(พระปรมาภิไธย) ประชาธิปก ป.ร.

ต่อมาในตอนค่ำวันที่ ๒๕ มิถุนายนนั้น พระยาพหลฯ จึงเชิญพระยานิติศาสตร์ไพศาล อดีตอธิบดีกรมกฤษฎีกาแห่งกระทรวงมุรธาธร ซึ่งเคยเป็นเจ้าหน้าที่พิจารณาตรวจร่างกฎหมายก่อนที่พระมหากษัตริย์ทรงพิจารณานั้นไปร่วมพิจารณากับคณะราษฎร ๓ คน (พระยาพหลฯ, พระยาทรงฯ, พระยาฤทธิ์ฯ) และปรีดี หัวหน้าฝ่ายพลเรือน เรื่องร่างพระราชกำหนดนิรโทษกรรมและร่างธรรมนูญการปกครองแผ่นดินซึ่งปรีดีเป็นผู้ร่างเบื้องต้นไว้นั้น เพื่อจะนำไปถวายพระมหากษัตริย์ในวันที่ ๒๖ เดือนนั้น ณ วังสุโขทัย พระยานิติศาสตร์ฯ ยืนยันว่าในหลวงเคยมี พระราชดำริที่จะพระราชทานธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน แต่ถูกอภิรัฐมนตรีและนายสตีเวนส์ (ที่ปรึกษาการต่างประเทศ) กับพระยาศรีวิศาลฯ (ปลัดทูลฉลอง) ได้คัดค้านไว้ หัวหน้าคณะ ราษฎรจึงปรารภแก่พระยานิติศาสตร์ฯ ว่า เป็นที่น่าเสียดายที่ในหลวงมิได้ประกาศพระราชดำริให้ประชาชนทราบ ถ้าคณะราษฎรทราบก่อนแล้วก็จะไม่เอาชีวิตมาเสี่ยงในเรื่องที่จะได้อยู่แล้ว

พระยานิติศาสตร์ขอให้ฝ่ายคณะราษฎรกล่าวไว้ในอารัมภบทตามใจความที่ในหลวงทรงรับสั่งในพระราชหัตถเลขาฉบับ ๒๖ มิถุนายน ๒๔๗๕ ว่า

"อันที่จริงการปกครองด้วยวิธีมี พระธรรมนูญการปกครองนี้ เราก็ได้ดำริอยู่ก่อนแล้ว ที่คณะราษฎรคณะนี้กระทำมาเป็นการถูกต้องตามนิยมของเราอยู่ด้วย และด้วยเจตนาดีต่อประเทศชาติ อาณาประชาชนแท้ๆ จะหาการกระทำหรือเพียงเจตนาชั่วร้ายแม้แต่น้อยก็มิได้"

ฝ่ายคณะราษฎรได้ตกลงตามที่พระยานิติศาสตร์ฯ เสนอ (ดูพระราชกำหนดนิรโทษกรรมในคราวเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดิน พุทธศักราช ๒๔๗๕)

เมื่อผู้แทนคณะราษฎรได้นำร่างพระราชกำหนดดังกล่าวทูลเกล้าฯถวายแด่พระหัตถ์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ที่วังสุโขทัยเมื่อ ๒๖ มิถุนายน ๒๔๗๕ นั้น พระองค์ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯลงพระปรมาภิไธยพระราชทานทันที

แต่รายละเอียดของพระราชดำริที่จะพระราชทานธรรมนูญการปกครองแผ่นดินนั้น คณะราษฎรเพิ่งทราบเมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ จากพระราชกระแสที่พระราชทานแก่ ผู้แทนคณะราษฎร ๕ คนที่มีรับสั่งให้เข้าเฝ้า คือ พระยามโนปกรณ์ฯ, พระยาศรีวิศาลฯ, พระยาปรีชาชลยุทธ, พระยาพหลฯ, หลวงประดิษฐ์ฯ โดยมีเจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการ เป็นผู้จดบันทึก"

๒. ปรีดีฯ รู้เรื่องร่างพ.ร.บ. เทศบาลเมื่อใด และจัดการอย่างไร

๒.๑ อาจารย์ประวัติศาสตร์,อาจารย์รัฐศาสตร์,อาจารย์กฎหมายรัฐธรรมนูญทราบหรือควรทราบดัง

ต่อไปนี้

(๑.) กฎหมายเทศบาลนั้นเป็นกฎหมายปกครองท้องถิ่น (Administrative Law on local government) ฉะนั้น ในประเทศฝรั่งเศสและอีกหลายอารยะประเทศซึ่งสอนกฎหมายและระเบียบเทศบาลไว้ในวิชาที่เรียกว่า "กฎหมายปกครอง" (droit administratif) มิใช่ในวิชากฎหมายรัฐธรรมนูญเพราะกฎหมายเทศบาลมิใช่รัฐธรรมนูญ

(๒) กรมร่างกฎหมายก่อนอภิวัฒน์ ๒๔ มิถุนายน นั้น เป็นกรมที่ขึ้นตรงกับเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม โดยมีกรรมการร่างกฎหมายเป็นผู้บังคับบัญชา และมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายธุรการคือ เลขานุการ ๑ คน กับผู้ช่วยเลขานุการซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่รับคำสั่งจากเสนาบดีและกรรมการร่างกฎหมาย มิใช่เป็นผู้บังคับบัญชา เสนาบดีและคณะกรรมการร่างกฎหมาย

ร่างกฎหมายใดที่ส่งมายังกระทรวงยุติธรรมเพื่อส่งต่อมายังกรมร่างกฎหมายนั้น เสนาบดีเป็นผู้สั่งให้นำเรื่องใดเข้าระเบียบวาระก่อนและหลัง มิใช่เลขาหรือผู้ช่วยเลขาฯ เป็นผู้มีอำนาจจัดระเบียบวาระการประชุมตามความพอใจของตน

(๓) ก่อนอภิวัฒน์ ๒๔ มิถุนายน ปรีดีฯ มีตำแหน่งเพียงเป็น "ผู้ช่วยเลขานุการ" อยู่ใต้บังคับบัญชาของ "เลขานุการ" จึงต่างกับที่บางคนโฆษณาให้นิสิตนักศึกษาประพฤติผิดระเบียบราชการโดยผู้น้อยมีอำนาจทำงานข้ามหน้าผู้ใหญ่ได้ซึ่งเสียวินัยข้าราชการ

(๔) กระทรวงมหาดไทยเป็นฝ่ายที่ส่งร่าง พ.ร.บ. เทศบาลมายังกระทรวงยุติธรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ ปรีดีฯ ในฐานะผู้ช่วยเลขานุการกรมร่างกฎหมายทราบว่ามีร่างพ.ร.บ. เทศบาลส่งต่อมาจนถึงกรมร่างกฎหมาย แต่กฎหมายที่คั่งค้างอยู่ที่กรมร่างกฎหมายมีมากมายหลายฉบับ เสนาบดีจึงเป็นผู้กำหนดให้นำฉบับใดพิจารณาก่อนและหลัง โดยเฉพาะ พ.ร.บ. เทศบาลนั้นเกิดปัญหาเนื่องจากกรมหมื่นเทววงศ์วโรทัยได้ทรงมีความเห็นคัดค้านไว้ตามหนังสือที่ ก. ๔๕๖/๑๘,๙๒๑ ถึงราชเลขาธิการขอให้นำความกราบบังคมทูล มีความตอนหนึ่งดังต่อไปนี้

> "ความเห็นของกระทรวงต่างประเทศที่จะคัดค้านหลักการบางแห่งในร่างพระราชบัญญัติมีดังนี้คือ เทศบาลที่จัดตั้งขึ้นโดยอาศัยพระราชบัญญัตินั้นมีสภามนตรีซึ่งบุคคลที่พำนักอยู่ในเขตนั้นเลือกตั้งขึ้นเป็นผู้ควบคุม และไม่มีบทบังคับจำกัดสิทธิในการเลือกหรือเป็นเทศมนตรีให้แก่เฉพาะคนพื้นเมือง **ไม่ว่าบุคคลใดสักแต่ว่าได้ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในกรุงสยามไม่น้อยกว่า ๑๕ ปี และมีทรัพย์อันมีค่าที่จะเก็บจังกอบของเทศบาลได้ฯลฯ ตามความในมาตรา ๑๙ และ ๒๐ แล้วเป็นผู้เลือกและเป็นเทศมนตรีได้ทั้งนั้น หลักการนี้ประเทศที่เป็นเอกราชย่อมไม่ใช้กันเลย ทั้งเป็นภัยแก่กรุงสยามโดยเฉพาะ** ด้วยสิทธิทางการเมืองนั้นรัฐบาลย่อมไม่ให้แก่ใครนอกจากคนพื้นเมือง ในกรุงสยามตามจังหวัดและเมืองมีบุคคลที่เป็นจีนอยู่เป็นจำนวนมาก และในจำนวนนั้น**คงจะมีจีนหลายคนที่จะเป็นผู้เลือกและเป็นเทศมนตรีได้ ตามเกณฑ์ที่มีทรัพย์** และมีภูมิลำเนาในกรุงสยามไม่น้อยกว่า ๑๕ ปี ตามบทบังคับในมาตรา ๑๙ และ ๒๐ แห่งร่างพระราชบัญญัติ ผลที่จะได้รับก็คืออนุญาตให้คนต่างด้าวซึ่งมีความสวามิภักดิ์ต่อประเทศอื่นมามีอำนาจใหญ่ในกิจการของเทศบาลกรุงสยามบางแห่งอาจมีอำนาจควบคุมกิจการเทศบาลอย่างสมบูรณ์ เช่นกับที่มณฑลภูเก็ตเป็นต้น ซึ่งมีคนต่างด้าวตั้งภูมิลำเนาอยู่เป็นจำนวนมาก **ในปรัตยุบันนี้ จีนมีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงสยามเป็นจำนวนมาก ทั้งอำนาจทางเศรษฐกิจก็อยู่ในมือเขาเกือบทั้งหมดแล้ว ฉะนั้น**

ถ้าฝ่ายเราจะออกพระราชบัญญัติตามหลักการที่กล่าวข้างบนนี้ก็เท่ากับเราให้อำนาจในการเมืองแก่จีนด้วย

เท่าที่กระทรวงการต่างประเทศทราบ ดูเหมือนมีน้อยรายที่อนุญาตให้คนต่างด้าวและคนพื้นเมืองมีสิทธิในการเลือก จะมีอยู่ก็แต่เทศบาลของเมืองขึ้น เช่นกับ ฮ่องกง, พม่า, สิงคโปร์, เซียงไฮ้, และมนิลา เป็นต้น แต่ลักษณะการของเมืองเหล่านี้ผิดกับที่เป็นอยู่ในกรุงสยามเป็นอีกมาก"

(๕) สมัยก่อนอภิวัฒน์ ๒๔ มิถุนายน นั้น สยามถูกผูกมัดจากจักรวรรดินิยมหลายประเทศในการต้องจ้างที่ปรึกษามาประจำทำงาน และโดยเฉพาะการร่างประมวลกฎหมายและกฎหมายสำคัญที่จะใช้บังคับต่างด้าวด้วยนั้น จะต้องให้ประเทศที่มีอำนาจพิเศษทางศาลทราบไว้ และแก้ไขข้อท้วงติงให้เป็นที่พอใจของเขา เขาจึงจะใช้กฎหมายไทยนั้นๆ ต่อศาลกงสุลของเขาได้ เพราะฉะนั้นรัฐบาลสยามจึงต้องจ้างชาวฝรั่งเศสหลายคนเป็นที่ปรึกษาในการร่างกฎหมาย

การพิจารณาร่างกฎหมายแต่ละฉบับยุ่งยากมาก เพราะที่ปรึกษาชาวฝรั่งเศสก็ไม่รู้ภาษาไทย แต่รู้ภาษาอังกฤษ ส่วนกรรมการฝ่ายไทยชั้นผู้ใหญ่เวลานั้นก็รู้ภาษาอังกฤษแต่ไม่รู้ภาษาฝรั่งเศส ฉะนั้นร่างกฎหมายที่เป็นภาษาไทยส่งมาถึงกรมร่างกฎหมายนั้น กรมร่างกฎหมายก็ต้องแปลเป็นภาษาอังกฤษเพื่อให้ฝ่ายฝรั่งเศสและฝ่ายไทยพิจารณาได้ การพิจารณาก็ทำกันอย่างละเอียด ๓ วาระ ภาษาอังกฤษเสร็จแล้วจึงแปลฉบับภาษาอังกฤษที่ตกลงเป็นวาระสุดท้ายนั้นเป็นภาษาไทย และฝ่ายไทยตรวจฉบับภาษาไทยอีก ๓ วาระ จึงต้องประสบปัญหาเกี่ยวกับการคิดศัพท์เทคนิคในทางกฎหมายขึ้นใหม่อีกหลายศัพท์ จึงไม่อาจทำอย่างลวกๆ หรือสุกเอาเผากิน บางศัพท์ก็ต้องไปขอให้พระผู้ใหญ่ที่มีความรู้ภาษาบาลีและอังกฤษช่วยคิดค้นให้

๒.๒ การที่ต้องยืดเวลาพิจารณาร่าง พ.ร.บ. เทศบาล ปรากฏตามสำเนาจดหมายของเสนาบดียุติธรรม ๒ ฉบับต่อไปนี้

กรมราชเลขาธิการ
วันที่ ๒๕ มีนา ๒๔๗๔
เรื่องที่ ๗๘๘๘/๒๕๗๔

ที่ ๑๖๔/๓๕๓๑

กระทรวงยุติธรรม

วันที่ ๒๕ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๔

เรียนมหาเสวกเอกท่านเจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการ

ตามหนังสือที่ ๒๒๓/๗๐๔๐ ลงวันที่ ๒๒ เดือนนี้ ดำเนิรกระแสพระบรมราชโองการสอบถามมาว่า ร่างพระราชบัญญัติเทศบาลได้ดำเนิรไปเพียงใดนั้น พระเดชพระคุณเป็นล้นเกล้า ฯ หาที่สุดมิได้

เรื่องนี้ได้รับรายงานจากกรมร่างกฎหมายว่า กรรมการกรมร่างกฎหมายได้ตรวจพิจารณาร่างพระราชบัญญัติ และทำการศึกษากฎหมายของประเทศอื่น ๆ เปรียบเทียบไว้บ้างแล้ว แต่ยังมิทันมีโอกาสประชุมปรึกษาหารือกัน ก็เผอิญต้องตรวจพิจารณาและร่างพระราชบัญญัติหลายฉะบับกันเกี่ยวกับเรื่องภาษีอากรซึ่งต้องทำเป็นการด่วน จำเป็นต้องระงับเรื่องนี้ไว้จนกว่าจะทำร่างพระราชบัญญัติภาษีอากรให้เสร็จเสียก่อน จึงจะดำเนิรการต่อไป.

ถ้ามีโอกาสอันสมควรขอได้โปรดนำความกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท

ควรมิควรสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ

เจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศร์.

เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม

๔๓๖๗
กรมราชเลขาธิการ
วันที่ ๘ ส.ค. ๒๔๙๖
รับที่ ๒๗๑๕

ที่ ๖๐/๑๓๖๙

กระทรวงยุติธรรม

วันที่ ๑๕ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๗๔

เรียนมหาเสวกเอกเจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการ

ตามหนังสือที่ ๙๔/๒๒๘๗ ลงวันที่ ๑๒ เดือนนี้ ขอทราบว่ากรมร่างกฎหมายได้ดำเนิรการพิจารณาตรวจทำบันทึกความเห็นในส่วนหลักการแห่งพระราชบัญญัติเทศบาลไปได้เพียงใดนั้น ได้รับทราบแล้ว

เรื่องนี้ กรมร่างกฎหมายได้รับร่างพระราชบัญญัติเทศบาล ฉะบับภาษาไทยและภาษาอังกฤษจากกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๔ และได้นำเสนอกรรมการกรมร่างกฎหมายแล้วตั้งแต่วันที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๔ เวลานี้กรรมการกำลังตรวจพิจารณาเรื่องเทียบเคียงกับบทกฎหมายประเทศอื่น ๆ

อนึ่งเนื่องแต่ที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้กรมร่างกฎหมายพิจารณาเทียบเคียงหลักการเรื่องนี้กับกฎหมายประเทศที่เป็นอิสสระ เช่นฝรั่งเศสและญี่ปุ่นด้วย กระทรวงยุติธรรมจึงได้ขอให้กระทรวงการต่างประเทศช่วยจัดหาบทกฎหมายญี่ปุ่นเพื่อประกอบการพิจารณา กระทรวงการต่างประเทศได้แจ้งมาโดยหนังสือที่ ก. ๑๖/๖๙๕๖ ลงวันที่ ๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ ว่า กฎหมายในเรื่องนี้มีแต่เป็นภาษาญี่ปุ่น ถ้าจะจัดการแปลออกเป็นภาษาต่างประเทศจะกินเวลาประมาณ ๔ เดือน ข้าพเจ้าได้ตอบตกลงไปในเรื่องคำแปลนี้แล้ว

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม

๒.๓ มีผู้ปราศจาก "หิริโอตตัปปะ" ได้ปั้นแต่งเรื่องว่าปรีดีฯ รู้ว่ารัฐบาลส่งร่าง พ.ร.บ. เทศบาลมายังกรมร่างกฎหมายแต่ปรีดีฯปิดบังผู้ก่อการ ไว้มิให้รู้ เพราะเกรงว่าถ้าผู้ก่อการฯ คนอื่นรู้ก็จะพอใจกฎหมายนั้น แล้วไม่ร่วมเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ปรีดีฯ ขออ้างหลักฐานว่าปรีดีฯ ไม่มีทางปิดข่าวเรื่อง พ.ร.บ. เทศบาลนั้น เพราะเป็นเรื่องเปิดเผยที่คนไทยจำนวนไม่น้อยก็รู้ แม้หนังสือพิมพ์รายวันเช่นบางกอกการเมือง ฉบับ ๒๖ พฤษภาคม ๒๔๗๔ ก็ลงพิมพ์จำหน่ายแพร่หลาย ดังต่อไปนี้

"ถ้าใช้เทศบาลไม่รัฐบาลก็พลเมืองจะแย่
จึงลือกันหนาหูว่าเทศบาลออกไม่ได้แน่
เกี่ยวด้วยเศรษฐกิจตกต่ำและกำลังพลเมืองที่จะเสียภาษี

ตามข่าวที่เราได้นำมาลงแล้วถึงเรื่องร่างพระราชบัญญัติเทศบาล ซึ่งผู้แทนของเราได้เรียนถามพระยาราชนุกูลฯ ปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทย และได้คำจากเลขานุการของพระยาราชนุกูลว่า ร่างพระราชบัญญัติเทศบาล กระทรวงมหาดไทยได้ส่งไปยังกรมราชเลขาธิการทูลเกล้าฯถวายเพื่อทรงพระราชวินิจฉัยต่อไปนานแล้ว และซึ่งพอเรานำลงพิมพ์ รุ่งขึ้นก็ได้รับจดหมายว่าความนั้นคลาดเคลื่อน คือ เลขานุการพระยาราชนุกูลมิได้บอกยืดยาวเช่นนั้น บอกเพียงว่าได้ส่งพ้นกระทรวงมหาดไทยไปแล้วนั้น

เรามีความยินดีที่จะยืนยันข่าวเรื่องนี้ของเราอีกครั้งหนึ่งว่า ร่างพระราชบัญญัติเทศบาลนี้กระทรวงมหาดไทยได้ส่งไปยังกรมราชเลขาธิการ (ซึ่งเปลี่ยนฐานะนามเป็นกระทรวงมุรธาธรแล้ว) เป็นเวลานานหนักหนาแล้ว และกรมราชเลขาธิการได้นำทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อทรงราชวินิจฉัยแล้ว ต่อมาโปรดเกล้าฯ ให้ส่งร่างไปยังกรมร่างกฎหมายเพื่อพิจารณาเทียบเคียงหลักกฎหมายชนิดนี้ซึ่งมีอยู่ ณ นานาประเทศชั้นหนึ่งก่อน

เราได้ทราบว่า กรมร่างกฎหมายได้ตรวจร่างเทศบาลเรียบร้อยและได้ส่งกลับคืนไปยังกระทรวง มุรธาธรประมาณสักเดือนหนึ่งได้แล้ว แต่ต่อจากนั้นจะไปอยู่ที่ใดข่าวยังเงียบอยู่

อย่างไรก็ดี มีข่าวลือกันหนาหูเต็มทีว่าอย่างไรเสียพระราชบัญญัติเทศบาลจะออกไม่ได้เป็นเด็ดขาด ในระหว่างความยุ่งยากทางเศรษฐกิจนี้ เพราะรายได้จากผู้เสียภาษีแก่เทศบาลจะกระทบกระเทือนไปถึงรัฐบาลอย่างน่าวิตกทีเดียว"

ทั้งนี้แสดงว่าประชาชนไทยและหนังสือพิมพ์สมัยนั้นไม่พอใจ พ.ร.บ. เทศบาลตามที่รัฐบาลส่งมาให้กรมร่างกฎหมายพิจารณาว่าเป็นกฎหมายที่จะเก็บภาษีราษฎรให้หนักขึ้น

๓. ผู้แทนราษฎรชุดแรกเมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๔๗๕ จำนวน ๗๐ คนนั้น มีเพียง ๓๓ คนซึ่งเป็นส่วนข้างน้อยที่เป็นผู้ก่อการฯ หรือสมาชิกคณะราษฎร ส่วนอีก ๓๗ คน มิใช่ผู้ก่อการฯ หรือสมาชิกคณะราษฎร

๓.๑ อาจารย์ประวัติศาสตร์, อาจารย์รัฐศาสตร์, อาจารย์กฎหมายรัฐธรรมนูญ ย่อมรู้หรือควรรู้

และแจ้งความจริงให้นิสิตนักศึกษาทราบแล้วว่า ผู้แทนราษฎรชุดแรกเมื่อ ๒๘ มิถุนายน ๒๔๗๕ ซึ่งมีจำนวน ๗๐ คนนั้นมีเพียง ๓๓ คนซึ่งเป็นส่วนข้างน้อยที่เป็นผู้ก่อการหรือสมาชิกคณะราษฎรคือ

๑. พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) ผู้ช่วยจเรทหารบก สำเร็จวิชาโรงเรียนนายร้อยทหารบกสยามและเยอรมันสมัยพระเจ้าไกเซอร์ วิลเลี่ยมที่ ๒

๒. พระยาทรงสุรเดช (เทพ พันธุมเสน) สำเร็จโรงเรียนนายร้อยทหารบกสยามและเยอรมันสมัยพระเจ้าไกเซอร์ วิลเลี่ยมที่ ๒ อาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิชาทหารโรงเรียนนายร้อยทหารบก

๓. พระยาฤทธิอัคเนย์ (สละ เอมศิริ) ผู้บังคับการกรมทหารปืนใหญ่ที่ ๑ รักษาพระองค์

๔. พระประศาสน์พิทยายุทธ (วัน ชูถิ่น) สำเร็จโรงเรียนนายร้อยทหารบกสยามและโรงเรียนทหารบกสวิสฯ นายทหารฝ่ายเสนาธิการ

๕. หลวงพิบูลสงคราม (แปลก ขีตตะสังคะ) สำเร็จวิชาโรงเรียนนายร้อยทหารบกและโรงเรียนเสนาธิการสยาม และโรงเรียนทหารปืนใหญ่ฝรั่งเศส

๖. หลวงประดิษฐ์มนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์)

๗. หลวงสินธุสงครามชัย (สินธุ์ กมลนาวิน) สำเร็จวิชาโรงเรียนนายเรือสยามและเดนมาร์ค อาจารย์โรงเรียนนายเรือสยาม

๘. หลวงนฤเบศร์มานิตย์ (สงวน จูฑะเตมีย์) อดีตครูโรงเรียนราชวิทยาลัย

๙. หลวงศุภชลาศัย (บุง ศุภชลาศัย) สำเร็จโรงเรียนนายเรือและโรงเรียนนายทหารเรือและนายทหารฝ่ายยุทธการ

๑๐. หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ (ถวัลย์ ธารีสวัสดิ์) สำเร็จโรงเรียนนายเรือและและนายทหารเรือและเนติบัณฑิต

๑๑. หลวงสุนทรเทพหัสดิน (สพรั่ง เทพหัสดิน ณ อยุธยา) สำเร็จวิชาวิศวกรรมโยธาอังกฤษ

๑๒. หลวงเดชาติวงศ์วราวัฒน์ (ม.ล.กรี เดชาติวงศ์) สำเร็จวิชาวิศวกรรม อังกฤษ

๑๓. หลวงอรรถสารประสิทธ์ (ทองเย็น ห์ลีละเมียร) เนติบัณฑิตสยาม

๑๔. หลวงอรรถกิติกำจร (กลึง พนมยงค์) เนติบัณฑิตสยาม

๑๕. หลวงชำนาญนิติเกษตร (อุทัย แสงมณี) เนติบัณฑิตสยาม

๑๖. หลวงโกวิทอภัยวงศ์ (ควง อภัยวงศ์) สำเร็จวิชาวิศวกรรมฝรั่งเศส

๑๗. นายตั้ว ลพานุกรม ดุษฎีบัณฑิตวิทยาศาสตร์ สวิสฯ

๑๘. นายประจวบ บุนนาค ดุษฎีบัณฑิตวิทยาศาสตร์ สวิสฯ

๑๙. ม.ล. อุดม สนิทวงศ์ สำเร็จวิศวกรรมช่างกล สวิสฯ

๒๐. นายประยูร ภมรมนตรี นายทหารกองหนุน เคยศึกษาโรงเรียนรัฐศาสตร์ ประเทศฝรั่งเศส

๒๑. นายทวี บุณยเกตุ สำเร็จวิชาเกษตร อังกฤษ

๒๒. นายจรูญ สืบแสง สำเร็จวิชาเกษตร ประเทศฟิลิปปินส์

๒๓. นายชุณห์ ปิณฑานนท์ นักเรียนกฎหมายและนายทะเบียนหุ้นส่วนบริษัท

๒๔. นายวิลาศ โอสถานนท์ สำเร็จวิชาเกษตร ประเทศอังกฤษ

๒๕. นายแนบ พหลโยธิน เนติบัณฑิตอังกฤษ

๒๖. นายดิเรก ชัยนาม เนติบัณฑิตสยาม

๒๗. นายวิเชียร สุวรรณทัต เนติบัณฑิตสยาม

๒๘. นายยล สมานนท์ เนติบัณฑิตสยาม

๒๙. นายสงวน ตุลารักษ์ เนติบัณฑิตสยาม

๓๐. นายซิม วีระไวทยะ เนติบัณฑิตสยาม

๓๑. นายหงวน ทองประเสริฐ เนติบัณฑิตสยาม

๓๒. นายสวัสดิ์ โสตถิทัต สำเร็จวิชาออมสิน ประเทศออสเตรเลีย

๓๓. นายบรรจง ศรีจรูญ ปริญญาตรีมหาวิทยาลัยไคโร

๓.๒ ผู้แทนราษฎรรุ่นแรก ๓๗ คน ที่มิใช่ผู้ก่อการฯ หรือสมาชิกคณะราษฎร

๑. เจ้าพระยาวงศานุประพัทธ์ (ม.ร.ว.สะท้าน สนิทวงศ์) อดีตเสนาธิการทหาร, อดีตเสนาบดีเกษตราธิการ, และอดีตเสนาบดีคมนาคม

๒. เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) สำเร็จคุรุศาสตร์จากอังกฤษ, อดีตเสนาบดีธรรมการ

๓. เจ้าพระยาพิชัยญาติ (ดั่น บุนนาค) อดีตอธิบดีศาลฎีกา, อดีตเสนาบดียุติธรรม

๔. พระยาเทพวิทุรพหุลศรุตาบดี (บุญช่วย วณิกกุล) เนติบัณฑิตอังกฤษขั้นที่ ๑, อธิบดีศาลฎีกา

๕. พระยามโนปกรณ์นิติธาดา (ก้อน หุตะสิงห์) เนติบัณฑิตอังกฤษ, อธิบดีศาลอุทธรณ์

๖. พระยามานวราชเสวี (ปลอด ณ สงขลา) เนติบัณฑิตอังกฤษ, อธิบดีกรมอัยการ

๗. พระยาศรีวิสารวาจา (เทียนเลี้ยง ฮุนตระกูล) B.A., LL.B.(Oxford), ปลัดทูลฉลองกระทรวงการต่างประเทศ

๘. พระยาไชยยศสมบัติ (เสริม กฤษณามระ) A.C.A. อังกฤษ, อธิบดีกรมบัญชีกลาง

๙. พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์ (วัน จามรมาน) เนติบัณฑิตสยามและอังกฤษ, อดีตอธิบดีกฤษฎีกา อธิบดีศาลอาญา

๑๐. พระยามนธาตุราช ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์

๑๑. พระยาอินทรวิชิต

๑๒. พระยาประเสริฐสงคราม ปลัดทูลฉลองกระทรวงกลาโหม

๑๓. พระยาปรีชาชลยุทธ ผู้บัญชาการกองเรือรบ

๑๔. พระยาปรีชานุสาสน์ (เสริญ ปันยารชุน) ผู้บัญชาการวชิราวุธวิทยาลัย

๑๕. พระยาศรยุทธเสนี (กระแสร์ ปะระหะนาวิน)

๑๖. พระยาอุดมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์ (ม.ร.ว.ประยูร อิศรพงศ์) ผู้ตรวจการกระทรวงมหาดไทย

๑๗. พระยาวิชัยราชสุมนตร์ กรรมการศาลฎีกา

๑๘. พระยาปรีดานฤเบศร์ อดีตที่ปรึกษากฎหมายกระทรวงวัง

๑๙. พระยาบุเรศผดุงกิจ (รวย พรหมโมบล) ผู้บังคับการตำรวจนครบาลเหนือ อธิบดีกรมตำรวจ

๒๐. พระยาอนุมานราชธน (ยง เสฐียรโกเศศ)

๒๑. พระยาประมวญวิชาพูล (วงศ์ บุญ-หลง) อาจารย์ใหญ่โรงเรียนวัดเบญจมบพิตร

๒๒. พระประพิณพนยุทธ

๒๓. พระเรี่ยมวิรัชชพากย์ (เรี่ยม ทรรทรานนท์) ดุษฎีบัณฑิตอักษรศาสตร์ ประเทศฝรั่งเศส

๒๔. พระสุธรรมวินิจฉัย (ชม วณิกเกียรติ) อดีตผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์

๒๕. หลวงแสงนิติศาสตร์ อาจารย์โรงเรียนนายร้อยตำรวจ

๒๖. พระวุฒิศาสตร์เนติญาณ (สาน โชติกเถียร) เนติบัณฑิตอังกฤษ, ผู้พิพากษาศาลต่างประเทศ

๒๗. หลวงสินาดโยธารักษ์ (ชิด มั่นศิลป์)

๒๘. หลวงคหกรรมบดี (ชม จารุรัตน์) สำเร็จวิชารัฐศาสตร์จากปารีส

๒๙. หลวงเดชสหกรณ์ ("ม.ล.เดช สนิทวงศ์") เศรษฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สวิสฯ

๓๐. หลวงดำริอิศรานุวรรต (ดำริห์ อิศรางกูร ณ อยุธยา) A.C.A. อังกฤษ

๓๑. หลวงบรรณกรโกวิท (เปา จักกะพาก) เนติบัณฑิตสยาม

๓๒. หลวงอภิรมย์โกศากร (ดิษฐ ณ สงขลา) สำเร็จวิชาการคลังจากอังกฤษ

๓๓. นายมานิต วสุวัต เจ้าของหนังสือพิมพ์ศรีกรุง

๓๔. นายจรูญ ณ บางช้าง เนติบัณฑิตสยาม, ผู้ก่อการ ร.ศ.๑๓๐

๓๕. นายเนตร พูนวิวัฒน์ ผู้ก่อการ ร.ศ.๑๓๐

๓๖. นายมังกร สามเสน ทนายความ

๓๗. นายซุ่นใช้ ดูตระกูล พ่อค้า

๓.๓ อาจารย์ประวัติศาสตร์, อาจารย์รัฐศาสตร์ และอาจารย์กฎหมายรัฐธรรมนูญ จึงทราบแล้วหรือควรทราบจากรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรปี ๒๔๗๕ ครั้งที่ ๑ หน้า ๗ มีความดังต่อไปนี้

"หัวหน้าคณะราษฎรมอบงานการปกครองให้แก่สภาผู้แทนราษฎร วันที่ ๒๘ มิถุนายน นายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา หัวหน้าคณะราษฎรและผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร ได้กล่าวมอบงานการปกครองแผ่นดินที่คณะราษฎรได้ยึดไว้ให้แก่สภาผู้แทนราษฎร ในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร"

ขอให้ท่านที่ปรารถนาสัจจะโปรดสังเกตไว้ด้วยว่า

ก. ในบรรดาผู้แทนราษฎร ๓๓ คน ที่เป็นผู้ก่อการฯ หรือสมาชิกคณะราษฎรนั้น ก็มีเชื้อสายแห่งราชวงศ์ ๓ ท่าน คือ ๑. หลวงสุนทรเทพหัสดิน ๒. หลวงเดชาติวงศ์วราวัฒน์ ๓. หม่อมหลวงอุดม สนิทวงศ์

ข. ส่วนผู้แทนราษฎรอีก ๓๗ คน ที่มิใช่ผู้ก่อการฯ หรือสมาชิกคณะราษฎรนั้น ก็มีสมาชิกที่เป็นราชตระกูลและราชินิกุล ๕ ท่าน คือ ๑. เจ้าพระยาวงศานุประพัทธ์ ๒. เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ๓. เจ้าพระยาพิชัยญาติ ๔. พระยาอุดมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์ ๕. หลวงดำริอิศรานุวรรต

ฉะนั้น จึงไม่ควรที่ท่านผู้ใดจะกล่าวชักจูงให้เข้าใจผิดว่า คณะราษฎรแย่งชิงราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ มาเป็นของคณะราษฎร

พิมพ์ครั้งแรก *แนวความคิดประชาธิปไตยของ ปรีดี พนมยงค์*

(มูลนิธิปรีดี พนมยงค์และโครงการ ๖๐ ปี ประชาธิปไตย จัดพิมพ์, ๑๐ ธ.ค. ๒๕๓๕)

นายปรีดี พนมยงค์
ตอบสัมภาษณ์
ผู้แทนสหภาพเพื่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน
เมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๒๓

เรื่อง

การพัฒนาประชาธิปไตยตามปณิธานของคณะราษฎร ระหว่างเวลา ๑๔ ปีที่คณะราษฎรมีหน้าที่บริหารหรือควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน, การที่ประชาธิปไตยถูกดึงให้ถอยหลังเข้าคลองโดยบุคคลและคณะบุคคลอื่น ๆ ตั้งแต่ภายหลังรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐, สมุฏฐานฉ้อราษฎร์บังหลวงกับวิธีแก้ไข, การใช้จิตใจวิทยาศาสตร์วิเคราะห์คำบอกเล่าและข้อเขียน ฯลฯ

นายปรีดี พนมยงค์
ตอบสัมภาษณ์
ผู้แทนสหภาพเพื่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน
เมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๒๓

เรื่อง

การพัฒนาประชาธิปไตยตามปณิธานของคณะราษฎรระหว่างเวลา ๑๔ ปี ที่คณะราษฎรมีหน้าที่บริหารหรือควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน, การที่ประชาธิปไตยถูกดึงให้ถอยหลังเข้าคลองโดยบุคคลและคณะบุคคลอื่น ๆ ตั้งแต่ภายหลังรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐, สมุฏฐานฉ้อราษฎร์บังหลวงกับวิธีแก้ไข, การใช้จิตใจวิทยาศาสตร์วิเคราะห์คำบอกเล่าและข้อเขียน ฯลฯ

ข้อ ๑.

ผู้แทนสหภาพเพื่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน :

วันที่ ๒๔ มิถุนายน เป็นวันที่มีความสำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์ของประเทศไทย เหตุการณ์สำคัญแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครองซึ่งเกิดขึ้นเมื่อ ๔๘ ปีก่อนนั้น นับเป็นจุดเริ่มต้นของยุคสมัยปัจจุบันหรือยุคสมัยแห่งประชาธิปไตย ตลอดเวลา ๔๘ ปีที่ผ่านมานี้ได้มีเหตุการณ์ผันผวนทางการเมืองต่าง ๆ นานาและมีบ่อยครั้งเหลือเกินที่เจตนารมณ์ที่จะให้ "อำนาจการปกครองเป็นของปวงชน" นั้นได้ถูกทอดทิ้งไป ในวาระครบรอบ ๔๘ ปีแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครองนี้ จึงเป็นโอกาสอันควรที่จะน้อมระลึกถึงเหตุการณ์ดังกล่าว ตลอดจนไตร่ตรองถึงปณิธานของคณะราษฎร ซึ่งเป็นผู้ที่อุทิศตนและชักนำอุดมการณ์แห่งประชาธิปไตยมาเผยแพร่และปฏิบัติในประเทศไทย

๔๘ ปีนั้นเทียบเป็นเวลาได้ราวสองชั่วรุ่นของคน รุ่นที่เริ่มมีบทบาทเป็นผู้นำของประเทศในขณะนี้หลายคนก็ยังไม่เกิดเมื่อปี ๒๔๗๕ หลายคนก็ยังมีอายุน้อยอยู่ในขณะนั้น จึงอาจจะไม่ทราบเรื่องราวโดยละเอียดและถ่องแท้ ดังนั้นในโอกาสนี้ใคร่ขอกราบเรียนเชิญฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ หัวหน้าสายพลเรือนของคณะราษฎรได้กล่าวถึงเหตุการณ์ในครั้งนั้น เพื่อให้อนุชนรับทราบและจารึกไว้ต่อไป

ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ :

ผมขอขอบคุณสหภาพเพื่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน ที่ได้ระลึกถึงวันสำคัญแห่งประวัติศาสตร์ไทย

ผมยินดีตอบคำถามสัมภาษณ์ของสหภาพฯ โดยเขียนคำตอบพอสังเขป เพื่อนำไปเสนอผู้รักชาติรักประชาธิปไตยรับไว้ประกอบการพิจารณา ผมขอให้นักศึกษาผู้หนึ่งอ่านคำตอบแทนตัวผมด้วย

ข้อ ๒.

ผู้แทนสหภาพฯ :

ก่อนอื่นใคร่ขอเรียนถามถึงปณิธานของคณะราษฎรในปี ๒๔๗๕

ป.พ. :

ความมุ่งหมายหรือปณิธานของคณะราษฎร ปรากฏตามคำแถลงของคณะราษฎรเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ และเอกสารหลักฐานหลายฉบับของทางราชการและทางรัฐสภา ที่ได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญประชาธิปไตยสมบูรณ์เมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙

สาระสำคัญ คือ

๑. เปลี่ยนการปกครองแผ่นดิน ที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจเหนือกฎหมาย (เรียกตามศัพท์ไทยว่า "สมบูรณาญาสิทธิราชย์") นั้น มาสู่ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญประชาธิปไตย

๒. พัฒนาประเทศตามหลัก ๖ ประการของคณะราษฎร คือ

(๑) จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในทางการเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง

(๒) จะต้องรักษาความปลอดภัยในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มาก

(๓) จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก

(๔) จะต้องให้ราษฎรได้สิทธิเสมอภาคกัน

(๕) จะต้องให้ราษฎรมีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก ๔ ประการดังกล่าวข้างต้น

(๖) จะต้องให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร

คุณจะเห็นได้ว่า ความมุ่งหมายหรือปณิธานของคณะราษฎรนั้นตรงกับหลักการแห่งสิทธิมนุษยชน (Human rights)

ข้อ ๓.

ผู้แทนสหภาพฯ :

มาบัดนี้เหตุการณ์ได้ล่วงเลยมาแล้ว ๔๘ ปี ฯพณฯ พอจะประมาณได้ไหมครับว่า ประเทศไทยได้พัฒนาสมตามความมุ่งหมายหรือปณิธานของการเปลี่ยนแปลงการปกครองมากน้อยเพียงใด

ป.พ. :

ก่อนอื่นผมขอให้คุณและสหภาพฯโปรดสังเกตว่า ระหว่างเวลา ๔๘ ปี ตั้งแต่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ เป็นต้นมานั้น สยามหรือประเทศไทยได้มีระบบปกครองหลายระบบที่แตกต่างกัน จึงมิได้มีแต่เพียงคณะ

ราษฎรเท่านั้นซึ่งมีหน้าที่บริหารหรือควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน หากมีคณะบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอื่น ๆ อีกหลายคณะหลายกลุ่ม ซึ่งมีหน้าที่บริหารราชการแผ่นดินตามระบบที่แตกต่างกับคณะราษฎร

คณะบุคคลหรือบุคคลอื่น ๆ นอกจากคณะราษฎรนั้น ก็มีชื่อของคณะบุคคลปรากฏแจ้งอยู่แล้ว อาทิ

(๑) คณะรัฐประหาร (๘ พ.ย. ๒๔๙๐)

(๒) คณะบริหารประเทศชั่วคราว (๒๙ พ.ย. ๒๔๙๔)

(๓) คณะทหาร (๑๖ ก.ย. ๒๕๐๐)

(๔) คณะปฏิวัติ (๒๐ ต.ค. ๒๕๐๑)

(๕) คณะปฏิวัติ (๑๗ พ.ย. ๒๕๑๔)

(๖) สมัชชาแห่งชาติ (๑๐ ธ.ค. ๒๕๑๖)

(๗) คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน (๖ ต.ค. ๒๕๑๙)

(๘) คณะปฏิวัติ (๒๐ ต.ค. ๒๕๒๐)

(๙) รัฐบาลที่ตั้งขึ้นตามระบบต่าง ๆ ซึ่งมิได้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย

คุณและสหภาพฯ ย่อมสังเกตได้ว่า ในระหว่างเวลา ๓๓ ปีนับตั้งแต่รัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ จนถึงปัจจุบันนี้ ภายในประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงระบบปกครอง และเปลี่ยนรัฐบาลโดยวิธีที่มิใช่วิถีทางรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยมากมายหลายครั้ง จนเหลือวิสัยของสามัญชนที่จะนับให้ครบถ้วนได้ แม้ว่าประเทศในอเมริกากลางและอเมริกาใต้ที่เคยชนะประวัติการณ์มาก่อนประเทศไทยว่ามีสถิติสูงในการยึดอำนาจรัฐเปลี่ยนระบอบปกครองและรัฐบาลนั้น แต่ก็สู้ประเทศไทยไม่ได้ที่ในระยะเวลาเท่ากัน คือ ๓๓ ปีนั้น มีสถิติสูงสุดยิ่งกว่าประเทศอื่น ๆ ในการยึดอำนาจรัฐเปลี่ยนระบอบและเปลี่ยนรัฐบาลที่มิใช่วิถีทางประชาธิปไตย

ฉะนั้น ผมขอให้คุณและสหภาพ ฯ จำแนกคำถามสัมภาษณ์ออกเป็น ๒ ตอนคือ

ตอนที่หนึ่ง การพัฒนาประเทศไทย ตามปณิธานของคณะราษฎรระหว่างเวลา ๑๔ ปีเศษที่คณะราษฎรมีหน้าที่บริหารหรือควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน

ตอนที่สอง การพัฒนาประเทศไทย ภายหลังที่คณะราษฎรพ้นจากหน้าที่บริหารหรือควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินแล้ว

ข้อ ๔.

ผู้แทนสหภาพฯ :

ขอเรียนถามว่า ในตอนที่คณะราษฎรมีหน้าที่บริหารหรือควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินนั้น คณะราษฎรได้ปฏิบัติให้สำเร็จตามความมุ่งหมายหรือปณิธานของคณะราษฎรในการสถาปนาระบอบประชาธิปไตยอย่างไร

ป.พ. :

ในระหว่างเวลา ๑๔ ปีเศษตั้งแต่วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ จนถึง วันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ อันเป็นวันประกาศใช้รัฐธรรมนูญประชาธิปไตยสมบูรณ์นั้น คณะราษฎรได้ดำเนินการเป็นขั้น ๆ ไปในการสถาปนาระบอบปกครองประชาธิปไตยดังต่อไปนี้

ขั้นที่ ๑ ระบอบประชาธิปไตยตามธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามฉบับชั่วคราวฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ ซึ่งตราขึ้นโดยถูกต้องสมบูรณ์ทั้งทางนิตินัยและพฤตินัย เพราะธรรมนูญฉบับนี้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้ทรงลงพระปรมาภิไธยพระราชทาน ในขณะที่พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์สมบูรณาญาสิทธิราชย์ซึ่งทรงเป็นตัวแทนโดยสมบูรณ์ของปวงชนชาวไทย ที่จะทรงปฏิบัติการใด ๆ ได้ โดยไม่ต้องมีบุคคลที่มีตำแหน่งโดยชอบด้วยกฎหมายลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ

โปรดสังเกตด้วยว่าพระราชกำหนดนิรโทษกรรมฉบับ ๒๖ มิถุนายน ๒๔๗๕ นั้น ได้ตราขึ้นถูกต้องตามกฎหมาย เพราะขณะลงพระปรมาภิไธยพระราชทานนั้นพระมหากษัตริย์ยังทรงสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งทรงเป็นตัวแทนโดยสมบูรณ์ของปวงชนชาวไทยตามเหตุผลที่กล่าวแล้วข้างบนนั้น

ขั้นที่ ๒ ระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ได้บัญญัติขึ้นตามวิธีการที่บัญญัติไว้ในธรรมนูญฯ ฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ มิใช่บัญญัติขึ้นโดยพลการของคณะราษฎร ดังนั้น รัฐธรรมนูญ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ จึงถูกต้องสมบูรณ์ทั้งทางนิตินัยและพฤตินัย ส่วนบทเฉพาะกาลนั้นที่ให้มีสมาชิกประเภทที่ ๒ ซึ่งได้รับการแต่งตั้งเป็นจำนวนกึ่งหนึ่งในสภาผู้แทนราษฎรนั้น เป็นเรื่องของระยะหัวเลี้ยวหัวต่อที่มีการเปลี่ยนแปลงระบบสังคมที่สำคัญในระยะ ๑๐ ปี ต่อมาแก้ไขเป็น ๒๐ ปี แต่เมื่อใช้มาเพียง ๑๔ ปี ได้มีรัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ แล้ว บทเฉพาะกาลดังกล่าวนั้นก็ยกเลิกไป

ผมขอให้ข้อสังเกตไว้ในที่นี้ว่า ภายหลัง ๓ เดือนที่ได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ แล้วนั้น ครั้นถึงวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๖ (ตามปฏิทินสมัยนั้น) พระยามโนปกรณ์ฯ นายกรัฐมนตรีกับรัฐมนตรีจำนวนหนึ่งได้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการให้ปิดสภาผู้แทนราษฎรและงดใช้รัฐธรรมนูญฉบับนั้น

ต่อมาอีก ๒ เดือนเศษ คือ ในวันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๔๗๖ พระยาพหลพลพยุหเสนาหัวหน้าคณะราษฎรได้นำทหารบก, ทหารเรือ, พลเรือน ยึดอำนาจการปกครองอีกครั้งหนึ่งแล้วกราบบังคมทูลขอให้ทรงเปิดสภาฯ และใช้รัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคมนั้น จึงได้ทรงพระราชกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปิดสภาและใช้รัฐธรรมนูญฉบับนั้นต่อไป

ขั้นที่ ๓ ระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ได้บัญญัติขึ้นตามวิธีการที่บัญญัติไว้โดยรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ซึ่งเป็นแม่บท ดังนั้นรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ จึงถูกต้องสมบูรณ์และในสาระก็เป็นประชาธิปไตยสมบูรณ์ เพราะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกพฤฒสภาเป็นผู้ที่ได้รับเลือกตั้งจากราษฎร แม้ว่าจะได้มีบทเฉพาะกาลกำหนดไว้ เฉพาะวาระเริ่มแรกให้มีการตั้งสมาชิกพฤฒสภาโดยองค์การเลือกตั้ง แต่องค์การเลือกตั้งประกอบด้วยผู้ที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอยู่ในวันสุดท้ายก่อนการใช้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ เมื่อครบวาระแรกแล้วผู้ที่ราษฎรเลือกก็เป็นสมาชิกพฤฒสภาตามที่นิยมกันในประเทศประชาธิปไตย

ระบอบปกครองรัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ จึงเป็นประชาธิปไตยถูกต้องตามหลักประชาธิปไตย "แบบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่"

อนึ่ง รัฐธรรมนูญฉบับนั้นก็ได้บัญญัติให้ประชาชนมีสิทธิมนุษยชนอย่างสมบูรณ์ดังปรากฏความดังต่อไปนี้

มาตรา ๑๓ บุคคลย่อมมีเสรีภาพสมบูรณ์ในการถือศาสนา หรือลัทธินิยมใด ๆ และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมือง และไม่

เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

มาตรา ๑๔ บุคคลย่อมมีเสรีภาพสมบูรณ์ในร่างกาย เคหสถาน ทรัพย์สิน การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา การศึกษาอบรม การชุมนุมสาธารณะ การตั้งสมาคม การตั้งคณะพรรคการเมือง การอาชีพ ทั้งนี้ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย

มาตรา ๑๕ บุคคลย่อมมีสิทธิเสนอเรื่องราวร้องทุกข์ภายในเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

ระบอบปกครองแผ่นดินตามรัฐธรรมนูญที่อ้างข้างบนนั้น จึงตรงกับหลักการว่าด้วย"สิทธิมนุษยชน"

ผมขอให้คุณและสหภาพฯ โปรดเปรียบเทียบว่าระบอบปกครองต่าง ๆ ตั้งแต่รัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันนี้นั้นเป็นประชาธิปไตยและถูกต้องตามหลักว่าด้วย "สิทธิมนุษยชน" เพียงใดหรือไม่

ข้อ ๕.

ผู้แทนสหภาพฯ :

ขอเรียนถามว่าคณะราษฎรได้ปฏิบัติตามหลัก ๖ ประการของคณะราษฎรสำเร็จไปในระหว่างเวลาที่คณะราษฎรมีอำนาจหน้าที่บริหารราชการแผ่นดินนั้นเพียงใดบ้าง

ป.พ. :

คณะราษฎรได้ต่อสู้ความขัดแย้งภายในคณะ และต่อสู้การโต้อภิวัฒน์จากภายในคณะและจากภายนอกคณะมาหลายครั้งหลายหน แต่สมาชิกส่วนมากของคณะราษฎรก็ได้ปฏิบัติตามหลัก ๖ ประการของคณะราษฎรสำเร็จไปก่อนวันที่ ๙ พ.ค. ๒๔๘๙ (อันเป็นวันที่ได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญประชาธิปไตยสมบูรณ์) คือ

หลักประการที่ ๑ จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่นเอกราชในทางการเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง

ผมขอให้คุณและสหภาพฯ โปรดระลึกถึงฐานะของสยามหรือประเทศไทยก่อน ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ว่าสมัยนั้นประเทศไทยไม่มีความเป็นเอกราชและอธิปไตยสมบูรณ์ เพราะจำต้องทำสนธิสัญญาไม่เสมอภาคกับประเทศทุนนิยมสมัยใหม่หรือที่เรียกว่า จักรวรรดินิยม (Imperialism) หลายประเทศที่มีสิทธิพิเศษเหนือประเทศไทยหลายประการ อาทิ คนในบังคับต่างประเทศเหล่านั้นทำผิดในดินแดนประเทศไทย แต่ศาลไทยก็ไม่มีอำนาจตัดสินชำระลงโทษคนทำผิดเหล่านั้น หากรัฐบาลไทยต้องส่งตัวคนต่างประเทศที่ทำผิดนั้นไปให้ศาลกงสุลของต่างประเทศชำระคดี แม้ต่อมาบางประเทศ อาทิ อังกฤษและฝรั่งเศสยอมผ่อนผันให้มีศาลต่างประเทศ และศาลคดีต่างประเทศ ซึ่งประกอบด้วยผู้พิพากษาไทย และที่ปรึกษากฎหมายชาวยุโรปร่วมกันพิจารณาพิพากษาคดีคนในบังคับอังกฤษและฝรั่งเศสนั้นก็ตาม แต่ในสนธิสัญญาก็ได้กำหนดไว้อีกว่าถ้าความเห็นของผู้พิพากษาไทยกับที่ปรึกษากฎหมายชาวยุโรปขัดแย้งกัน ก็ให้ถือเอาความเห็นของที่ปรึกษากฎหมายชาวยุโรปเป็นใหญ่กว่าความเห็นของผู้พิพากษาไทย โดยไม่ต้องคำนึงว่าผู้พิพากษาไทยมีจำนวนมากกว่าที่ปรึกษาชาวยุโรป แม้กระนั้นในสนธิสัญญาก็ยังได้กำหนดไว้อีกว่า คดีที่อยู่ในศาลต่างประเทศนั้นกงสุลอังกฤษก็ยังมีอำนาจที่จะถอนคดีไปชำระที่ศาลกงสุลอังกฤษได้ สถานกงสุลของหลายประเทศมีศาลและมีคุกสำหรับคนในบังคับของตนโดยเฉพาะ และสิทธิพิเศษอื่น ๆ ที่เรียกตามศัพท์กฎหมายระหว่างประเทศว่า "สภาพนอกอาณาเขต" (Extraterritoriality)

ส่วนในทางเศรษฐกิจนั้น ประเทศจักรวรรดินิยมดังกล่าวก็มีสิทธิพิเศษตามสนธิสัญญาไม่เสมอภาค คือ ประเทศไทยถูกบังคับให้เก็บภาษีขาเข้าได้ตามที่สนธิสัญญากำหนดไว้คือ เดิมเก็บภาษีขาเข้าได้เพียงร้อยละ ๓ ของราคาสินค้าขาเข้า แม้รัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้มีการแก้ไขสนธิสัญญาให้ประเทศไทยได้สิทธิมากขึ้น แต่ก็ยังมีข้อกำหนดอัตราภาษีศุลกากรไว้อีกหลายประการ อีกทั้งจักรวรรดินิยมหลายประเทศได้มีสิทธิพิเศษโดยได้สัมปทานป่าไม้ เหมืองแร่ การเดินเรือ ฯลฯ และมีอำนาจกับอิทธิพลในทางการเมืองเหนือประเทศไทย

ต่อมาใน พ.ศ.๒๔๘๐ รัฐบาลซึ่งพระยาพหลฯ หัวหน้าคณะราษฎรเป็นนายกรัฐมนตรีนั้นได้บอกเลิกสนธิสัญญาไม่เสมอภาคกับประเทศจักรวรรดินิยมหลายประเทศดังกล่าวแล้วได้มีการเจรจาสนธิสัญญาฉบับใหม่ที่ประเทศไทยได้เอกราชและอธิปไตยสมบูรณ์ทุกประการ

ต่อมาในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ซึ่งประเทศไทยถูกกองทัพญี่ปุ่นรุกรานและรัฐบาลไทยซึ่งมีจอมพลพิบูลฯ เป็นนายกรัฐมนตรีได้ประกาศสงครามและก่อสถานะสงครามแก่หลายประเทศสัมพันธมิตร ขบวนการเสรีไทยก็ได้ร่วมมือกับสัมพันธมิตรในการต่อสู้ญี่ปุ่นผู้รุกราน อันเป็นผลให้สัมพันธมิตรรับรองความเป็นเอกราชของชาติไทย ดังปรากฏตามเอกสารหลักฐานต่าง ๆ ซึ่งผมได้นำลงพิมพ์ไว้ในหนังสือของผมว่าด้วย "จดหมายของนายปรีดี พนมยงค์ ถึงพระพิศาลสุขุมวิท เรื่อง หนังสือจดหมายเหตุของเสรีไทยเกี่ยวกับปฏิบัติการในแคนดี นิวเดลฮี และสหรัฐอเมริกา"

หลักประการที่ ๒ จะต้องรักษาความปลอดภัยในประเทศให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มาก

ผมหวังว่าคุณและสหภาพฯ สามารถเปรียบเทียบสถิติการประทุษร้ายต่อกันสมัยก่อนวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ กับภายหลัง ๒๔ มิถุนายนปีนั้นว่าจำนวนการประทุษร้ายภายหลัง ๒๔ มิถุนายน นั้นได้ลดน้อยลงมากเพียงใด และขอให้เปรียบเทียบสถิติการประทุษร้ายภายหลังวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ อันเป็นวันล้มระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ ๙ พ.ค. ๒๔๘๙ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันนี้ว่าการประทุษร้ายต่อกันได้เพิ่มขึ้นมากขนาดไหน

หลักประการที่ ๓ จะต้องบำรุงความสุขของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก

ผมหวังว่าคุณก็ทราบแล้วว่าผมในนามของสมาชิกคณะราษฎรส่วนมาก ได้เสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติตามหลักประการที่ ๓ นั้น แต่ก็เกิดอุปสรรคขัดขวางที่ไม่อาจวางโครงการตามเค้าโครงการที่ผมได้เสนอนั้นได้ แม้กระนั้นคณะราษฎรก็ได้พยายามที่จะบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยหางานให้ราษฎรจำนวนมากได้ทำ จึงไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก ขอให้ท่านที่มีความปรารถนาดีโปรดพิจารณาสถิติการโจรกรรม อันเนื่องมาจากความอดอยากของราษฎรนั้นในสมัยก่อน ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ กับภายหลัง ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ และภายหลัง ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ เป็นต้นมาตามที่ปรากฏชัดแจ้งอยู่ในเวลานี้

หลักประการที่ ๔ จะต้องให้ราษฎรได้สิทธิเสมอภาคกัน

ผมขอให้คุณและสหภาพฯ ศึกษาประวัติศาสตร์แห่งความไม่เสมอภาคระหว่างคนไทยนั้นก็ย่อมทราบแล้วว่าก่อน ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ พระบรมวงศานุวงศ์ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไปมีสิทธิพิเศษกว่าสามัญชนหลายประการ อาทิในทางการศาลที่ท่านเหล่านั้นต้องหาเป็นจำเลยในคดีอาญาก็ไม่ต้องขึ้นศาลอาญา หากพระองค์ทรงขึ้นต่อศาลกระทรวงวังเป็นพิเศษ ฯลฯ

ต่อมา ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามฉบับชั่วคราวฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ ได้สถาปนา

สิทธิเสมอภาคกันของราษฎรไทยทั้งหลายอันเป็นแม่บทของรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธ.ค. ๒๔๗๕ และ ๙ พ.ค. ๒๔๘๙

หลักประการที่ ๕ จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก ๔ ประการดังกล่าวข้างต้น

ผมหวังว่าคุณและสหภาพฯ ย่อมเปรียบเทียบได้ว่าเมื่อก่อน ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ นั้น ราษฎรมีเสรีภาพสมบูรณ์อย่างใดบ้างเมื่อเทียบกับหลัง ๒๔ มิถุนายน นั้น และเทียบกับภายหลังรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ อันเป็นวันล้มระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ นั้นว่าแม้แต่จะได้มีการเขียนเรื่องสิทธิเสรีภาพของราษฎรไว้ แต่ในทางปฏิบัติได้มีการหลีกเลี่ยงโดยวิธีประกาศภาวะฉุกเฉินและประกาศกฎอัยการศึกเกินกว่าความจำเป็นเพียงใดบ้าง

หลักประการที่ ๖ จะต้องให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร

ผมหวังว่าคุณและสหภาพฯ ย่อมเปรียบเทียบได้ว่าเมื่อก่อนวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ นั้น การศึกษาได้ถูกจำกัดอย่างไรและภายหลัง ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ราษฎรได้มีสิทธิศึกษาอย่างเต็มที่เพียงใด และภายหลัง ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันนี้ราษฎรต้องถูกจำกัดการศึกษาอย่างใดบ้าง

ข้อ ๖.

ผู้แทนสหภาพฯ :

ขอเรียนถามว่าภายหลังประกาศใช้รัฐธรรมนูญประชาธิปไตยฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ แล้ว ระบอบประชาธิปไตยได้ดำเนินไปอย่างใดบ้าง

ป.พ. :

(๑) ภายหลังประกาศใช้รัฐธรรมนูญประชาธิปไตยฉบับนั้นแล้ว คณะราษฎรก็พ้นจากหน้าที่บริหารและหมดหน้าที่ในการมีส่วนควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน คือ รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ ได้ยกเลิกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ ที่ได้รับการแต่งตั้งโดยพระมหากษัตริย์ตามคำเสนอของรัฐบาล ฉะนั้นผู้ก่อการฯ หรือสมาชิกคณะราษฎรซึ่งเป็นสมาชิกประเภทที่ ๒ ในสภาฯ นั้นจึงหมดหน้าที่ควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินอีกต่อไป รัฐสภาตามรัฐธรรมนูญใหม่นั้นประกอบด้วยสภาผู้แทนและพฤฒสภา ซึ่งสมาชิกเป็นผู้ได้รับการเลือกตั้งจากราษฎร

ผู้ก่อการฯ หรือสมาชิกคณะราษฎร จึงแยกย้ายกันไปประกอบธุรกิจของตนคือ ส่วนหนึ่งไปประกอบธุรกิจส่วนตัวที่ไม่เกี่ยวกับการเมือง อีกส่วนหนึ่งสมัครใจรับใช้ชาติทางการเมือง โดยสังกัดพรรคการเมืองต่าง ๆ ตามทรรศนคติของแต่ละคน อาทิ นายควง อภัยวงศ์ กับเพื่อนส่วนหนึ่งสังกัดพรรคประชาธิปัตย์, พล.ร.ต. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ กับเพื่อนส่วนหนึ่งสังกัดพรรคแนวรัฐธรรมนูญ, นายสงวน ตุลารักษ์ กับเพื่อนส่วนหนึ่งสังกัดพรรคสหชีพ ฯลฯ ส่วนผมมิได้สังกัดพรรคใด ดังนั้นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายหลัง ๙ พ.ค. ๒๔๘๙ จึงไม่อยู่ในความรับผิดชอบของคณะราษฎร ฉะนั้นบุคคลใดในสังกัดหรือไม่สังกัดพรรคใดแต่ถ้าเป็นรัฐบาลภายหลังวันดังกล่าวนั้นก็ต้องรับผิดชอบต่อผลที่เกิดขึ้นต่อการบริหารของตน อาทิ ผมเป็นนายกรัฐมนตรีจนถึงวันที่ ๒๒ ส.ค. ๒๔๘๙ ผมก็รับผิดชอบในนามของผมเองและของรัฐบาลจนถึงวันนั้น พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์เป็นนายกรัฐมนตรีตั้งแต่ ๒๙ ส.ค. ๒๔๘๙ ถึง ๘ พ.ย.

๒๔๙๐ ก็รับผิดชอบในนามของตนเองและของรัฐบาลจนถึงวันนั้น ทั้งนี้ไม่เกี่ยวกับคณะราษฎรที่สลายไปแล้ว ฉะนั้นจึงไม่เป็นธรรมที่จะให้นายควงฯ หรือผู้ก่อการฯ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับรัฐบาลดังกล่าวรับผิดชอบด้วย

(๒) ระบอบประชาธิปไตยได้หยุดชะงักลงตั้งแต่วันที่ ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ โดยมีระบอบปกครองที่มิใช่ประชาธิปไตย ซึ่งบุคคลและคณะบุคคลที่สถาปนาระบอบปกครองชนิดดังกล่าวนั้น รวมทั้งผู้นิยมชมชอบด้วยต้องรับผิดชอบต่อปวงชนชาวไทย

ข้อ ๗.

ผู้แทนสหภาพฯ :

โปรดกรุณาชี้แจงว่าระบอบประชาธิปไตยหยุดชะงักลงตั้งแต่ ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ จนถึงปัจจุบันนี้อย่างใดบ้าง

ป.พ. :

เอกสารหลักฐานทางราชการและทางรัฐสภาปรากฏชัดแจ้งแล้ว ซึ่งผมขอสรุปดังต่อไปนี้

(๑) เมื่อวันที่ ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ ได้มีบุคคลคณะหนึ่งใช้ชื่อว่า "คณะรัฐประหาร" ได้ยึดอำนาจปกครองประเทศไทยโดยล้มระบอบประชาธิปไตยแห่งรัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พ.ค. ๒๔๘๙ ที่ได้บัญญัติไว้โดยถูกต้องตามวิธีการของรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้พระราชทาน ครั้นแล้วคณะรัฐประหารได้สถาปนาระบอบการปกครองใหม่โดยพลการ คือ ได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว ลงวันที่ ๙ พ.ย. ๒๔๙๐ ที่มีฉายาว่า "รัฐธรรมนูญฉบับใต้ตุ่ม" ซึ่งได้บัญญัติให้มีวุฒิสภาที่สมาชิกได้รับการแต่งตั้ง มิใช่ด้วยการเลือกตั้งจากราษฎร ฉะนั้นจึงเป็นการดึงให้ประเทศไทยเดินถอยหลังเข้าคลองไปสู่ประชาธิปไตยที่ไม่สมบูรณ์ ระบอบของคณะรัฐประหารนั้นเป็นแม่บทให้แก่รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ และเป็นแม่บทให้แก่ระบอบปกครองต่อ ๆ มาอีกหลายระบอบ ซึ่งบางครั้งสมาชิกวุฒิสภาเป็นผู้ที่ได้รับแต่งตั้ง และบางครั้งไม่มีวุฒิสภาแต่ได้ฟื้นเอาวิธีการแต่งตั้งสมาชิกประเภทที่ ๒ ของสภาผู้แทนราษฎรที่เลิกไปโดยรัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พ.ค. ๒๔๘๙ นั้นกลับมาใช้อีก

คุณและสหภาพฯ ย่อมวินิจฉัยได้ว่าบุคคลและคณะบุคคลที่สถาปนาระบอบการเมืองที่ไม่เป็นประชาธิปไตยนั้นต้องรับผิดชอบต่อปวงชนชาวไทย มิใช่คณะราษฎรต้องรับผิดชอบ

(๒) แม้ว่าระบอบปกครองประเทศไทย ได้ดำเนินตามแม่บทของคณะรัฐประหารเป็นเวลารวมได้ ๑๒ ปีเศษ แต่ในวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๐๑ คณะบุคคลอีกคณะหนึ่งที่ใช้ชื่อว่า "คณะปฏิวัติ" โดยจอมพลสฤษดิ์ฯ เป็นหัวหน้าได้ทำการยึดอำนาจการปกครองประเทศ และใช้อำนาจเด็ดขาดโดยสิ่งที่เรียกว่า "คำสั่งคณะปฏิวัติ" ซึ่งหัวหน้าคณะปฏิวัติมีอำนาจเด็ดขาดสั่งจำคุกและสั่งประหารชีวิตบุคคลที่ต้องหาว่ากระทำผิดนั้นได้โดยไม่ต้องส่งตัวผู้ต้องหาว่ากระทำความผิดนั้น ให้ศาลยุติธรรมพิจารณาพิพากษา

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๐ มกราคม ๒๕๐๒ ได้ประกาศใช้ "ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรไทย" ซึ่งตามมาตรา ๑๗ ให้อำนาจนายกรัฐมนตรี (จอมพลสฤษดิ์ฯ) โดยมติของคณะรัฐมนตรีมีอำนาจสั่งหรือกระทำการใด ๆ ได้ ซึ่งหมายถึงอำนาจเด็ดขาดสั่งจำคุกและสั่งประหารชีวิตตามที่นายกรัฐมนตรีเห็นสมควรในการปราบปรามการบ่อนทำลายความมั่นคงของราชอาณาจักร หรือราชบัลลังก์หรือการบ่อนทำลายความสงบที่เกิดภายในหรือภายนอกราชอาณาจักร

คุณและสหภาพฯ ย่อมวินิจฉัยได้ว่าบุคคลและคณะบุคคลที่สถาปนาระบอบเผด็จการนั้น และผู้นิยมส่งเสริมระบอบนั้นต้องรับผิดชอบต่อปวงชนชาวไทย มิใช่คณะราษฎรต้องรับผิดชอบ

(๓) ในคำปรารภแห่งธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรไทย ฉบับดังกล่าวใน (๒) นั้นกล่าวไว้ใจความว่า ธรรมนูญฉบับนั้นใช้ไปพลางก่อนในระหว่างที่ร่างรัฐธรรมนูญที่เหมาะสม ฉะนั้นในวันที่ ๓ ก.พ. ๒๕๐๒ นั้นจึงได้มีประกาศแต่งตั้ง "สภาร่างรัฐธรรมนูญ" ประกอบด้วยสมาชิกจำนวน ๒๔๐ คน

สภาร่างรัฐธรรมนูญได้ใช้เวลา ๙ (เก้า) ปี จึงร่างรัฐธรรมนูญที่เหมาะสมตามความประสงค์นั้นสำเร็จ ผมขอให้สหภาพฯ กับนิสิตนักศึกษาและประชาชนบันทึกไว้เป็นประวัติการณ์ในโลกนี้ที่ไม่เคยมีสภาร่างรัฐธรรมนูญของประเทศใดเลย ที่ใช้เวลานานถึง ๙ ปีในการร่างรัฐธรรมนูญ และผมขอให้สหภาพฯ โปรดสำรวจด้วยว่าในระหว่างเวลา ๙ ปีนั้น ชาติไทยต้องเสียเงินเดือนและค่าใช้จ่ายของสภาร่างรัฐธรรมนูญเป็นจำนวนเท่าใด

คุณและสหภาพฯ ก็ย่อมวินิจฉัยได้ว่าบุคคลและคณะบุคคลที่สถาปนาระบอบเผด็จการนั้น รวมทั้งผู้นิยมส่งเสริมระบอบเผด็จการนั้นต้องรับผิดชอบต่อปวงชนชาวไทย

(๔) เมื่อได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๑๑ อันเป็นรัฐธรรมนูญที่เสียค่าใช้จ่ายสูงมากในการร่างนั้นแล้ว รัฐธรรมนูญฉบับนั้นก็ใช้ต่อมาได้เพียง ๓ ปี ๕ เดือนเท่านั้น ครั้นถึงวันที่ ๑๗ พ.ย. ๒๕๑๔ จอมพล ถนอม กิตติขจร ซึ่งเป็นผู้ลงนามรับสนองฯ รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๑๑ นั้นก็ได้ทำการยึดอำนาจปกครองประเทศโดยล้มระบอบรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๑ นั้น แล้วปกครองประเทศโดย "คำสั่งคณะปฏิวัติ" ได้เหมือนดังที่กล่าวใน (๒) และต่อมาได้มีการประกาศใช้ "ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๕" ซึ่งให้อำนาจนายกรัฐมนตรีเหมือนดังที่กล่าวใน (๒) นั้น

คุณและสหภาพฯ ก็ย่อมวินิจฉัยได้อีกว่า บุคคลและคณะบุคคลที่สถาปนาระบอบเผด็จการนั้น รวมทั้งผู้นิยมส่งเสริมระบอบเผด็จการนั้น ต้องร่วมกันรับผิดชอบต่อปวงชนชาวไทย มิใช่คณะราษฎรต้องรับผิดชอบ

(๕) ภายหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ซึ่งรัฐบาลจอมพลถนอมฯ พ้นจากตำแหน่งแล้ว รัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์ซึ่งรับหน้าที่บริหารราชการแผ่นดินต่อมานั้นได้ตั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญขึ้นคณะหนึ่ง แล้วได้เสนอร่างรัฐธรรมนูญต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ

สภาฯนั้นพิจารณาเห็นชอบให้มีรัฐสภาประกอบด้วยสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งสมาชิกได้รับเลือกตั้งจากราษฎรและวุฒิสภาซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งโดยประธานองคมนตรีเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

เมื่อประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติได้นำร่างรัฐธรรมนูญขึ้นทูลเกล้าฯถวายพระมหากษัตริย์เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๑๗ แล้ว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯลงพระปรมาภิไธยให้ใช้รัฐธรรมนูญฉบับนั้นเมื่อวันที่ ๗ ตุลาคมนั้น แต่ได้พระราชทานพระราชดำริกับข้อสังเกตบางประการที่ทรงค้านว่า ขัดต่อหลักปกครองประชาธิปไตยซึ่งพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ดังนั้น รัฐบาลจึงได้ร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขวิธีแต่งตั้งวุฒิสมาชิกโดยเปลี่ยนจากประธานองคมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองฯ มาเป็นนายกรัฐมนตรีเป็นผู้รับสนองฯ เช่นเดียวกับวิธีแต่งตั้งวุฒิสมาชิกตามรัฐธรรมนูญฉบับใต้ตุ่มของคณะรัฐประหารและของฉบับ พ.ศ. ๒๔๙๒ ซึ่งมีผู้โฆษณาให้คนหลงเข้าใจผิดว่าเป็นประชาธิปไตยที่สุดนั้น แทนที่จะให้ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งวุฒิสมาชิก สภานิติบัญญัติเห็นชอบด้วยตามร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมนั้นแล้วรัฐบาลนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายโปรดเกล้าฯ ลงนามพระปรมาภิไธยให้ใช้ "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๑๘"

เมื่อวันที่ ๑๙ ม.ค. ๒๕๑๘

ระบอบปกครองที่ไม่ใช่ประชาธิปไตยสมบูรณ์ดังกล่าวนั้น ไม่อยู่ในความรับผิดชอบของคณะราษฎรที่ต้องรับผิดชอบ

(๖) เมื่อได้ใช้รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ และแก้ไขเพิ่มเติมฉบับ ๒๕๑๘ ดังกล่าวใน (๕) ข้างบนนั้นได้ประมาณ ๑ ปีเศษก็มีบุคคลคณะหนึ่งใช้ชื่อว่า "คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน" โดยพล.ร.อ.สงัด ชลออยู่เป็นหัวหน้าได้ทำการยึดอำนาจการปกครองแผ่นดินล้มระบอบปกครองตามรัฐธรรมนูญฉบับที่กล่าวใน (๕) นั้นเมื่อพ.ศ. ๒๕๑๙ และได้ปกครองประเทศโดยสิ่งที่เรียกว่า "คำสั่งคณะปฏิรูป" ซึ่งหัวหน้าคณะปฏิรูปมีอำนาจเด็ดขาดเช่นเดียวกับจอมพลสฤษดิ์ฯ หัวหน้าคณะปฏิวัติ ๒๕๐๑ และจอมพลถนอมฯ หัวหน้าคณะปฏิวัติ ๑๗ พ.ย. ๒๕๑๔ ที่ได้มีอำนาจดังกล่าวนั้นมาแล้ว

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๒ ต.ค. ๒๕๑๙ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตรารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ซึ่งได้กำหนดไว้ในมาตรา ๒๙ ให้อำนาจนายกรัฐมนตรีใช้อำนาจเด็ดขาดดังกล่าวนั้นด้วยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีและของสภาที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี ทำนองเดียวกับมาตรา ๑๗ แห่งธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรไทยฉบับ พ.ศ. ๒๕๑๒ ที่ให้อำนาจเด็ดขาดแก่รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ฯ และฉบับ พ.ศ. ๒๕๑๔ ให้อำนาจเด็ดขาดแก่จอมพลถนอมฯ ดังที่ได้กล่าวแล้วใน (๒) และ (๔) นั้น

อนึ่ง ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้นายธานินทร์ กรัยวิเชียรเป็นนายกรัฐมนตรี ท่านผู้นี้ก็ได้ใช้อำนาจเด็ดขาดสั่งประหารชีวิตและจำคุกผู้ต้องหาว่ากระทำความผิดหลายรายโดยมิได้ส่งตัวผู้ต้องหาให้ศาลพิจารณาพิพากษา

ระบอบเผด็จการดังกล่าวนั้นไม่อยู่ในความรับผิดชอบของคณะราษฎร

(๗) ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๐ ต.ค. ๒๕๒๐ ก็ได้มีบุคคลคณะหนึ่งใช้ชื่อว่า "คณะปฏิวัติ" ภายใต้การนำของพล.ร.อ.สงัด ชลออยู่ ได้ทำการยึดอำนาจปกครองประเทศ และได้ใช้อำนาจเด็ดขาดปกครองประเทศโดยสิ่งที่เรียกว่าคำสั่งคณะปฏิวัติ ทำนองเดียวกับที่จอมพลสฤษดิ์ฯ และจอมพลถนอมฯ และพล.ร.อ.สงัดฯ นั่นเองได้เคยใช้อำนาจเด็ดขาดมาแล้ว

ต่อมาเมื่อวันที่ ๙ พ.ย. ๒๕๒๐ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรไทยฉบับใหม่ ซึ่งได้กำหนดไว้ในมาตรา ๒๗ ให้อำนาจนายกรัฐมนตรีใช้อำนาจเด็ดขาดโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีและสภานโยบายแห่งชาติ ทำนองเดียวกันที่ได้กล่าวใน (๒), (๔), (๖), นั้น

อนึ่ง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง พล.อ.เกรียงศักดิ์ ชมะนันท์ เป็นนายกรัฐมนตรี ท่านผู้นี้ก็ได้ใช้อำนาจเด็ดขาดสั่งลงโทษผู้ต้องหาว่ากระทำความผิดหลายรายโดยมิได้ส่งตัวผู้ต้องหาให้ศาลพิจารณาพิพากษา

ระบอบเผด็จการดังกล่าวนั้นไม่อยู่ในความรับผิดชอบของคณะราษฎร

(๘) ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๒ ธ.ค. ๒๕๒๑ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตรารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

รัฐธรรมนูญฉบับนี้ มีบทบัญญัติหลายประการที่คล้ายกับรัฐธรรมนูญฉบับพ.ศ. ๒๔๙๒ ซึ่งสาระสำคัญสืบจากรัฐธรรมนูญฉบับใต้ตุ่มของรัฐประหาร พ.ศ. ๒๔๙๐ อาทิ กำหนดให้มีรัฐสภา คือ สภาผู้แทนประกอบด้วยสมาชิกซึ่งราษฎรเลือกตั้ง และวุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งโดยนายกรัฐมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ

ระบบปกครองดังกล่าวนั้นไม่อยู่ในความรับผิดชอบของคณะราษฎร

ข้อ ๘.

ผู้แทนสหภาพฯ :

ขอเรียนถามว่าท่านมีความเห็นอย่างไร ต่อความคิดของหลายคนที่เขียนบทความบ้าง เขียนเป็นหนังสือเล่มบ้างพูดปรารภกันบ้างว่าอยากให้มีระบอบปกครองที่รัฐบาลมีอำนาจเด็ดขาดอย่างจอมพลสฤษดิ์ฯ ปราบปรามโจรกรรมและการประทุษร้ายต่อกันที่ชุกชุมนั้นให้ลดน้อยหรือหมดสิ้นไป

ป.พ. :

ผมมีความเห็นต่อเรื่องที่คุณถามนั้นดังต่อไปนี้

๑. ผมเห็นใจผู้ที่ปรารถนาให้โจรกรรมและการประทุษร้ายต่อกันลดน้อยหรือหมดสิ้นไปในประเทศไทย ส่วนวิธีที่จะทำให้เรื่องเหล่านั้นลดน้อยหรือหมดสิ้นไปนั้นก็ต้องวินิจฉัยว่า เรื่องเหล่านั้นเกิดจากสมุฏฐานใดให้ถูกต้องเสียก่อนแล้วจึงพิจารณาถึงวิธีที่จะแก้ให้เรื่องชั่วร้ายเหล่านั้นลดน้อยลงหรือเสื่อมสลายไปในที่สุดได้

ผมขอให้สหภาพฯ เปรียบเทียบว่าโรคภัยต่าง ๆ ของมนุษย์นั้น ต้องใช้วิธีแก้ไข ๒ ทางประกอบกัน คือ วิธีที่หนึ่ง "ป้องกัน" เพื่อมิให้โรคนั้นเกิดขึ้น และวิธีที่สองคือ "รักษา" เมื่อโรคนั้นเกิดขึ้น

ส่วนวิธีรักษาโรคนั้น ผู้ป่วยเจ็บก็ต้องขอให้แพทย์รักษา ผู้ป่วยจะกำหนดเอาเองไม่ได้ว่าขอให้แพทย์ผ่าตัดอวัยวะของตน แพทย์ที่ดีก็จะไม่ยอมทำตามใจผู้ป่วย หากแพทย์ต้องตรวจอาการคนป่วยให้รู้สมุฏฐานถูกต้องเสียก่อนแล้วจึงใช้วิธีรักษาตามสมุฏฐานนั้นซึ่งอาจใช้วิธีรักษาทางยาหรือวิธีรักษาทางศัลยกรรม หรือผ่าตัดตามสภาพความเหมาะสมแก่สมุฏฐานของโรค มิใช่ศัลยแพทย์ใช้วิธีผ่าตัดเสมอไป เพราะโรคหลายชนิดไม่อาจรักษาให้หายได้โดยวิธีผ่าตัด หากต้องรักษาทางยา ฉันใดก็ดี โจรกรรมและการประทุษร้ายต่อกันซึ่งเป็นโรคร้ายของสังคมนั้นก็ไม่อาจรักษาได้โดยวิธีจับคนที่ถูกสงสัยว่ากระทำความผิดมาประหารชีวิต แต่จะต้องใช้วิธีที่เหมาะสมแก่สมุฏฐานที่ก่อให้เกิดอาชญากรรมนั้น ๆ

๒. ก่อนที่ผมจะชี้แจงว่าการใช้อำนาจเด็ดขาดของจอมพลสฤษดิ์ฯ ขัดแย้งต่อระบอบประชาธิปไตยซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขเพียงไรหรือไม่ ผมขอให้สหภาพฯพิจารณาสถิติที่พิสูจน์ได้ว่าแม้จอมพลสฤษดิ์ฯ ได้ใช้อำนาจเด็ดขาดสั่งประหารชีวิตบุคคลที่สงสัยว่าเป็นผู้วางเพลิงที่ห้องแถวในตำบลตลาดพลูนั้น แต่การวางเพลิงก็หาได้ลดน้อยลงไม่ การสั่งประหารชีวิตนายครอง จันดาวงศ์ และนายรวม วงศ์พันธ์ ที่ต้องหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์นั้นก็มิได้ทำให้ขบวนการคอมมิวนิสต์มีสมาชิกลดน้อยลงในการต่อสู้กับกำลังของฝ่ายรัฐบาล หากขบวนการคอมมิวนิสต์ได้มีสมาชิกเพิ่มมากขึ้น การใช้อำนาจเด็ดขาดประหารชีวิตผู้ค้า "เฮโรอีน" หลายราย ก็ไม่ทำให้การค้าเฮโรอีนลดน้อยลง หากมีการเพิ่มขึ้นอย่างแพร่หลายทำให้คนไทยติดเฮโรอีนเพิ่มขึ้นทุก ๆ วัน จนบัดนี้มีประมาณหลายแสนคน เป็นที่น่าวิตกถึงอนาคตของชาติไทยจะเสื่อมไปอย่างไรหรือไม่ ส่วนโจรกรรมและการประทุษร้ายต่อกันในสังคมนั้น ผมขอให้สหภาพฯช่วยสอบถามสำนักนายกรัฐมนตรีว่าจอมพลสฤษดิ์ฯ สั่งประหารชีวิตหรือจำคุกแก่โจรหรือผู้ร้ายรายใดบ้าง และสอบถามสถิติของกรมตำรวจว่าอาชญากรรมได้ลดน้อยลงเพียงใดบ้าง และ***โปรดศึกษาค้นคว้าด้วยว่าการฉ้อราษฎร์บังหลวงที่หลายคนเรียกทับศัพท์อังกฤษว่า "คอรัปชั่น" ที่เป็นยอดของโจรกรรม คือ การเอาทรัพย์สินส่วนรวมของชาติเป็นจำนวนหลายแสนหลายล้านหรือหลาย***

พันล้านบาทนั้นได้ลดน้อยลงหรือทวีขึ้นเป็นประวัติการณ์

อนึ่ง จอมพลสฤษดิ์ฯ ก็ได้ถึงแก่อสัญกรรมไปแล้วเมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๐๖ ซึ่งไม่มีทางที่จะฟื้นคืนชีพได้ ฉะนั้นสำหรับผู้ที่ต้องการระบอบปกครองที่รัฐบาลมีอำนาจเด็ดขาดอย่างจอมพลสฤษดิ์ฯ นั้น ก็ควรพิจารณาถึงบุคคลที่เป็นผู้ใช้อำนาจเด็ดขาดต่อจากจอมพลสฤษดิ์ฯ และผู้ใช้อำนาจเด็ดขาดอีกหลาย ท่านที่ยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบันนี้ คือ

(๑) เมื่อจอมพลสฤษดิ์ฯ ได้ถึงแก่อสัญกรรมแล้ว ครั้นถึงวันที่ ๙ ธันวาคม ๒๕๐๖ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง พลเอก (ยศขณะนั้น) ถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี ท่านผู้นี้ก็ได้ใช้อำนาจตามมาตรา ๑๗ แห่งธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรไทยฉบับ ๒๕๐๒ นั้น ต่อไปจนถึงวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๑๑ อันเป็นวันพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับที่สภาร่างรัฐธรรมนูญได้ใช้เวลา ๙ ปีในการร่างนั้น.....

ก่อนใช้รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวนั้น จอมพลถนอมฯ ก็ได้ใช้อำนาจเด็ดขาดสั่งประหารชีวิตและจำคุกตลอดชีวิตผู้ต้องหาว่ากระทำความผิดหลายราย โดยมิได้ส่งตัวผู้ต้องหาให้ศาลยุติธรรมพิจารณาพิพากษา ฉะนั้นผู้ใดคิดว่าการใช้อำนาจเด็ดขาดดังกล่าวทำให้โจรกรรมและการประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงได้ไซร้ ผู้ต้องการระบอบเด็ดขาดเช่นนั้นก็อาจจะสนับสนุนจอมพลถนอมฯ ซึ่งเป็นทายาททางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ฯ และเคยใช้อำนาจเด็ดขาดมาแล้วอย่างจอมพลสฤษดิ์ฯ นั้นให้กลับมาปกครองประเทศต่อไปอีก

(๒) เมื่อได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๐ มิ.ย. ๒๕๑๑ แล้ว ครั้นถึงวันที่ ๑๗ พ.ย. ๒๕๑๔ จอมพลถนอมฯ ที่เป็นผู้ลงนามรับสนองรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๑ นั้นเองก็ได้ทำการยึดอำนาจปกครองประเทศโดยล้มระบบรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๑ นั้นแล้วปกครองประเทศโดยคำสั่งคณะปฏิวัติเหมือนจอมพลสฤษดิ์ฯ และต่อมาได้มีการประกาศใช้ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๕ ซึ่งให้อำนาจนายกรัฐมนตรี เหมือนดังที่จอมพลสฤษดิ์ฯ และจอมพลถนอมฯ เคยมีอำนาจเด็ดขาดตามธรรมนูญนั้นมาแล้ว

จอมพลถนอมฯ ยังมีชีวิตอยู่จนถึงขณะนี้ ผู้ต้องการระบอบปกครองที่รัฐบาลมีอำนาจเด็ดขาดนั้นจึงอาจคิดถึงจอมพลถนอมฯ เพื่อหวังเชิญท่านใช้อำนาจเด็ดขาดอย่างจอมพลสฤษดิ์ฯ

(๓) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๙ พล.ร.อ. สงัด ชลออยู่ หัวหน้าคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินก็ได้ใช้อำนาจเด็ดขาดเช่นเดียวกับที่จอมพลสฤษดิ์ฯ และจอมพลถนอมฯ ได้ปฏิบัติมาตามที่ผมได้กล่าวแล้ว ฉะนั้นถ้าผู้ใดเห็นว่าการใช้อำนาจเด็ดขาดทำให้โจรกรรมและการประทุษร้ายต่อกันในสังคมลดน้อยลงไปแล้ว ผู้นั้นก็อาจขอให้ พล.ร.อ. สงัดฯ กลับมาใช้อำนาจเด็ดขาดอีก

(๔) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๙ นายธานินทร์ กรัยวิเชียร นายกรัฐมนตรีก็ได้ใช้อำนาจเด็ดขาดตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับวันที่ ๒๒ ต.ค. ๒๕๑๙ โดยสั่งประหารชีวิตและจำคุกผู้ต้องหาว่ากระทำความผิดหลายราย โดยมิได้ส่งตัวผู้ต้องหาให้ศาลพิจารณาพิพากษา ถ้าผู้ใดเห็นว่าการใช้อำนาจเด็ดขาดนั้นทำให้โจรกรรมและการประทุษร้ายต่อกันในสังคมลดน้อยลงไปและนายธานินทร์ฯ ก็ยังมีชีวิตอยู่ ผู้นั้นอาจเรียกร้องให้นายธานินทร์ฯ กลับมาใช้อำนาจเด็ดขาดอีก

(๕) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๐ พล.ร.อ.สงัด ชลออยู่ ซึ่งเปลี่ยนสภาพจากการเป็นหัวหน้าคณะปฏิรูปนั้นมาเป็น "หัวหน้าคณะปฏิวัติ" ได้ทำการยึดอำนาจปกครองประเทศและได้ใช้อำนาจเด็ดขาดปกครองประเทศเช่นเดียวกับจอมพลสฤษดิ์ฯ และจอมพลถนอมฯ และนายธานินทร์ฯ และ พล.ร.อ. สงัดฯ

นั้นเองได้เคยปฏิบัติมาแล้ว ถ้าผู้ใดเห็นว่าการใช้อำนาจเด็ดขาดนั้นทำให้โจรกรรมและประทุษร้ายต่อกันในสังคมลดน้อยลงไป ผู้นั้นอาจขอร้องให้ พล.ร.อ. สงัดฯ กลับมาใช้อำนาจเด็ดขาดอีก

(๖) พล.อ. เกรียงศักดิ์ ชมะนันท์ ก็เคยใช้อำนาจเด็ดขาดตามธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรไทยฉบับ ๙ พ.ย. ๒๕๒๐ ที่ให้อำนาจนายกรัฐมนตรีเช่นเดียวกับจอมพลสฤษดิ์ฯ และบุคคลหลายคน ที่เคยมีอำนาจเด็ดขาดตามที่ผมได้กล่าวแล้วนั้น ถ้าผู้ใดเห็นว่าการใช้อำนาจเด็ดขาดนั้นทำให้โจรกรรมและการประทุษร้ายในสังคมลดน้อยลงไป และพล.อ.เกรียงศักดิ์ฯ ก็ยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบันนี้ ผู้ต้องการระบอบปกครองที่มีอำนาจเด็ดขาดนั้นก็อาจเรียกร้องให้ พล.อ. เกรียงศักดิ์กลับมาใช้อำนาจเด็ดขาดอีก

๓. ระบอบปกครองของจอมพลสฤษดิ์ฯ ที่เรียกว่า "ปฏิวัติ" ก็ดี และระบอบปกครองที่ให้อำนาจเด็ดขาดแก่หัวหน้าคณะการเมืองและหัวหน้าคณะรัฐบาลใด ๆ ก็ดีนั้น มิเพียงแต่เป็นระบอบที่ผิดต่อระบอบประชาธิปไตยซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขเท่านั้น หากยังเป็นระบอบที่ผิดต่อ "ราชธรรม" แห่งระบอบพระมหากษัตริย์ด้วย

(๑) นักเรียนและประชาชนไทยจำนวนไม่น้อยทราบแล้วว่า ระบอบประชาธิปไตยนั้นแบ่งอำนาจรัฐออกเป็น ๓ ส่วน คือ อำนาจนิติบัญญัติ, อำนาจบริหาร, อำนาจตุลาการ

ประเทศไทยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ซึ่งทรงใช้อำนาจนิติบัญญัติทางรัฐสภา, ทรงใช้อำนาจบริหารทางคณะรัฐมนตรี, ทรงใช้อำนาจตุลาการทางศาล

ฉะนั้นระบอบของจอมพลสฤษดิ์ฯ ที่เรียกว่า "ปฏิวัติ" ก็ดีและระบอบที่ให้อำนาจเด็ดขาดของหัวหน้าคณะการเมืองและหัวหน้ารัฐบาลใด ๆ ที่เป็นเพียงฝ่ายบริหารนั้นประหารชีวิตหรือจำคุกผู้ต้องหาว่ากระทำความผิดได้โดยไม่ต้องส่งผู้ต้องหาให้ศาลพิจารณาพิพากษานั้น จึงเป็นระบอบที่ผิดต่อระบอบประชาธิปไตยอย่างชัดแจ้ง และเป็นการละเมิดต่อพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ แม้มุสโสลินีจอมเผด็จการฟาสซิสต์ หรือเผด็จการของคณะนายพลญี่ปุ่น (ก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒) ไม่เคยบังอาจล่วงล้ำพระราชอำนาจแห่งพระมหากษัตริย์ของตน

(๒) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ (ก่อนเปลี่ยนการปกครอง) สภานิติศึกษาได้มอบให้ผมเป็นผู้สอนกฎหมายปกครองที่โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรมนั้น ผมได้กล่าวถึงทศพิธราชธรรม, จักรวรรดิวัตร, ราชจรรยานุวัตร, ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้าครั้งยังดำรงพระอิสริยยศเป็นกรมหมื่นวชิรญาณวโรรสได้เคยถวายวิสัชนาในงานพระราชพิธีรัชฎาภิเษก ร.ศ. ๑๑๒ และผมได้กล่าวถึงพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ (รัชกาลที่ ๕) ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน ซึ่งรัชกาลที่ ๗ ได้โปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์แจกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ นั้น มีพระราชดำรัสของรัชกาลที่ ๕ ตอนหนึ่งว่า

> ".....ข้าพเจ้าเห็นสมควรว่าราชานุภาพของพระเจ้าแผ่นดินควรจะกำหนดตามแบบเดิม แต่ในข้อนี้เป็นข้อจริงอย่างไร คือ เหมือนหนึ่งไม่กำหนดตามคำพูดอันนอกแบบ เช่น เรียกพระนามว่าเจ้าชีวิต ซึ่งเป็นที่หมายว่ามีอำนาจอันจะฆ่าคนให้ตายโดยไม่มีผิดอย่างหนึ่งอย่างใดก็ได้ ซึ่งความจริงสามารถจะทำได้ แต่ไม่เคยทำเลยนั้น ก็จะเป็นการสมควรแก่บ้านเมืองในเวลานี้อยู่แล้ว"
>
> ทั้งนี้ความปรากฏว่าพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ยุคหลังนั้นไม่เคยทรงสั่งประหารชีวิตผู้ใดเลย ถ้าบุคคลใดต้องหาว่ากระทำความผิด อัยการก็ฟ้องผู้ต้องหาต่อศาลยุติธรรมให้พิจารณาพิพากษาตามกระบวนความ ถ้าศาลยุติธรรมได้ตัดสินคดีถึงที่สุดแล้ว พระมหากษัตริย์ก็ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะพระราชทานอภัยโทษ

ส่วนจอมพลสฤษดิ์ และบุคคลอื่น ๆ ที่มีอำนาจเด็ดขาดดังกล่าวมาแล้วในคำตอบข้อ ๗ นั้น เมื่อได้สั่งประหารชีวิตบุคคลใดแล้ว ก็สั่งให้เจ้าหน้าที่ทำการประหารชีวิตบุคคลนั้น ๆ โดยไม่ชักช้า จึงไม่มีการพิจารณาอภัยโทษเช่นที่เคยปฏิบัติในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จอมพลสฤษดิ์ฯและบุคคลอื่น ๆ ดังกล่าวมาแล้วนั้นจึงมีอำนาจยิ่งกว่าพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย และมีอำนาจยิ่งกว่าพระมหากษัตริย์แห่งระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ยุคหลังนั้น ถ้าจะเรียกอำนาจที่ยิ่งใหญ่นี้เป็นศัพท์ไทยก็ควร ได้แก่ "อภิสมบูรณาญาสิทธิราชย์" แต่ถ้าจะพิจารณาธาตุแท้ตามหลักวิทยาศาสตร์สังคมไซร้ สิ่งที่เรียกว่า "ปฏิวัติ" และอำนาจเด็ดขาดของฝ่ายบริหารที่สั่งประหารชีวิตบุคคลใดนั้นก็คือ "ระบอบเผด็จการทาส" (Slave dictatorship) ดึกดำบรรพ์ซึ่งประมุขสังคมทาสมีอำนาจเด็ดขาดที่จะประหารชีวิตมนุษย์ในสังคมได้ โดยไม่ต้องส่งตัวผู้ต้องหาให้ศาลยุติธรรมเป็นผู้ตัดสินว่า ผู้ต้องหากระทำความผิดจริงหรือไม่

(๓) ตามธรรมนิยมของอารยประเทศ ซึ่งสมเด็จกรมพระสวัสดิวัตนวิศิษฐ์ อดีตอธิบดีศาลฎีกาและอดีตประมุขตุลาการสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ได้ทรงวินิจฉัยไว้เป็นบรรทัดฐานในคำพิพากษาฎีกา ที่ ๓๒๖/๒๔๕๕ ว่า

".....ในคดีที่เป็นอุกฤษฏโทษถึงตาย ถ้าการพิจารณามิกระจ่างจะฟังเอาพิรุธนายถมยาลงโทษถึงตายนี้ยังหมิ่นเหม่มิบังควรและธรรมภาษิตปล่อยคนทำผิดเสีย ๑๐ คน ก็ยังดีกว่าลงโทษคนที่หาผิดมิได้คนหนึ่งดังนี้"

ประเทศอารยะยอมรับความจริงว่า แม้ศาลยุติธรรมที่เป็นคณะประกอบด้วยผู้พิพากษาหลายคนนั้นก็อาจตัดสินผิดข้อเท็จจริงได้ ฉะนั้นจึงได้บัญญัติให้ผู้ที่ถูกศาลตัดสินผิดนั้น แต่ต่อมาได้หลักฐานใหม่แสดงความบริสุทธิ์ของตนก็มีสิทธิขอให้ศาลพิจารณาคดีใหม่ได้ ส่วนประมวลกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ซึ่งบัญญัติในสมัยรัชกาลที่ ๕ แล้วใช้อยู่จนถึง พ.ศ. ๒๔๙๙ นั้นก็มีบทลงโทษพยานเท็จอันเป็นเหตุให้ศาลลงโทษผู้ต้องหาผิดข้อเท็จจริง

ดังนั้น ถ้าผู้เผด็จการคนเดียวมีอำนาจตัดสินลงโทษบุคคลไซร้ ก็อาจตัดสินผิดข้อเท็จจริงได้มากกว่าศาลที่ประกอบเป็นคณะผู้พิพากษาหลายคน

ผมขอให้ผู้ที่ต้องการระบอบเผด็จการทาสดังกล่าว โปรดคิดถึงอกท่านเองว่า ถ้าท่านหรือบิดามารดาบุตรหลานของท่านถูกเผด็จการตัดสินประหารชีวิตผิดข้อเท็จจริงไซร้ ท่านจะมีความรู้สึกอย่างไร

(๔) ผมขอให้สหภาพฯ สังเกตว่า ชาติไทยต้องเสียค่าใช้จ่ายแพงมากในการรักษาไว้ซึ่งระบอบเผด็จการของจอมพลสฤษดิ์ฯ คือ เมื่อจอมพลสฤษดิ์ฯ ถึงแก่อสัญกรรมแล้วปรากฏว่าท่านได้นำเงินของรัฐไปใช้ส่วนตัวกว่า ๒,๐๐๐ ล้านบาท และยังต้องเสียความเป็นพรหมจารีของหญิงสาวอีกหลายสิบคนให้เป็นอนุภรรยาของท่านผู้นี้

สำหรับจอมพลถนอมฯ นั้น ชาติไทยก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายแพงในการรักษาไว้ซึ่งอำนาจเด็ดขาดของท่าน จึงปรากฏว่ารัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์ ได้มีคำสั่งให้ยึดทรัพย์สินจำนวนมากของจอมพลถนอมเป็นของรัฐ

(๕) ฉะนั้นผมจึงเห็นว่าการทำให้อาชญากรรมลดน้อยลงนั้น ก็ต้องวิจัยสมุฏฐานให้ถูกต้องเสียก่อน แล้วจึงใช้วิธีป้องกันและวิธีแก้ไขให้ถูกต้องเหมาะสมแก่สมุฏฐานนั้น ซึ่งมิใช่วิธีเผด็จการทาสที่ล้าสมัย หรือวิธีเผด็จการฟาสซิสต์นาซีซึ่งเป็นซากของเผด็จการทาส-ศักดินา

ข้อ ๙.

ผู้แทนสหภาพฯ :

ผู้ที่อยากให้มีระบอบเผด็จการอย่างจอมพลสฤษดิ์ฯพูดว่า แม้จอมพลสฤษดิ์ฯ เอาเงินรัฐไปใช้ส่วนตัว ๒,๐๐๐ ล้านบาทก็ยังน้อยไป เพราะจอมพลสฤษดิ์ฯ มีความชอบมากที่ได้รักษาราชบัลลังก์และปราบปรามอาชญากรรมให้ลดน้อยลงได้

ป.พ.:

๑. ที่มีผู้อ้างว่า จอมพลสฤษดิ์ฯ มีความชอบมากที่ได้รักษาราชบัลลังก์นั้นเป็นการดูหมิ่นปวงชนชาวไทย เพราะปวงชนชาวไทยเป็นผู้รักษาราชบัลลังก์ จอมพลสฤษดิ์ฯคนเดียวกับพวกไม่กี่คนก็ไม่อาจรักษาราชบัลลังก์ได้

๒. ผู้อ้างเช่นนั้นไม่มีความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ เพราะสนับสนุนให้จอมพลสฤษดิ์ฯมีอำนาจยิ่งกว่าพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยและยิ่งกว่าพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ยุคหลังดังที่ผมได้อ้างไว้ในคำตอบข้อ ๘ แล้ว

๓. ขอให้สหภาพฯตรวจสอบค่าของเงินบาทในขณะที่จอมพลสฤษดิ์ถึงแก่อสัญกรรมเมื่อพ.ศ.๒๕๐๖ นั้น ก็จะทราบได้ว่าขณะนั้นเงินบาทมีค่าสูงกว่าปัจจุบันนี้หลายเท่า ราษฎรสามัญก็สามารถเทียบได้อย่างง่าย ๆ ว่าสมัยนั้นก๋วยเตี๋ยวชามหนึ่งราคาเท่าใด บัดนี้ราคาเท่าใด ถ้าจะเทียบกับราคาทองคำก็จะเห็นได้ว่า ในขณะนั้นเงินบาทมีค่าสูงกว่าปัจจุบันนี้ไม่น้อยกว่า ๑๐ เท่า ฉะนั้นถ้าจะหาคนอย่างจอมพลสฤษดิ์ฯมาปกครองประเทศไทย โดยใช้อำนาจเด็ดขาดอีกก็จะต้องเพิ่มค่าใช้จ่ายให้ผู้เผด็จการอีกไม่น้อยกว่า ๑๐ เท่า หรือประมาณไม่น้อยกว่า ๒ หมื่นล้านบาท ชาติไทยจะทรุดหนักลงขนาดไหน ขอให้ผู้รักชาติไทยโปรดตระหนักไว้ด้วย

ข้อ ๑๐.

ผู้แทนสหภาพฯ :

ขอเรียนถามว่า มีประเทศใดในโลกปัจจุบันนี้ที่มีผู้เผด็จการใช้อำนาจเด็ดขาดอย่างจอมพลสฤษดิ์ฯ

ป.พ. :

เท่าที่ผมสังเกตนั้น ในบรรดาสมาชิกสหประชาชาติจำนวนกว่า ๑๐๐ ประเทศนั้น มีจำนวนน้อยมากที่นายกรัฐมนตรีหรือประมุขรัฐมีอำนาจเผด็จการแบบที่ผู้แทนสหภาพฯ ถามนั้น

ในประเทศแอฟริกากลางซึ่งพลเมืองเป็นชาวนิโกรนั้น นายพลโบกาซาได้เป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุดแล้วสถาปนาตัวเองเป็นจอมพลและนายกรัฐมนตรีและต่อมาได้เถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระจักรพรรดิโบกาซาที่ ๑ นั้น ได้ใช้อำนาจเด็ดขาดลงโทษผู้ต้องหาว่าทำโจรกรรมโดยสั่งประหารชีวิตบ้าง ตัดแขนตัดมือบ้าง เมื่อพระองค์ทรงมีพระราชอำนาจเด็ดขาดแล้ว พระองค์ได้ทรงยักยอกเพชรของรัฐจำนวนมากไว้เป็นทรัพย์สินส่วนพระองค์ ต่อมาเมื่อไม่นานมานี้ชาวนิโกรผู้รักชาติได้ทำการอภิวัฒน์ปลดพระจักรพรรดิออกจากราชบัลลังก์ฐานมีความผิดต่อการใช้อำนาจเด็ดขาดนั้น ครั้นแล้วประเทศนั้นได้มีการสถาปนาระบอบปกครองแบบประชาธิปไตย ชาวไทยหลายคนปรารภว่า คนนิโกรรู้จักคุณค่าของประชาธิปไตยมากกว่า

คนไทยหลายคนที่เป็นพวกปฏิกิริยา

ในบางประเทศแห่งอเมริกากลางและอเมริกาใต้ ก็มีรัฐบาลเผด็จการที่ยังไม่ถึงขนาดแบบเผด็จการที่เคยมีในประเทศไทย ราษฎรในประเทศนั้นก็ต่อสู้โดยวิธีทำศึกกลางเมืองหรือโดยวิธีรัฐประหารล้มระบอบเผด็จการดังกล่าว

ข้อ ๑๑.

ผู้แทนสหภาพฯ :

ขอเรียนถามว่า ท่านวิจัยสมุฏฐานของการฉ้อราษฎร์บังหลวง (คอรัปชั่น) ในเมืองไทยว่ามีอย่างไรบ้าง และควรแก้ไขโดยวิธีใด

ป.พ. :

ผมได้แสดงปาฐกถาเรื่องสมุฏฐานแห่งอาชญากรรมไว้ที่สามัคยาจารย์ เมื่อพ.ศ. ๒๔๗๑ (ก่อนเปลี่ยนการปกครอง) ไว้ครั้งหนึ่งแล้ว ต่อมาเมื่อได้สถาปนามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้นแล้ว ผมได้ขอให้ศาสตราจารย์ "เอกูต์" สอนชั้นปริญญาโทซึ่งวิชา "อาชญาวิทยา" (Criminology) อันเป็นวิชาว่าด้วยการศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นระบบวิทยาศาสตร์ ซึ่งสมุฏฐานแห่งอาชญากรรมและผู้กระทำผิดอาชญากรรม แต่ภายหลังรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ แล้ว มหาวิทยาลัยนั้นได้เปลี่ยนสภาพเป็นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งมิได้สอนวิชาอาชญาวิทยา ถ้าสหภาพฯ หรือผู้ใดสนใจที่จะศึกษาเรื่องนั้นก็อาจไปติดต่อที่ ม.ธ.ขอคัดสำเนาคำสอนของ ศ.จ. เอกูต์ และปาฐกถาของผมที่ให้ไว้แก่ ม.ธ. นั้น

ณ ที่นี้ผมขอกล่าวโดยสังเขปว่าการแก้ไขอาชญากรรมนั้นต้องใช้ "วิธีป้องกันอาชญากรรม" และวิธีแก้ไขเมื่อได้เกิดอาชญากรรมขึ้นแล้ว ทั้ง ๒ ด้านประกอบกัน โดยเฉพาะสมุฏฐานสำคัญของการฉ้อราษฎร์บังหลวง ๒ ประการ คือ

๑. รายได้ไม่พอรายจ่ายที่จำเป็นแก่การดำรงชีพของบุคคลและครอบครัวนั้น ซึ่งจะต้อง "ป้องกัน" อาชญากรรมโดยการพัฒนาเศรษฐกิจของสังคมให้เป็นเศรษฐกิจประชาธิปไตยซึ่งการผลิตปัจจัยในการดำรงชีพอุดมสมบูรณ์ในสังคม และแบ่งสันปันส่วนโดยชอบธรรมระหว่างผู้ใช้แรงงานทางกายกับแรงงานทางสมอง

๒. "โลภะ" คือ ความอยากได้ไม่รู้จักพอ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงตรัสว่าเป็นประการหนึ่งในสามประการของ "อกุศลมูล" แปลว่า "รากเหง้าแห่งความชั่วร้าย" สมุฏฐานของ "โลภะ" นั้นคือ การยกเอาประโยชน์ส่วนตน (Egoism) เหนือประโยชน์ส่วนรวม (Altruism) ซึ่งจะต้องแก้ไขโดยวิธีดังต่อไปนี้

(๑) ผู้ที่ไม่โกงชาติต้องไม่สนับสนุนเชิดชูให้เกียรติคนโกงชาติ ทั้งนี้เพื่อทำให้คนโกงชาติสำนึกว่าประชาชนส่วนมากที่ไม่โกงชาตินั้นดูหมิ่นผู้โกงชาติ ถ้าผู้ใดสนับสนุนเชิดชูเกียรติคนโกงชาติผู้นั้นก็ส่งเสริมให้มีการโกงชาติ ผู้นั้นจึงทำผิดอย่างร้ายแรงต่อชาติและประชาชน อาจารย์ ต.ม.ธ.ก. ผู้หนึ่งได้นำภาษิตฝรั่งเศสบทหนึ่งเขียนเป็นคำขวัญลงพิมพ์ในหนังสือที่ระลึก ต.ม.ธ.ก. (รุ่น ๓) ว่า

"ผู้ที่สนับสนุนคนโกง คือคนโกง ๒ เท่า"

(๒) บุคคลชั้นนำของประเทศต้องปฏิบัติตามด้วยความซื่อสัตย์สุจริตต่อชาติเพื่อเป็นตัวอย่างแก่ข้าราชการชั้นรอง ๆ ต่อๆ ไป ปฏิบัติด้วยความซื่อสัตย์สุจริตต่อชาติ

(๓) วิธีของประเทศประชาธิปไตยต่าง ๆ อีกหลายอย่างในการแก้ไขการฉ้อราษฎร์บังหลวง ซึ่งผมจะชี้แจงเมื่อถึงโอกาสสมควร

ข้อ ๑๒.

ผู้แทนสหภาพฯ :

ได้มีผู้บันทึกเหตุการณ์ ตลอดจนวิเคราะห์วิจารณ์คณะราษฎรในแง่มุมต่าง ๆ จึงอาจจะมีข้อคลาดเคลื่อนที่มักจะอ้างถึงกันบ่อย ๆ จนทุกวันนี้ ขอความกรุณาฯพณฯได้อธิบายเรื่องที่สำคัญ ซึ่งอาจจะมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนกันอยู่เพื่อให้อนุชนได้เข้าใจข้อเท็จจริงในทางประวัติศาสตร์อย่างถูกต้องต่อไป

ป.พ. :

๑. โปรดระมัดระวังว่าสิ่งที่คุณเรียกว่า "บันทึกเหตุการณ์" นั้นมิใช่เรื่องที่ควรได้รับความเชื่อถือเพราะเหตุที่เป็น "สิ่งพิมพ์"

โปรดสังเกตว่าผู้เขียนผู้พิมพ์ผู้โฆษณาสิ่งพิมพ์ หลายเรื่องที่เป็นบทความบ้าง และที่เป็นหนังสือเล่มบ้างนั้น ได้เขียนฝ่าฝืนความจริงทำให้เสียหายแก่บุคคลอื่น ซึ่งฟ้องร้องต่อศาลยุติธรรม ศาลยุติธรรมได้พิจารณาพิพากษาลงโทษผู้เขียนผู้พิมพ์ผู้โฆษณาและให้ทำลายสิ่งพิมพ์นั้นหลายราย

ส่วนที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์แห่งการเปลี่ยนแปลงระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตยซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย และเกี่ยวกับคณะราษฎรและเกี่ยวกับผมด้วยนั้น ก็มีสิ่งพิมพ์หลายรายที่เขียนฝ่าฝืนความจริงทำให้ผู้อ่านหลงเข้าใจผิด บางกระทรวงและบางสถาบันได้ยอมให้เป็นหนังสือเรียนในสถาบันการศึกษาบ้าง และให้รางวัลชมเชยว่าเป็นสารคดีบ้าง ซึ่งเป็นการจูงใจให้ผู้อ่านหลงเชื่อสิ่งพิมพ์ที่เขียนฝ่าฝืนความจริงนั้น ฉะนั้นผมจึงได้ฟ้องผู้กระทำผิดหลายรายต่อศาลยุติธรรม ขอให้พิจารณาพิพากษาเพิกถอนหรือทำลายสิ่งพิมพ์ดังกล่าวนั้น สหภาพฯ ย่อมทราบจากประกาศคำพิพากษาศาลแพ่งหลายคราวแก่มหาชนในหนังสือพิมพ์รายวันนั้นแล้ว

นอกจากนั้นยังมีสิ่งพิมพ์อีกบางฉบับบางเล่มซึ่งผมเตรียมที่จะขอความเป็นธรรมต่อศาลยุติธรรมให้พิจารณาพิพากษาลงโทษผู้เขียนฝ่าฝืนความจริง

๒. เนื่องจากสิ่งพิมพ์ดังกล่าวนั้นมีมากมาย และที่ฝ่ายปฏิปักษ์ต่อคณะราษฎรได้ทำติดต่อกันอย่างไม่หยุดยั้ง ฉะนั้นผมจึงขอให้สหภาพฯ ช่วยชี้แจงแก่ผู้อ่านและอนุชนพิเคราะห์วิจารณ์สิ่งพิมพ์เหล่านั้นโดยวิธีดังต่อไปนี้

(๑) ใช้จิตใจวิทยาศาสตร์ (Scientific spirits) ๖ ประการดังที่ผมกล่าวไว้ในบทความของผมชื่อ "ปรัชญาคืออะไร" นั้นเป็นหลักวิจารณ์สิ่งพิมพ์ว่าเชื่อได้และไม่ได้เพียงใด จิตใจ ๖ ประการนั้นคือจิตใจสังเกต, จิตใจมาตรการ, จิตใจค้นคว้าหาหลักฐานและเหตุผล และใช้ความคิดทางตรรกวิทยาที่ตั้งต้นจากสามัญสำนึก (Common sense) อันเป็นตรรกวิทยาเบื้องต้นของมนุษยชาติ, จิตใจพิเคราะห์วิจารณ์, จิตใจปราศจากอคติ, จิตใจที่มีความคิดเป็นระเบียบ

(๒) ต้องจำแนกว่าสิ่งพิมพ์ที่เรียกว่า "บันทึกเหตุการณ์" นั้นเป็นบันทึกของเอกชนหรือเป็นเอกสารหลักฐานของทางราชการ (Official authentic documents) ซึ่งก็ต้องวิจารณ์ว่าเป็นของทางราชการสมัยใดซึ่งบันทึกไว้ตามความจริงหรือบิดเบือน

ส่วนบันทึกของเอกชนนั้นก็จะต้องวิจารณ์ว่าผู้ใดบันทึก, บันทึกเมื่อใดภายหลังเหตุการณ์แล้วเป็นเวลาเท่าใด, และบันทึกจากคำบอกเล่า (Hearsay) หรือจากที่ตนประสบเหตุการณ์แท้จริงซึ่งมีหลักฐานอื่นประกอบ และหลักฐานหลายประการที่ผมได้กล่าวไว้ในบทความชื่อ "บันทึกข้อสังเกตและตอบคำถามนิสิตนักศึกษา ที่ประสงค์เรียบเรียงวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับรัฐบาลบางสมัยของประเทศไทย" (บทความนี้ตีพิมพ์ในหนังสือจุลสารพิเศษ ฉบับวันสถาปนามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๑๙)

(๓) การพิเคราะห์วิจารณ์คณะราษฎรในแง่มุมต่าง ๆ นั้น ถ้าผู้วิจารณ์กระทำโดยสุจริตเพื่อสาธารณประโยชน์โดยอาศัยเอกสารหลักฐานที่ถูกต้อง มิใช่วิจารณ์โดยอคติ ที่จะทำให้คณะราษฎรหรือสมาชิกคนหนึ่งคนใดของคณะราษฎรเสียหายโดยไม่เป็นธรรม ผู้พิเคราะห์วิจารณ์ก็คงได้รับความสรรเสริญ

ความลำเอียงหรืออคติของผู้วิจารณ์นั้น อาจเห็นได้จากคำวิจารณ์นั่นเองและจากการเปรียบเทียบกับคณะอื่นหรือบุคคลอื่น ที่ใช้อำนาจนอกวิถีทางประชาธิปไตยหรือเผด็จการที่เห็นได้ชัดแจ้ง แต่ผู้วิจารณ์ไม่กล้าวิจารณ์คณะอื่นหรือบุคคลอื่นนั้น จึงเข้าลักษณะอคติอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง คือ ฉันทา (ความหลงรัก), โทสา (ความหลงโกรธแค้นขุ่นเคือง), ภยา (ความเกรงกลัว), โมหา (ความลุ่มหลงงมงาย)

(๔) เรื่องสำคัญที่แสดงให้เห็นชัดว่า มีผู้นำไปปลุกปั่นให้นิสิตนักศึกษาเข้าใจผิดนั้น ผมได้ตอบชี้แจงไว้หลายเรื่องในบันทึกข้อสังเกตและตอบคำถามนิสิตนักศึกษาฯ ที่ผมอ้างถึงท้ายข้อ (๒) ข้างบนนั้น และต่อมาได้มีคำชี้แจงอื่น ๆ ที่พิมพ์เป็นบทความของผมอีก

นอกจากนั้นมีเรื่องสำคัญอีกเรื่องหนึ่งซึ่งผมเพิ่งทราบเมื่อ ๕ พ.ค. ๒๔๒๓ (ยังไม่ถึง ๑ ปี) จากหนังสือของอาจารย์สนธิ เดชานันท์ ชื่อ "แผนพัฒนาการเมืองไปสู่การปกครองระบอบ 'ประชาธิปไตย' ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๖๙-๒๔๗๕)" (หนังสือเล่มนั้นได้รับการช่วยเหลือในการโฆษณาเผยแพร่)

ในหน้า (ฉ)-(ซ) แห่งหนังสือเล่มนั้นมีความตอนหนึ่งว่า

"ข้อที่น่าสังเกตก็คือ ร่างพระราชบัญญัติเทศบาลฉบับนั้นได้ผ่านการพิจารณาหลายขั้นหลายตอน และในตอนสุดท้ายร่างพระราชบัญญัตินี้ได้ติดอยู่ที่กรมร่างกฎหมาย ตั้งแต่วันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๓ จนกระทั่งเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ กรมร่างกฎหมายในขณะนั้นมีบุคคลสำคัญคนหนึ่งซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นมันสมองของคณะราษฎรเป็นเลขานุการ บุคคลผู้นี้คือ หลวงประดิษฐมนูธรรม ดังนั้นอาจเป็นได้ว่าคณะราษฎรได้รู้แนวทางพระราชดำริทางการเมืองดังกล่าวอย่างชัดแจ้งหรืออย่างน้อยที่สุดหลวงประดิษฐมนูธรรมผู้ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้ช่วยเลขานุการกรมร่างกฎหมายก็ต้องรู้เห็นเกี่ยวกับร่างพระราชบัญญัติเทศบาลนี้ ปัญหาที่ตามมาก็คือเป็นไปได้หรือไม่ที่ร่างพระราชบัญญัติเทศบาลนี้เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้คณะราษฎรรีบเร่งที่จะทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เพราะคณะราษฎรทราบดีว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกำลังจะทรงประกาศใช้พระราชบัญญัติเทศบาลคณะราษฎรจึงต้องรีบทำการเสียก่อน แต่ถ้าคณะราษฎรไม่ทราบถึงเรื่องดังกล่าวก็มีปัญหาที่น่าคิดอีกประการหนึ่ง คือ เป็นไปได้หรือไม่ที่หลวงประดิษฐมนูธรรมได้ปิดบังสมาชิกคณะราษฎรคนอื่น ๆ มิให้ทราบถึงเรื่องร่างพระราชบัญญัติเทศบาลฉบับนี้เพราะไม่ต้องการให้มีการล้มแผนการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยคณะราษฎร คำถามทั้งสองประการนี้ผู้รวบรวมใคร่ขอให้ผู้ทำการศึกษาเป็นผู้วินิจฉัยด้วยตนเอง"

ถ้าผมนำเรื่องที่อาจารย์สนธิ เดชานันท์เขียนไว้ดังกล่าวนั้นเสนอศาลยุติธรรมวินิจฉัยแล้ว ศาลยุติธรรมก็จะเห็นได้ดังต่อไปนี้

(๑) ข้อเขียนนั้นในทางกฎหมายเรียกว่า "คำถามนำ" (Leading question) คือ นำให้ผู้อ่านเห็นว่า

ผมในฐานะผู้ช่วยเลขานุการกรมร่างกฎหมายรู้ว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ จะประกาศใช้พ.ร.บ.เทศบาลแล้ว ผมเร่งให้คณะราษฎรทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองเสียก่อน หรือผมรู้เรื่องนั้นแล้วปิดบังสมาชิกคนอื่นๆของคณะราษฎร เพราะถ้าคณะฯรู้เข้าก็จะแซ่ซ้องสาธุการใน พ.ร.บ. เทศบาลนั้นถึงกับไม่กระทำการเปลี่ยนปกครอง

(๒) ผมพิสูจน์ต่อศาลได้ว่า นักศึกษาในคณะสังคมศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่อยู่ใต้อิทธิพลของอาจารย์และคณบดีนั้น และสามัญชนผู้อ่านหนังสือนั้นที่มิได้ค้นคว้าให้ถี่ถ้วนก็ต้องหลงเชื่อตาม "คำถามนำ" นั้นทำความเสียหายแก่เกียรติคุณและชื่อเสียงว่าเป็นคนชิงความดีของพระมหากษัตริย์และเป็นคนไม่ซื่อต่อคณะฯ

ผมอาจขอให้ศาลพิจารณาความผิดของอาจารย์สนธิ เดชานันท์ กับผู้ร่วมกระทำผิดนั้นอย่างน้อยที่สุดในทางแพ่งว่าด้วย "ละเมิด" ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา ๔๒๓ ซึ่งมีความว่า

"ผู้ใดกล่าวหรือไขข่าวแพร่หลายซึ่งข้อความอันฝ่าฝืนต่อความจริงเป็นที่เสียหายแก่ชื่อเสียงหรือเกียรติคุณของบุคคลอื่นก็ดี หรือเป็นที่เสียหายแก่ทางทำมาหาได้หรือทางเดินของเขาโดยประการอื่นก็ดี ท่านว่าผู้นั้นจะต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่เขาเพื่อความเสียหายอย่างใด ๆ อันเกิดแก่การนั้น แม้ทั้งเมื่อตนมิได้รู้ว่าข้อความนั้นไม่จริง แต่หากควรจะรู้ได้"

(๓) ผมพิสูจน์ต่อศาลได้ว่า ในฐานะอาจารย์สังคมศาสตร์นั้น อาจารย์สนธิฯ ควรทราบดังต่อไปนี้

(ก) ร่าง พ.ร.บ.เทศบาลฉบับนั้นมิใช่ธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน หากเป็นเพียงกฎหมายปกครองท้องถิ่น (Administrative Law on local government) ที่ให้สิทธิเฉพาะ "ผู้มีเงิน" โดยไม่เลือกว่าเป็นคนไทยหรือต่างด้าวก็มีสิทธิในการปกครองเทศบาล

(ข) ร่าง พ.ร.บ. เทศบาลฉบับนั้นถ้าตราขึ้นแล้วจะทำให้เสียหายแก่พระมหากษัตริย์ ดังที่กรมหมื่นเทววงศ์วโรทัยได้ทรงมีความเห็นคัดค้านไว้ตามหนังสือที่ ก.๔๕๖/๑๘,๙๒๑ – ถึงราชเลขาธิการขอให้นำความกราบบังคมทูลมีความตอนหนึ่งดังต่อไปนี้

"ความเห็นของกระทรวงการต่างประเทศที่จะคัดค้านหลักการบางแห่งในร่างพระราชบัญญัติมีดังนี้คือ เทศบาลซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยอาศัยพระราชบัญญัตินั้น มีสภามนตรีซึ่งบุคคลที่พำนักอยู่ในเขตนั้น ๆ เลือกตั้งเป็นผู้ควบคุม และไม่มีบทบังคับจำกัดสิทธิในการเลือกหรือเป็นเทศมนตรีให้แก่เฉพาะคนพื้นเมือง **ไม่ว่าบุคคลใดสักแต่ว่าได้ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในกรุงสยามไม่น้อยกว่า ๑๕ ปี และมีทรัพย์อันมีค่าที่จะเก็บจังกอบของเทศบาลได้ ฯลฯ ตามความในมาตรา ๑๙ และ ๒๐ แล้วเป็นผู้เลือกและเป็นเทศมนตรีได้ทั้งนั้น หลักการนี้ประเทศที่เป็นเอกราชย่อมไม่ใช้กันเลยทั้งเป็นภัยแก่กรุงสยามโดยเฉพาะ** ด้วยสิทธิทางการเมืองนั้นรัฐบาลย่อมไม่ให้แก่ใคร นอกจากคนพื้นเมือง ในกรุงสยามตามจังหวัดและเมืองมีบุคคลที่เป็นจีนอยู่เป็นจำนวนมาก และในจำนวนนี้ **คงจะมีจีนหลายคนที่จะเป็นผู้เลือกและเป็นเทศมนตรีได้ ตามเกณฑ์ที่มีทรัพย์** และมีภูมิลำเนาในกรุงสยามไม่น้อยกว่า ๑๕ ปี ตามบทบังคับในมาตรา ๑๙ และ ๒๐ แห่งร่างพระราชบัญญัติ ผลที่จะได้รับก็คือ อนุญาตให้คนต่างด้าวซึ่งมีความสวามิภักดิ์ต่อประเทศอื่นมามีอำนาจใหญ่ในกิจการของเทศบาลกรุงสยาม บางแห่งอาจมีอำนาจควบคุมกิจการเทศบาลอย่างสมบูรณ์ เช่นกับที่มณฑลภูเก็ตเป็นต้น ซึ่งมีคนต่างด้าวตั้งภูมิลำเนาอยู่เป็นจำนวนมาก **ในปรัตยุบันนี้ จีนมีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงสยามเป็นจำนวนมาก ทั้งอำนาจทางเศรษฐกิจก็อยู่ในมือเขาเกือบทั้งหมดแล้ว ฉะนั้น ถ้าฝ่ายเราจะออกพระราชบัญญัติตามหลักการที่กล่าวข้างบนนี้ก็เท่ากับเราให้อำนาจในการเมืองแก่จีนด้วย**

เท่าที่กระทรวงการต่างประเทศทราบ ดูเหมือนมีน้อยรายที่อนุญาตให้คนต่างด้าวและคนพื้นเมืองมีสิทธิในการเลือก จะมีอยู่ก็แต่เทศบาลของเมืองขึ้น เช่นกับ ฮ่องกง, พม่า, สิงค์โปร์, เซี่ยงไฮ้ และมนิลาเป็นต้น แต่ลักษณะการของเมืองเหล่านี้ผิดกับที่เป็นอยู่ในกรุงสยามเป็นอันมาก"

(ค) อาจารย์สนธิฯ ทราบดีว่าร่าง พ.ร.บ. เทศบาลฉบับนั้นได้มีข่าวแพร่หลายไปทั่วพระนครแล้ว ถึงขนาดที่หนังสือพิมพ์บางกอกการเมืองฉบับ ๒๖ พ.ค. ๒๔๗๔ ได้ลงพิมพ์ไว้ซึ่งแสดงคัดค้านดังต่อไปนี้

"ถ้าใช้เทศบาลไม่รัฐบาลก็พลเมืองจะแย่
จึงลือกันหนาหูว่าเทศบาลออกไม่ได้แน่
เกี่ยวด้วยเศรษฐกิจตกต่ำและกำลังพลเมืองที่จะเสียภาษี

ตามข่าวที่เราได้นำมาลงแล้วถึงเรื่องร่างพระราชบัญญัติเทศบาล ซึ่งผู้แทนของเราได้เรียนถามพระยาราชนุกูลฯ ปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทย และได้คำจากเลขานุการของพระยาราชนุกูลว่าร่างพระราชบัญญัติเทศบาล กระทรวงมหาดไทยได้ส่งไปยังกรมราชเลขาธิการทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อทรงพระราชวินิจฉัยต่อไปนานแล้ว และซึ่งพอเรานำลงพิมพ์ รุ่งขึ้นก็ได้รับจดหมายว่าความนั้นคลาดเคลื่อน คือ เลขานุการพระราชนุกูลมิได้บอกยืดยาวเช่นนั้น บอกเพียงว่าได้ส่งพ้นกระทรวงมหาดไทยไปแล้วนั้น

เรามีความยินดีที่จะยืนยันข่าวเรื่องนี้ของเราอีกครั้งหนึ่งว่า ร่างพระราชบัญญัติเทศบาลนี้ กระทรวงมหาดไทยได้ส่งไปยังกรมราชเลขาธิการ (ซึ่งเปลี่ยนฐานะนามเป็นกระทรวงมุรธาธรแล้ว) เป็นเวลานานนักหนาแล้ว และกรมราชเลขาธิการได้นำทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อทรงราชวินิจฉัยแล้ว ต่อมาโปรดเกล้าฯ ให้ส่งร่างไปยังกรมร่างกฎหมายเพื่อพิจารณาเทียบเคียงหลักกฎหมายชนิดนี้ซึ่งมีอยู่ ณ นานาประเทศชั้นหนึ่งก่อน

เราได้ทราบว่า กรมร่างกฎหมายได้ตรวจร่างเทศบาลเรียบร้อยและได้ส่งกลับคืนไปยังกระทรวงมุรธาธรประมาณสักเดือนหนึ่งได้แล้ว แต่ต่อจากนั้นจะไปอยู่ที่ใดข่าวยังเงียบอยู่

อย่างไรก็ดี มีข่าวลือหนาหูเต็มทีว่าอย่างไรเสียพระราชบัญญัติเทศบาลจะออกไม่ได้เป็นเด็ดขาด ในระหว่างความยุ่งยากทางเศรษฐกิจนี้ เพราะรายได้จากผู้เสียภาษีแก่เทศบาล จะกระทบกระเทือนไปถึงรัฐบาลอย่างน่าวิตกทีเดียว"

ผมจึงไม่มีเหตุใดที่จะปิดบังเพื่อให้คณะราษฎรถึงพระราชดำริที่ให้มีพ.ร.บ. เทศบาลฉบับนี้ซึ่งมิใช่ธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน

(ง) อาจารย์สนธิฯ และผู้ร่วมกระทำผิดควรรู้ว่า การใช้กำลังยึดอำนาจการปกครองเพื่อเปลี่ยนระบอบปกครองนั้นมิใช่เรื่องทำได้ตามใจนึก (อัตวิสัย: Subjectivism) เช่น เมื่อผมกับคณะฯ นึกว่าจะเร่งทำการก็สามารถทำได้ดังใจนึก เอกสารหลักฐานของพระยาพหลฯ, พระยาทรงฯ, พระยาฤทธิฯ, และของผมที่พิมพ์เปิดเผยแล้วนั้น ก็แสดงว่าคณะราษฎรได้เตรียมการมาก่อนเป็นเวลาหลายปีแล้วก่อนลงมือทำการนั้น

(จ) อาจารย์สนธิฯ ควรรู้ ข้อความในบันทึกเจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการเป็นผู้จดเมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๔๗๕ ซึ่งได้มีผู้นำมาลงพิมพ์เปิดเผยแล้วมีความตอนหนึ่งที่เกี่ยวกับพระราชดำริ ที่จะพระราชทานธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน

"บันทึกลับ

เมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ เวลา ๑๗.๑๕ โปรดเกล้าฯ ให้พระยามโนปกรณ์, พระยาศรีวิสารฯ, พระยาปรีชาชลยุทธ พระยาพหลฯ, กับหลวงประดิษฐมนูธรรมมาเฝ้าที่วังสุโขทัย มีพระราชดำรัสว่าอยากจะสอบถามความบางข้อและบอกความจริงใจ ตั้งแต่ได้รับราชสมบัติทรงนึกว่า ถูกเลือกทำไม บางทีเทวดาต้องการให้พระองค์ทำอะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง

๑. คงต้องการให้ลบล้างกิจการที่รัชกาลที่ ๖ ทำไว้ จึงได้ทรงพยายามใช้หนี้และแก้ไขให้ฐานะการเงินเฟื่องฟูขึ้น ครั้นเสด็จไปอเมริกากลับมา การเงินเพลียลง ทรงรู้สึกว่าไม่ใช่โทษผิดของพระองค์เป็นเพราะเหตุการณ์ภายนอก แต่ก็ทรงรู้สึกว่าได้แก้ไขช้าไปบ้างและอ่อนไปบ้างที่เป็นเช่นนี้เพราะรู้สึกว่าจะดันทุรังก็ไม่ใคร่ได้ ด้วยมีผู้ใหญ่ที่ชำนาญการห้อมล้อมอยู่

๒. อีกอย่างหนึ่ง ทรงเห็นว่าควรจะต้องให้ Constitution มาตั้งแต่รัชกาลที่ ๖ แล้ว และเมื่อทรงรับราชสมบัติ ก็มั่นพระราชหฤทัยว่าเป็นหน้าที่ของพระองค์ที่จะให้ Constitution แก่สยามประเทศ ครั้นเมื่อพระยากัลยา (F.B.Sayre) เข้ามา ได้ทรงปรึกษาร่างโครงขึ้นก็ไม่ได้รับความเห็นชอบจากอภิรัฐมนตรี ในส่วนพระราชดำริในชั้นต้นอยากจะทำเป็น ๒ ทางทั้งล่างทั้งบน ข้างล่างให้มีเทศบาลเพื่อสนองราษฎรให้รู้จักเลือกผู้แทน จึงโปรดให้กรมร่างกฎหมายร่างขึ้น ดังที่หลวงประดิษฐ์ฯทราบอยู่แล้ว แต่การก็ช้าไป ในส่วนข้างบนได้ทรงตั้งกรรมการองคมนตรีขึ้นเพื่อฝึกสอนข้าราชการ เพราะเห็นพูดจาไม่ค่อยเป็น จึงตั้งที่ประชุมขึ้นหวังให้มีที่คิดอ่านและพูดจา ครั้นเสด็จไปอเมริกาก็ได้ให้ interview ว่าจะได้ให้ Constitution เมื่อเสด็จกลับมายิ่งรู้สึกแน่ว่าจะกักไว้อีกไม่สมควรเป็นแท้ จึงได้ให้ปรึกษานายสตีเวนส์ ๆ กลับว่า ยังไม่ถึงเวลา ยังไม่ถึงเวลา ฝ่ายพระยาศรีวิสารที่โปรดให้ปรึกษาด้วยผู้หนึ่งก็ influence ไปด้วยกับนายสตีเวนส์ เมื่อพระยาศรีวิสารและนายสตีเวนส์ขัดข้องเสียดังนี้ก็เลยเหลวอีก ต่อมาได้เตรียมว่าจะไม่ประกาศก่อนงานสมโภชพระนคร ๑๕๐ ปีแล้ว เพราะจะเป็นที่ขลาด รอว่าพองานแล้วจะประกาศ ได้เสนอในที่ประชุมอภิรัฐมนตรี เนื่องจากนายสตีเวนส์ไม่เห็นด้วยที่ประชุมก็ขัดข้องว่าเป็นเวลาโภคกิจตกต่ำ ถึงกระนั้นก่อนเสด็จไปหัวหินก็ได้ทรงพระราชดำริที่จะให้มี Prime Minister ให้มีสภา Interpellate เสนาบดีได้ ให้ถวายฎีกาขอเปลี่ยนเสนาบดีได้และให้มีผู้แทนจากหัวเมือง แต่ว่าตละอย่าง ๆ จะเป็นได้ก็ลำบากเหลือเกิน หวังว่าจะเห็นด้วยว่าพระองค์ยากที่จะขัดผู้ใหญ่ที่ทำการมานานตั้ง ๒๐ ปีก่อนพระองค์

แปลนที่ ๒ คิดจะให้เสนาบดีมุรธาธร (preside) เป็นประธานในที่ประชุมเสนาบดี พระองค์จะไม่ประทับในที่ประชุม และขยายจำนวนกรรมการขององคมนตรี ทำหน้าที่อย่างรัฐสภาได้ ทรงเตรียมไว้ ๒ แปลนใหญ่นี้ เอาติดพระองค์ไปหัวหินด้วย เพื่อจะทำ (memo) บันทึกเสนอเสนาบดีสภา ครั้นได้ข่าวเรื่องนี้ก็ปรากฏช้าไปอีก ที่คณะราษฎรทำไปไม่ทรงโกรธกริ้วและเห็นใจ เพราะไม่รู้เรื่องกัน พอทรงทราบเรื่องก็คาดแล้วว่าคงจะเป็นเรื่องการปกครองของคณะราษฎรทางวิทยุ ทรงรู้สึกเสียใจและเจ็บใจมากที่กล่าวหาร้ายกาจมากมายอันไม่ใช่ความจริงเลย..." (จากหนังสือ "เรื่องของคนห้าแผ่นดิน" โดยท่านผู้หญิงดุษฎี มาลากุล)

ขอให้สหภาพฯโปรดพิจารณาว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯได้ทรงรับสั่งว่า

"ที่คณะราษฎรทำไปไม่ทรงโกรธกริ้วและเห็นใจ เพราะไม่รู้เรื่องกัน"

แต่อาจารย์สนธิฯกับผู้ร่วมกระทำผิดได้เขียน "คำถามนำ" เพื่อจูงใจให้นิสิตนักศึกษาและผู้อ่านหลงเข้าใจผิดว่า ผมกับคณะราษฎรรู้เรื่องที่จะพระราชทานธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน (รัฐธรรมนูญ) นั้น จึงรีบชิงยึดอำนาจทำการสถาปนาระบบรัฐธรรมนูญเสียก่อน

ข้อ ๑๓.

ผู้แทนสหภาพฯ :

ขอเรียนถามว่าคณะราษฎรได้รู้สึกตนว่าได้กล่าวล่วงเกินพระมหากษัตริย์หรือไม่

ป.พ. :

คณะราษฎรรู้สึกตนว่าได้กล่าวล่วงเกินพระมหากษัตริย์เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ฉะนั้นจึงได้ขอพระราชทานขมาโทษเมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๔๗๕ ครั้งหนึ่ง และเมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม ๒๔๗๕ ก็ได้ทำพิธีขอพระราชทานขมาโทษอย่างเปิดเผยอีกครั้งหนึ่ง ดังปรากฏในราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ ๔๙ หน้า ๓๑๐๘ ลงวันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๔๗๕ มีความดังต่อไปนี้

"ข่าวในราชสำนัก

สวนจิตรลดา

วันพุธที่ ๗ ธันวาคม

วันนี้เวลาบ่าย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระตำหนักจิตรลดารโหฐานพระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ดังมีรายนามต่อไปนี้ เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ทูลเกล้าฯถวายดอกไม้ธูปเทียน ขอพระราชทานขมาโทษ"

(รายนามผู้ก่อการฯ ที่ไปขอพระราชทานขมาโทษ)

"คำกราบบังคมทูลขอพระราชทานขมาโทษ

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทพระปกเกล้าปกกระหม่อม

การที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ได้เริ่มทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งนี้ก็ด้วยมุ่งหวังประโยชน์แก่ชาติ โดยเห็นด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมว่า ทุกประเทศที่เป็นเอกราชก็มีรัฐธรรมนูญการปกครองกันทั่วไปแล้ว หากประเทศสยามได้มีกับเขาบ้าง ก็จะได้เป็นโอกาสให้ราษฎรเป็นจำนวนมากได้มีส่วนช่วยเหลือใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ในราชการแผ่นดินเต็มกำลังความสามารถจริง ๆ การได้เป็นไปโดยเรียบร้อยด้วยประการทั้งปวง ก็เนื่องด้วยใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้ทรงตั้งพระราชหฤทัยดีต่อประชาชนชาวสยาม และทรงพระกรุณาช่วยเหลือส่งเสริมทุกประการ ตลอดจนพระราชทานอภัยโทษแก่พวก

ข้าพระพุทธเจ้า โดยพระราชทานพระราชกำหนดนิรโทษกรรมนั้นด้วยพระมหากรุณาธิคุณ ทั้งนี้ย่อมตระหนักอยู่แก่ใจพวกข้าพระพุทธเจ้าแล้ว

การที่พวกข้าพระพุทธเจ้าได้ประกาศข่าวข้อความในวันเปลี่ยนแปลงด้วยถ้อยคำรุนแรงกระทบกระเทือนถึงใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทและพระบรมวงศานุวงศ์ก็ด้วยมุ่งถึงผลสำเร็จทันทีทันใดเป็นใหญ่ สมเด็จพระมหากษัตราธิราชในพระบรมราชวงศ์จักรี ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์ได้ทรงมีส่วนนำความเจริญมาสู่ประเทศสยามตามกาลสมัย บัดนี้ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจึงได้ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสนี้ กราบบังคมทูลขอพระราชทานอภัยโทษอีกครั้งหนึ่งเป็นคำรบสองในถ้อยคำที่ได้ประกาศไป

การจะควรประการใด สุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม"

เมื่อพระยาพหลพลพยุหเสนาอ่านคำกราบบังคมทูลจบแล้ว ได้นำดอกไม้ธูปเทียนใส่พานทองขึ้นน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวาย ทรงรับแล้ว ได้มีพระราชดำรัสตอบความดังนี้

"ข้าพเจ้าขอขอบใจท่านทั้งหลายเป็นอย่างยิ่ง ในการที่ได้ทำพิธีขอขมาต่อตัวข้าพเจ้าและพระราชวงศ์จักรีในวันนี้ การกระทำของท่านในวันนี้ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกยินดีเป็นอย่างยิ่ง ไม่ใช่ยินดีที่ท่านขอขมาแก่ตัวข้าพเจ้าโดยเฉพาะ เพราะข้าพเจ้าเองก็ให้อภัยโทษแก่ท่านทั้งหลายมานานแล้ว เพราะเข้าใจในความประสงค์ของท่านดี ท่านกระทำการคราวนี้ก็เพื่อหวังประโยชน์ต่อชาติจริง ๆ ข้าพเจ้าได้ตั้งใจช่วยเหลือท่านให้ทำการเป็นผลสำเร็จเรียบร้อยดีอย่างดีที่สุดที่จะเป็นไปได้ โดยข้าพเจ้ามีความเห็นใจในความคิดของท่าน ข้อที่ข้าพเจ้าดีใจมากนั้นคือในคำขอขมานั้นท่านได้กล่าวถึงสมเด็จพระมหากษัตราธิราชและเจ้านายในพระราชวงศ์จักรีว่า ได้ทรงมีส่วนในการนำความเจริญมาสู่ประเทศสยามหลายพระองค์ด้วยกัน ซึ่งความจริงในคำประกาศวันที่ ๒๔ มิถุนายนนั้น ข้อความที่ทำให้ข้าพเจ้าเอง และสมาชิกของพระราชวงศ์จักรีรู้สึกโทมนัสอย่างยิ่งคือ ในข้อที่ทำให้เข้าใจว่า พระราชวงศ์จักรีไม่ได้ทำประโยชน์ให้ประเทศสยามอย่างหนึ่งอย่างใดเลย ข้อนี้ทำให้สมาชิกในพระราชวงศ์จักรีโดยทั่วไปโทมนัสน้อยใจและแค้นเคืองมาก เมื่อท่านได้กล่าวแก้ไขในวันนี้แล้ว ข้าพเจ้าหวังว่าจะมีผลสมานไมตรีระหว่างพระราชวงศ์จักรีกับพวกท่านและราษฎรทั่วไปให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้

อันที่จริง เจ้านายพระราชวงศ์จักรีทุกพระองค์ได้ตั้งพระทัยที่จะทรงทำอะไรให้เป็นประโยชน์แก่บ้านเมือง จึงทรงรับราชการในกระทรวงต่าง ๆ ทุกพระองค์ ตามแต่จะทำได้ แต่ตามวิสัยธรรมดาของคนและตระกูลอันใหญ่ ก็ย่อมจะมีสมาชิกมีความสามารถยิ่งหย่อนกว่ากันเป็นธรรมดา และย่อมมีการพลาดพลั้งบ้าง ข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่าถ้าเจ้านายจะได้ทำการพลาดพลั้งไปบ้าง ก็มิใช่โดยอคติ ด้วยเหตุนี้เมื่อท่านได้กล่าวแก้ไขในวันนี้ และท่านมีความรู้สึกว่าพระราชวงศ์จักรีได้ทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติเราเช่นนี้ ก็ย่อมจะล้างความโทมนัสทั้งหลายทั้งปวงของข้าพเจ้าและพระราชวงศ์จักรีได้สิ้น นอกจากนี้ข้าพเจ้ามีความยินดีมากที่ท่านได้คิดมาทำพิธีขอขมาในวันนี้เอง โดยที่ข้าพเจ้าไม่ได้ร้องขออย่างหนึ่งอย่างใดเลย การที่ท่านทำเช่นนี้ย่อมเป็นเกียรติยศแก่ท่านทั้งหลายเป็นอันมาก เพราะท่านทั้งหลายได้แสดงว่ามีธรรมะในใจและเป็นคนสุจริตและเป็นคนใจนักเลง คือ เมื่อท่านรู้สึกว่าได้ทำอะไรที่เกินไปบ้างพลาดพลั้งไปบ้าง ท่านก็ยอมรับว่าผิดโดยดีและโดยเปิดเผย การกระทำเช่นนี้เป็นของที่ทำได้ด้วยยากและต้องใจเป็นนักเลงจริง ๆ จึงจะทำได้ เมื่อท่านได้ทำพิธีเช่นนี้ในวันนี้ก็แสดงให้เห็นชัดว่า การใด ๆที่ท่านทำไปนั้น ท่านได้ทำไปเพื่อหวังประโยชน์แก่ประเทศอย่างแท้จริง ท่านได้แสดงว่าท่านเป็นผู้มีน้ำใจ

กล้าหาญทุกประการ ท่านกล้ารับผิดเมื่อรู้สึกว่าตนได้กระทำการพลาดพลั้งไปดังนี้เป็นการที่ทำให้ประชาชนรู้สึกไว้ใจในตัวท่านยิ่งขึ้นเป็นอันมากในข้อนี้ ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกยินดีเป็นอันมาก

เพราะฉะนั้น ในที่สุดนี้ข้าพเจ้าขอให้พรแก่ท่านทั้งหลาย ขอจงเจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ และปฏิภาณทุกประการ มีกำลังกาย กำลังน้ำใจ เพื่อจะสามารถทำการงานให้เป็นประโยชน์แก่ประเทศสืบไป"

พิมพ์ครั้งแรก จัดพิมพ์โดย สหภาพเพื่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน
(กรุงเทพฯ : เกษมการพิมพ์, ๒๕๒๕)

ข้อเสนอของ
นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส
ต่อ
ฯพณฯ สัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี
เรื่อง
วิธีส่งเสริมให้ราษฎรสนใจประชาธิปไตย

โดยให้ราษฎรมีสิทธิถอดถอนผู้แทน (Recall), ให้รัฐจ่ายค่าป่วยการแก่ราษฎรที่เดินทางมาลงคะแนนเสียง, วิธีเลือกตั้งที่ไม่ซับซ้อน, ไม่บังคับให้ผู้สมัครสังกัดพรรค, สภาเดียว

ข้อเสนอของนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส
ต่อ
ฯพณฯ สัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี
เรื่อง วิธีส่งเสริม ให้ราษฎรสนใจประชาธิปไตย

ชานกรุงปารีส

วันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๑๖

เรียน ฯพณฯ สัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี

อาศัยความตามประกาศพระบรมราชโองการลงวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพเจ้าดำรงตำแหน่งรัฐบุรุษอาวุโส มีหน้าที่รับปรึกษาราชการแผ่นดิน ซึ่งข้าพเจ้าดำรงตำแหน่งนี้มาโดยถูกต้องตามกฎหมายจนถึงปัจจุบันนี้ และอาศัยคำเรียกร้องของรัฐบาลให้ปวงชนแสดงความเห็นเกี่ยวกับการร่างรัฐธรรมนูญและกฎหมายเลือกตั้ง ฉะนั้นข้าพเจ้าในฐานะราษฎรคนหนึ่งและในฐานะรัฐบุรุษอาวุโสจึงขอเสนอความเห็นมายังท่านและรัฐบาลดังต่อไปนี้

๑. ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในหลายบทความแล้วว่าข้าพเจ้าไม่ปรารถนาเสนอให้ร่างรัฐธรรมนูญตามบทมาตราของรัฐธรรมนูญฉบับใดโดยเฉพาะแม้ฉบับที่ข้าพเจ้าเคยมีส่วนในการร่าง แต่ข้าพเจ้าขอร้องว่ารัฐธรรมนูญใหม่จะต้องเคารพเจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของปวงชนชาวไทย ซึ่งตรงกับเจตนารมณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม และตรงกับ "สังคมสัญญา" ระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ในฐานะแทนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กับปวงชนชาวไทยที่พระองค์ทรงโอนพระราชอำนาจเพื่อให้ประชากรของพระองค์ "ดำรงอิสราธิปไตยโดยบริบูรณ์" ดังปรากฏในพระราชปรารภของรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ซึ่งพระองค์ได้ทรงยกร่างขึ้นโดย พระองค์เองตามที่ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในหลายบทความแล้ว "สังคมสัญญา" นี้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้ใดไม่มีสิทธิละเมิดได้

ข้าพเจ้าจึงขอให้ท่านและรัฐบาลสอดส่องระมัดระวังป้องกันผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการร่างรัฐธรรมนูญใหม่และกฎหมายเลือกตั้งละเมิดหลักการอันศักดิ์สิทธิ์นี้ โดยเฉพาะบางท่านที่ตีความคำว่า "ประชาธิปไตย"เอาตามใจชอบแล้วนำไปประยุกต์เอาตามใจชอบ ท่านกับรัฐบาลย่อมทราบเหมือนคนไทยทั้งหลายว่าคำนี้พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้รับรองแล้วหมายถึง "แบบปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่" ปวงชนแสดงมติของตนโดยทางตรงหรือโดยทางผู้แทนที่ตนเลือกตั้ง ข้าพเจ้าไม่เคยพบตำราหรือการปฏิบัติของประเทศใดในโลกที่ถือว่าวุฒิสภาซึ่งสมาชิกเป็นโดยการแต่งตั้งนั้นเป็นระบอบประชาธิปไตย

๒. แม้ท่านกับรัฐบาลถือว่ามีหน้าที่เพียงชั่วคราวระหว่างที่ยังไม่มีรัฐธรรมนูญใหม่และการเลือกตั้งใหม่ที่จะมีรัฐบาลใหม่ก็ดี แต่ข้าพเจ้าเห็นว่าท่านกับรัฐบาลมีความรับผิดชอบอย่างสำคัญต่ออนาคตของชาติ เพราะถ้ารัฐธรรมนูญและกฎหมายเลือกตั้งที่บัญญัติขึ้นในสมัยรัฐบาลนี้มิได้ให้สิทธิ์ในทางปฏิบัติแก่ราษฎรทุกชั้นวรรณะ และทุกชนชาติไทยมีโอกาสต่อสู้กันอย่างสันติในรัฐสภา เช่นมีวิธีการปฏิบัติเพื่ออภิสิทธิ์ชนฝ่ายเดียวแล้วก็จะเป็นช่องทางให้ฝ่ายถูกกีดกันในทางปฏิบัติใช้วิธีต่อสู้นอกรัฐสภาขึ้น ความสงบสุขของบ้านเมืองก็จะเกิดขึ้นไม่ได้ ท่านย่อมเห็นได้ว่าประเทศที่มีการกีดกันในทางกฎหมายหรือในทางปฏิบัติต่อราษฎรส่วนใดไว้ ประเทศนั้นก็มีการต่อสู้นอกรัฐสภาขึ้น ส่วนประเทศที่ไม่มีการกีดกันเช่นว่านี้ก็ไม่ปรากฏว่ามีการต่อสู้กันนอกรัฐสภา

๓. พร้อมจดหมายนี้ ข้าพเจ้าขอส่งมาเพื่อท่านกับรัฐบาลพิจารณาซึ่งบทความที่ข้าพเจ้าให้หัวเรื่อง ว่า "วิธีส่งเสริมให้ราษฎรสนใจประชาธิปไตย, โดยให้ราษฎรมีสิทธิถอดถอนผู้แทน (Recall) ให้รัฐจ่ายค่าป่วยการแก่ราษฎรที่เดินทางมาลงคะแนนเสียง วิธีเลือกตั้งที่ไม่ซับซ้อน, ไม่บังคับให้ผู้สมัครสังกัดพรรค, สภาเดียว"

บทความนี้มีข้อความตรงกัน ในสาระสำคัญที่ข้าพเจ้าได้มอบให้แก่องค์การนักศึกษาธรรมศาสตร์ที่ปรารถนาได้บทความของข้าพเจ้าไปพิมพ์ในหนังสือที่ระลึกวันที่ ๑๐ ธันวาคม และมีคำนำเพิ่มเติมภายหลังที่ข้าพเจ้าได้ทราบความเห็นของผู้ที่มีความรู้และมีประสบการณ์เกี่ยวกับการเลือกตั้งในสหพันธรัฐเยอรมัน

ถ้าท่านเห็นสมควร โปรดบัญชาให้เจ้าหน้าที่สำนักนายกรัฐมนตรีพิมพ์จดหมายและบทความนี้มอบให้แก่ท่านรัฐมนตรีในคณะของท่านและผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการร่างรัฐธรรมนูญ และกฎหมายเลือกตั้งรับไว้ประกอบการพิจารณาด้วย

อนึ่ง ข้าพเจ้าเห็นว่าเรื่องที่ข้าพเจ้าเสนอมายังท่านนี้เป็นปัญหาส่วนรวมของประเทศชาติ ฉะนั้นจึงขอเรียนไว้ให้ทราบล่วงหน้าว่าข้าพเจ้าไม่เห็นเป็นการขัดข้องที่ผู้สนใจจะได้จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อเสนอมวลราษฎร

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

ปรีดี พนมยงค์

(นายปรีดี พนมยงค์)
รัฐบุรุษอาวุโส

คำนำ

เมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๑๖ ข้าพเจ้าได้ส่งบทความไปให้องค์การนักศึกษาธรรมศาสตร์ที่ปรารถนาจะนำลงในหนังสือที่จะจัดพิมพ์ขึ้นเป็นที่ระลึกวันที่ ๑๐ ธันวาคม ข้าพเจ้าให้ชื่อบทความนั้นว่า "พรรคใดบ้างที่สามารถป้องกันผู้แทนขายตัว วิธีให้ราษฎรถอดถอนผู้แทน (Recall) วิธีเลือกตั้งจากง่ายไปยาก, เสนอให้รัฐจ่ายค่าป่วยการให้ราษฎรที่มาลงคะแนนและสภาเดียว" ความเห็นของข้าพเจ้าที่แสดงไว้นั้น บางเรื่องอาศัยจากการที่ข้าพเจ้าเคยเรียนมาทางตำราแต่ยังไม่เคยนำมาปฏิบัติในประเทศไทย บางเรื่องเคยปฏิบัติในประเทศไทยและในต่างประเทศ บางเรื่องข้าพเจ้าได้คิดขึ้นเองคือการให้รัฐจ่ายค่าป่วยการให้ราษฎรที่เดินทางมาลงคะแนนเสียง ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่ารัฐมีเงินนอกงบประมาณพอจ่ายได้ในการเลือกตั้ง ๒๕ ครั้งในรอบ ๑๐๐ ปีนี้ ฯลฯ

ส่วนวิธีเลือกตั้งแบบเยอรมันที่มีข่าวว่าบางท่านต้องการให้นำมาใช้ในประเทศไทยนั้น ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในบทความที่อ้างข้างต้นแล้วว่า ข้าพเจ้าเพียงแต่เคยเรียนทางตำราเมื่อครั้งเป็นนักศึกษาคณะนิติศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยในฝรั่งเศสเมื่อประมาณ ๕๐ ปีมาแล้ว อันตรงกับสมัยที่ประเทศเยอรมันใช้รัฐธรรมนูญฉบับ "ไวมาร์" ผู้สนใจในประวัติศาสตร์การเมืองย่อมรู้ว่า "พรรคชาติสังคม" ซึ่งมีชื่อย่อว่า "นาซี" ของฮิตเลอร์ได้อาศัยวิธีเลือกตั้งแบบเยอรมันชนะในการเลือกตั้งเมื่อ ค.ศ. ๑๙๓๒ แล้วฮิตเลอร์ได้เป็นประมุขของรัฐบาล (ชานเซลเลอร์) เยอรมันใน ค.ศ. ๑๙๓๓ (ในเมืองไทยนั้นคนไทยจำนวนไม่น้อยยังคงระลึกได้ถึง "พรรคชาติสังคม" ของจอมพลสฤษดิ์ โดยมีผู้ที่นิยมลัทธินาซีได้เสนอให้ตั้งขึ้นภายหลังที่จอมพลสฤษดิ์ทำรัฐประหาร ๑๖ กันยายน ๒๕๐๐ และก่อนทำสิ่งที่เรียกเอาเองว่า "ปฏิวัติ" เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๐๑ ทำนองคล้าย ๆ กับที่ฮิตเลอร์ทำมาแล้ว)

ต่อมาเมื่อพรรคชาติสังคมของฮิตเลอร์เป็นพรรคเดียวที่ถูกต้องตามกฎหมาย ครั้นแล้วฮิตเลอร์เป็นเผด็จการเต็มตัว การเลือกตั้งทั่วไปโดยราษฎรไม่มีขึ้นจนกระทั่งสถาปนาสหพันธรัฐเยอรมันใน ค.ศ. ๑๙๕๕ ดังนั้นแม้ข้าพเจ้าจะเคยไปประเทศเยอรมันระหว่าง ค.ศ.๑๙๓๕-๑๙๓๖ ข้าพเจ้าจึงไม่มีทางประสบด้วยตนเองถึงวิธีเลือกตั้งแบบเยอรมันสมัยที่ยังเป็นประชาธิปไตยอยู่ก่อนฮิตเลอร์ แม้จะได้ตั้งสหพันธรัฐเยอรมันขึ้นแล้วและได้มีการเลือกตั้งแบบสัดส่วนตามพรรค ข้าพเจ้าก็ไม่มีโอกาสที่เห็นแก่ตาตนเองว่าผลปฏิบัติจริงเป็นอย่างไร ข้าพเจ้าเพียงแต่สนใจติดตามข่าวเท่านั้น

ดังนั้น ในบทความดังกล่าวของข้าพเจ้าจึงขอให้นักศึกษาถามผู้รู้ช่วยอธิบายเพิ่มเติมให้แจ่มแจ้งและขอให้ถามผู้มีประสบการณ์ช่วยอธิบายด้วย ทั้งนี้โดยคำนึงตามสุภาษิตของไทยว่า "สิบปากว่าไม่เท่าหนึ่งตาเห็น สิบตาเห็นไม่เท่าหนึ่งมือคลำ" เมื่อข้าพเจ้าได้ส่งบทความไปยังองค์การนักศึกษาธรรมศาสตร์แล้วจึงได้รับหนังสือพิมพ์ "ประชาธิปไตย" ฉบับลงวันที่ ๒๙ พ.ย.๒๕๑๖ พบบทความในหัวเรื่องว่า "การเลือกตั้งแบบเยอรมัน" ซึ่งคุณศุภวิทย์ เปี่ยมพงศ์สานต์ อดีตอุปนายกสมาคมนักเรียนไทยในสหพันธรัฐเยอรมัน ปัจจุบันเป็นอาจารย์แห่งมหาวิทยาลัยมหิดล ได้เขียนไปลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น คุณศุภวิทย์ฯ ได้ศึกษาอยู่หลายปีในสหพันธรัฐเยอรมันจนสำเร็จปริญญาโท เป็นผู้มีความรู้ทางเศรษฐศาสตร์และการเมือง เป็นนักวิชาการผู้หนึ่งซึ่งมีประสบการณ์เกี่ยวกับการเลือกตั้งแบบเยอรมัน ผมได้อ่านบทความของท่านผู้นี้แล้ว เห็นว่าแม้ท่านเป็นนักเรียนจากประเทศเยอรมัน แต่ท่านก็ถือเอาหลักวิชาที่ท่านเล่าเรียนได้ความรู้มานั้น มาประยุกต์ตามสภาพท้องที่กาลสมัยของประเทศไทย ข้าพเจ้าจึงขอ

คัดความตอนหนึ่งแห่งบทความของท่านมาไว้ดังต่อไปนี้

"ระบบการเลือกตั้งที่กล่าวมาโดยสังเขปข้างบนนี้เหมาะสมใช้การได้พอสมควรในเยอรมนีตะวันตก ซึ่งเป็นประเทศที่มีระบบพรรคการเมืองที่แข็งแกร่งใช้เวลาวิวัฒนาการมานานกว่าร้อยปี มีประชาชนที่มีการศึกษาดี และตื่นตัวในทางการเมืองมากกว่าชนชาติส่วนใหญ่ในยุโรป เข้าใจการเลือกตั้งพรรคโดยอาศัยนโยบายเป็นเครื่องตัดสิน มีการปกครองแบบมลรัฐ การคัดเลือกตัวผู้สมัครจึง Decentralized และมีการส่งรายชื่อผู้สมัครเป็นรัฐ ๆ ไป ฯลฯ

เพราะฉะนั้นการนำเอาระบบนี้มาใช้ในประเทศไทย ซึ่งมิได้มีการปกครองแบบมลรัฐ ระบบพรรคการเมืองยังอ่อนปวกเปียก นโยบายของพรรคต่างๆ ก็หาความแตกต่างที่เด่นชัดไม่ได้ และประชาชนส่วนใหญ่ยังนิยมเลือกตัวบุคคลอยู่อีก ทั้งยังไม่ชินกับนโยบายพรรค ฯลฯ จึงเป็นสิ่งที่ควรต้องพิจารณาอย่างละเอียดละออ ถึงข้อเสียอันพึงจะเกิดขึ้นได้"

คุณศุภวิทย์ฯ ได้กล่าวถึงสิ่งหนึ่งที่ข้าพเจ้ามิได้เน้นไว้ในบทความของข้าพเจ้าคือการที่ประเทศเยอรมันตะวันตกมีการปกครองแบบมลรัฐ ซึ่งเป็นเครื่องสะกิดใจให้ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการร่างรัฐธรรมนูญได้ระลึกไว้ ในบทความของข้าพเจ้าได้กล่าวแต่เพียงชื่อประเทศเยอรมันตะวันตกว่าสหพันธรัฐเยอรมัน เพราะข้าพเจ้าเห็นว่าคนไทยทั่วไปก็พอจะรู้ความหมายของคำว่า "สหพันธรัฐ" อยู่แล้ว ซึ่งต่างกับประเทศไทยที่เป็นราชอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือเป็นแต่เพียงรัฐเดียวของราชอาณาจักรนั้น ข้าพเจ้าจึงขอชมเชยคุณศุภวิทย์ฯ ที่สะกิดให้ผู้สนใจในวิธีเลือกตั้งแบบเยอรมันว่า ประเทศเยอรมันตะวันตกนั้นมีการปกครองแบบมลรัฐต่างกับของไทย ข้าพเจ้าจึงขอให้ท่านผู้อ่านบทความของข้าพเจ้าถือเอาบทความของคุณศุภวิทย์ฯเป็นหลักประกอบด้วย แล้วพึงวินิจฉัยว่าการเลือกตั้งแบบเยอรมันในทางหลักวิชาการก็ดี ในทางปฏิบัติก็ดีเหมาะสมแก่กาลสมัยของประเทศไทยในปัจจุบันนี้หรือไม่

เนื่องจากมีผู้สนใจหลายท่านต้องการทราบความเห็นของข้าพเจ้า ถึงวิธีส่งเสริมให้ราษฎรสนใจประชาธิปไตย ข้าพเจ้าจึงขอให้คุณปราโมทย์ พึ่งสุนทร อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและอดีตพฤฒสมาชิกเป็นผู้ช่วยจัดพิมพ์บทความที่ข้าพเจ้ามอบให้องค์การนักศึกษาธรรมศาสตร์ประกอบกับคำนำที่เขียนในวันนี้รวมกันเป็นหนังสือเล่มหนึ่งให้ชื่อว่า

ข้อเสนอของนายปรีดี พนมยงค์

ต่อ

ฯพณฯ สัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี

เรื่อง

"วิธีส่งเสริมให้ราษฎรสนใจประชาธิปไตย"

โดยให้ราษฎรมีสิทธิถอดถอนผู้แทน (Recall), ให้รัฐจ่ายค่าป่วยการแก่ราษฎรที่เดินทางมาลงคะแนนเสียง, วิธีเลือกตั้งที่ไม่ซับซ้อน, ไม่บังคับให้ผู้สมัครสังกัดพรรค, สภาเดียว

หวังใจว่าทุกท่านที่ปรารถนาส่งเสริมให้ราษฎรสนใจประชาธิปไตยคงจะรับไว้ประกอบพิจารณา

วันที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๑๖

ปรีดี พนมยงค์

พรรคใดบ้างที่สามารถป้องกันผู้แทนขายตัว, วิธีให้ราษฎรถอดผู้แทน (Recall), วิธีเลือกตั้งจากง่ายไปสู่ยาก, เสนอให้รัฐจ่ายค่าป่วยการให้ราษฎรที่มาลงคะแนน, ชนรุ่นใหม่จะมีทางได้เป็นผู้แทนในทางปฏิบัติหรือไม่, และ "สภาเดียว"

เสนอโดย

นายปรีดี พนมยงค์

ด้วยคุณพีรพล ตริยะเกษม ในนามขององค์การนักศึกษาธรรมศาสตร์ได้โทรศัพท์ข้ามทวีปจากกรุงเทพฯ มาถึงผมที่ชานกรุงปารีส ขอคำขวัญและบทความเพื่อองค์การฯ นำลงในหนังสือที่จะจัดพิมพ์ขึ้นเป็นที่ระลึกวันที่ ๑๐ ธันวาคม ผมยินดีสนองศรัทธาโดยขอให้ถือตามคำขวัญอันหนึ่งอันเดียวกับที่ผมมอบให้แก่ชาวธรรมศาสตร์ในสหราชอาณาจักร (อังกฤษ) และมวลชนที่รักชาติทั้งหลายว่า "จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม"

ส่วนบทความสำหรับองค์การฯ คราวนี้ ผมได้ลงมือเขียนไว้หลายหน้ากระดาษพิมพ์แล้วแต่ยังไม่ครบถ้วนตามที่ตั้งใจไว้ เพื่อให้นิสิตนักศึกษานักเรียนและมวลราษฎรพึงตระหนักถึงภยันตรายที่กำลังคุกคามประชาธิปไตยโดยทางตรงและโดยทางอ้อม โดยเฉพาะพวกที่เอาเสื้อคลุมที่มีป้ายยี่ห้อว่าประชาธิปไตยมาสวมใส่เพื่ออำพรางธาตุแท้ปฏิกิริยาของเขา แทรกซึมเข้ามาในขบวนการของนิสิตนักศึกษานักเรียนและมวลราษฎร เพื่อหวังเหนี่ยวรั้งให้ประชาธิปไตยที่วีรชนได้นำมาให้ปวงชนก้าวหนึ่งแล้วต้องชะงักงันและดึงให้ถอยหลังเข้าคลองเพื่ออภิสิทธิ์ชนได้เบียดเบียนปวงชนต่อไปอีก หรือฟื้นระบบเบียดเบียนการกดขี่ที่อภิสิทธิ์ชนเคยทำมาแล้วในอดีต ซึ่งจะเห็นได้จากการที่บางคนเอาคำว่า "ประชาธิปไตย" ที่มีความหมายตามที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานรับรองแล้วว่าหมายถึง"แบบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่" นั้นมาผันแปรเอาตามใจชอบ และนำไปประยุกต์ลักษณะของรัฐธรรมนูญฉบับที่ตนชอบตามอคติเช่นรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ที่มีบทถาวรว่าประธานองคมนตรีเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งวุฒิสมาชิกนั้น ผู้มีอคติในรัฐธรรมนูญฉบับนั้นก็ว่าฉบับนั้นเป็นประชาธิปไตย และประยุกต์แก่รัฐธรรมนูญฉบับอื่นที่ตนไม่ชอบ โดยเลือกเอาตอนที่เป็นบทเฉพาะกาลชั่วคราวโดยมิได้พิจารณาตัวบทถาวร ซึ่งเมื่อพ้นกำหนดเฉพาะกาลแล้วจะมีลักษณะเป็นหรือไม่เป็นประชาธิปไตย ส่วนบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญ ๒๔๙๒ ซึ่งแสดงว่ารับมรดกตกทอดจากรัฐธรรมนูญ ๙ พ.ย.๒๔๙๐ ที่มีฉายาว่า"รัฐธรรมนูญใต้ตุ่ม" นั้น ผู้ย่อประวัติรัฐธรรมนูญไม่ยอมพูดให้เป็นวิทยาทานโดยบริสุทธิ์ใจแก่นิสิตนักศึกษานักเรียนและมวลราษฎร แม้ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ ที่ไม่มีบทเฉพาะกาล แต่ตัวบทได้กล่าวไว้ถึงการเลือกตั้ง ๓ สมัย ก็ย่อให้นิสิตนักศึกษานักเรียนเพียงสมัยที่ ๑ ในระยะหัวต่อ ๖ เดือนเท่านั้น ว่าเป็นลักษณะของธรรมนูญนั้น "ออกมาในรูปรวบอำนาจโดยสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมี ๗๐ นาย แต่งตั้งโดยผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร" โดยไม่กล่าวถึงสมัยที่ ๒ และสมัยที่ ๓ เมื่อพ้นกำหนด ๑๐ ปีที่การปกครองจะเป็นถาวรโดยราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งผู้แทนทั้งปวง ซึ่งเป็นการชี้อุดมการณ์ประชาธิปไตยให้เป็นระบบถาวรของสยาม

แม้ผู้ย่อประวัติรัฐธรรมนูญไทยจะยอมรับรัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙ เป็นประชาธิปไตย ทั้งนี้ในรัฐธรรมนูญนั้นราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งผู้แทนโดยตรง และพฤฒสมาชิกเป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งเองโดยวิธีทาง

อ้อมหรือเลือกตั้ง ๒ ชั้น แต่ผู้ย่อประวัติรัฐธรรมนูญก็ขมวดไว้ว่า "กล่าวกันว่าเป็นการเลือกตั้งที่เล่นพรรคเล่นพวก สมาชิกพฤฒสภาล้วนแต่เป็นพวกของ นายปรีดี พนมยงค์ เกือบทั้งสิ้น" ผู้มีใจเป็นธรรมย่อมเห็นได้ว่าเป็นคำกล่าวของพวกที่แพ้ในการเลือกตั้งโดยพวกเขาไม่บอกความจริงที่รู้หรือควรรู้ได้ว่าฝ่ายแพ้เลือกตั้งทำบัญชีผู้สมัครฝ่ายตนขึ้น หวัง "กินรวบ" ชนิด "รวมเขต" จังหวัดใหญ่เหมือนดั่งที่พวกเขาพยายามโฆษณาชวนเชื่อให้ใช้วิธี "รวมเขต" ในรัฐธรรมนูญที่กำลังร่างกันอยู่ เมื่อพรรคอื่น ๆ รู้ว่าอีกพรรคหนึ่งเตรียมใช้วิธีกินรวบแล้ว ก็สมานกันหลายพรรคเป็นแนวร่วมทำบัญชีรายชื่อผู้สมัครของแนวร่วมขึ้นบ้าง เมื่อฝ่ายที่เตรียมกินรวบมีคะแนนเสียงน้อยกว่าฝ่ายแนวร่วมก็เป็นธรรมดาที่แทนจะ "กินรวบ" นั้นกลายมาเป็น "แพ้รวบ"

ผู้ที่เรียกร้องให้มีการเลือกตั้งตามระบบพรรคนั้นควรรู้ดีว่าเขาทำกันอย่างไร ใครเคยพบเห็นบ้างว่าพรรคใดแทนจะออกเสียงให้คนสังกัดพรรคตนกลับไปออกเสียงให้คนสังกัดพรรคอื่น ผมมิใช่หัวหน้าของพรรคใดในการเลือกตั้งพฤฒสมาชิกครั้งกระนั้นซึ่งแต่ละพรรคก็มีหัวหน้าและกรรมการพรรคของเขาโดยเฉพาะ สมาชิกในพรรคต่าง ๆ ที่เป็นฝ่ายชนะครั้งนั้นมีผู้ที่เคยเป็นนักเรียนกฎหมาย และนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองหลายคน และมีผู้ให้ความนับถือผมเนื่องจากผมรับใช้ชาติมาหลายกรณีย์ที่เขาเห็นประจักษ์ จึงเป็นการยากที่ผมจะห้ามมิให้สมาชิกเหล่านั้นนับถือผม ฉะนั้นการที่จะลงโทษผมเช่นที่กล่าวนั้นจึงไม่เป็นธรรมอย่างยิ่ง และถ้าถือตามคำที่ผู้ย่อประวัติรัฐธรรมนูญกล่าวแล้ว องค์การนักศึกษาธรรมศาสตร์ที่ขอคำขวัญและบทความของผมโดยมีศรัทธาต่อผมก็จะถูกหาว่าเป็นพรรคพวกของผมไป

ผมได้เคยเสนอไว้ในบทความอื่นๆ ที่ขอร้องรัฐบาลพิมพ์รัฐธรรมนูญไทยทุกฉบับเพื่อจำหน่ายให้นิสิตนักศึกษานักเรียนมวลราษฎรหาซื้อได้โดยราคาย่อมเยา เพื่อเป็นเครื่องมือประกอบการพิจารณาเสนอความเห็นรัฐบาลในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่แล้ว และเมื่อได้เห็นการเขียนประวัติรัฐธรรมนูญที่อ้างข้างต้นนั้น ผมก็ยิ่งเห็นความจำเป็นที่ท่านทั้งหลายต้องมีหนังสือรวบรวมรัฐธรรมนูญ เพื่อนิสิตนักศึกษานักเรียนมวลราษฎรจะได้จัดตั้งกลุ่มศึกษาของตนขึ้นเองและเทียบรัฐธรรมนูญทุกๆฉบับ ตั้งแต่คำปรารภและทุกมาตรา แล้ววินิจฉัยเองว่าเรื่องใดตอนใดเป็นประชาธิปไตยหรือไม่เป็นโดยปราศจากอคติ แม้รัฐธรรมนูญฉบับที่ผมมีส่วนร่างก็ขอเชิญวิจารณ์ได้เสรี ท่านก็จะพบเองว่าผู้เขียนใดได้กล่าวตามความจริงหรือไม่

เพื่อที่องค์การฯ จะได้บทความของผมลงพิมพ์ทันในวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๑๖ ผมจึงขอส่งมาคราวนี้เฉพาะตอนที่เกี่ยวกับเรื่องที่กำลังสนใจในระหว่างนี้ และเรื่องเกี่ยวกับปัญหาที่นักศึกษาหลายคนได้มาถามผมรวมทั้งคุณเสาวนีย์ ลิมมานนท์ เคยบอกและเคยถามด้วย โดยผมให้หัวเรื่องบทความว่า

"พรรคใดบ้างที่สามารถป้องกันผู้แทนขายตัว, วิธีให้ราษฎรถอดผู้แทน (Recall), วิธีเลือกตั้งจากง่ายไปสู่ยาก, เสนอให้รัฐจ่ายค่าป่วยการให้ราษฎรที่มาลงคะแนน, ชนรุ่นใหม่จะมีทางได้เป็นผู้แทนในทางปฏิบัติหรือไม่, และ "สภาเดียว" ผมไม่ขัดข้องที่ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย และองค์การนิสิตนักศึกษานักเรียนแห่งสถานศึกษาทั้งหลาย หนังสือพิมพ์และผู้สนใจทุกท่านจัดพิมพ์ขึ้นได้โดยผมไม่สงวนลิขสิทธิ์

๑. พรรคใดบ้างที่สามารถป้องกันผู้แทนขายตัว?

๑.๑ ท่านทั้งหลายได้ยินได้ฟังหรือได้เห็นตัวอย่างที่สดๆร้อนๆ จากการเลือกตั้งระบบพรรคที่แล้วมาว่า ระบบพรรคนั้นได้แก้ปัญหาที่กล่าวกันว่า "ผู้แทนขายตัว" ได้หรือไม่ ปัญหาอยู่ที่คุณธรรมของผู้แทนแต่ละคนว่ามีความซื่อสัตย์ต่อประชาธิปไตยและต่อมวลราษฎรหรือไม่ ผู้แทนในพรรคหนึ่งๆย่อมมีทั้ง

คนที่ซื่อสัตย์และไม่ซื่อสัตย์ต่อมวลราษฎร ส่วนผู้ที่สมัครโดยไม่สังกัดพรรค ซึ่งไม่มีทางจะได้ประโยชน์จากพรรคก็ไม่มีทางขายตัวนอกจากผู้แทนที่เห็นแก่ตัวและจำพวกที่เรียกว่า"ผู้แทนผี" ส่วนพรรคนั้นก็มีชนิดที่เรียกกันว่า "พรรคผี" ที่อำพรางว่าเป็นฝ่ายค้าน แต่ตนเองหรือพรรคของตนหรือบางคนในพรรคของตนแอบไปรับประโยชน์จากฝ่ายรัฐบาล ชนรุ่นใหม่ที่สนใจก็ขอให้ศึกษาจากผู้แทนรุ่นเก่าที่มีประสบการณ์นี้และความหมายของ "ผู้แทนผี" และ "พรรคผี" ไว้ด้วย ซึ่งเป็นการนิมิต (Invention) ที่เกิดมีขึ้นในประเทศไทยตั้งแต่การเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ที่เขียนไว้เพื่ออภิสิทธิ์ชนและเพื่อที่ฝ่ายเสรีมนังคศิลาจะเอาชนะให้ได้ประกอบเป็นรัฐบาลขึ้น ก็ต้องใช้วิธีการหาคะแนนเสียงเพิ่มจาก "ผู้แทนผี" และ "พรรคผี"ที่ไม่อาจควบคุมสมาชิกในพรรคของตนได้ทั่วถึง จึงมีผู้แอบไปรับเงินจากฝ่ายเสรีมนังคศิลาโดยยอมทำสิ่งที่พรรคไม่สามารถจับได้ เช่น ไม่มาประชุมในวันออกเสียงให้ความไว้วางใจรัฐบาลหรือในวันที่จะคัดค้านกฎหมายสำคัญของฝ่ายรัฐบาล โดยอ้างว่าป่วยหรืออ้างเหตุอื่นที่ไม่สามารถมาประชุมได้ การหลบตัวไม่มาสภาเช่นนี้ก็เป็นการเพียงพอแก่ฝ่ายเสรีมนังคศิลาที่พรรคฝ่ายค้านมีเสียงคัดค้านน้อยลงไป

๑.๒ เมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๒ ได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนตามรัฐธรรมนูญ ฉบับ ๒๕๑๑ สรุปการเลือกตั้งครั้งนี้ มีพรรคการเมืองได้ส่งสมาชิกของพรรคเข้ารับเลือกตั้งรวมทั้งผู้ไม่สังกัดพรรคการเมืองใดสมัครรับเลือกตั้งด้วย ปรากฏผลดังนี้

พรรคสหประชาไทย	ได้	๗๖	คน
พรรคประชาธิปัตย์	ได้	๕๗	คน
พรรคแนวร่วมเศรษฐกร	ได้	๔	คน
พรรคสัมมาชีพช่วยชาวนา	ได้	๑	คน
พรรคแนวประชาธิปไตย	ได้	๗	คน
พรรคเสรีประชาธิปไตย	ได้	๑	คน
พรรคประชาชน	ได้	๒	คน
ผู้ไม่สังกัดพรรคใด	ได้	๗๑	คน
	รวม	๒๑๙	คน

ผู้อ่านจะเห็นได้ว่าพรรค ส.ป.ท. ของฝ่ายจอมพลถนอมมีสมาชิกน้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมด แต่ก็สามารถเอาชนะในสภาผู้แทนได้ **ผมเห็นว่าเราไม่ควรลงโทษว่าผู้ไม่สังกัดพรรคใดทุก ๆ คนขายตัวให้แก่ฝ่ายจอมพลถนอม เราควรให้ความเป็นธรรมว่าผู้ไม่สังกัดพรรคใดนั้นเอง หลายคนหรือจำนวนมากคัดค้านเรื่องที่จอมพลถนอมเสนอรัฐสภา** ปัญหาจึงมีว่าเสียงที่ฝ่ายจอมพลถนอมได้ขึ้นจนเกินกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดนั้น ได้มาจากผู้แทนที่สังกัดพรรคอื่นๆด้วย ถ้าผู้สนใจศึกษาให้รอบคอบจะเห็นว่าบางพรรคที่อ้างว่าเป็นฝ่ายค้านอย่างสำคัญได้ยกมือให้เรื่องที่จอมพลถนอมเสนอและบางครั้งพูดค้าน แต่พอถึงเวลาก่อนลงมติก็บังเอิญมีความจำเป็นต้องไปห้องน้ำบ้าง หรือไปพักผ่อนที่สโมสรสภาเพราะพูดมาเหนื่อยแล้วจึงขึ้นมาลงคะแนนในที่ประชุมไม่ทัน และยังมีบางคนของพรรคที่มิได้มาประชุม ผมจึงขอเสนอให้ผู้ที่สนใจสอบสวนดูว่าที่มีผู้อ้างว่าการเลือกตั้งชนิด "รวมเขต" ใน จังหวัดใหญ่แล้วได้ผู้แทนของบางพรรคชนิด "กินรวบ" นั้น สามารถป้องกันผู้แทนขายตัวได้จริงหรือไม่

เมื่อครั้งผมยังอยู่ในประเทศไทยไม่เคยพบว่า**มีการเล่นพนันขนาดหนักในสโมสรรัฐสภา** แต่เมื่อมาอยู่ในประเทศฝรั่งเศสแล้วได้อ่านหนังสือพิมพ์จากประเทศไทยประกอบด้วยมีผู้เห็นแก่ตามาเล่า

ให้ฟังยืนยันความจริงของหนังสือพิมพ์ที่กล่าวว่า ผู้แทนจำนวนหนึ่งมิใช่ทั้งหมดได้เล่นการพนันได้เสียกันถึงขนาดเป็นแสนๆบาททีเดียว ฝ่ายแพ้ไม่มีเงินชำระก็ต้องเป็นลูกหนี้ ตามชื่อที่หนังสือพิมพ์และผู้เห็นแก่ตาตนเองเล่าให้ฟังนั้น **เป็นบุคคลของทุกพรรครวมทั้งพรรคฝ่ายค้านที่สำคัญ** นิสิตนักศึกษานักเรียนที่อยู่ในเมืองไทยถ้าต้องการความจริงก็อาจทราบได้ดีกว่าผม ดังนั้นตามตัวอย่างของเมืองไทยเรานี้เองพรรคการเมืองไม่อาจควบคุมสมาชิกของตนให้ประพฤติในสิ่งควรประพฤติและละเว้นในสิ่งควรละเว้นได้

๑.๓ ส่วนพรรคการเมืองในเมืองนอกนั้นเราไม่ควรอ่านเพียงตำราเท่านั้น ควรศึกษาจากการปฏิบัติว่าเขาป้องกันการขายตัวของผู้แทนได้หรือไม่

(๑) ผู้ที่ไม่เคยไปเมืองนอกก็ได้ฟังวิทยุหรืออ่านหนังสือพิมพ์ในประเทศไทยแถลงข่าวข้อเท็จจริงที่ลือกระฉ่อนไปทั่วโลกระหว่างนี้ก็คือ "Watergate" (วอเทอร์เกท) ซึ่งพรรค "Republican" ใช้วิธีลอบบันทึกอัดเสียงคำปรึกษาหารือของพรรค "Democrat" ที่สำนักงานใหญ่ของพรรคนี้ที่ตั้งอยู่ ณ อาคาร "วอเทอร์เกท" ณ กรุงวอชิงตัน **พรรคนั้นพยายามปิดบังคนทำผิดของพรรค** แต่เมื่อเรื่องถึงมืออัยการและผู้พิพากษาไต่สวน พรรคนั้นก็ส่งตัวบางคนที่เป็นชั้นลูกน้องเป็นการบูชายันต์ เรื่องก็ยังไม่จบลงง่าย ๆ คือลุกลามมาถึงท่านประธานาธิบดีนิกสันเองที่ผู้พิพากษาไต่สวนขอเทปอัดเสียง แต่ท่านได้อ้างเอกสิทธิ์ที่ไม่ยอมมอบเทปอัดเสียงให้ เรื่องยังคาราคาซังอยู่จนทุกวันนี้

(๒) เมื่อไม่นานมานี้**ท่านแอกนิว**ก็ต้องลาออกจากการเป็นรองประธานาธิบดีสหรัฐ เพราะผู้พิพากษาที่มีหน้าที่สอบสวนได้ความว่า **ท่านรับเงินจากผู้รับเหมาบางคน**ที่ช่วยในการเลือกตั้งของพรรคท่าน ยังมีบุคคลหลายคนแห่งทำเนียบขาว**ที่ถูกฟ้องศาลฐานยักยอกเงิน**ที่นักธุรกิจเอามาให้เพื่อช่วยในการเลือกตั้งของพรรค **ในชั้นแรกพรรคก็อุบเรื่องนิ่งไว้ แต่ราษฎรอเมริกันเอะอะมากขึ้น** พรรคก็ต้องให้พวกของตนลาออกจากตำแหน่ง **มิใช่พรรคจัดการขึ้นก่อนราษฎร**

(๓) แม้ว่าพรรคดีโมแครตที่ตามชื่อแปลว่า "พรรคประชาธิปไตย" ก็มีกรณีทำนองเดียวกันกับพรรค "รีพับลิกัน" ถ้าพรรคนั้นยังไม่เป็นรัฐบาลเรื่องก็อื้อฉาวน้อยหน่อย แต่ถ้าพรรคนั้นเป็นรัฐบาลก็ไม่แน่ว่าจะมีคนในพรรคกินกันขนาดไหน **เพราะหลายคนแห่งพรรคนั้นเป็นคนโลภมากเพราะมีหนี้สินล้นพ้นตัวก็มีอยู่**

(๔) ในยุโรปอีกหลายประเทศก็ปรากฏว่ามีหลายพรรคที่สมาชิกขายตัว เช่นสมาชิกบางคนแห่งพรรคฝ่ายรัฐบาลในฝรั่งเศส ได้อาศัยอำนาจหน้าที่**ทำการทุจริตกรณีเครดิตอสังหาริมทรัพย์** คนไทยที่ไม่เคยมาเมืองนอกก็คงได้ฟังวิทยุหรือได้อ่านหนังสือพิมพ์กรณีที่**ท่านโพรฟูโม** รัฐมนตรีแห่งพรรคคอนเซอร์เวทีฟ ได้สมสู่กับหญิงโสเภณีที่ทูตทหารโซเวียตก็ไปสำนักนั้นด้วย เป็นที่น่าอันตรายแก่ความลับสุดยอดของรัฐบาลอังกฤษ เมื่อไม่นานมานี้ก็ยังมี**ท่านเจ้าศักดินาแห่งพรรคเดียวกันนั้น ซึ่งดำรงตำแหน่งช่วยว่าการในกระทรวงป้องกันราชอาณาจักรได้สมสู่กับหญิงโสเภณีอีกหลายคนที่มาจากแหล่งลับเยอรมัน** และยังมีกรณีมากหลายที่คนสังกัดพรรคหนึ่งแล้วขายตัวให้พรรคอื่น ถ้าราษฎรยังไม่เปิดโปงขึ้นพรรคก็อุบเรื่องนิ่งไว้

๑.๔ จากปรากฏการณ์ที่เป็นรูปธรรมในประเทศไทยเองและในเมืองนอก จึงเห็นได้ว่า **การป้องกันผู้แทนขายตัวนั้นมิใช่ทำได้โดยพรรค** การที่ประเทศต่างๆมีพรรคการเมืองนั้น เราต้องศึกษาตามหลักวิชาการเมืองให้ถูกต้องเสียก่อนว่าคนในชาติหนึ่ง ๆ นั้น **ประกอบด้วยหลายชนชั้นวรรณะซึ่งมีฐานะทางสังคมและทางดำรงชีพต่าง ๆกัน แต่ละชนชั้นวรรณะแต่ละอันดับปลีกย่อยก็มีพรรคซึ่งเป็นตัวแทนในการดำเนินเพื่อให้บรรลุตามความปรารถนาที่เป็นอุดมคติของชนชั้นวรรณะและอันดับ**

ปลีกย่อย ในบางประเทศเช่นในสหรัฐอเมริกามีสิ่งที่เรียกว่า "พรรคใหญ่ ๒ พรรค นั้นคือ "ดีโมแครต" ที่แปลตามชื่อว่า "พรรคประชาธิปไตย" และ "รีพับลิกัน" ที่แปลว่า "ชาวสาธารณรัฐ" นั้น **ก็เป็นพรรคของฝ่ายนายทุนด้วยกันและไม่มีอุดมคติแน่นอนเป็นประจำ** คือก่อนจะมีเลือกตั้ง ต่างพรรคก็นัดประชุมกำหนดนโยบายเป็นคราว ๆ ไป บางคราวนโยบายของ "ดีโมแครต" **ก็เหมือนกับ** "รีพับลิกัน" ชุดก่อนขึ้นไป ๑ ชุดเคยทำมา จึงมีลักษณะเป็น "**พวกการเมือง**" ยิ่งกว่า คือ **ฝ่ายนายทุนแยกออกไป ๒ พวกตามชื่อดังกล่าว** ส่วนพรรคที่แท้อันมีอุดมคติแน่นอนในสหรัฐอเมริกานั้นถูก "พวกการเมือง" ใหญ่ของฝ่ายนายทุนกีดกันโดยวิธีเลือกตั้งของระบบพวกการเมืองนั้น ท่านก็ย่อมเห็นได้ว่าพรรคการเมืองใหญ่นั้นไม่สามารถ ป้องกันผู้แทนขายตัวได้ตามที่กล่าวมาแล้ว

๒. วิธีให้ราษฎรถอดผู้แทน (Recall)

๒.๑ เมื่อคุณเสาวนีย์ ลิมมานนท์ มาถามผมถึงวิธีป้องกันผู้แทนขายตัว ผมได้ชี้แจงความเห็นว่ามิใช่แก้โดยวิธีพรรค ที่ไม่เคยปรากฏในเมืองไทยและเมืองนอกตามตัวอย่างที่ผมกล่าวมาแล้ว แต่อยู่ที่ต้องแก้ตัวผู้แทนนั้น ๆเองว่าจะมีวิธีการอย่างไรให้เขามีหิริโอตตัปปะยึดมั่นในประโยชน์ของมวลราษฎรยิ่งกว่าส่วนตัว มีวิธีการที่ให้เขาจำต้องประพฤติในสิ่งควรประพฤติละเว้นในสิ่งควรละเว้น และต้องใช้วิธี**ให้อำนาจแก่ราษฎรที่เลือกตั้งผู้นั้นขึ้นมาสามารถควบคุมผู้แทนของตนได้โดยตรง** มิใช่หวังให้พรรคควบคุม ผมเห็นว่าวิธีป้องกันผู้แทนขายตัวมีวิธีที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งเท่าที่พบ คือวิธีรัฐธรรมนูญของบางประเทศและบางรัฐ เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า "**Recall**" ซึ่งแปลว่า "**การเรียกตัวกลับคืน**" หรือ "**การถอดผู้แทน**" คือเมื่อราษฎรในเขตเลือกตั้งผู้แทนคนใดเห็นว่าผู้แทนของตนมีพฤติการณ์ที่ส่อให้เห็นว่าไม่ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ของตน ก็มีสิทธิเมื่อรวมกันได้ประมาณร้อยละ ๒๕ หรือกว่านั้นขึ้นไป ทำหนังสือยื่นต่อรัฐสภาหรือองค์การใดที่เหมาะสมเรียกตัวผู้แทนนั้นกลับคืนให้หมดสมาชิกภาพไป วิธีนี้เริ่มมีขึ้นก่อนในบางแขวง (Canton) อันเป็นรัฐในสมาพันธรัฐสวิตเซอร์แลนด์ ต่อมาบางมลรัฐในสหรัฐอเมริกาได้นำวิธีนี้ไปใช้ แต่รัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาไม่ยอมใช้วิธีนี้ จึงมีผู้แทนทั้งพรรค"ดีโมแครต" และ "รีพับลิกัน" ขายตัวกันหลายคน ส่วนในรัฐธรรมนูญจีนตามระบอบประชาธิปไตยแผนใหม่นั้นก็มีบทบัญญัติวิธีเรียกผู้แทนกลับคืนคล้ายกันกับวิธีของบางมลรัฐและบางแขวงในค่ายเสรีนิยม

๒.๒ วิธีเรียกผู้แทนกลับคืนต้องใช้จ่ายเงินของรัฐบาลมาก ถ้ามีการเลือกตั้งชนิด "รวมเขต" ของจังหวัดใหญ่ ๆ แต่ถ้ามีการเลือกตั้งชนิด "แบ่งเขต" ของจังหวัดใหญ่เท่ากับจำนวนของจังหวัดนั้นพึงมีผู้แทนได้แล้ว รัฐก็ใช้เงินน้อยกว่า เท่ากับการเลือกตั้งซ่อมเมื่อผู้แทนตายหรือลาออก เมื่อผู้แทนแต่ละคนรู้ตัวว่าตนอาจจะถูกราษฎรเรียกตัวกลับคืนหรือถูกถอนการเป็นสมาชิกโดยราษฎรในเขตของตน ผู้แทนแต่ละคนก็จะต้องระมัดระวังตัวโดยไม่ทำผิดต่ออุดมคติและคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้แก่ราษฎรในขณะเลือกตั้ง รวมทั้งไม่ยอมขายตัว ดังนั้นเราอาจจะไม่มีการถอนตัวผู้แทนหรือจะถอนเพียงไม่กี่คนที่ไม่มีหิริโอตตัปปะ แต่ราษฎรก็คงไม่เสียดายที่จะต้องใช้จ่ายในการเลือกตั้งใหม่ดีกว่าที่จะปล่อยให้ผู้แทนขายตัวคงอยู่ในตำแหน่งต่อไปจนครบวาระ

ถ้าหากรัฐธรรมนูญฉบับใหม่กำหนดให้มีสภาผู้แทนแต่สภาเดียว โดยไม่มีสภาสูงหรือวุฒิสภาตามที่ผมทราบจากคุณเสาวนีย์ ลิมมานนท์ว่า **นักศึกษาได้เคยร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ไว้ก่อนเหตุการณ์ตุลาคมแล้วว่าให้มีสภาผู้แทนแต่สภาเดียว** รัฐก็สามารถประหยัดเงินที่จะต้องจ่ายเป็นเงินเดือนของท่านวุฒิสมาชิกและค่าใช้จ่ายวุฒิสภารวมแล้วปีหนึ่งกว่าสิบล้านบาทนั้น เอามาตั้งเป็นเงินงบ

สำรองไว้เพื่อใช้จ่ายในการต้องเลือกตั้งซ่อมแทนตำแหน่งว่างที่ผู้แทนชนิดขายตัวเองต้องถูกเรียกกลับคืนหรือถูกถอนสมาชิกสภาพโดยราษฎรเอง ผมคะเนว่าเงินสำรองที่ประหยัดได้ประมาณปีละสิบล้านบาทนี้คงพอการที่จะเลือกตั้งซ่อมไม่น้อยกว่าสิบตำแหน่ง แต่ถ้าเงินสำรองนั้นไม่พอก็ขอตั้งงบประมาณเพิ่มเติมได้ โดยคิดว่าการเลือกตั้งใหม่ทั่วทั้งประเทศนั้นก็เคยทำกันมาแล้ว เมื่อรัฐบาลกับสภาผู้แทนขัดแย้งกันก่อนถึงกำหนดวาระที่ผู้แทนหมดสมาชิกภาพ รัฐบาลก็สามารถยุบสภาแล้วให้มีการเลือกตั้งใหม่ ซึ่งต้องใช้จ่ายเงินยิ่งกว่าการเลือกตั้งใหม่แทนในตำแหน่งว่างที่ผู้แทนราษฎรถูกเรียกตัวกลับคืน

๓. วิธีเลือกตั้งจากง่ายไปสู่ยาก

นักศึกษาหลายคนถามผมว่าวิธีเลือกตั้งชนิดใดจึงจะเหมาะสมแก่สภาพของราษฎรไทยในปัจจุบัน

๓.๑ ผมตอบว่าบางวิธีผมเคยเรียนเคยเห็นมา และเคยนำเสนอใช้ในประเทศไทย บางวิธีเคยอ่านจากตำราแต่ไม่เคยมีประสบการณ์เอง แต่ก็พิจารณาจากสภาพของราษฎรไทยเป็นสำคัญก่อนอื่นว่าจะต้องตั้งต้นจากง่ายไปสู่ยาก เปรียบเหมือนนักเรียนชั้นประถมก็ต้องเรียนเลื่อนขึ้นไปเป็นลำดับไปสู่มัธยมแล้วเข้ามหาวิทยาลัยเรียนขั้นปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก เป็นลำดับไป ถ้าจากประถมกระโดดขึ้นเรียนปริญญาเอกก็ไม่มีทางสำเร็จและจะทำให้นักเรียนผู้นั้นเบื่อหน่ายไม่มาเรียนหรือลาออกไป ฉันใดก็ดีถ้าวิธีเลือกตั้งยุ่งยากซับซ้อนราษฎรที่มีสภาพยังไม่ถึงขั้นนั้นก็เบื่อหน่ายแล้วก็จะไม่มาออกเสียงลงคะแนน ความหวังที่ท่านจะให้ประชาชนนิยมระบอบประชาธิปไตยก็ไม่อาจบรรลุได้

๓.๒ ปาฐกถาในที่ประชุมนักเรียนไทยในอังกฤษที่เมืองดอนแคสเทอร์เมื่อ ๒๘ ก.ค. ๒๕๑๖ นั้น ผมได้กล่าวไว้แล้วว่าประเทศอังกฤษที่ถือกันว่าเป็นแม่แห่งระบอบประชาธิปไตยทางรัฐสภา ซึ่งคนอังกฤษได้คุ้นกับการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรมาหลายร้อยปีแล้วนั้น **เขาก็ยังใช้วิธีแบ่งเขตเลือกตั้ง ๑ เขตต่อผู้แทนคนหนึ่ง** ประเทศอังกฤษมีพลเมืองประมาณ ๕๔ ล้านคน ได้แบ่งออกเป็น ๖๓๐ เขตเลือกตั้ง ถ้าคิดถัวเฉลี่ยก็ประมาณ ๑ เขตต่อพลเมือง ๙๐,๐๐๐ คน แม้ว่าในอังกฤษจะนิยมวิธีมีพรรคการเมือง **แต่เขาไม่บังคับผู้สมัครให้สังกัดพรรค เพราะเป็นเสรีภาพของผู้สมัครที่จะสังกัดพรรคหรือไม่สังกัด** ราษฎรอังกฤษมิได้หลับหูหลับตาว่าใครชอบพรรคใดก็เลือกคนที่สักแต่ว่าสังกัดพรรคนั้น คือเขาดูคุณลักษณะตัวของผู้สมัครด้วย และโดยเหตุที่เขตหนึ่งๆมีพลเมืองประมาณไม่ถึง ๑ แสนคนและผู้มีสิทธิออกเสียงถัวเฉลี่ยประมาณ ๖๐,๐๐๐ คนต่อ ๑ เขต ผู้สมัครก็สามารถติดต่อทำความรู้จักกับผู้มีสิทธิออกเสียงได้เป็นส่วนมาก และผู้มีสิทธิออกเสียงก็สามารถพิจารณาคุณลักษณะของผู้สมัครได้ด้วยนอกจากดูในขั้นแรกว่าดีแล้ว แต่ผู้แทนแอบไปประพฤติชั่วภายหลังในบางกรณีซึ่งอังกฤษไม่ใช้วิธี "Recall" คือให้ราษฎรเรียกตัวกลับคืน

เมื่ออังกฤษแบ่งเขตเลือกตั้งไม่กว้างขวางใหญ่โตนัก เขาก็แยกหน่วยออกเสียงได้หลายหน่วยสะดวกแก่การที่คนอังกฤษมาลงคะแนนเสียงโดยไม่เสียเวลาเดินทางมาไกล ๆ ผมจึงได้ชี้แจงกับนักเรียนไทยในสหพันธรัฐเยอรมันเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๕ ครั้งหนึ่งกับนักเรียนไทยในอังกฤษ เมื่อ ๒๕๑๖ อีกครั้งหนึ่งว่า **การที่เมืองไทยมีหน่วยเลือกตั้งห่างไกลกันมากนั้นก็เป็นธรรมดาที่ราษฎรจะสละการทำมาหากินทั้งวันมาลงคะแนนได้อย่างไร** จะมีก็แต่คนที่อยู่ไม่ห่างหน่วยเลือกตั้ง ฉะนั้นการที่ผู้ลงคะแนนที่แล้ว ๆ มาเป็นจำนวนน้อยนั้น **จะซัดความผิดมาให้ราษฎรไม่ได้** คือทางราชการต้องจัดให้มีหน่วยเลือกตั้งให้มากขึ้น พอแก่การที่ราษฎรจะมาลงคะแนนได้โดยไม่เสียเวลาทำมาหากินทั้งวัน ในสมัยก่อนมีเจ้าหน้าที่น้อยแต่ในสมัยนี้เราอาจขอแรงนิสิตนักศึกษา นักเรียนที่ปรารถนาให้ประชาชนเลื่อมใสในระบอบประชาธิปไตย

ไปช่วยเป็นเจ้าหน้าที่หน่วยเลือกตั้ง ผมคิดว่าท่านเหล่านี้เต็มใจช่วยแน่และเราจะได้การเลือกตั้งที่บริสุทธิ์ยิ่งกว่าที่เคยมีมาในบางกรณีที่เรียกกันว่า "ไฟไฟ" คือเจ้าหน้าที่บางคนใช้บัตรที่ไม่มีคนมาลงคะแนนนั้นปิดเครื่องหมายในบัตรเสียเองแล้วใส่ลงไปในหีบลงคะแนนเพื่อช่วยพวกของตน หรือกรณีอื้อฉาวเรื่อง "หีบไฟ" ในสมัยเสรีมนังคศิลาซึ่งเมื่อเจ้าหน้าที่เห็นว่าคะแนนที่พวกตนได้รับแม้จะทิ้งไฟไฟแล้วก็สู้ฝ่ายอื่นไม่ได้ จึงทำลายบัตรในหีบออกเสียงนั้นทั้งหมดแล้วทำ "ไฟไฟ" ขึ้นใหม่นับคะแนนใหม่ ทำให้ผู้สมัครฝ่ายตนชนะโดยวิธีหีบไฟนั้น คดีนี้มาถึงโรงศาลที่ท่านผู้หนึ่งถูกอัยการฟ้องในข้อหาดูหมิ่นผู้แทนการทูตอเมริกันว่า "กุ๊ยมะริกัน" ที่มาพูดเอาใจจอมพล ป.พิบูลสงครามว่าในสหรัฐอเมริกานั้น ที่ชิคาโกมีนักเลงยกเอาหีบบัตรออกเสียงไปดื้อ ๆ จากเจ้าหน้าที่

ผมเห็นว่าการแบ่งเขตตามแม่ระบอบประชาธิปไตยทางรัฐสภาดังกล่าว และเคยนำมาใช้ในประเทศไทยก่อนรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ นั้น รัฐเสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่า เช่นในการทำสแตมป์เครื่องหมายแต้มสำหรับผู้สมัครคนหนึ่ง ๆที่ใช้ปิดบนบัตรนั้นก็จะทำเพียงไม่กี่แถวเพราะในเขตหนึ่ง ๆ ไม่มีคนสมัครล้นหลาม แต่การรวมเขตจังหวัดใหญ่เช่นจังหวัดพระนครที่มีผู้แทนได้ ๑๐ คน แต่ละพรรคก็ส่งคนของตนสมัคร ๑๐ คนรวมกว่า ๕ พรรคก็มีสแตมป์แต้มที่รัฐต้องพิมพ์ให้อย่างน้อย ๕๐ ใบเป็นบัญชีหางว่าว หรือแบ่งออกเป็นท่อน ๆ ก็หลายท่อน จึงเหลือที่ไม่ใช้หลายท่อนต้องเสียเปล่าคิดเป็นเงินจำนวนไม่น้อย เงินที่เสียไปนี้ถ้าเอามาทำสมุดแจกนักเรียนก็ได้หลายล้านเล่ม

ส่วนหน่วยเลือกตั้งภายในเขตก็ **ควรจัดให้มีทุกหมู่บ้าน** แทนที่จะมีหน่วยละตำบลนั้น เวลานี้มีประมาณ ๔๔,๖๐๖ หมู่บ้าน เมื่อหักจำนวน ๕,๐๓๖ ตำบลที่เคยจัดเป็นหน่วยเลือกตั้งอยู่เดิมนั้นก็คงมีหน่วยที่จะจัดเพิ่มประมาณ ๔๐,๐๐๐ หน่วย ค่าทำบัตรก็ประมาณไม่มากกว่าเดิมแต่จะถูกกว่าเพราะมีการแบ่งเขต จะใช้จ่ายเพิ่มเฉพาะค่าทำหีบลงบัตรและค่าพาหนะเบี้ยเลี้ยงเจ้าหน้าที่ประมาณหน่วยละ ๕๐๐ บาท รวมเป็นเงินที่จะเพิ่มในการนี้ประมาณ ๒๐ ล้านบาท ซึ่งผมเห็นว่าคุ้มและได้ผลเกินค่าที่จะทำให้ราษฎรทั่วทั้งประเทศสนใจในระบอบประชาธิปไตย

๔. เสนอให้รัฐจ่ายค่าป่วยการให้ราษฎรที่มาลงคะแนน

๔.๑ นอกจากนี้ผมคิดขึ้นเองว่าน่าจะทดลองทำเป็นประวัติการณ์ของโลกบ้างว่า ผู้มีสิทธิออกเสียงคนใดมาลงคะแนนก็จะได้รับค่าป่วยการจากรัฐบาลครั้งละ ๑๐ บาท ผมคะเนว่าในจำนวนพลเมืองไทยร่วม ๔๐ ล้านคนนั้นมีจำนวนผู้มีสิทธิออกเสียงประมาณ ๒๐ ล้านคน รัฐก็ใช้เป็นค่าป่วยการของราษฎร ๒๐๐ ล้านบาท **ซึ่งไม่น่าเสียดายเพราะเท่ากับคืนเงินที่เก็บภาษีอากรมาจากราษฎรคืนให้คนละ ๑๐ บาทในวันเลือกตั้ง** ถ้าหากเอาเงินที่รัฐบาลยึดได้จากผู้ทำลายประชาธิปไตยตั้งแต่สฤษดิ์เป็นต้นมา จนถึงถนอมประภาสที่รัฐบาลควรยึดได้ก็ประมาณพัน ๆ ล้านบาท รัฐบาลเอาคืนราษฎรคราวละ ๒๐๐ ล้านบาทต่อการเลือกตั้งครั้งหนึ่งในรอบ ๔ ปีก็เป็นอันว่าในรอบ ๑๐๐ ปี นี้มีการเลือกตั้ง ๒๕ ครั้งก็มีเงินพอคืนให้ราษฎรได้โดยตรง ชนรุ่นปัจจุบันนี้ก็จะปลูกฝังนิสัยประชาธิปไตยได้มั่นคงแล้วถ่ายทอดให้ชนรุ่นใหม่ในอีก ๑๐๐ ปีข้างหน้าโน้นให้พัฒนาต่อไปได้

การคืนเงินให้ราษฎรโดยตรงตามวิธีที่ผมเสนอมานี้เป็นประโยชน์กว่าที่รัฐบาลจะเอาเงินที่ยึดได้จากผู้ทุจริตไปใช้ในงบประมาณประจำของรัฐบาลซึ่งเรียกอย่างคนไทยว่า "เบี้ยหัวแตก" โดยกระทรวงนั้นกระทรวงนี้จะขอแบ่งเอาไป

๔.๒ ผมเห็นอีกว่าวิธีที่รัฐจ่ายค่าป่วยการให้ผู้มีสิทธิออกเสียงมาลงคะแนนนั้นยังจะช่วยป้องกัน

มิให้ผู้สมัครเริ่มโกงตั้งแต่ต้นโดยวิธีจ่ายค่าพาหนะเป็นสินน้ำใจให้ผู้มาลงคะแนน

๕. ชนรุ่นใหม่จะมีทางได้เป็นผู้แทนในทางปฏิบัติหรือไม่

๕.๑ นักศึกษาบางคนขอให้ผมอธิบายวิธีเลือกตั้งของเยอรมัน ผมได้ตอบว่าผมเพียงแต่เคยเรียนทางตำรา เมื่อครั้งผมเป็นนักศึกษาคณะนิติศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยในฝรั่งเศสอันตรงกับสมัยที่ประเทศเยอรมันใช้รัฐธรรมนูญฉบับ "ไวมาร์" (Weimar) ซึ่งเป็นวิธีที่ Victor d' Hondt คิดขึ้นโดยปรับปรุงจากวิธีของ C.C.G. Andrae ชาวเดนมาร์ก เมื่อระบอบนาซีเกิดขึ้นใน ค.ศ. ๑๙๓๓ แล้วไม่มีการเลือกตั้งจนกระทั่งตั้งสหพันธรัฐแล้วนำวิธีก่อนนาซีนั้นกลับมาใช้โดยปรับปรุงใหม่ วิธีนี้เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า "Proportional Representation" อักษรย่อ P.R. เรียกเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า "Représentation Proportionnelle" ย่อ R.P. คือการถัวเฉลี่ยผู้แทนตามพรรค (ตามฉบับเดิมที่คนเดนมาร์กคิดขึ้นนั้นให้เฉลี่ยแก่ผู้สมัครไม่สังกัดพรรคด้วย) ถือกันว่าเป็นยุติธรรมดีสำหรับการเลือกตั้งระบบพรรค แต่วิธีการยุ่งยากในการคำนวณคือมีผู้มีสิทธิออกเสียงคนหนึ่งมีสิทธิออกเสียง ๒ ครั้ง ครั้งที่ ๑ สมาชิกกึ่งหนึ่งของรัฐสภาได้รับเลือกจากเขตมีผู้แทนได้คนเดียว ส่วนตำแหน่งที่เหลือแบ่งกันตามส่วนเฉลี่ยจากเขตมีผู้แทนได้หลายคน จำนวนผู้แทนที่พรรคหนึ่ง ๆ ได้ในเขตที่มีผู้แทนได้คนเดียวนั้น ให้หักออกจากจำนวนรวมของตำแหน่งผู้แทนเพื่อจะได้ตำแหน่งจากการเลือกตั้งตามบัญชี (ลิสท์) ของพรรค ขอให้นักศึกษาถามผู้รู้ช่วยอธิบายเพิ่มเติมให้แจ่มแจ้งด้วย ส่วนการปฏิบัตินั้นผมไม่เคยมีโอกาสไปดูมาจึงอธิบายไม่ได้ ขอให้นักศึกษาถามผู้มีประสบการณ์ช่วยอธิบายด้วย

แม้วิธีนี้จะยุติธรรมสำหรับการเลือกตั้งระบบพรรค แต่ราษฎรอังกฤษแห่งประเทศแม่ประชาธิปไตย ก็ยังขึ้นไม่ถึงวิธีดีเลิศนี้ ผมวิตกว่าราษฎรไทยที่แม้มีสิทธิออกเสียงครั้งเดียวในการเลือกตั้งสมัยหนึ่ง ๆ นั้น ก็ยังไม่ค่อยไปออกเสียงกันตามวิธีจัดตั้งหน่วยดังกล่าวแล้ว ถ้าจะให้มาออกเสียง ๒ ครั้ง ในสมัยเดียวกันจะบ่นว่าอย่างไรบ้างผมก็ไม่ทราบ นอกจากจะใช้วิธีให้ค่าป่วยการตามที่ผมเสนอในข้อก่อน

๕.๒ ผมวิตกถึงเยาวชนรุ่นใหม่ว่า ถ้ารัฐธรรมนูญใหม่ที่ยืนยันจะเอาการเลือกตั้งที่บังคับให้ผู้สมัครสังกัดพรรคให้จงได้ และกฎหมายเลือกตั้งก็ต้องอนุโลมวิธีอเมริกันหรือเยอรมันแล้ว ท่านทั้งหลายที่เป็นพลังใหม่กำลังเจริญงอกงามนั้นท่านจะมีทางได้รับเลือกเป็นผู้แทนในทางปฏิบัติหรือไม่

๕.๓ ผมได้กล่าวถึงผลทางปฏิบัติของการเลือกตั้งระบบพรรคที่มีสองพรรคใหญ่ในสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นพรรคตัวแทนนายทุนด้วยกันทั้งคู่เพื่อผูกขาดอำนาจรัฐไว้เพื่อพวกของตนโดยอาศัยวิธีการเลือกตั้งที่ได้ผลกีดกันพรรคที่เกิดใหม่มิให้ก้าวหน้าต่อไปได้

ส่วนในสหพันธรัฐเยอรมนีซึ่งใช้วิธีเลือกตั้งเยอรมันดังกล่าวแล้ว ได้ผลทำให้พรรคใหญ่ ๒ พรรคที่มีชื่อพ่วงท้ายว่า "ดีโมแครท" และพรรคย่อมพรรคหนึ่งพ่วงท้ายชื่อด้วยคำว่า "ดีโมแครท" เช่นกัน แปลตามคำพ่วงท้ายก็คือ "ประชาธิปไตย" ด้วยกัน หากเพี้ยนกันในคำนำหน้า (ผมขอเอาชื่อที่แปลเป็นภาษาอังกฤษมากล่าวไว้เพื่อความสะดวก)

ก. พรรค "โซเชียล ดีโมแครท" แปลเป็นไทยว่า "สังคมประชาธิปไตย"

ข. พรรค "คริสเตียน ดีโมแครท" แปลเป็นไทยว่า "คริสเตียนประชาธิปไตย"

ค. พรรค "ฟรี ดีโมแครท" แปลเป็นไทยว่า "เสรีประชาธิปไตย"

พรรคเยอรมันดังกล่าวนั้น ได้ขุมพลังที่เป็นมรดกสืบทอดมาจากพรรคที่มีอยู่ก่อนในอดีต ขุมพลังนี้ อาจเป็นพวกนายทุน พวกกรรมกร รวมทั้งพวกนิยมเผด็จการนาซีของฮิตเลอร์ที่แทรกเข้ามาในพรรค

ฝ่ายขวา **โดยเปลี่ยนเพียงยูนิฟอร์มเก่ามาใช้ป้ายยี่ห้อใหม่ที่แสดงภายนอกว่า "ประชาธิปไตย"** เยาวชนเยอรมันที่มีอุดมคติมั่นคงในระบอบประชาธิปไตยแท้จริงของมวลราษฎรนั้น ไม่มีทางที่จะได้รับเลือกเข้ามาเป็นผู้แทนในรัฐสภา คือจำต้องสนับสนุนพรรคที่มีอุดมคติก้าวหน้าบ้างเช่นพรรคโซเชียลดีโมแครทที่มีอุดมคติแห่งขบวนการสังคมนิยมสากล ไม่ใช่มีแต่ชื่อว่าสังคมนิยม **ก็ยังดีกว่าจะปล่อยให้พรรคที่แม้ชื่อท้ายว่าประชาธิปไตยแต่เป็นตัวแทนของอภิสิทธิ์ชน**

อย่างไรก็ตาม รัฐธรรมนูญเยอรมันฉบับปัจจุบันยังมีความเป็นประชาธิปไตยพอสมควร พรรคเล็กพรรคน้อยจะมีอุดมคติสังคมนิยมแท้จริงหรือเป็นคอมมิวนิสต์ก็ได้ หากไม่มีทางชนะการเลือกตั้งโดยวิธีเลือกตั้งชนิดถัวเฉลี่ยคะแนน

๕.๔ ส่วนในประเทศไทยนั้นถ้าหากรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ดำเนินตามแนวทางฉบับ ๒๔๙๒ โดยมีผู้กล่าวว่าเป็นรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยที่สุดที่กำหนดอุดมการณ์ของสังคมไทยเอาไว้เป็นสังคมเสรีนิยม ท่านก็ไม่อาจตั้งพรรคที่มีนโยบายอย่างอื่นนอกจากวิธีเสรีนิยมเท่านั้น

ตามที่อ้างว่าอุดมการณ์ของสังคมไทยเป็นสังคมเสรีนิยมนั้นขัดต่อประวัติศาสตร์ของชาติไทย ผมเคยกล่าวไว้ในปาฐกถาต่อนักเรียนอังกฤษ เมื่อ ๒๘ ก.ค. ๒๕๑๖ ว่า **พระองค์เจ้าองค์หนึ่งท่านเห็นว่าสังคมนิยมทำได้ในเมืองไทยซึ่งเป็นสิ่งเคยทำมาแล้วตั้งแต่สมัยอยุธยานั้น ซึ่งผมเห็นว่าท่านรับสั่งตรงตามที่ปรากฏในกฎหมายสมัยอยุธยา** และยิ่งกว่านั้นขัดต่อความจริงที่สมเด็จกรมพระยาดำรงฯ เมื่อครั้งทรงเป็นเสนาบดีมหาดไทยที่เสด็จไปตรวจราชการภาคอีสานทรงพบสภาพความเป็นอยู่ของชนบทแห่งหนึ่ง ซึ่งพระองค์ทรงเขียนในรายงานว่าเปรียบเหมือน "โซเชียลิสต์" ทั้งนี้เป็นสภาพตามธรรมชาติของคนไทยเองโดยขณะนั้นยังไม่มีทางรถไฟหรือทางถนนรถยนต์หรือทางเครื่องบินไป คนไทยเหล่านั้นจึงมิได้รับอิทธิพลลัทธิสังคมนิยมที่แพร่มาจากต่างด้าว (ผมได้กล่าวเรื่องสมเด็จองค์นี้ไว้ในหนังสือว่าด้วยความเป็นอนิจจังของสังคม)

เราต้องดูความจริงว่า **ถ้าเป็นเสรีนิยมแล้วผู้ที่สามารถใช้สิทธิในทางปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญนั้นเช่นในการสมัครรับเลือกตั้งก็จะมีแต่คนมีทุนหรือรับเงินจากนายทุน**เป็นส่วนมากที่สามารถชนะในการเลือกตั้ง ตามที่ผมยกตัวอย่างไว้ในปาฐกถาของผมที่อังกฤษแล้ว ดังนี้**จึงทำให้เกิดความไม่เสมอภาคในทางปฏิบัติ บทบัญญัติกำหนดแนวนโยบายของรัฐให้เป็นแต่ในทางเสรีนิยมอย่างเดียวจึงขัดกับลัทธิประชาธิปไตยสมบูรณ์ของปวงชน ถ้าเราเคารพปวงชนแท้จริงแล้วก็ต้องให้เสรีภาพแก่ปวงชนว่าจะสมัครใจใช้ลัทธิอะไร ยิ่งเขียนห้ามสังคมนิยมไว้สังคมนิยมก็จะมาถึงเร็วโดยวิธีทางอื่นนอกรัฐสภา** ฉะนั้นควรให้ทุกคนมาสู้กันทางรัฐสภาอย่างเสรีจะเหมาะกว่า ขอให้ดูราชอาณาจักรอื่นบ้าง เช่น เบลเยี่ยม เนเธอแลนด์ เดนมาร์ค สวีเดน นอร์เวย์ อังกฤษ ญี่ปุ่น ฯลฯ เขาก็ยอมให้ลัทธิต่าง ๆ สู้กันอย่างเสรีในรัฐสภา **บางครั้งฝ่ายสังคมนิยมชนะก็มิได้ลบล้างสถาบันกษัตริย์** ถ้ารัฐบาลสังคมนิยมทำไม่ดีก็ต้องถูกราษฎรเปลี่ยนรัฐบาลใหม่เป็นเสรีนิยมในคราวเลือกตั้งครั้งต่อไป

๖. การมีสภาเดียว

คุณเสาวนีย์ ลิมมานนท์ ได้แจ้งให้ผมทราบว่าก่อนเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม นั้น นักศึกษาได้จัดการร่างรัฐธรรมนูญขึ้นฉบับหนึ่ง โดยกำหนดให้มีสภาผู้แทนราษฎรแต่สภาเดียว เพราะเห็นว่าการมีสภาสูงที่*เรียกว่าวุฒิสภาหรือพฤฒสภานั้น เป็นการฟุ่มเฟือยโดยไม่จำเป็นเพราะทำให้ค่าใช้จ่ายของราษฎรโดยไม่*จำเป็นและทำให้เรื่องล่าช้า **เมื่อได้สนทนากันแล้ว ผมมีความเห็นด้วยกับความดำริของนักศึกษา**

ที่จะให้มีสภาผู้แทนราษฎรแต่สภาเดียว จึงได้รวบรวมความเห็นสนับสนุนนักศึกษาตามที่ได้แจ้งแก่คุณเสาวนีย์ฯ และที่ผมได้ค้นคว้าเพิ่มเติมประกอบรวมกันมาดังต่อไปนี้

๖.๑ หลักการเดิมที่มีสภาสูงไว้ เพื่อมีหน้าที่ยับยั้งร่างกฎหมายที่สภาผู้แทนเสนอมานั้น โดยถือ**กันว่าสมาชิกสภาสูงเป็นผู้ที่มีอายุมากกว่าสมาชิกสภาล่างจึงย่อมไตร่ตรองรอบคอบไม่หุนหันพลันแล่น** แต่ความจริงผมเคยเล่าให้คุณเสาวนีย์ฟังว่าสมาชิกสภาสูงมีอายุมากกว่าสมาชิกสภาผู้แทนนั้นก็เป็น**แต่เขียนไว้ในกฎหมาย**ว่าสมาชิกสภาสูงต้องมีอายุอย่างต่ำมากกว่าสมาชิกผู้แทน **แต่ก็มิได้มีข้อห้ามไว้ว่าถ้าคนมีอายุสูงเท่าใดจึงสมัครเป็นสมาชิกสภาผู้แทนไม่ได้** ดังนั้น เราจึงเห็นจากรูปธรรมที่ประจักษ์ว่า **สมาชิกสภาผู้แทนมีอายุขนาดเป็นพ่อหรือปู่ของสมาชิกสภาสูงได้หลายคน** เช่น ท่านเชอร์ชิลล์มีอายุถึง ๙๑ ปี ก็ยังเป็นสมาชิกสภาผู้แทนของอังกฤษ ท่านแฮร์ริโยต์มีอายุถึง ๘๕ ปีก็ยังเป็นสมาชิกสภาผู้แทนของฝรั่งเศสและยังมีอีกหลายท่านที่นับไม่ถ้วนที่มีอายุสูงยิ่งกว่าอายุของสมาชิกสภาสูง แต่ท่านก็เป็นสมาชิกของสภาผู้แทน แม้ในประเทศไทยเราเองผู้แทนหลายคนมีอายุมากกว่าวุฒิสมาชิก **ฉะนั้นถ้ามีสภาเดียวก็ย่อมมีสมาชิกทั้งหนุ่มและแก่คละกันไป** ฝ่ายคนหนุ่มใจร้อนหน่อยก็มีฝ่ายคนแก่ในสภาช่วยกันเหนี่ยวรั้งไว้ได้ ดังนั้นทฤษฎีที่ว่าสมาชิกสภาสูงมีอายุมากกว่าสมาชิกสภาผู้แทน**จึงไม่เป็นไปตามความจริงที่ประจักษ์**

๖.๒ ผมได้ชี้แจงแก่คุณเสาวนีย์ ถึงวิธีประชุมพิจารณาของสภาผู้แทนแล้วว่ามี ๓ วาระ คือ วาระที่ ๑ เป็นขั้นพิจารณาว่าจะรับหลักการร่าง พ.ร.บ.หรือไม่ วาระที่ ๒ คือการพิจารณารายละเอียดในร่าง พ.ร.บ. แล้วก็เข้าสู่วาระที่ ๓ คือการลงมติขั้นสุดท้ายว่าจะให้ร่างพ.ร.บ. นั้นใช้เป็นกฎหมายได้หรือไม่ ดังนั้นถ้ามีสภาเดียวก็ควรแก้การพิจารณาวาระที่ ๓ **ให้ยืดเวลาออกไปเพื่อสมาชิกทั้งหนุ่มและแก่จะได้มีเวลาช่วยกันตรึกตรองให้รอบคอบอีกครั้งหนึ่ง** แทนที่ข้อบังคับการประชุมสภาและวิธีปฏิบัติที่เคยทำกันมา ได้รวบรัดเร็วเกินไปนักคือเมื่อพิจารณาวาระ ๒ เสร็จแล้ว ประธานสภาโดยมากก็ให้สมาชิกลงมติวาระที่ ๓ ทันที ผมจึงเห็นว่าเราควรแก้ไขเสียใหม่**ให้ทิ้งระยะเวลาการพิจารณาวาระที่ ๓ ไว้ให้มีเวลาที่สมาชิกจะตรึกตรองไม่ใจเร็วด่วนได้เพื่อลงมติ** ให้เสร็จไปอย่างที่เคยทำมา กำหนดเวลานี้จะควรเท่าใดก็สุดแท้แต่นักศึกษาจะพิจารณาโดยเทียบกับรัฐธรรมนูญไทยที่เคยมีสภาสูง ว่าได้กำหนดระยะเวลาที่สภาสูงจะต้องพิจารณาร่างพ.ร.บ. ที่สภาผู้แทนพิจารณาแล้วนั้นให้เสร็จไปภายในกี่วัน

รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ มาตรา ๕๔ กำหนดว่าให้พฤฒสภาพิจารณาลงมติภายในกำหนด ๓๐ วัน แต่ถ้าเป็นพ.ร.บ. การเงินต้องพิจารณาและลงมติให้เสร็จภายใน ๑๕ วัน

แต่รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ที่มีผู้อ้างว่าเป็นประชาธิปไตยที่สุดนั้น ผู้ร่างท่านเห็นว่ารัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙ ใจร้อนเกินไปที่กำหนดเช่นนั้น ฉะนั้นท่านผู้ร่างฉบับ ๒๔๙๒ จึงบัญญัติไว้ในมาตรา ๑๒๒ ว่าให้วุฒิสภาพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ที่สภาผู้แทนพิจารณาแล้วเสนอมานั้นให้เสร็จไปภายใน ๖๐ วัน ส่วน พ.ร.บ. การเงินให้เสร็จไปภายใน ๓๐ วัน เป็นการทวีคูณเวลาที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙

ผมจึงขอให้นักศึกษาตั้งกลุ่มพิจารณาด้วยตนเอง เทียบเคียงรัฐธรรมนูญไทยทุกฉบับที่มีสภาสูงว่าจะควรทิ้งระยะเวลาเมื่อสภาผู้แทนพิจารณาวาระที่ ๒ แล้วไว้สักกี่วันก่อนที่จะลงมติในวาระที่ ๓

๖.๓ ประเทศไทยเรามีพระมหากษัตริย์ที่รัฐธรรมนูญตั้งแต่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ และ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ เป็นต้นมานั้นก็ถวายพระราชอำนาจพระองค์ท่านให้ทรงยับยั้งร่างพ.ร.บ.ได้ ก็เหตุไฉนเล่าผู้ที่อ้างว่าจงรักภักดีในพระองค์ท่านจะคิดการตัดพระราชอำนาจมาให้แก่วุฒิสภาเป็นผู้ยับยั้งกฎหมาย

๖.๔ หลายราชอาณาจักรที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขก็มีทางโน้มไปในทางมีสภาผู้แทนราษฎร

เดียว เช่นราชอาณาจักรเดนมาร์กมีสภาผู้แทนราษฎรเดียวเรียกว่า "Folketing" ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิก ราชอาณาจักรสวีเดนมีสภาผู้แทนราษฎรเดียวเรียกว่า "Riksdag" ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิก

ขอให้สังเกตไว้ด้วยว่ามหาราชอาณาจักรญี่ปุ่นซึ่งมีพระจักรพรรดิเป็นประมุข อันเป็นพระราชวงศ์ที่ยั่งยืนนานที่สุดในโลก เพราะองค์แรกแห่งราชวงศ์ ชื่อพระเจ้าชิมมุได้สถาปนาพระราชวงศ์ขึ้นเมื่อประมาณ ๒,๔๐๐ ปี และมีพระทายาทสืบต่อมาจนกระทั่งถึงพระจักรพรรดิฮิโรฮิโตปัจจุบันนั้น ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ญี่ปุ่นก็ได้ยกเลิก "**สภาเจ้าศักดินา**" (House of Peers) **โดยยกเลิกฐานันดรศักดิ์เจ้าศักดินาที่มีมาแต่โบราณกาลนั้นหมดสิ้นไป สภาสูงของญี่ปุ่นปัจจุบันนี้มีชื่อว่า"สภาที่ปรึกษา"** (House of Councillors) **มีจำนวน ๒๕๐ คน ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งโดยตรง ๑๐๐ คน และอีก ๑๕๐ คนเลือกโดยแขวงของมณฑล คือเป็นสภาสูงที่ราษฎรเลือกตั้ง** ส่วนสภาผู้แทนนั้นราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิก **ดังนั้นแม้ญี่ปุ่นจะมี ๒ สภาแต่สมาชิกก็เป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นมา** เมื่อสมัยปัจจุบันราชอาณาจักรต่าง ๆ ได้เปลี่ยนระบบโบราณมาเป็นวิธีให้ราษฎรเลือกตั้งผู้แทนดังนั้นแล้ว เราก็ควรพิจารณาว่าเหตุใดผู้ที่ต้องการส่งเสริมระบอบประชาธิปไตยจึงยังต้องการให้มีวุฒิสภาที่ราษฎรมิได้เป็นผู้เลือกตั้งสมาชิก และจะถือเอาตัวอย่างของอังกฤษก็ต้องศึกษาประวัติและลักษณะของสภาสูงอังกฤษให้ถูกต้องว่า เป็นสัญลักษณ์เฉพาะของอังกฤษที่เป็นประเพณีสืบมาจากที่ประชุมของเจ้าศักดินาแคว้นน้อยใหญ่ ที่อยู่ใต้พระราชาธิบดี เปรียบประดุจสภาสหพันธ์เจ้าศักดินาอังกฤษตามที่ผมเคยกล่าวไว้ในบทความอื่น ๆ แล้ว

๖.๕ ในประเทศไทยเรานี่เองก็เคยมีสภาเดียวซึ่งพระปกเกล้าฯได้พระราชทานไว้ ต่อมาในปี ๒๔๘๙ จึงมี ๒ สภา ผมเห็นเป็นการสมควรที่จะชี้แจงความเป็นมาดังต่อไปนี้

ก. ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ นั้น ผมในนามคณะราษฎรเป็นผู้ยกร่างขึ้น เดิมไม่มีคำว่า "ชั่วคราว" ครั้นเมื่อผมนำไปทูลเกล้าถวายพระปกเกล้าฯ ที่วังสุโขทัย พระองค์ได้ขอให้เติมคำว่า "ชั่วคราว" แล้วก็ได้ทรงเขียนลายพระหัตถ์เองเติมคำว่า "ชั่วคราว" ไว้ โดยรับสั่งว่าให้ใช้ไปพลางก่อนแล้วจึงตั้งกรรมการและให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณาให้เป็นรัฐธรรมนูญถาวรขึ้น โดยทรงเห็นชอบด้วยในการให้มีสภาเดียว

ข. การร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ได้ถือหลักการมีสภาเดียว ผมได้กล่าวไว้ในบทความอื่นๆ ว่า ในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้สนพระทัยพระราชทานพระราชดำริมายังรัฐบาลว่ารับสั่งให้พระยามโนปกรณ์ฯ ไปเฝ้าบ้าง ให้พระยาพหลฯ กับข้าพเจ้าไปเฝ้าบ้าง และพระราชปรารภนั้นคณะราษฎรได้ถวายให้ทรงร่างโดยพระองค์เองตามพระราชประสงค์ ส่วนตัวบทนั้นก็ได้ทรงพิจารณาครบถ้วนกระบวนความอย่างแท้จริงตามที่ปรากฏในพระราชปรารภ ซึ่งข้าพเจ้าก็ได้กล่าวไว้ในบทความอื่น ๆ แล้ว ดังนี้ย่อมเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ในฐานะทรงแทนระบอบสมบูรณาฯ **ได้ทรงโอนพระราชอำนาจมาให้ปวงชนเพื่อให้มีสภาเดียวอันถือว่าเป็น"สังคมสัญญา" ระหว่างพระปกเกล้าฯ ในฐานะทรงแทนระบอบสมบูรณาฯ กับปวงชนชาวไทย** แต่ในรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธันวาคมนั้น ได้มีบทบัญญัติให้แก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ตามวิธีการที่บัญญัติไว้มิใช่โดยวิธีรัฐประหาร ดังนั้น ในการตรารัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙ ให้มี ๒ สภานั้นก็โดยอาศัยวิธีการรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ได้อนุญาตไว้ ความเป็นมาของการให้มี ๒ สภาตามรัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙ เป็นอย่างไรนั้นจะกล่าวในข้อ จ. ต่อไป

ค. มีบางคนโฆษณาหลอกลวงให้ชนรุ่นใหม่หลงเข้าใจผิดว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ จำใจต้องพระราชทานรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. ประดุจเป็นพระลัญจกรประดับบนรัฐธรรมนูญฉบับนั้นที่คณะราษฎร

ทูลเกล้าฯ ถวาย ผมขอชี้แจงความจริงว่านอกจากทรงพระกรุณาพระราชทานพระราชกระแสและทรงยกร่างพระราชปรารภประกอบรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. แล้ว ยังมีการปฏิบัติที่แสดงว่าพระองค์เต็มพระทัย ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ แม้จะมีอายุมากแล้วซึ่งเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในราชสำนักและนายทหารรักษาวังสมัยนั้นคงจำกันได้ว่า ก่อนถึงวันพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญนั้นพระองค์ได้เสด็จไปที่พระที่นั่งอนันตสมาคมเพื่อทรงบัญชาการด้วยพระองค์เองว่าพิธีนั้นควรจัดอย่างไร ได้โปรดเกล้าฯให้พระยามโนปกรณ์ฯ พระยาพหลฯ และผมไปเฝ้าด้วย แล้วได้ทรงบัญชาการซ้อมพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญโดยให้นายทหารรักษาวังจำนวนหนึ่งยืนทางฝ่ายซ้ายสมมติว่าเป็นที่ประทับของเจ้านายที่จะมาเฝ้าในราชพิธี ทางฝ่ายขวาของราชบัลลังก์ให้พระยามโนปกรณ์ฯ พระยาพหลฯ และผมกับสมาชิกคณะราษฎรจำนวนหนึ่งยืนเข้าแถวสมมติว่าเป็นที่ซึ่งคณะกรรมการราษฎรและเสนาบดีและข้าราชการประจำชั้นผู้ใหญ่จะยืนเฝ้าในวันราชพิธี ส่วนเบื้องหน้าพระราชบัลลังก์นั้นกำหนดให้เป็นที่ยืนเฝ้าของเจ้าประเทศราชและขุนนางผู้ใหญ่อื่น ๆ **นี่ก็แสดงชัดแจ้งว่า มิใช่พระองค์ทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญโดยถูกบังคับหรือโดยเสียมิได้ก็จำต้องพระราชทาน**

เมื่อได้กล่าวมาถึงตอนนี้แล้วก็ควรกล่าวเพื่อประวัติศาสตร์ไว้ด้วยว่าในวันพระราชทานรัฐธรรมนูญนั้นเจ้าประเทศราชซึ่งเป็นประมุขของคนไทยแห่งนครและรัฐต่าง ๆ ที่ยังมีพระชนม์ชีพอยู่ก็ได้เต็มใจมาเฝ้า เห็นพ้องต้องกันสนับสนุนรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. ๒๔๗๕ อาทิ เจ้าแก้วนวรัฐ ซึ่งเป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่, เจ้าจักรคำจร ผู้ซึ่งเป็นเจ้าผู้ครองนครลำพูน, พระยาพิพิธเสนามาตย์ซึ่งเป็นราชาแห่งยะหริ่ง (อำเภอยามู), พระยาภูผาฯ ซึ่งเป็นราชาแห่งระแงะ นอกจากนี้หลายท่านที่เป็นเชื้อสายของราชาหรือสุลต่านในบางจังหวัดภาคใต้ก็ได้มาร่วมแสดงความยินดีที่ราชอาณาจักรสยามมีรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย โดยถือเอาตัวบทถาวรเป็นสัญลักษณ์ ส่วนบทเฉพาะกาลนั้นก็เป็นเรื่องชั่วคราวซึ่งหมดกำหนดเฉพาะกาลแล้วก็มีบทถาวรตามมาตรา ๑๖ ที่บัญญัติไว้ชัดแจ้งว่า "สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิกซึ่งราษฎรเป็นผู้ "เลือกตั้งขึ้น" "

ง. บางคนไม่พิจารณาให้ถี่ถ้วนว่า "**ผู้แทนราษฎรชั่วคราว" จำนวน ๗๐ คน** ซึ่งผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารในนามคณะราษฎรตั้งขึ้นตามฉบับ ๒๗ มิถุนายนนั้นคือใครบ้าง โดยผู้ไม่รอบคอบนั้นอ่านแต่ตัวหนังสือเมื่อเห็นว่าเป็นเรื่องของผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร ก็คิดเสียว่าเป็นเรื่องอย่างจอมพลสฤษดิ์หรือจอมพลถนอมแต่งตั้งขึ้น โดยไม่คำนึงถึงความเหมาะสม ผมจึงขอให้นิสิตนักศึกษานักเรียนและมวลราษฎรที่สนใจโปรดอ่านราชกิจจานุเบกษาว่า **ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารในนามคณะราษฎรมิได้ตั้งแต่พวกของตัวเท่านั้น หากตั้งท่านผู้มีฐานันดรศักดิ์จากระบอบสมบูรณาฯ เป็นส่วนมากกว่าสมาชิกคณะราษฎรเอง** คือ เจ้าพระยา ๓ ท่าน คือ (๑) มหาอำมาตย์เอกเจ้าพระยาวงศานุประพัทธ์ ผู้ซึ่งเป็นพระอัยยกาของสมเด็จพระบรมราชินีนาถองค์ปัจจุบัน (๒) มหาอำมาตย์เอกเจ้าพระยาพิชัยญาติ (๓) มหาอำมาตย์เอกเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี รองลงไปมีนายพลตรี มหาเสวกตรี มหาอำมาตย์ตรีและโท ที่มีบรรดาศักดิ์พระยา ๑๕ คน รองต่อไปมีนายพันเอก นายนาวาเอก นายพันตำรวจเอก อำมาตย์เอก ที่มีบรรดาศักดิ์พระยา ๖ คน ที่มีบรรดาศักดิ์พระ ๓ คน ที่มีบรรดาศักดิ์หลวง ๒๐ คน นอกนั้นไม่มีบรรดาศักดิ์ ในจำนวนนั้นมีเชื้อราชตระกูลหลายท่าน คือ ท่านเจ้าพระยาวงศาฯ แห่งราชตระกูล "สนิทวงศ์ฯ" ท่านเจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯ แห่งราชตระกูล "เทพหัสดินฯ" ท่านเจ้าพระยาพิชัยญาติ แห่งราชนิกุล "บุนนาค" พระยาอุดมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์ แห่งราชตระกูล "อิศรศักดิ์ฯ" หลวงเดชาติวงศ์ฯ แห่งราชตระกูล "เดชาติวงศ์ฯ" หลวงสุนทรเทพหัสดิน แห่งราชตระกูล "เทพหัสดินฯ" หลวงดำริอิศรานุวรรต

แห่งราชตระกูล "อิศรางกูรฯ" หลวงเดชสหกรณ์ และหม่อมหลวงอุดมฯ แห่งราชตระกูล "สนิทวงศ์ฯ" ซึ่งทั้ง ๒ ท่านหลังนี้เป็นพระมาตุลาของสมเด็จพระบรมราชินีนาถองค์ปัจจุบัน ในจำนวนผู้แทนราษฎรชั่วคราว ๗๐ คนนั้นมีสมาชิกคณะราษฎรเพียง ๓๑ คนเท่านั้น เมื่อนิสิตนักศึกษานักเรียนและมวลราษฎรทราบรายชื่อ "ผู้แทนราษฎรชั่วคราว" ตามฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ ซึ่งเป็นผู้พิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. ก่อนเสนอพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ แล้วท่านผู้สนใจที่มีใจเป็นธรรมก็ย่อมเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. ๒๔๗๕ นั้น ท่านที่เป็นราชตระกูลกับราชนิกุลรวมทั้งผู้มิได้มีฐานะดังกล่าวแล้ว คือสืบมาจากสกุลราษฎรธรรมดาสามัญได้ร่วมมือกันเป็นเอกฉันท์ในการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. เสร็จแล้วลง มติเห็นชอบพ้องกันให้นำเสนอพระมหากษัตริย์ทรงพิจารณาอีกครั้งหนึ่งก่อนที่จะลงพระปรมาภิไธยในพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญ และท่านทั้งหลายก็คงจะเห็นได้ว่าถ้ารัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. ไม่เคารพพระมหากษัตริย์แล้วท่านที่มีฐานันดรศักดิ์ทั้งหลายนั้นจะยอมลงคะแนนให้ง่าย ๆ หรือ ซึ่งต่างกับจำพวกที่เรียกกันว่า "ฝักถั่ว" ในการพิจารณาลงมติให้แก่รัฐธรรมนูญบางฉบับ

ในหนังสือ "บางเรื่องเกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒" จัดพิมพ์ในโอกาส ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๑๕ ผมได้กล่าวความไว้ตอนหนึ่งว่า

".....ในประวัติศาสตร์ฝรั่งเศสที่ผู้จงรักภักดีอย่างแท้จริงในระบอบประชาธิปไตยได้เตือนพวกที่ภาษาฝรั่งเศสเรียกว่า "Ultra-royaliste" ซึ่งมีคำอธิบายว่า **พวกที่อ้างเป็นราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์พระราชาธิบดีเอง** ประวัติศาสตร์ฝรั่งเศสปรากฏว่าระหว่างเวลา ๘๐ ปี นับตั้งแต่การอภิวัฒน์ฝรั่งเศสเมื่อ ค.ศ.๑๗๘๙ ถึง ค.ศ.๑๘๗๐ นั้น ราชวงศ์บูร์บองได้กลับมาครองราชย์หลายครั้ง ต่อมาเมื่อ ค.ศ.๑๘๗๐ นโปเลียนที่ ๓ แห่งราชวงศ์โบนาปาร์ตได้สละราชสมบัติ เนื่องจากแพ้เยอรมัน ฝ่ายเจ้าสมบัติเมื่อได้ปราบปรามขบวนการสหการปารีสสำเร็จแล้ว ก็ได้จัดให้มีระบบสภาเพื่อลงมติว่าฝรั่งเศสจะปกครองโดยระบอบสาธารณรัฐหรือระบอบราชาธิปไตยโดยอัญเชิญรัชทายาทแห่งราชวงศ์บูร์บองขึ้นครองราชย์ เสียงราษฎรส่วนมากที่พ้นจากการปราบปราม ขณะนั้นปรารถนาตามวิธีหลังนี้ แต่ฝ่ายพวกที่ทำตนเป็นราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์ราชาธิบดีนั้นได้อ้างพระราชหฤทัยรัชทายาทที่จะได้รับอัญเชิญขึ้นครองราชย์ และเรียกร้องเกินเลยไปแม้เรื่องธงชาติก็จะให้เปลี่ยนจากธงสามสีมาใช้ธงขาวประกอบด้วยรูปดอกไม้สามแฉก (คล้ายดอกบัวดิน) .....สมเด็จเจ้าแห่งมาจองตา (Duc de Magenta) ได้มีรับสั่งเตือนผู้ที่ทำตนเป็นราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์ราชาธิบดีและอ้างว่ารู้พระราชหฤทัยต่าง ๆ นั้นว่า ถ้าพวกนั้นต้องการจะเอาธงขาวมีรูปดอกไม้ชนิดนั้นมาใช้แทนธงสามสีแล้ว ทหารปืนยาวก็จะเดินแถวไปตามลำพังโดยปราศจากธงประจำกอง แต่พวกนั้นก็หัวรั้นไม่ยอมฟังคำเตือนของสมเด็จเจ้า จึงเป็นเหตุให้เสียงในรัฐสภาที่เดิมส่วนมากปรารถนาสถาปนาราชวงศ์บูร์บองขึ้นมาอีกนั้นต้องลดน้อยลงไป แม้กระนั้นเมื่อถึงเวลาลงมติฝ่ายที่นิยมสาธารณรัฐชนะเพียง ๑ เสียงเท่านั้น

ถ้าหากผู้ทำตนเป็นราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์พระราชาธิบดีไม่อวดอ้างเอาเด่นของตนแล้ว ราชวงศ์บูร์บองก็จะได้กลับขึ้นครองราชย์อีก ดังนั้น **พวกที่เป็นราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์พระราชาธิบดี จึงมิเพียงแต่เป็นพวกที่ทำให้ราชบัลลังก์ฝรั่งเศสต้องสะเทือนเท่านั้น หากยังทำให้ราชบัลลังก์แห่งราชวงศ์บูร์บองสลายไปตั้งแต่ครั้งกระนั้นจนถึงปัจจุบันนี้**"

จ. การเปลี่ยนจากมีสภาเดียวมาเป็นสองสภาตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ นั้นผมขอให้ผู้สนใจได้อ่านหลักฐานที่ปรากฏในคำปรารภของรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ เสียก่อนเพื่อทราบความเป็นมาซึ่งหลักฐานเอกสารดังต่อไปนี้

"ต่อมานายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในขณะนั้น ได้ปรารภกับนายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรีว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนี้ พระมหากษัตริย์ได้พระราชทานแก่ชนชาวไทยมาแล้วเป็นปีที่ ๑๔ ถึงแม้ว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีรัฐธรรมนูญเป็นหลักนี้ จะได้ยังความเจริญให้เกิดแก่ประเทศชาตินับเป็นอเนกประการ ทั้งประชาชนจะได้ทราบซึ้งถึงคุณประโยชน์ของการปกครองระบอบนี้เป็นอย่างดีแล้วก็จริง แต่เหตุการณ์บ้านเมืองก็ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก **ถึงเวลาแล้วที่ควรจะได้เลิกบทเฉพาะกาลอันมีอยู่ในรัฐธรรมนูญนั้น และปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย** นายกรัฐมนตรีจึงนำความนั้นปรึกษาหารือกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ พร้อมกับคณะผู้ก่อการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ เมื่อได้ปรึกษาตกลงกันแล้ว รัฐบาลคณะนายควง อภัยวงศ์ จึงเสนอญัตติต่อสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๘๘ ขอให้ตั้งกรรมาธิการวิสามัญคณะหนึ่งเพื่อพิจารณาค้นคว้าตรวจสอบว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนี้ สมควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมอย่างไร เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของบ้านเมือง และ **เพื่อให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น**

สภาผู้แทนราษฎรจึงตั้งกรรมาธิการวิสามัญขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อพิจารณาค้นคว้าตรวจสอบรัฐธรรมนูญตามคำเสนอข้างต้นนี้ กรรมาธิการคณะนี้ได้ทำการตลอดสมัยของรัฐบาลคณะนายควง อภัยวงศ์ คณะนายทวี บุณยเกตุ และคณะหม่อมราชวงศ์ เสนีย์ ปราโมช

ต่อมารัฐบาลคณะหม่อมราชวงศ์ เสนีย์ ปราโมช ได้ตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อรวบรวมความเห็นและเรียบเรียงบทบัญญัติขึ้นเป็นร่างรัฐธรรมนูญ เมื่อกรรมการคณะนี้ทำสำเร็จเรียบร้อยแล้ว คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาแก้ไขอีกชั้นหนึ่ง แล้วนำเสนอผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ประชุมปรึกษาหารือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท ๒ และคณะผู้ก่อการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญที่ประชุมได้ตั้งกรรมการขึ้นพิจารณา เมื่อกรรมการได้ตรวจพิจารณาแก้ไขแล้ว สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ จึงได้เสนอญัตติขอแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยต่อสภาผู้แทนราษฎร เมื่อสภาผู้แทนราษฎรพิจารณาลงมติรับหลักการแล้ว จึงตั้งกรรมาธิการวิสามัญขึ้นคณะหนึ่ง

บัดนี้คณะกรรมาธิการวิสามัญของสภาผู้แทนราษฎร ได้พิจารณาและแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติแห่งร่างรัฐธรรมนูญเสร็จเรียบร้อยแล้ว เสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร สภาผู้แทนราษฎรได้พิจารณาเป็นการสำเร็จบริบูรณ์ จึงได้ทูลเกล้าฯถวาย เมื่อทรงพระราชวิจารณ์ถี่ถ้วนทั่วกระบวนความแล้ว ทรงพระราชดำริเห็นว่า ประชากรของพระองค์ประกอบด้วยวุฒิปรีชาในรัฐาภิบาลโนบาย สามารถจรรโลงประเทศชาติของตนในอันที่จะก้าวหน้าไปสู่สากลอารยะธรรมแห่งโลกได้โดยสวัสดี

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อม โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาผู้แทนราษฎร ให้ตรารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับนี้ขึ้นไว้ ประสิทธิประสาทประกาศให้ใช้ตั้งแต่วันที่ ๑๐ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๘๙ เป็นต้นไป"

ท่านผู้สนใจทั้งหลายที่มีใจเป็นธรรมย่อมเห็นได้ว่า **ผมและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ เป็นผู้ริเริ่มเลิกบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. ๒๔๗๕ ที่ใช้มาแล้วถึงปีที่ ๑๔ แทนที่จะนิ่งเฉยปล่อยให้บทเฉพาะกาลนั้นดำเนินต่อไปอีก ๖ ปี คือครบ ๒๐ ปี ตามที่ได้แก้ไขเพิ่มเติม ถ้ารัฐบาลได้ดำเนินการตามการริเริ่มดังที่ผมกล่าวแล้ว ประเทศไทยก็มีสภาผู้แทนราษฎรแต่สภาเดียว แต่ความก็ปรากฏชัดอยู่ว่า รัฐบาลคณะ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมชได้ตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อรวบรวมความเห็นและเรียบเรียงบทบัญญัติขึ้นเป็นร่างรัฐธรรมนูญสำเร็จ**

แล้ว คณะรัฐมนตรีนำเสนอผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ซึ่งผมดำรงตำแหน่งอยู่ในขณะนั้น ครั้นแล้ว ผมจึงได้ประชุมปรึกษาหารือบุคคลต่าง ๆ ที่ปรากฏในคำปรารภ ในระหว่างนั้นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จกลับกรุงเทพมหานครตามคำกราบบังคมทูลของผมและของรัฐบาล ผมจึงพ้นจากหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ **แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งผมเป็นรัฐบุรุษอาวุโส โดยผมไม่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับรัฐบาล** ฝ่ายสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ ซึ่ง ม.ร.ว. เสนีย์ฯ ก็เป็นอยู่ด้วยผู้หนึ่งได้เสนอญัตติขอแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย **ตามร่างที่รัฐบาลม.ร.ว.เสนีย์ และคณะกรรมการได้ทำขึ้นนั้น** ต่อสภาผู้แทนราษฎร เมื่อสภาพิจารณาลงมติรับหลักการให้มี ๒ สภาแล้ว จึงตั้งกรรมาธิการวิสามัญขึ้นคณะหนึ่งซึ่งมีผมได้รับแต่งตั้งด้วยผู้หนึ่ง คณะกรรมาธิการได้ตกลงเลือกผมเป็นประธานและม.ร.ว.คึกฤทธิ์ฯ เป็นเลขานุการ ผมจึงทำหน้าที่ตามที่ได้รับแต่งตั้งพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญตามที่สภาลงมติรับหลักการนั้น

ในระหว่างนั้นได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ผมเป็นนายกรัฐมนตรี ผมได้ดำเนินหน้าที่ประธานคณะกรรมาธิการนั้นพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ จนสำเร็จแล้วเสนอต่อสภาฯ พิจารณาเป็นการสำเร็จบริบูรณ์ จึงได้ทูลเกล้าฯถวายตามความที่ปรากฏนั้นแล้ว

หลักการของรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ ได้เคารพหลักประชาธิปไตยอันเป็น "สังคมสัญญา" อันศักดิ์สิทธิ์ระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ในฐานะแทนระบอบสมบูรณาฯ กับปวงชนชาวไทยที่ได้อิสราธิปไตยสมบูรณ์ ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนโดยตรงและราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งพฤฒสมาชิกโดยทางอ้อม (indirect) หรือการเลือกตั้ง ๒ ชั้น แต่ในระยะเริ่มแรกมีบทเฉพาะกาลที่ให้ผู้แทนราษฎรทั้งประเภทที่ ๑ และประเภทที่ ๒ ประกอบกันเป็นองค์การเลือกตั้ง ถ้ารัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ ยังคงใช้อยู่เพียงอีก ๓ ปี พฤฒสมาชิกก็ต้องออกไปกึ่งหนึ่งซึ่งผู้ที่จะเป็นแทนในตำแหน่งที่ว่างก็เป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นมา และต่อไปอีก ๓ ปี พฤฒสมาชิกก็เป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นมาครบถ้วนบริบูรณ์

แต่เมื่อได้พิจารณาเหตุผลต่าง ๆ ในทางปฏิบัติตามที่ผมได้กล่าวมาแล้วในข้อต่าง ๆ ข้างต้นนั้นประกอบด้วยทางโน้มของหลายราชอาณาจักร เพื่อเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันของโลก ผมจึงเห็นด้วยกับองค์การนักศึกษาที่ราชอาณาจักรไทยควรมีสภาผู้แทนราษฎรแต่สภาเดียว

พิมพ์ครั้งแรก *วารสาร อมธ.* ฉบับวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๑๖, รวมปาฐกถา บทความและข้อสังเกตของนายปรีดี พนมยงค์ (กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์)

พิมพ์ครั้งที่สอง จัดพิมพ์โดย นายสุพจน์ ด่านตระกูล (สำนักพิมพ์สันติธรรม, ๒๕๑๘)

ภาคผนวก

ในหนังสือว่าด้วย "ความเป็นอนิจจังของสังคม" (ผมได้เขียนเป็นวิทยาทานพิมพ์ครั้งที่ ๑ ในพ.ศ. ๒๕๐๐ แล้วได้พิมพ์ต่อมาอีก ๔ ครั้ง ท่านเจ้าสำนักวิปัสนาในอังกฤษได้แปลเป็นภาษาอังกฤษไว้ ๑ ฉบับ อาจารย์แห่งมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกาคนหนึ่งได้แปลเป็นภาษา อังกฤษ ๑ ฉบับ อาจารย์แห่งมหาวิทยาลัยในฝรั่งเศสคนหนึ่งกำลังแปลเป็นภาษาฝรั่งเศส ๑ ฉบับ) นั้นผมได้กล่าวไว้มีความตอนหนึ่งว่า

"๑. สิ่งทั้งหลายในโลกนี้เป็นอนิจจังไม่มีสิ่งใดนิ่งคงอยู่กับที่ ทุกสิ่งมีอาการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่หยุดยั้ง

สสารวัตถุที่ประกอบขึ้นโดยพลังของธรรมชาติหรือโดยพลังของมนุษย์ ซึ่งเรามองด้วยตาเปล่า อาจเห็นว่าไม่เคลื่อนไหวนั้น ความจริงมีการเคลื่อนไหวภายในตัวของสิ่งนั้น ๆ คือสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเปลี่ยนแปลง จากความเป็นสิ่งใหม่ไปสู่ความเป็นสิ่งเก่า

พืชพันธุ์ รุกขชาติ และสัตว์ชาติทั้งปวง รวมทั้งมนุษยชาติที่มีชีวิตนั้น เมื่อได้เกิดมาแล้วก็เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงโดยเจริญเติบโตขึ้นตามลำดับ จนถึงขีดที่ไม่อาจเติบโตได้อีกต่อไปแล้วก็ดำเนินสู่ความเสื่อมและสลายในที่สุด

ชีวิตย่อมมีด้านบวกกับด้านลบมีส่วนที่เกิดใหม่ซึ่งเจริญงอกงามกับส่วนเก่าที่เสื่อมซึ่งกำลังดำเนินไปสู่ความสลายแตกดับ ด้านบวกหรือด้านลบหรือสิ่งใหม่กับเก่าย่อมโต้อยู่ในตัวภายในชีวิตนั่นเอง ซึ่งทำให้ชีวิตมีการเคลื่อนไหว

๒. มนุษยสังคม หรือเรียกสั้น ๆ ว่า สังคม ก็มิอาจหลีกเลี่ยงให้พ้นไปจากกฎแห่งอนิจจังดังกล่าวข้างต้น กล่าวคือ สังคมมีอาการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่หยุดยั้ง สังคมย่อมมีด้านบวกกับด้านลบภายในสังคมนั่นเอง คือมีสภาวะใหม่ที่เจริญงอกงามและสภาวะเก่าที่เสื่อม ซึ่งดำเนินไปสู่ความแตกดับ

สังคมของมนุษย์มีพลังใหม่ซึ่งเป็นด้านบวก และมีพลังเก่าซึ่งเป็นด้านลบที่ปะทะกันอยู่ อันทำให้สังคมเคลื่อนไหวไปทำนองเดียวกันกับสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายตามกฎธรรมชาติ พลังเก่าเสื่อมสลายไป ระบบสังคมของพลังเก่าก็เสื่อมสลายไปด้วย พลังใหม่ที่เจริญเติบโต ระบบสังคมของพลังใหม่ก็เจริญเติบโตไปด้วย สภาวะเก่าหลีกเลี่ยงจากความเสื่อมสลายไปไม่พ้น ส่วนสภาวะใหม่ก็ต้องดำเนินไปสู่ความเจริญ ซึ่งพลังเก่าไม่อาจต้านทานไว้ได้ ดังนั้นสภาวะใหม่ย่อมได้รับชัยชนะต่อสภาวะเก่าในวิธีแห่งการปะทะระหว่างด้านบวกกับด้านลบตามกฎธรรมชาติ

สภาวะใหม่ที่ได้ชัยชนะต่อสภาวะเก่านั้น มิอาจรักษาความเป็นสภาวะใหม่ไว้ได้ตลอดกัลปาวสาน เพราะสภาวะใหม่นั้นก็ต้องดำเนินไปตามกฎแห่งอนิจจัง คือเมื่อเติบโตจนถึงขีดที่ไม่อาจเจริญต่อไปอีกแล้ว ก็ดำเนินเข้าสู่ความเสื่อม โดยมีสภาวะที่ใหม่ยิ่งกว่าเกิดมาปะทะและได้ชัยชนะรับช่วงเป็นทอด ๆ ไป

๓. ในระยะหัวต่อหัวเลี้ยวระหว่างระบบเก่ากับระบบใหม่นั้น เราอาจเห็นในบางสังคมว่าระบบเก่าที่สลายไปแล้ว ได้กลับฟื้นคืนชีพขึ้นมาอีกทั้งระบบหรือส่วนใดส่วนหนึ่งของระบบ ดูประหนึ่งว่าระบบเก่าหรือส่วนของระบบเก่าจะวกกลับมาตั้งมั่นอยู่ต่อไป และคล้ายกับเป็นวิถีที่แย้งกฎแห่งอนิจจัง

แต่สิ่งที่ลวงตาเช่นนั้น เป็นเพียงชั่วคราวตามวิถีแห่งการปะทะในระยะหัวต่อหัวเลี้ยว ทั้งนี้ก็เพราะระบบเก่ายังคงมีพลังที่ตกค้างอยู่ จึงดิ้นรนตามกฎที่ว่า "**สิ่งที่กำลังจะตายย่อมดิ้นรนเพื่อคงชีพ**" การต่อสู้ทำนองนี้อาจเป็นไปได้หลายยก โดยต่างฝ่ายต่างผลัดกันชนะผลัดกันแพ้ ระบอบของสังคมในระยะหัวต่อเช่นนั้นย่อมมีลักษณะปลีกย่อยต่าง ๆ ที่ได้รับการแก้ไขให้เหมาะแก่สถานการณ์ของฝ่ายชนะ **แต่ในที่สุดพลังเก่าพร้อมทั้งระบบก็หลีกเลี่ยงไปไม่พ้นจากกฎแห่งอนิจจัง** และระบบใหม่ที่ได้ชัยชนะนั้นก็ดำเนินไปตามกฎอันเดียวกัน โดยมีระบบที่ใหม่ยิ่งกว่ารับช่วงเป็นทอด ๆ ต่อไป ดังที่ปรากฏตามรูปธรรมของมนุษยสังคมมากหลายในสากลโลก

เมื่อกล่าวถึงพลังตกค้างแห่งระบบเก่า เราจำต้องทำความเข้าใจว่า พลังตกค้างนั้นมิใช่บุคคลในวรรณะเก่าเสมอไป เพราะบุคคลในวรรณะเก่าบางคนเป็นผู้ก้าวหน้าที่มองเห็นกฎแห่งอนิจจัง ถือเอาประโยชน์ส่วนรวมของสังคมเหนือกว่าประโยชน์ของวรรณะโดยเฉพาะเป็นผู้ที่มีศีลมีสัตย์ซึ่งสมควรได้รับความเคารพสรรเสริญ นักปราชญ์ซึ่งเป็นต้นฉบับแห่งวิทยาศาสตร์ทางสังคมสมัยใหม่กล่าวไว้ตามรูปธรรมที่เห็นจริงว่า

ในที่สุด ขณะที่การต่อสู้ของวรรณะจวนจะถึงคราวเด็ดขาด ความเสื่อมสลายกำลังดำเนินไปภายในวรรณะปกครอง ที่จริงนั้นคือภายในสังคมเก่าทั้งกระบวนการ ดั่งว่านั้นรุนแรงและเกรี้ยวกราด จึงมีชนในวรรณะปกครองส่วนน้อยส่วนหนึ่งละทิ้งวรรณะของตน และเข้ามาร่วมวรรณะอภิวัฒน์ซึ่งเป็นวรรณะที่กุมอนาคตไว้ในมือ ดั่งเช่นเดียวกับในสมัยก่อน ซึ่งส่วนหนึ่งของวรรณะขุนนางได้ไปเข้ากับวรรณะเจ้าสมบัติ (นายทุนสมัยใหม่) ดังนั้น ในสมัยนี้ส่วนหนึ่งของวรรณะเจ้าสมบัติก็ไปเข้าข้างวรรณะผู้ไร้สมบัติ โดยเฉพาะส่วนหนึ่งของวรรณะเจ้าสมบัติผู้มีปัญญาที่ได้พยุงตนขึ้นสู่ระดับที่เข้าใจทฤษฎีแห่งขบวนวิวรรตการทั้งปวง

ในทางตรงกันข้ามกับบุคคลที่กล่าวในวรรคก่อน ความจริงก็ปรากฏว่ามีบุคคลซึ่งดูเหมือนจะเป็นวรรณะใหม่แต่ไม่เข้าใจกฎแห่งอนิจจัง โดยถือว่าสภาวะเก่าเป็นของถาวร และไม่พอใจในการพัฒนาของสภาวะใหม่ที่ต้องเป็นไปตามกฎธรรมชาติ บุคคลจำพวกนี้อาจไม่ใช่หน่อเนื้อเชื้อไขของวรรณะเก่า แต่บำเพ็ญตนเป็นสมุนของพลังเก่า ยิ่งกว่าบุคคลแห่งอันดับสูงของวรรณะเก่า ทั้งนี้ก็เพราะพลังเก่าที่สลายไปนั้นได้สูญสิ้นไปเฉพาะรูปภายนอกของระบอบการเมือง แต่บุคคลเก่ายังแฝงอยู่ในกลไกอำนาจรัฐและอำนาจเศรษฐกิจ ซึ่งยังคงมีทรรศนะทางสังคมตามระบอบเก่าที่ล้าหลัง สิ่งที่ตกค้างของระบอบเก่าชนิดนี้มีทรรศนะที่ผิดจากกฎธรรมชาติยิ่งกว่าบุคคลก้าวหน้าแห่งวรรณะเก่าเอง ฉะนั้น จึงดำเนินโต้กฎธรรมชาติและกฎแห่งอนิจจังดึงสังคมให้ถอยหลังเข้าคลองยิ่งกว่าพวกถอยหลังเข้าคลองที่จำต้องเป็นไปตามสภาวะของเขา แต่อย่างไรก็ตาม การดึงให้สังคมถอยหลังก็เป็นไปเพียงชั่วคราว เพราะในที่สุดกฎแห่งอนิจจังต้องประจักษ์ขึ้น"

สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี

๒๖ ธันวาคม ๒๕๑๖

เรียน ท่านปรีดี พนมยงค์

ผมได้รับหนังสือของท่าน ลงวันที่ ๘ เดือนนี้ พร้อมทั้งบทความที่แนบมาแล้ว ขอขอบพระคุณ.

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

(นายสัญญา ธรรมศักดิ์)

นายกรัฐมนตรี

รับ ร ม.๑.๒๕๑๗

AIR MAIL

His Excellency
Mr. Pridi Banomyong
173, Avenue Aristide-Briand,
92 - Antony,
FRANCE.

AIR MAIL

BY AIR MAIL
PAR AVION

Government House, Bangkok, THAILAND. Pk. 3.

THAILAND R สำนักทำเนียบฯ BANGKOK No. 08375

สาส์นถึงรองนายกรัฐมนตรี

ข้าพเจ้าเห็นว่าทุกอาชีพย่อมมีนักวิชาการของตน และมีปัญญาพอวินิจฉัยได้ว่า ร่างรัฐธรรมนูญใดเป็นประโยชน์แก่อาชีพของตนและแก่ส่วนรวมของชาติ ข้าพเจ้าได้เคยชี้แจงแก่นักเรียนไทยในอังกฤษในการชุมนุมที่สมาคมนั้นเรียกว่า "สภากาแฟ" ซึ่งดำเนินไปเมื่อวันที่ ๒๖ และ ๒๗ ก.ค. ๒๕๑๖ นั้น ขอให้นักเรียนทุกคนซึ่งมีความรู้ทางทฤษฎีสูงเพียงใดก็ตาม จงอย่าประมาทปัญญาของมวลราษฎรที่แม้จะอ่านหนังสือไม่ออก แต่มีความสันทัดจัดเจนในทางปฏิบัติ ซึ่งนักเรียนควรศึกษาเพราะมีหลายปัญหาที่ตำราทางทฤษฎีไม่กล่าวไว้ แต่เราสามารถศึกษาได้จากมวลราษฎร

สาส์นถึงรองนายกรัฐมนตรี

ซานกรุงปารีส

วันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๑๖

เรียน ฯพณฯ สุกิจ นิมมานเหมินท์ รองนายกรัฐมนตรี

ข้าพเจ้าในฐานะราษฎรคนหนึ่งและในฐานะรัฐบุรุษอาวุโส ตามประกาศพระบรมราชโองการลงวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ซึ่งข้าพเจ้าดำรงตำแหน่งนี้มาโดยถูกต้องตามกฎหมายจนถึงขณะนี้ ได้เสนอความเห็นต่อนายกรัฐมนตรีโดยจดหมายลงวันที่ ๘ เดือนนี้แล้ว ๑ ฉบับ (สำเนาเอกสารหมายเลข ๑) หวังว่านายกรัฐมนตรีคงได้แจ้งให้ท่านและรัฐมนตรีในคณะทราบแล้ว

บัดนี้ข้าพเจ้ามีเรื่องเพิ่มเติมขอเสนอผ่านมาทางท่าน เพราะเห็นว่าท่านเป็นผู้หนึ่งที่มีความรู้ในทางวิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และการเมือง และได้มีประสบการณ์ในการเลือกตั้งและรัฐธรรมนูญหลายฉบับ จึงสามารถใช้ความคิดอาศัยกฎวิทยาศาสตร์มาประยุกต์กับวิทยาศาสตร์สังคมให้เป็นสัจจะได้ เมื่อท่านพิจารณาแล้วโปรดเสนอนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีในคณะด้วย เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของมวลราษฎร จะเป็นพระคุณมาก

อนึ่ง เรื่องนี้เป็นปัญหาที่ปวงชนจะต้องพิจารณา ฉะนั้นข้าพเจ้าจึงขออนุญาตมอบสำเนาจดหมายนี้ให้แก่ราษฎรที่สนใจด้วย

๑. กระแสข่าวที่ยืนยันโดยหนังสือพิมพ์ไทยรัฐฉบับ ๘ ธันวาคม ๒๕๑๖ คอลัมน์ "งาแซง" ว่าคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญในการประชุมครั้งที่ ๑๖ ได้มีมติเด็ดขาดให้ใช้วิธี "รวมเขต" ในการเลือกตั้ง

จึงเป็นอันว่าเสียงข้างมากในคณะกรรมการนั้นเห็นชอบด้วยกับฝ่ายที่ต้องการให้ใช้วิธี "รวมเขต" ซึ่งตรงกับความประสงค์ของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ซึ่งรับสนองพระบรมราชโองการรัฐธรรมนูญชั่วคราว ๙ พ.ย. ๒๔๙๐ มาตรา ๙๗ ที่บัญญัติว่า

".....วิธีเลือกตั้งให้ใช้วิธีรวมเขตจังหวัด" นับว่าเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ชาติไทยที่ใช้วิธีเลือกตั้งแบบ "รวมเขต" รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ก็รับมรดกวิธีนั้น โดยบัญญัติไว้ในมาตรา ๘๖ ว่า

"การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนให้ใช้วิธีลงคะแนนออกเสียงโดยตรงและลับและวิธีรวมเขต"

การร่างรัฐธรรมนูญ ๒๔๙๒ นั้นมีสิ่งที่เรียกว่า "สภาร่างรัฐธรรมนูญ" จำนวนสมาชิก ๔๐ คน ตั้งโดยรัฐสภาตามฉบับใต้ตุ่มจากวุฒิสมาชิกตามฉบับใต้ตุ่ม ๑๐ คน จากผู้แทนรวมเขตตามฉบับใต้ตุ่ม ๑๐ คน จากนอกสภา ๒๐ คน ในจำนวนนั้นมีสมาชิกประชาธิปัตย์เป็นฝ่ายข้างมาก ซึ่งรวมทั้ง ม.ร.ว.เสนีย์ ฯ ด้วย ผมหวังว่าท่านรองนายกฯเข้าใจดีถึงสิ่งที่เรียกว่า "สภาร่างรัฐธรรมนูญ" นั้นคือ "คณะกรรมาธิการวิสามัญ" ของรัฐสภาฉบับใต้ตุ่มนั่นเอง และเมื่อร่างเสร็จแล้วก็เสนอรัฐสภาที่ตั้งขึ้นโดยรัฐธรรมนูญใต้ตุ่มนั่นเองเป็นผู้พิจารณาลงมติให้เสนอคณะทำหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ลงนามเป็นรัฐธรรมนูญ ๒๔๙๒

ฉะนั้นฝ่ายประชาธิปัตย์ซึ่งรวมทั้ง ม.ร.ว.เสนีย์ฯ จึงมีความประสงค์ตรงกันกับจอมพล ป.พิบูลสงคราม

และคณะรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ ซึ่งมีจอมพลถนอมและจอมพลประภาสร่วมด้วยนั้นในวิธีเลือกตั้งแบบ "รวมเขต"

ต่อจากนั้นมาจนกระทั่งรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๑ โดยจอมพลถนอมกับจอมพลประภาสเป็นนายกฯกับรองนายกรัฐมนตรีนั้น ก็ใช้วิธีเลือกตั้งแบบ"รวมเขต" ต่อมาเมื่อรัฐบาลซึ่งนายสัญญาธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรีได้แถลงว่าจะต้องจัดให้มีรัฐธรรมนูญใหม่และกฎหมายเลือกตั้งภายใน ๖ เดือน ม.ร.ว. เสนีย์ฯ ก็ได้แถลงข่าวในหนังสือพิมพ์ว่าต้องการมีการเลือกตั้งแบบ "รวมเขต" ฉะนั้นเมื่อคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญที่ตั้งขึ้นโดยรัฐบาลปัจจุบันได้ลงมติเด็ดขาดแล้วให้มีการเลือกตั้งแบบ "รวมเขต" จึงนับได้ว่าตรงกับความประสงค์ของจอมพล ป.พิบูลฯ, จอมพลถนอม, จอมพลประภาส, ม.ร.ว.เสนีย์ฯ กับชาวประชาธิปัตย์แล้ว

ท่านรองนายกฯ ย่อมทราบประวัติการเลือกตั้งว่า การเลือกตั้งผู้แทนราษฎรครั้งแรกเมื่อ ๑๕ พ.ย. ๒๔๗๖ นั้น ดำเนินการตาม พ.ร.บ. ว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในระหว่างเวลาที่ใช้บทเฉพาะกาลในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม แก้ไขเพิ่มเติม ๒๔๗๖ เป็นการเลือกตั้งโดยทางอ้อม คือราษฎรเลือกผู้แทนตำบลก่อน แล้วให้ผู้แทนตำบลเลือกผู้แทนราษฎรอีกชั้นหนึ่ง, การเลือกตั้งผู้แทนราษฎรครั้งที่ ๒ เมื่อ ๗ พ.ย. ๒๔๘๐ ได้ดำเนินตาม พ.ร.บ.นั้นที่แก้ไขเพิ่มเติมให้ราษฎรเลือกตั้งผู้แทนโดยตรงโดยใช้วิธี "แบ่งเขต" จังหวัดที่มีพลเมืองมาก ออกเป็นเขต ๆ เขตหนึ่งเลือกตั้งผู้แทนราษฎรได้ ๑ คน, การเลือกตั้งผู้แทนราษฎรครั้งที่ ๓ เมื่อ ๑๒ พ.ย. ๒๔๘๑ ใช้วิธี "แบ่งเขต" อย่างครั้งที่ ๒ ผู้แทนชุดนี้อยู่ในตำแหน่งตลอดเวลาที่ประเทศไทย อยู่ในสถานะสงคราม, การเลือกตั้งครั้งที่ ๔ เมื่อ ๖ ม.ค. ๒๔๘๙ ใช้วิธีแบ่งเขตอย่างครั้งก่อน ๆ การเลือกตั้งครั้งที่ ๕ เมื่อ ๕ ส.ค. ๒๔๘๙ อาศัยความตามมาตรา ๙๑ แห่งรัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙ ที่บัญญัติว่า"...ให้มีการแบ่งเขตเลือกตั้งในจังหวัดหนึ่งๆ ซึ่งมีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนเพิ่มขึ้นกว่า ๑ คน ให้มีจำนวนราษฎรใกล้เคียงกันเท่าที่จะแบ่งได้" (ท่านรองนายกฯ ได้รับเลือกจากองค์การเลือกตั้งของราษฎรให้เป็นพฤฒสมาชิก คงทราบหลักการตามรัฐธรรมนูญนี้ได้ดี)

๒.๑ ตามข่าวหนังสือพิมพ์ประชาธิปไตยฉบับที่ ๔ ธ.ค.ปีนี้ กรรมการร่างรัฐธรรมนูญฝ่ายเห็นควร "รวมเขต" ให้เหตุผลว่า

> "ถ้าเลือกแบบแบ่งเขตจริงจะได้คน ๒ จำพวก คือพวกประชาชนไม่ปรารถนาแต่มีเงินจะซื้อพรรคโดยไม่ต้องขอความนิยมจากประชาชน และพวกที่สองคือนักวิชาการศักดินาหรือขุนนางที่อยากเป็นผู้แทน แต่ไม่กล้าสู้หน้าประชาชน เป็นนักวิชาการขี้ขลาดที่เกาะชายกางเกงหัวหน้าพรรคเป็นการปล้นอำนาจปวงชนซึ่งถูกปล้นมา ๔๐ ปีแล้ว"

สิ่งละอันพันละน้อยของคำกล่าวข้างบนนั้นตรงกับคำพูดของคนบางคนที่ดำเนินเป็นระยะ ๆ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๐ เป็นต้นมา และข้อเขียนในหนังสือพิมพ์สยามรัฐบ้าง จึงมีข้อขัดแย้งอยู่ภายในตัวของคำพูดและข้อเขียนนั้นๆ เอง และขัดต่อข้อเท็จจริงที่ประจักษ์และเป็นการบริภาษไปถึง "ผู้แทนราษฎรชั่วคราว" เมื่อ ๔๐ ปีก่อนนั้นด้วย และขัดต่อหลักวิชาสถิติซึ่งจะต้องนำมาประยุกต์แก่การเลือกตั้งที่ฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายค้านสำคัญรับรองว่าเป็นการเลือกตั้งที่บริสุทธิ์ (๑๕ ธ.ค. ๒๕๐๐ สมัยนายพจน์ สารสิน นอกนั้นฝ่ายค้านสำคัญว่าไม่บริสุทธิ์ ยกเว้นสมัยรัฐบาลประชาธิปัตย์ เมื่อ ๒๔๙๐) ซึ่งผู้ใช้ความคิดทางวิทยาศาสตร์และคำนวณสามารถรู้ความจริงว่าราษฎรไทยได้แสดงประชามติโดยตรงและโดยปริยายแล้วจากร้อยละของผู้มีสิทธิออกเสียงที่มาลงคะแนนว่าพอใจในวิธีแบ่งเขตหรือรวมเขต

ดังนั้นข้าพเจ้าจึงขอชี้แจงเพื่อสัจจะตามข้อเท็จจริงที่ประจักษ์ และตามหลักวิชาสถิติประยุกต์

ทางรัฐศาสตร์ไว้ในข้อต่อๆ ไป

๒.๒ ข้าพเจ้าหวังว่ามวลราษฎรจำนวนมากยังจำได้ว่าการเลือกตั้งวิธี"รวมเขต" เป็นครั้งแรกในประวัติการณ์ของชาติไทยเมื่อวันที่ ๒๙ ม.ค. ๒๔๙๑ ภายใต้ดำเนินการของรัฐบาลประชาธิปัตย์ ซึ่งมีนายควง ฯ เป็นนายกรัฐมนตรี และ ม.ร.ว.เสนีย์ ฯ เป็นรัฐมนตรีด้วยผู้หนึ่งนั้น เมื่อเลือกตั้งได้ผู้แทนชนิดดีตามเหตุผลของกรรมการฯ ดังกล่าวนั้น รัฐบาลฝ่ายประชาธิปัตย์ได้เป็นรัฐบาลอีกครั้งหนึ่งเมื่อ ๒๑ ก.พ. ปีนั้นครั้นถึงวันที่ ๗ เม.ย. ปีนั้นเองรัฐบาลประชาธิปัตย์ก็ลาออกเพราะนายทหารเพียง ๔-๕ คนขอให้ลาออก ในวันรุ่งขึ้นคือ ๘ เม.ย. จอมพล ป.พิบูล ฯ ได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรี

ครั้นถึงวันที่ ๒๑ เม.ย. รัฐบาลพิบูลฯขอความไว้วางใจจากรัฐสภา เพราะตามมาตรา ๗๗ แห่งรัฐธรรมนูญชั่วคราว ๒๔๙๐ (ใต้ตุ่ม) บัญญัติไว้ว่าให้รัฐสภาอันประกอบด้วยวุฒิสมาชิกและสภาผู้แทนประชุมร่วมกันเป็นผู้ลงมติให้ความไว้วางใจในการที่รัฐบาลดำเนินการบริหารราชการแผ่นดิน วุฒิสมาชิกครั้งนั้นเป็นผู้ที่รัฐบาลประชาธิปัตย์เองเป็นผู้รับสนองฯ แต่งตั้ง ส่วนสมาชิกสภาผู้แทนได้รับเลือกตั้งโดยวิธี "รวมเขต" ในวันประชุมนั้นจึงมีสมาชิกทั้งสองสภามาประชุมร่วมกันจำนวน ๑๖๙ คน มีการพูดกันมากในที่ประชุม แต่ครั้นถึงเวลาลงมติมีผู้กล้าลงมติเพียง ๙๖ คนเท่านั้น วุฒิสมาชิกและผู้แทนนอกนั้นเผอิญมีธุระไปห้องน้ำบ้าง ไปพักผ่อนที่สโมสรรัฐสภาบ้างเพราะพูดมาเหนื่อยแล้ว บางคนถือคติว่า "พูดไปสองไพเบี้ย นิ่งเสียตำลึงทอง" ผลการลงมติคือให้ความไว้วางใจรัฐบาล ๗๐ คะแนน ไม่ให้ความไว้วางใจเพียง ๒๖ คะแนนเท่านั้น *ขอให้สังเกตว่าผู้กล้าคัดค้าน ๒๖ คน นี้มิใช่สมาชิกประชาธิปัตย์ทั้งหมดเพราะประชาธิปัตย์มีจำนวนมากกว่านั้น* ฉะนั้นจึงมีผู้แทนอิสระ,ผู้แทนพรรคสหชีพ, ผู้แทนแนวรัฐธรรมนูญ ที่เคยสมัครโดยวิธีแบ่งเขตตามรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ ร่วมอยู่ด้วย ชนรุ่นใหม่ควรใช้ความคิดตามตรรกวิทยาสามัญชนว่า เหตุไฉนผู้แทนชนิดรวมเขตซึ่งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญถือว่าเป็นคนที่ประชาชนปรารถนาและไม่ขี้ขลาดจึงด้อยกว่าผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๑ ซึ่งเลือกตั้งโดยวิธีแบ่งเขตประกอบด้วยสมาชิกประเภทที่ ๒ ซึ่งคนบางจำพวกเกลียดชังนักหนานั้นจึงกล้าร่วมสู้รัฐบาลพิบูลฯ เมื่อ ๒๔๘๗ คัดค้าน พ.ร.บ.ที่รัฐบาลพิบูลฯเสนอจัดตั้งนครหลวงเพชรบูรณ์และพุทธบุรีมณฑล ซึ่งได้เกณฑ์ราษฎรไปทำงานในบริเวณที่สมัยนั้นมีไข้จับสั่นชุกชุม อันเป็นเหตุให้รัฐบาลพิบูลฯ แพ้คะแนนเสียงในสภาผู้แทนราษฎรแล้วต้องลาออก

๒.๓ เมื่อได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ๒๔๙๒ ซึ่งมีผู้อ้างว่าเป็นประชาธิปไตยมากที่สุด อาทิมีวุฒิสมาชิกซึ่งประธานองคมนตรีรับสนองฯ แต่งตั้ง และในบทเฉพาะกาลได้ยกยอดวุฒิสมาชิกซึ่งรัฐบาลประชาธิปัตย์รับสนองฯแต่งตั้งตามฉบับใต้ตุ่มนั้นให้เป็นวุฒิสมาชิกตามฉบับ ๒๔๙๒ ด้วยนั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่งเมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๔๙๒

รัฐธรรมนูญ ๒๔๙๒ มาตรา ๑๔๖ บัญญัติให้คณะรัฐมนตรีที่เข้าบริหารราชการแผ่นดินต้องแถลงนโยบายต่อวุฒิสภาและสภาผู้แทน สภาผู้แทนเท่านั้นมีอำนาจลงมติให้หรือไม่ให้ความไว้วางใจ ส่วนวุฒิสภามีอำนาจตั้งข้อสังเกตไปยังสภาผู้แทนเพื่อประกอบการพิจารณาในการลงมตินั้นได้

รัฐบาลพิบูล ฯ ได้เริ่มแถลงนโยบายต่อสภาผู้แทนเป็นเวลา ๑๑ วัน นับตั้งแต่ ๖ ก.ค.ปีนั้น และแถลงในวุฒิสภาอีก ๓ วัน แล้วกลับมาลงมติในสภาผู้แทน ผลปรากฏว่าเมื่อวุฒิสมาชิกซึ่งบางคนถือว่าได้รับแต่งตั้งตามระบอบประชาธิปไตยที่สุดนั้น อภิปรายจบแล้วแต่ไม่มีข้อสังเกตไปยังสภาผู้แทนเพื่อประกอบการพิจารณาลงมติ ต่อมาในวันที่ ๒๙ เดือนนั้นสภาผู้แทนซึ่งสมาชิกได้รับเลือกตั้งตามวิธีรวมเขต ได้ประชุมเพื่อลงมติ มีผู้มาประชุม ๑๐๒ คน มีผู้ให้ความไว้วางใจ รัฐบาลพิบูล ๖๓ คน ไม่ให้ความไว้วางใจ ๓๑ คน จึงมีผู้ถือคติ "อุเบกขา" ๘ คน *ในจำนวนคนที่กล้าไม่ให้ความไว้วางใจรัฐบาลพิบูลนั้น*

มีบุคคลสังกัดพรรคสหชีพ, แนวรัฐธรรมนูญ, อิสระ ที่เคย สมัครเป็นผู้แทนสมัยแบ่งเขตหลายคน มิใช่เพียงแต่สมาชิกประชาธิปัตย์เท่านั้นตามเหตุผลที่กล่าวในข้อ ๒.๒

๒.๔ ข้าพเจ้าเป็นผู้หนึ่งที่ได้รับเลือกจากราษฎร เป็นผู้แทนราษฎรพระนครศรีอยุธยาเขต ๒ เมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๔๘๙ และมีผู้แทนราษฎรมากหลายที่ได้รับการเลือกตั้งจากราษฎรโดยวิธีแบ่งเขต ๔ ครั้ง ก่อนมีวิธีรวมเขตใน พ.ศ. ๒๔๙๐ นั้น ขอให้ราษฎรในเขตที่เลือกตั้งนั้น โปรดวินิจฉัยคำกล่าวของกรรมการฝ่ายรวมเขตว่ามีเหตุผลสมควรหรือไม่ที่จะประนามเราตามคำกล่าวอ้างนั้น ในจำนวนผู้ที่ได้รับเลือกตั้งโดยวิธีแบ่งเขตเมื่อ ๖ ม.ค. ๒๔๘๙ นายควง ฯ ได้รับเลือกเป็นผู้แทนราษฎรพระนครเขต ๒ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ฯ เป็นผู้แทนราษฎรพระนครเขต ๓, ต่อมาในการเลือกตั้งวิธีแบ่งเขตเมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๔๘๙ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ก็ได้รับเลือกเป็นผู้แทนพระนครเขต ๑ นิสิตนักศึกษามวลราษฎรน่าคิดว่าราษฎรในขณะนั้นมีความเห็นอย่างไรต่อท่านทั้งสาม แต่กรรมการร่างรัฐธรรมนูญอาจถือว่าเป็นข้อยกเว้นเพราะภายหลังรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ แล้วท่านทั้งสามสมัครเป็นผู้แทนตามวิธีรวมเขต

๒.๕ ท่านนายก ฯ ท่านรองนายก ฯ และท่านรัฐมนตรีอีกหลายท่านที่เคยศึกษาในต่างประเทศ เช่นประเทศอังกฤษและประเทศอื่นที่มีการเลือกตั้งวิธีแบ่งเขต ซึ่งราษฎรรู้จักระบบเลือกตั้งหลายชั่วคนก่อนท่านและข้าพเจ้าเกิดหลายร้อยปีนั้น คงทราบบ้างว่าคนอังกฤษและคนในประเทศที่ท่านเคยศึกษามีความเห็นอย่างไรต่อสมาชิกสภาผู้แทนของประเทศนั้น และท่านคงไม่เจาะจงปรักปรำเอาแต่ผู้แทนไทยที่เป็นคนในชาติเดียวกันกับท่าน ซึ่งเลือกตั้งโดยใช้วิธีแบ่งเขตว่าเป็นคนเลวตามที่กรรมการร่างรัฐธรรมนูญกล่าวไว้

๒.๖ การหาว่าผู้แทนราษฎรหรือผู้แทนปลันอำนาจปวงชนมา ๔๐ ปีแล้วนั้น กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิย่อมทราบรายชื่อของผู้แทนราษฎรตั้งแต่วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ เป็นต้นมานั้น เผอิญคำกล่าวว่าปลันราษฎรมา ๔๐ ปีกว่าแล้วนั้นได้เกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๓ ธ.ค. ปีนี้ จึงมีเวลาเหลืออีก ๖ วันที่ "ผู้แทนราษฎรชั่วคราว" ตั้งขึ้นเมื่อ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ จะครบ ๔๐ ปีภายหลังที่พ้นตำแหน่งเมื่อวันที่ ๙ ธันวาคม ๒๔๗๖ นิสิตนักศึกษานักเรียนชนรุ่นใหม่อีกหลายคนยังไม่รู้จักรายชื่อ ข้าพเจ้าจึงขอนำรายชื่อผู้ที่ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารในนามของคณะราษฎรได้ตั้งให้เป็น "ผู้แทนราษฎรชั่วคราว" จำนวน ๗๐ คน เพื่อทำหน้าที่นิติบัญญัติและควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน ผู้แทนชุดนี้เองที่เป็นผู้พิจารณาลงมติขั้นสุดท้ายในร่างรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. ๒๔๗๕ ก่อนทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ซึ่งหลายเรื่องพระองค์ได้สนพระทัยและพระราชทานพระราชดำริ ในจำนวน ๗๐ นายนั้นมีสมาชิกคณะราษฎรเพียง ๓๓ นายเท่านั้น อีก ๓๗ นายเป็นผู้มีฐานันดรศักดิ์แห่งระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และหลายราชตระกูลในพระราชวงศ์จักรี อาทิ (๑) เจ้าพระยาวงศานุประพัทธ์ (ม.ร.ว.สท้าน) แห่งราชตระกูลสนิทวงศ์ผู้ซึ่งเป็นพระอัยกาของสมเด็จพระบรมราชินีนาถองค์ปัจจุบัน นอกจากท่านเป็นผู้แทนราษฎรชั่วคราวแล้ว ท่านยังเป็น "กรรมการราษฎร" และเป็น "เสนาบดี" ชุดแรกของคณะราษฎรด้วย (๒) เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น) แห่งราชตระกูลเทพหัสดิน ซึ่งได้รับเลือกเป็นประธานสภาผู้แทนราษฎรคนแรก ต่อมาท่านเป็นกรรมการราษฎรและเสนาบดีกระทรวงธรรมการอีกครั้งหนึ่ง เพราะคณะราษฎรปรารถนาดำเนินนโยบายขยายการศึกษาประถมศึกษาซึ่งท่านเป็นผู้ริเริ่มให้มี พ.ร.บ. ประถมศึกษา ๒๔๖๔ ขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๖ แต่สิ้นรัชกาลแล้วท่านพ้นจากตำแหน่ง การประถมศึกษาไม่ก้าวไปตามควร คณะราษฎรจึงเชิญท่านให้ดำเนินการก้าวหน้าต่อไป ต่อมาท่านได้รับแต่งตั้งเป็นสมาชิกประเภท ๒ เมื่อ ๙ ธันวาคม ๒๔๗๖ ท่านได้รับเลือกเป็นประธานสภาฯอีกครั้งหนึ่งและดำรงตำแหน่งนี้ต่อมา

อีกจนกระทั่งป่วยจึงขอลาออก (๓) เจ้าพระยาพิชัยญาติ(ดั่น) แห่งราชนิกุลบุนนาค ซึ่งได้รับเลือกเป็นประธานสภาผู้แทนราษฎรต่อจากเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (๔) นอกจากรายชื่อของท่านทั้งสามที่เป็นราชตระกูลและราชินิกุลแล้วก็ยังมีสมาชิกที่เป็นราชตระกูล "อิศรศักดิ์" "เดชาติวงศ์" "อิศรางกูร" และมีราชตระกูลเทพหัสดินอีก ๑ ท่านและราชตระกูลสนิทวงศ์อีก ๒ ท่าน คือ ม.ล.เดช กับ ม.ล.อุดม ซึ่งเป็นพระมาตุลาของสมเด็จพระบรมราชินีนาถองค์ปัจจุบัน

เมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๔๘๘ ม.ร.ว.เสนีย์ แห่งราชตระกูลปราโมชก็ได้รับเลือกจากสมาชิกประเภทที่ ๒ ให้ดำรงตำแหน่งสมาชิกประเภทที่ ๒ ท่านผู้นี้ก็เต็มใจโดยปฏิญาณในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรว่า "จะรักษาและปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญนี้ (หมายถึงรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. ๒๔๗๕)" ต่อมาเมื่อถึงคราวเลือกตั้งวิธีแบ่งเขต ท่านก็สมัคร ตามที่ข้าพเจ้ากล่าวแล้ว

ส่วนพระยามานวราชเสวีนั้นท่านดำรงตำแหน่งผู้แทนราษฎรชั่วคราว, สมาชิกสภาผู้แทนประเภทที่ ๒, พฤฒสมาชิก, ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์,องคมนตรี ท่านเจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศร์เคยดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ และปัจจุบันเป็นองคมนตรี ถ้าหากรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ให้มีวุฒิสภาซึ่งประธานองคมนตรีเป็นผู้เสนอพระมหากษัตริย์ให้ทรงแต่งตั้งวุฒิสมาชิก ในทางพฤตินัยประธานองคมนตรีก็ต้องได้รับความเห็นชอบจาก ๒ ท่านนี้ด้วย หรือในกรณีที่ประธานองคมนตรีไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้จึงให้คนใดใน ๒ ท่านนี้อาจทำหน้าที่ประธานองคมนตรี

๒.๖ เรื่องการโกงปวงชนนั้น ถ้าเกิดขึ้นภายหลังรัฐประหาร ๒๔๙๐ ก็ดี หรือเกิดก่อนวันนั้นแต่คดียังไม่ขาดอายุความก็อยู่ในความรับผิดชอบของรัฐบาลภายหลังรัฐประหารนั้นที่จะต้องดำเนินการและอยู่ในความรับผิดชอบของผู้แทนที่ได้รับเลือกตั้งโดยวิธีรวมเขตและวุฒิสมาชิกที่ได้รับแต่งตั้งตามที่บางคนอ้างว่าเป็นวิธีประชาธิปไตยที่สุดนั้น มีสิทธิเสนอให้รัฐบาลจัดการดำเนินคดีโดยตั้งเป็นกระทู้หรือให้ตั้งคณะกรรมาธิการของสภาฯ สอบสวนได้

ก. นักกฎหมายและนักศึกษากฎหมายรวมทั้งสามัญชนที่ใช้สามัญสำนึกนั้น ถ้าได้ยินคำโฆษณาว่าเกิดการโกงขึ้นในสมัยก่อนรัฐประหาร ๒๔๙๐ แล้วก็ขอให้ถามผู้โฆษณาว่าการโกงนั้นขาดอายุความในสมัยที่ผู้พูดอยู่ในรัฐบาลหรือเป็นวุฒิสมาชิกหรือเป็นผู้แทนโดยวิธีรวมเขตแล้วหรือยัง ถ้ายังไม่ขาดอายุความในสมัยที่ผู้พูดอยู่ในรัฐบาล ก็ขอให้ถามผู้พูด ซึ่งถ้าหากเขาเป็นนักกฎหมายว่าเขารู้อยู่แล้วมิใช่หรือว่าตามกฎหมายลักษณะอาญามาตรา ๒๐๐ บัญญัติว่าพนักงานอัยการ ผู้ว่าคดี พนักงานสืบสวน กระทำการหรือไม่กระทำการอย่างใดในตำแหน่งอันเป็นการมิชอบเพื่อจะช่วยบุคคลหนึ่งใดมิให้ต้องโทษหรือรับโทษน้อยลง ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หกเดือนถึง ๗ ปี ฯลฯ ดังนั้นถ้าผู้โฆษณาเป็นรัฐมนตรีในขณะที่การโกงยังไม่หมดอายุความก็ต้องมีความผิดตามกฎหมายอาญาด้วยเพราะรู้อยู่แล้วว่ามีความผิดเกิดขึ้นแต่ไม่สั่งให้พนักงานดำเนินคดี ผู้โฆษณาจึงเป็นผู้สมรู้ ผู้ใช้สามัญสำนึกก็จะเข้าใจได้ว่าคำโฆษณานั้นเป็นการหลอกลวงให้หลงเชื่อยิ่งกว่าจะพูดโดยมีหลักฐาน

ข. ส่วนผู้แทนที่ได้รับเลือกตั้งวิธีรวมเขตภายหลัง ๒๔๙๐ คนใดรู้เรื่องการโกงแล้วไม่ตั้งกระทู้ให้รัฐบาลดำเนินการ หรือให้สภาฯของตนตั้งคณะกรรมาธิการสอบสวน คนนั้นก็ทำผิดหน้าที่ผู้แทนปวงชน เข้าลักษณะเป็นคนที่ประชาชนไม่ปรารถนาและขี้ขลาดที่จะดำเนินตามรัฐธรรมนูญและกฎหมาย คือเป็นคนดีแต่พูดนอกสภาฯ เพื่อหลอกเด็ก จึงต่างกับกรณีที่รัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎรปฏิบัติมาเมื่อก่อน ๒๔๙๐ คือ

(๑) ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ สมัยที่ พล.ต.อ.อดุล อดุลเดชจรัส เป็นรองนายก

รัฐมนตรีและรัฐมนตรีช่วยว่าการมหาดไทย และอธิบดีกรมตำรวจ ได้เคยสั่งจับรัฐมนตรี ๒ คน ฐานทุจริตต่อหน้าที่ คนหนึ่งถูกศาลตัดสินลงโทษ อีกคนหนึ่งทำอัตวินิบาตกรรมในที่คุมขัง

(๒) เมื่อจอมพล ป. พ้นจากตำแหน่งนายก ฯ แล้วสภาผู้แทนราษฎรสมัยนั้นได้ลงมติตั้งคณะกรรมาธิการพิจารณาการเงินที่จอมพลผู้นั้นจ่ายไป กรรมาธิการพิจารณาแล้ว สภาฯ ได้แจ้งผลการพิจารณาให้รัฐบาลควงสมัยนั้นรับไปดำเนินการเรื่องค้างอยู่จนเสร็จสงครามก็ไม่จัดการ ต่อมาถึงรัฐบาลทวีฯ อยู่ในตำแหน่งแพียง ๑๗ วันก็ไม่มีเวลาพอจัดการ ต่อมารัฐบาลเสนีย์ฯ อยู่ในตำแหน่ง ๔ เดือน ๑๐ วันก็ไม่มีเวลาพอจัดการ ต่อมา มีรัฐบาลควงครั้งที่ ๒ อยู่ในตำแหน่ง ๑ เดือน ๒๓ วัน ก็ไม่มีเวลาพอจัดการ ต่อมาข้าพเจ้าเป็นนายกรัฐมนตรีอยู่ในตำแหน่งเพียง ๓ เดือน ๒๘ วันก็ได้มอบสำนวนให้อธิบดีกรมตำรวจพิจารณาว่ามีหลักฐานหรือไม่ แต่ก็ยังไม่ทันได้รับรายงานจากกรมตำรวจข้าพเจ้าต้องลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี รัฐบาลประชาธิปัตย์ที่ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๑๐ พ.ย. ๒๔๙๐ ก็มิได้ดำเนินเรื่องต่อไปให้ได้ความว่ามีหลักฐานหรือไม่

(๓) เมื่อมีผู้โฆษณาว่าสมาชิกเสรีไทยบางหน่วยใช้เงินของรัฐโดยไม่สุจริต ข้าพเจ้าได้เสนอสภาผู้แทนราษฎรตั้งกรรมาธิการวิสามัญสอบสวนเงินค่าใช้จ่ายของขบวนเสรีไทย คณะกรรมาธิการประกอบด้วยท่านผู้ทรงไว้ซึ่งความยุติธรรมเป็นที่รับรองในวงการศาลคือ

๑) พระยาเทพวิทุรพหุลศรุตาบดี อดีตอธิบดีศาลฎีกาและอดีตเสนาบดีกับอดีตรัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรม
๒) พระยานลราชสุวัจน์ อดีตอธิบดีหลายศาลและอดีตรัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรม
๓) พระยาวิกรมรัตนสุภาษ อดีตอธิบดีศาลฎีกา
๔) พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์ อดีตอธิบดีศาลอาญา อดีตผู้พิพากษาศาลฎีกา และอดีตรัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรม
๕) นายพิชาญ บุลยง (เรอเน กียอง) ที่ปรึกษาคณะกรรมการกฤษฎีกา

เมื่อคณะกรรมการพิจารณาหลักฐานรวมทั้งการบัญชีถี่ถ้วนแล้ว มีมติเป็นเอกฉันท์ว่าสมาชิกเสรีไทยบริสุทธิ์ในการใช้จ่ายเงินของรัฐเพื่องานกอบกู้เอกราชของชาติ (รายงานนี้นายดิเรก ชัยนามได้พิมพ์ต่อท้ายในหนังสือที่ผู้นี้แต่งขึ้นแล้ว และข้าพเจ้าจะพิมพ์ไว้ในหนังสือ "โมฆสงคราม" อีกด้วย)

ค. ท่านรองนายกฯ ยังคงจำได้ว่าเมื่อท่านได้รับเลือกตั้งโดยองค์การเลือกตั้งของราษฎรให้ท่านเป็นพฤฒสมาชิกเมื่อวันที่ ๒๔ พ.ค. ๒๔๘๙ โดยฝ่ายที่เริ่มดำริทำบัญชีชื่อ"ลิสท์" ผู้สมัครในนามประชาธิปัตย์ขึ้นเพื่อหวังเอาชนะแบบ "กินรวบ" ทั้ง ๘๐ ตำแหน่งได้พ่ายแพ้มาเป็น "แพ้รวบ" ต่อฝ่ายแนวร่วมคือสหชีพ, แนวรัฐธรรมนูญ, อิสระ ซึ่งเดิมนั้นพรรคทั้งสามนี้ก็ให้แต่ละพรรคเสนอผู้สมัครแยกย้ายกัน แต่เมื่อสมาชิกประชาธิปัตย์คนหนึ่งนำความลับมาแจ้งแก่บุคคลหนึ่งว่าพรรคประชาธิปัตย์คิด"กินรวบ" เพราะหวังดึงสมาชิกของพรรคอื่นมาร่วมด้วยได้อันจะทำให้คะแนนประชาธิปัตย์ชนะคะแนนของแต่ละพรรคได้เช่นนั้นแล้ว พรรคทั้งสามจึงจำต้องทำแนวร่วมกันส่งผู้สมัคร ๘๐ คนร่วมกันด้วยประนีประนอมระหว่างกันอันเป็นผลให้คะแนนของฝ่ายแนวร่วมสามพรรคเหนือฝ่ายประชาธิปัตย์ ความพ่ายแพ้ของฝ่ายประชาธิปัตย์ก่อให้เกิดความไม่พอใจอย่างมาก จึงมีผู้โฆษณาหลอกเด็กตลอดมาจนปัจจุบันว่าการเลือกตั้งพฤฒสมาชิกครั้งนั้นเป็นการเล่นพรรคเล่นพวกซึ่งเป็นพวกข้าพเจ้าทั้งสิ้น ท่านรองนายก ฯ ย่อมรู้ว่าข้าพเจ้ามิใช่หัวหน้าพรรคใด แต่ละพรรคก็มีหัวหน้าโดยเฉพาะ และเมื่อเลือกตั้งแบบ

พรรคแล้วก็เป็นธรรมดาที่พรรคใดได้คะแนนน้อยก็ต้อง"แพ้รวบ"ทั้งบัญชีชื่อ ท่านรองนายกฯ ย่อมเป็นสักขีได้ดีว่าการเลือกตั้งพฤฒสมาชิกครั้งนั้นบริสุทธิ์

เมื่อการเลือกตั้งเสร็จไปเพียง ๑๖ วันเท่านั้นคือวันที่ ๙ มิถุนายน รัชกาลที่ ๘ ได้สวรรคต ผู้ที่ไม่มีจิตใจนักกีฬาทางการเมืองได้ถือเอาการสวรรคตนั้นเป็นเครื่องโจมตีใส่ร้ายข้าพเจ้าทั้งทางสิ่งพิมพ์เลว และที่พวกเขาเรียกว่า "หนังสือพิมพ์ปาก" พร้อมทั้งให้คนร้องตะโกนที่โรงภาพยนต์ว่า"ปรีดีฆ่าในหลวง" และร่วมมือกับคณะรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ และโฆษณาใส่ร้ายข้าพเจ้าตลอดมาจนกระทั่งข้าพเจ้ามาอยู่ในฝรั่งเศสเมื่อ ๒๕๑๓ แล้ว สยามรัฐกับพวกก็ลงข้อความใส่ร้ายข้าพเจ้าอีก ข้าพเจ้าจึงจำต้องมอบให้นายวิชา กันตามระ เป็นตัวแทนฟ้อง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์กับพวกต่อศาลซึ่งในที่สุดจำเลยยอมขอขมา ดังปรากฏในหนังสือที่นายเปรื่อง ศิริภัทร์ อดีตผู้ถวายพระอักษรภาษาไทยรัชกาลที่ ๘ ได้รวบรวมสำนวนศาลพิมพ์ขึ้นเป็นเล่มแล้ว ต่อมาภายหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคมก็มีนักเขียนประจำสยามรัฐบางคนเขียนสาปแช่งคนมีอายุที่อยู่ในต่างประเทศเวลานี้หาว่าไม่เคารพสถาบันพระมหากษัตรย์จะต้องตายในต่างประเทศอย่างจอมพล ป.พิบูลสงคราม

ตามพฤติการณ์ดังกล่าวมาแล้วย่อมแสดงว่ารัฐบาลประชาธิปัตย์ซึ่งนายควงเป็นนายกรัฐมนตรีและ ม.ร.ว.เสนีย์ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๑๐ พ.ย. ๒๔๙๐ นั้น ย่อมไม่มีความปรานีแก่ข้าพเจ้าที่พ้นตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว ถ้าหากมีการโกงในสมัยข้าพเจ้าเพราะการโกงโดยทุจริตของบุคคลใดที่เป็นพนักงานหรือผู้แทนต้องระวางโทษจำคุกกว่า ๑๐ ปี หรืออาจถึงจำคุกตลอดชีวิตหรือประหารชีวิต อายุความระหว่าง ๑๐ ถึง ๒๐ ปี ข้าพเจ้าพ้นจากตำแหน่งนายกฯ ๒๒ ส.ค. ๒๔๘๙ พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ พ้นจากตำแหน่งนายกฯ ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ ถ้ามีการโกงในสมัยข้าพเจ้าและพล.ร.ต.ถวัลย์ฯ คดีก็ยังไม่ขาดอายุความขณะที่รัฐบาลประชาธิปัตย์ดำรงหน้าที่ เหตุใดรัฐบาลประชาธิปัตย์นั้นจึงไม่ดำเนินตามกฎหมาย แม้ข้าพเจ้าจะไม่อยู่ในประเทศไทย แต่ผู้แทนที่ถูกหาว่าโกงต่างๆ รวมทั้งโกงจอบโกงเสียมก็ยังอยู่ในประเทศไทย รัฐบาลก็ดำเนินคดีได้ โดยเฉพาะรัฐบาลนั้นก็มีนักกฎหมายลือชื่อร่วมในคณะรัฐบาลนั้นและในคณะรัฐบาลต่อมารวมทั้งในคณะของจอมพลสฤษดิ์ ถนอม ประภาส *เช่นพระยาอรรถการีย์นิพนธ์ พี่ชายนายเล็ก จุณนานนท์ อัยการคดีสวรรคต พระดุลยพากย์สุวมันฑ์ ผู้พิพากษาศาลฎีกาคดีสวรรคตที่ยังมีชีวิตเหลืออยู่คนเดียว และยังมีพระพินิจชนคดี กับหลวงแผ้วพาลชนผู้สามารถทำสำนวนคดีสวรรคต*

๓. เท่าที่ข้าพเจ้าสดับตรับฟังข่าวที่ได้มาทางหนังสือหลายฉบับ ไม่ปรากฏว่ากรรมการร่างรัฐธรรมนูญผู้ใดได้แถลงถึงความจัดเจนของตนว่า จากสถิติผู้มีสิทธิออกเสียงได้มาลงคะแนนร้อยละเท่าใด โดยจำแนกเป็นจังหวัดรวมเขต, จังหวัดแบ่งเขตและจังหวัดมีพลเมืองน้อยที่มีผู้แทนได้คนเดียว ซึ่งตามวิชาสถิติให้อนุโลมเสมือนเลือกตั้งในเขตที่ถ้ามีการแบ่งเขตก็เป็นการเลือกตั้งในเขตหนึ่งๆ นั้น มีผู้มาลงคะแนนร้อยละเท่าใด เพื่ออาศัยเป็นเครื่องพิสูจน์ว่าราษฎรพอใจในระบบใดมากกว่ากัน ข้าพเจ้าได้ยินแต่อ้างว่าตนเองเป็นผู้แทนปวงชน ส่วนคนอื่นไม่ใช่ ข้าพเจ้าจึงขอร้องท่านรองนายกฯ และท่านรัฐมนตรีที่มีพื้นทางวิทยาศาสตร์และทางคำนวณโปรดพิจารณาสถิติเป็นรายจังหวัดด้วย ขณะนี้ข้าพเจ้ามีแต่หนังสือรายงานการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของกระทรวงมหาดไทยเล่ม ๒ (เล่มต่อๆ มายังไม่ได้รับ) แต่เห็นว่าสถิติการลงคะแนนเลือกตั้งรายจังหวัดเมื่อ ๑๖ ธ.ค. ๒๕๐๐ ในหนังสือเล่มนั้นพอใช้เป็นพื้นฐานได้ เพราะการเลือกตั้งครั้งนั้นทั้งพรรคสหภูมิฝ่ายรัฐบาลและพรรคประชาธิปัตย์ฝ่ายค้านสำคัญรับรองว่าเป็นการเลือกตั้งที่บริสุทธิ์ที่จัดให้มีขึ้นภายหลังที่จอมพล ป. ถูกให้ออกแล้ว และโดยเฉพาะท่านรองนายกฯ

ก็ได้สมัครที่จังหวัดเชียงใหม่ ส่วนการเลือกตั้งต่อๆ มานั้น พรรคฝ่ายค้านสำคัญก็โต้แย้งว่าไม่บริสุทธิ์ ข้าพเจ้าจึงไม่ขอใช้สถิติการเลือกตั้งนั้นเป็นบรรทัดฐาน ข้าพเจ้าได้อัดสำเนาภาพจากหนังสือนั้นแนบมาพร้อมจดหมายนี้ (เอกสารหมายเลข ๒) ในช่องหมายเหตุข้าพเจ้าได้เขียนจำนวน ที่แต่ละจังหวัดมีผู้แทนได้ ข้าพเจ้าได้จัดลำดับเพื่อแสดงว่าการเลือกตั้งประเภทรวมเขตจังหวัดนั้นจังหวัดใดบ้างที่มีผู้ลงคะแนนร้อยละเท่าใด และจังหวัดที่มีผู้แทนได้คนเดียวซึ่งตามวิชาสถิติถือว่าอนุโลมเปรียบเสมือนแบ่งเขตภายในจำนวนพลเมืองที่เขตหนึ่ง ๆ มีผู้แทนได้

ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นประชามติดียิ่งกว่าสำรวจแบบที่อังกฤษเรียกว่า "Poll" จึงขอให้รัฐบาลและมวลราษฎรวินิจฉัยว่าผู้มีสิทธิออกเสียงพอใจลงคะแนนเลือกผู้แทนวิธีใดมากกว่าวิธีอื่น ส่วนการอภิปรายโดยไม่ใช้ความคิดเยี่ยงนักวิทยาศาสตร์นั้นนำไปสู่ความคิดที่ทางปรัชญาเรียกว่า "subjectivism" หรือแปลเป็นไทยว่า "อัตวิสัย" คือนึกคิดเดาๆ เอาเอง ซึ่งมิใช่สัจจะทาง "objectivism" หรือแปลเป็นไทยว่า "ภววิสัย"

ร้อยละของผู้มีสิทธิออกเสียงที่ลงคะแนนในการเลือกตั้งวิธีรวมเขตจังหวัด เมื่อ ๑๕ ธ.ค. ๒๕๐๐ ทุกจังหวัดที่มีผู้แทน ๙ คน,๗ คน,๕ คน,๔ คน มีผู้ลงคะแนนไม่ถึงร้อยละ ๕๐ ของจำนวนผู้มีสิทธิออกเสียง

(๑) พระนคร	ผู้แทน ๙ คน	ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ	๓๓.๙๖
(๒) อุบลราชธานี	ผู้แทน ๗ คน	" "	๔๑.๑๗
(๓) นครราชสีมา	ผู้แทน ๖ คน	" "	๓๘.๐๘
(๔) เชียงใหม่	ผู้แทน ๕ คน	" "	๔๙.๖๖
(๕) เชียงราย	ผู้แทน ๕ คน	" "	๔๑.๓๒
(๖) ขอนแก่น	ผู้แทน ๕ คน	" "	๓๔.๑๔
(๗) นครศรีธรรมราช	ผู้แทน ๔ คน	" "	๓๑.๐๑
(๘) นครสวรรค์	ผู้แทน ๔ คน	" "	๓๓.๖๒
(๙) ร้อยเอ็ด	ผู้แทน ๔ คน	" "	๔๐.๒๖
(๑๐)ศรีษะเกษ	ผู้แทน ๔ คน	" "	๔๑.๘๔
(๑๑)อุดรธานี	ผู้แทน ๔ คน	" "	๓๐.๒๒

ท่านที่เป็นครูบาอาจารย์ย่อมทราบว่า ตามหลักการให้คะแนนสอบไล่ถือว่าผู้ใดได้คะแนนร้อยละ ๓๐ อยู่ในขั้น "เลว"

ข. ในบรรดา ๑๓ จังหวัดที่มีผู้แทน ๓ คนนั้น ๒ จังหวัดเท่านั้นที่มีผู้ลงคะแนนเกินกว่าร้อยละ ๕๐ ของผู้มีสิทธิออกเสียง อีก ๑๑ จังหวัดต่ำกว่าร้อยละ ๕๐ คือ

(๑) จังหวัดนครพนม	ร้อยละ ๖๔.๙๘
(๒) จังหวัดราชบุรี	ร้อยละ ๕๐.๕๖

อีก ๑๑ จังหวัดต่ำกว่าร้อยละ ๕๐ คือ

(๑) ธนบุรี	ผู้แทน ๓ คน	ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ	๔๓.๓๕
(๒) กาฬสินธุ์	" ๓ "	" "	๔๘.๑๓
(๓) ชัยภูมิ	" ๓ "	" "	๔๙.๖๔

(๔) บุรีรัมย์	”	๓	”	”	”	๔๑.๑๒
(๕) พระนครศรีอยุธยา	”	๓	”	”	”	๔๙.๓๔
(๖) มหาสารคาม	”	๓	”	”	”	๔๔.๗๖
(๗) ลำปาง	”	๓	”	”	”	๔๕.๕๓
(๘) สกลนคร	”	๓	”	”	”	๓๕.๘๕
(๙) สงขลา	”	๓	”	”	”	๔๓.๓๐
(๑๐)สุพรรณบุรี	”	๓	”	”	”	๓๕.๕๙
(๑๑)สุรินทร์	”	๓	”	”	”	๓๖.๗๔

ค. ในบรรดา ๑๗ จังหวัดที่มีผู้แทน ๒ คนนั้น ๖ จังหวัดเท่านั้นที่มีผู้ลงคะแนนเกินกว่าร้อยละ ๕๐ ของผู้มีสิทธิออกเสียง คือ

(๑) เพชรบุรี	ผู้แทน	๒	คน	ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ		๕๕.๔๗
(๒) แพร่	”	๒	”	”	”	๕๓.๙๒
(๓) นครปฐม	”	๒	”	”	”	๕๓.๑๐
(๔) ฉะเชิงเทรา	”	๒	”	”	”	๕๑.๕๘
(๕) ราชบุรี	”	๒	”	”	”	๕๐.๕๖
(๖) สุโขทัย	”	๒	”	”	”	๕๐.๔๗

อีก ๑๑ จังหวัดต่ำกว่าร้อยละ ๕๐ คือ

(๑) ชลบุรี	ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ		๔๖.๔๙
(๒) ปราจีนบุรี	”	”	๔๙.๙๙
(๓) ปัตตานี	”	”	๔๖.๕๐
(๔) พัทลุง	”	”	๔๙.๕๖
(๕) พิจิตร	”	”	๓๘.๘๔
(๖) นราธิวาส	”	”	๓๕.๒๘
(๗) พิษณุโลก	”	”	๔๘.๘๔
(๘) เพชรบูรณ์	”	”	๔๗.๓๖
(๙) ลพบุรี	”	”	๔๗.๑๗
(๑๐) ลำพูน	”	”	๔๕.๕๕
(๑๑) สระบุรี	”	”	๔๘.๗๕

ง. ในบรรดา ๓๐ จังหวัดที่มีผู้แทน ๑ คน เปรียบเหมือนแบ่งเขตโดยเขตหนึ่งเลือกผู้แทนได้คนเดียวนั้น ๑๕ จังหวัดมีผู้ลงคะแนนเกินกว่าร้อยละ ๕๐ ของจำนวนผู้มีสิทธิออกเสียง และถ้าคิดตามการให้คะแนนสอบไล่ มีบางจังหวัดได้เกียรตินิยม “ดีมาก” และหลายจังหวัดได้เกียรตินิยม “ดี” คือ

(๑) ระนอง	ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ		๗๒.๘๓ (ดีมาก)
(๒) ภูเก็ต	”	”	๖๗.๖๖

(๓) ตราด	”	”	๖๓.๑๕
(๔) จันทบุรี	”	”	๖๒.๗๓
(๕) อุทัยธานี	”	”	๕๙.๙๗
(๖) ระยอง	”	”	๕๗.๓๖
(๗) กระบี่	”	”	๕๗.๙๖
(๘) ปทุมธานี	”	”	๕๗.๒๑
(๙) ชุมพร	”	”	๕๖.๔๓
(๑๐) กำแพงเพชร	”	”	๕๔.๗๐
(๑๑) พังงา	”	”	๕๔.๕๐
(๑๒) กาญจนบุรี	”	”	๕๓.๐๓
(๑๓) น่าน	”	”	๕๑.๙๑
(๑๔) สมุทรสาคร	”	”	๕๑.๖๔
(๑๕) สิงห์บุรี	”	”	๕๐.๒๐

จังหวัดที่มีผู้แทนคนเดียวและมีผู้ลงคะแนนน้อยกว่าร้อยละ ๕๐ คือ

(๑ พัทลุง	ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ		๔๙.๕๖
(๒) สมุทรสงคราม	”	”	๔๘.๑๖
(๓) นครนายก	”	”	๔๘.๑๑
(๔) นนทบุรี	”	”	๔๘.๐๔
(๕) แม่ฮ่องสอน	”	”	๔๗.๗๒
(๖) อ่างทอง	”	”	๔๕.๒๓
(๗) สมุทรปราการ	”	”	๔๕.๖๒
(๘) ตรัง	”	”	๔๔.๐๖
(๙) ยะลา	”	”	๔๒.๕๒
(๑๐) หนองคาย	”	”	๔๒.๐๗
(๑๑) ประจวบคีรีขันธ์	”	”	๔๑.๑๕
(๑๒) สตูล	”	”	๔๐.๖๔
(๑๓) เลย	”	”	๓๙.๑๙
(๑๔) ตาก	”	”	๓๘.๓๙
(๑๕) ชัยนาท	”	”	๓๗.๖๓

ขอให้พึงสังเกตว่าจังหวัดที่มีผู้แทนคนเดียวเปรียบเหมือนแบ่งเขตเลือกตั้ง ๑ เขตต่อผู้แทน ๑ คนนั้น มีเพียง ๓ จังหวัดเท่านั้นที่มีผู้ออกเสียงร้อยละ ๓๐ เศษของจำนวนผู้มีสิทธิออกเสียง แม้กระนั้นจังหวัดชัยนาทที่ได้ร้อยละ ๓๗.๖๓ ซึ่งถือว่าได้คะแนนต่ำที่สุด แต่ก็สูงกว่าจังหวัดที่มีการเลือกตั้งแบบรวมเขต คือพระนครได้เพียงร้อยละ ๓๓.๙๖, ขอนแก่นร้อยละ ๓๔.๑๔, นครศรีธรรมราชร้อยละ ๓๑.๐๑, นครสวรรค์ร้อยละ ๓๓.๖๒ อุดรธานีร้อยละ ๓๐.๒๒, สกลนครร้อยละ ๓๕.๘๕, สุพรรณบุรีร้อยละ

๓๕.๔๙, สุรินทร์ร้อยละ ๓๖.๗๔, นราธิวาสร้อยละ ๓๕.๒๘

ส่วนจังหวัดรวมเขตเลือกตั้งที่มีผู้แทนได้จังหวัดละ ๙ คน, ๗ คน, ๖ คน, ๕ คน, ๔ คน, ๓ คน, ๒ คนนั้นมีถึง ๑๑ จังหวัดที่ได้คะแนนร้อยละ ๓๐ เศษ ตามการให้คะแนนสอบไล่ให้เกียรตินิยม "เลว"คือสอบไล่ตกถึงขนาดที่บางมหาวิทยาลัยในต่างประเทศไม่ยอมให้มีการสอบแก้ตัว ต้องเรียนซ้ำชั้นและถ้าตกอีกครั้งหนึ่งรวมเป็นตกได้คะแนน "เลว" ซ้ำกัน ๒ ครั้งก็ต้องถูกคัดชื่อออกจากมหาวิทยาลัย ถ้านำหลักนั้นมาประยุกต์แก่วิธีเลือกตั้งแบบรวมเขตในประเทศไทยแล้วก็ควรถือว่าวิธีรวมเขตต้องถูกคัดออกจากระบบเลือกตั้งในประเทศไทยแล้ว

๔. ท่านรองนายกฯ และท่านรัฐมนตรีที่ใช้ความคิดทางวิทยาศาสตร์และอาศัยคำนวณทางสถิติเป็นหลักย่อมเห็นได้ว่าสรุปยอดของผู้มีสิทธิออกเสียงมาลงคะแนนเมื่อ ๑๕ ธ.ค. ๒๕๐๐ (ทุกฝ่ายรับว่าบริสุทธิ์) ซึ่งกระทรวงมหาดไทยถัวเฉลี่ยทั่วราชอาณาจักรว่าร้อยละ ๔๔.๐๖ นั้น ก็เป็นธรรมดาที่คะแนนของจังหวัดที่มีผู้แทนคนเดียวถูกเฉือนไปคละเคล้ากับจังหวัดใหญ่ที่มีร้อยละน้อยกว่า แม้กระนั้นก็ปรากฏว่า ๑๘ จังหวัดที่มีผู้แทนตั้งแต่ ๒ คนถึง ๙ คน เลือกตั้งโดยวิธีรวมเขตได้คะแนนต่ำกว่าส่วนถัวเฉลี่ย ๔๐.๐๖ นั้น ส่วนจังหวัดที่มีผู้แทนคนเดียวเปรียบเสมือนการเลือกตั้งแบ่งเขตนั้น ๓ จังหวัดเท่านั้นที่ได้คะแนนต่ำกว่าส่วนถัวเฉลี่ยนั้น

ฉะนั้นวิญญูชนย่อมเห็นได้ว่าถ้ารัฐบาลและสภานิติบัญญัติลงมติขั้นสุดท้ายให้ใช้วิธีรวมเขตในการเลือกตั้งแล้ว มวลราษฎรคนไทยก็จะได้สิ่งที่เรียกกันว่าของขวัญปีใหม่หรือเทศกาลใดนั้นที่ตรงกับความประสงค์ของผู้ที่เริ่มวิธีรวมเขตตั้งแต่ ๒๔๙๐ เป็นต้นมา คือจอมพล ป.พิบูลสงคราม,จอมพลถนอม, จอมพลประภาส, พรรคประชาธิปัตย์ซึ่งรวมทั้ง ม.ร.ว.เสนีย์ ฯ และสยามรัฐที่เรียกร้องวิธีรวมเขตนี้สืบต่อๆ มาด้วย อันเป็นการขัดต่อประชามติที่ราษฎรได้แสดงโดยตรงและโดยปริยายในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๐๐ ซึ่งทุกพรรคทุกฝ่ายรับรองว่าเป็นการเลือกตั้งบริสุทธิ์ยิ่งกว่าครั้งใดๆ นับตั้งแต่ใช้วิธีรวมเขต

ผลที่ได้รับในทางปฏิบัติจากวิธีรวมเขตนั้นก็ไม่เหลือวิสัยที่สามัญชนจะคาดการณ์ได้ คืออาจเป็นพรรคหนึ่งพรรคใดที่เคยสังกัดจอมพลทั้งสามหรือพรรคประชาธิปัตย์ที่จะมีโอกาสดีกว่าพรรคอื่นและผู้สมัครอิสระ(หากไม่บังคับให้สังกัดพรรค) ในการชนะแบบ "กินรวบ" ในจังหวัดพระนครซึ่งมีผู้ใช้สิทธิออกเสียงเพียงร้อยละ ๓๓.๙๖ ต่ำกว่าส่วนถัวเฉลี่ยตามสถิติที่ข้าพเจ้ากล่าวมาแล้ว ในบางครั้งพรรคประชาธิปัตย์ก็เกื้อกูลแก่ผู้เคยสังกัดเสรีมนังคศิลาของจอมพลพิบูล ฯ เช่นในการเลือกตั้ง ๑๕ ธ.ค. ๒๕๐๐ ซึ่งจังหวัดพระนครมีผู้แทนได้ ๙ คน นั้นพรรคประชาธิปัตย์ได้ ๘ ที่นั่ง พล.อ.เภา เพียรเลิศ บริภัณฑ์ยุทธกิจซึ่งเคยสังกัดเสรีมนังคศิลาได้ ๑ ที่นั่งต่อจากบัญชีชื่อของประชาธิปัตย์ ทั้งนี้ฝ่ายประชาธิปัตย์ก็แถลงเองว่าพลเอกผู้นี้เป็นคนดี ฝ่ายประชาธิปัตย์จึงไม่กีดกัน ผลก็คือประชาธิปัตย์ชนะแบบ "กินรวบ" ในจังหวัดพระนคร โดยมีสมาชิกฝ่ายตน ๘ ที่นั่ง และผู้เป็นแนวร่วมของประชาธิปัตย์ ๑ ที่นั่ง ในการเลือกตั้งเมื่อ ๑๐ ก.พ. ๒๕๑๒ พรรคประชาธิปัตย์ชนะแบบ "กินรวบ" ๑๕ ที่นั่งครบอัตราที่จังหวัดพระนครมีผู้แทนได้

๕. ข้าพเจ้าขอสนับสนุนให้กรรมการร่างรัฐธรรมนูญที่รัฐบาลตั้งขึ้นแล้วนี้คงอยู่ในตำแหน่งต่อไป แต่ขอเสนอรัฐบาลว่าให้ตั้งกรรมการร่างรัฐธรรมนูญเพิ่มเติมขึ้นอีกให้ได้ส่วนสัดที่เป็นธรรมตามอาชีพของปวงชนชาวไทย โดยอาศัยสถิติของทางราชการที่ได้พิมพ์เผยแพร่แล้ว เพราะนักสถิตินั้นได้สำรวจทำขึ้นตามข้อเท็จจริงและตามหลักวิชาสถิติโดยไม่อยู่ใต้อิทธิพลของลัทธิการเมืองใด จึงย่อมเป็นสถิติที่ควรเชื่อได้ยิ่งกว่าที่พูดๆกันโดยอัตวิสัย ส่วนกรรมการที่ตั้งไว้แล้วนั้นก็ขอให้รัฐบาลพิจารณาว่าผู้ใดเข้า

ลักษณะแทนอาชีพใด ถ้าไม่ทราบว่าเป็นตัวแทนอาชีพใดก็จัดเข้าอยู่ในประเภทที่หนังสือสถิติของทางราชการจัดไว้เป็นประเภท"อาชีพที่จัดจำแนกเข้าประเภทใดไม่ได้หรือไม่ทราบ" (ซึ่งหนังสือสถิติรวมยอดประเภทนี้ไว้ว่ามีจำนวนที่เป็นชาย ๘๔,๘๔๘ คน หญิง ๑๔,๔๗๑ คน) ครั้นแล้วขอให้รัฐบาลคิดตามส่วนของอาชีพต่าง ๆ ตามสถิติทางราชการว่าชายและหญิงอาชีพใดควรมีตัวแทนในคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญกี่คน เช่น หนังสือสถิติแจ้งว่า ชายประเภทอาชีพเกษตรกร ชาวประมง นักล่าสัตว์ และคนงานป่าไม้มีจำนวน ๕,๕๗๔,๕๗๑ คน ซึ่งจำแนกเป็นนายจ้าง ๑๕,๗๙๓ คน ธุรกิจส่วนตัว ๒,๙๔๒,๕๕๗ คน ฯลฯ ส่วนชายอาชีพนักรัฐประศาสนศาสตร์และผู้จัดการนั้นตามสถิติรวมยอดว่ามี ๒๓,๖๔๓ คน ฯลฯ ดังนั้นขอให้เพิ่มจำนวนตัวแทนของชายเกษตรกรให้มากกว่านักรัฐประศาสนศาสตร์ ความเป็นธรรมภายในคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญจึงจะมีขึ้นซึ่งจะช่วยให้เกษตรกรและอาชีพต่าง ๆ รวมทั้งประเภทเป็นกรรมกรและลูกจ้างยอมรับว่ารัฐธรรมนูญนั้นได้ร่างและลงมติในที่ประชุมคณะกรรมการตามส่วนสัดที่เป็นธรรมตามอาชีพของตน

ข้าพเจ้าเห็นว่าทุกอาชีพย่อมมีนักวิชาการของตนและมีปัญญาพอวินิจฉัยได้ว่าร่างรัฐธรรมนูญใดเป็นประโยชน์แก่อาชีพของตนและแก่ส่วนรวมของชาติ ข้าพเจ้าได้เคยชี้แจงแก่นักเรียนไทยในอังกฤษในการชุมนุมที่สมาคมนั้นเรียกว่า "สภากาแฟ" ซึ่งดำเนินไปเมื่อวันที่ ๒๖ และ ๒๗ ก.ค. ๒๕๑๖ นั้น ขอให้นักเรียนทุกคนซึ่งมีความรู้ทางทฤษฎีสูงเพียงใดก็ตาม จงอย่าประมาทปัญญาของมวลราษฎรที่แม้จะอ่านหนังสือไม่ออกแต่มีความสันทัดจัดเจนในทางปฏิบัติ ซึ่งนักเรียนควรศึกษาเพราะมีหลายปัญหาที่ตำราทางทฤษฎีไม่กล่าวไว้ แต่เราสามารถศึกษาได้จากมวลราษฎร

เพื่อประกอบการพิจารณาของรัฐบาลและมวลราษฎร ข้าพเจ้าได้คัดสถิติของทางราชการเพื่อเสนอท่านทั้งหลายดั่งต่อไปนี้

จำนวนประชากรอายุ ๑๑ ปีขึ้นไปที่กระทำงานเชิงเศรษฐกิจ จำแนกตามประเภทอาชีพ สถานภาพในการทำงานและเพศ พ.ศ. ๒๕๐๓

(คัดจากสมุดสถิติรายปีประเทศไทย บรรพ ๒๘ พ.ศ. ๒๕๑๐-๒๕๑๒ หน้า ๕๙-๖๐)

ก.รวมยอด ๑๓,๗๗๒,๑๐๔ = นายจ้าง ๔๓,๖๐๐, ผู้ประกอบธุรกิจส่วนตัว ๔,๐๘๔,๗๙๒, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๔๘๙,๔๕๒, ลูกจ้างอื่น ๆ ๑,๑๔๓,๒๓๔, ผู้ทำธุรกิจให้แก่ครอบครัวโดยไม่ได้รับค่าจ้าง ๗,๙๘๒,๘๓๖, ไม่ทราบสถานภาพ ๒๘,๑๙๐

ข.ชาย (๑) ผู้ปฏิบัติงานอาชีพ วิชาชีพ และอาชีพอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมยอด ๑๑๔,๙๔๑ = นายจ้าง ๔๗๙, ธุรกิจส่วนตัว ๙,๒๐๐, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๘๘,๘๘๔, ลูกจ้างอื่นๆ ๑๕,๓๘๕, ธุรกิจให้แก่ครอบครัวโดยไม่ได้รับค่าจ้าง ๙๕๗, ไม่ทราบสถานภาพ ๓๖,

(๒) นักรัฐประศาสนศาสตร์และผู้จัดการ รวมยอด ๒๓,๖๔๓ = นายจ้าง ๕,๔๐๖, ธุรกิจส่วนตัว ๕,๓๓๒, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๘,๓๑๖, ลูกจ้างอื่น ๆ ๔,๕๑๖, ไม่ทราบสถานภาพ ๑๓

(๓) เสมียนพนักงาน รวมยอด ๑๓๓,๗๑๖ = ธุรกิจส่วนตัว ๒๓๑, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๑๐๘,๐๒๑, ลูกจ้างอื่น ๆ ๒๕,๑๔๕ ธุรกิจให้แก่ครอบครัว ๒๓๙, ไม่ทราบสถานภาพ ๘๐

(๔) ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการค้า รวมยอด ๓๒๕,๒๕๔ = นายจ้าง ๕,๘๔๔, ธุรกิจส่วนตัว ๑๙๘,๗๑๔, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๖๕๙, ลูกจ้างอื่น ๆ ๔๐,๐๓๙, ธุรกิจให้แก่ครอบครัว ๗๙,๙๖๗, ไม่ทราบสถานภาพ ๓๑

(๕) เกษตรกร ชาวประมง นักล่าสัตว์ และคนงานป่าไม้ รวมยอด ๕,๕๗๔,๕๗๑ = นายจ้าง ๑๕,๗๙๓, ธุรกิจส่วนตัว ๒,๙๔๒,๕๕๗, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๒,๕๕๕, ลูกจ้างอื่นๆ ๒๒๖,๓๙๒, ธุรกิจให้แก่ครอบครัว ๒,๓๘๗,๒๑๓ ไม่ทราบสถานภาพ ๑,๖๖๑

(๖) คนทำเหมืองแร่ คนต่อยย่อยหิน รวมยอด ๑๙,๓๔๗ = นายจ้าง ๒๑๑, ธุรกิจส่วนตัว ๓,๓๐๒ ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๓๕๖, ลูกจ้างอื่น ๆ ๑๓,๖๓๑, ธุรกิจให้ครอบครัว ๑,๘๔๔

(๗) ผู้ปฏิบัติงานอาชีพเกี่ยวกับการขนส่งและคมนาคม รวมยอด ๑๓๘,๑๔๕, = นายจ้าง ๑,๒๔๕, ธุรกิจส่วนตัว ๔,๕๐๖, ไม่ทราบสถานภาพ ๕๐

(๘) ช่าง คนปฏิบัติงานในการผลิตและกรรมกร รวมยอด ๕๓๙,๘๓๗, = นายจ้าง ๕,๖๑๒, ธุรกิจส่วนตัว ๙๕,๙๓๖, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๖๗,๖๗๑, ลูกจ้างอื่นๆ ๓๔๓,๕๕๙, ธุรกิจให้ครอบครัว ๒๖,๘๒๘, ไม่ทราบสถานภาพ ๒๓๑

(๙) บริการ รวมยอด ๑๕๒,๓๑๐ = นายจ้าง ๑,๗๒๘, ธุรกิจส่วนตัว ๓๗,๐๕๑, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๕๙,๗๓๑, ลูกจ้างอื่นๆ ๔๒,๙๓๓, ธุรกิจให้ครอบครัว ๑๐,๘๓๑, ไม่ทราบสถานภาพ ๓๖

(๑๐) อาชีพที่จัดจำแนกเข้าประเภทใดไม่ได้หรือไม่ทราบ รวมยอด ๘๔,๘๔๘ = นายจ้าง ๔๔, ธุรกิจส่วนตัว ๔๕๔, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๖๖,๓๙๖, ลูกจ้างอื่นๆ ๑,๐๐๒, ธุรกิจให้แก่ครอบครัว ๒๘๒, ไม่ทราบสถานภาพ ๑๖,๖๗๐

ค.หญิง(๑) ผู้ปฏิบัติงานอาชีพ วิชาชีพ และอาชีพอื่นที่เกี่ยวข้อง รวมยอด ๕๙,๐๑๙ = นายจ้าง ๑๖๘,ธุรกิจส่วนตัว ๓,๒๐๒, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๓๙,๙๔๘, ลูกจ้างอื่นๆ ๑๔,๐๓๙, ธุรกิจให้แก่ครอบครัว ๑,๕๙๙, ไม่ทราบสถานภาพ ๖๓

(๒) นักรัฐประศาสนศาสตร์ และผู้จัดการ รวมยอด ๒,๕๔๘ = นายจ้าง ๘๖๕, ธุรกิจส่วนตัว ๙๕๕, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๓๕๒, ลูกจ้างอื่นๆ ๓๖๙, ธุรกิจให้แก่ครอบครัว - ไม่ทราบสถานภาพ ๗

(๓) เสมียนพนักงาน รวมยอด ๒๐,๕๘๗ = ธุรกิจส่วนตัว ๗๐, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๑๔,๗๔๔, ลูกจ้างอื่น ๆ ๕,๕๓๘, ธุรกิจให้แก่ครอบครัว ๒๐๑, ไม่ทราบสถานภาพ ๓๔

(๔) ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการค้า รวมยอด ๔๑๐,๒๐๓ = นายจ้าง ๑,๑๐๔ ธุรกิจส่วนตัว ๑๖๑,๕๕๔, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๒๒๗, ลูกจ้างอื่นๆ ๑๑,๑๔๗, ธุรกิจให้แก่ครอบครัว ๒๓๖,๑๔๗, ไม่ทราบสถานภาพ ๒๔

(๕) เกษตรกร ชาวประมง นักล่าสัตว์และคนงานป่าไม้ รวมยอด ๕,๗๕๗,๙๑๘, = นายจ้าง ๓,๕๐๒, ธุรกิจส่วนตัว ๔๙๒,๙๒๗, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๒๙๐, ลูกจ้างอื่นๆ ๑๒๒,๕๙๒, ธุรกิจให้แก่ครอบครัว ๕,๑๓๘,๕๕๗, ไม่ทราบสถานภาพ ๕๐

(๖) คนงานทำเหมืองแร่ คนต่อยย่อยหิน รวมยอด ๖,๙๐๘ = นายจ้าง ๑๗, ธุรกิจส่วนตัว ๑,๒๙๕, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล, ลูกจ้างอื่นๆ ๑,๗๘๓, ธุรกิจให้แก่ครอบครัว ๓,๖๖๒, ไม่ทราบสถานภาพ ๒

(๗) ผู้ปฏิบัติงานอาชีพเกี่ยวกับการขนส่งและคมนาคม รวมยอด ๖,๔๖๕ = นายจ้าง ๓๘, ธุรกิจส่วนตัว ๑,๐๑๘, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๕๐๖, ลูกจ้างอื่นๆ ๑,๘๗๙, ธุรกิจให้แก่ครอบครัว ๒,๙๑๖,

(๘) ช่าง คนปฏิบัติงานในการผลิต และกรรมกร รวมยอด ๒๕๖,๓๖๘ = นายจ้าง ๗๑๗, ธุรกิจส่วนตัว ๕๘,๕๓๕, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๗,๐๕๔, ลูกจ้างอื่นๆ ๑๔๗,๒๕๓, ธุรกิจให้แก่ครอบครัว ๕๒,๗๑๖, ไม่ทราบสถานภาพ ๙๓

(๙) บริการ รวมยอด ๑๒๑,๐๖๕ = นายจ้าง ๗๓๖, ธุรกิจส่วนตัว ๒๒,๕๒๗, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๒,๒๔๙, ลูกจ้างอื่นๆ ๖๒,๐๕๘, ธุรกิจให้แก่ครอบครัว ๓๓,๔๗๒, ไม่ทราบสถานภาพ ๒๓

(๑๐) อาชีพที่จัดจำแนกเข้าประเภทใดไม่ได้หรือไม่ทราบ รวมยอด ๑๔,๔๑๑ = นายจ้าง ๙๑, ธุรกิจส่วนตัว ๖๘๓, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๕๔๙, ลูกจ้างอื่นๆ ๑,๕๔๘, ธุรกิจให้แก่ครอบครัว ๘๕๔, ไม่ทราบสถานภาพ ๑๐,๖๘๖

๖. ข้าพเจ้าจึงหวังว่ารัฐบาลคงรู้สึกถึงความรับผิดชอบในการร่างรัฐธรรมนูญและกฎหมายเลือกตั้ง เพื่อให้ราษฎรทุกชนชั้นวรรณะและทุกชนชาติไทยได้มีตัวแทนตามสัดส่วนแห่งอาชีพในคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ และดำเนินการร่างที่ให้ความสะดวกเข้ามาต่อสู้อย่างสันติในรัฐสภา ดีกว่าจะสร้างสิ่งกีดกันในทางกฎหมายและการปฏิบัติที่ปิดช่องให้ราษฎรส่วนมากไม่มีทางเลือกอย่างอื่นนอกจากวิธีต่อสู้นอกรัฐสภา

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

(นายปรีดี พนมยงค์)
รัฐบุรุษอาวุโส

พิมพ์ครั้งแรก *น.ส.พ. ประชาธิปไตยรายวัน,* ๒๕ ม.ค. ๒๕๑๗
พิมพ์ครั้งที่สอง จัดพิมพ์โดย นายสุพจน์ ด่านตระกูล (สำนักพิมพ์สันติธรรม, ๒๕๑๗)
พิมพ์ครั้งที่สาม จัดพิมพ์โดย นายชิต เวชประสิทธิ์ (กรุงเทพฯ : ประจักษ์ การพิมพ์, ๒๕๑๗)

เอกสารหมายเลข ๒ : สถิติการลงคะแนนเลือกตั้งรายจังหวัด

ที่	จังหวัด	การเลือกตั้งเมื่อ ๑๕ ธ.ค. ๒๕๐๐			หมายเหตุ
		ผู้มีสิทธิ	ผู้มาแสดงตนเพื่อการลงคะแนน	คิดเป็นร้อยละ	
๑	พระนคร	๔๔๖,๘๑๓	๑๕๑,๗๒๔	๓๓.๙๖	ผู้แทน ๙ คน
๒	ธนบุรี	๑๗๖,๒๖๕	๗๖,๔๑๐	๔๓.๓๕	ผู้แทน ๓ คน
๓	กระบี่	๓๕,๑๙๑	๒๐,๓๗๗	๕๗.๙๐	ผู้แทน ๑ คน
๔	กาญจนบุรี	๘๑,๒๒๐	๔๓,๐๗๑	๕๓.๐๓	ผู้แทน ๑ คน
๕	กาฬสินธุ์	๑๖๗,๒๑๖	๘๐,๔๘๓	๔๘.๑๓	ผู้แทน ๓ คน
๖	กำแพงเพชร	๕๔,๗๘๐	๒๕,๐๔๖	๕๔.๗๐	ผู้แทน ๑ คน
๗	ขอนแก่น	๓๑๔,๕๘๗	๑๐๗,๔๐๖	๓๔.๑๔	ผู้แทน ๕ คน
๘	จันทบุรี	๖๒,๙๖๑	๓๙,๕๐๑	๖๒.๗๓	ผู้แทน ๑ คน
๙	ฉะเชิงเทรา	๑๑๗,๓๓๘	๖๐,๕๒๑	๕๑.๕๘	ผู้แทน ๒ คน
๑๐	ชลบุรี	๑๒๖,๐๖๒	๕๘,๖๑๑	๔๖.๔๙	ผู้แทน ๒ คน
๑๑	ชัยนาท	๙๙,๐๖๗	๓๗,๒๗๕	๓๗.๖๓	ผู้แทน ๑ คน
๑๒	ชัยภูมิ	๑๗๔,๙๕๕	๘๖,๘๖๒	๔๙.๖๔	ผู้แทน ๓ คน
๑๓	ชุมพร	๖๖,๘๑๓	๓๗,๗๐๕	๕๖.๔๓	ผู้แทน ๑ คน
๑๔	เชียงราย	๓๓๒,๔๙๕	๑๓๗,๓๙๓	๔๑.๓๒	ผู้แทน ๕ คน
๑๕	เชียงใหม่	๓๗๐,๖๗๒	๑๘๔,๐๖๑	๔๙.๖๖	ผู้แทน ๕ คน
๑๖	ตรัง	๘๗,๕๕๓	๓๘,๕๗๖	๔๔.๐๖	ผู้แทน ๑ คน
๑๗	ตราด	๒๕,๔๖๐	๑๖,๐๗๙	๖๓.๑๕	ผู้แทน ๑ คน
๑๘	ตาก	๗๐,๘๒๘	๒๗,๑๙๓	๓๘.๓๙	ผู้แทน ๑ คน
๑๙	นครนายก	๕๘,๓๔๕	๒๘,๐๗๑	๔๘.๑๑	ผู้แทน ๑ คน
๒๐	นครปฐม	๑๒๙,๕๙๔	๖๘,๘๑๐	๕๓.๑๐	ผู้แทน ๒ คน
๒๑	นครพนม	๑๗๑,๐๘๑	๑๑๑,๑๗๖	๖๔.๙๘	ผู้แทน ๓ คน
๒๒	นครราชสีมา	๔๑๑,๐๔๗	๑๕๖,๕๕๑	๑๘.๐๘	ผู้แทน ๖ คน
๒๓	นครศรีธรรมราช	๒๗๔,๖๒๗	๘๕,๑๗๒	๓๑.๐๑	ผู้แทน ๔ คน
๒๔	นครสวรรค์	๒๓๙,๘๓๒	๘๐,๖๕๒	๓๓.๖๒	ผู้แทน ๔ คน
๒๕	นนทบุรี	๗๕,๗๓๐	๓๖,๔๗๗	๔๘.๐๔	ผู้แทน ๑ คน
๒๖	นราธิวาส	๑๑๖,๘๖๖	๖๔,๖๑๒	๕๕.๒๘	ผู้แทน ๒ คน
๒๗	น่าน	๑๐๓,๔๙๘	๕๓,๗๒๔	๕๑.๙๑	ผู้แทน ๑ คน
๒๘	หนองคาย	๘๗,๒๒๙	๓๖,๗๐๒	๔๒.๐๗	ผู้แทน ๑ คน
๒๙	บุรีรัมย์	๒๑๒,๘๓๙	๘๗,๕๒๗	๔๑.๑๒	ผู้แทน ๓ คน
๓๐	ปทุมธานี	๗๒,๙๐๗	๔๐,๕๖๙	๕๗.๒๑	ผู้แทน ๑ คน
๓๑	ประจวบคีรีขันธ์	๔๙,๗๔๙	๒๐,๔๗๖	๔๑.๑๕	ผู้แทน ๑ คน

ที่	จังหวัด	การเลือกตั้งเมื่อ ๑๕ ธ.ค. ๒๕๐๐			หมายเหตุ
		ผู้มีสิทธิ	ผู้มาแสดงตนเพื่อการลงคะแนน	คิดเป็นร้อยละ	
๓๒	ปราจีนบุรี	๑๒๗,๕๑๒	๖๓,๗๓๐	๔๙.๙๙	ผู้แทน ๒ คน
๓๓	ปัตตานี	๑๓๕,๕๗๒	๖๓,๐๔๙	๔๖.๕๐	ผู้แทน ๒ คน
๓๔	พระนครศรีอยุธยา	๒๐๑,๑๕๔	๙๙,๒๕๖	๔๙.๓๔	ผู้แทน ๓ คน
๓๕	พังงา	๓๓,๒๓๒	๑๘,๑๑๓	๕๔.๕๐	ผู้แทน ๑ คน
๓๖	พัทลุง	๘๙,๓๓๓	๔๔,๒๘๙	๔๙.๕๖	ผู้แทน ๑ คน
๓๗	พิจิตร	๑๔๓,๖๑๖	๕๕,๗๘๖	๓๘.๘๔	ผู้แทน ๒ คน
๓๘	พิษณุโลก	๑๓๐,๖๖๖	๖๑,๐๗๑	๔๖.๗๔	ผู้แทน ๒ คน
๓๙	เพชรบุรี	๙๖,๒๔๔	๕๓,๓๙๑	๕๕.๔๗	ผู้แทน ๒ คน
๔๐	เพชรบูรณ์	๑๑๒,๔๒๐	๕๓,๒๔๕	๔๗.๓๖	ผู้แทน ๒ คน
๔๑	แพร่	๑๒๘,๕๖๖	๖๙,๓๒๖	๕๓.๙๒	ผู้แทน ๒ คน
๔๒	ภูเก็ต	๒๓,๕๓๐	๑๕,๙๑๘	๖๗.๖๖	ผู้แทน ๑ คน
๔๓	แม่ฮ่องสอน	๓๘,๖๔๓	๑๘,๔๔๒	๔๗.๗๒	ผู้แทน ๑ คน
๔๔	มหาสารคาม	๑๙๒,๘๓๙	๘๖,๓๒๔	๔๔.๗๖	ผู้แทน ๓ คน
๔๕	ยะลา	๕๗,๒๖๙	๒๔,๓๕๒	๔๒.๕๒	ผู้แทน ๑ คน
๔๖	ร้อยเอ็ด	๒๕๘,๖๔๗	๑๐๔,๑๒๒	๔๐.๒๖	ผู้แทน ๔ คน
๔๗	ระนอง	๑๒,๗๕๘	๙,๒๙๒	๗๒.๘๓	ผู้แทน ๑ คน
๔๘	ระยอง	๔๙,๓๘๗	๒๘,๓๓๑	๕๗.๓๖	ผู้แทน ๑ คน
๔๙	ราชบุรี	๑๕๔,๓๒๔	๗๘,๐๓๓	๕๐.๕๖	ผู้แทน ๓ คน
๕๐	ลพบุรี	๑๓๕,๔๑๗	๖๓,๘๗๒	๔๗.๑๗	ผู้แทน ๒ คน
๕๑	ลำปาง	๒๐๘,๗๙๖	๙๕,๐๗๔	๔๕.๕๓	ผู้แทน ๓ คน
๕๒	ลำพูน	๑๑๐,๙๓๓	๕๐,๕๓๖	๔๕.๕๕	ผู้แทน ๒ คน
๕๓	เลย	๗๘,๖๒๔	๓๐,๘๑๗	๓๙.๑๙	ผู้แทน ๑ คน
๕๔	ศรีษะเกศ	๒๓๓,๓๗๖	๙๗,๖๔๘	๔๑.๘๔	ผู้แทน ๔ คน
๕๕	สกลนคร	๑๖๒,๒๘๑	๕๘,๑๘๑	๓๕.๘๕	ผู้แทน ๓ คน
๕๖	สงขลา	๑๙๙,๒๘๑	๘๖,๒๘๕	๔๓.๓๐	ผู้แทน ๓ คน
๕๗	สตูล	๒๘,๕๗๗	๑๑,๖๑๓	๔๐.๖๔	ผู้แทน ๑ คน
๕๘	สมุทรปราการ	๘๗,๙๐๒	๓๙,๕๗๗	๔๕.๐๒	ผู้แทน ๑ คน
๕๙	สมุทรสงคราม	๖๐,๒๓๐	๒๙,๐๐๖	๔๘.๑๖	ผู้แทน ๑ คน
๖๐	สมุทรสาคร	๕๗,๘๓๕	๒๙,๗๗๙	๕๑.๖๔	ผู้แทน ๑ คน
๖๑	สระบุรี	๑๑๗,๑๕๔	๕๗,๑๑๙	๔๘.๗๕	ผู้แทน ๒ คน
๖๒	สิงห์บุรี	๖๑,๑๙๐	๓๐,๗๑๖	๕๐.๒๐	ผู้แทน ๑ คน

ที่	จังหวัด	การเลือกตั้งเมื่อ ๑๕ ธ.ค. ๒๕๐๐			หมายเหตุ
		ผู้มีสิทธิ	ผู้มาแสดงตนเพื่อการลงคะแนน	คิดเป็นร้อยละ	
๖๓	สุโขทัย	๑๑๗,๖๑๓	๕๙,๒๗๐	๕๐.๔๘	ผู้แทน ๒ คน
๖๔	สุพรรณบุรี	๑๘๕,๑๗๒	๖๕,๗๑๗	๓๕.๔๙	ผู้แทน ๓ คน
๖๕	สุราษฎร์ธานี	๑๒๓,๒๓๗	๕๖,๙๔๖	๔๖.๒๐	ผู้แทน ๒ คน
๖๖	สุรินทร์	๒๒๖,๖๗๙	๘๓,๒๘๗	๓๖.๗๔	ผู้แทน ๓ คน
๖๗	อ่างทอง	๗๙,๓๔๙	๓๕,๘๘๗	๔๕.๒๓	ผู้แทน ๑ คน
๖๘	อุดรธานี	๒๕๗,๐๖๑	๗๗,๖๙๐	๓๐.๒๒	ผู้แทน ๔ คน
๖๙	อุตรดิตถ์	๑๐๕,๘๙๖	๕๙,๗๒๓	๕๖.๓๙	ผู้แทน ๒ คน
๗๐	อุทัยธานี	๔๓,๖๑๒	๒๖,๑๕๗	๕๙.๙๗	ผู้แทน ๑ คน
๗๑	อุบลราชธานี	๔๓๗,๗๗๐	๑๘๐,๒๒๘	๔๑.๑๗	ผู้แทน ๗ คน
	รวม	๙,๙๑๗,๔๑๗	๔,๓๗๐,๑๑๓	๔๔.๐๖	

ประชาธิปไตย
และรัฐธรรมนูญเบื้องต้น
กับการร่างรัฐธรรมนูญ

รัฐบาลสยามได้รับรองกฎบัตรและปฏิญญาดังกล่าวแล้ว โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา และสถานีวิทยุกรมประชาสัมพันธ์ ได้เคยประกาศซ้ำแล้วซ้ำเล่าทุก ๆ วัน วันละข้อติดต่อกันมาหลายปี ดังนั้น "กฎบัตรแห่งสหประชาชาติ" และ "ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน"ดังกล่าวนี้จึงเป็นส่วนสำคัญของ"กฎหมายรัฐธรรมนูญ" ของสยามหรือประเทศไทยด้วย พระราชบัญญัติและบทกฎหมายใดที่ขัดต่อกฎบัตรและปฏิญญาดังกล่าวแล้วจึงเป็น"โมฆะ"

ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญเบื้องต้น กับการร่างรัฐธรรมนูญ

๑. ประชาธิปไตยเบื้องต้น

๑.๑ ท่านทั้งหลายส่วนมากย่อมสังเกตได้ว่าในการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์นั้น มนุษย์ได้ใช้สัญญาณที่แสดงออกโดยท่าทาง กิริยา อิริยาบถ และ อาการต่างๆ นอกจากภาษาพูดและภาษาเขียนซึ่งมีผู้ประดิษฐ์ขึ้นในโลกประมาณ ๕๐๐๐ ปีมานี้เอง หลายศัพท์ในภาษาต่างๆ ก็เพิ่งมีผู้คิดขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ เช่นคำว่า *"ประชาธิปไตย"* นั้นเพิ่งมีผู้ตั้งเป็นศัพท์ขึ้นเมื่อประมาณ ๕๐ ปีมาแล้ว ฉะนั้นเราไม่ควรอาศัยเพียงแต่ภาษาพูดกับภาษาเขียนเป็นหลักวินิจฉัยว่าปวงชนชาวไทยและมนุษยชาติไม่รู้จักการปกครองประชาธิปไตยเพราะไม่เข้าใจความหมายของศัพท์ว่าประชาธิปไตย แม้ผู้แสดงตนว่าเข้าใจประชาธิปไตยบางคนก็ยังใช้คำนี้ต่างกับความหมายของสถาบันแห่งชาติ คือพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานและพจนานุกรมสำหรับนักเรียนของกระทรวงศึกษาธิการซึ่งได้ให้ความหมายของคำว่า *"ประชาธิปไตย"* อันเป็นสัญญาณของปวงชนไว้ว่า

"แบบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่"

เราควรพิจารณาว่าในยุคที่มนุษยชาติยังไม่มีภาษาเขียนและยังไม่มีผู้ใดคิดศัพท์ *"ประชาธิปไตย"* หรือศัพท์ในภาษาอื่น ๆ ที่เทียบได้กับคำนั้น มนุษยชาติได้รู้จักการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่หรือไม่

ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในหลายบทความแล้วว่าระบอบประชาธิปไตยเกิดขึ้นตามธรรมชาติพร้อมกันกับการมีมนุษยชาติในโลกนี้ ต่อมาระบอบประชาธิปไตยปฐมกาลได้ถูกทำลายโดยระบบทาสและระบบศักดินา

ปวงชนชาวไทยสมัยก่อนที่จะตกอยู่ภายใต้ระบบทาสกับระบบศักดินานั้น ก็มิได้มีลักษณะพิเศษแตกต่างกับมนุษยชาติในโลกที่จะไม่รู้จักปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่ หากปวงชนชาวไทยรู้จักปกครองสังคม หรือกลุ่มชนของตนโดยถือมติปวงชนเป็นส่วนใหญ่มาแล้วตั้งยุคดึกดำบรรพ์ ต่อมาเมื่อตกอยู่ภายใต้ระบบทาสกับระบบศักดินา จึงทำให้ระบอบปกครองประชาธิปไตยปฐมกาลนั้นเสื่อมไปในชั่วระยะเวลาหลายพันปี แม้กระนั้นซากแห่งการปกครองแบบประชาธิปไตยก็ยังเหลืออยู่บ้างในชนบทก่อนรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ คือยังมีธรรมเนียมประเพณีซึ่งบทกฎหมายที่ขีดเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรรับรองว่าผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นผู้ปกครองหมู่บ้านนั้นเป็นผู้ที่ราษฎรในหมู่บ้านเลือกตั้งขึ้น ถ้าตำแหน่งเจ้าอาวาสของวัดส่วนมากในชนบทว่างลง ทางคณะสงฆ์ก็ปรึกษาพระภิกษุในวัดกับชาวบ้านคัดเลือกเจ้าอาวาสองค์ใหม่ การทำนาในหลายท้องที่ก็มีการลงแขกช่วยกันไถนา ดำนา เกี่ยวข้าว และต่างก็ช่วยกันในการปลูกที่พักอาศัยหลายแห่ง ฯลฯ อาการกิริยาที่ราษฎรในชนบทแสดงออกนั้นเป็นส่วนหนึ่งแห่งประชาธิปไตยปฐมกาลที่ยังมีซากตกค้างอยู่ ถ้าหากผู้ใดถามราษฎรว่าประชาธิปไตยคืออะไร ราษฎรทุกคนก็ยังไม่อาจตอบให้ถูกต้องได้เพราะศัพท์นั้นเป็นคำซึ่งเพิ่งเกิดขึ้นใหม่ในภาษาไทย

การที่ปวงชนชาวไทยได้รับพระราชทานสิทธิประชาธิปไตยคืนมาจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ

โดยคณะราษฎรเป็นผู้นำขอพระราชทานนั้น ได้ทำให้พวกที่มีซากทรรศนะทาสและทรรศนะศักดินาเกิดความไม่พอใจ จึงได้พยายามต่อต้านด้วยกลวิธีต่างๆ รวมทั้งใส่ความว่าราษฎรไม่เข้าใจประชาธิปไตยบ้าง ไม่เข้าใจคำว่า *"รัฐธรรมนูญ"* คืออะไรบ้าง และเสกสรรค์ปั้นแต่งว่าราษฎรเข้าใจผิดไปว่า *"รัฐธรรมนูญคือลูกพระยาพหล"* ผู้ที่ไม่ศึกษาถึงประวัติของคำนี้ก็พากันหลงเชื่อคำโฆษณานั้นแล้วนำมาเล่าต่อๆกันมา ถ้าหากเราปรารถนาสัจจะแห่งประวัติของคำนี้ว่าเป็นมาอย่างไร เราก็อาจทราบได้ว่าคำว่า *"รัฐธรรมนูญ"* นั้น เพิ่งมีผู้เสนอขึ้นในระหว่างการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ส่วนรัฐธรรมนูญฉบับแรกของสยามนั้นใช้คำว่า *"ธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน"* แต่คณะอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ เห็นว่าควรใช้คำว่า *"รัฐธรรมนูญ"* ซึ่งเป็นศัพท์ที่ตั้งขึ้นใหม่เพื่อกะทัดรัด จึงเป็นเรื่องธรรมดาที่ทุกศัพท์ที่ตั้งขึ้นใหม่นั้น ในระยะแรกๆ ราษฎรไม่เข้าใจได้ทั่วถึง อย่างไรก็ตามผู้มีใจเป็นธรรมซึ่งไม่หลงเชื่อคำบอกเล่าง่าย ๆ เช่นท่านที่เคยเป็นครูและนักเรียนในโรงเรียนประถมและมัธยม ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕ ถึง ๒๔๙๐ นั้น คงยังจำกันได้ว่า ท่านเคยสอนและเคยเรียนตามหลักสูตรสมัยนั้น ท่านที่เป็นเจ้าหน้าที่ปกครองท้องที่รวมทั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านสมัยนั้นก็เคยชี้แจงให้ราษฎรเข้าใจว่ารัฐธรรมนูญคืออะไรและการปกครองประชาธิปไตยคืออะไรเป็นพื้นเบื้องต้นที่ราษฎรพอเข้าใจได้ และวิทยุกรมโฆษณาการ(ต่อมาสมัยหลังเปลี่ยนชื่อเป็นกรมประชาสัมพันธ์) ก็ได้กระจายเสียงคำอธิบายพร้อมทั้งเพลงประกอบแทบทุกวัน ผู้มีใจเป็นธรรมย่อมไม่ใส่ความราษฎรไทยว่าไม่มีสติปัญญาพอที่จะเข้าใจได้ แต่ภายหลังรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ แล้ว การชี้แจงให้ราษฎรเข้าใจถึงประชาธิปไตยสมบูรณ์ได้ลดน้อยลงไปและภายหลังที่สถาปนาระบอบเผด็จการขึ้นแล้ว การชี้แจงให้ราษฎรเข้าใจประชาธิปไตยสมบูรณ์ก็หยุดชะงักลง จึงทำให้บางคนที่มิได้รับการศึกษาจากโรงเรียนประถมและมัธยมเหมือนระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕ ถึง ๒๔๙๐ ไม่เข้าใจหรือแสร้งทำเป็นไม่เข้าใจ

ผู้ศึกษาประวัติการปกครองย่อมค้นคว้าหลักฐานที่เป็นสัจจะได้อีกว่า รัฐบาลพหลฯ ได้เสนอพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. ๒๔๗๗ ต่อสภาผู้แทนราษฎรซึ่งให้ความเห็นชอบออกเป็นกฎหมายได้ รัฐบาลก็ได้แถลงเจตนารมณ์ให้ราษฎรทราบทั่วกันว่าในการออกกฎหมายนั้น ก็เพื่อให้ราษฎรปกครองตนเองโดยถือมติปวงชนเป็นใหญ่ ตั้งแต่ชั้นตำบลขึ้นมาจนถึงเมืองและนคร เพื่อวางพื้นฐานประชาธิปไตยจากชั้นท้องถิ่นประกอบด้วยประชาธิปไตยระดับชาติทางสภาผู้แทนราษฎร เทศบาลเมืองได้จัดตั้งขึ้นทุกจังหวัด ส่วนเทศบาลตำบลได้จัดตั้งมากหลายตามกำลังของจำนวนผู้ตรวจการเทศบาลที่จะอบรมขึ้นมาได้ แต่ภายหลังเกิดระบอบเผด็จการแล้วระบอบนั้นก็อ้างเหตุผลอย่างเดียวกันกับซากทรรศนะทาสและทรรศนะศักดินาว่าราษฎรยังไม่รู้เรื่องประชาธิปไตย จึงได้ยุบสภาเทศบาลซึ่งราษฎรในท้องถิ่นเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิกนั้นเสีย แล้วแต่งตั้งสมาชิกสภาเทศบาลตามที่เจ้าหน้าที่ของระบอบเผด็จการเห็นชอบ

ข้าพเจ้าวิตกว่าถ้าหากยังมีผู้หลงเชื่อคำโฆษณาของผู้เห็นว่าไม่ควรเปลี่ยนระบอบสมบูรณาฯ ที่ใช้เป็นข้ออ้างว่าความพยายามของรัฐบาลโดยวิธีต่างๆ ดังกล่าวแล้วในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕ ถึง ๒๔๙๐ ไม่อาจทำให้ราษฎรทราบแม้แต่เบื้องต้นว่า ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญคืออะไรแล้ว นิสิตนักศึกษาปัจจุบันที่มีความปรารถนาดีอุทิศตนเผยแพร่ประชาธิปไตยแก่ราษฎรนั้น จะได้ผลเพียงใดภายในเวลาไม่กี่เดือน เพราะจำนวนผู้เผยแพร่น้อยกว่าจำนวนครูและพนักงานท้องที่ดังกล่าวข้างบนนั้น

แต่ข้าพเจ้ามีความเลื่อมใสและมีความเชื่อว่านิสิตนักศึกษามีสติปัญญาพอ โดยอาศัยสามัญสำนึกอันเป็นตรรกวิทยาเบื้องต้นของมนุษยชนนั้นเป็นหลักวินิจฉัยว่า คำโฆษณาของผู้เห็นว่าไม่ควรเปลี่ยนระบอบสมบูรณาฯ นั้นควรได้รับความเชื่อถือหรือไม่

โดยที่ผู้ปรารถนาดีหลายท่านต้องการทราบความเห็นของข้าพเจ้าเกี่ยวกับประชาธิปไตย, รัฐธรรมนูญ และการร่างรัฐธรรมนูญ ข้าพเจ้าจึงสนองศรัทธาโดยเขียนบทความนี้เพื่อประกอบการพิจารณาของท่านทั้งหลาย

๑.๒ สำหรับผู้ที่รู้หลักภาษาไทยอยู่บ้างก็พอทราบได้ว่าคำว่า *"ประชาธิปไตย"* ประกอบขึ้นด้วยคำไทย ๒ คำคือ คำว่า *"ประชา"* ซึ่งหมายถึงหมู่คนหรือปวงชน กับคำว่า *"อธิปไตย"* ซึ่งหมายถึงอำนาจสูงสุด คำว่า *"ประชาธิปไตย"* ตามมูลศัพท์จึงหมายถึง *"อำนาจสูงสุดของปวงชน"* ดังนั้นแบบการปกครองประชาธิปไตยจึงต้องถือมติปวงชนเป็นใหญ่

ส่วนผู้ปรารถนาหาความเข้าใจจากคำอังกฤษ "Democracy" คำฝรั่งเศส "Democratie" หรือคำเยอรมัน "Demokratie" นั้นก็อาจทราบได้ว่าคำฝรั่งทั้งสามนั้นแผลงมาจากคำกรีก "Demokratia" ซึ่งมาจากมูลศัพท์ "Demos" แปลว่า *"ปวงชน"*(สมุหนามของชนทั้งหลายหรือราษฎรทั้งหลาย) ผสมกับคำว่า "Kratos" แปลว่าอำนาจ และ "Kratein" แปลว่าการปกครอง จึงมีความหมายว่าอำนาจสูงสุดของปวงชน การปกครองโดยมติของปวงชน

ดังนั้นไม่ว่าจะตามความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานกับฉบับสำหรับนักเรียน หรือตามความหมายของมูลศัพท์ หรือตามความหมายของคำฝรั่งต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว คำว่า *"ประชาธิปไตย"* จะมีความหมายเป็นอย่างอื่นไม่ได้ นอกจากความหมาย *"แบบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่"* เพราะอำนาจสูงสุดเป็นของปวงชนซึ่งมีสิทธิกับหน้าที่ตามธรรมชาติของมนุษยชน

๑.๓ การที่ประชาธิปไตยถือมติปวงชนเป็นใหญ่ก็เพื่อราษฎรทั้งหลายที่ประกอบเป็นปวงชนนั้นได้มีรัฐบาลของปวงชนซึ่งราษฎรเลือกตั้งขึ้นโดยตรงหรือโดยทางผู้แทนราษฎร จึงจะเป็นรัฐบาลที่กระทำการเพื่อประโยชน์ของราษฎรทั้งหลายให้มีความอุดมสมบูรณ์ในการครองชีพ และปลอดภัยจากการกดขี่เบียดเบียนระหว่างกัน อีกทั้งเพื่อให้ราษฎรทั้งหลายประพฤติต่อกันตามศีลธรรมอันดีของประชาชน ชาติจึงจะดำรงคงมีความเอกราชและพัฒนาก้าวหน้าต่อไปได้

ชาติหนึ่ง ๆ ปัจจุบันนี้ประกอบด้วยชนที่มีฐานะและวิถีดำรงชีพต่าง ๆ กัน ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งคืออภิสิทธิ์ชนซึ่งเป็นคนจำนวนน้อยในชาติ กับอีกฝ่ายหนึ่งคือสามัญชนซึ่งเป็นคนจำนวนส่วนข้างมากในชาติ

อภิสิทธิ์ชนได้แก่บุคคลที่มีฐานะพิเศษตามระบบศักดินาและบุคคลที่เป็นเจ้าสมบัติสมัยใหม่ มีทุนยิ่งใหญ่มหาศาลเป็นจักรวรรดินิยมเป็นบรมธนานุภาพเหนือกว่านายทุนผู้รักชาติที่ทำมาหากินโดยสุจริต อภิสิทธิ์ชนหมายความถึงลูกสมุนที่ยอมตนเป็นเครื่องมือของอภิสิทธิ์ชนด้วย ในทางปฏิบัตินั้นอภิสิทธิ์ชนก็มีกำลังทรัพย์ใช้เป็นทุนในการเลือกตั้งได้ยิ่งกว่าผู้สมัครสอบรับเลือกตั้งที่เป็นฝ่ายสามัญอยู่แล้ว ถ้าหากตัวแทนของอภิสิทธิ์ชนได้เป็นวุฒิสมาชิกโดยไม่ต้องรับเลือกจากราษฎร อภิสิทธิ์ชนกับลูกสมุนก็สามารถผูกขาดอำนาจการปกครองไว้โดยเด็ดขาดตลอดกาล ชาติก็จะมีรัฐบาลของอภิสิทธิ์ชนตลอดกาล โดยแต่งตั้งจากอภิสิทธิ์ชนตลอดกาล เป็นรัฐบาลที่กระทำการเพื่ออภิสิทธิ์ชนตลอดกาล อภิสิทธิ์ชนก็เป็นผู้เสวยผลผลิตของชาติที่เกิดขึ้นด้วยน้ำพักน้ำแรงของปวงชนตลอดกาล อันเป็นการเบียดเบียนสามัญชนคนส่วนมากซึ่งจะมีความอัดคัดขัดสนยิ่งขึ้น ปวงชนที่เป็นพลังสำคัญของชาติก็จะอ่อนเปลี้ยลงซึ่งเป็นการบั่นทอนการพัฒนาก้าวหน้าและการดำรงความเป็นเอกราชของชาติ ดังนั้นเพื่อประโยชน์ของราษฎรทั้งหลายที่ประกอบกันเป็นปวงชนและเพื่อประโยชน์ของชาติ แบบการปกครองประชาธิปไตยจึงต้องถือตามมติปวงชนเป็นใหญ่

๑.๔ ทรรศนะประชาธิปไตยเป็นทรรศนะที่เกิดขึ้นจากสภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์ที่จะต้องสัมพันธ์กันอยู่เป็นกลุ่มชนหรือสังคมหรือเป็นชาติ ไม่มีบุคคลใดจะอยู่โดดเดี่ยวโดยลำพังได้ มนุษย์จึงต้องมีทรรศนะที่เป็นหลักนำความประพฤติของตนเพื่ออยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์อื่นในชาติเดียวกันเพื่อให้ชาติดำรงอยู่และเพื่อพัฒนาเติบโตก้าวหน้าต่อไปได้ ทรรศนะประชาธิปไตยจึงเป็นทัศนะที่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งประโยชน์ส่วนรวมของปวงชน แม้ว่ามนุษย์มีเสรีภาพส่วนบุคคลตามธรรมชาติ แต่มนุษย์ก็มีหน้าที่ตามธรรมชาติในการใช้สิทธิเสรีภาพเพื่อมิให้เสียหายแก่เพื่อนมนุษย์อื่นและเพื่อให้ชาติดำรงอยู่กับเติบโตพัฒนาก้าวหน้าต่อไปได้ ดังนั้นตั้งแต่ยุคปฐมกาลจึงมีธรรมจริยาซึ่งมนุษย์มีจิตสำนึกตามธรรมชาติที่จะต้องใช้สิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลมิให้เป็นที่เสียหายแก่เพื่อนมนุษย์อื่นและแก่ส่วนรวมของกลุ่มชน

ทรรศนะประชาธิปไตยจึงต่างกับทรรศนะที่เกิดจากคติ *"ปัจเจกนิยม" (Individualism)* ซึ่งถือเสรีภาพเฉพาะตัวของบุคคลเป็นใหญ่โดยไม่คำนึงถึงหน้าที่ต่อส่วนรวมของปวงชนและชาติ จากรากฐานปัจเจกนิยมนี้ก่อให้เกิดลัทธิการเมือง, ลัทธิเศรษฐกิจ, และลัทธิเสพย์สุขหลายอย่างที่ขัดต่อธรรมจริยาส่วนรวมของปวงชนหรือที่เรียกว่าศีลธรรมอันดีของประชาชน อาทิ

ก. ลัทธิการเมือง *"อนาธิปัตย์นิยม" (Anarchism)* ลัทธิจำพวกนี้ ถือว่าเสรีภาพส่วนบุคคลเป็นสิ่งประเสริฐที่สุด ฉะนั้นแบบการปกครองของมนุษย์จะต้องไม่มีรัฐบาล บุคคลจึงจะมีเสรีภาพเต็มที่โดยแยกย้ายกันอยู่เป็นกลุ่มน้อยๆ ซึ่งสมานกันโดยความตกลงกันอย่างเสรี ลัทธินี้แยกออกเป็นหลายสาขา บางสาขาที่เชิดชูเสรีภาพส่วนบุคคลอย่างเต็มที่ก็ประพฤติและสนับสนุน *"ลักเพศนิยม"*

ข. ลัทธิเศรษฐกิจ *"เสรีนิยม"* ซึ่งปล่อยให้เอกชนมีเสรีภาพเต็มที่ในการประกอบเศรษฐกิจ ต่างคนต่างทำ ผู้ใดมีทุนมากก็ได้เปรียบผู้ไร้สมบัติ ในวิชาว่าด้วยประวัติลัทธิเศรษฐกิจ (Histoire des Doctrines Economiques) จัดลัทธิเสรีนิยมเข้าอยู่ในจำพวกสำนักปัจเจกนิยม (Ecole individualiste) เมื่อลัทธินี้ดำเนินถึงขีดสูงสุดก็ช่วยให้ผู้ที่สะสมทุนมหาศาลเป็นเจ้าสมบัติ "จักรวรรดินิยม" ซึ่งมีบรมธนานุภาพกดขี่เบียดเบียนคนส่วนมาก นักประชาธิปไตยผู้หนึ่งเปรียบเทียบเสรีนิยมว่าเสมือน *"เสรีภาพของสุนัขจิ้งจอกในเล้าไก่"*

ค. ลัทธิลักเพศนิยม (Homosexuality) คือ การเสพย์เมถุนระหว่างชายกับชาย และหญิงกับหญิงซึ่งเป็นเพศเดียวกัน ลัทธิเสพย์เมถุนระหว่างหญิงกับหญิงนั้นยังมีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า *"เลสเบียนิสม์" (Lesbianism) "ลักเพศนิยม"* ถือว่าเสรีภาพของบุคคลที่จะกระทำการใดตามความพอใจในการเสพย์สุขนั้นมีค่าสูงสุด บุคคลจึงต้องหาความสุขสำราญให้เต็มที่ โดยไม่ต้องคำนึงศีลธรรมอันดีของปวงชน เพราะการเสพย์เมถุนระหว่างคนต่างเพศยังไม่เป็นการเพียงพอที่ให้ความสุขสำราญได้ จึงต้องเสพย์เมถุนระหว่างคนเพศเดียวกัน ลัทธินี้ถือเอาความเสพย์สุขทางเมถุนเป็นสำคัญยิ่งกว่าชาติพันธุ์ของมนุษยชาติ โดยไม่คำนึงถึงว่ามนุษยชาติมีเพศชายและเพศหญิง ซึ่งได้แพร่พันธุ์สืบต่อๆมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ มิฉะนั้นมนุษยชาติก็สูญสิ้นชาติพันธุ์ไปพ้นจากโลกนี้ช้านานมาแล้ว ผู้ประพฤติลักเพศและเผยแพร่ลักเพศในชาติใดผู้นั้นก็ทำลายชาติพันธุ์แห่งชาติของตนเอง อันเป็นอาชญากรรมอย่างมหันต์

ในประเทศอังกฤษนั้น ท่านเจ้าศักดินาหลายท่านที่โปรดลักเพศนิยม ได้พยายามติดต่อกันมาหลายปีในการเสนอทางสภาเจ้าศักดินา (House of Lords) เพื่อให้ยกเลิกกฎหมายห้ามการลักเพศ แต่ท่านเจ้าศักดินาถูกคัดค้านจากสภาสามัญชน (House of Commons) โดยเฉพาะพรรคแรงงานซึ่งเป็นสังคมนิยมอังกฤษที่ต้องการรักษาศีลธรรมอันดีของประชาชนไว้ แต่เมื่อไม่กี่ปีมานี้ พรรคจารีตนิยมซึ่งเป็นฝ่ายอภิสิทธิ์ชนได้ชนะการเลือกตั้ง ความปรารถนาของท่านเจ้าศักดินาและอภิสิทธิ์ชนก็ประสบความสำเร็จ

ในการยกเลิกกฎหมายห้ามการลักเพศ

เมื่อเดือนสิงหาคม ๒๕๑๔ ข้าพเจ้าได้มีจดหมายตอบคณะผู้จัดทำมหิดลสาร ซึ่งต้องการบทความของข้าพเจ้าเกี่ยวกับสาธารณรัฐราษฎรจีน ข้าพเจ้าได้เขียนตอนหนึ่งว่า *"ส่วนชายกองกลางซึ่งเป็นการพัฒนาคนแบบใหม่ในบางประเทศนั้น ไม่เคยมีในประเทศจีนเก่าหรือปัจจุบัน"* ในอดีตของไทยนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า การทำชำเราผิดธรรมดามนุษย์เป็นการผิดศีลธรรมอย่างแรง จึงโปรดเกล้าฯ ให้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ลงโทษจำคุกหลายปีแก่ผู้กระทำกามวิตถารเช่นนั้น (แต่เมื่อไม่กี่ปีมานี้บางคนอ้างว่าจงรักภักดี ในรัชกาลที่ ๕ ได้ยอมลงมติให้ใช้ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. ๒๔๙๙ ซึ่งยกเลิกกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗)

ง. ลัทธิ *"ฮิปปี้"* ซึ่งคัดค้านธรรมจริยาของปวงชนว่าเป็นการตัดเสรีภาพสมบูรณ์เฉพาะตัวซึ่งบุคคลมีเสรีภาพที่จะแต่งกายอยู่กินเสพย์ยาต่างๆ ซึ่งทำให้จิตใจเบิกบาน (Narcotic Drug) อาทิ กัญชา, ยาฝิ่น, เฮโรอีนและผลิตภัณฑ์เคมี ทำนองเดียวกันนั้น ลัทธิฮิปปี้เป็นที่คู่กันไปกับลักเพศนิยม เพราะผู้ประพฤติตามลัทธิฮิปปี้นี้ก็ประพฤติลักเพศด้วย และผู้ประพฤติลักเพศก็ประพฤติลัทธิฮิปปี้ ส่วนหนึ่งส่วนใดหรือทุกส่วนด้วย

๑.๔ ปวงชนแสดงมติในการปกครองแบบประชาธิปไตยโดย ๒ วิธีคือ

ก. วิธีแสดงมติโดยตรง เรียกว่า *"ประชามติ"* หมายความว่าปวงชนออกเสียงโดยตรงในกิจการปกครองบ้านเมือง คือการบัญญัติกฎหมาย (อำนาจนิติบัญญัติ); การแต่งตั้งและควบคุมรัฐบาล (อำนาจบริหาร), การแต่งตั้งตุลาการ (อำนาจตุลาการ)

สำหรับบ้านเมืองที่มีพลเมืองน้อยเช่น *"สักกะชนบท"* เมื่อครั้งพุทธกาลและนครเล็กน้อยในสมัยกรีกโบราณ ฯลฯ นั้น ปวงชนก็สามารถประชุมกันได้ทั่วถึงเพื่อออกเสียง

แต่สำหรับบ้านเมืองหรือประเทศที่มีพลเมืองหลายหมื่น, หลายแสน, หลายล้านคนนั้นย่อมเป็นการยากลำบากที่จะจัดให้ปวงชนประชุมกันได้ทั่วถึงเพื่อออกเสียงโดยตรงในกิจการปกครองบ้านเมืองทุกๆ อย่างได้ ฉะนั้น จึงต้องใช้วิธีที่สอง คือ แสดงมติโดยผ่านผู้แทนซึ่งราษฎรเป็นผู้เลือกตั้ง แม้กระนั้นในบางประเทศได้สงวนอำนาจของปวงชนในการแสดงมติโดยตรงเฉพาะกฎหมายและนโยบายที่สำคัญและการแต่งตั้งประมุขของประเทศ

ข. วิธีแสดงมติโดยผ่านผู้แทนซึ่งราษฎรเป็นผู้เลือกตั้ง หมายความว่า ราษฎรในเขตหนึ่งๆ เลือกผู้แทนของตนให้แสดงมติแทนตนในสภาผู้แทนราษฎรหรือในรัฐสภาเพื่อบัญญัติกฎหมาย, ให้ความเห็นชอบในการแต่งตั้งถอดถอนรัฐบาล, ควบคุมรัฐบาลในการปฏิบัติ (บริหาร), บัญญัติกฎหมายว่าด้วยการตั้งศาลและมีองค์การแต่งตั้งถอดถอนตุลาการ

วิธีแสดงมติโดยผ่านผู้แทนนั้นมี ๒ แบบคือ

(๑) ราษฎรเลือกผู้แทนโดยตรง

(๒) ราษฎรเลือกผู้แทนโดยทางอ้อม

คำว่า *"โดยทางอ้อม"* ในที่นี้แปลมาจากภาษาอังกฤษ "Indirect" เมื่อนำมาใช้แก่การออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนราษฎรก็หมายถึงการที่ราษฎรเลือกตัวแทนให้ออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนราษฎรแทนตนชั้นหนึ่งก่อน แล้วตัวแทนจึงเลือกผู้แทนราษฎรอีกชั้นหนึ่ง เช่น ราษฎรเลือกผู้แทนตำบลก่อน แล้วผู้แทนตำบลจึงเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

(ในบางประเทศที่มีพลเมืองหลายร้อยล้านคน เช่นประเทศจีนต้องใช้วิธีเลือกตั้งผู้แทนราษฎรในบริเวณทั่วไป ๓ ชั้น คือ ราษฎรเลือกตั้งตัวแทนเพื่อเลือกสมาชิกสภาท้องที่ชั้นหนึ่งก่อนแล้วสมาชิกสภามณฑลเป็นชั้นที่สอง แล้วสมาชิกสภามณฑลเลือกผู้แทนราษฎรเป็นชั้นที่ ๓ ยกเว้นบางท้องที่ซึ่งราษฎรเลือกผู้แทนโดยตรงบ้าง โดย ๒ ชั้นบ้าง)

วิธีเลือกตั้งทางอ้อมนั้นก็มาจากพื้นฐานการออกเสียงลงมติของราษฎรเอง ซึ่งต่างกับการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือสมาชิกวุฒิสภาโดยรัฐบาลหรือองคมนตรี

๑.๕ ในหลายประเทศประชาธิปไตยที่มี ๒ สภา คือ สภาผู้แทนราษฎรกับวุฒิสภานั้น สมาชิกวุฒิสภาเป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้น มิใช่รัฐบาลหรือองคมนตรีเป็นผู้เสนอประมุขรัฐให้แต่งตั้ง วุฒิสมาชิกโดยการแต่งตั้งจึงมิใช่ผู้แทนของปวงชนหากเป็นตัวแทนของอภิสิทธิ์ชนซึ่งเป็นคนจำนวนน้อยในชาติ จึงไม่ใช่วิธีประชาธิปไตย ซึ่งถือปวงชนเป็นใหญ่ ส่วนวิธีให้องคมนตรีทำบัญชีชื่อบุคคลจำนวนหนึ่งตามที่องคมนตรีเห็นสมควรแล้วส่งให้สภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้คัดเลือกให้เป็นวุฒิสมาชิกตามบัญชีนั้น วุฒิสมาชิกชนิดนี้ก็ไม่ใช่ตัวแทนของปวงชนเพราะสภาผู้แทนราษฎรจำต้องเลือกจากบัญชีรายชื่อขององคมนตรี เท่ากับเลือกจากตัวแทนขององคมนตรีเท่านั้น

ส่วนมากของประเทศประชาธิปไตยที่มีวุฒิสภานั้นใช้วิธีเลือกตั้งวุฒิสมาชิก ๒ ชั้น คือ ราษฎรเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัดหรือสภามณฑลชั้นหนึ่งก่อน แล้วสมาชิกสภาจังหวัดหรือสมาชิกสภามณฑลเลือกตั้งวุฒิสมาชิก วุฒิสมาชิกชนิดนี้จึงเป็นตัวแทนของราษฎร

๑.๖ การที่ประเทศประชาธิปไตยบางประเทศมี ๒ สภานั้น ก็เพื่อให้ผู้สูงอายุช่วยกลั่นกรองร่างกฎหมายที่สภาผู้แทนราษฎรลงมติแล้ว เพราะถือว่าผู้แทนราษฎรนั้นกฎหมายกำหนดอายุขั้นต่ำไว้น้อยกว่าวุฒิสมาชิก แต่ไม่ได้กำหนดอายุขั้นสูงของผู้แทนราษฎรไว้ ฉะนั้นในทางปฏิบัติปรากฏว่าหลายคนที่สูงอายุกว่าวุฒิสมาชิกได้รับเลือกเป็นผู้แทนราษฎร ฉะนั้นหลายราชอาณาจักรปัจจุบันจึงมีผู้แทนราษฎรแต่สภาเดียวซึ่งมีสมาชิกคนหนุ่มและคนสูงอายุร่วมกัน ส่วนบางประเทศที่ยังมีวุฒิสภานั้นก็เพื่อช่วยกลั่นกรองร่างกฎหมายจากสภาผู้แทนราษฎร คือ การ *"ยับยั้ง"* ประดุจเป็นห้ามล้อมิใช่เป็นการ *"ถ่วง"*

รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ ถืออุดมการณ์ที่ว่าพฤฒสภาช่วยกลั่นกรองกฎหมาย ฉะนั้นมาตรา ๕๔ จึงให้สิทธิสภานี้ยับยั้งไว้ในระหว่างพิจารณาเพียง ๓๐ วัน และถ้าเป็นกฎหมายว่าด้วยการเงินก็ยับยั้งเพียง ๑๕ วันเท่านั้น ส่วนรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ มาตรา ๑๒๒ ให้สิทธิวุฒิสภายับยั้งร่างกฎหมายจากสภาผู้แทนราษฎรได้ ๖๐ วัน และยับยั้งร่างกฎหมายการเงินไว้ได้ ๓๐ วัน ร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ ได้กำหนดเวลาเช่นนั้นไว้ตามฉบับ ๒๔๙๒ จึงทำให้วุฒิสภามีลักษณะเป็น *"สภาถ่วง"*

ปัญหาจึงเกิดขึ้นในทางทฤษฎีและในทางปฏิบัติ คือ

ในทางวิชาการแห่งทฤษฎีนั้นเรื่องที่เรียกว่า *"ดุลยภาพแห่งอำนาจ"* แห่งระบบรัฐสภานั้นหมายถึงการให้อำนาจสูงสุดทั้งสามคือ อำนาจนิติบัญญัติ, อำนาจบริหาร, อำนาจตุลาการ, มีอำนาจสมดุลย์ระหว่างกัน ไม่ปรากฏในทางวิชาการประชาธิปไตยว่า ภายในอำนาจนิติบัญญัตินั้น ต้องมีการถ่วงอำนาจของสภาผู้แทนราษฎรโดยอภิสิทธิ์ชน จนทำให้สภาผู้แทนราษฎรต้องทรุดเซไป อันทำให้เสียดุลยภาพแห่งอำนาจระหว่างอำนาจนิติบัญญัติกับอำนาจบริหาร

ถ้าวุฒิสมาชิกซึ่งเป็นผู้ *"ถ่วง"* อำนาจนั้นเป็นบุคคลที่องคมนตรีจัดบัญชีรายชื่อลับโดยไม่กำหนดคุณสมบัติ คือสุดแท้แต่ว่าองคมนตรีเห็นว่ามีความรู้ความชำนาญในการแผ่นดิน เราก็ควรพิจารณาถึงผลที่จะได้ในทางปฏิบัติว่า บุคคลชนิดใดจะได้เป็นวุฒิสมาชิก เพราะราษฎรย่อมสนใจในผลปฏิบัติและถ้า

เป็นนิสิต นักศึกษา นักเรียน ในสถานศึกษาที่สอนถูกต้องตามวิธีสอนแล้ว ผู้สอนก็ย่อมให้ความรู้ในทางทฤษฎีสมานกับการปฏิบัติอันเป็นวิธีที่ข้าพเจ้าเคยเรียนมาเมื่อครั้งเป็นนักเรียนกฎหมาย คือครูอาจารย์ท่านสอนทฤษฎีใด ท่านก็ให้ตัวอย่างเป็นอุทาหรณ์ประกอบด้วย และถ้ามีคำพิพากษาศาลฎีกาท่านก็อ้างตัวอย่างคำพิพากษาศาลนั้น ถ้าครูอาจารย์ท่านใดสอนแต่ทางทฤษฎี นักเรียนก็ขอให้ท่านยกตัวอย่างประกอบ

ในกรณีที่คณะองคมนตรีเป็นผู้ทำบัญชีรายชื่อลับ ๓๐๐ คนส่งให้สภาผู้แทนราษฎรเลือกเพื่อเป็นวุฒิสมาชิก ๑๐๐ คนนั้น เราก็ไม่ควรพิจารณาเพียงนามธรรมของคำว่า *"องคมนตรี"* เท่านั้น คือต้องพิจารณาตามรูปธรรมที่ประจักษ์ว่า องคมนตรีประกอบด้วยท่านผู้ใด มีฐานะและอายุเท่าใด ซึ่งเป็นบรรทัดฐานขององคมนตรีต่อไปในอนาคตด้วย ท่านที่เป็นองคมนตรีในปัจจุบันนี้เป็นข้าราชการบำนาญซึ่งบางท่านเคยเป็นเสนาบดี (รัฐมนตรี) สมัยรัชกาลที่ ๗ ก่อน พ.ศ. ๒๔๗๕ บางท่าน เช่น กรมหมื่นพิทยลาภฯ ประธานองคมนตรีประสูติเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๘ ทรงมีพระชันษาถึงปัจจุบันนี้ ๘๙ พรรษา, เจ้าพระยาศรีธรรมธิเบศมีอายุ ๘๙ ปี เท่ากับกรมหมื่นพิทยลาภฯ พระยาศรีเสนาและพระยามานวราชเสวี มีอายุคนละกว่า ๘๔ ปี และอีกหลายท่านก็มีอายุคนละประมาณ ๘๐ ปี ท่านที่มีอายุน้อยกว่าผู้อื่นคือนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ในการทำบัญชีชื่อลับดังกล่าวนั้นองคมนตรีที่ชรามากนั้นมีภาระหนักมาก เพราะท่านต้องสำรวจบุคคลมากมายหลายพันหลายหมื่นคนซึ่งเป็นผู้มีความรู้ความชำนาญในการแผ่นดินแล้วท่านจึงจะคัดเอาไว้เพียง ๓๐๐ คน เพื่อส่งให้สภาผู้แทนราษฎร ถ้าหากท่านจะเลือกเฉพาะบุคคลที่ใกล้ชิดกับท่านเพราะเคยทำงานร่วมกันมาหรือเคยใกล้ชิดมา ท่านก็จะถูกครหานินทาว่าไม่ทรงไว้ซึ่งความเป็นธรรมอันจะเป็นการทำให้เสื่อมเสียแก่สถาบันองคมนตรี ดังนั้นก็อาจมีผู้คิดช่วยทุ่นแรงองคมนตรีโดยใช้วิธีที่เคยปฏิบัติมาในการจัดทำบัญชีชื่อสมาชิกสมัชชาแห่งชาติ คือ ใช้คนประมาณ ๔-๕ คน ร่างบัญชีชื่อขึ้นก่อนแล้วเสนอองคมนตรีคัดเลือกเอา ๓๐๐ คน ผลที่จะได้รับเป็นอย่างไรนั้น เราท่านก็รู้อยู่เต็มอก โดยข้าพเจ้าไม่ต้องชี้แจง

ส่วนเหตุผลที่ผู้ร่างรัฐธรรมนูญชี้แจงในสภานิติบัญญัติว่าการที่ต้องทำบัญชีชื่อลับให้สภาผู้แทนราษฎรนั้นก็เพื่อป้องกันมิให้ผู้ที่มีชื่อในบัญชีซึ่งอยู่ในข่ายจะได้รับเลือกเป็นวุฒิสมาชิกมีโอกาสวิ่งเต้นหาคะแนนเสียงนั้น ก็เป็นวิธีใหม่ที่นิมิต (Invention) ขึ้นสำหรับประเทศไทย ข้าพเจ้าไม่คัดค้านการนิมิตสิ่งใดขึ้นใหม่ แต่ปัญหาอยู่ที่ว่าการนิมิตนั้นเป็นนิมิตทางประชาธิปไตยหรือไม่ และในทางปฏิบัติจะเป็นไปได้อย่างไร โดยเฉพาะการที่ผู้ร่างประสงค์รักษาความลับบัญชีรายชื่อ ๓๐๐ คนนั้นก็ต้องคำนึงว่าองคมนตรีจะต้องเขียนและทำสำเนาบัญชีด้วยตนเองซึ่งเป็นภาระหนักมากแก่องคมนตรี ดังนั้นเพื่อทุ่นแรงก็จะต้องมีคนอื่นช่วยท่านระหว่างทาง นับตั้งแต่มีผู้ช่วยท่านทำบัญชีชื่อเป็นครั้งแรกจนถึงมือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนั้น ก็อาจมีคนรู้ *"ได้"* ก่อนคนอื่นๆ เราต้องยอมรับความจริงจากพฤติการณ์ในการเลือกตั้งสมาชิกสภานิติบัญญัติจากสมาชิกสมัชชาแห่งชาติว่ามีบางท่านไม่วิ่งเต้นหาเสียงก็จริงอยู่ แต่บางท่านก็วิ่งเต้นหาเสียง ผู้ใดรู้ *"ได้"* ก่อน ผู้นั้นก็ได้เปรียบคนอื่น ฉะนั้นข้าพเจ้าเห็นว่าการนิมิตวิธีใหม่นี้ไม่ถูกต้องตามวิธีประชาธิปไตย ถ้าหากสภานิติบัญญัติต้องการมีวุฒิสภาก็ควรใช้วิธีเลือกตั้งโดยตัวแทนของราษฎรซึ่งอาจใช้วิธีเลือกตั้ง ๒ ชั้น โดยสภาเทศบาลและสภาจังหวัด หรือมิฉะนั้นก็โดยสภาผู้แทนราษฎร โดยไม่จำกัดว่าจะต้องเลือกจากบัญชีชื่อลับขององคมนตรี ให้โอกาสแก่ทุกคนที่มีคุณสมบัติเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นวุฒิสมาชิก สามารถสมัครได้โดยเปิดเผยและให้สภาผู้แทนราษฎรมีเวลาพอพิจารณาว่าผู้สมัครคนใดสมควรได้รับเลือกตั้งเป็นวุฒิสมาชิก

๒. รัฐธรรมนูญเบื้องต้น

๒.๑ คำว่า *"รัฐธรรมนูญ"* ประกอบด้วยคำว่า *"รัฐ"* หมายถึงบ้านเมืองหรือแผ่นดินกับคำว่า *"ธรรมนูญ"* หมายถึงบทกฎหมายว่าด้วยระเบียบการ

รัฐธรรมนูญ จึงหมายถึงกฎหมายว่าด้วยระเบียบการปกครองแผ่นดินหรือรัฐ

บางครั้งเรียกบทกฎหมายชนิดนี้ว่า *"ธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน หรือ รัฐธรรมนูญ"*

๒.๒ มีผู้เข้าใจผิดว่าประเทศใดมีรัฐธรรมนูญ ประเทศนั้นก็มีการปกครองแบบประชาธิปไตย อันที่จริงนั้นรัฐธรรมนูญเป็นเพียงระเบียบการที่เขียนเป็นกฎหมายว่าประเทศ (รัฐ) นั้นๆ ปกครองกันแบบใด แทนที่จะปล่อยให้ผู้มีอำนาจปกครองกระทำตามความพอใจของตนโดยไม่มีข้อกำหนดไว้

รัฐธรรมนูญแต่ลำพังยังไม่เป็นแบบการปกครองประชาธิปไตยเสมอไป อาทิ บางประเทศปกครองตามแบบเผด็จการก็มีรัฐธรรมนูญเผด็จการของตน เช่น ประเทศอิตาลีสมัยมุโสลินีที่เป็นจอมเผด็จการก็มีรัฐธรรมนูญ ประเทศสเปนและปอร์ตุเกสสมัยที่ปกครองแบบเผด็จการก็มีกฎหมายซึ่งมีลักษณะเป็นรัฐธรรมนูญที่กำหนดระเบียบการปกครองประเทศทั้งสองนั้นตามแบบเผด็จการ รัฐบาลถนอม-ประภาส ปกครองตามแบบเผด็จการก็มีรัฐธรรมนูญที่เรียกว่า *"รัฐธรรมนูญปกครองราชอาณาจักร"*

๒.๓ ผู้ศึกษา *"ความรู้เบื้องต้นแห่งกฎหมาย"* ย่อมทราบว่า ในการแบ่งชนิดต่างๆของกฎหมายนั้น ได้มีการกล่าวถึงการแบ่งชนิดกฎหมายออกเป็น *"กฎหมายที่ขีดเขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร" (Written Law)* และ *"กฎหมายที่ไม่ขีดเขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร (Unwritten Law)* คือ ธรรมเนียมประเพณีที่ปวงชนซึ่งเป็นผู้ทรงอำนาจสูงสุดในแผ่นดินได้ปฏิบัติกันมาช้านาน จึงเป็นข้อบังคับของผู้มีอำนาจสูงสุดซึ่งบุคคลจำต้องประพฤติตาม ดังนั้น *"กฎหมายรัฐธรรมนูญ" (Constitutional Law)* จึงมิเพียงแต่ตัวบท *"รัฐธรรมนูญ" (Constitution)* ที่ขีดเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น หากยังรวมถึง *"ธรรมเนียมประเพณีรัฐธรรมนูญ" (Constitutional Customs)* ที่มิได้ขีดเขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษรด้วย

ก. **รัฐธรรมนูญที่ขีดเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร** (Written Constitution) นั้น ก็มิใช่เจาะจงเอาเฉพาะกฎหมายที่ระบุชื่อว่า *"รัฐธรรมนูญ"* หรือ *"ธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน"* เท่านั้น หากยังหมายถึงข้อความที่ขีดเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรซึ่งมีลักษณะเป็นระเบียบการปกครองรัฐและการให้สิทธิแก่พลเมือง อาทิ

(๑) *"กฎบัตร"* ซึ่งเป็นคำไทยมาตั้งแต่โบราณกาล คำว่า *"กฎ"* หมายถึงข้อกำหนด, คำบังคับ คำว่า *"บัตร"* หมายถึงแผ่นที่เขียนเป็นหนังสือ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายของคำว่า *"กฎบัตรกฎหมาย"* ไว้ว่า *"กระบวนกฎหมาย"*

คำว่า *"กฎบัตร"* ตรงกับภาษาอังกฤษว่า *"Charter"* ตรงกับภาษาฝรั่งเศสโบราณว่า *"Chartre"*, ภาษาปัจจุบัน "Charte" ตรงกับภาษาเยอรมันว่า *"Charta"* คำทั้งสามภาษานี้แผลงมาจากคำลาตินว่า *"Charta"*

กฎหมายรัฐธรรมนูญอังกฤษถือว่า *"กฎบัตรใหญ่" (Magna Charta หรือเขียนว่า Magna Carta)* ค.ศ. ๑๒๑๕ ที่ให้ประกันเสรีภาพบางประการแก่พลเมืองอังกฤษนั้นเป็นแม่บทสำคัญของกฎหมายรัฐธรรมนูญอังกฤษ

สมาชิกสหประชาชาติรวมทั้งสยามที่เป็นภาคีแห่งองค์การนั้นได้ปฏิญาณรับรองผูกพันธ์ *"กฎบัตรแห่งสหประชาชาติ" (Charter of the United Nations)* ซึ่งมีบทบัญญัติเริ่มต้นว่า

"เราประชาชนแห่งสหประชาชาติได้ตกลงเด็ดขาด..... ยืนยันความเชื่อถือในหลักการพื้นฐานสิทธิมนุษยชน, ในศักดิ์ศรีและคุณค่าของมนุษย์, ในสิทธิเสมอภาคระหว่างชายกับหญิง และระหว่างชาติ ไม่ว่าใหญ่หรือเล็ก"

ต่อมาสมัชชาใหญ่สหประชาชาติซึ่งสยามเข้าร่วมด้วยใน ค.ศ. ๑๙๔๘ นั้นได้ตกลงรับรอง "ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิแห่งมนุษยชน" (Universal declaration of human rights) ซึ่งบัญญัติสิทธิของพลเมืองไว้หลายประการ อาทิ ชีวิต, เสรีภาพ, ความปลอดภัยในตัวบุคคล, เสรีภาพจากการไม่ถูกจับกุมคุมขังเนรเทศโดยพลการของเจ้าหน้าที่, สิทธิในการได้รับการพิจารณาโดยเที่ยงธรรมและเปิดเผยจากศาลที่เป็นอิสระและไม่ลำเอียง, เสรีภาพในความคิด, ความเชื่อถือและศาสนา, เสรีภาพในการประชุมและการร่วมกันเป็นสมาคมอย่างสันติ ฯลฯ

รัฐบาลสยามได้รับรองกฎบัตรและปฏิญญาดังกล่าวแล้วโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษาและสถานีวิทยุกระจายเสียงกรมประชาสัมพันธ์ได้เคยประกาศซ้ำแล้วซ้ำเล่าทุกๆวัน วันละข้อติดต่อกันมาหลายปี ดังนั้น "กฎบัตรแห่งสหประชาชาติ" และ "ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน" ดังกล่าวนี้จึงเป็นส่วนสำคัญของ "กฎหมายรัฐธรรมนูญ" ของสยามหรือประเทศไทยด้วย พระราชบัญญัติและบทกฎหมายใดที่ขัดต่อกฎบัตรและปฏิญญาดังกล่าวแล้วจึงเป็น "โมฆะ"

ส่วนปัญหาที่ว่ารัฐธรรมนูญใดที่เขียนขัดต่อกฎบัตรและปฏิญญานั้น จะเป็นโมฆะหรือไม่นั้น ปวงชนซึ่งเป็นผู้ทรงอำนาจสูงสุดย่อมวินิจฉัยได้ว่ารัฐธรรมนูญชนิดตัดสิทธิหรือไม่ให้สิทธิแก่ราษฎรตามกฎบัตรและปฏิญญานั้นเป็น "*รัฐธรรมนูญโมฆะ*"

(๒) *"ปฏิญญา" (Declaration)* ชนิดที่เป็นหลักสำคัญของสิทธิประชาธิปไตยซึ่งระบอบประชาธิปไตยต้องให้แก่ราษฎรนั้น และชนิดที่เป็นหลักการสำคัญประกอบรัฐธรรมนูญเช่นคำปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิแห่งมนุษยชนดังกล่าวแล้ว และเทียบได้กับ *"ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและพลเมือง"* (Declaration des droits de l'homme et du citoyen)ของฝรั่งเศส ซึ่งผู้แทนราษฎรที่เป็นคนสามัญและขุนนางประชาธิปไตยได้ร่วมกันแถลงเมื่อ ค.ศ. ๑๗๘๙ นั้น เป็นแม่บทของประชาธิปไตยในฝรั่งเศส ซึ่งศาลยุติธรรมและศาลปกครองจะต้องตัดสินคดีมิให้ขัดต่อปฏิญญาอันเป็นแม่บทประชาธิปไตยนั้น

คำประกาศหลัก ๖ ประการของคณะราษฎรเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ก็เป็นปฏิญญาแห่งกฎหมายรัฐธรรมนูญของสยาม เพราะเหตุว่าเมื่อได้ประกาศธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ แล้ว รุ่งขึ้นวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๔๗๕ ได้มีประชุมสภาผู้แทนราษฎร ๗๐ คน ซึ่งประกอบด้วยผู้ที่มิใช่สมาชิกคณะราษฎร ๓๗ คน และที่เป็นสมาชิกคณะราษฎร ๓๓ คน ในบรรดาผู้ที่มิใช่สมาชิกคณะราษฎรนั้นมีหลายท่านดำรงฐานันดรศักดิ์สูงตามระบบศักดินา อาทิ (๑) เจ้าพระยาวงศานุประพัทธ์ (ม.ร.ว.สะท้าน สนิทวงศ์) ผู้เป็นพระอัยกาของสมเด็จพระบรมราชินีนาถองค์ปัจจุบัน (๒) เจ้าพระยาพิชัยญาติ (ดั่น บุนนาค) (๓) เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน) รองลงมาเป็นพระยา, พระ, หลวง อีกหลายคน ซึ่งแทนหลายราชตระกูล ผู้ไม่มีบรรดาศักดิ์นั้นมีนักเรียนกฎหมาย, ทนายความ, ชาวนา, พ่อค้า ฯลฯ ผู้แทนราษฎรทั้ง ๗๐ คนได้พร้อมใจกันปฏิญาณในที่ประชุมสภาดังต่อไปนี้

"ข้าพเจ้า (ออกนามผู้ปฏิญาณ) ขอให้คำปฏิญาณว่าจะซื่อสัตย์ต่อคณะราษฎรและจะช่วยกันรักษาหลัก ๖ ประการของคณะราษฎรไว้ให้มั่นคง

๑. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในทางการเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง

๒. จะรักษาความปลอดภัยในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มาก

๓. จะต้องบำรุงความสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจโดยรัฐบาลใหม่จะพยายามหางานให้ราษฎรทำโดยเต็มความสามารถ จะร่างโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก

๔. จะต้องให้ราษฎรได้มีสิทธิเสมอภาคกัน

๕. จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก ๔ ประการดังกล่าวแล้วข้างต้น

๖. จะต้องให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร"

เมื่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ปฏิญาณในที่ประชุมแล้ว เจ้าพระยามหิธร เสนาบดีกระทรวงมุรธาธร (ขณะนั้นยังมิได้ยุบกระทรวงนี้เปลี่ยนเป็นกรมราชเลขาธิการ) ได้อัญเชิญพระราชกระแสรับสั่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาอ่านในที่ประชุมสภาดังต่อไปนี้

"วันนี้สภาผู้แทนราษฎรได้ประชุมเป็นครั้งแรก นับว่าเป็นการสำคัญอันหนึ่งในประวัติการณ์ของประเทศอันเป็นที่รักของเรา ข้าพเจ้าเชื่อว่าท่านทั้งหลายคงจะตั้งใจที่จะช่วยกันปรึกษาการงานเพื่อนำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่ประเทศสยามสืบไป และเพื่อรักษาความอิสรภาพของไทยไว้ชั่วฟ้าและดิน ข้าพเจ้าขออำนวยพรแก่บรรดาผู้แทนราษฎรทั้งหลายให้บริบูรณ์ด้วยกำลังกาย กำลังปัญญา เพื่อจะได้ช่วยกันทำการให้สำเร็จตามความประสงค์ของเราและของท่านซึ่งมีจุดมุ่งหมายอันเดียวกันทุกประการเทอญ"

พระราชกระแสรับสั่งซึ่งเจ้าพระยามหิธรอันเชิญมาอ่านในที่ประชุมนั้น พระปกเกล้าฯ ได้ทรงพระกรุณาพระราชทานเอง ซึ่งแสดงว่าพระองค์เต็มพระทัยพระราชทานพระบรมราชานุมัติเป็นปฏิญญาแห่งระบอบปกครองประชาธิปไตย

(๓) *"แผนการร่วม" (Common Program)* ชนิดที่เป็นข้อบังคับกำหนดระเบียบปกครองรัฐ เช่น แผนการร่วมของจีนซึ่งกรรมกร, ชาวนา, นายทุนน้อย, นายทุนแห่งชาติ (หลายคนเป็นมหาเศรษฐี เช่น ตันกากี และบางคนเป็นลูกขุนนางเก่าสมัยราชวงศ์เช็ง หลายคนเคยเป็นขุนศึก หลายคนเป็นก๊กมินตั๋ง เช่น จอมพลหลีซิซิน, มาดามซุนยัดเซ็น ฯลฯ) ได้ร่วมกันจัดทำประกาศเป็นระเบียบการปกครองสาธารณรัฐราษฎรจีนเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ค.ศ. ๑๙๔๙ และจัดตั้ง "รัฐบาลกลางของราษฎรจีน" ในระยะเวลาหัวต่อระหว่างระบบเก่ากับระบบใหม่ก่อนมีรัฐธรรมนูญจีนในค.ศ. ๑๙๕๔ ในทางวิชาการรัฐธรรมนูญ *"แผนการร่วม"* นี้มีลักษณะเป็น *"รัฐธรรมนูญชั่วคราว"* ของจีน ผู้มีฐานะตามระบบเก่าและฐานะตามระบบใหม่ร่วมมือกันในระยะหัวต่อนั้น เป็นการนำทฤษฎีวิทยาศาสตร์สังคมมาประยุกต์ถูกต้องตามสภาพท้องที่และกาลสมัยของจีน เหมาเจ๋อตุงมิได้ประณามนายทุนไปทั้งหมด เพราะตามการพัฒนาของระบบสังคมจีนสมัยก่อนนั้น ย่อมก่อให้เกิดชนชั้นวรรณะนายทุน เหมาเจ๋อตุงถือว่านายทุนจำนวนน้อยหยิบมือเดียวเท่านั้นที่เป็นศัตรูของราษฎร แต่นายทุนหลายคนเป็นนายทุนรักชาติ ผู้เคยไปเยือนประเทศจีนจะสังเกตเห็นอนุสาวรีย์ประวัติการอภิวัฒน์จีนซึ่งประเทศจีนใหม่สร้างขึ้นว่า มีภาพขบวนการชาวนา "ไท่ผิง" ระหว่าง ค.ศ. ๑๘๕๑-๑๘๖๑ ซึ่งเหมาเจ๋อตุงยกย่องว่า เป็นขบวนการอภิวัฒน์ แม้ว่าขบวนการนั้นสถาปนา *"หงซิ่วฉวน"* หัวหน้าขึ้นเป็น *"พระจักรพรรดิ"* แต่สภาพของประเทศจีนสมัยนั้นคนจีนยังนับถือสถาบันพระมหากษัตริย์และยังไม่รู้เรื่องสาธารณรัฐ (ส่วนหลิวเซ่าฉีกับพวกนั้น แม้ตนเป็นนายทุนน้อยซึ่งไม่ใช่กรรมกรแท้จริง ดำเนินคติอย่างนายทุนใหญ่ปฏิกิริยา คือมีทรรศนะ "ผูกขาด" (Monopoly) ที่ต้องการผูกขาดการอภิวัฒน์ไว้เป็นของพวกตนโดยเฉพาะ ดังนั้นจึงขัดต่อความคิดเหมาเจ๋อตุงที่พิจารณาตามสภาพท้องที่กาลสมัยของจีน เห็นว่าทุกชั้นวรรณะรักชาติที่มีอยู่นั้นสมควรเข้าอยู่ในแนว

ร่วมเพื่อร่วมมือในการสถาปนาประชาธิปไตยแผนใหม่)

ข. ธรรมเนียมประเพณีรัฐธรรมนูญ (Constitutional Customs) จัดอยู่ในประเภทกฎหมายรัฐธรรมนูญที่ไม่ขีดเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร (Unwritten Constitution)

ในบางประเทศเช่นประเทศอังกฤษนั้น นอกจากมีตัวบทที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ส่วนหนึ่ง อาทิ กฎบัตรใหญ่ ค.ศ. ๑๒๑๕, คำร้องขอสิทธิ ค.ศ. ๑๖๒๘, บทบัญญัติว่าด้วยสิทธิ ค.ศ. ๑๖๘๙ พระราชบัญญัติว่าด้วยรัฐสภา ค.ศ. ๑๙๑๑, และ ค.ศ. ๑๙๔๙ แล้วระบบรัฐธรรมนูญอังกฤษอาศัยธรรมเนียมประเพณีรัฐธรรมนูญที่เป็นมาช้านาน ดังนั้นจึงมีผู้จัดระบบรัฐธรรมนูญอังกฤษเข้าอยู่ในประเภท *"รัฐธรรมนูญที่ไม่ขีดเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร"*

ส่วนในสยามนั้น ปรากฏในรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรซึ่งบันทึกคำอภิปรายร่างรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ว่า ธรรมเนียมประเพณีประชาธิปไตยยังคงใช้ได้ต่อไป ข้าพเจ้าจึงขอคัดรายงานการประชุมสภาตอนที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ดังต่อไปนี้

"นายหงวน ทองประเสริฐ กล่าวว่า ในหมวดสภาผู้แทนราษฎรว่า ผู้แทนราษฎรต้องปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ อยากทราบความประสงค์ของท่านประธานอนุกรรมการว่าพระมหากษัตริย์ต้องทรงปฏิญาณไหม

ประธานอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ (พระยามโนปกรณ์ฯ) ตอบว่าผู้ที่เป็นสมาชิกสภานี้ก่อนที่จะเข้ามารับหน้าที่ ต้องปฏิญาณและ *ตามประเพณีราชาภิเษกก็มีการปฏิญาณอยู่แล้ว*

นายหงวน ทองประเสริฐ กล่าวว่าควรบัญญัติไว้

พระยาราชวังสัน กล่าวว่า ในประเทศเดนมาร์กถึงเป็นรัชทายาทก็ต้องปฏิญาณเหมือนกัน เพราะในโอกาสบางคราวต้องทำการเป็นผู้แทนพระเจ้าแผ่นดิน แต่ความคิดของเรานี้ก็เพื่อวางระเบียบว่าสิ่งใดที่เป็นแบบธรรมเนียมอยู่แล้ว เราไม่อยากพูดมากนัก ตามความคิดเดิมในการร่างรัฐธรรมนูญนี้ ประสงค์ไม่ให้ยาวเกินไป สิ่งใดที่มีและพิจารณาแล้วเห็นว่าเหมือนกันฉะนั้นจึงไม่บัญญัติไว้ เพราะความคิดเช่นนั้นเราวางไว้ เห็นว่าไม่เป็นอะไร ทั้งเห็นความสะดวกกว่าการบัญญัติเช่นนี้จะดีกว่า

นายหงวน ทองประเสริฐ ตอบว่าความจริงเห็นด้วย แต่ธรรมเนียมนั้นไม่ใช่บทบังคับอีกประการหนึ่งสิ่งนี้เป็นคราวแรกไม่เคยใช้มา

พระยามนธาตุราช กล่าวว่า ประเทศอื่น ๆ ที่จะผลัดเปลี่ยนพระเจ้าแผ่นดิน เขามีในธรรมนูญฯ

พระยาราชวังสัน ตอบว่า ในธรรมนูญบางฉบับได้บัญญัติคำไว้ว่าจะปฏิญาณอย่างนั้นของเราทราบว่า พระเจ้าแผ่นดินต้องทรงปฏิญาณต่อหน้าเทวดาทั้งหลายและพระพุทธรูปเป็นต้น เราอยากจะเผียบเสีย

นายหงวน ทองประเสริฐ กล่าวว่า ขอเรียนถามว่าควรจะแก้ไขอย่างไรหรือไม่

ประธานอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญตอบว่าไม่เห็นจำเป็นเพราะไม่ทำให้ดีขึ้นหรือเลวลง มีอยู่แล้วจะไปล้างเสียทำไม ถ้าแม้ว่าความข้อนี้ตัดความหรือเพิ่มสิทธิก็ควรอยู่ การที่บัญญัติไว้เช่นนี้เพื่อเขียนไว้ให้หรูๆ ถึงไม่เขียนก็รู้อยู่แล้ว

นายหงวน ทองประเสริฐ กล่าวว่า เพื่อความเข้าใจของราษฎรทั้งหลาย ให้ลง มติว่าจะสมควรหรือไม่

หลวงประดิษฐ์มนูธรรม กล่าวว่า ข้าพเจ้าขอแถลงให้ที่ประชุมทราบ เท่าที่นายหงวน ทองประเสริฐ ได้ร้องให้เติมร่างว่าพระมหากษัตริย์ต้องทรงปฏิญาณนั้น การที่ไม่เขียนไว้ก็ดีก็ให้ถือว่าเวลาขึ้นเสวยราชย์ต้องทรงกระทำตามพระราชประเพณี การที่ไม่เขียนไว้นี้ไม่ใช่เป็นการยกเว้นที่พระองค์จะไม่ต้องทรงปฏิญาณ ขอให้จดบันทึกข้อความสำคัญนี้ไว้ในรายงาน

ประธานอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ กล่าวว่า เนื่องจากหลวงประดิษฐ์มนูธรรมได้กล่าวแล้ว ข้าพเจ้าขอแถลงว่าได้เคยเฝ้าและทรงรับสั่งว่า พระองค์เองได้ทรงปฏิญาณเวลาเสวยราชสมบัติและเวลาขึ้นรับเป็นรัชทายาทก็ต้องปฏิญาณชั้นหนึ่งก่อน ความข้อนี้เมื่อพระองค์ทรงรับสั่งเช่นนี้ เพราะฉะนั้นรับรองได้อย่างที่หลวงประดิษฐ์มนูธรรมว่าเป็นพระราชประเพณีทีเดียว

นายจรูญ สืบแสงกล่าวว่า เป็นที่เข้าใจแล้วว่า พระเจ้าอยู่หัวต้องทรงปฏิญาณตามนี้ แต่นี่เป็นรัฐธรรมนูญสำคัญอย่างยิ่ง เท่าที่ได้จดบันทึกรายงานยังน้อยไป ถ้าอย่างไรให้มีไว้ในรัฐธรรมนูญจะดียิ่ง

หลวงประดิษฐ์มนูธรรม ตอบว่า สภาผู้แทนราษฎรต้องเห็นชอบในการอัญเชิญพระมหากษัตริย์ขึ้นเสวยราชย์หรือในการสมมตรัชทายาท ถ้าองค์ใดไม่ปฏิญาณเราคงไม่ลงมติให้

นายจรูญ สืบแสง กล่าวว่า องค์ต่อ ๆ อาจไม่ปฏิญาณ

พระยาราชวังสัน ตอบว่า *ตามหลักการในที่ประชุมต่างๆ ถ้ามีคำจดในรายงานแล้วเขาถือเป็นหลักการเหมือนกัน*

ประธานอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ แถลงให้สมาชิกลงมติมาตรา ๙ ว่า 'การสืบราชสมบัติท่านว่าให้เป็นไปตามที่บัญญัติไว้ในกฎมณเฑียรบาลหรือให้เติมคำว่า *'จะต้องปฏิญาณ'*

ประธานสภาฯ กล่าวว่า บัดนี้มีความเห็น ๒ ทาง คือทางหนึ่งเห็นว่า ควรคงตามร่างเดิม อีกทางหนึ่งว่า ควรเติมความให้ชัดยิ่งขึ้น

'ที่ประชุมลงมติตามร่างเดิม ๔๘ คะแนน ที่เห็นว่าให้เติมความให้ชัดขึ้นมี ๗ คะแนน เป็นอันตกลงว่าไม่ต้องเติมความอีก'

๒.๔ ปัจจุบันนี้มีบางคนได้เขียนและกล่าววิจารณ์ว่ารัฐธรรมนูญฉบับนั้นฉบับนี้เป็นประชาธิปไตยบ้าง เป็นอำมาตยาธิปไตยบ้าง ฉะนั้นจึงเป็นการสมควรที่นิสิต นักศึกษา นักเรียนและราษฎรซึ่งต้องการสัจจะโดยไม่มีอคติอุปาทาน อาศัยหลักตามสามัญสำนึกอันเป็นตรรกวิทยาเบื้องต้นของมนุษยชนประกอบด้วยความหมายของภาษาไทยประยุกต์แก่รัฐธรรมนูญแต่ละฉบับโดยความเที่ยงธรรม

ก. ถ้ารัฐธรรมนูญใดมีบทถาวรและบทเฉพาะกาล สามัญชนที่รู้ภาษาไทยพอสมควรย่อมเข้าใจคำว่า *"เฉพาะกาล"* นั้นหมายถึงระยะเวลาชั่วคราว ซึ่งเมื่อพ้นกำหนดนั้นแล้วก็เหลือแต่บทถาวรที่ใช้เป็นแบบการปกครองถาวรต่อไป ฉะนั้นจึงต้องพิจารณาตัวบทถาวรของรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับว่ามีลักษณะเป็นประชาธิปไตยหรือไม่

ส่วนบทเฉพาะกาลเป็นเรื่องระยะหัวต่อระหว่างระบบเก่ากับระบบใหม่ ซึ่งย่อมมีส่วนที่เป็นระบบเก่าผสมอยู่กับระบบใหม่ในชั่วระยะเวลาหนึ่ง ปัญหาวินิจฉัยลักษณะบทเฉพาะกาลนั้นต้องพิจารณาว่าบทนั้นมีไว้เพื่อนำไปสู่บทถาวรประชาธิปไตยหรืออำมาตยาธิปไตย

(บางคนที่สำเร็จการศึกษาชั้นสูงย่อมรู้ภาษาไทยดีกว่าสามัญชนกลับแสร้งทำเป็นไม่รู้คำว่า

"เฉพาะกาล" นั้นหมายถึงเรื่องชั่วคราว ดังนั้นบางคนจึงถือเอาบทเฉพาะกาลเป็นหลัก เช่นเราจะได้อ่านได้ฟังว่าบางคนถือเอา "บทเฉพาะกาล" ของรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ เรื่องการมีสมาชิกประเภทที่ ๒ นั้นเป็นเรื่องถาวร แต่ถ้าเป็นบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญที่พวกเขาทำขึ้นนั้น พวกเขาก็ไม่นำเอาเรื่องเฉพาะกาลในรัฐธรรมนูญนั้นมาเป็นหลักวินิจฉัยลักษณะของรัฐธรรมนูญนั้น เช่นรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ซึ่งมีบทเฉพาะกาลยกยอดวุฒิสมาชิกซึ่งได้รับแต่งตั้งตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พ.ย. ๒๔๙๐ (ใต้ตุ่ม) ให้มาเป็นวุฒิสมาชิกของฉบับ ๒๔๙๒ พวกเขาก็ไม่เอ่ยถึงบทเฉพาะกาลนี้)

ข. คำว่า *"ประชาธิปไตย"* นั้นข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วในข้อ ๑ คือหมายถึงการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่ ส่วนคำว่า *"อำมาตยาธิปไตย"* นั้นมีบางคนตั้งเป็นศัพท์ใหม่ขึ้นโดยยังไม่มีในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานหรือฉบับสำหรับนักเรียน แต่ผู้ตั้งศัพท์นี้ก็มีสิทธิที่จะตั้งเป็นศัพท์ใหม่ได้โดยเอาคำว่า *"อำมาตย์"* สนธิกับคำว่า *"อธิปไตย"*

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายของคำว่า *"อำมาตย์"* ไว้ว่าหมายถึง *"ข้าราชการ, ข้าเฝ้า, ที่ปรึกษา"* ดังนั้นคำว่า *"อำมาตยาธิปไตย"* ย่อมหมายถึงการปกครองโดยข้าราชการ, ข้าเฝ้า, ที่ปรึกษา ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งโดยพระองค์เองหรือโดยคำเสนอของรัฐบาลหรือองคมนตรีซึ่งเป็นที่ปรึกษาของพระองค์

ค. โดยอาศัยหลักการและความหมายในภาษาไทยดังกล่าวข้างบนนั้น เราอาจวินิจฉัยลักษณะของรัฐธรรมนูญบางฉบับได้ดั่งต่อไปนี้

(๑) ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินชั่วคราวฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ ไม่ใช่อำมาตยาธิปไตย เพราะตัวบทถาวรของธรรมนูญนั้นกำหนดไว้ว่าเมื่อสิ้นบทเฉพาะกาลแล้ว สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิกประเภทเดียวคือประเภทราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งขึ้นมา ส่วนบทเฉพาะกาลเป็นเรื่องชั่วคราวในระยะหัวต่อระหว่างระบบศักดินาที่เป็นมาหลายพันปีกับระบอบประชาธิปไตยซึ่งเพิ่งเริ่มเกิดขึ้น จึงในสมัยแรกภายในเวลา ๖ เดือน สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิกซึ่งผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารแต่งตั้งขึ้นในนามคณะราษฎร สมัยที่ ๒ ภายในเวลา ๑๐ ปี สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิก ๒ ประเภทคือประเภทที่ ๑ ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้ง กับประเภทที่ ๒ ผู้แทนราษฎรสมัยที่ ๑ เป็นผู้เลือกตั้ง สมัยที่ ๓ เป็นบทถาวรคือเมื่อพ้น ๑๐ ปีแล้วสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้น

(๒) รัฐธรรมนูญ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ไม่ใช่อำมาตยาธิปไตยเพราะมาตรา ๑๖ อันเป็นบทถาวรบัญญัติไว้ว่า *"สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิกซึ่งราษฎรเป็นผู้เลือกตั้ง"* ส่วนบทเฉพาะกาลเป็นเรื่องชั่วคราวในระยะหัวต่อระหว่าง ๒ ระบอบดั่งกล่าวแล้วนั้นมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ๒ ประเภทคือประเภทที่ ๑ ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้ง กับประเภทที่ ๒ พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งโดยรัฐบาลเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ ในระหว่างบทเฉพาะกาลนี้ผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๑ ซึ่งแม้ก่อนสมัครรับเลือกตั้งนั้นบางคนเป็นข้าราชการประจำ แต่กฎหมายเลือกตั้งได้กำหนดไว้ว่าถ้าได้รับเลือกตั้งแล้วต้องลาออกจากตำแหน่งข้าราชการประจำ ฉะนั้นสมาชิกประเภทที่ ๑ ซึ่งมีจำนวนกึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดแห่งสภาผู้แทนราษฎรนั้นจึงไม่ใช่อำมาตย์

(๓) รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ ไม่ใช่อำมาตยาธิปไตยเพราะพฤฒสมาชิกและสมาชิกสภาผู้แทนเป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นมาจึงไม่ใช่ *"อำมาตย์"* และมาตรา ๒๔ กับ ๒๙ กำหนดไว้ว่าพฤฒสมาชิกและสมาชิกสภาผู้แทนต้องไม่เป็นข้าราชการประจำ

(๔) รัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พ.ย. ๒๔๙๐ (ใต้ตุ่ม) เป็นอำมาตยาธิปไตยเพราะวุฒิสมาชิกเป็นผู้ที่

พระมหากษัตริย์แต่งตั้ง โดยรัฐบาลเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

(๕) รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ เป็นอำมาตยาธิปไตยครบถ้วนทั้งบทถาวรและบทเฉพาะกาล เพราะบทถาวรกำหนดไว้ว่าวุฒิสมาชิกเป็นผู้ที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งโดยประธานองคมนตรีรับสนองพระบรมราชโองการ และบทเฉพาะกาลได้ยกยอดวุฒิสมาชิกซึ่งได้รับแต่งตั้งตามฉบับ ๒๔๙๐ (ใต้ตุ่ม) ให้เป็นวุฒิสมาชิกตามฉบับ ๒๔๙๒ ด้วย

ส่วนการที่บางคนอ้างว่าฉบับ ๒๔๙๒ เป็นประชาธิปไตยที่สุดเพราะมีบทบัญญัติไว้ว่าวุฒิสมาชิกและสมาชิกสภาผู้แทนต้องไม่เป็นข้าราชการประจำนั้น ท่านผู้อ่านอาจสอบสวนหาสัจจะได้ว่าการห้ามมิให้พฤฒสมาชิก (วุฒิสมาชิก) กับสมาชิกสภาผู้แทนเป็นข้าราชการประจำนั้นรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ ได้บัญญัติห้ามเช่นนั้นไว้ก่อนแล้วตามมาตรา ๒๔ และ ๒๙ และได้มีการปฏิบัติจริงตามรัฐธรรมนูญซึ่งผู้อ่านที่ปราศจากอคติสอบสวนได้ว่าระหว่างใช้รัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙ นั้นไม่มีพฤฒสมาชิกหรือสมาชิกสภาผู้แทนหรือรัฐมนตรีคนใดเป็นข้าราชการประจำ ส่วนรัฐมนตรีที่แต่งตั้งตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ นั้นเราท่านที่ไม่หลงเชื่อคำโฆษณาก็เห็นกันอยู่แล้วว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีโดยความไว้วางใจของรัฐสภาตามฉบับ ๒๔๙๒ และหลายคนที่แม้ไม่ใช่นักวิชาการก็ย่อมรู้ว่าผู้มียศเป็นจอมพลนั้นดำรงยศนั้นเป็นประจำการตลอดไปโดยไม่ต้องปลดเป็นกองหนุนจึงรับเงินเดือนตามยศจอมพลตลอดชีพ ฉะนั้นตามทฤษฎีและตามการปฏิบัติของรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ทั้งในบทถาวรและบทเฉพาะกาลจึงเป็นอำมาตยาธิปไตย

ส่วนการที่บางคนโฆษณาว่ารัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ บัญญัติไว้ห้ามมิให้วุฒิสมาชิกและสมาชิกสภาผู้แทนเป็นผู้จัดการ, กรรมการ, ที่ปรึกษา, ตัวแทน ของห้างหุ้นส่วนที่รัฐหรือหน่วยราชการของรัฐเป็นผู้ลงทุนหรือถือหุ้นส่วนข้างมากก็ดี รับสัมปทานหรือคงไว้ซึ่งสัมปทาน หรือเป็นคู่สัญญากับรัฐอันมีลักษณะผูกขาดตัดตอนก็ดี หรือไม่รับเงินเดือนหรือประโยชน์ใดจากรัฐนอกจากเงินเดือนก็ดี ฯลฯ นั้น ข้าพเจ้าขอให้ท่านผู้อ่านที่ปราศจากอคติโดยไม่หลงเชื่อคำโฆษณาง่ายๆ โปรดพิจารณารายชื่อของวุฒิสมาชิกและสมาชิกสภาผู้แทนตามฉบับ ๒๔๙๒ นั้นอย่างละเอียดแล้วสอบสวนดูว่ามีผู้ใดบ้างที่รัฐสภาและองคมนตรีรู้อยู่แล้วว่าได้ประโยชน์โดยฝ่าฝืนข้อห้ามดั่งกล่าวแล้ว

(๖) ร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ ถือตามแม่บทของฉบับ ๒๔๙๒ โดยมีวุฒิสมาชิกซึ่งสภาผู้แทนราษฎรต้องเลือกตั้งจากบัญชีชื่อลับซึ่งคณะองคมนตรีจัดทำขึ้นส่งมาให้ สภาผู้แทนราษฎรจำต้องเลือกบุคคลเท่าที่ปรากฏชื่อในบัญชีลับนั้นก็ทำให้ร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ มีลักษณะอำมาตยาธิปไตย

ง. ในการพิจารณาบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญฉบับต่างๆ นั้นก็จำต้องแยกลักษณะของบทเฉพาะกาลออกเป็น ๒ ประเภท คือบทเฉพาะกาลที่นำไปสู่บทถาวรที่เป็นประชาธิปไตย กับบทเฉพาะกาลที่นำไปสู่ระบอบอำมาตยาธิปไตย

(๑) บทเฉพาะกาลที่นำไปสู่บทถาวรที่เป็นประชาธิปไตยนั้นมีความจำเป็นในระยะหัวต่อระบบศักดินาที่เป็นมาช้านานหลายศตวรรษซึ่งมีซากตกค้างอยู่ กับระบอบประชาธิปไตยที่เพิ่งเกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อประคับประคองระบอบประชาธิปไตยให้ดำเนินก้าวหน้าต่อไปโดยป้องกันมิให้ถูกแทรกซึมบั่นทอนจากระบบศักดินา

ในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ซึ่งมีบทถาวรและบทเฉพาะกาลนั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ซึ่งแทนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ทรงเห็นชอบและพอพระราชหฤทัยมาก ดังปรากฏในคำแถลงของพระยามโนปกรณ์ฯ ประธานอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญต่อสภาผู้แทนราษฎร

เมื่อวันที่ ๑๖ พ.ย. ๒๔๗๕ มีความตอนหนึ่งว่าดั่งนี้

"ในการร่างพระธรรมนูญ (รัฐธรรมนูญ) นี้ อนุกรรมการได้ทำการติดต่อกับสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตลอดเวลา จนถึงอาจกล่าวได้ว่าได้ร่วมมือกันทำข้อความตลอดในร่างที่เสนอมานี้ ได้ทูลเกล้าถวายและทรงเห็นชอบนั้น ไม่ใช่เพียงทรงเห็นชอบอย่างข้อความที่กราบบังคมทูลขึ้นไป ยิ่งกว่านั้นเป็นที่พอพระราชหฤทัยมาก"

คำแถลงของประธานอนุกรรมการฯ เกี่ยวกับบทเฉพาะกาลมีความอีกตอนหนึ่งว่าดั่งนี้

"ที่มีสมาชิก ๒ ประเภทนี้ก็เพราะสาเหตุว่า เราพึ่งมีรัฐธรรมนูญขึ้น ความคุ้นเคยในการปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญยังไม่แพร่หลายทั่วถึง ฉะนั้นจึงให้มีสมาชิกประเภทซึ่งเห็นว่าเป็นผู้ที่คุ้นเคยการงานแล้วช่วยพยุงกิจการ ทำร่วมมือกันไปกับสมาชิกประเภทที่ ๑ ที่ราษฎรเลือกตั้งมา"

อุดมการณ์ของบทเฉพาะกาลตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๗๕ เป็นเรื่องของการ "ช่วยพยุง" ประชาธิปไตยให้ทรงตัวอยู่ได้แล้วก้าวหน้าต่อไป มิใช่เป็นการเอาประเภทที่ ๒ มา "ถ่วงอำนาจ" สภาผู้แทนราษฎร

ความจริงที่ประจักษ์จากรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรและราชกิจจานุเบกษา ฯลฯ ปรากฏว่าสมาชิกประเภทที่ ๒ นั้นมิได้ยกมือให้ฝ่ายรัฐบาลเสมอไป คือได้ยกประโยชน์ของชาติเหนือส่วนตนและพวกพ้องในหลายกรณี อาทิได้ร่วมกับสมาชิกประเภทที่ ๑ ในการคัดค้านข้อเสนอของรัฐบาลเรื่องความตกลงกับต่างประเทศกำหนดโควต้ายางพารา อันทำให้รัฐบาลพหลฯ ต้องลาออกตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ, ลงมติข้อบังคับการประชุมสภาผู้แทนราษฎรตามที่สมาชิกประเภทที่ ๑ เสนอซึ่งขัดแย้งกับความเห็นของรัฐบาล อันทำให้รัฐบาลพหลฯ ต้องลาออกตามรัฐธรรมนูญอีกครั้งหนึ่ง

ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ สมาชิกประเภทที่ ๒ ได้ร่วมกับประเภทที่ ๑ ลงมติคัดค้านร่าง พ.ร.บ. ที่รัฐบาลพิบูลฯ เสนอขออนุมัติพระราชกำหนดระเบียบบริหารนครบาลเพชรบูรณ์และการจัดตั้งพุทธบุรีมณฑล อันทำให้รัฐบาลพิบูลฯ ต้องลาออกตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ (ต่างกับวุฒิสมาชิกแต่งตั้งตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ซึ่งแม้ไม่มีสิทธิลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาล แต่มีสิทธิตั้งข้อสังเกตไปยังสภาผู้แทนราษฎรให้ลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาลได้ แต่วุฒิสมาชิกนั้นก็มิได้ตั้งข้อสังเกตเช่นนั้นไปยังสภาผู้แทน ทั้ง ๆ ที่วุฒิสมาชิกหลายคนบ่นนอกสภาว่ารัฐบาลพิบูลฯ บริหารประเทศไม่เป็นที่พอใจของราษฎร)

บทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ กำหนดวิธีเลือกตั้งพฤฒสมาชิกในวาระเริ่มแรกโดยองค์การเลือกตั้ง ประกอบด้วยผู้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอยู่ในวันสุดท้ายก่อนใช้รัฐธรรมนูญฉบับนั้นเพื่อให้มีพฤฒสภาขึ้นภายใน ๑๕ วัน เมื่อสิ้นวาระของพฤฒสมาชิกรุ่นแรกนี้แล้วราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งพฤฒสมาชิกโดยทางอ้อม

(๒) บทเฉพาะกาลที่นำไปสู่ระบอบอำมาตยาธิปไตย เช่น บทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ที่ยกยอดวุฒิสมาชิกซึ่งได้รับแต่งตั้งตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๐ (ใต้ตุ่ม) ให้มาเป็นวุฒิสมาชิกฉบับ ๒๔๙๒ ด้วย เพื่อเข้าสู่ระบบถาวรของฉบับ ๒๔๙๒ ซึ่งวุฒิสมาชิกเป็นผู้ที่ประธานองคมนตรีรับสนองฯแต่งตั้ง มิใช่เลือกตั้งโดยราษฎร บทเฉพาะกาลของร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ มีลักษณะนำไปสู่ระบอบอำมาตยาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญฉบับนั้น

๓. การร่างรัฐธรรมนูญ

๓.๑ รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายที่เป็นแม่บทสูงสุดของกฎหมายทั้งหลาย ฉะนั้นการร่างรัฐ

ธรรมนูญจึงต้องดำเนินตามหลักสำคัญ ๒ ประการคือ

ประการที่ ๑ สาระสำคัญที่เป็นแม่บทซึ่งขึ้นอยู่กับรากฐานแห่งทรรศนะของผู้ร่างกับสมาชิกสภาที่มีหน้าที่นิติบัญญัติ ยืนหยัดในอภิสิทธิ์ชน หรือยืนหยัดในปวงชน ถ้าผู้ร่างกับสมาชิกสภานั้นมีทรรศนะยืนหยัดในอภิสิทธิ์ชน บทบัญญัติในร่างรัฐธรรมนูญก็มีสาระรักษาอำนาจและฐานะพิเศษของอภิสิทธิ์ชนไว้โดยทางตรงหรือแฝงไว้โดยทางปริยาย

ถ้าผู้ร่างกับสมาชิกสภานั้นมีทรรศนะยืนหยัดในปวงชน บทบัญญัติในร่างรัฐธรรมนูญนั้นก็กระจ่างชัดแจ้งว่าเป็นประชาธิปไตยที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่โดยไม่มีสิทธิพิเศษของอภิสิทธิ์ชนแฝงไว้

ผู้ใดอ้างว่าปวงชนชาวไทยมีอุปนิสัยปัจเจกนิยม (Individualism) ต่างกับมนุษย์ชาติอื่นๆ เพื่อใช้เป็นข้ออ้างร่างรัฐธรรมนูญมิให้เป็นประชาธิปไตยของปวงชนนั้นก็เป็นทรรศนะเฉพาะตัวของผู้อ้างนั้น ๆ เอง เพราะมนุษยชาติตั้งแต่ปฐมกาลมีทรรศนะประชาธิปไตย ซึ่งแม้จะถูกระบบทาสกับระบบศักดินา ซึ่งมีคติปัจเจกนิยมสมัยเก่าทำลายไป แต่ปวงชนก็ยังรักษาคติประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจและทางทรรศนะไว้ได้หลายประการ เช่น การร่วมมือกันลงแขกในการทำนา การสร้างโรงเรือนบ้านพักในชนบท และการประพฤติตามธรรมจริยาหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ทรรศนะประชาธิปไตยที่เหลืออยู่นั้นเพิ่งจะสูญไปเมื่อไม่นานมานี้ภายหลังที่มีผู้เผยแพร่ความประพฤติต่างๆ ตามคติปัจเจกนิยมสมัยใหม่

ประการที่ ๒ รูปแบบของรัฐธรรมนูญอันเป็นเทคนิคแห่งวิธีร่างกฎหมายทั่วไปซึ่งต้องนำมาใช้เป็นพื้นฐานแห่งการร่างรัฐธรรมนูญในฐานะที่เป็นกฎหมายชนิดหนึ่งและในฐานะที่เป็นแม่บทสูงสุดแห่งกฎหมายทั้งหลาย

หลายท่านที่แม้ไม่เคยเรียนกฎหมายก็ย่อมสังเกตได้ว่า กฎหมายต่างๆ นั้นมีพระราชบัญญัติที่กำหนดหลักการสำคัญ ๆไว้ซึ่งต้องผ่านสภาผู้แทนราษฎรหรือรัฐสภาหรือสภานิติบัญญัติ พระราชบัญญัติมิได้กำหนดระเบียบการเบ็ดเตล็ดหยุมหยิมไว้ แต่ได้ให้อำนาจฝ่ายบริหารออกพระราชกฤษฎีกาและกฎกระทรวงบัญญัติวิธีปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินั้นๆ

ในฐานะที่รัฐธรรมนูญเป็นแม่บทสูงสุดของกฎหมายทั้งหลาย ฉะนั้นรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยของหลายประเทศจึงบัญญัติหลักสำคัญไว้โดยให้สภาซึ่งมีหน้าที่นิติบัญญัติออกพระราชบัญญัติเพื่อปฏิบัติให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญนั้นๆ

๓.๒ วิธีร่างธรรมนูญการปกครองแผ่นดินชั่วคราวฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ ได้ถือตามหลักวิธีร่างกฎหมายของสยาม ซึ่งคณะกรรมการร่างกฎหมายได้ดำเนินเป็นหลักมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ รัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗ ที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งกรมร่างกฎหมายขึ้น หลักการแห่งวิธีร่างนี้ได้ดำเนินต่อมาในการร่างรัฐธรรมนูญ ฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ และฉบับ ๒๔๘๙ ดังปรากฏในคำแถลงของประธานอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ (พระยามโนปกรณ์ฯ) ต่อสภาผู้แทนราษฎรและคำอภิปรายของพระยาราชวังสัน ตามที่ข้าพเจ้าได้อ้างไว้ในข้อ ๒.๓ ข. นั้นแล้ว คือ พระยามโนปกรณ์ฯ (เคยเป็นกรรมการร่างกฎหมายมาก่อนแล้วหลายปี) กล่าวเป็นใจความว่าเรื่องใดเป็นธรรมเนียมประเพณีที่รู้กันอยู่แล้วก็ไม่จำเป็นต้องเขียนไว้ให้หรูๆ และพระยาราชวังสัน (ผู้เคยร่วมกับพระยามโนปกรณ์ฯ ไปเฝ้ารับพระราชกระแสจากพระปกเกล้าฯ) กล่าวเป็นใจความว่าตามความคิดเดิมในการร่างรัฐธรรมนูญนั้นประสงค์ไม่ให้ยาวเกินไป วิธีร่างตรงกับพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ เรื่องใดควรรวมเป็นมาตราเดียวกันได้ก็เขียนไว้เป็นมาตราเดียว แต่สิ่งสำคัญจำต้องมีตัวบทที่เป็นประชาธิปไตยให้ครบถ้วน

ข้าพเจ้าขอย้อนกล่าวถึงวิธีร่างกฎหมายตามหลักของรัชกาลที่ ๕,๖,๗ นั้น ถือหลัก ๒ ประการ คือ

ก. ต้องมีตัวบทกะทัดรัดไม่ฟุ่มเฟือย ผู้สนใจอาจเทียบดูได้ว่าการร่างประมวลกฎหมายสยามซึ่งตามข้อตกลงกับนานาประเทศนั้นฝ่ายสยามจะต้องร่างให้เป็นที่พอใจแก่ประเทศที่มีอำนาจพิเศษในทางศาลเพื่อฝ่ายเขาจะได้ยอมถือตามประมวลกฎหมายของเราและยอมยกเลิกอำนาจศาลกงสุล, ศาลต่างประเทศ (International Court) ศาลคดีต่างประเทศ (Foreign Cause Court) ดังนั้นกรมร่างกฎหมายของเราจึงจำต้องอาศัยประมวลกฎหมายของต่างประเทศเป็นหลักประกอบกับกฎหมายสยาม ในบรรดาประมวลกฎหมายต่างประเทศนั้นก็มีประมวลกฎหมายฝรั่งเศสด้วย แต่ฝ่ายกรมร่างกฎหมายของเรานั้นถือหลักวิธีร่างโดยกะทัดรัด ไม่มีมากมายหลายมาตราให้ฟุ่มเฟือยจึงประหยัดจำนวนมาตราได้ เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศสมี ๒๒๘๑ มาตรา ประมวลกฎหมายพาณิชย์ฝรั่งเศสมี ๖๔๘ มาตรา รวม ๒ ประมวลนั้นมี ๒๙๒๙ มาตรา กรมร่างกฎหมายของสยามจัดร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์รวมกันเป็นประมวลเดียว มี ๑๗๕๕ มาตรา ซึ่งประหยัดจำนวนมาตราลงได้เกือบกว่ากึ่งหนึ่ง ซึ่งนานาประเทศที่มีสิทธิพิเศษในทางศาลได้ยินยอมให้ศาลต่างประเทศและศาลคดีต่างประเทศวินิจฉัยคดีตามประมวลกฎหมายสยาม

ข. ภาษาที่ใช้ในการร่างนั้นต้องพยายามใช้ถ้อยคำที่สามัญชนสามารถเข้าใจได้ให้มากที่สุด แต่เนื่องจากเราจำต้องบัญญัติข้อกำหนดขึ้นใหม่หลายประการเพื่อให้เหมาะสมแก่ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นใหม่และตามเยี่ยงประมวลกฎหมายต่างประเทศ ฉะนั้นเมื่อคำไทยที่มีอยู่แต่ก่อนไม่เพียงพอก็จำต้องคิดคำใหม่ในภาษาไทยขึ้น ถ้าหากมีเรื่องใดที่หาคำไทยได้เหมาะสมโดยไม่ต้องตั้งศัพท์ใหม่ เราก็ใช้คำไทยนั้น เช่น คำอังกฤษ Usufruct หรือฝรั่งเศส Usufruit ในร่างประมวลแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๔ นั้นเดิมมีผู้เสนอว่าให้ตั้งศัพท์ไทยขึ้นใหม่ว่า "สิทธิกัลปนา" แต่ในที่สุดกรรมการร่างกฎหมายส่วนมากตกลงตามที่มีผู้เสนอให้ใช้คำไทยว่า "สิทธิเก็บกิน" (หมายถึงสิทธิของบุคคลหนึ่งที่มีสิทธิครอบครองที่ดินของอีกคนหนึ่งและสามารถเก็บดอกผลจากที่ดินนั้น) ฯลฯ

๓.๓ โดยอาศัยตามหลักการวิธีร่างกฎหมายดังกล่าวข้างบนนี้ผู้สนใจที่ไม่ตั้งคติอุปาทาน ซึ่งต้องการศึกษาหาสัจจะก็อาจดูตัวบทของรัฐธรรมนูญดังต่อไปนี้เป็นตัวอย่าง

ก. ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ มี ๓๙ มาตราซึ่งบรรจุข้อความไว้เป็นครั้งแรกในสยามว่าอำนาจสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลายและมีบทบัญญัติว่าด้วยกษัตริย์, สภาผู้แทนราษฎร, คณะกรรมการราษฎร, ศาล พอแก่การเป็นระบอบการเมืองประชาธิปไตยในระยะหัวต่อระหว่างระบบศักดินาที่เป็นมาหลายพันปี กับระบอบประชาธิปไตยซึ่งเพิ่งเกิดขึ้น ส่วนสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคและสิทธิประชาธิปไตยทั้งทางการเมือง, ทางเศรษฐกิจและทรรศนะประชาธิปไตยนั้นได้ใช้วิธีทำให้หลัก ๖ ประการเป็น *"ปฏิญญา"* (Declaration) ซึ่งมีลักษณะเป็น *"กฎบัตร"* (Charter) ดังกล่าวแล้วในข้อ ๒.๓ ข.

ถ้อยคำที่ใช้ในรัฐธรรมนูญนั้นก็พยายามใช้คำไทยที่มีอยู่ก่อนธรรมนูญนั้นเพื่อสะดวกแก่มวลราษฎร

ข. รัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ มี ๖๘ มาตรา โดยมีบทบัญญัติประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ขึ้น แต่ก็ไม่เขียนไว้ฟุ่มเฟือย เรื่องใดที่รวมเป็นมาตราเดียวกันได้ก็ไม่แยกเป็นรายมาตรา

ค. รัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙ ซึ่งมี ๒ สภานั้นก็จำต้องมีมาตราเพิ่มขึ้นเท่าที่จำเป็นแก่การที่ต้องมี ๒ สภา รวมแล้วฉบับนี้มีเพียง ๙๖ มาตรา

๓.๔ ตั้งแต่รัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ เป็นต้นมาจนถึงขณะที่ข้าพเจ้าเขียนบทความนี้ หลักการแห่งวิธีร่างกฎหมายได้เปลี่ยนจากวิธีของรัชกาลที่ ๕, ๖ และ ๗ ดังจะเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ มี ๑๘๘ มาตรา และร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ มี ๒๒๔ มาตรา

ก. ถ้าหากรัฐธรรมนูญใหม่มีความจำเป็นต้องเขียนเรื่องที่รัฐธรรมนูญฉบับก่อนๆบกพร่องอยู่ก็สมควรมีมาตราเพิ่มขึ้น แต่ถ้ารัฐธรรมนูญฉบับก่อนๆมีบทบัญญัติที่เป็นประชาธิปไตยสมบูรณ์แล้วก็ไม่ควรแยกเป็นรายมาตราหรือเพิ่มข้อความให้ฟุ่มเฟือย เช่น

รัฐธรรมนูญ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ มาตรา ๑๓ บัญญัติว่า *"บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือศาสนาหรือลัทธิใดๆ และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมืองและไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมของประชาชน"*

รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ มาตรา ๑๓ บัญญัติว่า *"บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือศาสนาหรือลัทธินิยมใดๆ และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมืองและไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมของประชาชน"*

ท่านผู้อ่านย่อมสังเกตได้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ มาตรา ๑๓ นั้นต่างกับของฉบับ ๒๔๗๕ เพียงคำเดียวคือฉบับ ๒๔๗๕ เขียนไว้ว่า *"ลัทธิใดๆ"* ส่วนฉบับ ๒๔๘๙ เขียนว่า *"ลัทธินิยมใดๆ"* ซึ่งเป็นการทำให้มีความชัดขึ้นโดยไม่ฟุ่มเฟือย

ส่วนฉบับ ๒๔๙๒ มาตรา ๒๘ มีความว่า *"บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนานิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมือง และไม่เป็นการขัดขวางต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน*

ในการใช้เสรีภาพดังกล่าวในวรรคก่อน บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใดอันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์อันควรมีควรได้เพราะเหตุที่ถือศาสนานิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือ แตกต่างจากบุคคลอื่น"

ท่านผู้อ่านย่อมสังเกตได้ว่าฉบับ ๒๔๙๒ ได้เติมคำว่า *"นิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา"* โดยตัดคำว่า *"ลัทธิใดๆ"* ตามฉบับ ๒๔๗๕ และคำว่า *"ลัทธินิยมใดๆ"* ตามฉบับ ๒๔๘๙ ออกไป อันเป็นการตัดสิทธิเสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือลัทธิใดๆในทางการเมือง เศรษฐกิจและการมีทรรศนะตามลัทธินั้น ครั้นแล้วก็ได้เติมข้อความขึ้นใหม่ในวรรค ๒ ซึ่งทำให้มีความยืดยาวโดยไม่จำเป็นซึ่งดูประหนึ่งว่าชนชาวไทยได้สิทธิเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนามากขึ้นกว่าฉบับ ๒๔๗๕ และฉบับ ๒๔๘๙ อันเป็นการจะแสดงให้ผู้อ่านเห็นว่ารัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ เป็นประชาธิปไตยยิ่งกว่าฉบับก่อนๆ แต่สามัญชนที่ไม่มีอคติ แม้จะมิใช่นักกฎหมายก็ย่อมเห็นได้โดยไม่ยากเลยว่าการที่ฉบับ ๒๔๗๕ และฉบับ ๒๔๘๙ บัญญัติให้บุคคลมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนาก็ย่อมหมายถึงนิกายต่างๆและลัทธินิยมในทางศาสนาด้วย มิฉะนั้นจะเขียนว่า "เสรีภาพบริบูรณ์" ด้วยเหตุใด

ฉบับ ๒๔๙๒ ยังใช้วิธีเอาหน้าที่ของชาวไทยซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๗๕ และฉบับ ๒๔๘๙ เขียนไว้รวมเป็นมาตราเดียวมากระจายออกเป็นหลายมาตราเช่น ฉบับ ๒๔๗๕ มาตรา ๑๕ และฉบับ ๒๔๘๙ มาตรา ๑๖ บัญญัติข้อความตรงกันไว้ในมาตราเดียวว่า

"บุคคลมีหน้าที่เคารพต่อกฎหมายและมีหน้าที่ป้องกันประเทศช่วยเหลือราชการโดยทางเสีย

ภาษีและอื่นๆ ภายในเงื่อนไขและโดยวิธีการที่กฎหมายบัญญัติไว้"

แต่ฉบับ ๒๔๙๒ ได้นำเอาข้อความที่ตรงกับฉบับ ๒๔๗๕ และฉบับ ๒๔๘๙ ซึ่งเขียนไว้เพียงมาตราเดียวนั้นมากระจายออกเป็น ๕ มาตราคือ

"มาตรา ๔๖ บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ

มาตรา ๔๗ บุคคลมีหน้าที่รับราชการทหารตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๔๙ บุคคลมีหน้าที่เคารพต่อกฎหมาย

มาตรา ๕๑ บุคคลมีหน้าที่เสียภาษีอากร ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๕๒ บุคคลมีหน้าที่ช่วยเหลือราชการตามที่กฎหมายบัญญัติ"

นิสิต นักศึกษา นักเรียนและราษฎรคงได้ยินและได้อ่านบทความของบางคนที่นิยมชมชอบรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ โฆษณามาก่อนการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ แล้วว่ารัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ เป็นประชาธิปไตยที่สุดกว่ารัฐธรรมนูญฉบับอื่นใดที่สยามเคยมีมา ครั้นแล้วรัฐบาลก็ได้มอบให้คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ ถือเอาฉบับ ๒๔๙๒ เป็นแบบฉบับ คณะกรรมการได้ร่างรัฐธรรมนูญแล้วเสนอรัฐบาล รัฐบาลได้แก้ไขข้อความส่วนอื่นๆบ้างเล็กน้อย เสร็จแล้วนำเสนอสภานิติบัญญัติก็ปรากฏว่าร่างฉบับ ๒๕๑๗ มีข้อความตรงกันหลายประการกับฉบับ ๒๔๙๒ อาทิร่างฉบับ ๒๕๑๗ มาตรา ๒๙ ตรงกับฉบับ ๒๔๙๒ มาตรา ๒๘ และร่างฉบับ ๒๕๑๗ มาตรา ๕๓, มาตรา ๕๔, มาตรา ๕๕, มาตรา ๕๗, และมาตรา ๕๘ ตรงกับฉบับ ๒๔๙๒ มาตรา ๔๖,๔๗,๔๙,๕๑,๕๒ ดังกล่าวข้างบนนั้นที่ได้กระจายความที่ฉบับ ๒๔๗๕ และ ฉบับ ๒๔๘๙ เขียนไว้เป็นมาตราเดียว

๓.๕ นิสิต นักศึกษาแห่งสถาบันที่มีการสอนกฎหมายรัฐธรรมนูญคงจะได้ศึกษากันมาบ้างเป็นความรู้เบื้องต้นแล้วว่า รัฐธรรมนูญของหลายประเทศนั้นได้บัญญัติข้อความที่เป็นหลักสำคัญว่าด้วยระบอบการเมืองประชาธิปไตยอันเป็นโครงเบื้องบนของสังคมและสิทธิกับหน้าที่ประชาธิปไตยของพลเมืองให้ครบถ้วนสมบูรณ์ โดยเขียนอย่างกะทัดรัดเพื่อเป็นแม่บทของกฎหมายทั้งหลาย มิใช่เขียนฟุ่มเฟือยเป็นระเบียบปลีกย่อยเสียเอง จึงมีบทที่ให้อำนาจสภาผู้แทนราษฎรหรือรัฐสภาซึ่งมีอำนาจนิติบัญญัติออกกฎหมายเพื่อกำหนดระเบียบการปลีกย่อยให้เป็นไปตามหลักการสำคัญของรัฐธรรมนูญ ประดุจพระราชบัญญัติที่ให้อำนาจฝ่ายบริหารออกพระราชกฤษฎีกาและกฎกระทรวง ดังนั้นถ้าหากรัฐธรรมนูญใดมีรัฐสภาซึ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภาเป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้น ปวงชนก็ไว้ใจได้ว่าผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งให้ใช้อำนาจนิติบัญญัติแทนราษฎรนั้นจะต้องลงมติตราพระราชบัญญัติ, กฎบัตร, ปฏิญญาวางระเบียบตามรัฐธรรมนูญให้เป็นไปสมความต้องการของปวงชน

แต่ถ้ารัฐสภาอันประกอบด้วยวุฒิสมาชิกซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาลหรือองคมนตรี พระราชบัญญัติ, กฎบัตร, ปฏิญญาก็จะออกมาไม่ตรงกับความประสงค์ของปวงชน ฉะนั้นรัฐธรรมนูญตามระบอบปกครองที่ไม่เป็นประชาธิปไตยก็จำต้องเขียนรายละเอียดไว้ให้มากพอแก่การป้องกันมิให้วุฒิสมาชิกที่ราษฎรมิได้เลือกตั้งขึ้นมานั้นดำเนินการลงมติเพื่ออภิสิทธิ์ชน แต่มิใช่เอาความที่ควรเขียนเป็นมาตราเดียวกันได้นั้นมากระจายออกเป็นหลายมาตรา

๓.๖ ข้าพเจ้าได้ให้ข้อสังเกตไว้ในข้อ ๒.๓ ก. แล้วว่าปวงชนซึ่งมีอำนาจสูงสุด อาจถือว่ารัฐธรรมนูญเป็นโมฆะ ถ้าขัดต่อกฎบัตรและปฏิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนซึ่งสยามเป็นภาคี บัดนี้ข้าพเจ้าก็ยังมีข้อสังเกตให้ผู้ร่างและสภาซึ่งมีหน้าที่นิติบัญญัติระมัดระวังไว้อีกว่าภายในตัวบทของรัฐธรรมนูญที่จะบัญญัติขึ้นนั้น ไม่ควรมีบทบัญญัติที่เป็นโมฆะเพราะขัดต่อมาตราอันเป็นหลักสำคัญของรัฐธรรมนูญ

นั้นเองเช่นรัฐธรรมนูญ ๒๔๙๒ มาตรา ๒๗ บัญญัติว่า

"บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย ฐานันดรศักดิ์โดยกำเนิดก็ดี โดยแต่งตั้งก็ดี โดยประการอื่นใดก็ดี ไม่กระทำให้เกิดเอกสิทธิ์อย่างใดเลย"

มาตรานั้นเป็นหลักสำคัญของสิทธิเสมอภาคระหว่างชนชาวไทย ถ้านำไปประยุกต์แก่สิทธิออกเสียงของราษฎรในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนแล้ว ราษฎรคนหนึ่งก็ต้องมีสิทธิหนึ่งเสียงเสมอเหมือนกันทั่วราชอาณาจักร แต่มาตรา ๘๖ ให้ใช้วิธีลงคะแนนออกเสียง โดยวิธีรวมเขตจังหวัดตามอัตราที่กำหนดไว้ในมาตรา ๘๗ คือถ้าจังหวัดใดมีราษฎรหนึ่งแสนห้าหมื่นคน ก็ให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนในจังหวัดนั้นได้หนึ่งคน ถ้าจังหวัดใดมีราษฎรเกินหนึ่งแสนห้าหมื่นคนก็ให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนในจังหวัดนั้นเพิ่มขึ้นหนึ่งคนต่อราษฎรทุกหนึ่งแสนห้าหมื่นคน เศษของหนึ่งแสนห้าหมื่น ถ้าถึงเจ็ดหมื่นห้าพันหรือกว่านั้นก็ให้นับเป็นหนึ่งแสนห้าหมื่น ผลก็คือราษฎรแห่งจังหวัดที่มีผู้แทนได้หลายคนมีสิทธิออกเสียงได้หลายเสียง ส่วนราษฎรในจังหวัดที่มีผู้แทนได้คนเดียวนั้นมีสิทธิเพียงหนึ่งเสียง ก็จะต้องถือมาตรา ๘๖ กับมาตรา ๘๗ เป็นโมฆะ เพราะขัดต่อหลักการสำคัญตามมาตรา ๒๗ และย่อมทำให้กฎหมายเลือกตั้งที่ออกตามความในมาตรา ๘๖ และ ๘๗ เป็นโมฆะไปด้วย

อันที่จริงวิธีเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนโดยวิธีรวมเขตนั้น ก็เพิ่งบัญญัติขึ้นโดยรัฐธรรมนูญ ๒๔๙๐ (ใต้ตุ่ม) ซึ่งเป็นความดำริของคณะรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ ซึ่งประกอบด้วยจอมพล ป. พิบูลสงคราม, จอมพลสฤษดิ์, จอมพลถนอม, จอมพลประภาส กับพวกที่ร่วมและให้การสนับสนุนรัฐประหารนั้น รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ และรัฐธรรมนูญฉบับต่อๆมา รวมทั้งรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ ก็ดำเนินตามวิธีการที่ตรงกันกับจอมพลทั้ง ๔ และรัฐประหารนั้น

ข้าพเจ้าได้เขียนชี้แจงไว้ในหลายบทความ รวมทั้งได้ส่งจดหมายถึงนายกรัฐมนตรีและรองนายกรัฐมนตรี เพื่อให้แจ้งแก่คณะรัฐมนตรีและคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญแล้วถึงความไม่ถูกต้องตามหลักการแห่งความเสมอภาค แต่ความปรากฏว่า มาตรา ๑๑๒ แห่งร่างรัฐธรรมนูญ ฉบับ ๒๕๑๗ คงถือหลักการเลือกตั้งโดยรวมเขตในจังหวัดที่มีพลเมืองมากจะแตกต่างกับฉบับ ๒๔๙๐ และฉบับ ๒๔๙๒ ก็เพียงแต่ว่า ในร่างฉบับ ๒๕๑๗ นั้นแทนที่จะถือเอาจังหวัดหนึ่งๆที่มีพลเมืองมากเป็นเขตเลือกตั้งรวมเหมือนรัฐธรรมนูญแม่บท แต่ได้แยกจังหวัดที่มีพลเมืองมากแบ่งออกเป็นเขตละ ๒ หรือ ๓ คน ซึ่งก็มีลักษณะเป็นการรวมเขตนั่นเอง มิใช่เขตหนึ่งต่อผู้แทนราษฎรคนหนึ่ง จึงขัดต่อหลักการสำคัญแห่งความเสมอภาคซึ่งมาตรา ๒๗ แห่งร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ กล่าวไว้ว่า *"บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองทางกฎหมายเท่าเทียมกัน"* ฉะนั้น บทบัญญัติเกี่ยวกับการรวมเขตแห่งร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ และกฎหมายเลือกตั้งที่จะตามมาจึงเป็นโมฆะ

ส่วนเหตุที่ผู้สนับสนุนวิธีรวมเขตการเลือกตั้งในจังหวัดที่มีพลเมืองมากกว่านั้นอ้างว่า ถ้าหากมีการแบ่งเขตโดยให้เขตหนึ่งมีผู้แทนได้คนเดียว ก็เกรงว่าราษฎรจะเลือกนักเลงเข้ามาในสภานั้น ข้าพเจ้าก็ได้ชี้แจงไว้ในหลายบทความแล้วว่า เราต้องเชื่อว่าราษฎรมีสติปัญญาพอที่จะเลือกคนดีไม่ใช่เลือกนักเลง อีกประการหนึ่งมีหลายสิบจังหวัดที่มีผู้แทนราษฎรได้เพียงคนเดียว ก็ไม่ปรากฏว่าราษฎรของจังหวัดเหล่านั้นได้เลือกนักเลงเป็นผู้แทน

บางคนอ้างว่า ถ้ามีการแบ่งเขตโดยเขตหนึ่งมีผู้แทนราษฎรได้คนหนึ่งก็เกรงว่า คนมั่งมีเงินทองจะเอาเงินเข้าทุ่มหาคะแนนเสียง ถ้าถือเหตุนี้แล้ว ความเสมอภาคระหว่างจังหวัดต่างๆก็ไม่มี เพราะอีกหลายสิบจังหวัดมีผู้แทนได้อย่างจังหวัดละ ๑ คน เหตุใดร่างรัฐธรรมนูญจึงไม่ป้องกันคนมีเงินเอาเงิน

ไปทุ่มหาคะแนนเสียงสำหรับจังหวัดที่มีผู้แทนได้คนเดียวด้วย ข้าพเจ้าเห็นว่าเราต้องป้องกันคนมั่งมีทุ่มเงินหาคะแนนเสียงเสมอเหมือนกันทุกจังหวัดโดยมีพระราชบัญญัติและวิธีการอื่นๆ ไม่ใช่วิธีเขียนบทบัญญัติอันเป็นโมฆะไว้ในรัฐธรรมนูญ ในบางประเทศมีกฎหมายกำหนดค่าใช้จ่ายในการเลือกตั้งไว้ว่า ผู้สมัครรับเลือกตั้งคนหนึ่งๆจะจ่ายเงินเกินกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้ไม่ได้ และมีบทลงโทษไว้ จริงอยู่ วิธีนี้อาจมีคนหลีกเลี่ยงกฎหมายได้ แต่กฎหมายอื่นๆที่เขียนไว้ก็อาจมีคนหลีกเลี่ยงได้ แต่ถ้าผู้ทำผิดถูกจับก็จะถูกลงโทษ จึงเป็นประโยชน์ดีกว่าไม่มีกฎหมายห้ามไว้ ถ้าเราเห็นว่าโทษที่กำหนดไว้ตามกฎหมายของประเทศอื่นน้อยไป เราก็อาจกำหนดโทษผู้ทุ่มเงินหาคะแนนเสียงในประเทศไทยไว้ให้หนัก และขยายอายุความในการร้องขอให้เพิกถอนการเลือกตั้งออกไปให้นานที่สุด เพื่อให้ราษฎรและผู้มีส่วนได้เสียมีเวลาสืบสวนเอาตัวผู้กระทำผิดแทนที่จะกำหนดเวลาไว้สั้นมากในการร้องขอให้เพิกถอนการสมัคร และวิธีอื่นใดที่ผู้ต้องการความเป็นประชาธิปไตยจะได้ช่วยกันคิด

ผู้สนับสนุนวิธีรวมเขตบางคนเห็นว่า ถ้าเขตหนึ่งๆมีผู้แทนได้เพียงคนเดียวแล้ว ก็เป็นการแข่งขันระหว่างผู้สมัครรับเลือกตั้งชนิดที่ผู้ใดได้คะแนนสูงสุดเป็นที่หนึ่ง แต่ได้คะแนนรองเป็นที่สองหรือที่สาม ก็มีโอกาสได้รับเลือกเป็นผู้แทน ประดุจที่นักการพนันม้าเรียกว่า *"เพลสท์"* รวมความว่าในกรณีที่เขตหนึ่งๆ มีผู้แทนได้สามคนก็มีทั้ง *"วิน"* และ *"เพลสท์"* ข้าพเจ้าเห็นว่าเราไม่ควรเอาวิธีเล่นการพนันม้ามาใช้แก่วิธีเลือกตั้ง เพราะการเลือกตั้งผู้แทนครั้งก่อน พ.ศ. ๒๔๙๐ ก็ใช้วิธีแบ่งเขตโดยเขตหนึ่งมีผู้แทนราษฎรได้เพียงคนเดียวซึ่งได้เคารพต่อหลักการสำคัญแห่งความเสมอภาคระหว่างราษฎรทั่วราชอาณาจักร

พิมพ์ครั้งแรก จัดพิมพ์โดย นายปราโมทย์ พึ่งสุนทร (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์นีติเวชช์, ๒๕๑๗)
พิมพ์ครั้งที่สอง จัดพิมพ์โดย นายสุพจน์ ด่านตระกูล (สำนักพิมพ์สันติธรรม, ๒๕๑๗)
พิมพ์ครั้งที่สาม *ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย* (สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดพิมพ์, ๒๕๒๖)

ผู้เกินกว่าราชา
(ULTRA-ROYALIST)

ถ้าหากผู้ทำตนเป็นราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์พระราชาธิบดี ไม่อวดอ้างเอาเด่นของตนแล้ว ราชวงศ์บูร์บองก็จะได้กลับขึ้นครองราชย์อีก ดังนั้นพวกที่เป็นราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์พระราชาธิบดี จึงมิเพียงแต่เป็นพวกที่ทำให้ราชบัลลังก์ฝรั่งเศสต้องสะเทือนเท่านั้น หากยังทำให้ราชบัลลังก์แห่งราชวงศ์บูร์บองสลายไปตั้งแต่กระนั้นจนถึงปัจจุบันนี้

ผู้เกินกว่าราชา (ULTRA-ROYALIST)
ขัดพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
และเจตนารมณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม
ในร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗

-๑-

เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงลงพระปรมาภิไธยประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ฉบับ ๒๕๑๗ โดยมิได้มีรัฐพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญ ตามที่เคยทรงปฏิบัติมาในการพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับก่อนๆ อันที่จริงรัฐบาลและประธานสภานิติบัญญัติ ได้แจ้งให้หนังสือพิมพ์ทราบล่วงหน้าไว้ก่อนแล้วว่า ในการพระราชทานรัฐธรรมนูญนี้พระองค์จะไม่เสด็จพระราชดำเนินมาทรงปฏิบัติตามที่เคย ข่าวที่หนังสือพิมพ์หลายฉบับได้นำลงจากกระแสข่าวที่เชื่อถือได้นั้นแจ้งว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงสนพระทัยในการร่างรัฐธรรมนูญมาตั้งแต่ต้น

เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม เวลาประมาณ ๑๐.๓๐ น. ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ได้ให้สัมภาษณ์ผู้สื่อข่าวที่ตึกรัฐสภาใหม่ก่อนที่ท่านผู้นี้จะนำร่างรัฐธรรมนูญ ซึ่งผ่านวาระ ๓ ของสภา ฯ แล้วขึ้นทูลเกล้าถวายเพื่อทรงลงพระปรมาภิไธยว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตั้งข้อสังเกตร่างรัฐธรรมนูญ โดยมีพระราชกระแสผ่านราชเลขาธิการลงมาเมื่อเย็นวันที่ ๕ ตุลาคม ตามบันทึกพระราชกระแสดังต่อไปนี้

บันทึกพระราชกระแส ฯ
เรื่อง ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
พ.ศ. ๒๕๑๗

ตามที่สภานิติบัญญัติแห่งชาติได้มีมติในวาระที่ ๓ ด้วยคะแนนเสียง ๒๐๘ ต่อ ๖ เห็นชอบในร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๗ และประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติจะได้นำร่างรัฐธรรมนูญฉบับที่กล่าวขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเพื่อทรงลงพระปรมาภิไธยให้ประกาศใช้เป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยสืบไปนั้น

ได้ทรงพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ และทรงมีพระราชดำริกับข้อสังเกตเกี่ยวกับข้อความในร่างรัฐธรรมนูญนี้บางประการ เช่น

๑. คำปรารภ

๑.๑ ข้อความในคำปรารภนี้ เป็นถ้อยคำที่คณะรัฐมนตรีและสภานิติบัญญัติแห่งชาติทำขึ้นถวาย

๑.๒ คำปรารภควรกล่าวเพียงสั้นๆ สรุปได้ว่า ทรงมีพระราชดำริ โดยที่ประเทศไทยได้มีรัฐ

ธรรมนูญประกาศใช้เป็นหลักในการปกครองประเทศตามระบอบประชาธิปไตยมาเป็นเวลากว่า ๔๐ ปีแล้ว ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ได้มีการยกเลิกและแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญหลายครั้ง อันแสดงว่ารัฐธรรมนูญนั้นย่อมเปลี่ยนแปลงไปได้ตามความเหมาะสมแห่งสภาวการณ์ของบ้านเมืองและกาลเวลา

โดยที่ได้มีประชามติเรียกร้องให้มีรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้งสมาชิกผู้แทนราษฎรโดยเร็วที่สุด จึงทรงพระราชดำริว่าร่างรัฐธรรมนูญนี้มีข้อบัญญัติหรือหลักการพอที่จะสนองความต้องการของประชาชน และตราใช้เป็นรากฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้

๒. ตามมาตรา ๑๐๗ วรรคสองแห่งร่างรัฐธรรมนูญนี้บัญญัติให้ประธานองคมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภานั้นไม่ทรงเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง เพราะประธานองคมนตรีเป็นผู้ที่พระมหากษัตริย์ทรงเลือกและแต่งตั้งตามพระราชอัธยาศัยตามความในมาตรา ๑๖ เป็นการขัดกับหลักที่ว่า พระมหากษัตริย์ทรงอยู่เหนือการเมือง(ในระบอบประชาธิปไตย) ทั้งจะทำให้ประธานองคมนตรีอยู่ในสภาพเหมือนเป็นองค์กรการเมือง ซึ่งขัดกับมาตรา ๑๗ ด้วย

๓. ทั้งนี้ ยังมีปัญหาอื่น ๆ ที่จะต้องพิจารณา แต่ย่อมสุดแล้วแต่วิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญ ซึ่งอาจมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เหมาะสมแก่สภาวการณ์ของบ้านเมืองและกาลสมัยได้

๕ ตุลาคม ๒๕๑๗

–๒–

พระราชกระแสที่ข้าพเจ้าเชิญมาพิมพ์ไว้ข้างบนนั้นแสดงให้เห็นชัดว่าการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ ได้ถวายพระราชอำนาจเกินกว่าพระราชประสงค์และมีคำปรารภที่คณะรัฐมนตรีและสภานิติบัญญัติเขียนขึ้นเองโดยมิใช่พระราชปรารภของพระองค์ อีกทั้งมีบทบัญญัติอื่น ๆ ที่ไม่เหมาะสมแก่ระบอบประชาธิปไตยอีกหลายประการ

๒.๑ ในส่วนที่เกี่ยวกับเจตนารมณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคมนั้น เราท่านก็ย่อมรู้อยู่แล้วว่าก่อนเกิดเหตุการณ์ในวันที่ ๑๔ ตุลาคม นั้น นิสิตนักศึกษานักเรียนและผู้รักชาติรักประชาธิปไตยได้เรียกร้องให้มีรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยสมบูรณ์ขึ้นในสยามและหลายท่านต้องถูกจับกุมคุมขัง คำเรียกร้องของท่านเหล่านั้นมิใช่เพียงร้องขอให้มีแต่เพียงสิ่งที่เรียกว่า "รัฐธรรมนูญ" เพราะรัฐธรรมนูญเป็นเพียงกฎหมายว่าด้วยการปกครองแผ่นดินหรือรัฐ ซึ่งผู้ใดหรือองค์การใดมีอำนาจรัฐก็เขียนรัฐธรรมนูญที่อำนวยตามความต้องการของบุคคลและคณะบุคคลที่มีอำนาจรัฐนั้น คำเรียกร้องของนักเรียนนิสิตนักศึกษาและผู้รักชาติรักประชาธิปไตย จึงต้องการรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย มิใช่กึ่งประชาธิปไตย มิใช่รัฐธรรมนูญเพื่ออภิสิทธิ์ชน คุณเสาวนีย์ ลิมมานนท์ นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งหลายคนรู้จักว่าเป็นผู้หนึ่งที่มีส่วนสำคัญในขบวนการนักศึกษาได้ชี้แจงให้แก่ข้าพเจ้าทราบเมื่อเขาเดินทางมาปารีสหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ว่าองค์การนักศึกษาได้ร่างรัฐธรรมนูญขึ้นเพื่อเสนอรัฐบาลก่อน ๑๔ ตุลาคม ประกอบกับการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ โดยให้มีระบบรัฐสภาชนิดมีสภาผู้แทนราษฎรเพียงสภาเดียว ซึ่งสมาชิกของสภานั้นจะต้องได้รับเลือกตั้งจากราษฎร อันตรงกับความหมายของคำว่า "ประชาธิปไตย" ซึ่งพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานนิยามไว้ว่า "แบบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่" แม้ต่อมาเมื่อคณะกรรมการ

ร่างรัฐธรรมนูญของรัฐบาลซึ่งมีนายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ต้องการให้มีวุฒิสภาและสภาผู้แทนราษฎร แต่นักเรียนนิสิตนักศึกษากับผู้รักชาติรักประชาธิปไตยก็แสดงความเห็นกันว่า ถ้าจะมีสองสภาแล้ว ก็ขอให้สมาชิกของทั้งสองสภาเป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นมาซึ่งตรงกับความหมายของ "ประชาธิปไตย" ดังกล่าวนั้น และได้เรียกร้องดังนี้ตลอดมาในระหว่างการประชุมสภานิติบัญญัติในวาระที่ ๑ ในระหว่างการพิจารณาของคณะกรรมาธิการสภา, ในระหว่างการพิจารณาในวาระที่ ๒ กับในวาระที่ ๓ ทั้งนี้ ย่อมแสดงถึงเจตนารมณ์ประชาธิปไตยของวีรชน ๑๔ ตุลาคมอย่างชัดแจ้ง ซึ่งตรงกับพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

แต่คณะรัฐมนตรีได้เห็นชอบกับคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญของตน โดยเสนอสภานิติบัญญัติซึ่งมีบทบัญญัติเกี่ยวกับวุฒิสภาดังต่อไปนี้

"มาตรา ๑๐๕ วุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกจำนวนหนึ่งร้อยคน ซึ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเลือกตั้งจากผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งมีความรู้ความชำนาญในวิชาหรือกิจการต่าง ๆ อันจะยังประโยชน์ให้เกิดแก่การปกครองแผ่นดิน และมีสัญชาติไทยโดยกำเนิด ทั้งไม่เป็นบุคคลต้องห้ามตามมาตรา ๑๑๗ และมาตรา ๑๒๐

คณะองคมนตรีเป็นผู้จัดทำบัญชีรายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิตามวรรคหนึ่งมีจำนวนสามร้อยคนเป็นบัญชีลับเพื่อให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเลือกตั้ง"

นอกจากนั้นร่างรัฐธรรมนูญของฝ่ายรัฐบาล ไม่กำหนดอายุขั้นต่ำของผู้ที่จะเป็นวุฒิสมาชิกไว้ เมื่อมีผู้ไปถามกรรมการร่างบางคน ก็ได้รับคำตอบว่าแม้คนมีอายุน้อยกว่าที่กำหนดไว้ สำหรับผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรก็อาจเป็นวุฒิสมาชิกได้ และอีกประการหนึ่งร่างของฝ่ายรัฐบาลนั้นไม่กำหนดคุณสมบัติสมาชิกไว้ ซึ่งอย่างน้อยก็ควรเท่าเทียมกับสมาชิกผู้แทนราษฎร ผลจึงเป็นว่าวุฒิสมาชิกเป็นอภิสิทธิ์ชน

เมื่อร่างรัฐธรรมนูญของฝ่ายรัฐบาล ได้เข้าสู่สภานิติบัญญัติแห่งชาติแล้ว ก็ได้มีสมาชิกนั้นหลายท่านได้อภิปรายคัดค้านร่างของฝ่ายรัฐบาลซึ่งไม่เป็นประชาธิปไตยและขัดเจตนารมณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม เสียงข้างมากในสภานั้นได้รับหลักการร่างรัฐธรรมนูญนั้นในวาระที่หนึ่ง แล้วตั้งคณะกรรมาธิการวิสามัญพิจารณา ระหว่างนั้นได้มีผู้แสดงความเห็นคัดค้านการมีวุฒิสภา แต่เสียงข้างมากในกรรมาธิการก็ยังยืนยันตามร่างของฝ่ายรัฐบาล ในที่สุดก็ได้แก้ไขบทที่เกี่ยวกับวุฒิสภาไว้ดังต่อไปนี้

"มาตรา ๑๐๗ วุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงเลือกและแต่งตั้งจากผู้ที่ทรงคุณวุฒิ ซึ่งมีความรู้ความชำนาญในวิชาการหรือกิจการต่าง ๆ อันจะยังประโยชน์ให้เกิดแก่การปกครองแผ่นดิน มีคุณสมบัติตามมาตรา ๑๐๗ (๑) และมีอายุไม่ต่ำกว่าสามสิบห้าปีบริบูรณ์ ทั้งไม่เป็นบุคคลผู้มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา ๑๑๖ และมาตรา ๑๑๘

ให้ประธานองคมนตรีเป็นผู้ลงนาม รับสนองพระราชโองการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภา"

ร่างใหม่ของคณะกรรมาธิการของสภา ฯ ดังกล่าวนั้น แม้จะขัดต่อเจตนารมณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม และขัดต่อพระราชประสงค์ ตามที่ปรากฏในพระราชกระแสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ดี แต่ก็เป็นบทบัญญัติที่กล่าวอย่างตรงไปตรงมาว่าจะถวายราชอำนาจเช่นนั้น แทนวิธีการที่กล่าวอำพรางไว้ในร่างของฝ่ายรัฐบาลที่ดูประหนึ่งว่าวุฒิสมาชิกเป็นผู้ที่สภาผู้แทนราษฎรเลือกตั้งขึ้น แต่ทว่าผู้แทนราษฎรถูกจำกัดสิทธิให้เลือกจากบัญชีรายชื่อที่คณะองคมนตรีเป็นผู้จัดทำบัญชีรายชื่อลับส่งมาให้

เมื่อคณะกรรมาธิการสภาฯ ได้แก้ไขร่างฝ่ายรัฐบาลแล้ว ได้นำเสนอสภาฯ ซึ่งมีการพิจารณาวาระ

ที่ ๒ ในขั้นนี้ได้มีสมาชิกสภานิติบัญญัติหลายท่านได้คัดค้านการมีวุฒิสภาและเสนอว่าถ้าจะต้องมีวุฒิสภาแล้วก็ขอให้วุฒิสมาชิกเป็นผู้ที่ได้รับเลือกตั้งจากราษฎร แต่เสียงข้างมากของสภาฯ ก็ยืนยันที่จะให้มีวุฒิสภาที่ขัดต่อหลักประชาธิปไตยตามพระราชกระแส

๒.๒ ในระหว่างพิจารณาของสภาฯ ในวาระที่ ๒ ก็ดีและเมื่อพิจารณาวาระที่ ๒ เสร็จแล้วก่อนที่จะพิจารณาวาระที่ ๓ ก็ดี นักเรียนนิสิตนักศึกษาผู้รักชาติรักประชาธิปไตยก็ได้เรียกร้องที่จะให้สภาฯ ลงมติไม่เห็นชอบร่างรัฐธรรมนูญในวาระที่ ๓ ซึ่งนอกจากเหตุผลเกี่ยวกับวุฒิสภาฯ ดังกล่าวแล้ว ก็ได้เรียกร้องความเป็นประชาธิปไตยและเพื่อเอกราชสมบูรณ์ของชาติที่เคยแสดงไว้ก่อนอีกหลายประการ คือให้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญว่าการให้ทหารต่างด้าวเข้ามาอยู่ในประเทศไทยก็ดี การส่งทหารไทยในรูปแบบใดๆ รวมทั้งรูปแบบของทหารอาสาไปยังดินแดนต่างด้าวก็ดี จะต้องได้รับความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร อีกทั้งเรียกร้องให้ผู้มีอายุครบ ๑๘ ปีบริบูรณ์มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง และให้ผู้มีอายุครบ ๒๓ ปีบริบูรณ์มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎร นักเรียนนิสิตนักศึกษาได้เตรียมที่จะทูลเกล้าถวายฎีกาต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพื่อขอพระราชทานพิจารณายับยั้งประกาศใช้รัฐธรรมนูญตามร่างที่สมาชิกส่วนมากของสภามีท่าทีจะลงมติในวาระที่ ๓

ในระหว่างเวลาใกล้เคียงกันนั้น บางท่านที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นกรรมการร่างรัฐธรรมนูญของฝ่ายรัฐบาลท่านหนึ่ง ก็ได้จัดพิมพ์หนังสือขึ้นจำหน่ายจ่ายแจกในประเทศไทยและนำมาจ่ายแจกในต่างประเทศด้วยมีความตอนหนึ่งว่าดังนี้ *"จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของคณะกู้บ้านกู้เมืองวีรชน ๑๔ ตุลาคม ๒๔๗๖ จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖"*

*ผู้อ่านย่อมเห็นได้ว่าท่านกรรมการร่างรัฐธรรมนูญนั้น*ได้ทำคำขวัญขึ้นยกย่องฐานะของอดีตกบฏตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ เสมอด้วยวีรชน ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ท่านผู้นี้ได้ตัดพ้อนักเขียนหนังสือบางเล่มว่าจงใจไม่นำข้อเรียกร้องของพวกกบฏบวรเดชมากล่าวไว้ ฉะนั้นขอให้ท่านทั้งหลายได้ค้นคว้าเอกสาร ข้อเรียกร้องของอดีตกบฏบวรเดชมาอ่านให้ครบถ้วน ท่านจะพบว่าข้อเรียกร้องข้อที่ ๕ ของอดีตกบฏบวรเดชที่ยื่นคำขาดต่อรัฐบาลพระยาพหล ฯ มีว่า

"๕. การเลือกตั้งผู้แทนประเภทที่สอง ต้องถวายให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเลือก"

ดังนั้น การที่รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ และรัฐธรรมนูญ ๒๕๑๗ ที่เจริญรอยตาม ได้บัญญัติเรื่องวุฒิสภาไว้ ก็ตรงกับอดีตกบฏตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ ต้องการที่จะให้พระมหากษัตริย์ปฏิบัติ ซึ่งขัดกับพระราชกระแสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบัน เป็นการขัดกับหลักที่ว่าพระมหากษัตริย์อยู่เหนือการเมือง (ระบอบประชาธิปไตย) คำเรียกร้องของอดีตกบฏบวรเดชกับของรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ และฉบับ ๒๕๑๗ ที่เจริญรอยตาม จะต่างกันเพียงวิธีการปลีกย่อย คือฝ่ายอดีตกบฏต้องการให้พระมหากษัตริย์ลงมาสู่การเมืองโดยตรง คือให้ทรงมีพระราชอำนาจแต่งตั้งสมาชิกประเภทที่ ๒ โดยไม่ต้องมีผู้ใดรับสนองพระบรมราชโองการ แต่ฉบับ ๒๔๙๒ และฉบับ ๒๕๑๗ ใช้วิธีให้ประธานองคมนตรีเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ แต่ในสาระก็เหมือนกัน คือต้องการให้พระมหากษัตริย์ลงมาเกี่ยวข้องกับการเมือง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบันทรงมีพระปรีชาญาณ ทรงรู้แจ้ง ทรงเห็นจริงตามพระราชกระแสดังกล่าวแล้วว่าขัดต่อระบอบประชาธิปไตย

๒.๓ ได้มีผู้แทนหนังสือพิมพ์หลายฉบับ สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติบางท่าน อดีตกรรมการร่างรัฐธรรมนูญของฝ่ายรัฐบาลบางท่าน, นักศึกษาบางท่าน, ได้มาถามข้าพเจ้าถึงปัญหาเกี่ยวกับคำเรียกร้องของนักเรียนนิสิตนักศึกษาหลายประการ ข้าพเจ้าจึงขอนำคำตอบต่อปัญหาต่าง ๆ บางประการ

นั้นมากล่าวสรุปไว้ดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ ข้าพเจ้าเห็นว่าคำเรียกร้องของนักเรียนนิสิตนักศึกษาฯ ที่ให้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญว่า การที่รัฐบาลอนุญาตให้ทหารต่างด้าวเข้ามาอยู่ในประเทศก็ดีและการส่งทหารไทยในรูปทหารประจำการหรือทหารอาสาออกไปรบในดินแดนต่างด้าวก็ดี จะต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภานั้นเป็นคำเรียกร้องที่ถูกต้องตามระบอบรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยและถูกต้องต่อการรักษาความเป็นเอกราชของชาติไว้ เพราะเหตุว่าในรัฐธรรมนูญมาตรา ๑๙๔ เอง ได้บัญญัติไว้ว่า

"พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการประกาศสงครามเมื่อได้รับความเห็นชอบของรัฐสภา มติให้ความเห็นชอบของรัฐสภาต้องมีคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของทั้งสองสภา ให้นำบทบัญญัติมาตรา ๑๙๓ วรรค ๔ มาใช้บังคับโดยอนุโลม"

การที่ไม่มีบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญตามข้อเรียกร้องของนักเรียนนิสิตนักศึกษานั้น ก็เท่ากับให้รัฐบาลซึ่งประกอบด้วยบุคคลไม่กี่คนทำการผูกมัดชาติไทยทั้งชาติในการก่อสถานะสงคราม ซึ่งจะเป็นผลร้ายมาสู่ชาติและราษฎรไทยเป็นส่วนรวม เพราะการที่ให้ทหารต่างด้าวเข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศไทยเพื่อรุกรานประเทศอื่น ก็เท่ากับเป็นการก่อสถานะสงครามขึ้นกับประเทศอื่น และการที่ส่งทหารไทยแม้ในรูปแบบของทหารอาสาออกไปทำการรบในประเทศอื่น ก็เท่ากับเป็นการก่อสถานะสงครามขึ้นเช่นเดียวกัน ประเทศอื่นที่ถูกรุกรานโดยทหารต่างด้าวจากฐานทัพในประเทศไทยก็ดี หรือถูกรุกรานจากทหารไทยซึ่งรัฐบาลไทยกับรัฐบาลต่างด้าวได้ส่งไปรบก็ดีนั้น เขาย่อมถือว่าเขามีสถานะสงครามเกิดขึ้นกับประเทศไทยทำนองเดียวกันกับในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ซึ่งรัฐบาลอันมีจอมพลพิบูลฯ เป็นนายกรัฐมนตรีได้ส่งทหารไปรบกับทหารจีนในดินแดนพม่า และส่งเครื่องบินไปทิ้งระเบิดในดินแดนมณฑลยูนานตอนใต้นั้น ประเทศจีนสมัยนั้นก็ถือว่ามีสถานะสงครามเกิดขึ้นในประเทศไทยซึ่งฝ่ายเขาไม่ย่อมเลิกสถานะสงครามง่าย ๆ ขบวนเสรีไทยจึงได้ใช้วิธีการหลายประการ ในการทำให้ประเทศจีนยอมเลิกสถานะสงครามกับประเทศไทย

ดังนั้นการที่รัฐธรรมนูญ ๒๕๑๗ ไม่ยอมบัญญัติตามคำเรียกร้องของนักเรียนนิสิตนักศึกษา จึงเท่ากับเปิดโอกาสให้รัฐบาลซึ่งประกอบด้วยบุคคลไม่กี่คนทำการเลี่ยงรัฐธรรมนูญมาตรา ๑๙๔ อันเป็นการผูกมัดราษฎรไทยทั้งชาติ และผูกมัดพระมหากษัตริย์องค์พระประมุขของชาติ ซึ่งควรจะทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจเห็นชอบและไม่เห็นชอบด้วยในการก่อสถานะสงครามแม้โดยไม่ประกาศสงคราม อนึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าถ้ารัฐบาลเห็นว่าการให้ทหารต่างด้าวมาตั้งฐานทัพในประเทศไทยก็ดี การส่งทหารอาสาไปรบในต่างด้าวก็ดีนั้น เป็นสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ต่อประเทศชาติแล้ว ก็เหตุใดเล่าจึงไม่กล้าที่จะขอความเห็นชอบจากรัฐสภา เพราะข้าพเจ้าเชื่อว่าถ้าเป็นคุณประโยชน์แท้จริงต่อประเทศชาติแล้ว รัฐสภาก็ต้องให้ความเห็นชอบ

อนึ่ง ข้าพเจ้ายังมีความเห็นในการตีความเจตนารมณ์ของกฎหมายรัฐธรรมนูญว่า เมื่อมาตรา ๑๙๕ บัญญัติให้การประกาศสงครามต้องได้รับความเห็นชอบของรัฐสภาแล้ว การก่อสถานะสงครามโดยมีทหารต่างด้าวในประเทศไทย และการส่งทหารอาสาไปรบต่างแดนที่ยังคงเป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ จึงถือว่าเป็นโมฆะ เพราะขัดต่อเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญมาตรา ๑๙๔ รัฐบาลจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบ แต่นั่นแหละวิธีตีความตามรัฐธรรมนูญฉบับที่ ๒๕๑๗ ตามมาตรา ๒๑๘ บัญญัติให้มีคณะตุลาการรัฐธรรมนูญซึ่งรัฐสภาตั้งขึ้น ๓ คน คณะรัฐมนตรีตั้งขึ้น ๓ คน คณะกรรมการตุลาการตั้งขึ้น ๓ คน รวมเป็น ๙ คนนั้น ท่านผู้อ่านที่ใช้สามัญสำนึกก็เข้าใจได้โดยไม่ยากว่า เสียงข้างมากของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญก็อยู่ที่ฝ่ายรัฐบาลนั้นเองที่จะตีความรัฐธรรมนูญตามใจชอบ จึงต่างกับที่ข้าพเจ้าเสนอต่อนายกรัฐมนตรีปัจจุบัน

ให้ผู้พิพากษาศาลฎีการวมกันเป็นที่ประชุมใหญ่ประกอบเป็นตุลาการรัฐธรรมนูญ ซึ่งเราหวังว่าท่านเหล่านั้นจะไม่ต้องอยู่ใต้อิทธิพลของรัฐบาลในการตีความรัฐธรรมนูญ

๒.๓.๒ ข้อเรียกร้องของนักเรียนนิสิตนักศึกษาที่ให้ผู้มีอายุครบ ๑๘ ปีบริบูรณ์มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งและผู้มีอายุครบ ๒๓ ปีบริบูรณ์มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกผู้แทนราษฎรได้นั้น ก็ชอบด้วยเหตุผล มิใช่แต่เพียงว่าหลายประเทศประชาธิปไตยในปัจจุบันนี้ได้ลดอายุของผู้มีสิทธิออกเสียงลงมาเป็น ๑๘ ปี เช่น อังกฤษ, ฝรั่งเศส, เยอรมัน, สหรัฐอเมริกา, เนเธอร์แลนด์, ลุกแซมเบอร์ก, แคนาดา, ไอร์แลนด์ ฯลฯ แต่เหตุผลอยู่ที่ว่า เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ นั้นเป็นสมัยที่เพิ่งเริ่มสถาปนาระบอบประชาธิปไตยขึ้น จึงได้กำหนดอายุผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งไว้ ๒๐ ปี และผู้สมัครรับเลือกตั้ง ๒๓ ปี ตามเหตุผลที่ข้าพเจ้าเคยกล่าวแล้วว่าเพื่อความเสมอกันที่ชายไทยส่วนมากซึ่งต้องรับราชการทหารจะต้องประจำการเป็นเวลา ๒ ปี แล้วอุปสมบท มิฉะนั้นถ้าจะให้ชายไทยอายุ ๒๐ ปี สมัครรับเลือกตั้งแล้ว ก็อาจจะต้องลาจากกรมกองทหารมาทำการเลือกตั้งซึ่งเสียเวลาของทางราชการทหาร(ดูบทความของข้าพเจ้าที่เขียนให้แก่ชาวธรรมศาสตร์ ในสหราชอาณาจักร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๖)

แต่ในคำปรารภที่คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฝ่ายรัฐบาลได้เขียนขึ้นก็ดี และที่สภานิติบัญญัติได้เขียนขึ้นก็ดีมีสาระตรงกันคือ ในคำปรารภของฝ่ายรัฐบาลเขียนว่า

"ความคิดเห็นในทางการเมืองของประชาชนชาวไทยได้วิวัฒนาการไปมาก ทั้งนี้ เพราะความเจริญก้าวหน้าทางด้านการศึกษาและสื่อสารมวลชนทำให้ประชาชนชาวไทยมีความรอบรู้ในทางการเมืองมากยิ่งขึ้น เป็นเหตุให้ประชาชนชาวไทยมีความปรารถนาที่จะเข้ามามีส่วนมีเสียงในการปกครองประเทศเช่นเดียวกับประชาชนในนานาอารยะประเทศทั้งหลาย"

คำปรารภของรัฐธรรมนูญ ๒๕๑๗ มีความว่า

"เมื่อกาลเวลาล่วงมา ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น มีความรู้และความคิดอ่านทางการเมืองดีขึ้น จึงมีความตื่นตัวและปรารถนาที่จะมีส่วนมีเสียงในการปกครองประเทศด้วยตนเองขึ้นเป็นลำดับ"

ท่านผู้อ่านย่อมสังเกตได้ว่า เมื่อคำปรารภกล่าวไว้ว่าประชาชนได้รับการศึกษามีความรู้ความคิดอ่านทางการเมืองดีขึ้น มีความตื่นตัว และปรารถนาจะมีส่วนมีเสียงในการปกครองประเทศตนเองขึ้นเป็นลำดับเช่นนี้แล้ว เหตุใดในตัวบทรัฐธรรมนูญมาตรา ๑๑๕ จึงไม่ใช้ความคิดทางตรรกวิทยาบ้างคือยังคงยืนกรานเหมือนสมัย ๒๔๗๕ ที่การศึกษายังไม่กว้างขวาง คือยืนกรานกำหนดผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งให้อายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ และที่ขัดต่อตรรกวิทยาของคำปรารภอย่างเด่นชัดยิ่งขึ้น ก็คือมาตรา ๑๑๗ ที่กำหนดให้ผู้มีสิทธิรับเลือกตั้ง ต้องมีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ คือมากกว่าฉบับ ๒๔๗๕ ที่กำหนดไว้เพียง ๒๓ ปีบริบูรณ์ ท่านผู้อ่านย่อมสังเกตเห็นได้ว่าคำปรารภของรัฐธรรมนูญเขียนอย่างหนึ่งแต่ปฏิบัติจริงอีกอย่างหนึ่ง ข้าพเจ้าเห็นว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระปรีชาญาณ ซึ่งได้มีพระราชกระแสไว้ว่า

"๑.๑ **ข้อความในคำปรารภนี้เป็นถ้อยคำที่คณะรัฐมนตรีและสภานิติบัญญัติแห่งชาติทำขึ้นถวาย"**

และมีพระปรีชาญาณเห็นว่า รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ นี้มีข้อความที่ขัดแย้งกันเองมากมายหลายประการ

ข้าพเจ้าได้ถามสมาชิกสภานิติบัญญัติผู้หนึ่งที่ได้พบข้าพเจ้าว่า ท่านส่วนมากที่เห็นควรขยายอายุผู้สมัครรับเลือกตั้งจาก ๒๓ ปีเป็น ๒๕ ปีนั้นมีเหตุผลอย่างไรบ้าง สมาชิกสภานิติบัญญัติผู้นั้นตอบข้าพเจ้าว่า ไม่เห็นว่าส่วนมากนั้นแสดงเหตุผลอย่างไร เพียงแต่สังเกตว่าเมื่อหลายคนพูดว่ากำหนดอายุผู้

สมัครรับเลือกตั้งไว้ ๒๕ ปีเถิด พวกที่ร่วมกลุ่มก็เอา ๒๕ ปีไปตาม ๆ กัน

๒.๓.๓ ปัญหาที่เกี่ยวกับผู้สมัครต้องสังกัดพรรคการเมืองนั้น ภายหลังที่กรรมการร่างรัฐธรรมนูญฝ่ายรัฐบาลได้เสนอร่างต่อรัฐบาลแล้ว ได้มีกรรมการในคณะนั้น ๒ ท่านมาพบข้าพเจ้าและสนทนาถึงเรื่องนี้ ข้าพเจ้าได้ถามกรรมการ ๒ ท่านนั้นว่า ผู้ร่างได้อาศัยเหตุผลอย่างใดและได้พิจารณากฎหมายเทียบเคียงรัฐธรรมนูญอย่างไร กรรมการ ๒ ท่านนั้นว่านักวิชาการบางท่านแจ้งว่าการบังคับให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องสังกัดพรรคการเมืองนั้นมีตัวอย่างในรัฐธรรมนูญเกาหลีใต้ ข้าพเจ้าจึงถามว่านักวิชาการนั้นได้นำรัฐธรรมนูญเกาหลีใต้มาให้กรรมการทุกคนพิจารณาหรือเปล่า ก็ได้รับตอบว่าเปล่า ข้าพเจ้าเองก็ไม่มีตัวบทรัฐธรรมนูญเกาหลีใต้ที่จะสอบดู จึงได้แจ้งแก่กรรมการฯ ที่มาพบว่า โดยหลักทั่วไปนั้นเกาหลีใต้ปกครองตามระบอบฟัสซิสต์หรือกึ่งฟัสซิสต์ซึ่งจะเอาเป็นตัวอย่างแก่การปกครองประชาธิปไตยไม่ได้ ต่อมามีผู้สำเร็จการศึกษาปริญญาโททางรัฐศาสตร์จากเยอรมันซึ่งเป็นผู้ทำวิทยานิพนธ์ทางกฎหมายรัฐธรรมนูญได้มาเยี่ยมข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจึงได้ปรารภถึงปัญหานี้และขอทราบว่าท่านมหาบัณฑิตนี้มีรัฐธรรมนูญเกาหลีใต้อยู่หรือไม่ ขอยืมให้ข้าพเจ้าพิจารณาด้วย ต่อมาท่านมหาบัณฑิตนี้กลับไปเยอรมันแล้วได้ช่วยจัดการอัดสำเนาถ่ายภาพรัฐธรรมนูญเกาหลีใต้ทั้งฉบับส่งมาให้ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าได้พิจารณาอ่านดูหลายจบก็ไม่พบว่ารัฐธรรมนูญเกาหลีใต้ได้กำหนดให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องสังกัดพรรคการเมือง

-๓-

๓.๑ ในบรรดาท่านที่เกี่ยวข้องในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ นั้น จำแนกออกได้เป็น ๓ ประเภทคือ

ประเภทที่ ๑ ได้แก่ท่านที่ไม่มีเจตนาขัดพระราชประสงค์และเจตนารมณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม เพราะท่านได้อภิปรายตรงกับพระราชประสงค์ และเจตนารมณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม ในขั้นและวาระต่าง ๆ ของการประชุมร่างรัฐธรรมนูญตลอดมา แม้ในวาระที่ ๓ จะมีบางท่านที่ลงมติให้ใช้รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ ได้ แต่ท่านก็ได้แถลงไว้ชัดแจ้งว่าในการลงมติเช่นนั้น ก็เพื่อที่จะมีวิถีทางแก้ไขรัฐธรรมนูญได้ดีกว่าที่จะยังคงใช้ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรพุทธศักราช ๒๕๑๕

ประเภทที่ ๒ ได้แก่ท่านที่รู้ตัวว่าเมื่อการอภิปรายของตนเป็นที่ขัดพระราชประสงค์และเจตนารมณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม แต่ท่านก็คิดที่จะแก้ไขรัฐธรรมนูญให้เป็นไปตามระบอบประชาธิปไตยตามพระราชประสงค์และเจตนารมณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม

ประเภทที่ ๓ ได้แก่ท่านที่มีลักษณะเป็น "ผู้เกินกว่าราชา" (Ultra-Royalist) ประจำอยู่ในนิสัยตั้งแต่ก่อนเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ระหว่างร่างรัฐธรรมนูญในขั้นต่าง ๆ และภายหลังประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ๒๕๑๗ แล้ว แม้ท่านเหล่านั้นจะทราบพระราชประสงค์ แต่ก็กล่าวบ่ายเบี่ยงไม่ยอมใช้วิถีทางที่สามารถแก้ไขรัฐธรรมนูญในขณะนี้ได้ ผลก็คือต้องการให้พระมหากษัตริย์ต้องฝืนพระทัยตั้งวุฒิสมาชิกตามวิธีการที่พระองค์รับสั่งแล้วว่าไม่ทรงเห็นด้วยอย่างยิ่ง

ท่านประเภทที่ ๓ นี้จึงเข้าลักษณะเรียกตามภาษาฝรั่งเศสว่า "Ultra-Royaliste"หรือเรียกย่อว่า "Ultras" ซึ่งถ่ายทอดเป็นคำอังกฤษว่า "Ultra-Royalist" ซึ่งข้าพเจ้าถ่ายทอดเป็นคำไทยสยามว่า "ผู้เกินกว่าราชา" คือปากว่าเทอดทูนพระราชาธิบดี แต่ทำแสดงว่านิยมราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์ราชาธิบดี

๓.๒ ในประเทศฝรั่งเศสระหว่าง ค.ศ. ๑๗๘๙ ถึง ๑๘๗๕ ได้มี "ผู้เกินกว่าราชา" ที่ได้ทำการขัดแย้งพระราชประสงค์ของพระราชาธิบดีบางพระองค์ที่ได้ทรงปรารถนาจะสละพระราชอำนาจบางอย่างตามระบบศักดินาเพื่อให้ราษฎรมีสิทธิมนุษยชนมากขึ้นกว่าเดิม แต่ "ผู้เกินกว่าราชา" ได้ทำการขัดพระราชประสงค์โดยต้องการให้ราชาธิบดีคงสงวนอำนาจศักดินาไว้ให้มากที่สุด จึงเป็นเหตุให้สถาบันพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์บูร์บองต้องล้มไปใน ค.ศ. ๑๗๙๒ แม้สถาบันพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์นั้น ได้ฟื้นคืนมาอีกหลายครั้งแต่ก็ต้องล้มไปอีกและในที่สุดเมื่อ ค.ศ. ๑๘๗๕ สถาบันพระมหากษัตริย์ของฝรั่งเศสก็สลายไป จนกระทั่งปัจจุบันนี้

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ (ค.ศ. ๑๙๗๒) ข้าพเจ้าได้อ้างไว้ในคำปรารภของหนังสือชื่อ "บางเรื่องเกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ฯ" ถึงการที่พระราชวงศ์บูร์บองมีทางฟื้นขึ้นมาอีกภายหลังที่นโปเลียนที่ ๓ ต้องสละราชสมบัติใน ค.ศ. ๑๘๗๐ แต่เพราะเหตุจากการกระทำของ"ผู้เกินกว่าราชา" ได้ทำให้สะเทือนถึงฐานะของพระราชวงศ์ ราชวงศ์บูร์บองที่ต้องสลายไปใน ค.ศ. ๑๘๗๕ ข้าพเจ้าจึงขอคัดความตามที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้ในตอนนั้นมาพิมพ์ไว้ข้างท้ายนี้ดังต่อไปนี้

ประวัติศาสตร์ฝรั่งเศสปรากฏว่าระหว่างเวลา ๘๐ ปีนับตั้งแต่การอภิวัฒน์ใหญ่ในฝรั่งเศส เมื่อ ค.ศ. ๑๗๘๙ ถึง ค.ศ.๑๘๗๐ นั้น ราชวงศ์บูร์บองได้กลับมาครองราชย์หลายครั้ง ต่อมาเมื่อ ค.ศ. ๑๘๗๐ นโปเลียนที่ ๓ แห่งราชวงศ์โบนาปาร์ตได้สละราชสมบัติเนื่องจากแพ้เยอรมัน ฝ่ายเจ้าสมบัติเมื่อได้ปราบปรามขบวนการสหการปารีสสำเร็จแล้ว ก็ได้จัดให้มีระบบรัฐสภา ซึ่งเสียงส่วนข้างมากเป็นผู้นิยมราชวงศ์บูร์บอง แต่ฝ่ายพวกที่ทำตนเป็นราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์พระราชาธิบดีนั้น ได้อ้างพระราชหฤทัยรัชทายาทที่จะได้รับอัญเชิญขึ้นครองราชย์ และเรียกร้องเกินเลยไป แม้เรื่องธงชาติก็จะให้เปลี่ยนจากธงสามสีมาใช้ธงขาวประกอบด้วยรูปดอกไม้สามแฉก (คล้ายดอกบัวดิน) ที่เรียกเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า "Fleurs de lis" ซึ่งเป็นสัญลักษณ์เฉพาะราชวงศ์บูร์บอง(ปัจจุบันนี้มีบางคนที่อ้างว่าจงรักภักดีต่อพระราชวงศ์จักรีเมื่อได้ผ่านไปตามถนนราสปายล์กรุงปารีส เห็นมีการเขียนเป็นประจำตามกำแพงบริเวณนั้นด้วยรูปดอกไม้ชนิดนั้นพร้อมด้วยคำขวัญว่า "Vive le Roi" แปลว่า "ขอให้พระราชาธิบดีจงเจริญ" อันเป็นคำเรียกร้องของผู้นิยมราชวงศ์บูร์บอง ไม่ใช่ราชวงศ์โบนาปาร์ต บางคนก็เข้าใจผิดคิดว่ารูปดอกไม้นั้นเป็นเครื่องหมายของระบอบราชาธิปไตยทั่วไปจึงพลอยถือเอารูปดอกไม้นั้นเป็นสัญลักษณ์แห่งราชาธิปไตยของไทยด้วย โดยไม่สำนึกว่าพระราชวงศ์จักรีมีเครื่องหมายเป็นรูปจักรกับตรี เรื่องจึงจะกลายเป็นว่าบางคนที่อ้างว่าจงรักภักดีต่อพระราชวงศ์จักรีแต่ไปถือเครื่องหมายสำหรับสักการะบูชาราชวงศ์บูร์บอง ก่อนที่รัฐสภาฝรั่งเศสจะลงมติใน ค.ศ.๑๘๗๕ ว่าจะสถาปนาพระราชวงศ์บูร์บองขึ้นมาอีกหรือไม่นั้นดังกล่าวแล้ว สมเด็จเจ้าแห่งมาจองตา (Duc de Magenta) ได้มีรับสั่งเตือนผู้นำที่ทำตนเป็นราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์พระราชาธิบดีและอ้างว่ารู้พระราชหฤทัยต่าง ๆ นั้นว่าถ้าพวกนั้นต้องการจะเอาธงขาวมีรูปดอกไม้ชนิดนั้นมาใช้แทนธงสามสีแล้ว ทหารปืนยาวก็จะเดินแถวไปตามลำพังโดยปราศจากธงประจำ แต่พวกนั้นก็หัวรั้นไม่ยอมฟังคำเตือนของสมเด็จเจ้า จึงเป็นเหตุให้เสียงในรัฐสภาที่เดิมส่วนมากปรารถนาราชวงศ์บูร์บองขึ้นอีกนั้นต้องลดน้อยลงไป แม้กระนั้นเมื่อถึงเวลาลงมติฝ่ายที่นิยมสาธารณรัฐชนะเพียง ๑ เสียงเท่านั้น

ถ้าหากผู้ทำตนเป็นราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์พระราชาธิบดีไม่อวดอ้างเอาเด่นของตนแล้ว ราชวงศ์บูร์บองก็จะได้กลับขึ้นครองราชย์อีก ดังนั้นพวกที่เป็นราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์พระราชาธิบดีจึงมิเพียงแต่เป็นพวกที่ทำให้ราชบัลลังก์ฝรั่งเศสต้องสะเทือนเท่านั้น หากยังทำให้ราชบัลลังก์แห่งราชวงศ์บูร์บอง

สลายไปตั้งแต่กระนั้นจนถึงปัจจุบันนี้

๓.๓ ถ้าเราวินิจฉัยรากฐานแห่งทรรศนะแท้จริงของ "ผู้เกินกว่าราชา" ที่เกิดขึ้นในฝรั่งเศสโดยนำหลักจิตวิทยาทางสังคมมาประยุกต์ ทรรศนะของบุคคลดังกล่าวนั้นก็ตั้งบนรากฐานแห่งซากทรรศนะทาสและซากทรรศนะศักดินาที่เกาะแน่นอยู่ในจิตใจอันเป็นมรดกสืบทอดมาช้านานประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งรากฐานแห่งการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนที่จะอาศัยพระราชาธิบดีเป็นข้ออ้างเพื่อที่ตนจะได้ประโยชน์ส่วนตนตามทรรศนะความเห็นแก่ตัว (Egoist concept) ยิ่งกว่าที่จะคำนึงถึงผลสะท้อนออกมาสู่สถาบันพระมหากษัตริย์ ในประวัติศาสตร์ปรากฏว่าหลายคนที่แสดงว่าเป็นผู้นิยมราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์พระราชาธิบดีนั้น เมื่อราชวงศ์บูร์บองได้ล้มไปขณะหนึ่ง โดยมีราชวงศ์โบนาปาร์ตขึ้นมาแทนที่แล้ว พวกที่เป็น "ผู้เกินกว่าราชา" ก็หันไปสนับสนุนราชวงศ์โบนาปาร์ต เมื่อราชวงศ์โบนาปาร์ตล้มไปก็หันไปสนับสนุนราชวงศ์บูร์บอง เมื่อราชวงศ์บูร์บองฟื้นขึ้นมาอีกก็ไปสนับสนุนราชวงศ์นั้น ดังนั้นพระราชาธิบดีแห่งพระราชวงศ์บูร์บองบางองค์จึงนำตัวคนที่กลับกลอกนั้นส่งศาลตัดสินลงโทษประหารชีวิต บางคนเมื่อเห็นว่าระบอบสาธารณรัฐฝรั่งเศสจะเป็นประโยชน์แก่ตน ก็สละราชวงศ์บูร์บองหรือราชวงศ์โบนาปาร์ตมาเข้าข้างสาธารณรัฐ และเมื่อสาธารณรัฐล้มลงชั่วขณะ ก็หันไปเข้าข้างราชวงศ์บูร์บองหรือราชวงศ์โบนาปาร์ตสุดแท้แต่ว่าระบอบใดราชวงศ์ใดจะช่วยให้ตนได้ประโยชน์

ข้าพเจ้าขอสรรเสริญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ที่ทรงพระปรีชาญาณยิ่งกว่าพระราชาธิบดีฝรั่งเศสหลายองค์ ในการที่พระองค์ได้พระราชทานกระแสเกี่ยวกับร่างรัฐธรรมนูญ ๒๕๑๗ ดังกล่าวนั้น

๓.๔ ท่านที่ได้ติดตามข่าวการร่างรัฐธรรมนูญตั้งแต่ขั้นคณะกรรมการที่รัฐบาลตั้งขึ้นก็จะเห็นได้ว่ามีประชาชนจำนวนมากหลายได้แสดงความเห็นที่จะให้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่นี้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์โดยเฉพาะเกี่ยวกับวุฒิสภานั้น ความเห็นของประชาชนที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์นั้นส่วนข้างมากเห็นว่าไม่ควรมีวุฒิสภา คือให้มีสภาผู้แทนราษฎรแต่สภาเดียว ถ้าหากจะให้มีวุฒิสภาก็ให้วุฒิสมาชิกเป็นผู้ที่ได้รับเลือกตั้งจากราษฎร แต่ความเห็นของประชาชนที่แสดงออกดังกล่าวนี้ คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญของฝ่ายรัฐบาลและรัฐบาลเอง ซึ่งรวมจำนวนคนไม่กี่คน ไม่เห็นชอบด้วย จึงได้ร่างรัฐธรรมนูญโดยถือฉบับ ๒๔๙๒ เป็นแบบฉบับ และถ้าท่านผู้อ่านได้เทียบเคียงรัฐธรรมนูญ ๒๔๙๒ กับฉบับ ๒๕๑๗ แล้วจะเห็นได้ว่า ส่วนมากของบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ๒๕๑๗ ได้คัดลอกมาจากรัฐธรรมนูญ ๒๔๙๒ ทั้งดุ้นทีเดียว ฉะนั้นผลก็คือมีบทบัญญัติที่ขัดพระราชประสงค์ตามพระราชกระแสดังกล่าวแล้ว

ท่านที่ถือว่ารัฐธรรมนูญ ๒๔๙๒ เป็นประชาธิปไตยที่สุดนั้นย่อมรู้ดีอยู่แล้วว่ารัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ก็สืบต่อมาจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับชั่วคราว พ.ศ. ๒๔๙๐ ซึ่งมีฉายาว่ารัฐธรรมนูญฉบับใต้ตุ่ม นั่นเอง

บางท่านได้โฆษณาว่า รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ได้ร่างขึ้นโดยสิ่งที่เรียกว่า "สภาร่างรัฐธรรมนูญ" แต่ท่านที่เป็นนักวิชาการย่อมรู้อยู่ว่า สิ่งนั้นได้ตั้งขึ้นโดยรัฐสภาของรัฐธรรมนูญฉบับใต้ตุ่ม ซึ่งประกอบด้วยวุฒิสภา ซึ่งสมาชิกได้รับแต่งตั้งโดยรัฐบาลเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ และสภาผู้แทนซึ่งสมาชิกต้องมีอายุอย่างต่ำ ๓๕ ปี และเมื่อสิ่งที่เรียกว่า สภาร่างรัฐธรรมนูญนั้นพิจารณาเสร็จแล้วก็นำเสนอรัฐสภาตามฉบับใต้ตุ่มนั่นเองเป็นผู้ลงมติ ฉะนั้นนักวิชาการรัฐธรรมนูญย่อมรู้ว่าสิ่งที่เรียกว่าสภาร่างรัฐธรรมนูญนั่นคือ "คณะกรรมาธิการวิสามัญ" ของรัฐสภาฉบับใต้ตุ่มนั่นเอง

ท่านย่อมรู้ดีว่า รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ มิใช่เป็นรัฐธรรมนูญที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้

พระราชทานโดยพระองค์เอง แต่คณะอภิรัฐมนตรี ซึ่งได้รับแต่งตั้งตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว พ.ศ. ๒๔๙๐ หรือฉบับใต้ตุ่ม) ในหน้าที่คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้ลงนามในพระปรมาภิไธย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ อภิรัฐมนตรีที่ลงนามนี้คือ (พิมพ์ตามชื่อที่ลงนามประกาศรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒).

รังสิต กรมขุนชัยนาทนเรนทร

อลงกฎ

ธานีนิวัติ

พระยามานวราชเสวี

อดุลเดชจรัส

๓.๕ ท่านที่เข้าลักษณะเป็น "ผู้เกินกว่าราชา" นั้น แม้จะได้รับทราบพระราชกระแส แต่ก็ยังบ่ายเบี่ยงที่จะดำเนินการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญเพื่ออนุวัตรให้เป็นไปตามพระราชประสงค์และเจตนารมณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม หลายท่านบ่ายเบี่ยงว่าจะต้องทำการแก้ไขภายหลังได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเสียก่อน การบ่ายเบี่ยงเช่นนี้ นอกจากเป็นการฝืนพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ตั้งวุฒิสมาชิก โดยประธานองคมนตรีเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการแล้ว ผลแห่งการบ่ายเบี่ยงเช่นนี้ ก็เป็นการยากที่จะแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญตามพระราชประสงค์ เพราะวุฒิสมาชิกเข้ามามีบทบาทประกอบเป็นรัฐสภาอยู่ด้วย

ถ้าคณะรัฐมนตรีจงรักภักดี ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่างแท้จริงแล้ว ก็มีทางทำได้ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะต้องฝืนพระราชหฤทัยตั้งวุฒิสมาชิกตามวิธีการที่พระองค์ไม่พึงประสงค์ คือคณะรัฐมนตรีมีสิทธิเสนอญัตติแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญตามมาตรา ๒๒๘ และสภานิติบัญญัตินั้นเองมีหน้าที่เป็นรัฐสภาตามบทเฉพาะกาลตามมาตรา ๒๓๔ ถ้าทำได้ดังนี้แล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ไม่ต้องฝืนพระราชหฤทัยตั้งวุฒิสมาชิกตามวิธีการที่พระองค์ไม่พึงประสงค์ และพร้อมกันนั้นคณะรัฐมนตรีก็สนองข้อเรียกร้องของนักเรียน นิสิต นักศึกษา ตามเจตนารมณ์ ๑๔ ตุลาคมด้วย

ชานกรุงปารีส
๓ พฤศจิกายน ๒๕๑๗
ปรีดี พนมยงค์

พิมพ์ครั้งแรก จัดพิมพ์โดย นายสุพจน์ ด่านตระกูล (สำนักพิมพ์สันติธรรม, ๒๕๑๗)

รัฐธรรมนูญฉบับบังกะหล่า

การที่มีผู้อ้างว่ารัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ ร่างขึ้นเพื่อความเหมาะสมของประเทศนั้น ขอให้ท่านทั้งหลายวิเคราะห์คำอ้างนั้นให้ถ่องแท้ว่า เหมาะสมเฉพาะบางคนและบางกลุ่มหรือเหมาะสมแก่ราษฎรไทยส่วนมาก.... การที่มีบุคคลอ้างว่ารัฐธรรมนูญ ๒๕๑๗ เหมาะสมแก่ประเทศไทยนั้น ว่าที่แท้เป็นการเหมาะสมเฉพาะตัวของผู้อ้างและเฉพาะกลุ่มของผู้นั้นเอง

รัฐธรรมนูญฉบับบังกะหล่า

ชานกรุงปารีส

วันที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๘

เรื่อง รัฐธรรมนูญฉบับบังกะหล่า และการมี ๔๐ กว่าพรรคการเมืองในประเทศไทย

ด้วยนิสิตนักศึกษาหลายคนและผู้แทนวารสารบางฉบับได้ถามข้าพเจ้าถึงที่มีผู้เข้าใจว่าในต่างประเทศนั้น ผู้แทนราษฎรต้องสังกัดพรรค และถามถึงผลของการแข่งขันระหว่าง ๔๐ กว่าพรรคการเมืองในประเทศไทย และหลายปัญหาเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ ข้าพเจ้าต้องขออภัยที่ไม่มีเวลาตอบเป็นรายบุคคลได้ จึงขอนำคำตอบรวมมายังท่านเพื่อขอให้องค์การนิสิตนักศึกษาและนิตยสารหนังสือพิมพ์ช่วยแจ้งและนำลงพิมพ์คำตอบของข้าพเจ้าดังต่อไปนี้ จะขอบคุณมาก

๑. ประเทศที่มีเอกราชมีกว่า ๑๐๐ ประเทศ จึงมีรัฐธรรมนูญมากมายหลายฉบับ ข้าพเจ้าคนเดียวไม่มีเวลาพอที่จะค้นได้ ดังนั้นจึงได้ขอแรงนักศึกษาหลายคนในต่างประเทศให้ช่วยค้นคว้า ส่วนท่านทั้งหลายที่อยู่ในประเทศไทย ก็ขอให้ถามนักวิชาการช่วยชี้แสดงว่ามีรัฐธรรมนูญของประเทศใดที่มีบังคับให้ผู้แทนต้องสังกัดพรรค ก็จะเป็นคุณูปการแก่นิสิตนักศึกษาและผู้สนใจที่จะศึกษาจากตัวบทของจริงแทนที่จะศึกษาจากคำบอกเล่าเลื่อนลอย

เท่าที่ข้าพเจ้าได้ศึกษาและสังเกตการปฏิบัติในหลายประเทศจนถึงเดือนพฤษภาคม ๒๕๑๗ ที่ข้าพเจ้าเขียนบทความเรื่อง "ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญเบื้องต้นกับการร่างรัฐธรรมนูญ" นั้น ยังไม่พบว่ามีรัฐธรรมนูญของประเทศใดได้บังคับไว้เช่นนั้น แม้ประเทศอังกฤษที่มีระบบการเลือกตั้งสภาผู้แทนราษฎรมาหลายร้อยปี จนเชื่อได้ว่าเป็นแม่ระบอบแห่งประชาธิปไตยทางรัฐสภาก็ไม่มีบทบังคับเช่นนั้น เพราะเป็นเสรีภาพของผู้แทนราษฎรที่จะสมัครใจสังกัดหรือไม่สังกัดพรรคก็ได้ ดังนั้นในอังกฤษจึงมีผู้แทนไม่สังกัดพรรคที่เรียกว่า "Independent" ในประเทศฝรั่งเศสผู้แทนไม่สังกัดพรรคเรียกว่า "Non-inscrit"

ก่อนที่ท่านจะวินิจฉัยนั้น ขอให้ท่านศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองว่าพรรคการเมืองคืออะไร และมีประวัติความเป็นมาของการประกอบเป็นพรรคการเมืองโดยชนชั้นและเหล่าอันดับของชนชั้นต่าง ๆ

นักศึกษาไทยผู้หนึ่งซึ่งสำเร็จการศึกษาชั้นมหาบัณฑิตรัฐศาสตร์แห่งประเทศเยอรมันได้ช่วยคัดสำเนารัฐธรรมนูญบังคลาเทศ (ประเทศของแขกบังกะหล่าที่ประกาศเอกราชแยกจากปากีสถานใน ค.ศ. ๑๙๗๑) ฉบับ ธันวาคม ค.ศ.๑๙๗๓ (พ.ศ.๒๕๑๖) ซึ่งสถาบันเอเชียแห่งนครฮัมบูร์กได้รวบรวมไว้นั้นมาให้ข้าพเจ้า ปรากฏว่ามีบทบัญญัติบางมาตราที่บังคับว่าผู้แทนราษฎรต้องพ้นจากสมาชิกภาพถ้าออกหรือต้องออกจากพรรคที่ส่งตนเข้าสมัครรับเลือกตั้ง หรือตนเองลงมติขัดกับนโยบายของพรรคนั้น รัฐธรรมนูญบังกะหล่าจึงเป็นประวัติการณ์แห่งการบังคับให้ผู้แทนราษฎรสังกัดพรรคฯ น่าสังเกตว่ารัฐธรรมนูญ

บังกะหล่าได้ประกาศใช้ระหว่างที่คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญของรัฐบาลสัญญากำลังพิจารณาร่างอยู่ ข้าพเจ้าไม่ทราบว่ารัฐธรรมนูญของบังคลาเทศมีอิทธิพลแก่การร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ เพียงใดหรือไม่

บังคลาเทศได้มีการเลือกตั้งทั่วไปในเดือนมีนาคม ค.ศ.๑๙๗๓ (พ.ศ.๒๕๑๗) ก่อนที่รัฐบาลไทยเสนอร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ ต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ถ้าหากท่านทั้งหลายสนใจติดตามผลจากการปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญบังคลาเทศแล้วก็จะสังเกตได้ว่า มีเหตุการณ์อันเป็นผลของรัฐธรรมนูญบังคลาเทศคืออยู่ต่อมาในราวปลายปี ๒๕๑๗ รัฐบาลบังคลาเทศได้ประกาศงดใช้รัฐธรรมนูญฉบับนั้น โดยปกครองประเทศตามระบอบเผด็จการ (อ้างว่าชั่วคราว) คือรัฐบาลมีอำนาจปกครองเด็ดขาดโดยกฤษฎีกา

ส่วนอนาคตของประเทศไทยจะเป็นอย่างไรนั้น ควรสังเกตต่อไป

๒. การที่มีผู้อ้างว่ารัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ ร่างขึ้นเพื่อความเหมาะสมของประเทศไทยนั้น ขอให้ท่านทั้งหลายวิเคราะห์คำอ้างนั้นให้ถ่องแท้ว่า เหมาะสมเฉพาะบางคนและบางกลุ่ม หรือเหมาะสมแก่ราษฎรไทยส่วนมาก

ในการวิเคราะห์นั้น ข้าพเจ้าขอเสนอให้ท่านทั้งหลายอาศัยทฤษฎีและการปฏิบัติต่อไปนี้ประกอบคือ

(๑) พระราชกระแสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ประมุขของราษฎรไทย ฉบับลงวันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๑๗ ซึ่งพระราชทานผ่านประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ มีความดังต่อไปนี้

บันทึกพระราชกระแส
เรื่องร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
พ.ศ. ๒๕๑๗

ตามที่สภานิติบัญญัติแห่งชาติได้มีมติในวาระที่ ๓ ด้วยคะแนนเสียง ๒๘๐ ต่อ ๖ เห็นชอบในร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๗ และประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติจะได้นำร่างรัฐธรรมนูญฉบับที่กล่าวขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเพื่อทรงลงพระปรมาภิไธยให้ประกาศใช้เป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยสืบไปนั้น

ได้ทรงพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญและทรงมีพระราชดำริกับข้อสังเกตเกี่ยวกับข้อความในร่างรัฐธรรมนูญนี้บางประการ เช่น

๑. คำปรารภ

๑.๑ ข้อความในคำปรารภนี้ เป็นถ้อยคำที่คณะรัฐมนตรีและสภานิติบัญญัติแห่งชาติทำขึ้นถวาย

๑.๒ คำปรารภควรกล่าวเพียงสั้น ๆ สรุปได้ว่า ทรงมีพระราชดำริ โดยที่ประเทศไทยได้มีรัฐธรรมนูญประกาศใช้เป็นหลักในการปกครองประเทศตามระบอบประชาธิปไตยมาเป็นเวลากว่า ๔๐ ปีแล้ว ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ได้มีการยกเลิกและการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญหลายครั้งอันแสดงว่ารัฐธรรมนูญนั้นย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามความเหมาะสมแห่งสภาวการณ์ของบ้านเมืองและกาลเวลา

โดยที่ได้มีประชามติเรียกร้องให้มีรัฐธรรมนูญ และการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน

ราษฎรโดยเร็วที่สุด จึงทรงพระราชดำริว่า ร่างรัฐธรรมนูญนี้มีข้อบัญญัติหรือหลักการพอที่จะสนองความต้องการของประชาชน และตราใช้เป็นรากฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้

๒. ตามมาตรา ๑๐๗ วรรคสองแห่งร่างรัฐธรรมนูญนี้บัญญัติให้ประธานองคมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภานั้น ไม่ทรงเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง เพราะประธานองคมนตรีเป็นผู้ที่พระมหากษัตริย์ทรงเลือกและแต่งตั้งตามพระราชอัธยาศัยตามความในมาตรา ๑๖ เป็นการขัดกับหลักการที่ว่า พระมหากษัตริย์ทรงอยู่เหนือการเมือง(ในระบอบประชาธิปไตย) ทั้งจะทำให้ประธานองคมนตรีอยู่ในสภาพเสมือนเป็นองค์การเมืองซึ่งขัดกับมาตรา ๑๗ ด้วย

๓. ทั้งนี้ ยังมีปัญหาอื่น ๆ ที่จะต้องพิจารณา แต่ย่อมสุดแล้วแต่วิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญซึ่งอาจมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เหมาะสมแก่สภาวการณ์ของบ้านเมืองและกาลสมัยได้

๕ ตุลาคม ๒๕๑๗

ท่านทั้งหลายย่อมเห็นเองว่า การที่มีบุคคลอ้างว่ารัฐธรรมนูญ ๒๕๑๗ เหมาะสมแก่ประเทศไทยนั้น ว่าที่แท้เป็นการเหมาะสมเฉพาะตัวของผู้อ้างและเฉพาะกลุ่มของผู้นั้นนั่นเอง อนึ่งนิสิตนักศึกษาคงรู้สึกได้แล้วว่า การที่มีบางคนกล่าวที่สถาบันการศึกษาว่ารัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ เป็นประชาธิปไตยที่สุด จนถึงกับการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ ถือเป็นแม่บท อาทิการตั้งวุฒิสมาชิกโดยองคมนตรีเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการนั้น ว่าที่แท้ไม่ใช่ประชาธิปไตย ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ดำรัสไว้ในพระราชกระแสวันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๑๗ ฉะนั้นนิสิตนักศึกษาก็สามารถวิเคราะห์ได้เองว่า มีผู้กล่าวยกย่องรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ เช่นนั้น ได้กล่าวตามหลักวิชาหรือตามอคติ

(๒) ขอให้ท่านทั้งหลายตรวจสอบด้วยตนเองว่าแม้องค์พระประมุขแห่งชาติจะได้มีพระราชกระแสเช่นนั้นแล้ว แต่มีผู้ใดบ้างที่ไม่นำพาพระราชกระแส คือยังมีทิษฐิถือความเห็นของตนเป็นใหญ่ โดยไม่ยอมลงคะแนนให้แก่ญัตติของรัฐบาลที่เสนอให้แก้ไขรัฐธรรมนูญให้ยกเลิกวุฒิสภา ถ้าบุคคลประเภทนี้ได้เป็นผู้แทนราษฎรแล้วเขาก็จะดื้อรั้นถือตามที่ทิษฐิของเขาต่อไป

(๓) ขอให้ท่านทั้งหลายสังเกตด้วยตนเองว่าในระหว่างการหาเสียงเลือกตั้ง ธ.ค. ๒๕๑๗-ม.ค. ๒๕๑๘ นั้นว่าผู้สมัครรับเลือกตั้งคนใดหรือจำนวนมากน้อยเพียงใดได้โฆษณาคุณภาพส่วนตน เอาดีเด่นเฉพาะตัวยิ่งกว่าโฆษณาเพื่อพรรค ทั้งนี้ก็พิสูจน์ว่า การเขียนในรัฐธรรมนูญนั้น เมื่อนำมาทดสอบกับการปฏิบัติที่ต้องเผชิญหน้ากับมวลราษฎรแล้วก็มิได้ปฏิบัติตามคำอ้างว่าเหมาะสมแก่ราษฎรไทยส่วนมาก

๓. การที่มีผู้อ้างว่าเพื่อป้องกันผู้แทนขายตัว จึงบังคับให้ผู้แทนสังกัดพรรคนั้น ข้าพเจ้าได้เคยกล่าวไว้ในจดหมายถึงนายกรัฐมนตรีและในบทความเรื่อง "จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม" โดยอ้างตัวอย่างในต่างประเทศและในประเทศไทยว่าไม่มีพรรคใดที่สามารถป้องกันผู้แทนขายตัวได้ ข้าพเจ้าจึงเคยเสนอว่า การป้องกันผู้แทนขายตัวนั้นขึ้นอยู่กับคุณธรรมของผู้แทนแต่ละคน และจะต้องมีบทบัญญัติให้ราษฎรมีสิทธิถอน(Recall)ผู้แทนที่ตนตั้งมานั้นได้ ถ้าปรากฏว่ามีพฤติการณ์ขายตัวหรือประพฤติตนไม่สมควรเป็นผู้แทนราษฎร

ขอให้ท่านสังเกตด้วยตนเองว่าในระหว่างการหาเสียงเลือกตั้ง ธ.ค. ๒๕๑๗-ม.ค. ๒๕๑๘ นี้ มี

พรรคใดบ้างที่มุ่งหน้าเพื่อให้ผู้แทนฝ่ายตนมีจำนวนมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้โดยมิได้คำนึงถึงคุณภาพของผู้สมัครรับเลือกตั้งฝ่ายตน แม้บุคคลที่ปรากฏว่าทุจริตจนลือชาในประเทศไทยและในต่างประเทศก็ดี และผู้แสดงทรรศนะปฏิกิริยาฟาสซิสต์ศักดินาที่นิยมพรรคอื่นอย่างประจักษ์แจ้งก็ดี แต่พรรคที่อ้างว่านิยมประชาธิปไตยก็ส่งบุคคลนั้นๆสมัครเป็นผู้แทนฝ่ายตน โดยไม่คำนึงว่าบุคคลเหล่านั้นเมื่อได้เป็นผู้แทนสังกัดพรรคของตนแล้วจะเป็นสิ่งที่เรียกว่า"ผี" เข้ามาแทรกในพรรคของตนและใช้วิธีพลิกแพลงด้วยกลอุบายต่างๆ เพื่อนโยบายของพรรคอื่นซึ่งพรรคเจ้าสังกัดไม่อาจควบคุมการขายตัวหรือการเป็น"ผี"ของ พรรคอื่นได้

๔. การมีกว่า ๔๐ พรรคการเมืองในประเทศไทยปัจจุบันนั้นก็เป็นผลจากการที่รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ บังคับให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องสังกัดพรรค ผู้สมัครฯ คนใดหรือหลายคนมีความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจ,การเมือง,และทรรศนคติแตกต่างกับพรรคอื่นหรือพวกอื่นก็มีสิทธิโดยชอบที่จะตั้งพรรคของตนขึ้นโดยเฉพาะ เพื่อแข่งขันกับพรรคหรือพวกอื่น ทั้งนี้เป็นการจำแนกความขัดแย้งระหว่างชนชั้นออกเป็นเหล่าอันดับปลีกย่อยมากมาย การต่อสู้ระหว่างชนชั้นสลับซับซ้อนยิ่งขึ้นระหว่างเลือกตั้งและภายหลังเลือกตั้งแล้ว เหล่าอันดับแห่งชนชั้นต่างๆ ก็มีพรรคของตนเป็นกองหน้าหรือกองนำในการต่อสู้ เหล่าอันดับใดมีผู้แทนของตนเป็นจำนวนไม่เพียงพอที่จะจัดตั้งรัฐบาลได้โดยเฉพาะ ก็อาจจะทำแนวร่วมกับเหล่าอันดับอื่นที่มีลักษณะขั้นพื้นฐานใกล้เคียงกันเพื่อจัดตั้งรัฐบาลขึ้น ซึ่งอาจเป็นแนวร่วมชั่วคราวในระยะเวลาหนึ่ง แต่ความขัดแย้งภายในแนวร่วมก็ย่อมเกิดขึ้นสุดแท้แต่ว่าเหล่าอันดับต่าง ๆ จะประนีประนอมกันได้ในระยะเวลาเร็วหรือนานเท่าใด ส่วนเหล่าอันดับที่ได้รับเลือกตั้งจำนวนน้อย ไม่อาจรวมกับพรรคอื่นเป็นรัฐบาลได้ ก็อาจทำแนวร่วมกับเหล่าอันดับที่มีลักษณะใกล้กันเป็นฝ่ายค้าน ส่วนเหล่าอันดับใดไม่ได้รับการเลือกตั้งเข้ามาในสภา โดยเห็นว่ารัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ ได้เขียนขึ้นเพื่ออำนวยให้อภิสิทธิ์ชนมีโอกาสเข้ามาในสภาได้ยิ่งกว่าผู้มีทุนน้อยหรือไม่มีทุนเลย ก็ย่อมรักษาพรรคของตนไว้ให้เป็นกองหน้าหรือกองนำของตนในการต่อสู้ต่อไป ภายหลังการเลือกตั้งแล้วการต่อสู้ระหว่างชนชั้นและเหล่าอันดับจะเป็นไปโดยสลับซับซ้อนมาก

เมื่อรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ ได้ตั้งต้นให้มีสภาวะเช่นนั้นเกิดขึ้นแล้ว ก็ไม่เป็นการสมควรที่จะใช้วิธีแก้ไขชนิดที่บังคับให้มีพรรคใหญ่จำนวนน้อยโดยล้มพรรคเล็ก ๆ เพราะพรรคเล็กแต่มีการจัดตั้งเข้มแข็งและมีวินัยดีก็เป็นพรรคที่ดีกว่าพรรคใหญ่ พรรคเล็กในวันนี้ซึ่งมีลักษณะดีดังกล่าวแล้วก็สามารถพัฒนาเป็นพรรคใหญ่ในอนาคตได้ กฎธรรมชาติมีอยู่ว่า "การมีสิ่งใดนั้นก็เริ่มจากการไม่มี การมีมากก็เริ่มจากการมีน้อย" ฉันใดก็ดีพรรคเล็กพรรคน้อยก็สามารถพัฒนาเป็นพรรคใหญ่ได้ ส่วนพรรคใหญ่ในวันนี้แต่มีสมาชิกชนิดที่เรียกว่า"ผี"ของพรรคอื่นแทรกเข้ามาก็อาจทำให้พรรคใหญ่แตกแยกในภายหน้าได้

ปรีดี พนมยงค์

พิมพ์ครั้งแรก จัดพิมพ์โดย นายสุพจน์ ด่านตระกูล (สำนักพิมพ์สันติธรรม, ๒๕๑๘)

จงพิทักษ์
เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์
ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม

เศรษฐกิจเป็นรากฐานสำคัญแห่งมนุษยสังคม ส่วนระบบการเมืองเป็นแต่เพียงโครงร่างเบื้องบน ที่จะต้องสมานกับความต้องการทางเศรษฐกิจของมวลมนุษย์ในสังคม ถ้าหากรัฐธรรมนูญอันเป็นแม่บทแห่งกฎหมายสอดคล้องกับความต้องการทางเศรษฐกิจนั้น วิกฤตการณ์ทางสังคมก็ไม่เกิดขึ้นและประเทศชาติก็ดำเนินก้าวหน้าไปตามวิถีทางวิวัฒน์ (Evolution) อย่างสันติ ถ้าหากรัฐธรรมนูญไม่สอดคล้องกับความต้องการทางเศรษฐกิจของสังคม วิกฤตการณ์ก็ต้องเกิดขึ้นตามกฎธรรมชาติแห่งข้อขัดแย้งระหว่างสองสิ่งที่เป็นปฏิปักษ์กัน

จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์
ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม

ด้วยคณะกรรมการจัดงานสังสรรค์ชาวธรรมศาสตร์ในสหราชอาณาจักร (อังกฤษ) ประจำปี ๒๕๑๖ ปรารถนาได้บทความหรือคำขวัญของข้าพเจ้าไปลงพิมพ์ในหนังสือที่ระลึกซึ่งจะจัดทำขึ้น ข้าพเจ้ายินดีสนองศรัทธาโดยให้คำขวัญว่า

"จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม"

ข้าพเจ้าได้เรียบเรียงบทความเป็นอรรถาธิบายพอสังเขปประกอบคำขวัญนั้น ดั่งต่อไปนี้

-๑-

วันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นวันสำคัญวันหนึ่งแห่งประวัติศาสตร์ของชาติไทย คือเป็นวันชัยชนะก้าวแรกของเยาวชนหญิงชายไทย ภายใต้การนำของนิสิตนักศึกษานักเรียนแห่งสถานศึกษามากหลาย ซึ่งได้รับการสนับสนุนและร่วมมือจากราษฎรไทยทุกชนชาติ และทุกชนชั้นวรรณะที่รักชาติจำนวนหลายล้านคน ผนึกกันเป็นขบวนการเรียกร้องรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยสมบูรณ์ให้แก่ปวงชนชาวไทย ฝ่ายครองอำนาจรัฐสั่งทหารและตำรวจเฉพาะส่วนที่ยอมเป็นเครื่องมือของพวกเขา ใช้อาวุธทันสมัยเข้าปราบปรามขบวนการนั้น ซึ่งมีแต่มือเปล่าหรือบางคนมีเพียงแต่ไม้พลองเพื่อป้องกันตัว แต่ขบวนการนั้นมิได้หวาดหวั่น โดยยืนหยัดมั่นคงยอมพลีชีพกับสละความสุขความสำราญส่วนตัว เพื่อชาติและมวลราษฎร ซึ่งเป็นที่เคารพรักยอดยิ่งที่สุด วีรชนเป็นจำนวนมากต้องถูกฆ่าตายและได้รับบาดเจ็บและสาบสูญไป ส่วนผู้ที่ยังคงมีชีวิตอยู่โดยมิได้รับบาดเจ็บทางกาย ก็ได้รับความเหน็ดเหนื่อยทางกายและทางสมองอย่างหนัก ผลแห่งความเสียสละแห่งวีรชนทั้งหลายในการต่อสู้โดยชอบธรรมได้บรรลุชัยชนะก้าวแรก คือรัฐบาลซึ่งมีจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรีและจอมพลประภาส จารุเสถียร เป็นรองนายกรัฐมนตรีต้องลาออกพร้อมทั้งตำแหน่งผู้บัญชาการและรองผู้บัญชาการทหารสูงสุด ครั้นแล้วได้มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งนายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งได้แถลงยืนยันจะจัดการให้มีรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย และมีการเลือกตั้งภายใน ๖ เดือน

ข้าพเจ้าขอร่วมกับมวลราษฎรไทยที่รักชาติแสดงความสักการะและสดุดีวีรชนทั้งปวงนั้น พระพุทธองค์ทรงเทศนาสั่งสอนไว้มีใจความสำคัญตอนหนึ่งว่า สาธุชนพึงบำเพ็ญตนด้วยกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีอุปการคุณ ชาวไทยที่เป็นคริสต์ศาสนิกชนและอิสลามิกชน ก็บำเพ็ญตนปฏิบัติตามทำนองคลองธรรมเช่นเดียวกับของพระศาสดา ดังนั้นจึงเป็นการสมควรแล้วที่เราชาวไทยที่รักชาติจำนวนมากหลายแสดงกตัญญูรู้อุปการคุณของวีรชนโดยทางกาย วาจา ใจ และการบำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทาน ตลอดทั้งร่วมมือกันในการสร้างอนุสาวรีย์ เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่วีรชนทั้งหลายนั้น

พระพุทธองค์ตรัสไว้อีกว่า กตัญญูจะต้องควบคู่ไปกับกตเวที ฉะนั้นการพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม ให้มั่นคงไว้และพัฒนายิ่งขึ้นนั้น จึงเป็นกตเวทีสำคัญยิ่งที่สาธุชนผู้รักชาติพึงปฏิบัติ

-๒-

สาธุชนที่รักชาติโดยยกชาติเหนือประโยชน์ส่วนตัวก็ย่อมใช้ทรรศนะจากจุดยืนหยัดในมวลราษฎรวินิจฉัยเจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม ได้ เพราะวีรชนทั้งหลายนั้นมิใช่มีแต่บุคคลที่มีเหล่ากำเนิดหรือมีฐานะแห่งชนชั้นวรรณะหนึ่งใดโดยเฉพาะ หากวีรชนเหล่านั้นมีเหล่ากำเนิดและมีฐานะทางเศรษฐกิจและทางการเมืองชนิดต่างๆ ซึ่งมีทั้งคนจน กรรมกร ลูกจ้าง ชาวนา ข้าราชการชั้นผู้น้อย คนพอทำพอกิน ผู้มีทุนน้อย และนายทุนรักชาติที่ยกชาติเหนือประโยชน์ส่วนตัวและทุกชนชาติไทย (National minorities) ที่มีสัญชาติไทย ดังนั้นเจตนารมณ์ของวีรชนทั้งหลายนี้ต้องการรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยสมบูรณ์ทั้งในทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ ทางทรรศนะอันเป็นคติธรรม ใช้เป็นหลักนำในการปฏิบัติเพื่อความไพบูลย์ของทุกชนชั้นวรรณะและทุกชนชาติที่รักชาติ

ประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ ตั้งแต่ยุคปฐมกาลเป็นต้นมา แสดงให้เห็นตามที่ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในหลายบทความ และหลายปาฐกถาแล้วว่า *เศรษฐกิจเป็นรากฐานสำคัญแห่งมนุษยสังคม ส่วนระบบการเมืองเป็นแต่เพียงโครงร่างเบื้องบนที่จะต้องสมานกับความต้องการทางเศรษฐกิจของมวลมนุษย์ในสังคม ถ้าหากรัฐธรรมนูญอันเป็นแม่บทแห่งกฎหมายสอดคล้องกับความต้องการทางเศรษฐกิจนั้น วิกฤตการณ์ทางสังคมก็ไม่เกิดขึ้น และประเทศชาติก็ดำเนินก้าวหน้าไปตามวิถีทางวิวัฒน์ (Evolution) อย่างสันติ ถ้าหากรัฐธรรมนูญไม่สอดคล้องกับความต้องการทางเศรษฐกิจของสังคม วิกฤตการณ์ก็ต้องเกิดขึ้นตามกฎธรรมชาติแห่งข้อขัดแย้งระหว่างสองสิ่งที่เป็นปฏิปักษ์กัน* ถ้าสาธุชนที่รักชาติพิจารณาให้ถ่องแท้แล้วก็จะเห็นได้ว่ามูลเหตุที่วีรชนได้พลีชีพและสละความสุขสำราญส่วนตัวเรียกร้องรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยสมบูรณ์นั้น ก็สืบมาจากมวลราษฎรไทยได้รับความอัตคัดขัดสนอย่างแสนสาหัส แต่ระบบการเมืองที่ไม่มีรัฐธรรมนูญ หรือมีเพียงแต่ชื่อว่ารัฐธรรมนูญนั้น ขัดแย้งกับความต้องการทางเศรษฐกิจของมวลราษฎร วีรชนจึงได้พลีชีพและสละความสำราญส่วนตนเพื่อปรารถนาให้ชาติไทยมีระบบการเมืองโดยระบอบรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยสมบูรณ์ ที่สมานกับความต้องการทางเศรษฐกิจของมวลราษฎรและเพื่อให้ทุกชนชาติร่วมเป็นเอกภาพแห่งประเทศไทย

สาธุชนที่รักชาติย่อมมีความสลดใจที่เห็นว่า กลิ่นคาวโลหิตของวีรชนยังไม่ทันหมดไปก็มีบุคคลแห่งบางพรรคพยายามช่วงชิงชัยชนะก้าวแรกของวีรชนไป เพื่อประโยชน์ของพรรคพวกเขาโดยเฉพาะ อาทิการถือเอารัฐธรรมนูญที่พวกเขาทำขึ้นเป็นแบบฉบับในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ แทนวิธีร่างที่จะตั้งต้นจากเจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชนทุกชนชั้นวรรณะและทุกชนชาติที่มีสัญชาติไทยเป็นแม่บท สภาพการณ์เช่นนี้ย่อมอำนวยให้ฝ่ายที่ต้องการพิทักษ์เจตนารมณ์นั้นของวีรชนต้องหาทางต่อสู้ขนาดเบาหรือขนาดรุนแรง สุดแท้แต่วิธีการของแต่ละองค์การที่เป็นฝ่ายนำของแต่ละชนชั้นวรรณะ และแต่ละชนชาติ ฝ่ายที่ใช้วิธีรุนแรงอยู่แล้วก็จะสามารถระดมมวลราษฎรโดยอ้างสภาพการณ์เช่นว่านั้นเป็นสิ่งชี้ให้เห็นว่าวิธีร่างรัฐธรรมนูญแบบนั้นนำไปสู่ประโยชน์ของอภิสิทธิ์ชนเท่านั้น ซึ่งมวลราษฎรไม่อาจอาศัยระบบรัฐธรรมนูญที่ไม่ใช่ประชาธิปไตยสมบูรณ์แก้ความทุกข์ยากของมวลราษฎรถ้วนหน้าได้ ฉะนั้นเพื่อความสงบ

สุขของบ้านเมือง ข้าพเจ้าจึงขอร้องให้รัฐบาลและผู้ที่เกี่ยวข้องในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่นี้ ละเว้นวิธีร่างที่ตั้งอคติเอารัฐธรรมนูญเพื่อประโยชน์ของอภิสิทธิ์ชนเป็นแบบฉบับนั้น แล้วตั้งทรรศนะตามเจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม

-๓-

มวลราษฎรไทยส่วนมากที่มีความอัดคัดฝืดเคืองและถูกกดขี่เบียดเบียนจากอำนาจเผด็จการปฏิกิริยาอย่างสาหัสนั้นย่อมได้บทเรียนแล้วว่า จะหันหน้าไปพึ่งใครให้ปลดเปลื้องความทุกข์ยากนั้นได้อย่างแท้จริงหรือไม่ ฉะนั้นจึงได้สมานกำลังกันพึ่งตนเองภายใต้การนำของศูนย์นิสิตนักศึกษากระทำการต่อสู้เพื่อสิทธิประชาธิปไตยของตน สมดั่งพระพุทโธวาทที่ว่า "อัตตาหิ อัตโนนาโถ" แปลว่า "ตนของตนนั่นแหละเป็นที่พึ่งแห่งตน" คติธรรมนี้ก็ตรงกับที่ศาสนาคริสต์สอนไว้ว่า "ช่วยตนเอง แล้วพระเจ้าจึงจะช่วย" อิสลามิกแท้ย่อมถือคติธรรมของพระมะหะหมัดทำนองเดียวกับที่กล่าวนั้น

๓.๑ ในการพิทักษ์ชัยชนะก้าวแรกของวีรชนให้มั่นคงและพัฒนาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นนั้น มวลราษฎรไม่อาจหวังพึ่งบุคคลใดแต่คนเดียวหรือคณะใดคณะเดียวเท่านั้น นอกจากพึ่งพลังของมวลราษฎรเอง ซึ่งเป็นพลังอันแท้จริง โดยมีศูนย์ที่มีการจัดตั้งที่เข้มแข็งทั้งในทางคุณภาพและปริมาณ อันเป็นกองหน้าของมวลราษฎรที่จะต้องต่อสู้ไปอีกเป็นระยะยาวนาน ในการป้องกันมิให้อำนาจเผด็จการปฏิกิริยาส่วนที่พ่ายแพ้ไปแต่ในนามเท่านั้น แต่ซากแห่งพลังนั้นยังคงมีอยู่ รวมทั้งต้องต่อสู้ซากแห่งพลังโต้ประชาธิปไตยชนิดต่างๆ ที่ยังคงมีอยู่ แม้จะมิใช่เป็นพวกโดยตรงเองหรืออำนาจเผด็จการที่สิ้นอำนาจไปแล้วเพียงในนามนั้นก็ตาม

ศูนย์ที่เป็นกองหน้าของมวลราษฎร รวมทั้งมวลราษฎรจะต้องกุมชัยชนะนั้นโดยตนเองอย่างเข้มแข็ง ทุกคนมีวินัยโดยจิตสำนึกซึ่งตั้งไว้ให้มั่น ต้องระวังระไวมิให้ศัตรูของประชาธิปไตยช่วงชิงเอาไปเป็นพวกเขาโดยเฉพาะได้ และจะต้องยึดทรรศนะให้มั่นคงบนรากฐานแห่งทรรศนะประชาธิปไตยสมบูรณ์ จึงจะเป็นหลักนำการดำเนินไปสู่ประชาธิปไตยสมบูรณ์เพื่อมวลราษฎรได้ บุคคลใดยึดถือทัศนะกึ่งประชาธิปไตยก็ดำเนินการปฏิบัติไปได้เพียงกึ่งประชาธิปไตย บุคคลใดยึดถือทรรศนะที่ตกค้างมาจากระบบทาสก็ดำเนินการปฏิบัติให้มีการปกครองเยี่ยงระบบทาสและเป็นกำลังเกื้อกูลให้ระบบเผด็จการที่ปกครองราษฎรเยี่ยงระบบทาสกลับฟื้นขึ้นมาได้ตามที่ปรากฏในประวัติศาสตร์

๓.๒ ข้าพเจ้าได้เคยกล่าวไว้ในหลายบทความ และหลายปาฐกถาว่า ก่อนที่จะมีระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกและแบบสมัยใหม่ชนิดอื่นๆนั้น มนุษยชาติได้มีระบบสังคมหลายประเภทมาแล้วในอดีต คือ ประเภทระบอบประชาธิปไตยปฐมสหการ ประเภทระบบทาส ประเภทระบบศักดินา

ประวัติศาสตร์ได้แสดงให้เห็นว่า แม้ระบบสังคมใดในอดีตได้ล้มเลิกไปแล้ว โดยอำนาจของฝ่ายสถาปนาระบบสังคมใหม่ก็ดีหรือจะเป็นโดยทางนิตินัยก็ดี แต่ในทางพฤตินัยนั้น ทรรศนะอันเกิดจากระบบเก่ายังมิได้หมดสิ้นไป คือยังถ่ายทอดสืบต่อมาถึงชนรุ่นใหม่บางจำพวกที่แม้จะเกิดมาภายหลังที่ระบบเก่าได้สิ้นสุดไปในทางนิตินัยแล้ว ในประเทศประชาธิปไตยแผนใหม่และประเทศที่เข้าสู่ระบบสังคมนิยมแล้ว และมีชนรุ่นใหม่เกิดขึ้นภายใต้ระบบสังคมใหม่ก็ดี แต่ทรรศนะแห่งระบบเก่าโดยเฉพาะแห่งระบบทาสก็ยังคงมีซากตกค้าง และแทรกซึมอยู่ในจิตใจของชนรุ่นที่เกิดใหม่บางจำพวกเป็นเวลาอีกช้านานนัก ซึ่งพยายามดิ้นรนที่จะฟื้นระบบเก่าและระบอบที่ปกครองราษฎรอย่างทาสขึ้นมาอีก ทั้งนี้เป็นไปตามกฎที่ว่า

สิ่งที่กำลังจะดับสูญก็ดีและสิ่งที่ดับสูญแต่ยังคงมีซากเหลืออยู่นั้น ก็ย่อมดิ้นรนที่จะคงชีพไว้หรือฟื้นสิ่งที่สูญไปแต่ในนามให้กลับฟื้นคืนมีชีวิตอยู่ได้อีกต่อไป

ในประเทศไทยนั้น แม้ระบบทาสจะสุดสิ้นในทางนิตินัยตามพระราชบัญญัติทาส ร.ศ. ๑๒๔ (พ.ศ. ๒๔๔๙) และพระพุทธเจ้าหลวงได้ทรงพระกรุณายกเลิกขนบธรรมเนียมหลายอย่างที่สืบมาจากระบบทาสก็ดี แต่ซากแห่งทรรศนะอันเกิดจากระบบทาสยังคงมีเหลืออยู่ ซากทรรศนะทาสมิได้เกาะแน่นอยู่กับทุกคนแห่งระบบเก่า เพราะเชื้อพระวงศ์หลายท่าน และขุนนางกับชาวไทยหลายคนแห่งระบบเก่าได้เจริญรอยตามพระราชประสงค์ของพระพุทธเจ้าหลวงอย่างแท้จริงแล้ว ได้ปลดเปลื้องซากทรรศนะทาสให้หมดหรือลดน้อยไป แต่ชนรุ่นเก่าบางจำพวกที่เกาะแน่นในทรรศนะทาสได้ถ่ายทอดทรรศนะนั้นสืบต่อมาให้สิงสถิตย์อยู่ในจิตใจของคนรุ่นใหม่บางจำพวก ดังปรากฏตัวอย่างในประเทศฝรั่งเศส ภายหลังเลิกระบอบสมบูรณาฯ ในทางนิตินัยแล้ว ต่อมาอีกประมาณ ๑๐๐ ปีก็มีชนรุ่นใหม่บางจำพวกบำเพ็ญตนเป็น "Ultra royaliste" คือ "เป็นผู้นิยมราชาธิบดียิ่งกว่าองค์ราชาธิบดี" (ข้าพเจ้ากล่าวไว้ในหนังสือว่าด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ฯ และภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ พิมพ์เมื่อพ.ศ. ๒๕๑๕) ในประเทศไทยเราก็ย่อมเห็นได้ว่า คนรุ่นใหม่บางจำพวกที่ถือทรรศนะทาสนั้นนิยมชมชอบผู้เผด็จการบางคนที่ปกครองราษฎรเยี่ยงทาส โดยคนจำพวกนั้นไม่พิจารณาว่าผู้เผด็จการนั้นได้ตัดพระราชอำนาจที่พระมหากษัตริย์พึงมีตามระบอบประชาธิปไตย และไม่คำนึงว่า ผู้เผด็จการนั้นใช้อำนาจยิ่งกว่าพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาฯ เมื่อคนจำพวกนั้นมีทรรศนะทาสแล้ว เขาก็สนับสนุนผู้เผด็จการที่ปกครองราษฎรเยี่ยงทาส และไม่ช้าก็เร็ว คนจำพวกที่มีทรรศนะทาสก็จะเกื้อกูลสนับสนุนให้มีระบอบเผด็จการปกครองเยี่ยงทาสขึ้นมาอีก ดั่งที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ของไทยในระยะเวลา ๒๖ ปีมานี้

๓.๓ เพื่อประกอบการพิจารณาของนิสิตนักศึกษานักเรียนและมวลราษฎรที่รักชาติ ในวิธีการรักษาและพัฒนาเจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคมนั้น ข้าพเจ้าขอเสนอให้ท่านทั้งหลายศึกษาความผิดพลาดบกพร่องของคณะราษฎรและคณะอื่นๆ ที่ปรากฏในทางประวัติศาสตร์ว่า ไม่สามารถรักษาชัยชนะก้าวแรกไว้ได้ และไม่อาจพัฒนาให้เป็นประชาธิปไตยสมบูรณ์ได้ ทั้งนี้เพื่อท่านทั้งหลายจะอาศัยเป็นบทเรียนที่ไม่ทำการพลาดซ้ำอีก และในขณะเดียวกัน ก็ควรศึกษาถึงวิธีการที่คณะหรือองค์การอื่นสามารถรักษาชัยชนะก้าวแรกไว้ได้อย่างมั่นคง แล้วสามารถพัฒนาก้าวต่อไปให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นได้ ทั้งนี้เพื่อนำเอาความถูกต้องมาประยุกต์ตามสภาพท้องที่กาลสมัยของประเทศไทย

ก. คณะราษฎรมีความผิดพลาดหลายประการอันเป็นผลประจักษ์อย่างหนึ่งที่รู้กันว่า มีความแตกแยกกันในคณะราษฎร ปัญหาที่จะต้องพิจารณาคือเหตุใดคณะราษฎรจึงมีความแตกแยกกัน *ความแตกแยกกันนั้นเกิดขึ้นเพราะความแตกต่างกันในระดับจิตสำนึกแห่งความเสียสละ การเห็นแก่ตัวภายหลังที่ได้ชัยชนะก้าวแรกแล้วและแตกต่างกันในทรรศนะทางสังคม ที่แต่ละคนและกลุ่มบุคคลที่มีซากทรรศนะเก่าค้างอยู่น้อยบ้างมากบ้าง* สมาชิกทุกคนมีทรรศนะตรงกันและยอมพลีชีพร่วมกัน เฉพาะการล้มระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เท่านั้น เมื่อได้ชัยชนะก้าวแรกแล้ว ได้แตกแยกกันตามทรรศนะคงที่ ถอยหลัง ก้าวหน้าที่แต่ละคนแต่ละกลุ่มมีอยู่ ฝ่ายทรรศนะคงที่ก็พอใจที่ล้มระบอบสมบูรณาฯ แล้ว ฝ่ายก้าวหน้าต้องการพัฒนาประเทศให้เป็นประชาธิปไตยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ฝ่ายถอยหลังต้องการปกครองประเทศตามระบอบเผด็จการที่แม้ดูผิวเผินว่าเป็นคนละอย่างกับระบบทาส แต่ถ้าวิจารณ์ให้ถ่องแท้ คือการปกครองอย่างระบบทาสที่ถอยหลังไปยิ่งกว่าระบบศักดินา

ข. การแตกแยกกันภายในคณะ หรือภายในพรรคต่างๆ นั้นเป็นปรากฏการณ์มีอยู่ทั่วไป

ไม่ปรากฏว่า มีพรรคหรือคณะการเมืองใดในโลกนี้ทั้งที่เป็นมาแล้วในอดีตและปัจจุบัน ที่ไม่มีข้อขัดแย้งระหว่างสมาชิกภายในพรรค หรือคณะนั้น ซึ่งจะเป็นจารีตนิยมหรือกลาง ๆ หรือสังคมนิยมหรือคอมมิวนิสต์ เราจะได้ยินว่า ภายในพรรคต่าง ๆดังกล่าวแล้วมีความขัดแย้งกันอันเป็นเหตุให้ส่วนหนึ่งแตกแยกออกมาตั้งเป็นหลายพรรคใหม่ขึ้น หรือได้ยินว่าสมาชิกส่วนหนึ่งของพรรคนั้น ๆ ถูกขับไล่ออกจากพรรค หรือบางพรรคที่ได้อำนาจรัฐแล้ว เช่น พรรคคอมมิวนิสต์โซเวียต และพรรคคอมมิวนิสต์จีนได้ชำระล้างสมาชิกบางส่วนที่ทรยศต่ออุดมการณ์ของพรรคในการฟื้นแนวทางเก่า ดังนั้น ถ้าสมมุติว่าเราได้ข่าวมาว่าภายในศูนย์นิสิตนักศึกษามีความขัดแย้งเกี่ยวกับทรรศนะ หรือวิธีการรักษากับพัฒนาชัยชนะแล้วเราก็ไม่ควรท้อแท้ว่า มีเหตุการณ์ตามที่สมมตินั้นเกิดขึ้น เพราะเป็นเรื่องธรรมดาที่เป็นไปตามกฎธรรมชาติแห่งการขัดแย้งระหว่างทรรศนะเก่ากับทรรศนะใหม่

ปัญหาสำคัญอยู่ที่พรรค หรือศูนย์กลางแห่งขบวนการสามารถจัดการแก้ปัญหาความขัดแย้งนั้นให้หมด หรือลดน้อยลงไปได้อย่างไร และรักษาส่วนที่ดำเนินตามอุดมคติของพรรค หรือศูนย์ ฯ นั้นไว้ได้หรือไม่ แทนที่จะผิดพลาดซ้ำอย่างคณะราษฎรที่ต้องสลายไป เพื่อประกอบการพิจารณา จึงควรศึกษาวิธีการของพรรคต่าง ๆ ที่ภายในเกิดขัดแย้งกัน แต่พรรคนั้นสามารถแก้ข้อขัดแย้งภายในได้ โดยรักษาพรรคนั้นไว้ได้อย่างสมบูรณ์หรือถ้าจำเป็นก็รักษาส่วนที่มั่นคงในอุดมคติของพรรคนั้นให้เป็นพลังสำคัญในการรักษาพรรคหรือศูนย์ ฯ นั้นให้มั่นคงอยู่ได้ตลอดไป จนบรรลุตามเจตนารมณ์ที่สมบูรณ์

สิ่งที่จะช่วยให้พรรคหรือศูนย์ฯ ดำรงคงอยู่ได้ แม้มีข้อขัดแย้งภายใน อันเป็นไปตามกฎธรรมชาตินั้น คือ *การยึดมั่นในทรรศนคติประชาธิปไตยสมบูรณ์ เป็นหลักนำในการบรรลุถึงซึ่งเจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ อันเป็นสัมมาทิษฐิ และการหมั่นสำรวจตนเองอยู่เนืองนิตย์เพื่อแก้ไขความผิดพลาดและหลงผิดของตนเอง และช่วยเพื่อนให้แก้ไข*

ค. จริงอยู่ที่มีปรากฏการณ์ว่า นายทหารส่วนหนึ่งในคณะราษฎรได้ใช้อำนาจทหารเป็นกำลังให้นายทหารนั้น ๆ เป็นใหญ่ในรัฐบาลแล้วปกครองราษฎรตามระบอบเผด็จการทหาร แต่ความจริงนั้นสมาชิกคณะราษฎรที่เป็นทหารยังมีอีกหลายคนที่ซื่อสัตย์ต่ออุดมคติประชาธิปไตยของราษฎรอาทิ พระยาพหลพลพยุหเสนา ที่ในระหว่างเป็นผู้บัญชาการทหารบกก็ดี เป็นนายกรัฐมนตรีก็ดี ไม่เคยกระทำการใดขัดต่อระบอบประชาธิปไตย และไม่เกาะแน่นในการครองตำแหน่งนั้น ๆ คือเมื่อถึงกำหนดออกตามวาระในรัฐธรรมนูญก็ลาออกโดยดุษณียภาพ นายทหารบก เรือ คณะราษฎรอีกหลายคนก็ซื่อสัตย์ต่ออุดมการณ์ประชาธิปไตย คงมีเฉพาะนายทหารส่วนน้อยเท่านั้น ที่เมื่อได้อำนาจแล้วก็ผนึกกำลังกันแผลงการปกครองประชาธิปไตยให้เป็นระบอบเผด็จการ สมาชิกคณะราษฎรที่เป็นพลเรือนหลายคนที่มีทรรศนะเห็นแก่ตัว หวังในลาภยศจากอำนาจเผด็จการได้หันไปเกื้อกูลสนับสนุนอำนาจนั้น

ฉะนั้นปัญหามิได้อยู่ที่ว่าถ้าผู้ใดเป็นทหารแล้วย่อมนิยมลัทธิเผด็จการ หรือผู้ใดเป็นพลเรือนแล้วย่อมสนับสนุนประชาธิปไตย ปัญหาอยู่ที่ซากทรรศนะที่ตกค้างมาจากระบบทาสยังคงฝังอยู่ที่บุคคลใด ไม่ว่าคนนั้นเป็นทหารหรือพลเรือนก็ทำให้บุคคลนั้น ๆ ถือเป็นหลักนำดำเนินการปฏิบัติไปในแนวทางที่ต้องการ หรือสนับสนุนให้มีระบอบเผด็จการที่ปกครองราษฎรอย่างระบบทาส

อันที่จริงนั้นหลักการตามพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหารตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๐ เป็นต้นมาได้กำหนดไว้ชัดแจ้งว่า ชายไทยทุกคนต้องเป็นทหารซึ่งเมื่อคนที่มีอายุย่างเข้า ๑๘ ปีต้องขึ้นทะเบียนเป็นทหารกองเกินอัตราที่ถูกระดมเป็นทหารประจำการได้ พระราชประสงค์ของรัชกาลที่ ๖ นั้นคือ ต้องการให้ชายไทยเป็นทหารของราษฎรไทย หากการอบรมฝึกฝนทหารในสมัยหลังภายใต้อำนาจเผด็จการ ได้ทำให้

ทหารประจำการเป็นเครื่องมือของอำนาจเผด็จการ เจตนารมณ์ของนายทหารผู้ใหญ่ในคณะราษฎรนั้นต้องการให้กองทัพไทยดำเนินเยี่ยงกองทัพสวิตเซอร์แลนด์ ซึ่งพลเมืองชายเป็นทหารรักษาท้องถิ่นคือเป็นกองทัพของราษฎร ในการนั้นได้เริ่มทำไปเป็นเบื้องแรกแล้ว โดยกองทัพไทยในยามปกตินั้น นายทหารมียศสูงสุดเพียงนายพันเอก คงมีนายพลเพียงคนเดียวซึ่งเป็นสมุหราชองครักษ์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ และได้ จัดระเบียบกองทัพตามเขตมณฑลและจังหวัด มิใช่ในรูปกองพล กองทัพน้อย กองทัพเหมือนสมัยระบอบสมบูรณาฯ กองทัพไทยสมัยแรกของคณะราษฎรมีผู้ให้ฉายา "ทหารจังหวัด" ถ้าหากนายทหารส่วนที่นิยมอำนาจเผด็จการไม่ขัดขวางแล้ว แผนการจัดตั้งชายไทยให้เป็นทหารของราษฎร ก็ดำเนินต่อไปได้สำเร็จ และจะเป็นพลังของฝ่ายราษฎรในการรักษาและพัฒนาระบอบประชาธิปไตยสมบูรณ์ของราษฎรได้

ขบวนอภิวัฒน์ฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๗๘๙ ไม่อาจใช้ทหารแห่งระบอบราชาธิปไตยเก่าได้ นอกจากบางคนที่เข้าข้างฝ่ายราษฎร ดังนั้นจึงได้อาศัยราษฎรฝรั่งเศสนั่นเองติดอาวุธขึ้นต่อสู้ศัตรูภายในของราษฎรและต่อสู้นานาประเทศที่ยกกำลังปฏิกิริยามาประชิดประเทศฝรั่งเศสเพื่อทำลายระบอบประชาธิปไตย

ขบวนอภิวัฒน์ของหลายประเทศในสมัยต่อมา ที่สามารถรักษาและพัฒนาชัยชนะได้นั้น ก็อาศัยการจัดตั้งราษฎรให้เป็นทหารของฝ่ายราษฎรเป็นหลักสำคัญและต้อนรับทหารแห่งระบอบเก่าที่ถือประโยชน์ของราษฎรเหนือส่วนตัว จึงได้อาสามาอยู่ในกองทัพของราษฎร

ในประเทศไทย ก็ปรากฏว่าหลายขบวนการที่ต่อสู้อำนาจเผด็จการนั้น ได้มีนายทหารสัญญาบัตรนายทหารประทวน พลทหารที่นิยมประชาธิปไตยได้ร่วมต่อสู้ในฝ่ายราษฎร

ดังนั้น ปัญหามิใช่อยู่ที่ว่าขบวนอภิวัฒน์ปฏิเสธความสำคัญของทหาร แต่ทหารที่ว่านี้คือทหารของฝ่ายราษฎร ที่มาจากราษฎร โดยราษฎร ได้รับการฝึกฝนอบรมให้ปฏิบัติการเพื่อราษฎร ไม่ยอมเป็นเครื่องมือของอำนาจเผด็จการที่ปกครองทหารอย่างทาส

ประวัติศาสตร์ของบางประเทศปรากฏว่าเมื่อทหารที่ถูกเกณฑ์มีทางรู้ได้ว่าขบวนการของราษฎรทำเพื่อพ่อแม่ของทหารนั้นเองซึ่งได้รับความเดือดร้อน เช่นทหารลูกชาวนารู้ว่า ขบวนการนั้นนำผลไปสู่พ่อแม่ชาวนาด้วย ทหารลูกคนจน และลูกกรรมกรรู้ว่า ขบวนการนั้นนำผลไปสู่พ่อแม่ที่มีฐานะนั้นด้วย ทหารลูกผู้มีทุนน้อยและลูกข้าราชการผู้น้อยรู้ว่า ขบวนการนั้นนำผลไปสู่พ่อแม่ที่มีฐานะนั้นด้วย ทหารลูกนายทุนรักชาติที่ถูกอภิสิทธิ์ซนข่มเหงรู้ว่า ขบวนการนั้นนำผลไปสู่พ่อแม่ที่มีฐานะนั้นด้วย ทหารเหล่านี้ก็ไม่ยอมเป็นเครื่องมือของฝ่ายที่มีอภิสิทธิ์เบียดเบียนข่มเหงพ่อแม่ ทหารเหล่านี้ก็จะหันมาประกอบเป็นพลังส่วนหนึ่งของขบวนการราษฎรที่แท้จริงแห่งชาตินั้นๆ (ไม่ใช่ขบวนการที่ทำเพื่อการรักษาอำนาจ การแผ่อำนาจ การแผ่อิทธิพลของชาติอื่น)

ง. คณะราษฎรได้เชิญขุนนางเก่ามาร่วมประกอบเป็นรัฐบาล โดยมีพระยามโนปกรณ์ฯ เป็นหัวหน้ารัฐบาล

เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๖ พระยามโนปกรณ์ฯ ได้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการในพระราชกฤษฎีกาการปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎร และให้งดใช้รัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธ.ค. ๒๔๗๕ บางมาตราแล้ว ได้มีพระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์ลงโทษผู้ที่มีความคิดสังคมนิยมชนิดต่างๆ แม้มิใช่เป็นคอมมิวนิสต์

มีหลายท่านที่หวังดีสมัยนั้นได้วิจารณ์ว่า ข้าพเจ้ามิได้ถอดถอนบทเรียนจากการที่ซุนยัดเซ็นได้มอบอำนาจให้หยวนชีไขขุนนางแห่งระบอบเก่าของจีนเป็นประมุขรัฐบาลจีนภายหลังที่การอภิวัฒน์ ค.ศ.

๑๙๑๑ ของจีนได้ชัยชนะก้าวแรกแล้ว จึงเป็นเหตุให้หยวนซีไขทำลายชัยชนะก้าวแรกของการอภิวัฒน์นั้น แล้วตนเองได้ดำเนิน ถอยหลังเข้าคลองทีละขั้นๆ แล้วก็สถาปนาตนเองเป็นจักรพรรดิจีน (อยู่ได้ชั่วคราว ก็ถึงแก่กรรม) ข้าพเจ้ายอมรับว่า ข้าพเจ้าผู้เดียวที่ทำผิดในการเสนอคณะราษฎร ให้เชิญพระยามโนปกรณ์เป็นหัวหน้ารัฐบาล เพราะสมาชิกคณะราษฎรอื่นๆ มิได้คุ้นเคยกับพระยามโนปกรณ์ฯมาก่อนเท่ากับข้าพเจ้า ที่ได้เคยร่วมงานกับท่านผู้นี้ในกรมร่างกฎหมาย และในการร่วมเป็นกรรมการสอบไล่นักเรียนกฎหมายหลายครั้ง จึงได้มีการสนทนากับท่านผู้นี้ที่แสดงว่าท่านนิยมประชาธิปไตย และการปฏิบัติของท่านในระหว่างเป็นอธิบดีศาลอุทธรณ์นั้นแสดงว่า ท่านกล้าตัดสินคดีโดยมิได้เกรงกลัวอำนาจสมบูรณาฯ ซึ่งนักเรียนกฎหมายหลายคนสมัยนั้นได้นิยมชมชอบท่าน ข้าพเจ้าจึงเห็นว่า ท่านมีลักษณะต่างกับหยวนซีไขที่เคยทรยศพระจักรพรรดิกวงสูของจีนที่ประสงค์จะพระราชทานระบบรัฐธรรมนูญให้แก่จีน ข้าพเจ้ามีความผิดที่ไม่ได้วิจารณ์ลึกซึ้งว่า พระยามโนปกรณ์ฯ เป็นบุคคลที่มีซากความคิดแห่งระบอบเก่าเหลืออยู่มาก แต่ข้าพเจ้าขอให้ความเป็นธรรมแก่พระยามโนปกรณ์ฯว่า ถ้าโดยลำพังท่านผู้เดียวแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะกระทำการโต้รัฐธรรมนูญประชาธิปไตยได้ หากท่านได้รับความสนับสนุนจากบางส่วนของคณะราษฎรเอง ที่มีทรรศนะอันเป็นซากตกค้างมาจากระบอบเก่าและบุคคลอื่นๆ ที่เป็นขุนนางเก่าที่ได้รับเชิญให้เข้ามาร่วมรัฐบาล

ความผิดพลาดของข้าพเจ้าดังกล่าวนี้ ย่อมเป็นบทเรียนของศูนย์นิสิตนักศึกษาและนักเรียนและชนรุ่นใหม่ในปัจจุบันนี้ที่จะไม่ทำผิดซ้ำอีก โดยต้องวิจารณ์ลักษณะอันเป็นธาตุแท้ของบุคคลที่จะร่วมมือหรือมอบหมายในการรักษาและพัฒนาชัยชนะก้าวแรกของวีรชน คือบางคนอาจแสดงความเป็นประชาธิปไตยชั่วขณะหนึ่ง แต่เมื่อถึงระยะที่จะพัฒนาชัยชนะต่อไปแล้ว ก็อาจจะดำเนินไปตามทรรศนะอันเป็นซากแห่งความคิดเก่าของตนที่ตกทอดมา อันเป็นการบั่นทอนไปถึงรากฐานแห่งการที่จะรักษาชัยชนะที่ได้มาในก้าวแรกนั้นด้วย

จ. พันเอกพระยาพหลฯ ได้เป็นนายกรัฐมนตรีต่อจากพระยามโนปกรณ์ฯ ได้ดำเนินกิจการบ้านเมืองตามระบอบประชาธิปไตยทุกประการ และเมื่อถึงกำหนดออกตามวาระที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ก็ได้ลาออก โดยพันเอกหลวงพิบูลฯเป็นนายกรัฐมนตรีสืบแทนต่อมา

ในระยะแรกที่พันเอกหลวงพิบูลฯ เป็นนายกรัฐมนตรีนั้น ได้ดำเนินกิจการบ้านเมืองตามระบอบประชาธิปไตย มีอยู่อย่างหนึ่งที่ปฏิบัติผิดไปจากอุดมคติเดิมของคณะราษฎรที่นายทหารในยามปกติมียศอย่างสูงเพียงชั้นนายพันเอกเท่านั้น แต่หลวงพิบูลฯ ได้รับแต่งตั้งจากคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้เป็นนายพลตรี

ครั้นอยู่ต่อมาไม่นานก็มีบุคคลที่มีทรรศนะสืบเนื่องจากระบบทาสสนับสนุนให้หลวงพิบูลฯ ปกครองประเทศตามระบอบเผด็จการนาซีและฟาสซิสต์ ซึ่งเป็นการปกครองราษฎรอย่างทาส คนสมัยนั้นได้กล่าวขวัญกันถึงว่า มีบางคนได้เข้าไปกราบไหว้ว่า ได้แลเห็นแสงรัศมีอันเป็นอภินิหารออกจากกายของหลวงพิบูลฯ คำเล่าลือนั้นอาจขยายมากเกินไป ความจริงมีเพียงว่า ในค่ำวันหนึ่งมีการแสดงละครวังสวนกุหลาบในโอกาสวันเกิดของหลวงพิบูลฯ ข้าพเจ้ากับเพื่อนก่อการหลายคนได้รับเชิญไปในงานนั้นด้วย ซึ่งผู้ที่มีชีวิตอยู่ในขณะนี้ยังคงจำกันได้ว่า หลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้นำละครมาแสดงและในบางฉาก ท่านผู้นี้ก็แสดงเองด้วย มีฉากหนึ่งแสดงถึงระบำ-ฝูงไก่ (หลวงพิบูลฯ เกิดปีระกา) ระบำฝูงนั้นแสดงว่า คนมีบุญได้จุติมาเกิดในปีระกา ซึ่งเป็นมิ่งขวัญของชาติไทย อีกฉากหนึ่งหลวงวิจิตรวาทการแสดงเป็นชายชราง่อยเปลี้ย เมื่อได้ออกมาเห็นหลวงพิบูลฯ ผู้มีบุญแล้วได้กราบอภิวาทวันทา ความง่อยเปลี้ยของชายชรานั้นก็หมด

สิ้นไป หลวงพิบูลฯ ได้หันหน้ามาทางข้าพเจ้าแสดงอาการขวยเขิน แล้วได้หันประณมมือรับไหว้หลวงวิจิตรวาทการ *ข้าพเจ้าเห็นว่า ขณะนั้นหลวงพิบูลฯ ก็ยังไม่คิดที่จะเป็นผู้เผด็จการ แต่ต่อมาเมื่อซากทรรศนะเก่าของบุคคลอีกหลายคน ได้สนับสนุนบ่อย ๆ ครั้งเข้า รวมทั้งมีพวกที่ได้ฉายาว่า จตุสดมภ์ที่คอยยกยอปอปั้น ก็ทำให้หลวงพิบูล ฯ ซึ่งเดิมเป็นนักประชาธิปไตยได้เคลิบเคลิ้มเปลี่ยนจากแนวทางเดิมไปได้*

ช. เมื่อได้มีการสงบศึกกับอินโดจีนฝรั่งเศสแล้วมีผู้สนับสนุนให้หลวงพิบูลฯ ขอพระราชทานเลื่อนยศสูงขึ้น หลวงพิบูลฯ ได้พูดกับข้าพเจ้าและอีกหลายคนว่าจะคงมียศเพียงนายพลตรีเท่านั้น แต่คณะผู้สำเร็จราชการซึ่งเวลานั้นประกอบด้วยพระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ และเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ฯ ในพระปรมาภิไธยพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลได้เลื่อนยศหลวงพิบูลฯ จากนายพลตรีเป็นจอมพล โดยขอให้หลวงอดุลเดชจรัสช่วยเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ เรื่องนี้หลวงพิบูลฯ มิได้รู้ตัวมาก่อน แต่เมื่อได้ทราบจากประกาศในราชกิจจานุเบกษาก็ยังไม่สมัครใจที่จะรับยศจอมพลนั้น และไม่ยอมไปรับคทาจอมพลจากคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นเวลาหลายเดือน ต่อมาพระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ จึงได้นำคทาจอมพลไปมอบให้จอมพลป.ที่ทำเนียบวังสวนกุหลาบ

ต่อมาคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตั้งให้จอมพลป. พิบูลสงครามเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด อันเป็นโอกาสให้ จอมพล ป.พิบูลสงครามดำเนินการปกครองประเทศตามระบอบเผด็จการยิ่งขึ้น แล้วนำประเทศเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ ๒

เราสังเกตได้ว่า ถ้าคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไม่ยอมลงนามตั้งหลวงพิบูลฯ เป็นจอมพลและผู้บัญชาการทหารสูงสุดแล้ว หลวงพิบูลฯ จะมียศและมีตำแหน่งนั้นได้อย่างไร แม้จะมีผู้รับสนองพระบรมราชโองการ คณะผู้สำเร็จฯก็ปฏิเสธได้ เพราะร่างพระราชบัญญัติก็สามารถยับยั้งไม่ยอมลงนามได้ ปัญหาอยู่ที่คณะผู้สำเร็จฯจะถือเอาประโยชน์ของชาติเหนือกว่าความเกรงใจหลวงพิบูลฯ หรือไม่

เมื่อการปฏิบัติของจอมพล ป.นำความเสียหายทั้งภายในและภายนอกมาสู่ประเทศชาติ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ทั้งประเภทที่ ๑ และประเภทที่ ๒ ซึ่งมีสมาชิกคณะราษฎรที่รักษาอุดมคติประชาธิปไตยอยู่ด้วยนั้น ได้พร้อมใจกันจัดการโดยวิธีการที่ถูกต้องตามกฎหมาย ให้จอมพล ป. ออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ข้าพเจ้าในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ก็ได้ปฏิบัติการตามความต้องการของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนั้น แล้วต่อมาข้าพเจ้าในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้ประกาศพระบรมราชโองการปลดจอมพล ป. จากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด แล้วได้ยุบตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดโดยตั้งตำแหน่งแม่ทัพใหญ่อันเป็นตำแหน่งที่ถูกต้องตามกฎหมายว่าด้วยกฎอัยการศึก และตั้งให้พระยาพหลฯ ดำรงตำแหน่งแม่ทัพใหญ่นี้ เพื่อบังคับบัญชาทหารตามหลักประชาธิปไตย (ข้าพเจ้าได้กล่าวรายละเอียดไว้ในหนังสือเล่มที่อ้างข้างบนนั้น)

-๔-

ปรากฏการณ์ต่อไปนี้ ย่อมเป็นบทเรียนว่า อำนาจเผด็จการปฏิกิริยาฟื้นคืนชีพได้อย่างไร

๔.๑ เมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร ได้พระราชทานรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยทางการเมืองอย่างสมบูรณ์ คือ

ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิกของพฤฒสภา (Senate) โดยทางอ้อม และเลือกสมาชิกสภาผู้แทน (House of Representatives) โดยตรง อันเป็นการพระราชทานให้ราษฎรของพระองค์ได้ใช้อำนาจอธิปไตย โดยผ่านผู้ที่ตนเลือกตั้งขึ้นอย่างสมบูรณ์ แทนที่จะมีกึ่งประชาธิปไตยมีสมาชิกประเภทที่ ๒ หรือวุฒิสมาชิกที่ได้รับแต่งตั้ง ฝ่ายชากโต้ประชาธิปไตย ก็ไม่พอใจในประชาธิปไตยทางการเมืองอย่างสมบูรณ์ เมื่อพวกเขาสู้ไม่ได้ตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ พวกเขาก็ใช้วิธียุแหย่ให้เกิดมีรัฐประหารขึ้น

ในระหว่างที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ยังทรงพระเยาว์ รัฐสภาได้ลงมติตั้งผู้สำเร็จราชการ ๒ ท่าน คือ กรมขุนชัยนาทนเรนทร และพระยามานวราชเสวี ซึ่งทั้งสองท่านได้ปฏิญาณต่อรัฐสภาที่จะรักษาและปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๐ ได้มีนายทหารจำนวนน้อยไม่กี่คนฝืนเจตนารมณ์ประชาธิปไตยของทหารส่วนมากที่เป็นลูกหลานกรรมกรและชาวนาได้ทำรัฐประหารโค่นล้มระบอบรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยทางการเมืองที่สมบูรณ์ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล พระราชทานด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎรดังกล่าวแล้ว ครั้นแล้วคณะรัฐประหารก็ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ฉบับชั่วคราว ๙ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ ของพวกเขา ซึ่งมีฉายาว่า "รัฐธรรมนูญใต้ตุ่ม" โดยกรมขุนชัยนาทฯ ผู้เดียวยอมเป็นผู้ลงนามอ้างพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์เองมิได้ทรงรู้เห็นด้วย ส่วนพระยามานวราชเสวีมิได้ลงนาม

รัฐธรรมนูญฉบับใต้ตุ่มนั้น มีผู้รับสนองพระบรมราชโองการ คือ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ลงตำแหน่งว่า "ผู้บัญชาการทหารแห่งประเทศไทย" จึงเป็นการยอมรับให้จอมพล ป.พิบูลสงคราม ที่พ้นจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดไปแล้วในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ นั้นกลับฟื้นคืนอำนาจขึ้นมาอีก

๔.๒ เรื่องที่ผู้รักชาติประชาธิปไตยคาดคิดไปไม่ถึง คือคณะอภิรัฐมนตรีที่เป็นสถาบันใหม่ตั้งขึ้นโดยรัฐธรรมนูญใต้ตุ่ม ทำหน้าที่เป็นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้ตั้งนายควง อภัยวงศ์ หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งนายควง อภัยวงศ์ ก็ได้จัดตั้งคณะรัฐบาลของตน ประกอบด้วยขุนนางเก่าและสมาชิกประชาธิปัตย์หลายคน ส่วนพฤฒสภาที่เปลี่ยนชื่อใหม่เรียกว่า "วุฒิสภา" โดยสมาชิกได้รับแต่งตั้งจากการที่คณะรัฐบาลประชาธิปัตย์เสนอคณะผู้สำเร็จราชการให้แต่งตั้งในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น ก็ประกอบด้วยขุนนางเก่าผู้มีบรรดาศักดิ์สูงหลายคน ดังปรากฏรายชื่อสมาชิกวุฒิสภาที่ได้รับแต่งตั้งเมื่อวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ นั้นแล้ว ซึ่งเป็นการตัดสิทธิ์ของมวลราษฎรไทยในการมีสิทธิเลือกตั้งสมาชิกพฤฒสภาตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙

การตัดสิทธิมวลราษฎรเพียงเท่านั้น ก็ยังไม่สาสมใจของรัฐบาลประชาธิปัตย์ คือรัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์ได้อาศัยวุฒิสภาซึ่งทำหน้าที่เป็นรัฐสภาชั่วคราวตามรัฐธรรมนูญฉบับใต้ตุ่มนั้น แก้กฎหมายการเลือกตั้งสมาชิกผู้แทนตามรัฐธรรมนูญฉบับใต้ตุ่ม มีข้อความปรากฏตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับชั่วคราว (ฉบับใต้ตุ่ม) แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๙๐ ดังต่อไปนี้

"ในการเลือกตั้งในวาระเริ่มแรกนี้ ให้นำบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติการเลือกตั้ง พ.ศ. ๒๔๗๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๓) พุทธศักราช ๒๔๗๙ และที่จะแก้ไขเพิ่มเติมมาใช้บังคับ เว้นแต่อายุของผู้สมัครรับเลือกตั้งตามความในมาตรา ๑๖ (๑) แห่งราชบัญญัติการเลือกตั้ง พ.ศ. ๒๔๗๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่๓) พุทธศักราช ๒๔๗๙ นั้นให้*กำหนดเป็นไม่ต่ำกว่า ๓๕ ปีบริบูรณ์* และยกเว้นการห้ามตามความในมาตรา ๑๗(๑) แห่งพระราชบัญญัตินั้น

เมื่อได้มีการเลือกตั้งในวาระเริ่มแรกแล้ว ถ้าตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนว่างลงเพราะเหตุอื่น

นอกจากถึงคราวออกตามอายุของสภาหรือยุบสภา และจะมีการเลือกตั้งสมาชิกขึ้นแทน ก็ให้นำบทบัญญัติแห่งวรรคก่อนมาใช้บังคับ

ผู้สนองพระบรมราชโองการ
ควง อภัยวงศ์
นายกรัฐมนตรี

นิสิตนักศึกษาผู้ศึกษากฎหมายรัฐธรรมนูญ ย่อมชี้แจงแก่เยาวชนหญิงชายได้ว่า มีรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยของประเทศใดในโลกนี้บ้าง ที่กำหนดอายุขั้นต่ำของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสภาล่างไว้ ๓๕ ปี ท่านจะพบว่า ทุกประเทศในโลกได้กำหนดอายุผู้สมัครรับเลือกตั้งสภาผู้แทนราษฎรหรือสภาล่างไว้เพียงไม่ต่ำกว่า ๒๕ ปี ส่วนสภาสูง(Senate) ซึ่งรัฐธรรมนูญใต้ตุ่มเรียกว่า "วุฒิสภา" นั้นต้องการผู้มีอายุสูงกว่าสมาชิกสภาล่างหรือสภาผู้แทน เขาจึงกำหนดอายุขั้นต่ำไว้เพียง ๓๐-๔๐ ปี เช่น ของสหรัฐอเมริกากำหนดอายุขั้นต่ำของสมาชิกไว้ ๓๐ ปี ส่วนสภาผู้แทนหรือสภาล่างเขากำหนดไว้เพียงไม่ต่ำกว่า ๒๕ ปี

เมื่อรัฐบาลประชาธิปัตย์ได้สมาชิกผู้แทนที่สูงอายุประกอบด้วยวุฒิสมาชิกส่วนมากเป็นขุนนางรุ่นเก่าแล้ว พวกเขาก็ได้จัดร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ขึ้นโดยอ้างว่าเป็นประชาธิปไตยที่สุด แต่จะเป็นประชาธิปไตยที่สุดได้อย่างไร เพราะร่างขึ้นโดยวุฒิสมาชิกที่มิได้รับเลือกตั้งจากราษฎรโดยตรงหรือโดยทางอ้อม และสภาผู้แทนที่ประกอบด้วยสมาชิกมีอายุกว่า ๓๕ ปี แม้รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ จะแสดงความกรุณาแก่ชนรุ่นหนุ่มกว่ารัฐธรรมนูญฉบับใต้ตุ่มบ้างคือ ได้แก่อายุสมาชิกสภาผู้แทนขั้นต่ำจาก ๓๕ ปีบริบูรณ์มาเป็น ๓๐ ปีบริบูรณ์ก็ตาม แต่ก็มิใช่เป็นความกรุณามากมายอะไรเลย เพราะอายุขั้นต่ำ ๓๐ ปีบริบูรณ์ เท่ากับอายุขั้นต่ำของสมาชิกวุฒิสภาอเมริกันซึ่งเป็นสภาของคนมีอายุสูง

ขอให้เยาวชนหญิงชายรับทราบไว้ว่า ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราวฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ พระราชทานเป็นครั้งแรกนั้น มาตรา ๑๑ ได้กำหนดอายุของผู้สมัครรับเลือกตั้งไว้เพียง ๒๐ ปีบริบูรณ์เท่ากับอายุขั้นต่ำของผู้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง ต่อมาในการร่างกฎหมายเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้รับสั่งให้พระยาพหลฯ หัวหน้าคณะราษฎรกับข้าพเจ้าเข้าเฝ้าเกี่ยวกับการร่างรัฐธรรมนูญและกฎหมายการเลือกตั้ง ณ พระตำหนักจิตรลดา ทรงมีพระราชปรารภว่าชายไทยจะต้องรับราชการทหาร ฉะนั้นการกำหนดอายุผู้รับสมัครเลือกตั้งขั้นต่ำไว้เพียง ๒๐ ปี ก็จะไม่สะดวกแก่ชายไทยจำนวนมากที่รับราชการทหาร เพราะถ้าจะอนุญาตให้ลาไปทำการหาเสียงเลือกตั้งก็จะต้องใช้เวลาขาดราชการทหารไปหลายวันหลายเดือน จึงสมควรขยายอายุขั้นต่ำของผู้สมัครรับเลือกตั้งไว้เป็น ๒๓ ปีบริบูรณ์ เพื่อให้ผู้ซึ่งต้องรับราชการทหารเวลาปลดเป็นกองหนุนและอุปสมบทเป็นพระภิกษุครบถ้วน ๑ พรรษาเสียก่อน พระยาพหลฯ และข้าพเจ้าเห็นชอบด้วยพระราชดำรัสจึงได้ร่างกำหนดอายุผู้สมัครเลือกตั้งขั้นต่ำไว้ ๒๓ ปีบริบูรณ์ กฎหมายเลือกตั้งนี้ก็ได้ใช้สืบต่อมาจนกระทั่งถูกยกเลิก โดยกฎหมายเลือกตั้งของพรรคประชาธิปัตย์ดังกล่าวแล้ว

ข้าพเจ้ามีข้อสังเกตอีกประการหนึ่งว่า คณะบุคคลที่เพียรพยายามโฆษณาตนเองว่าเป็นผู้นับถือพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ และเป็นเดือดเป็นแค้นคณะราษฎรที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้

สละราชสมบัตินั้น เหตุใดเขาไม่เคารพพระราชประสงค์ของพระองค์ที่พระราชทานสิทธิประชาธิปไตยดั่งกล่าวนั้น

๔.๓ เราย่อมเห็นได้ว่าการที่จอมพล ป. พิบูลสงครามกับคณะได้กลับฟื้นขึ้นมาอีกนั้น โดยการเกื้อกูลร่วมมือจากบุคคลที่มีทรรศนะตกค้างจากระบอบเก่าที่โต้ประชาธิปไตย

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ยอมให้รัฐบาลประชาธิปัตย์ครองอำนาจได้เพียงไม่กี่เดือน แล้วก็มีนายทหารไม่กี่คนไปขอให้นายควงลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ครั้นแล้วคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้แต่งตั้งจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีและจัดตั้งรัฐบาลขึ้นแทนที่นายควง ทั้งๆที่วุฒิสภาที่ได้รับแต่งตั้งดังกล่าวแล้วและสมาชิกสภาผู้แทนที่เลือกตั้งตามกฎหมายตัดสิทธิราษฎรที่มีอายุต่ำกว่า ๓๕ ปี ยังคงมีอำนาจควบคุมราชการแผ่นดินอยู่นั้นก็ได้ให้ความไว้วางใจจอมพล ป.ในการบริหารราชการแผ่นดิน

๔.๔ ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๔๙๒ ได้มีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ซึ่งลงมติโดยรัฐสภา ซึ่งประกอบด้วยวุฒิสภาและสภาผู้แทนดังกล่าวแล้ว โดยซ่อนเงื่อนไว้หลายประการ ที่ควรกล่าวในที่นี้คือมาตรา ๑๘๑ มีความว่า

"ให้สมาชิกวุฒิสภา ซึ่งได้รับการแต่งตั้งตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) เป็นสมาชิกวุฒิสภาตามรัฐธรรมนูญนี้ และกำหนดเวลาแห่งสมาชิกภาพให้นับแต่วันที่ได้มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งสมาชิกชุดนั้น"

ผู้ศึกษากฎหมายรัฐธรรมนูญย่อมเห็นได้ไม่ยากว่ารัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ได้ยกเอาวุฒิสมาชิกที่แต่งตั้งตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับชั่วคราวคือรัฐธรรมนูญฉบับใต้ตุ่ม มาเป็นวุฒิสมาชิกของรัฐสภาตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ คือ เป็นการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ระหว่างคณะรัฐประหารและพลังเก่า

๔.๕ เมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๔ มีนายพลบก นายพลเรือ นายพลอากาศ รวม ๙ คนได้ประกาศทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ตั้งตนเองเป็น"คณะบริหารประเทศชั่วคราว" ครั้นแล้วได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานนำรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ มาใช้อีก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้โปรดพระราชทานให้ใช้รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๗๕ นั้นได้โดยให้สภาผู้แทนราษฎรปรับปรุงตามความเหมาะสม

๔.๖ ภายหลังที่นายเฉลียว ปทุมรส นายชิต สิงหเสนี นายบุศย์ ปัทมศรินทร์ถูกประหารชีวิตฐานต้องหาว่าปลงพระชนม์รัชกาลที่ ๘ แล้ว จอมพล ป. ได้ข้อเท็จจริงใหม่หลายประการที่แสดงความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาเหล่านั้น จึงส่งตัวแทนไปแจ้งกับข้าพเจ้าที่อาศัยอยู่ในประเทศจีนว่าจะดำเนินการยุติธรรมโดยให้มีพิจารณาคดีกรณีสวรรคตรัชกาลที่ ๘ ขึ้นใหม่ ตามวิธีพิจารณาของบางประเทศที่อารยะแล้ว ส่วนการปกครองประเทศนั้นจะดำเนินตามวิธีประชาธิปไตยสมบูรณ์ แต่จอมพล ป. จะทำจริงตามนั้นหรือไม่เป็นอีกปัญหาหนึ่ง

ฝ่ายซากทรรศนะระบบทาสได้โฆษณาใส่ร้ายจอมพล ป. ว่าไม่เคารพพระมหากษัตริย์ ทำให้คนรุ่นใหม่สมัยนั้นจำนวนหนึ่งหลงเชื่อ ครั้นแล้วพวกซากทรรศนะทาสได้สนับสนุนให้จอมพลสฤษดิ์ทำรัฐประหารโค่นล้มจอมพล ป. แล้วช่วยโฆษณาให้แก่จอมพลสฤษดิ์ว่าเป็นผู้รักษาพระราชบัลลังก์ไว้

ในระยะเริ่มแรก จอมพลสฤษดิ์ยกให้นายพจน์ สารสิน แล้วต่อมา พลเอกถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี ปกครองประเทศตามรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. ๒๔๗๕ แก้ไขเพิ่มเติม แต่ไม่ช้าธาตุแท้ของ

จอมพลสฤษดิ์ก็แสดงออก โดยได้รับคำปรึกษาของหลวงวิจิตรวาทการ ทำรัฐประหารอีกครั้งหนึ่งเมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๐๑ โดยเลิกล้มระบบรัฐธรรมนูญทุกฉบับ แล้วปกครองประเทศโดยสิ่งที่เรียกว่า "คณะปฏิวัติ" มีอำนาจยิ่งกว่าพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาฯ มีอำนาจจับคนมายิงเป้าได้ โดยไม่ต้องนำตัวขึ้นศาล แม้ในระหว่างนั้นพวกเขาประกาศกฎอัยการศึก ซึ่งตั้งศาลสนามได้ พวกเขาก็ไม่ทำดังนั้น พวกเขาได้จับคนบางรายแล้วยิงเป้าที่กำแพงวัดมหาธาตุ อันเป็นวัดที่หลวงวิจิตรวาทการบวชเรียนจนเป็นเปรียญ ทำให้พระภิกษุและอุบาสก อุบาสิกา อนาถใจยิ่งนัก ไม่สมกับที่ซากทรรศนะทาสโฆษณาว่า จอมพลสฤษดิ์กับพวกเป็นผู้เคารพพระบวรพุทธศาสนา ที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๘ มกราคม ๒๕๐๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ใช้ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรที่ตัดพระราชอำนาจหลายประการ รวมทั้งมีความตามมาตรา ๑๗ ที่ให้รัฐบาลสั่งประหารชีวิตคนได้ โดยไม่ต้องส่งตัวให้ศาลชำระซึ่งตัดพระราชอำนาจที่ทรงพระราชทานอภัยโทษ อันเป็นประเพณีมาตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหง และเป็นหลักตามรัฐธรรมนูญสมัยใหม่รวมทั้งรัฐธรรมนูญสมัยจอมเผด็จการมุสโสลินี อันที่จริงถ้าเห็นว่ากฎหมายที่มีอยู่เดิมลงโทษน้อยแก่โจรผู้ร้ายก็ควรแก้กฎหมายลงโทษให้สูงขึ้น และถ้าวิธีพิจารณาอาญาล่าช้า ก็แก้กฎหมายนั้นให้มีการพิจารณาเร็วขึ้น แต่จอมพลสฤษดิ์กับพวกซากทรรศนะทาสที่อ้างว่าเคารพพระมหากษัตริย์กลับตัดพระราชอำนาจที่พระองค์พึงมีตามระบอบประชาธิปไตยและตามพระราชประเพณีแห่งทศพิธราชธรรม

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ จอมพลสฤษดิ์ ถึงแก่กรรมแล้ว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้จอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลถนอมต้องยอมทำตามคำเรียกร้องของผู้รักชาติไทยในการชำระสะสางบัญชีเงินของรัฐเท่าที่จะเป็นไปได้ ปรากฏว่าจอมพลสฤษดิ์ได้ยักยอกเอาไปใช้บำรุงฮาเร็มของตนกว่า ๒ พันล้านบาท เมื่อความทุจริตปรากฏขึ้นมาเช่นนี้ เชื้อพระวงศ์บางองค์ที่มิได้เกาะแน่นอยู่ในทรรศนะโต้ประชาธิปไตย ก็ทรงเห็นความว่าจอมพลสฤษดิ์ไม่ซื่อสัตย์ต่อราชบัลลังก์ แต่คนหนุ่มจำนวนหนึ่งที่มีซากระบบทาสได้โฆษณาแก้ตัวแทนจอมพลสฤษดิ์ว่า "แม้จอมพลสฤษดิ์จะโกงเงินของชาติไปสักกี่พันล้านก็ตาม แต่การที่จอมพลสฤษดิ์ได้รักษาราชบัลลังก์ไว้นั้นมีค่าสูงสุด" วิญญูชนย่อมเห็นได้ว่าคำแก้ตัวแทนจอมพลสฤษดิ์โดยพวกปฏิกิริยาเก่าใหม่เช่นนี้เป็นการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ เพราะประชาชนไทยเป็นผู้รักษาราชบัลลังก์ และทำให้เสียพระเกียรติของพระมหากษัตริย์ว่าราชบัลลังก์อยู่ได้โดยจอมพลสฤษดิ์ผู้ซึ่งได้นำเงินของชาติไปบำเรอความสุขสำราญและเอาหญิงไทยร่วมร้อยมาเป็นนางบำเรอ

๔.๗ จอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี แทนจอมพลสฤษดิ์ และมีจอมพลประภาส จารุเสถียร เป็นรองนายกรัฐมนตรี ได้ปกครองประเทศตามธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร ที่ตัดพระราชอำนาจพระมหากษัตริย์หลายประการ ต่อมาอีกหลายปีจนกระทั่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ใช้รัฐธรรมนูญฉบับมิถุนายน ๒๕๑๑ ที่ได้ใช้เวลาร่างถึง ๑๐ ปี นับเป็นประวัติการณ์ของโลก ซึ่งไม่เคยมีการร่างรัฐธรรมนูญของประเทศใดใช้เวลานานถึงเพียงนั้น และต้องใช้จ่ายเงินของชาติไปเป็นจำนวนมาก แม้รัฐธรรมนูญของจอมเผด็จการมุสโสลินีก็ใช้เวลาร่างไม่กี่เดือน รัฐธรรมนูญ ๒๕๑๑ นี้ใช้มาประมาณ ๓ ปีเท่านั้น คือในเดือนพฤศจิกายน ๒๕๑๔ จอมพลถนอม กิตติขจร กับคณะก็ได้ทำรัฐประหารยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับนั้น โดยปกครองประเทศตามระบอบเผด็จการของตน ต่อมาอีกประมาณ ๑ ปี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ใช้ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรฉบับ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๑๕ ซึ่งใช้อยู่ต่อมาจนถึงขณะที่ข้าพเจ้าเขียนบทความนี้

๔.๘ จากปรากฏการณ์ดังกล่าวแล้ว ย่อมเห็นได้ว่าซากทรรศนะทาสเป็นภยันตรายต่อชาติ

และราษฎรไทย และไม่ช้าก็เร็วจะเป็นกำลังเกื้อกูลสนับสนุนให้อำนาจเผด็จการที่ปกครองราษฎรอย่างทาสได้กลับฟื้นคืนมามีอำนาจอีก เพียงแต่จะเปลี่ยนตัวผู้เผด็จการจากคนเก่ามาเป็นคนใหม่เท่านั้น

-๕-

นิสิตนักศึกษาและผู้แทนสื่อมวลชนหลายคนได้เขียนมาถามความเห็นข้าพเจ้าว่ามีข้อเสนออย่างใดบ้างในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ข้าพเจ้าจึงขอรวมตอบเพื่อประกอบการพิจารณาของผู้ที่สนใจเพียงบางประการดังต่อไปนี้

๕.๑ ขอให้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ได้เป็นไปตามเจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม ดังกล่าวมาแล้ว เพื่อรัฐธรรมนูญฉบับนี้จะดำรงอยู่ได้นานและเพื่อมวลราษฎรจะได้ตั้งหน้าประกอบอาชีพเพื่อความไพบูลย์ในทางเศรษฐกิจโดยสันติสุข แทนที่จะต้องใช้เวลาต่อสู้เพื่อแก้ไขรัฐธรรมนูญที่ไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ดังกล่าวแล้ว

เจตนารมณ์ดังกล่าวแล้วก็ตรงกับพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ที่เป็นแม่บทสำคัญแห่งการเปลี่ยนรากฐาน ได้โอนพระราชอำนาจสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย บุคคลใดไม่อาจละเมิดแม่บทสำคัญอันเป็นการเปลี่ยนระบอบรากฐานของระบอบดังกล่าวนั้นได้

การศึกษากฎหมายนั้นจะศึกษาเพียงที่บัญญัติไว้เป็นมาตราๆ เท่านั้นยังไม่พอ เพราะการตีความในกฎหมายจะต้องอาศัยความมุ่งหมายของกฎหมายนั้นประกอบด้วย ความมุ่งหมายนั้นย่อมปรากฏอยู่ในพระราชปรารภ

๕.๒ บางคนได้ฟังกระเส็นกระสายจากศัตรูของคณะราษฎรทำให้เข้าใจผิดไปว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ เพียงแต่ลงพระปรมาภิไธยในรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ตามที่รัฐบาลสมัยนั้นเสนอมาเท่านั้น ประดุจพระองค์ทรงเป็นเพียงพระราชลัญจกรสำหรับประทับบนรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติ ความจริงพระองค์ได้*"ทรงพระราชวิจารณ์ถี่ถ้วนทั่วกระบวนความ"* ตามที่จารึกไว้ในพระราชปรารภแห่งรัฐธรรมนูญฉบับนั้น คือได้พระราชทานพระราชหัตถเลขามายังรัฐบาลบ้าง รับสั่งให้พระยามโนปกรณ์ฯ และพระยาพหลฯ กับข้าพเจ้าไปเฝ้าฯรับพระกระแสพระราชดำริเกี่ยวกับร่างรัฐธรรมนูญฉบับนั้น โดยเฉพาะพระราชปรารภ อันเป็นความมุ่งหมายสำคัญของรัฐธรรมนูญนั้น คณะราษฎรได้ขอพระมหากรุณาธิคุณ ทรงยกร่างขึ้นโดยพระองค์เองเพื่อให้สมตามพระราชประสงค์ พระองค์ก็ทรงรับพระราชภาระนี้ เมื่อได้ทรงยกร่างเสร็จแล้วโปรดเกล้าฯ ให้พระสารประเสริฐ (นาคะประทีป) นำต้นร่างของพระองค์มาพระราชทานข้าพเจ้าว่า จะมีความเห็นประการใดบ้าง ข้าพเจ้าก็ขอให้พระสารประเสริฐนำความกราบบังคมทูลว่า ข้าพเจ้าเห็นพ้องด้วยพระราชดำริทุกประการแล้ว คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญก็เห็นพ้องด้วยว่า เป็นพระราชปรารภที่ต้องกับความมุ่งหมายของปวงชนและพระราชปณิธานแล้ว พร้อมทั้งได้อรรถรสไพเราะยิ่งนัก สภาผู้แทนราษฎรได้พิจารณาแล้วลงมติพร้อมเพรียงกันเห็นชอบด้วยพระราชปรารภนั้น

พระราชประสงค์ให้ปวงชนชาวไทยมีอิสระประชาธิปไตยโดยบริบูรณ์นั้นปรากฏความในพระราชปรารภดังต่อไปนี้

"จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อม สั่งให้ตรารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม ประสิทธิ์ประสาทประกาศพระราชทานแก่ประชากรของพระองค์ให้ดำรงอิสราธิปไตยบริบูรณ์ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป"

ส่วนการที่รัฐธรรมนูญฉบับนั้นมีบทเฉพาะกาลโดยมีสมาชิกประเภทที่ ๒ จำนวนกึ่งหนึ่ง ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงตั้งขึ้นนั้นก็โดยความจำเป็นในระหว่างหัวต่อหัวเลี้ยวจากระบอบสมบูรณาฯ มาเป็นระบอบรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย เพราะไม่ว่าการเปลี่ยนระบบการเมืองที่สำคัญใดๆ อันเป็นการเปลี่ยนรากฐานทางการเมืองนั้น จำเป็นต้องมีบทบัญญัติเฉพาะกาล แต่เมื่อกำหนดเวลาตามบทเฉพาะกาลได้เสร็จสิ้นไปแล้ว สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็คงเหลือประเภทเดียว คือประเภทที่ราษฎรได้เลือกตั้งขึ้นมา ซึ่งสมกับพระราชประสงค์ให้ประชากรของพระองค์ ดำรงอิสราธิปไตยโดยสมบูรณ์ โดยพระองค์ไม่มีพระราชประสงค์ที่จะได้คืนพระราชอำนาจในการทรงแต่งตั้งสมาชิกรัฐสภาส่วนใดส่วนหนึ่ง

สมควรชี้แจงไว้ด้วยว่า เมื่อสงครามยุโรปได้เกิดขึ้น และมีกรณีที่รัฐบาลไทยในสมัยนั้นเตรียมระดมทหารกองหนุนและกองเกินอัตราเข้าประจำการ เพื่อรับสถานการณ์อันอาจเกิดขึ้นในภาคอินโดจีน ซึ่งไม่อาจที่จะให้ชายไทยเหล่านั้นใช้สิทธิเลือกตั้งได้สะดวกเสมอภาคกับผู้ที่ไม่ถูกระดมและไม่ทราบว่าภัยแห่งสงครามจะยืดเยื้อไปนานเท่าใด ดังนั้น รัฐบาลสมัยนั้นจึงเสนอสภาผู้แทนราษฎรให้แก้ไขเพิ่มเติมขยายบทเฉพาะกาล จาก ๑๐ ปี เป็น ๒๐ ปี การประชุมพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรได้ดำเนินตามบทบัญญัติที่ว่าด้วยวิธีการแก้ไขรัฐธรรมนูญนั้นทุกประการ และมิใช่เฉพาะสมาชิกประเภทที่ ๒ เท่านั้นที่ลงมติให้ขยายบทเฉพาะกาลดังกล่าวแล้ว หากสมาชิกประเภทที่ ๑ ซึ่งได้รับการเลือกตั้งโดยตรงมาจากราษฎรก็ได้ลงมติเห็นชอบด้วยเป็นเอกฉันท์ ครั้นเมื่อได้ใช้บทเฉพาะกาลมาถึงปีที่ ๑๔ แล้ว บทเฉพาะกาลนั้นหมดความจำเป็นที่จะให้คงอยู่จนครบ ๒๐ ปี ดั่งมีความปรากฏตามหลักฐานในพระราชปรารภแห่งรัฐธรรมนูญเฉพาะ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ดังต่อไปนี้

"ต่อมานายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในขณะนั้น ได้ปรารภกับนายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรี ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนี้ พระมหากษัตริย์ได้พระราชทานแก่ชนชาวไทยมาแล้วเป็นปีที่ ๑๔ ถึงแม้ว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีรัฐธรรมนูญเป็นหลักนี้ จะได้ยังความเจริญให้เกิดแก่ประเทศชาตินับเป็นอเนกประการ ทั้งประชาชนจะได้ซาบซึ้งถึงคุณประโยชน์ของการปกครองระบอบนี้เป็นอย่างดีแล้วก็จริง แต่เหตุการณ์บ้านเมืองก็ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก ถึงเวลาแล้วที่ควรจะได้เลิกบทเฉพาะกาล อันมีอยู่ในรัฐธรรมนูญนั้นและปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย นายกรัฐมนตรีจึงนำความนั้นปรึกษาหารือกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ พร้อมกับคณะผู้ก่อการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ เมื่อได้ปรึกษาตกลงกันแล้ว รัฐบาลคณะนายควง อภัยวงศ์ จึงเสนอญัตติต่อสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๘๙ ขอให้ตั้งคณะกรรมาธิการวิสามัญคณะหนึ่งเพื่อพิจารณาตรวจสอบว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนี้ สมควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมอย่างไร เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของบ้านเมือง และเพื่อให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น"

๕.๓ ตามที่นายประกอบ หุตะสิงห์ ประธานกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ได้ให้สัมภาษณ์แก่หนังสือพิมพ์บางฉบับว่า จะเลือกเฟ้นเอาสิ่งที่ดีจากรัฐธรรมนูญไทยในอดีตมาประกอบการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญใหม่นั้น

เพื่อช่วยให้กรรมการร่างรัฐธรรมนูญและรัฐบาลกับสภานิติบัญญัติที่จะพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ

ในขั้นสุดท้ายได้รับฟังความเห็นอย่างกว้างขวางจากนิสิตนักศึกษานักเรียนไทยภายในประเทศ และที่ศึกษาอยู่ในต่างประเทศ รวมทั้งจากมวลราษฎรที่จะต้องตกอยู่ภายในระบอบรัฐธรรมนูญใหม่นี้ และเพื่อขจัดความเข้าใจผิดอันเกิดจากการโฆษณาชวนเชื่อที่ปรากฏอยู่ในหนังสือพิมพ์บางฉบับที่เป็นปากเสียงของเฉพาะบางพรรคว่า รัฐธรรมนูญฉบับนั้น ๆ ที่พวกเขาร่างขึ้นเป็นประชาธิปไตยที่สุด ข้าพเจ้าเห็นสมควรที่*นิสิตนักศึกษานักเรียนและมวลราษฎร จะได้จัดตั้งกลุ่มศึกษารัฐธรรมนูญทุกๆฉบับที่ประเทศไทยเคยมีมาพิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วนว่าฉบับใดมีความเป็นประชาธิปไตยที่สุดจริงหรือไม่เพียงใด แล้วเสนอต่อกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ รัฐบาลและสภานิติบัญญัติ*

ในการนี้ก็จำเป็นที่กลุ่มศึกษาต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วจะต้องมีตัวบทรัฐธรรมนูญของไทยทุกฉบับ เมื่อได้คำนึงว่ารัฐบาลจะต้องจัดพิมพ์หนังสือรวบรวมรัฐธรรมนูญทุกฉบับดังกล่าวแล้วให้กรรมการร่างรัฐธรรมนูญ รัฐมนตรี และสภานิติบัญญัติได้มีไว้เป็นเครื่องมือในการประกอบพิจารณา ข้าพเจ้าจึงขอเสนอรัฐบาลให้พิมพ์หนังสือนั้นขึ้นเผื่อกลุ่มศึกษาเหล่านั้นด้วย โดยจำหน่ายในราคาที่ย่อมเยาแม้จะพิมพ์บนกระดาษปรู๊ฟ ทั้งนี้ขอให้รีบพิมพ์ขึ้นโดยเร็วเพื่อให้ทันการ ส่วนค่าพิมพ์นั้น ก็คงไม่มากมายเกินไปนักเมื่อเทียบกับเบี้ยประชุมและค่าใช้จ่ายในการร่างรัฐธรรมนูญหลายฉบับที่แล้วมา

๕.๔ โดยที่ปรากฏมาแล้วในอดีตว่า มีบางคนแอบอ้างพระบรมราชโองการมาเป็นประโยชน์ส่วนตัวโดยไม่เข้าใจบ้าง หรือแสร้งทำเป็นไม่เข้าใจบ้าง ทั้งนี้เนื่องจากวิธีเขียนรัฐธรรมนูญบางฉบับทำให้คนเข้าใจผิดโดยเฉพาะเรื่องรับสนองพระบรมราชโองการ จึงขอให้ในรัฐธรรมนูญใหม่เขียนไว้ให้ชัดแจ้งว่า ในกรณีใดที่ถวายพระราชอำนาจให้พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจโดยพระองค์เองที่ทรงดำริขึ้น หรือโดยคำแนะนำและยินยอมของผู้ใดและประการใด ซึ่งเรื่องนี้ก็ปฏิบัติมาแล้วในเรื่องพระราชบัญญัติที่กล่าวไว้ชัดแจ้งว่า "โดยความเห็นชอบของรัฐสภา" ดังนั้น *ในการตราพระราชกฤษฎีกาและพระบรมราชโองการแต่งตั้งบุคคลต่าง ๆก็ควรเขียนไว้ให้ชัดแจ้งในรัฐธรรมนูญว่าการนั้น ๆ ได้ทรงกระทำโดยพระองค์เองหรือความเห็นชอบของผู้ใด องค์การใด* เช่น สมมติว่า จะถวายให้ทรงแต่งตั้งวุฒิสมาชิกตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ที่มีผู้อ้างกันว่า เป็นประชาธิปไตยที่สุดนั้น ก็ขอให้เขียนว่า "ทรงพระกรุณาแต่งตั้งวุฒิสมาชิกโดยประธานองคมนตรี หรือคณะองคมนตรีเป็นผู้เสนอ" ไม่ควรจะเขียนว่า "ทรงพระกรุณาแต่งตั้ง" แล้วขมวดท้ายว่า "ประธานองคมนตรีเป็นผู้ลงนามสนองรับพระบรมราชโองการ" เพราะทำให้มวลราษฎรเข้าใจผิดว่า พระมหากษัตริย์ทรงเลือกตั้งตามพระราชอัธยาศัยก่อน แล้วจึงพระราชทานให้ประธานองคมนตรีลงนามรับสนอง มวลราษฎรก็จะรู้ได้ว่า องคมนตรีนั่นเองคัดเลือกผู้ที่ตนเห็นว่า ควรเป็นสมาชิกเสนอพระมหากษัตริย์ให้ทรงลงพระปรมาภิไธย ทำนองเดียวกัน ถ้าจะแต่งตั้งวุฒิสมาชิกตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๑ โดยรัฐบาลเป็นผู้สนองรับพระราชโองการ ก็เขียนไปให้ชัดในรัฐธรรมนูญว่า สมาชิกวุฒิสภานั้น รัฐบาลเป็นผู้เสนอให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงแต่งตั้ง เช่น เมื่อครั้งใช้รัฐธรรมนูญฉบับใต้ตุ่มและรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ มีวุฒิสมาชิกบางคนแอบอ้างว่าที่ตนเองรับตำแหน่งวุฒิสมาชิก เพราะขัดพระบรมราชโองการไม่ได้ ทั้ง ๆที่ตนเองรู้ดีแก่ใจตนเองว่า องคมนตรีหรือรัฐบาลเป็นผู้เสนอตามความพอใจว่า เป็นพวกของตนแล้วจึงกราบทูลให้พระมหากษัตริย์ลงพระปรมาภิไธย

๕.๕ รัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พ.ค. ๒๔๘๙ ได้เคารพพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ที่เป็นแม่บทแห่งระบอบรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย ที่ให้ประชากรของพระองค์ *"ดำรงอิสราธิปไตยโดยบริบูรณ์"* ดังนั้น*ในการที่รัฐสภาประกอบด้วยพฤฒสภาและสภาผู้แทนนั้น ก็ได้กำหนดให้สมาชิกของทั้งสองสภาเป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นมา เพราะถ้าสมาชิกพฤฒสภา(วุฒิสภา) เป็นผู้ที่*

รัฐบาลหรือองคมนตรีให้พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งแล้ว ก็เป็นการขัดต่อพระราชประสงค์ ที่ไม่ทรงปรารถนาตัดอิสราธิปไตยโดยบริบูรณ์ของปวงชนชาวไทย และผลก็ไม่ต่างอะไรกับสมาชิกประเภทที่ ๒ ที่เลิกไปแล้ว และซ้ำร้ายยิ่งกว่าเพราะสมาชิกประเภทที่ ๒ มีอยู่เพียงแต่เฉพาะกาลเท่านั้น เมื่อหมดเวลาเฉพาะกาลแล้วก็หมดไปคงเหลือแต่สมาชิกที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นมา ส่วนระบอบวุฒิสมาชิกโดยการแต่งตั้งนั้น คงอยู่ตลอดกาลนานตราบเท่าที่รัฐธรรมนูญคงใช้อยู่ ระบอบชนิดนี้เป็น "กึ่งประชาธิปไตย" มิใช่ "ประชาธิปไตยสมบูรณ์"

ประเทศญี่ปุ่น และประเทศในยุโรปที่มีพระราชาธิบดีเป็นประมุข โดยรัฐสภาประกอบด้วยพฤฒสภาและสภาผู้แทนนั้น แทบทุกประเทศสมาชิกพฤฒสภาเป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นมาโดยวิธีการเลือกตั้งโดยตรงหรือเลือกตั้ง ๒ ชั้นโดยราษฎรเลือกตั้งองค์การเลือกตั้งพฤฒสมาชิกชั้นหนึ่งก่อน แล้วองค์การนั้นจึงเลือกตั้งพฤฒสมาชิก ยกเว้นสมาชิก "House of Lords" (สภาลอร์ด) ของอังกฤษที่มีคนแปลเป็นภาษาไทยคลาดเคลื่อนไปว่า "สภาขุนนาง" จึงหลงคิดว่าขุนนางเก่าๆของไทยควรได้รับแต่งตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภา แต่ "Lords" (ลอร์ด) ของอังกฤษนั้น เป็นเจ้าศักดินาซึ่งสืบมรดกจากบรรพบุรุษที่เป็นเจ้าแคว้นน้อยใหญ่ซึ่งรวมอยู่ภายในสหราชอาณาจักร หาใช่ขุนนางที่เป็นข้าราชการมีบรรดาศักดิ์อย่างไทยไม่ "สภาลอร์ด" ของอังกฤษเปรียบเสมือนเป็นสภาของสหพันธ์เจ้าศักดินาแห่งแคว้นต่างๆ ที่ในสมัยโบราณรวมกันอยู่ใต้พระราชาธิบดีอังกฤษ ในสมัยต่อมาและสมัยปัจจุบันมีบางคนเป็นสมาชิกสภาลอร์ดอังกฤษ โดยที่พระราชาธิบดีได้สถาปนาให้มียศเป็นเจ้าศักดินาเพียงในนาม มิใช่มีดินแดนครองอำนาจ

ราชอาณาจักรเดนมาร์คมีสภาผู้แทนราษฎรเดียวเรียกว่า"Folketing" ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิก

ราชอาณาจักรสวีเดนมีสภาผู้แทนราษฎรเดียว เรียกว่า "Riksdag" ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิก

ราชอาณาจักรนอร์เวย์มีรัฐสภา "Storting" แบ่งออกเป็น ๒ สภา คือ "Lagting" กับ "Odelsting" ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิกโดยทางตรงและทางอ้อม

ราชอาณาจักรเนเธอร์แลนด์ (ฮอลแลนด์) มี ๒ สภา คือสภาสูงซึ่งสมาชิกได้รับเลือกตั้งจากสภาจังหวัด และสภาล่างซึ่งสมาชิกรับเลือกตั้งจากราษฎรโดยตรง

ราชอาณาจักรเบลเยี่ยมมี ๒ สภาคือ พฤฒสภา ประกอบด้วยสมาชิกที่ราษฎรเลือกตั้ง และพระราชโอรสของพระมหากษัตริย์เป็นสมาชิกโดยตำแหน่งด้วย แต่ในทางปฏิบัติมิได้ใช้สิทธินี้ และสภาผู้แทนที่สมาชิกได้รับเลือกตั้งจากราษฎร

ราชอาณาจักรนิโกรบางประเทศในอาฟริกาที่ได้รับเอกราชใหม่ ๆ นั้นมีรัฐธรรมนูญให้พระราชาธิบดีทรงตั้งสมาชิกสภาสูงได้

๕.๖ ขอให้พิจารณาเรื่องประธานองคมนตรีที่เป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งวุฒิสมาชิกตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ นั้นว่า ตามหลักทั่วไปแห่งกฎหมายรัฐธรรมนูญมีอย่างไร และในทางปฏิบัตินำไปสู่ผลอย่างไร เพื่อกระจ่างแจ้งเป็นรูปธรรมแก่นิสิตนักศึกษานักเรียนและมวลราษฎรด้วย

ก. รัฐธรรมนูญของประเทศราชาธิปไตยในโลกนี้มีของประเทศใดบ้างที่บัญญัติไว้ดั่งรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒

ข. นิสิตนักศึกษาไทยในอังกฤษย่อมทราบดีว่า องคมนตรีของประเทศนั้นมีจำนวน ๓๐๐ คนเศษ ซึ่งประธานไม่มีอำนาจรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งวุฒิสมาชิก ส่วนในประเทศไทยตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ นั้น องคมนตรีมีจำนวนไม่เกิน ๙ คน(เก้าคน) รวมทั้งประธานด้วย

ค. แม้รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ เขียนว่า พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งองคมนตรีก็ดี แต่ประธานรัฐสภาเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ นิสิตนักศึกษาที่สนใจในกฎหมายรัฐธรรมนูญย่อมรู้แล้วว่าการรับสนองพระบรมราชโองการคืออะไร

ง. ในทางปฏิบัตินั้น การรับสนองฯ แต่งตั้งวุฒิสภา ประธานฯจะทำโดยลำพังไม่ได้ คือจำต้องปรึกษาคณะองคมนตรีไม่เกิน ๙ คนนั้น

จ. ในทางปฏิบัตินั้น จำต้องพิจารณาตามสภาพจริงว่า บุคคลใดบ้างเป็นองคมนตรี เท่าที่ข้าพเจ้าจำได้ว่าขณะนี้กรมหมื่นพิทยลาภฯ ผู้เป็นประธาน เจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศ พระยามานวราชเสวี พระยาศรีเสนา พลเอกหลวงสุรณรงค์ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (ถ้าขาดตกบกพร่องขอให้ผู้อ่านช่วยเติมรายนามให้ครบด้วย)

ข้าพเจ้าลองระลึกย้อนไปถึงท่านที่เคยเป็นองคมนตรีที่สิ้นชีพแล้วบ้าง และที่ลาออกเพราะไปดำรงตำแหน่งอื่นบ้าง ก็นึกได้ว่า พลเอกหลวงเสนาณรงค์ (บิดา พลโทแสวง เสนาณรงค์) พระยาบริรักษ์เวชการ พลเอกหลวงกัมปนาทแสนยากร (อดีต ร.ม.ต.ในคณะจอมพล ป. และในคณะจอมพลสฤษดิ์) ดูเหมือนหลวงจำรูญนิติศาสตร์เคยเป็นองคมนตรี แล้วลาออกเพราะรับตำแหน่งเป็นร.ม.ต.ว่าการกระทรวงยุติธรรม ถ้าข้าพเจ้าจำผิดไปก็ขออภัยด้วย

นิสิตนักศึกษามวลราษฎรย่อมใช้วิจารณญาณมองเห็นได้ว่า วิธีแต่งตั้งวุฒิสมาชิกตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ บังเกิดผลแท้จริงในทางปฏิบัติอย่างไร

๕.๗ ในระหว่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธ.ค. มีปัญหาว่า จะควรเขียนไว้ในรัฐธรรมนูญหรือไม่ว่าพระมหากษัตริย์มีหน้าที่พิทักษ์รัฐธรรมนูญ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้พระยาพหลฯและข้าพเจ้าเข้าเฝ้าที่พระตำหนักจิตรลดา มีพระราชกระแสรับสั่งว่า รัฐธรรมนูญของหลายประเทศที่ประมุขรัฐเป็นประธานาธิบดีนั้นได้เขียนไว้ว่า ประมุขแห่งรัฐมีหน้าที่พิทักษ์รักษารัฐธรรมนูญ และต้องปฏิญาณตนก่อนเข้ารับหน้าที่ว่า จะพิทักษ์รักษารัฐธรรมนูญไว้ ส่วนสยามนั้นรับสั่งว่าไม่จำเป็นต้องเขียน เพราะเมื่อพระองค์พระราชทานแล้วก็เท่ากับให้สัตยาธิษฐาน และยิ่งกว่านั้นตามพระราชประเพณีได้ทรงสัตยาธิษฐานในพิธีราชาภิเษก ข้าพเจ้ากราบทูลว่า เมื่อได้เปลี่ยนการปกครองมาเป็นราชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญแล้ว จะโปรดเกล้าฯสำหรับพระมหากษัตริย์องค์ต่อไปให้มีความใดเติมไว้ในพระราชสัตยาธิษฐานในพิธีราชาภิเษกบ้าง รับสั่งว่า มีความในพระราชปรารภที่ขอให้พระบรมวงศานุวงศ์สมัครสมานกับประชาราษฎร์ ในอันที่จะรักษาปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญอยู่แล้ว เจ้านายที่จะทรงเป็นพระมหากษัตริย์องค์ต่อๆ ไป ก็เป็นพระบรมวงศานุวงศ์ จึงมีหน้าที่พิทักษ์รัฐธรรมนูญ

ครั้นแล้ว ได้รับสั่งให้มหาดเล็กนำราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษ พ.ศ. ๒๔๖๘ มาพระราชทานให้ข้าพเจ้าอ่านดูความตอนพระราชสัตยาธิษฐานดั่งต่อไปนี้

"แล้วจึ่งมีพระบรมราชโองการเป็นคำไทย ตามความภาษามคธดั่งนี้"

"ดูกรพราหมณ์ บัดนี้เราทรงราชภาระครองแผ่นดินโดยธรรม สม่ำเสมอ เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและสุขแห่งมหาชน เราแผ่ราชอาณาจักรเหนือท่านทั้งหลายกับโภคสมบัติเป็นที่พึ่ง จัดการปกครองรักษาป้องกันอันเป็นธรรมสืบไป ท่านทั้งหลายจงวางใจอยู่ตามสบายเทอญ"

พระราชครูรับพระบรมราชโองการเป็นปฐมว่า

"ข้าพระพุทธเจ้าขอรับพระบรมราชโองการพระบัณฑูรสุรสิงหนาทปฐมธรรมิกราชวาจา ด้วยเกล้า ด้วยกระหม่อมขอเดชะ

"เสร็จแล้ว....."

"ทรงตั้งสัตยาธิษฐานตั้งพระราชหฤทัยดำรงทศพิธราชธรรมจักรวรรดิวัตรจรรยา และอื่นๆ ตามพระบรมราชประสงค์"

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงอธิบายว่า พระราชประสงค์ตอนท้ายนี้ก็ชัดอยู่แล้ว คือพระมหากษัตริย์องค์ต่อไปต้องรักษารัฐธรรมนูญ

ต่อมาพระราชพิธีราชาภิเษกนี้ได้มีขึ้นอีกในรัชสมัยของรัชกาลปัจจุบัน

พระราชปรารภแห่งรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธ.ค. ๒๔๗๕ มีความตอนท้ายว่า

"ขอให้พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการทั้งทหารพลเรือนทวยอาณาประชาราษฎร จงมีความสมัครสโมสรเป็นเอกฉันท์เป็นอันจะรักษาปฏิบัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามนี้ ให้ยืนยงอยู่คู่กับสยามรัฐราชสีมา ตราบเท่ากัลปาวสาน สมดั่งพระบรมราชประณิธาน ทุกประการเทอญ"

พระยาพหลฯ กราบบังคมทูลว่า การทรงพิทักษ์รัฐธรรมนูญนั้น จะทรงทำอย่างไร พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ รับสั่งว่า ถ้ารัฐบาลเสนอเรื่องใดที่ขัดรัฐธรรมนูญ พระองค์จะส่งกลับคืนไปโดยไม่ทรงลงพระปรมาภิไธยให้ พระยาพหลฯกราบทูลต่อไปว่าคณะราษฎรเป็นห่วงว่านายทหารที่ถูกปลดกองหนุนไปจะคิดล้มล้างรัฐบาลขึ้นมาแล้วจะทูลเกล้าถวายรัฐธรรมนูญใหม่ของเขาให้ทรงลงพระปรมาภิไธย จะโปรดเกล้าฯอย่างไร รับสั่งว่าพระองค์จะถือว่า พวกนั้นเป็นกบฏและในฐานะจอมทัพ พระองค์จะถือว่าพวกนั้นเป็นราชศัตรูที่ขัดพระบรมราชโองการ ถ้าพวกนั้นจะบังคับให้พระองค์ทรงพระปรมาภิไธย พระองค์ก็จะทรงสละราชสมบัติให้พวกเขาหาเจ้านายองค์อื่นลงพระปรมาภิไธยให้

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๗๖ นายทหารกองหนุนจำนวนหนึ่งภายใต้การนำของพระองค์เจ้าบวรเดช ได้ยกกำลังทหารหัวเมืองบางส่วนเข้ามาประชิดกรุงเทพฯ เพื่อล้มรัฐบาล พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้มีพระบรมราชานุญาตให้รัฐบาลเรียกพวกนั้นว่า "กบฏ" และมิได้ทรงยอมลงพระปรมาภิไธยอย่างใดให้แก่พวกกบฏนั้นเลย ทั้งนี้เป็นพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงพิทักษ์รัฐธรรมนูญที่พระองค์ได้พระราชทานไว้ และทรงพร้อมที่จะใช้พระราชอำนาจจอมทัพ ถ้าทหารฝ่ายรัฐบาลไม่อาจปราบกบฏได้

สำหรับผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นั้น ต่างกับองค์พระมหากษัตริย์ที่ทรงสัตยาธิษฐานในพิธีราชาภิเษกดั่งกล่าวแล้ว ฉะนั้นผู้สำเร็จราชการจึงต้องปฏิญาณตนต่อรัฐสภาก่อนเข้ารับหน้าที่มีความว่า

"จะรักษาและปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม (ไทย)"

ข้าพเจ้าเคยกล่าวไว้บ้างแล้วในบางบทความอีกกรณีที่ระหว่างข้าพเจ้าเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้คัดค้านรัฐบาลในการทำผิดรัฐธรรมนูญและได้ปฏิเสธการประกาศสงครามต่ออังกฤษอเมริกาที่ข้าพเจ้ามิได้ลงนามด้วยเช่นนั้นว่า เป็นโมฆะ

รัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ นั้นมิได้ทำขึ้นโดยรัฐประหาร หากบัญญัติขึ้นตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ดั่งกล่าวแล้ว ในระหว่างที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลทรงพระเยาว์นั้น ผู้สำเร็จราชการที่ตั้งโดยรัฐสภาตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ นี้ก็ได้ปฏิญาณตนต่อรัฐสภาว่า *"จะรักษาและปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย"* ดั่งนั้นถ้ากรมขุนชัยนาทฯ ได้

ปฏิบัติตามที่ปฏิญาณและไม่ยอมลงพระนามแทนองค์พระมหากษัตริย์ในรัฐธรรมนูญฉบับใต้ตุ่ม และปฏิบัติหน้าที่จอมทัพแทนองค์พระมหากษัตริย์ ขณะทรงพระเยาว์แล้ว ระบอบแห่งรัฐธรรมนูญใต้ตุ่มอันเป็นบ่อเกิดให้ประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญอีกต่อมาหลายฉบับจนมวลราษฎรจำกันไม่ได้ว่ามีกี่ฉบับก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ และจะพิทักษ์ระบอบที่ปวงชนชาวไทยมีประชาธิปไตยสมบูรณ์ตามพระราชประสงค์ของพระปกเกล้าฯไว้ได้

๕.๘ ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินชั่วคราวฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ ซึ่งคณะราษฎรเป็นผู้ร่างขึ้นเองแล้ว นำไปถวายให้ทรงประกาศพระราชทานแก่ปวงชนชาวไทยเป็นครั้งแรกนั้น ได้บัญญัติแต่เพียงว่า "กษัตริย์" เป็นประมุขสูงสุดของประเทศ มิได้มีบทให้พระราชอำนาจเป็นจอมทัพ

ต่อมาระหว่างร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธ.ค. ๒๔๗๕ นั้น วันหนึ่ง มีรับสั่งให้ข้าพเจ้ากับพระยาพหลฯ ไปเฝ้าที่พระตำหนักจิตรลดา มีพระราชกระแสว่า ที่เขียนว่า "กษัตริย์" นั้นยังไม่ถูกต้อง เพราะคำนั้น หมายถึงนักรบเท่านั้น ที่ถูกจะต้องเขียนว่า "พระมหากษัตริย์" คือเป็นนักรบที่ยิ่งใหญ่ผู้ถืออาวุธปกป้องบ้านเมือง อันเป็นราชประเพณีแต่โบราณกาล พระยาพหลฯ กับข้าพเจ้าเห็นชอบด้วยพระราชกระแสแล้วกราบบังคมทูลว่า มิเพียงแต่จะเขียนไว้ว่า ประมุขเป็นพระมหากษัตริย์เท่านั้น หากจะถวายให้ทรงเป็นจอมทัพทรงมีพระราชอำนาจเหนือบรรดาทหารทั้งหลายด้วย จึงรับสั่งว่า ถูกต้องแล้ว เพราะพระราชาธิบดีของประเทศต่างๆ ก็ทรงเป็นผู้บังคับบัญชาเหนือทหารทั้งปวง ซึ่งเป็นสิ่งคู่พระราชอำนาจในการป้องกันประเทศและในการพิทักษ์รัฐธรรมนูญ เพราะพระองค์มีพระราชอำนาจบังคับบัญชากำลังทหารให้ปฏิบัติการได้ด้วย จะได้สั่งให้ทหารประพฤติในสิ่งควรประพฤติ ละเว้นในสิ่งควรละเว้น

รัฐธรรมนูญฉบับต่อๆมาก็ได้บัญญัติพระราชอำนาจพระมหากษัตริย์ที่ทรงเป็นประมุขสูงสุดของชาติและเป็นจอมทัพไว้

แม้อำนาจเผด็จการปฏิกิริยาจะตัดพระราชอำนาจพระมหากษัตริย์ตามรัฐธรรมนูญปกครองราชอาณาจักรหลายประการก็ตาม แต่พวกเขาได้ยอมเขียนไว้ว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและดำรงตำแหน่งจอมทัพไทย อันเป็นพระราชอำนาจที่สืบทอดมาจากรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๗๕

บางคนตีความว่า คำว่า "สูงสุด" นั้นเป็นอันที่สุดแล้ว แต่ความในภาษาไทย นั้น "จอม" หมายถึง "ยอดยิ่ง" จอมทัพคือ ยอดยิ่งเหนือผู้บัญชาการทหารสูงสุดอันเป็นตำแหน่งที่ไม่มีในรัฐธรรมนูญ หากตั้งขึ้นโดยพระบรมราชโองการจึงต้องอยู่ภายใต้บังคับบัญชาของจอมทัพ

เรื่องความขัดแย้งระหว่างอำนาจจอมทัพกับผู้บัญชาการทหารสูงสุดนั้น ได้เคยมีขึ้นในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง สมัยที่ข้าพเจ้าเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ตามที่ข้าพเจ้าได้เขียนไว้ในหนังสือเล่มที่อ้างข้างต้น ข้าพเจ้าปฏิบัติการแทนองค์พระมหากษัตริย์ในฐานะจอมทัพ สั่งหลายเรื่องให้ผู้บัญชาการทหารสูงสุดสมัยนั้นปฏิบัติการและละเว้นกระทำในสิ่งที่ควรละเว้น เช่นการที่ผู้นั้นจะยกกองทหารมาปราบปรามผู้รักชาติที่ทำให้จอมพล ป. ต้องพ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ข้าพเจ้าได้ขอร้องโดยตนเองและขอให้นายควง นายกรัฐมนตรีไปเจรจากับจอมพล ป. ที่ลพบุรี แต่จอมพล ป. ก็ไม่เชื่อ โดยเตรียมที่จะยกพลมาจากลพบุรี ข้าพเจ้าเห็นว่า ถ้าไม่มีประกาศพระบรมราชโองการให้ประจักษ์แล้ว จอมพล ป. ก็จะถืออำนาจ ประหัตประหารราษฎรได้ ดั่งนั้นเพื่อเป็นหลักฐาน ข้าพเจ้าจึงได้ลงนามแทนพระมหากษัตริย์ในประกาศพระบรมราชโองการปลดตำแหน่งจอมพล ป. จากผู้บัญชาการทหารสูงสุดและยุบตำแหน่งนั้นโดยตั้งตำแหน่ง "แม่ทัพใหญ่" ตาม พ.ร.บ.กฎอัยการศึก และตั้งให้นายพลเอกพระยาพหลฯ ดำรงตำแหน่งแม่ทัพใหญ่ จอมพล ป. ที่มีกำลังทหารใต้บังคับบัญชามาก เมื่อเห็นว่ามีประกาศพระบรมราช

โองการก็ไม่กล้าฝ่าฝืน

ตัวอย่างเทียบเคียงในประเทศที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขก็มีอยู่ที่พระองค์สั่งทหารทั้งปวงได้อาทิ

(ก) เมื่อ ค.ศ. ๑๙๓๖ คณะทหารหนุ่มญี่ปุ่นได้ก่อการกำเริบยึดพื้นที่บางส่วนในโตเกียว แล้วใช้อาวุธเข่นฆ่านักการเมืองและผู้บริสุทธิ์ ฝ่ายผู้บังคับบัญชาทหารไม่สามารถห้ามปรามคณะทหารหนุ่มได้ พระจักรพรรดิฮีโรฮีโต จึงได้ใช้พระราชอำนาจสั่งให้คณะทหารที่ก่อการร้ายนั้นวางอาวุธและมอบตัวแก่ผู้บังคับบัญชา จัดการลงโทษให้เป็นตัวอย่าง ความสงบสุขของประชาชนญี่ปุ่นขณะนั้นก็บังเกิดขึ้น ไม่มีใครหาว่าพระองค์ผิดรัฐธรรมนูญ

(ข) เมื่อ ค.ศ.๑๙๔๕ นครฮิโรชิมา และนางาซากิถูกระเบิดปรมาณูของสัมพันธมิตร ผู้คนล้มตายบาดเจ็บย่อยยับ พระจักรพรรดิฮีโรฮีโต ทรงเห็นว่าการที่จะสู้สัมพันธมิตรต่อไปไม่มีทางชนะ แต่จะยิ่งทำให้ประชากรของพระองค์ล้มตายมากยิ่งขึ้น จึงทรงเห็นพ้องด้วยกับนักการเมืองส่วนหนึ่งที่จะยอมจำนนแก่สัมพันธมิตรเพื่อหาทางฟื้นฟูชาติญี่ปุ่นในโอกาสต่อไป ฝ่ายทหารหัวรุนแรงได้ใช้กำลังยึดอำนาจกรมทหารบางส่วนไว้ และขัดขวางมิให้พระจักรพรรดิประกาศพระบรมราชโองการทางวิทยุแก่ประชากรของพระองค์ พระจักรพรรดิฮีโรฮีโตก็ได้ทรงใช้พระราชอำนาจเด็ดขาด ในการสั่งให้ปราบปรามทหารหัวรุนแรงเหล่านั้น และสถานีวิทยุญี่ปุ่น ก็สามารถประกาศพระบรมราชโองการตามพระราชประสงค์ได้ แม้ญี่ปุ่นจะถูกยึดครองจากสัมพันธมิตร แต่ไม่ช้าญี่ปุ่นก็พัฒนาก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ นำความไพบูลย์มาสู่กรรมกร ชาวนา และทุกชนชั้นวรรณะของญี่ปุ่น ถ้าหากพระจักรพรรดิไม่ยอมใช้พระราชอำนาจเด็ดขาดแก่ทหารญี่ปุ่นที่มีหัวรุนแรงแล้ว ชาติญี่ปุ่นก็จะย่อยยับและยากที่จะฟื้นฟูประเทศได้ ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นจึงสรรเสริญพระองค์ แทนที่จะประณามพระองค์ว่าทำผิดรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้เพราะพระองค์ถือว่า ชาติญี่ปุ่นอยู่เหนือพระองค์

(ค) ในยุโรปก็มีตัวอย่างของพระเจ้าวิคเตอร์ เอมานูเอลที่ ๓ แห่งอิตาลี ซึ่งภายใต้รัฐธรรมนูญฟาสซิสต์ของมุสโสลินีจอมเผด็จการนั้น พระองค์ทรงเป็นแต่เพียงประมุขรัฐในนาม แต่ใน ค.ศ. ๑๙๔๓ เมื่อทรงเห็นว่ามุสโสลินีนำความล่มจมมาสู่ชาติอิตาลี พระองค์ก็ทรงใช้พระราชอำนาจเด็ดขาดในฐานะประมุขรัฐนั้น สั่งให้ผู้ภักดีต่อพระองค์จับมุสโสลินี แล้วประกาศพระบรมราชโองการปลดมุสโสลินีจากตำแหน่งต่างๆ พร้อมนายกรัฐมนตรี เพื่อดำเนินการกอบกู้อิตาลีให้พ้นจากระบบฟาสซิสต์ เมื่อเสร็จสงครามโลกครั้งที่ ๒ แล้ว พระองค์จึงสละราชสมบัติให้แก่มกุฎราชกุมารอุมแบร์โต

๕.๙ ประวัติศาสตร์และปรากฏการณ์ปัจจุบันของหลายประเทศ ที่สถาปนาประมุขรัฐเพียงเสมือนเป็นรูปเทพารักษ์ ที่ประดิษฐานไว้ในศาลพระภูมิ หรือศาลเจ้านั้นก็เพื่อบุคคลอื่นมีอำนาจเผด็จการ

ก. เมื่อศตวรรษที่ ๑๑ ในประเทศญี่ปุ่นได้มีผู้แสดงว่า เคารพพระจักรพรรดิเป็นที่ยิ่งแล้ว จึงเทิดทูนพระองค์ท่านเสมือนเทพารักษ์สืบสายจากเทพเจ้าดวงอาทิตย์ ให้พระองค์หมดพระราชอำนาจและภารกิจแผ่นดิน โดยทรงบำเพ็ญกรณีในพิธีศาสนาและประทับพระราชลัญจกรตามที่ผู้เผด็จการระบบ "โชกุน" ต้องการเท่านั้น พวกโชกุนได้รวบอำนาจการปกครองแผ่นดิน ดำเนินระบอบเผด็จการไว้เด็ดขาด และเป็นมรดกสืบต่อมายังทายาทของเหล่าโชกุนเป็นเวลา ๘๐๐ ปี ประเทศญี่ปุ่นต้องล้าหลังกว่าประเทศตะวันตกในระหว่างเวลานั้น ต่อมาราวๆ กลางศตวรรษที่ ๑๙ ราษฎรญี่ปุ่นที่รักชาติปรารถนาความเจริญก้าวหน้าแห่งชาติของตน จึงได้ฟื้นฟูพระบรมเดชานุภาพของพระจักรพรรดิที่พึงมี ตามระบบรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยขึ้นมาอีก โดยล้มระบอบเผด็จการของโชกุน ต่อมาเมื่อพระจักรพรรดิเมจิสวรรคตแล้ว ซากทรรศนะทาสตามระบบโชกุนได้ลดพระราชอำนาจพระจักรพรรดิในทางพฤตินัยจนทำ

ให้ญี่ปุ่นแพ้สงครามโลกครั้งที่ ๒ ปัจจุบันนี้พระจักรพรรดิทรงมีพระราชอำนาจและพระภารกิจที่พระองค์พึงมีตามระบบรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย ซึ่งทำให้ประเทศญี่ปุ่นมีความเจริญก้าวหน้าในทางเศรษฐกิจยิ่งกว่าประเทศตะวันตกหลายประเทศ

ข. ประเทศภูฐาน (Bhutan) เมื่อก่อน ค.ศ.๑๙๐๗ นั้น พระประมุขถูกเทิดขึ้นเป็น "ธรรมราชา" มีหน้าที่เพียงประกอบพิธีทางศาสนา และเป็นเสมือนพระราชลัญจกร อำนาจปกครองแผ่นดินตกอยู่ในมือของผู้เผด็จการ ซึ่งดำรงตำแหน่ง "เทพราชา" ชะรอยผู้ให้คำปรึกษาจอมพลสฤษดิ์ในการร่างธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรฉบับ ๒๕๐๒ ซึ่งเป็นแบบของฉบับ ๒๕๑๕ นั้นด้วย จะได้กระเส็นกระสายจากชากของราชอาณาจักรฮินดูบริเวณภูเขาหิมาลัยมาบ้าง จึงกระทำทำนองเดียวกัน หากแต่ว่าผู้เผด็จการเหล่านั้นของไทยไม่เรียกตัวเองว่า "เทพราชา" แต่ในการปฏิบัติก็เปรียบเสมือนเป็น "เทพราชา" ของภูฐานก่อน ค.ศ. ๑๙๐๗ นั่นเอง

ค. ประเทศเนปาล (Nepal) เมื่อก่อน ค.ศ. ๑๙๕๑ พระประมุขถูกเทิดเป็น "มหาราชาธิราช" ซึ่งมีพระราชอำนาจเสมือนพระราชลัญจกรสำหรับประทับบนเอกสารแผ่นดินบางชนิดเท่านั้น ส่วนอำนาจปกครองเด็ดขาดอยู่ที่มหาราชาอีกคนหนึ่ง ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีอันเป็นตำแหน่งสืบสันตติวงศ์แห่งตระกูล "ราณา" พึงสังเกตว่าผู้เผด็จการไทยตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์เป็นต้นมานั้น แม้ผู้เผด็จการคนต่อมาจะมิใช่ลูกหลานของจอมพลคนนั้น แต่ก็เป็นบุคคลในเครือเผด็จการเดียวกันที่เป็นทายาท สืบอำนาจเผด็จการ และเราก็รู้จักกันอยู่ว่า ถ้าจอมพลถนอมออกจากตำแหน่งโดยปกติแล้ว อำนาจเผด็จการก็จะตกทอดไปยังจอมพลประภาสและพันเอกณรงค์ ซึ่งเป็นบุตรของจอมพลถนอม

ง. ดังนั้นผู้ร่างและรัฐบาล อีกทั้งสภานิติบัญญัติ ที่จะลงมติในร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่จะต้องร่วมกันรับผิดชอบ ถ้าหากรัฐธรรมนูญฉบับใหม่เปิดทางให้มีผู้รวบอำนาจเผด็จการได้ตามตัวอย่างในประวัติศาสตร์ของหลายประเทศและตัวอย่างของประเทศไทยที่เป็นมาแล้ว โดยตัดพระบรมเดชานุภาพที่พระมหากษัตริย์พึงมีตามระบอบรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย และเป็นแม่บทอันศักดิ์สิทธิ์ที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ในฐานะแทนระบอบสมบูรณาฯ ได้โอนพระราชอำนาจมาให้แก่ระบอบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญประชาธิปไตย ซึ่งบุคคลใดไม่มีสิทธิละเมิดแม่บทศักดิ์สิทธิ์นั้น

๕.๑๐ มวลราษฎรย่อมต้องการตุลาการรัฐธรรมนูญที่ทรงไว้ซึ่งความเป็นธรรม ปัญหาสำคัญอยู่ที่การตั้งตุลาการรัฐธรรมนูญนั้น จะใช้วิธีใดจึงจะได้ตุลาการที่ให้ความเป็นธรรมในการตีความรัฐธรรมนูญได้ รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ ให้อำนาจรัฐสภาตั้งตุลาการรัฐธรรมนูญ เพราะสมาชิกพฤฒสภาและสภาผู้แทนเป็นผู้รับเลือกตั้งจากราษฎร แต่รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ นั้น วุฒิสมาชิกได้รับการแต่งตั้ง จึงขอให้วิญญูชนใช้วิจารณญาณว่าตุลาการที่ตั้งตามรัฐธรรมนูญฉบับนี้คือใครบ้าง และการตีความของผู้ที่ตั้งขึ้นโดยตำแหน่งการเมือง จะมีอคติเข้าข้างรัฐบาลเพียงใดหรือไม่ ข้าพเจ้าขอเสนอว่าสมควรให้ผู้พิพากษาศาลฎีกาทุกคน ประกอบเป็นที่ประชุมใหญ่แห่งตุลาการรัฐธรรมนูญซึ่งไม่อยู่ใต้อิทธิพลของรัฐบาล มวลราษฎรก็จะได้รับประกันที่ดีในการตีความรัฐธรรมนูญ และเพื่อป้องกันมิให้รัฐบาลละเมิดรัฐธรรมนูญได้

ภาคผนวก

๑. นิสิตนักศึกษาไทยในต่างประเทศหลายคน ได้ถามข้าพเจ้าว่า การแต่งตั้งวุฒิสมาชิกโดยประธานองคมนตรีรับสนองพระบรมราชโองการตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ นั้น ได้มีผลเป็นตัวตนอย่างใดบ้าง ข้าพเจ้าชี้แจงว่าบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญฉบับนั้น ได้ยกเอาวุฒิสมาชิกตามรัฐธรรมนูญฉบับใต้ตุ่มมาเป็นวุฒิสมาชิกตามรัฐธรรมนูญ ๒๔๙๒ นั้นด้วย แต่มีบทบัญญัติเป็นประจำไว้ว่าจำนวนกึ่งหนึ่งของวุฒิสมาชิกจะต้องเปลี่ยนตัวทุก ๓ ปี โดยวิธีจับสลาก ผู้ที่ถูกสลากออกไปอาจได้รับแต่งตั้งใหม่ได้ ดังนั้น เมื่อวันที่ ๑๗ พ.ย. ๒๔๙๓ วุฒิสมาชิกจึงจับสลากออกกึ่งหนึ่งคือ ๕๐ คน ต่อมาในวันที่ ๑๘ พ.ย. ๒๔๙๓ ได้โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งวุฒิสมาชิกแทนตำแหน่งว่าง ๕๐ คน โดยประธานองคมนตรีรับสนองพระบรมราชโองการ ตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ จำแนกตามฐานันดรศักดิ์ และตามยศดั่งต่อไปนี้

ก. ตามฐานันดรศักดิ์

หม่อมเจ้า ๖ องค์,หม่อมราชวงศ์ที่ได้รับบรรดาศักดิ์เป็นหม่อม (ก่อนเป็นพระยา) ๑ คน , พระยา ๑๔ คน, พระ ๑๑ คน, หลวง ๕ คน,ไม่มีบรรดาศักดิ์ ๘ คน

ข. จำแนกตามยศทหารและไม่มียศทหาร

ผู้มียศทหาร ตั้งแต่ชั้นพันตรีขึ้นไปจนถึงพลเอก ๒๑ คน,ไม่มียศทหาร ๒๙ คน

๒. รายชื่อวุฒิสมาชิก ที่ประธานองคมนตรีรับสนองพระบรมราชโองการเมื่อวันที่ ๑๘ พ.ย. ๒๔๙๓ คือ

(๑) พลโท พระยาอภัยสงคราม (๒) พันโท หลวงชัยอัศวรักษ์ (๓) พลตรี หม่อมสนิทวงศ์เสนี (๔) พระยาบริรักษ์เวชชการ (๕) พระยาอัชราชทรงศิริ (๖) พลเอก มังกร พรหมโยธี (๗) พระยาสาริกพงษ์ธรรมพิลาส (๘) คุณหญิงเลขา อภัยวงศ์ (๙) พระยาสุริยานุวงศ์ประวัติ (๑๐) พลตรี พระยาอินทรวิชิต (๑๑) นายบรรจง ศรีจรูญ (๑๒) พระนิตินัยประสาน (๑๓) หลวงประกอบนิติสาร (๑๔) พระอัพภันตราพาธพิศาล (๑๕) หลวงชลานุสสร (๑๖) นาวาเอก หม่อมเจ้าพรปรีชา กมลาศน์ (๑๗) พันเอก พระรามณรงค์ (๑๘) พระยากฤตราชทรงสวัสดิ์ (๑๙) หม่อมเจ้าสฤษดิ์เดช ชยางกูร (๒๐) หม่อมเจ้าชัชชวลิต เกษมสันต์ (๒๑) พระยาอนุมานราชธน (๒๒) พระเพ็ชรคีรี (๒๓) หม่อมเจ้าดิศานุวัติ ดิศกุล (๒๔) พระยาเมธาธิบดี (๒๕) พลตรีพระยาพิไชยสงคราม (๒๖) พระชัยปัญญา (๒๗) หม่อมเจ้าอุปลีสาณ ชุมพล (๒๘) พลตรี หม่อมเจ้าปรีดิเทพย์พงศ์ เทวกุล (๒๙) พลตรี พระอุดมโยธาธิยุติ (๓๐) นาวาเอก หลวงสำรวจวิถีสมุทร (๓๑) พันโท ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม (๓๒) นายจรินทร์ กฤษณะภักดี (๓๓) พลโท พระยาศรีสรราชภักดี (๓๔) พระมนูภาณวิมลศาสตร์ (๓๕) พระตีรณสารวิศวกรรม (๓๖) นาวาเอก พระยาศราภัยพิพัฒน์ (๓๗) พันโท พระอาสาสงคราม (๓๘) พันตรี หลวงสรสิทธิยานุการ (๓๙) พระยาสัจจาภิรมย์ (๔๐) นายจุลิน ล่ำซำ (๔๑) นาวาโท หลวงชำนิกลการ (๔๒) พลเรือตรี เล็ก สุมิตร (๔๓) พระช่วงเกษตรศิลปาการ (๔๔) พระยาประกิตกลศาสตร์ (๔๕) พลตรี บัญญัติ เทพหัสดิน ณ อยุธยา (๔๖) พลตรี น้อม เกตุนุติ (๔๗) พระสุขุมวินิจฉัย (๔๘) พลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ (๔๙) พระยาบริหารนิติธรรม (๕๐) นายจุล วัจน์คุปต์

๓. ข้าพเจ้าให้ข้อสังเกตแก่นิสิตนักศึกษาเหล่านั้นไว้อีกว่า

ก. ปัจจุบันนี้เชื้อพระวงศ์ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไปมีจำนวนลดน้อยลง ดังนั้นผู้ที่ลดหลั่นลงไปคือหม่อมราชวงศ์ ซึ่งมีโอกาสดี

ข. ปัจจุบันนี้จำนวนผู้มีบรรดาศักดิ์ลดน้อยลงกว่าก่อนมาก เพราะตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา มิได้ตั้งบรรดาศักดิ์ให้แก่ผู้ใด ส่วนผู้ที่อยู่เก่าก็เวนคืนบรรดาศักดิ์หลายคน ต่อมาได้มีพ.ร.บ.เลิกบรรดาศักดิ์ยกเว้นผู้ประสงค์สงวนบรรดาศักดิ์เดิมของตนไว้

รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ได้เตรียมฟื้นบรรดาศักดิ์ไว้ในมาตรา ๑๒ ที่มีความว่า "พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะสถาปนาฐานันดรศักดิ์ และพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์" ทั้งนี้ต้องเข้าใจว่า รัฐบาลเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ ฉะนั้นรัฐบาลเป็นผู้เสนอให้พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง แต่รัฐธรรมนูญฉบับนี้ใช้อยู่เพียง ๓ ปีก็ถูกยกเลิก รัฐบาลสมัยนั้นจึงยังไม่ทันกราบบังคมทูล ให้ทรงแต่งตั้งบรรดาศักดิ์ขึ้นใหม่ อย่างไรก็ตาม มีบางคนและบางพรรคเรียกร้องในจอมพลสฤษดิ์ และต่อมาจนถึงปัจจุบันที่จะฟื้นบรรดาศักดิ์ขึ้นมาอีก ฉะนั้นถ้าหากรัฐธรรมนูญฉบับที่กำลังสร้างใหม่เจริญรอยตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ เราก็มีหวังที่จะได้เห็นผู้มีบรรดาศักดิ์รุ่นใหม่ตามจำนวนที่รัฐบาลต้องการทำนองเดียวกันกับขอพระราชทานเครื่องราชอิสสริยาภรณ์ที่เห็นกันอยู่แพร่หลาย

ค. โดยที่รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ได้ยกยอดเอาวุฒิสมาชิกแห่งรัฐธรรมนูญใต้ตุ่มมาเป็นวุฒิสมาชิกเริ่มแรกของฉบับนั้น จึงมีปัญหาว่า ถ้าหากรัฐธรรมนูญที่กำลังร่างใหม่เจริญรอยตามฉบับ ๒๔๙๒ ไซร้ สมาชิกแห่งสภานิติบัญญัติปัจจุบันจะได้รับการยกยอดทั้งหมดหรือส่วนหนึ่งให้เป็นวุฒิสมาชิกเริ่มแรกของรัฐธรรมนูญใหม่หรือไม่

พิมพ์ครั้งแรก *วารสาร อมธ.* ฉบับวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๑๖,รวมปาฐกถา บทความ และข้อสังเกตของ นายปรีดี พนมยงค์ (กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์)
พิมพ์ครั้งที่สอง จัดพิมพ์โดย นายปราโมทย์ พึ่งสุนทร (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์นีติเวชช์, ๒๕๑๗)
พิมพ์ครั้งที่สาม จัดพิมพ์โดย นายสุพจน์ ด่านตระกูล (สำนักพิมพ์สันติธรรม, ๒๕๑๗)
พิมพ์ครั้งที่สี่ *ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย* (สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดพิมพ์, ๒๕๒๖)

ประชาธิปไตยเบื้องต้น
สำหรับสามัญชน

การที่ปวงชนจะมีความเป็นใหญ่ในการแสดงมติได้ ก็จำเป็นที่ชนทุกคนรวมกันเป็นปวงชนนั้น ต้องมี "สิทธิและหน้าที่ของมนุษยชน" อันเป็นสิทธิและหน้าที่ตามธรรมชาติของทุกคนที่เกิดมาเป็นมนุษย์ คือ สิทธิเสรีภาพและความเสมอภาค ซึ่งมนุษย์จะต้องใช้พร้อมกันกับหน้าที่ มิให้เกิดความเสียหายแก่เพื่อนมนุษย์อื่นและหมู่อื่นหรือปวงชนเป็นส่วนรวม

ประชาธิปไตยเบื้องต้นสำหรับสามัญชน

-๑-

ความหมายของคำว่า "ประชาธิปไตย"

คำว่า "ประชาธิปไตย" ประกอบด้วยคำว่า "ประชา" หมายถึงหมู่คนคือปวงชน กับคำว่า "อธิปไตย" หมายถึงความเป็นใหญ่

คำว่า "ประชาธิปไตย" จึงหมายถึง "ความเป็นใหญ่ของปวงชน"

ราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายของคำว่า "ประชาธิปไตย" ไว้ในหนังสือพจนานุกรมของทางราชการว่า "แบบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่"

ทั้งนี้พึงเข้าใจว่าการที่ปวงชนจะมีความเป็นใหญ่ในการแสดงมติได้ ก็จำเป็นที่ชนทุกคนรวมกันเป็นปวงชนนั้น ต้องมี"สิทธิและหน้าที่ของมนุษยชน"อันเป็นสิทธิและหน้าที่ตามธรรมชาติของทุกคนที่เกิดมาเป็นมนุษย์ คือ สิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคซึ่งมนุษย์จะต้องใช้พร้อมกันกับหน้าที่ มิให้เกิดความเสียหายแก่เพื่อนมนุษย์อื่นและหมู่คนอื่นหรือปวงชนเป็นส่วนรวม ถ้าชนส่วนมากซึ่งเป็น "สามัญชน" ถูกตัดสิทธิมนุษยชนโดยให้มีหน้าที่แต่อย่างเดียว สามัญชนก็มีลักษณะเป็นทาส จึงไม่ใช่ประชาธิปไตย ถ้าสามัญชนมีสิทธิมนุษยชนอย่างเดียว โดยไม่มีหน้าที่มนุษยชน แบบการปกครองก็เกินขอบเขตของประชาธิปไตย

-๒-

ความหมายของคำว่า "รัฐธรรมนูญ"

คำว่า "รัฐธรรมนูญ" ประกอบด้วยคำว่า "รัฐ" หมายถึงบ้านเมืองหรือแผ่นดินกับคำว่า "ธรรมนูญ" หมายถึงกฎหมายว่าด้วยระเบียบการ

รัฐธรรมนูญ จึงหมายถึงกฎหมายว่าด้วยระเบียบการปกครองแผ่นดินหรือรัฐ

บางครั้งเรียกกฎหมายชนิดนี้ว่า "ธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน" หรือ "ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร" บางประเทศเรียกว่า "ธรรมนูญ" ตามภาษาของเขาซึ่งแปลเป็นไทยว่า "กฎบัตร" และ "กฎหมายวางระเบียบปกครองรัฐ"

มีผู้เข้าใจผิดว่าประเทศใดมีรัฐธรรมนูญ ประเทศนั้นก็มีการปกครองแบบประชาธิปไตย อันที่จริงนั้นรัฐธรรมนูญเป็นเพียงระเบียบการที่เขียนเป็นกฎหมายว่าประเทศ (รัฐ) นั้น ๆ ปกครองกันแบบใดแทนที่จะปล่อยให้ผู้มีอำนาจปกครองกระทำตามความพอใจของตนโดยไม่มีข้อกำหนดไว้

รัฐธรรมนูญแต่ลำพังยังไม่เป็นแบบการปกครองประชาธิปไตยเสมอไป อาทิบางประเทศปกครองตามแบบเผด็จการก็มีรัฐธรรมนูญเผด็จการของตน เช่นประเทศอิตาลีสมัยมุสโสลินีที่เป็นจอมเผด็จการก็

มีรัฐธรรมนูญ ประเทศสเปนและโปรตุเกสปัจจุบันที่ปกครองแบบเผด็จการก็มีกฎหมายซึ่งมีลักษณะเป็นรัฐธรรมนูญที่กำหนดระเบียบการปกครองประเทศทั้งสองนั้นตามแบบเผด็จการ รัฐบาลถนอมประภาสปกครองตามแบบเผด็จการก็มีรัฐธรรมนูญที่เรียกว่า "ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร"

ฉะนั้นต้องพิจารณารายละเอียดในตัวบทของรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับ **ถ้ารัฐธรรมนูญฉบับใดให้ถือมติปวงชนเป็นใหญ่และให้สิทธิของมนุษยชนแก่ประชาชน รัฐธรรมนูญนั้นก็เป็นประชาธิปไตย ถ้ารัฐธรรมนูญฉบับใดถือตามความเห็นชอบของอภิสิทธิ์ชนและจำกัดสิทธิมนุษยชนที่ประชาชนพึงมีได้ รัฐธรรมนูญนั้นก็ไม่ใช่ประชาธิปไตย**

-๓-

ความเป็นมาของ "สิทธิและหน้าที่มนุษยชน" และอภิสิทธิ์ชนกับมวลชน

(๑) ในยุคดึกดำบรรพ์ตั้งแต่เริ่มมีมนุษย์ขึ้นในโลกนั้น มนุษย์รวมกันอยู่เป็นหมู่คนซึ่งมีหัวหน้าปกครองอย่างแม่พ่อปกครองลูก ไม่มีการกดขี่เบียดเบียนระหว่างกัน เช่นแม่พ่อปกครองลูกนั้น พ่อแม่มิได้เบียดเบียนลูก ชนในหมู่คนนั้นมีเสรีภาพเสมอภาคกันและมีสำนึกในหน้าที่ว่าหมู่คนของตนจะดำรงอยู่ได้นั้นแต่ละคนจะต้องใช้เสรีภาพมิให้เป็นที่เสียหายแก่คนอื่นและแก่หมู่คน สิทธิและหน้าที่มนุษยชนจึงเป็นไปตามธรรมชาติประจำอยู่กับมนุษย์ตั้งแต่มีมนุษย์ขึ้นในโลก ปวงชนของหมู่คนนั้นจึงมีแต่สามัญชนจำพวกเดียว แบบการปกครองเป็นไปอย่างประชาธิปไตยสมบูรณ์

หมู่คนชนิดนี้ยังมีซากตกค้างอยู่บ้างในสมัยพุทธกาล เช่นสักกะชนบท และในสมัยรัชกาลที่ ๕ สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยได้ไปตรวจราชการภาคอีสานก็ได้ทรงพบว่าชนบทหนึ่งซึ่งมีซากหมู่คนชนิดนี้แต่ปัจจุบันหมดไปแล้ว

(๒) กาลต่อมาได้มีการปกครองแบบทาสขึ้น คือชนส่วนน้อยจำนวนหนึ่งในหมู่คนใช้อำนาจถือเอาแผ่นดินเป็นที่ตั้งหมู่คนนั้นเป็นของตน และถือว่าชนส่วนมากเป็นทรัพย์สินชนิดหนึ่งของตน ซึ่งตนมีอำนาจเฆี่ยนตีเข่นฆ่าได้เหมือนสัตว์พาหนะ ชนจำนวนน้อยนั้นจึงเป็นเจ้านายยิ่งใหญ่ เป็น "อภิสิทธิ์ชน" ซึ่งมีอำนาจและสิทธิเด็ดขาดเหนือชนส่วนมากที่เป็น "สามัญชน" สามัญชนถูกตัดสิทธิมนุษยชนโดยมีแต่หน้าที่ จำต้องทำงานอย่างสัตว์พาหนะให้แก่ "อภิสิทธิ์ชน" สามัญชนจึงมีสภาพตามที่ภาษาไทยเดิมเรียกว่า "ข้า" ซึ่งภาษาบาลีเรียกว่า "ทาสา" ซึ่งแผลงเป็นภาษาไทยว่า "ทาส"

ตามธรรมชาติของมนุษย์นั้นต้องการเสรีภาพและความเสมอภาคอันเป็นสิทธิของมนุษยชน แม้ "อภิสิทธิ์ชน" มีอำนาจเฆี่ยนตีเข่นฆ่า แต่มนุษย์ก็ต้องการหลุดพ้นจากการถูกกดขี่บีบคั้น เราย่อมเห็นได้ว่าสัตว์เดรัจฉานที่คนจับมาใช้งานก็พยายามดิ้นรนที่จะเป็นอิสระ อภิสิทธิ์ชนจึงคิดวิธีเพิ่มเติมประกอบอำนาจของตนขึ้นมาอีกวิธีหนึ่ง คือทำให้ "ข้า" หรือ "ทาส" หลงเชื่อว่าเจ้าใหญ่นายโตที่มีอำนาจยิ่งใหญ่นั้นได้ก็เพราะเป็นคนมีบุญ ผู้ที่พระเจ้าบนสวรรค์ได้ส่งเทวดาให้มาจุติเกิดเป็นมนุษย์เพื่อปกครองปวงชน

(๓) ครั้นต่อ ๆ มาได้มีการปกครองแบบศักดินาขึ้น คืออภิสิทธิ์ชนได้ปรับปรุงแบบการปกครองทาสให้ทำงานเพื่อประโยชน์ของอภิสิทธิ์ชนได้ผลยิ่งขึ้นตามเครื่องมือหัตถกรรมที่พัฒนาขึ้นและตามการบุกเบิกและหักร้างถางพงในแผ่นดินกว้างใหญ่ให้เป็นที่นากว้างขวางขึ้น จึงจำต้องให้ "ข้า" หรือ "ทาส" ออกไปอยู่ห่างไกลจากเคหสถานของ "อภิสิทธิ์ชน" ผู้เป็นเจ้าของอภิสิทธิ์ชนจึงต้องมีบริวารช่วยควบคุม

ข้าทาสและตั้งให้บริวารเหล่านี้มีฐานันดรศักดิ์อันดับต่าง ๆ ซึ่งแต่ละคนมี "ศักดิ์" คิดตามเนื้อที่นา ฐานันดรศักดิ์นี้จึงเรียกว่า "ศักดินา"

ส่วนสามัญชนซึ่งเป็นคนจำนวนมากนั้นในสาระคงมีสภาพเป็น "ข้า" แต่มีคำใหม่เรียกว่า "ไพร่" โดยที่สามัญชนเข้าใจสาระของไพร่ว่าเป็น "ข้า" ชนิดหนึ่ง ฉะนั้นจึงเรียกสามัญชนในสมัยศักดินาว่า "ข้าไพร่" ซึ่งมีความเป็นอิสระดีกว่าทาสบ้าง แต่ทาสก็ยังไม่หมดสิ้นไปในสมัยศักดินา

ความหลงเชื่อว่าอภิสิทธิ์ชนเป็นเทวดาที่มาจุติในโลกมนุษย์ก็ยังคงฝังอยู่ในจิตใจของสามัญชน

๔) ต่อมาในประเทศยุโรปได้มีผู้คิดทำเครื่องจักรกลใช้กำลังไอน้ำได้สำเร็จ จึงได้มีนายทุนเจ้าของโรงงานสมัยใหม่ที่ใช้เครื่องจักรกลสมัยใหม่ผลิตสิ่งของและพาหนะการขนส่งฯลฯ แทนแรงคนและแรงสัตว์พาหนะ นายทุนเจ้าของโรงงานจำเป็นต้องใช้ลูกจ้างที่มีความรู้สามารถใช้เครื่องจักรกลสมัยใหม่ ในการนั้นจำเป็นต้องให้คนงานมีเสรีภาพจึงจะมีกำลังใจใช้เครื่องมือสมัยใหม่ให้ได้ผลอย่างยุโรปตะวันตกโดยมีรัฐธรรมนูญเขียนเป็นกฎหมายให้สามัญชนหมดสภาพเป็น "ข้าไพร่" และให้มีสิทธิมนุษยชนเสมอภาคกับนายทุน แต่ในทางปฏิบัตินั้นนายทุนได้เปรียบเพราะอาศัยทุนใช้จ่ายเพื่อใช้สิทธิมนุษยชนของตนได้มากกว่าสามัญชน

นายทุนยุโรปส่วนที่สะสมทุนไว้ได้มหาศาลจึงเป็นนายทุนยิ่งใหญ่ที่สุดซึ่งเรียกว่า "จักรวรรดินิยม" นั้นได้แผ่อำนาจไปยังอเมริกาญี่ปุ่นแล้วก่อให้เกิดนายทุนจักรวรรดินิยมอเมริกันและญี่ปุ่นขึ้น พวกนายทุนมหาศาลเหล่านี้ได้แผ่อำนาจเข้ามาในประเทศด้อยพัฒนาซึ่งรวมถึงประเทศไทยด้วย รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงประกาศยกเลิกการปกครองทาส แต่การปกครองแบบศักดินายังมีอยู่ ชนชาวไทยปัจจุบันจึงมีฐานะและวิธีครองชีพต่าง ๆ กันมากมายหลายชนชั้นวรรณะตามวิธีศักดินาและวิธีนายทุนสมัยใหม่ เราเห็นได้แก่นัยน์ตาของเขาเองว่า ภายในปวงชนปัจจุบันนี้มีคนไร้สมบัติต้องเป็นลูกจ้างของนายทุน, ชาวนา, ชาวประมง, ชาวสวน, ชาวไร่, ช่างฝีมือ, ผู้ทำมาหากินโดยแรงงานของตนเอง บุคคลส่วนมากดังกล่าวแล้วอัดคัดขัดสน ส่วนน้อยมีรายได้พอทำพอกิน, มีชนผู้มีทุนน้อยรายได้พอทำพอกิน มีคนชั้นกลางรายได้ปานกลางพอมีเหลือเก็บสะสมได้ มีนายทุนรายได้ค่อนข้างมาก มีนายทุนใหญ่มหาศาลรายได้มากมายล้นเหลือเนื่องจากอาศัยทุนมหาศาลสมัยใหม่และรับช่วงทุนมหาศาลศักดินา

เราอาจจัดชนจำพวกปลีกย่อยต่าง ๆ ภายในปวงชนไทยตามจำนวนส่วนข้างน้อยและส่วนข้างมากเป็น ๒ ประเภทใหญ่

ก. "อภิสิทธิ์ชน" คือชนจำนวนส่วนข้างน้อยที่สุดของปวงชนได้แก่นายทุนยิ่งใหญ่มหาศาล เนื่องจากสะสมทุนสมัยใหม่และรับช่วงสมบัติศักดินา มีฐานะดีที่สุดยิ่งกว่าคนจำนวนมากในชาติ อภิสิทธิ์ชนหมายความรวมถึงสมุนที่ต้องการรักษาอำนาจและสิทธิของอภิสิทธิ์ชนไว้

ข. "สามัญชน" คือชนจำนวนส่วนมากที่สุดของปวงชน ประกอบด้วยชนทุกฐานะและอาชีพที่ไม่ใช่ประเภทอภิสิทธิ์ชน

-๔-

หลักสำคัญในการพิจารณาว่ารัฐธรรมนูญฉบับใดเป็นประชาธิปไตยหรือไม่

(๑) รัฐธรรมนูญทุกฉบับที่กำหนดแบบการปกครองขึ้นใหม่ ต่างจากการปกครองแบบเก่าย่อมมีทั้งตัวบทถาวรและตัวบทเฉพาะกาลในระยะหัวต่อระหว่างสองระบบนั้น ซึ่งเมื่อพ้นระยะเวลาชั่วคราวนั้น

แล้วก็เหลือแต่บทถาวรของระบบการปกครองใหม่ แม้รัฐธรรมนูญดังกล่าวนี้จะไม่มีหมวดมาตราที่ระบุเจาะจงว่าเป็นบทเฉพาะกาล แต่ในตัวรัฐธรรมนูญนั้นเองก็ต้องมีบทบาทอย่างหนึ่งเขียนไว้ซึ่งมีลักษณะเป็นบทเฉพาะกาลหรือบทชั่วคราวนั้นเอง รัฐธรรมนูญแบบเผด็จการซึ่งผู้มีอำนาจทำอะไรได้ตามชอบใจตนนั้นจึงเขียนรัฐธรรมนูญตามชอบใจได้โดยไม่ต้องคำนึงถึงความสมควรว่าจะมีบทเฉพาะกาลในระยะหัวต่อระหว่างระบบเก่ากับระบบใหม่ไว้ ฉะนั้นสามัญชนจึงต้องพิจารณารายละเอียดที่เป็นบทถาวรของรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับว่าเป็นประชาธิปไตยหรือไม่

(๒) รัฐธรรมนูญต่าง ๆ ย่อมมีรายละเอียดมากน้อยต่าง ๆ กัน

วิธีร่างรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยถาวรฉบับ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งพระยามโนปกรณ์ประธานอนุกรรมการได้แถลงต่อสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้ทรงเห็นชอบด้วยและทรงพอพระทัยมากนั้น ได้ถือหลักบัญญัติรายละเอียดไว้เท่าที่จำเป็นสำหรับแบบการปกครองประชาธิปไตยเป็นจำนวนเพียง ๖๘ มาตราเพื่อมิให้เป็นที่น่าเบื่อหน่ายแก่สามัญชนที่จะต้องอ่านในเรื่องที่รู้อยู่แล้ว ประธานอนุกรรมการฯได้ให้ความเห็นไว้ตอนหนึ่งในการอภิปรายเมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ถึงความไม่จำเป็นของรายละเอียดบางประการที่ไม่ต้องเขียนไว้ในรัฐธรรมนูญ เพราะไม่ทำให้ดีขึ้นหรือเลวลง ไม่จำเป็นต้องเขียนไว้ให้หรู ๆ เพราะไม่เขียนก็รู้อยู่แล้ว

จึงขอให้สามัญชนหาโอกาสอ่านรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๕ เพื่อทราบตัวอย่างของความไม่จำเป็นต้องเขียนฟุ่มเฟือยไว้ในรัฐธรรมนูญ

"นายหงวน ทองประเสริฐ กล่าวว่า ในหมวดสภาผู้แทนราษฎรว่า ผู้แทนราษฎรต้องปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ อยากทราบความประสงค์ของท่านประธานอนุกรรมการว่าพระมหากษัตริย์ต้องทรงปฏิญาณไหม

ประธานอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญตอบว่าผู้ที่เป็นสมาชิกสภานี้ก่อนที่จะเข้ามารับหน้าที่ต้องปฏิญาณและตามประเพณีราชาภิเศกก็มีการปฏิญาณอยู่แล้ว

นายหงวน ทองประเสริฐ กล่าวว่าควรบัญญัติไว้

พระยาราชวังสัน กล่าวว่าในประเทศเดนมาร์กถึงเป็นรัชทายาทก็ต้องปฏิญาณเหมือนกัน เพราะในโอกาสบางคราวต้องทำการเป็นผู้แทนพระเจ้าแผ่นดิน แต่ความคิดของเรานี้ก็เพื่อวางระเบียบว่าสิ่งใดที่เป็นแบบธรรมเนียมอยู่แล้ว เราไม่อยากพูดมากนัก ตามความคิดเดิมในการร่างรัฐธรรมนูญนี้ ประสงค์ไม่ให้ยาวเกินไป สิ่งใดที่มีและการพิจารณาแล้วเห็นว่าเหมือนกัน ฉะนั้นจึงไม่บัญญัติไว้ เพราะความคิดเช่นนั้นเราวางไว้ เห็นว่าไม่เป็นอะไร ทั้งเห็นความสะดวกว่าการบัญญัติเช่นนี้จะดีกว่า

นายหงวน ทองประเสริฐ ตอบว่าความจริงเห็นด้วย แต่ธรรมเนียมนั้นไม่ใช่บทบังคับอีกประการหนึ่งสิ่งนี้เป็นคราวแรกไม่เคยใช้มา

พระยามนธาตุราช กล่าวว่า ประเทศอื่น ๆ ที่จะผลัดเปลี่ยนพระเจ้าแผ่นดิน เขามีในธรรมนูญ

พระยาราชวังสัน ตอบว่า ในธรรมนูญบางฉบับได้บัญญัติคำไว้ว่าจะปฏิญาณอย่างนั้นของเราทราบว่า พระเจ้าแผ่นดินต้องทรงปฏิญาณต่อหน้าเทวดาทั้งหลายและพระพุทธรูปเป็นต้น เราอยากจะเงียบเสีย

นายหงวน ทองประเสริฐ กล่าวว่า ขอเรียนถามว่าควรจะแก้ไขอย่างไรหรือไม่

ประธานอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ตอบว่าไม่เห็นจำเป็นเพราะไม่ทำให้ดีขึ้นหรือเลวลง มีอยู่แล้วจะไปล้างเสียทำไม ถ้าแม้ว่าความข้อนี้ตัดความหรือเพิ่มสิทธิก็ควรอยู่ การที่บัญญัติไว้เช่นนี้เพื่อเขียนไว้ให้หรู ๆ ถึงไม่เขียนก็รู้อยู่แล้ว

นายหงวน ทองประเสริฐ กล่าวว่า เพื่อความเข้าใจของราษฎรทั้งหลาย ให้ลงมติว่าจะสมควรหรือไม่

หลวงประดิษฐ์มนูธรรม กล่าวว่า ข้าพเจ้าขอแถลงให้ที่ประชุมทราบเท่าที่นายหงวน ทองประเสริฐ ได้ร้องให้เติมร่างว่าพระมหากษัตริย์ต้องทรงปฏิญาณนั้น การที่ไม่เขียนไว้ก็ดีก็ให้ถือว่าเวลาขึ้นเสวยราชย์ต้องทรงกระทำตามพระราชประเพณี การที่ไม่เขียนไว้นี้ไม่ใช่เป็นการยกเว้นที่พระองค์จะไม่ต้องทรงปฏิญาณ ขอให้จดบันทึกข้อความสำคัญนี้ไว้ในรายงาน

ประธานอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ กล่าวว่า เนื่องจากหลวงประดิษฐ์มนูธรรมได้กล่าวแล้ว ข้าพเจ้าขอแถลงว่าได้เคยเฝ้าและทรงรับสั่งว่าพระองค์ได้ทรงปฏิญาณเวลาเสวยราชสมบัติและเวลาขึ้นรับเป็นรัชทายาทก็ต้องปฏิญาณชั้นหนึ่งก่อน ความข้อนี้เมื่อพระองค์เองทรงรับสั่งเช่นนี้ เพราะฉะนั้นรับรองได้อย่างที่หลวงประดิษฐ์มนูธรรมว่าเป็นพระราชประเพณีทีเดียว

นายจรูญ สืบแสง กล่าวว่า เป็นที่เข้าใจว่า พระเจ้าอยู่หัวต้องทรงปฏิญาณตามนี้ แต่นี่เป็นรัฐธรรมนูญสำคัญอย่างยิ่ง เท่าที่ได้จดบันทึกรายงานยังน้อยไป ถ้าอย่างไรให้มีไว้ในธรรมนูญจะดียิ่ง

หลวงประดิษฐ์มนูธรรม ตอบว่า สภาผู้แทนราษฎรต้องเห็นชอบในการอัญเชิญพระมหากษัตริย์ขึ้นเสวยราชย์หรือในการสมมติรัชทายาท ถ้าองค์ใดไม่ปฏิญาณเราคงไม่ลงมติให้

นายจรูญ สืบแสง กล่าวว่า องค์ต่อ ๆ ไปอาจไม่ปฏิญาณ

พระยาราชวังสัน ตอบว่า ตามหลักการในที่ประชุมต่าง ๆ ถ้ามีคำจดในรายงานแล้ว เขาถือเป็นหลักการเหมือนกัน

ประธานอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ แถลงให้สมาชิกลงมติตามมาตรา ๙ ว่า การสืบราชสมบัติท่านว่าให้เป็นไปตามที่บัญญัติไว้ในกฎมณเฑียรบาลหรือให้เติมคำว่า 'จะต้องปฏิญาณ'

ประธานสภาฯ กล่าวว่า บัดนี้มีความเห็น ๒ ทาง คือทางหนึ่งเห็นว่าควรคงตามร่างเดิม อีกทางหนึ่งว่า ควรเติมความให้ชัดยิ่งขึ้น

ที่ประชุมลงมติตามร่างเดิม ๔๘ คะแนน ที่เห็นว่าให้เติมความให้ชัดขึ้นมี ๗ คะแนน เป็นอันตกลงว่าไม่ต้องเติมความอีก"

วิธีร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ ได้ถือหลักร่างไม่ฟุ่มเฟือยตามวิธีดังที่พระยามโนปกรณ์กล่าวไว้ แต่เพราะเหตุร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ กำหนดให้มีรัฐสภาประกอบด้วยพฤฒสภาและสภาผู้แทนจึงต้องมีบทบัญญัติรวม ๙๖ มาตรา มากกว่าฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ เพียง ๒๘ มาตรา

รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ มี ๑๘๘ มาตรา ร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ แบบหนึ่ง ๒๒๔ มาตรา แบบสอง ๒๒๕ มาตรา

สาระสำคัญอยู่ที่รัฐธรรมนูญฉบับนั้นได้บัญญัติข้อความไว้พอเพียงแก่การให้สิทธิ

มนุษยชนแก่ปวงชนหรือไม่ และพอเพียงแก่การถือมติปวงชนเป็นใหญ่หรือไม่ ถ้ารัฐธรรมนูญฉบับใดเขียนไว้ฟุ่มเฟือยยืดยาวทำให้สามัญชนเห็นว่าได้สิทธิมากแต่ในสาระบั่นทอนสิทธิมนุษยชนและมิใช่การถือมติปวงชนเป็นใหญ่อย่างแท้จริง ความฟุ่มเฟือยยืดยาวก็ไม่อาจช่วยให้รัฐธรรมนูญเป็นประชาธิปไตยขึ้นมาได้

พิมพ์ครั้งแรก *น.ส.พ. มหาราษฎร* (รายสัปดาห์), ๒๕๑๗
พิมพ์ครั้งที่สอง จัดพิมพ์โดย นายสุพจน์ ด่านตระกูล (สำนักพิมพ์สันติธรรม, ๒๕๑๘)

จะมีทางได้ประชาธิปไตย
โดยวิธีสันติหรือไม่

เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่สยามแล้ว ได้มีพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ได้ถือเคร่งครัดในทศพิธราชธรรม และปกครองสยามตามคติประชาธิปไตย โดยขจัดอิทธิพลไสยศาสตร์แห่งคติพราหมณ์ อาทิ พ่อขุนรามคำแหงแห่งกรุงสุโขทัย... ต่อมาในสมัยที่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีนั้น ก็มีพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ได้เจริญรอยตามพ่อขุนรามคำแหง แต่อิทธิพลไสยศาสตร์ได้แทรกเข้ามา จึงทำให้บางพระองค์สนับสนุนวิธีนั้นของลัทธิพราหมณ์ อันเป็นลัทธิที่ขัดแย้งต่อคติประชาธิปไตยทางพุทธศาสนา

จะมีทางได้ประชาธิปไตยวิธีสันติหรือไม่

สวัสดีท่านทั้งหลาย

ผมขอขอบคุณท่านนายกกรรมการ ท่านกรรมการและท่านสมาชิกสมาคมนักเรียนไทยในสหพันธรัฐเยอรมนีที่ต้อนรับผมกับภรรยาในการเชิญมาร่วมงานประจำปีของสมาคม ขอขอบใจสมาคมนักเรียนไทยในฝรั่งเศสที่ได้มาร่วมต้อนรับด้วยและขอขอบใจทุกท่านจากหลายประเทศที่สละเวลาฟังปาฐกถาและสนทนากับผมในวันนี้

ท่านนายกกรรมการได้แจ้งมายังผมว่า กรรมการและสมาชิกมีความสนใจใคร่ที่จะให้ผมแสดงปาฐกถาในหัวข้อ *"จะมีทางได้ประชาธิปไตยโดยวิธีสันติหรือไม่"* เรื่องนี้สืบเนื่องจากเมื่อครั้งประชุมประจำปีของสมาคมปีกลายนี้ คณะกรรมการขอให้ผมแสดงปาฐกถาในหัวข้อว่า *"การนำประชาธิปไตยแบบตะวันตกมาใช้แก่ประเทศกำลังพัฒนา"* เมื่อจบปาฐกถาแล้วมีหลายท่านได้สนใจถามผมถึงวิธีการที่จะได้ประชาธิปไตย ผมได้สนองตอบเป็นใจความว่าราษฎรใช้วิธีสันติบ้างและไม่สันติบ้าง ทั้งนี้ผมอาศัยปรากฏการณ์ที่ประจักษ์ในประวัติศาสตร์ ซึ่งผมมิได้คิดขึ้นเอง แต่ทว่าเมื่อปีกลายนี้ผมไม่มีเวลาพอที่จะกล่าวถึงตัวอย่างในประวัติศาสตร์ได้ยืดยาว ฉะนั้นจึงขอยกยอดมากล่าวภายใต้หัวข้อปาฐกถานี้

ผมเห็นว่าการจะได้ประชาธิปไตยโดยวิธีสันติหรือไม่นั้น ในเบื้องแรกสมควรพิจารณาตัวอย่างอันเป็นข้อเท็จจริงที่ประจักษ์ในประวัติศาสตร์ นับตั้งแต่การได้มาซึ่งระบอบประชาธิปไตยของมนุษยชาติเมื่อครั้งปฐมกาล ซึ่งต่อมาได้ถูกชะงักลงโดยระบบทาสและระบบศักดินา แล้วต่อมาจึงมีระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกขึ้น ผมจะหยุดปาฐกถาลงเพียงการได้ประชาธิปไตยชนิดนี้ เพราะประชาธิปไตยยังมีอีกมากมายหลายชนิด อาทิประชาธิปไตยแบบใหม่หรือแบบในค่ายสังคมนิยม, ประชาธิปไตยเพียงด้านการเมือง, ประชาธิปไตยสมบูรณ์ทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจและทัศนะประชาธิปไตยสมบูรณ์เป็นหลักนำ ถ้าหากจะกล่าวให้ครบถ้วนวิธีได้ประชาธิปไตยเหล่านี้จะต้องใช้เวลานานมาก

บัดนี้ ผมขอเริ่มวิธีได้ประชาธิปไตยของมนุษยชาติในสมัยปฐมกาล คือเมื่อมีมนุษยชาติขึ้นในโลกนี้เป็นเวลาหลายแสนปีมาแล้วนั้น มนุษยชาติมีความสัมพันธ์กันอยู่ตามระบอบประชาธิปไตยปฐมกาล คือสมาชิกในสังคมต่างร่วมมือกันฉันพี่น้องในการแสวงหาอาหารและผลิตสิ่งจำเป็นในการดำรงชีพ ไม่มีผู้ใดหวงกันที่ดินและเครื่องมือการผลิตไว้เป็นของตนโดยเฉพาะ คือไม่มีนายทุน ไม่มีกรรมกรหรือผู้ไร้สมบัติ ไม่มีความต่างกันระหว่างคนมั่งมีกับคนจน ยุคดั้งเดิมเริ่มแรกนั้นมนุษยสังคมปกครองโดยแม่ซึ่งเป็นหญิงสังคมชนิดนี้คือ *"มาตุสังคม" (Matriachal Society)* ต่อมามีความจำเป็นต้องอาศัยผู้มีกำลังกายแข็งแรง จึงได้เปลี่ยนหัวหน้าสังคมจากหญิงมาเป็นชาย สังคมชนิดนี้คือ *"ปิตุสังคม" (Patriachal Society)* (หญิงทั้งหลายควรจะภูมิใจว่า ในยุคแรกแห่งมนุษยชาตินั้นหญิงเป็นผู้นำสังคมก่อนชาย ในภาษาไทยก็ยังมีร่องรอยนี้อยู่เช่นหัวหน้ากองทัพนั้นเราเรียกว่า *"แม่ทัพ"* ไม่ใช่ *"พ่อทัพ"* คำว่า *"หัวหน้ากอง"* นั้นในสมัยก่อนเคยเรียกกันว่า *"แม่กอง"* แล้วต่อมาก็เรียกว่า *"นายกอง"* บ้าง *"หัวหน้ากอง"* บ้าง)

หัวหน้าสังคมในยุคปฐมกาลนั้นจะเป็นหญิงหรือชายก็ตาม หัวหน้าสังคมก็ปกครองสมาชิกในสังคม

อย่างแม่พ่อปกครองลูก ระบบสังคมในยุคนั้นจึงมีลักษณะเป็นประชาธิปไตยปฐมกาล ซึ่งเหมาะสมแก่สภาพเครื่องมือในการแสวงหาและผลิตวัตถุมาเป็นของกินของใช้ในการดำรงชีพ คือเครื่องมือหินและโลหะอย่างหยาบ

มนุษยชาติได้ประชาธิปไตยปฐมกาลโดยวิธีสันติคือวิธี *"Evolution"* ซึ่งผมเรียกเป็นภาษาไทยว่า *"วิวัฒน์"* ซึ่งต้องใช้เวลาหลายล้านปี ถ้าคะเนเพียงเวลาที่ *"Anthropoid ape"* หรือที่ผมเรียกเป็นภาษาไทยว่า *"กระบี่"* อันเป็นสัตว์ที่มีอวัยวะพัฒนาสูงกว่าลิงทั้งหลายนั้นก็ต้องใช้เวลาหลายแสนปีที่อวัยวะของกระบี่เปลี่ยนแปลงทีละนิด ๆ จึงมีอวัยวะครบถ้วนเป็นมนุษยชาติ การวิวัฒน์อวัยวะของกระบี่นั้นเนื่องจากความอุตสาหะของกระบี่ที่พยายามหาอาหารเพื่อดำรงชีพให้มากและดีขึ้นกว่าลิงและสัตว์ทั้งหลายอื่น ในการนั้นกระบี่ก็ต้องออกแรงงานทางกาย และพยายามใช้มือของตนให้มีสมรรถภาพยิ่งขึ้น อวัยวะรวมทั้งมือของกระบี่ก็ค่อย ๆ วิวัฒน์ทีละนิด ๆ ในระหว่างเวลาหลายแสนปีจึงสามารถเอาหินมาทำเป็นเครื่องมือในการผลิตวัตถุสิ่งจำเป็นแก่การดำรงชีพได้ กระบี่จึงหมดสภาพเป็นสัตว์เดรัจฉาน คือวิวัฒน์เป็นมนุษยชาติ ความแตกต่างกันในขั้นพื้นฐานคือสัตวชาติแม้จะพัฒนาสูงสุดเป็นกระบี่ แต่ก็ยังไม่สามารถทำเครื่องมือผลิตได้ ส่วนมนุษยชาติสามารถทำและใช้เครื่องมือการผลิตได้ หรือจะกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่ามนุษยชาติคือสัตว์ที่สามารถทำเครื่องมือการผลิตได้ จากรากฐานนั้นความคิดของมนุษยชาติก็เกิดขึ้นและพัฒนาไปตามลำดับว่ามนุษยชาติจะควรสัมพันธ์กันอยู่ในสังคมโดยวิธีใดจึงจะสอดคล้องกับพลังการผลิตคือเครื่องมือกับคนที่สามารถทำและใช้เครื่องมือนั้น เพื่อสังคมจะได้ผลผลิตมากและดีที่สุดตามสภาพของพลังการผลิตนั้น ความคิดดังกล่าวนี้จึงเป็นทรรศนะสังคม ที่เป็นหลักนำในการดำเนินชีวิตทางสังคม ซึ่งก็วิวัฒน์ไปตามการวิวัฒน์ของพลังการผลิตในยุคต่อ ๆ มา

ต่อมามนุษย์ได้พัฒนาเครื่องมือหินและโลหะให้ประณีตขึ้น สามารถใช้เครื่องมือนั้นทำการเพาะปลูกสามารถจับสัตว์เช่นวัวควายม้ามาใช้เป็นพาหนะและเป็นแรงในการเพาะปลูกและลากจูง มนุษย์จึงทำการผลิตปัจจัยในการดำรงชีพได้มากขึ้น หัวหน้าสังคมซึ่งเป็นผู้มีอำนาจก็ใช้อำนาจหวงกันที่ดินในบริเวณที่สังคมของ ๆ ตนโดยเฉพาะ ส่วนสมาชิกในสังคมก็ถูกถือว่าเป็นทรัพย์สินของหัวหน้าสังคมซึ่งมีอำนาจใช้คนในสังคมให้ทำงานอย่างสัตว์พาหนะ ในสมัยโน้นสังคมน้อย ๆ ที่กระจายกันอยู่นั้นมีการต่อสู้ทางอาวุธเพื่อล่ามนุษย์ต่างสังคมเอามาใช้งานอย่างสัตว์พาหนะ ดังนั้นสังคมประชาธิปไตยแบบปฐมกาลจึงเปลี่ยนเป็นสังคมทาส เราจะเห็นได้ว่ามนุษยชาติในยุคนั้นได้ระบบทาส โดยวิธีที่ผู้มีเครื่องมือการผลิตใช้กำลังอาวุธบังคับจึงไม่ใช่วิธีสันติ แต่หัวหน้าสังคมซึ่งมีอำนาจใช้กำลังอาวุธนั้นเสียเอง การกระทำของเขาแม้ผิดกฎอันเป็นจริยธรรมของมนุษยชาติแต่ไม่ผิดกฎหมาย

มนุษย์ได้ปรับปรุงเครื่องมือการผลิตให้มีสมรรถภาพยิ่ง ๆ ขึ้น ครั้นแล้วก็มีหัตถกรรมสามารถผลิตสิ่งของได้หลายอย่างหลายชนิด อีกทั้งได้ขยายการเพาะปลูกในที่ดินกว้างขวางยิ่งขึ้น การที่จะใช้ทาสอยู่แต่ในครัวเรือนก็ไม่อาจที่จะทำการผลิตในที่ดินกว้างใหญ่ของหัวหน้าสังคมได้ผล ฉะนั้น หัวหน้าสังคมซึ่งถือว่าเป็นเจ้าของที่ดินในสังคมจึงต้องผ่อนผันโดยวิธีสันติเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ของตนเอง ให้ทาสมีเสรีภาพยิ่งขึ้นโดยให้ทาสบางส่วนอยู่ประจำเป็นเอกเทศในที่นาซึ่งอยู่ห่างจากบ้านของนายทาส ทาสส่วนนี้มีลักษณะเปลี่ยนจากเดิมคือ เป็นข้าไพร่ที่ทำการเพาะปลูกในที่ดินโดยตนเองต้องส่งผลผลิตส่วนใหญ่เป็นบรรณาการให้แก่หัวหน้าสังคมหรือคำโบราณของไทยว่า *"ส่งส่วย"* ซึ่งต่อ ๆ มาได้เปลี่ยนเป็นการส่งเงินแทนผลิตผลให้แก่หัวหน้าสังคม ซึ่งถือว่าเป็นเจ้าของที่ดินทั่วทั้งหลายในเขตแคว้นนั้น ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคมจึงเปลี่ยนมาเป็นระบบที่เรียกเป็นภาษาเยอรมัน *"Feudal system"* ภาษาฝรั่งเศส

ว่า *"Systeme féodal"* อังกฤษ *"Feudal System"* ซึ่งมีผู้แปลเป็นภาษาไทยว่า *"ระบบศักดินา"* คือ ฝ่ายหนึ่งเป็นเจ้าศักดินาซึ่งมีอันดับลดหลั่นกันตามขนาดและความสำคัญของเขตแคว้น เช่นในดินแดนเยอรมนี Freiherr,Graf, Prinz, Furst, Herzog ซึ่งบางเขตแคว้นเป็นรัฐเอกราช ส่วนบางเขตแคว้นก็ขึ้นต่อ König และ Kaiser ที่เป็นยอดสูงสุดของเจ้าศักดินา ในดินแดนฝรั่งเศส มี Baron,Vicomte, Marquis, Duc,Prince,Roi, Empereur ในดินแดนอังกฤษมี Baron, Viscount, Earl, Marquis Duke, Prince, King (ครั้งหนึ่ง Queen และ King อังกฤษ เป็น Empress และ Emperor ของ India ด้วย) ในดินแดนอินเดียได้แก่ราชา, มหาราชา, ฯลฯ

ส่วนราษฎรในสังคมศักดินานั้นมีฐานะเป็น *"Serf"* หรือ *"ข้าศักดินา"* ตรงกับภาษาไทยว่า *"ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน"*

เครื่องมือหัตถกรรมก็ได้พัฒนาต่อๆมา ครั้นแล้วในปลายศตวรรษที่ ๑๘ ได้มีผู้คิดทำเครื่องมือจักรกลที่ใช้กำลังไอน้ำแทนแรงงานสัตว์พาหนะและแทนเครื่องมือหัตถกรรม ซึ่งนับว่าเป็นการเริ่มต้นแห่ง *"Industrial revolution"* หรือ *"การอภิวัฒน์อุตสาหกรรม"* ความจำเป็นจึงเกิดขึ้นว่าคนที่จะใช้เครื่องจักรกลสมัยใหม่นั้นได้จำต้องเป็นคนที่มีความรู้ในทางวิศวกรรมพอสมควร ถ้าหากใช้ข้าไพร่ศักดินาที่รู้แต่การใช้เครื่องมือหัตถกรรมอย่างเก่าแล้ว เครื่องจักรกลสมัยใหม่นั้นก็พังทลาย หรือดำเนินไปอย่างไม่ได้ผล และเมื่อต้องใช้คนงานที่มีความรู้ทางวิศวกรรมแล้วก็จะใช้กันอย่างกดขี่เหมือนใช้ข้าไพร่ศักดินาไม่ได้ คือจำต้องให้คนงานสมัยใหม่มีเสรีภาพหลุดพ้นจากการเป็นข้าไพร่ศักดินา จึงจะมีกำลังใจในการใช้เครื่องจักรกลสมัยใหม่นั้นให้มีประสิทธิภาพก่อให้เกิดทวีผลในการผลิต ดังนั้นนายทุนสมัยใหม่หรือเจ้าสมบัติผู้เป็นเจ้าของเครื่องมือจักรกลสมัยใหม่รวมทั้งผู้ก้าวหน้าสมัยนั้น จึงได้ร่วมกันเรียกร้องที่จะให้เจ้าศักดินาในยุโรปตะวันตกเปลี่ยนระบบศักดินาเดิม มาเป็นระบบที่ให้คนงานและพลเมืองมีเสรีภาพ มีความเสมอภาค มีความเป็นภราดรภาพยิ่งขึ้น เพราะถ้าขืนใช้วิธีใช้ข้าไพร่แก้วิธีการผลิตโดยเครื่องจักรกลสมัยใหม่แล้ว การผลิตเพื่อความต้องการชีวปัจจัยของพลเมืองก็จะไม่ได้ผลและจะนำไปสู่ความอัตคัดขาดแคลน ระบอบที่จะต้องปลี่ยนใหม่คือระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตก

ปัญหามีว่าคนตะวันตกได้ประชาธิปไตยโดยวิธีสันติหรือไม่ ในระยะแรก ๆ คนตะวันตกเรียกร้องทางสันติ ส่วนเจ้าศักดินาได้มีปฏิกิริยาต่อคำเรียกร้องนั้นต่าง ๆกัน

ในประเทศแห่งคนเชื้อสายแองโกล-แซกซอน คือในดินแดนอังกฤษและในอเมริกาเหนือนั้น พวกศักดินาในดินแดนอังกฤษที่เคยถูกราษฎรภายในประเทศของตนเองต่อสู้เพื่อเสรีภาพมาแล้วหลายครั้ง จึงได้สติว่าถ้าขืนดื้อรั้นไม่ผ่อนผันให้ราษฎรภายในประเทศของตนได้ระบอบประชาธิปไตยโดยสันติแล้ว ความขัดแย้งก็จะเกิดมีขึ้นอย่างรุนแรงกับพลังใหม่สมัยนั้นที่กำลังก้าวหน้า ดั่งนั้นเพื่อประโยชน์แห่งสมบัติและฐานะของตนเองที่จะคงอยู่ต่อไป จึงได้ผ่อนผันให้ราษฎรในประเทศอังกฤษมีระบอบประชาธิปไตย และอาศัยระบอบนั้นพัฒนาสมบัติศักดินาให้เป็นทุนสมัยใหม่ร่วมกับนายทุนสมัยใหม่

ส่วนคนอังกฤษและคนผิวขาวจำนวนหนึ่งที่อยู่ในดินแดนอเมริกาเหนือส่วนใหญ่นั้น พวกศักดินาอังกฤษไม่ยอมให้ระบอบประชาธิปไตยคือยังดื้อรั้นปกครองอย่างอาณานิคม แม้คนผิวขาวในอาณานิคมนั้นจะพยายามเรียกร้องประชาธิปไตยโดยสันติ แต่พวกศักดินาอังกฤษก็ไม่ยอม คนผิวขาวอเมริกันภายใต้การนำของยอร์ช วอชิงตัน จึงจำต้องใช้วิธีต่อสู้ทางอาวุธเป็นสงครามภายในจนได้ชัยชนะแล้วเป็นสหรัฐเอกราชสถาปนาประชาธิปไตยแบบตะวันตกขึ้น สหรัฐอเมริกาก็ได้ดำเนินตามหลักการประชาธิปไตยตามแนวทางซื่อสัตย์ต่ออุดมคติของวอชิงตันมาเป็นเวลากว่า ๑๐๐ ปี ครั้นแล้วภายหลังสงครามโลกครั้ง

ที่ ๒ ก็ได้เปลี่ยนออกห่างจากอุดมคติเดิมยิ่งขึ้นแล้วก็มีผู้ยกย่องว่าเป็นหัวหน้าค่ายเสรีประชาธิปไตย *แต่เราก็เห็นได้ว่าหัวหน้าค่ายเสรีประชาธิปไตยทุกวันนี้ กลายเป็นผู้สนับสนุนหลายประเทศที่ยังคงมีระบบศักดินา และระบอบเผด็จการให้ดำรงคงอยู่ โดยทุ่มเทวัสดุเงินทองจำนวนหลายแสนล้านดอลลาร์และชีวิตคนอเมริกันหลายล้านคน*

ประเทศฝรั่งเศสในปลายศตวรรษที่ ๑๘ สมัยเมื่อมีเครื่องจักรกลไอน้ำใช้แพร่หลายเป็นเครื่องมือการผลิตสมัยใหม่แล้ว แม้นายทุนหรือเจ้าสมบัติผู้เป็นเจ้าของวิสาหกิจสมัยใหม่รวมทั้งผู้ก้าวหน้าสมัยนั้นเรียกร้องโดยสันติให้เจ้าศักดินาเปลี่ยนระบบศักดินามาเป็นระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตก แต่พวกเจ้าศักดินาก็ดื้อรั้นรักษาระบอบเดิมของตนไว้ ซึ่งเป็นการขัดแย้งกับความสัมพันธ์ใหม่ในวิธีผลิตด้วยเครื่องจักรสมัยใหม่ วิกฤตการณ์ในทางเศรษฐกิจจึงเกิดขึ้น ผู้คนอดอยากกันมากถึงกับพากันเดินไปยังพระราชวังแวร์ซาย ครั้นแล้วก็ได้ทำลายคุกบาสติลย์ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๗๘๙ อันเป็นสัญลักษณ์ เริ่มต้นแห่งการอภิวัฒน์ใหญ่ฝรั่งเศสในปีนั้นแล้วสถาปนาระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกขึ้น แม้ในระยะ ๔๐ ปีต่อมาในฝรั่งเศสได้มีการต่อสู้ระหว่างพวกนิยมระบอบเก่ากับระบอบใหม่หลายครั้ง แต่ระบอบประชาธิปไตยตะวันตกก็มีพื้นฐานอยู่ การพัฒนาในทางอุตสาหกรรมและการผลิตของฝรั่งเศสเมื่อก่อนการอภิวัฒน์ ในดินแดนเยอรมนี ค.ศ. ๑๘๔๘ นั้น ได้ก้าวหน้ามากกว่าในดินแดนเยอรมนี

ส่วนรัฐต่างๆในดินแดนเยอรมนีก่อน ค.ศ.๑๘๔๘ นั้น แม้จะได้มีเครื่องจักรกลไอน้ำเพื่อใช้ในการผลิต และดินแดนเยอรมนีอันอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติและนายทุนเยอรมันสมัยใหม่ครั้งนั้นรวมทั้งผู้ก้าวหน้า ได้เรียกร้องโดยสันติให้เจ้าศักดินาในเขตแคว้นใหญ่น้อยเปลี่ยนระบบศักดินามาเป็นระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตก แต่พวกเจ้าศักดินาเยอรมันก็ดื้อรั้นอยู่อีก ความอัตคัดขาดแคลนมีอยู่ทั่วไป คนเยอรมันจำนวนไม่น้อยต้องอพยพไปเป็นกรรมกรทำงานในประเทศตะวันตกที่มีระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกแล้ว อาทิในอังกฤษ,ฝรั่งเศส,เบลเยี่ยม แล้วก่อหวอดเป็นสันนิบาตกรรมกรเยอรมันขึ้น สมัยนั้นผู้ใดคัดค้านระบอบการปกครองก็ถูกพวกศักดินาตั้งชื่อให้ว่าเป็น *"คอมมิวนิสต์"* เช่น เฟรดเดอริค เองเกลส์ ลูกเศรษฐี เจ้าของอุตสาหกรรมทอผ้าขนาดใหญ่ ชาวเมืองบาร์เมน "Barmen" (ปัจจุบันนี้รวมอยู่ใน "Wuppertal") ได้เขียนจดหมายใน ค.ศ.๑๘๔๔-๑๘๔๕ ถึงมาร์กซ์ขณะที่ทั้งสองยังไม่เป็นคอมมิวนิสต์ว่า สารวัตรดำรวจ, นักดนตรี, นักวาดภาพการ์ตูน, ขุนนาง, ผู้ให้กู้เงิน, เจ้าของร้านค้าฯลฯ ก็เรียกตัวเองว่าคอมมิวนิสต์ตามที่เจ้าศักดินากับลูกสมุนตั้งชื่อนั้นให้แก่ผู้ที่คัดค้านหรือไม่พอใจระบบศักดินาเผด็จการ ผู้ตั้งชื่อนั้นให้ก็ดี ผู้ที่รับเอาชื่อนั้นมาเรียกตัวเองก็ดี ต่างฝ่ายต่างไม่รู้ว่าคอมมิวนิสต์คืออะไร เองเกลส์ก็เป็นถึงลูกเศรษฐี ส่วนมาร์กซก็เป็นลูกทนายความมีรายได้มากและเพิ่งจบปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยเบอร์ลิน (เดิมเรียนที่บอนน์) และแต่งวิทยานิพนธ์เรื่อง *"ปรัชญากรีกแห่งสำนักอีปิคูรัส" (Epicurus)* อันเป็นสำนักที่สอนว่าความสุขแห่งชีวิตอันเป็นจุดหมายปลายทางนั้นจะต้องดำเนินไปภายใต้ศีลธรรม, ความอดกลั้น, ศักดิ์ศรี, และการพัฒนาทางวัฒนธรรม มาร์กซเป็นสานุศิษย์ปีกซ้ายของศาตราจารย์ *"ฮีเกลล์"* ซึ่งสมัยนั้นถือกันว่าเป็นปรัชญาแบบฉบับของเยอรมัน มาร์กซมิใช่มีเมียเป็นสามัญชน หากได้แต่งงานกับสตรีแห่งตระกูลเจ้าศักดินาชื่อ*"เจนนี ฟอน เวสต์ฟาเลน"* มาร์กซกับเมียต้องการต่อสู้เพื่อระบอบสังคมที่ดีกว่าระบบศักดินา จึงถูกกล่าวหาจากพวกศักดินาว่าเป็นคอมมิวนิสต์แล้วเนรเทศไปอยู่นอกประเทศ ฝ่ายสันนิบาตกรรมกรเยอรมันในเบลเยี่ยม ในอังกฤษ และในฝรั่งเศสนั้นก็ถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์อยู่แล้ว ทั้ง ๆ ที่พวกเขาก็ไม่รู้ว่าคอมมิวนิสต์คืออะไร แต่เมื่อถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ก็เป็นกัน ดังนั้นพวกเขาจึงขอร้องให้มาร์กซกับเองเกลส์ช่วยค้นคว้าทฤษฎีสังคมที่เขา

จะถือเป็นหลักนำการปฏิบัติ ครั้นแล้วมาร์กซกับเองเกลส์ก็ได้ร่างแถลงการณ์พรรคคอมมิวนิสต์ ค.ศ. ๑๘๔๗ ขึ้น ซึ่งสันนิบาตกรรมกรเยอรมันถือเป็นหลักนำแล้วแพร่หลายเข้ามาในดินแดนเยอรมนี นี่ก็เป็นตัวอย่างแห่งการพูดพล่อย ๆ ของพวกศักดินาเยอรมันที่เที่ยวหาว่าคนที่ไม่พอใจระบบตนเป็นคอมมิวนิสต์ ตนก็รับผลเองคือได้คอมมิวนิสต์ขึ้นมาจริง ๆ ครั้นแล้วคอมมิวนิสต์เยอรมันสมัยนั้นก็จับอาวุธทำการต่อสู้ระบบศักดินาที่เมืองโคโลญ ใน ค.ศ. ๑๘๔๘ ขบวนคอมมิวนิสต์เยอรมันพ่ายแพ้ แต่พวกก้าวหน้าที่ต้องการให้เยอรมนีเปลี่ยนระบบศักดินามาเป็นระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตก ได้ทำการต่อสู้ทั้งทางสันติและไม่สันติอันเป็นผลให้เจ้าศักดินาในดินแดนเยอรมนียอมผ่อนผันให้มีรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยแบบตะวันตก

จากตัวอย่างแห่งการพูดพล่อย ๆ ของพวกศักดินาเยอรมัน ที่หาว่าคนที่ไม่พอใจระบบนั้นเป็นคอมมิวนิสต์ไปเสียทั้งหมด ก็เท่ากับเป็นการเพิ่มกำลังคนให้คอมมิวนิสต์โดยคอมมิวนิสต์อยู่เฉย ๆ ก็ได้มา ในรุสเซียสมัยพระเจ้าซาร์ก็เพิ่มกำลังให้คอมมิวนิสต์โดยวิธีพล่อย ๆ เช่นนั้น ในประเทศจีนสมัยก๊กมินตั๋งก็พูดพล่อย ๆ หาว่าคนไม่พอใจระบอบนั้นเป็นคอมมิวนิสต์ ทำให้ผู้ถูกกล่าวหากลายเป็นผู้เห็นใจคอมมิวนิสต์ไป

เมื่อเจ้าศักดินาในดินแดนเยอรมนียอมผ่อนผันให้มีระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกขึ้น แม้จะยังไม่สมบูรณ์แต่ก็ช่วยให้ประเทศและแคว้นต่าง ๆ ในดินแดนเยอรมันได้พัฒนาก้าวหน้าทางอุตสาหกรรมและการผลิตชีวปัจจัย และเป็นพลังให้เยอรมนีชนะฝรั่งเศสใน ค.ศ. ๑๘๗๐ เมื่อได้สถาปนาจักรภพเยอรมนีขึ้นใน ค.ศ. ๑๘๗๑ แล้วระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกในเยอรมนีกลับเสื่อมลง โดยไคเซอร์และผู้นิยมได้ผันแปรให้ท่านเป็นราชาธิบดีออกนอกเหนือรัฐธรรมนูญยิ่งขึ้น และนำความหายนะมาสู่เยอรมนีในการทำสงครามโลกครั้งที่ ๑ ซึ่งเยอรมนีเป็นฝ่ายแพ้ คนเยอรมนีอัตคัดขัดสนกันมาก ท่านที่เป็นนักศึกษาในเยอรมนีย่อมรู้อยู่แล้วว่าภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ ได้มีอภิวัฒน์รุนแรงในเยอรมนีเพียงใด ครั้นแล้วมวลราษฎรเยอรมันก็ได้ทำการต่อสู้ได้รัฐธรรมนูญประชาธิปไตยแบบตะวันตกที่เรียกว่า *"รัฐธรรมนูญฉบับไวมาร์"* ประเทศเยอรมนีกำลังดำเนินก้าวหน้าไปตามระบอบประชาธิปไตย ก็เกิดมีระบบนาซีซึ่งนำเยอรมนีสู่สงครามโลกครั้งที่ ๒ ทำให้เยอรมนีพ่ายแพ้เสียหายยับเยิน เสร็จสงครามโลกครั้งที่ ๒ แล้วมวลราษฎรในดินแดนเยอรมันตะวันตกได้รวมกันเป็นพลังเรียกร้องระบอบประชาธิปไตย ซึ่งสัมพันธมิตรผู้ยึดครองอำนาจต้องยินยอมให้มวลราษฎรเยอรมันตะวันตกสถาปนาดินแดนของตนเป็นสหพันธรัฐ มีระบอบประชาธิปไตยแบบยุโรปตะวันตก สหพันธรัฐนี้ก็พัฒนาก้าวหน้าในการอุตสาหกรรมและการผลิตการเศรษฐกิจและการเงินของเยอรมนีเข้มแข็งมั่นคงตามที่เราเห็นกันอยู่ ต่างกันมากกับสมัยภายใต้ระบอบเผด็จการนาซีที่คนเยอรมันอัตคัดมาก

ส่วนประเทศอื่น ๆ ในยุโรปตะวันตกนั้น พลังใหม่ที่ก้าวหน้าได้ต่อสู้กับพลังศักดินาเก่าโดยใช้วิธีสันติบ้างไม่สันติบ้าง เพื่อจะได้ระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตก พวกเจ้าศักดินาในประเทศเหล่านั้นก็ดื้อรั้นเหนี่ยวรั้งอยู่ตลอดมาในระยะเวลาหลายสิบปีตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ ๑๘ แต่ในที่สุดเมื่อเห็นว่าถ้าขืนดื้อรั้นอยู่ต่อไป ระบบศักดินาของตนก็จะถูกโค่นล้มอย่างถอนราก ฉะนั้นเพื่อรักษาส่วนที่ควรรักษาระบบเดิมไว้ได้บ้าง จึงได้ผ่อนผันให้มวลราษฎรในประเทศของตนได้ระบอบประชาธิปไตยตามคำเรียกร้องโดยวิธีสันติของมวลราษฎร

ส่วนรุสเซียในสมัยพระเจ้าซาร์นั้น แม้ระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกเกิดมีขึ้นในยุโรปตะวันตกเป็นเวลากว่า ๑๐๐ ปีก็ตาม แต่พระองค์กับพวกสนับสนุนก็ยังหลงเข้าใจว่าราษฎรรุสเซียส่วนมากนั้นโง่เขลา ยังไม่พร้อมที่จะได้การปกครองประชาธิปไตยแม้เพียงขนาดแบบตะวันตก ราษฎรรุสเซียก็ถูกกดขี่

ขูดรีดอย่างหนักตามระบบศักดินา ซึ่งได้รับความอัตคัดอย่างแสนสาหัส ส่วนพระเจ้าซาร์และเจ้าศักดินาทั้งหลายได้เสวยสุขเกษมสำราญ ซึ่งในสมัยนั้นถือว่าราชสำนักนั้นหรูหราและฟุ่มเฟือยที่สุดในระบบศักดินาด้วยกัน แม้ว่าราษฎรรุสเซียส่วนมากจะยังโง่เขลายังไม่เข้าใจเรื่องระบอบประชาธิปไตยตะวันตก *แต่ตามธรรมชาตินั้นมนุษย์ต้องการปลดเปลื้องความทุกข์ยาก ซึ่งแม้จะเป็นพลังที่เงียบอยู่แต่ก็เป็นพลังที่คอยรับการปลดเปลื้องความทุกข์ยากซึ่งเมื่อขบวนใดปลุกระดมขึ้นเป็นพลังมหาศาลที่เอาการเอางานจริงจังได้แทนที่จะเงียบอยู่* ดังนั้นจึงได้มีพวกก้าวหน้าในรุสเซียได้มองเห็นพลังสำคัญของราษฎรนี้ที่จะได้สนับสนุนให้เปลี่ยนระบบศักดินารุสเซียมาเป็นระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกขึ้นก่อน ส่วนวิธีที่จะได้ประชาธิปไตยนั้น ในระยะแรกๆ มีหลายขบวนการที่คิดใช้วิธีต่างๆกัน บางขบวนการคิดใช้วิธีเรียกร้องอย่างสันติ บางขบวนการคิดใช้กำลังอาวุธ พระสังฆราชองค์หนึ่งแห่งกรุงเซนต์ปิเตอร์สเบอร์ก (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นเปโตรกราด,ปัจจุบันเป็นเลนินกราด) เห็นว่าถึงเวลาแล้วที่พระเจ้าซาร์จะต้องพระราชทานรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย ท่านสังฆราชองค์นั้นเห็นว่าต้องใช้สันติ ท่านจึงป่าวร้องทายกทายิกาให้รวมกำลังกันเดินขบวนไปยังพระราชวังเพื่อทูลเกล้าถวายฎีกาขอพระราชทานรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย แต่เมื่อขบวนราษฎรไปถึงหน้าพระราชวังก็ถูกทหารรักษาพระองค์ใช้อาวุธยิงกราดมายังราษฎรซึ่งล้มตายบาดเจ็บไปตามๆ กัน ผลจากการที่ไม่พระราชทานรัฐธรรมนูญโดยวิธีสันติ จึงทำให้ขบวนก้าวหน้าส่วนข้างมากที่เรียกเป็นภาษารุสเซียว่า*"บอลเชวิค"* แห่งพรรคสังคมประชาธิปไตยใช้วิธีต่อสู้อย่างไม่สันติจึงถูกปราบหลายครั้ง ส่วนพวกก้าวหน้าฝ่ายนายทุนก็พยายามต่อสู้กันอย่างสันติ พระเจ้าซาร์ก็ยังดื้อรั้นไม่ยอมให้ประชาธิปไตยแบบตะวันตกจนกระทั่งปลายสงครามโลกครั้งที่ ๑ ราษฎรรุสเซียได้รับความอัตคัดขาดแคลนยิ่งขึ้น ฝ่ายก้าวหน้าของนายทุนทนดูอยู่ต่อไม่ได้จึงร่วมกับบอลเชวิค ใช้กำลังบังคับให้พระเจ้าซาร์สละราชสมบัติให้พระอนุชา สถาปนาประชาธิปไตยแบบยุโรปตะวันตกขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๑๗ พระอนุชาเห็นท่าไม่ดีก็สละราชสมบัติอีก ครั้นแล้วรัฐบาลซึ่งประกอบด้วยพวกตัวแทนนายทุนก็ได้จัดตั้งรัฐบาลชั่วคราวขึ้น รัฐบาลชั่วคราวก็ไม่สามารถแก้ความขัดสน การอัตคัดขนมปังของราษฎรรุสเซียได้ต่อมาอีกเพียง ๖ เดือน ฝ่ายบอลเชวิคจึงนำราษฎรลุกขึ้นจับอาวุธล้มรัฐบาลชั่วคราวในเดือนตุลาคม (ปฏิทินเก่ารุสเซีย) ค.ศ.๑๙๑๗ แล้วประกาศสถาปนาระบบสังคมนิยมแบบมาร์กซิสต์ขึ้น การดื้อรั้นของพระเจ้าซาร์เข้าลักษณะคำพังเพยโบราณของไทยว่า "เสียน้อยเสียยาก เสียมากเสียง่าย"

แม้ประเทศในยุโรปตะวันตกบางประเทศจะผ่อนผันโดยสันติให้ราษฎรภายในประเทศของตนได้ประชาธิปไตยแบบตะวันตกก็ดี แต่ไม่ยอมให้ระบอบนั้นแก่อาณานิคมหรือเมืองขึ้น ดั่งนั้นราษฎรในทวีปอเมริกา อาฟริกาและเอเชียที่เป็นอาณานิคมของประเทศในยุโรปตะวันตกจึงต้องต่อสู้โดยวิธีไม่สันติเพื่อได้เอกราชและสถาปนาระบอบประชาธิปไตยตะวันตกขึ้นหลายแห่ง ถ้าท่านศึกษาในเรื่องนี้คงทราบอยู่แล้วและจะเห็นได้ว่าสหรัฐอเมริกาซึ่งมีผู้ยกย่องว่าเป็นหัวหน้าค่ายเสรีประชาธิปไตยนั้นก็ใช้วิธีทำสงครามภายในต่อสู้จักรวรรดินิยมอังกฤษ

ส่วนอินเดียนั้นได้เอกราชจากอังกฤษและเอาเยี่ยงประชาธิปไตยแบบตะวันตกมาสถาปนานั้น นอกจากมีขบวนการอื่นๆ ที่ต่อสู้จักรวรรดินิยมอังกฤษอย่างไม่สันติแล้ว ก็มีขบวนการภายใต้มหาตมคานธีที่ใช้วิธี *"ดื้อแพ่ง"* โดยไม่ใช้กำลังอาวุธคือการไม่ยอมร่วมมือในองค์การรัฐ ห้างร้านวิสาหกิจของอังกฤษไม่ยอมใช้สิ่งของที่อังกฤษทำขาย ท่านคานธีถูกจับเข้าคุกหลายครั้งซึ่งท่านก็ยอมเสียสละ แม้วิธีของท่านไม่ทำให้เศรษฐกิจบั่นทอนมาก แต่เมื่อเสร็จสงครามโลกครั้งที่ ๒ แล้ว รัฐบาลพรรคกรรมกรของอังกฤษเห็นว่าการที่ฝ่ายตนจะดื้อรั้นอยู่ต่อไปก็จะทำให้ขบวนการที่ใช้ความรุนแรงคือขบวนการคอมมิวนิสต์อินเดีย

ที่จะก่อสงครามกลางเมืองอันจะทำให้วิสาหกิจนายทุนของอังกฤษเสียหายหนัก ฉะนั้น เพื่อรักษาระบบนายทุนของอังกฤษในอินเดียไว้ รัฐบาลอังกฤษจึงผ่อนผันโดยวิธีสันติให้อินเดียได้รับเอกราชและสถาปนาระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกขึ้น

จากอุทาหรณ์ในประวัติศาสตร์ที่ผมกล่าวมาข้างต้นจึงเห็นได้ว่า *ในยุโรปนั้นระบอบประชาธิปไตยโดยสันติเป็นไปได้โดยเงื่อนไข ๒ ประการ คือประการที่ ๑ เงื่อนไขฝ่ายราษฎรที่ตกทุกข์ได้ยากพร้อมที่จะรับการเปลี่ยนทุกข์โดยระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกและมีกองหน้าเป็นขบวนนำ มีทรรศนะประชาธิปไตยยึดถือเป็นหลักนำการปฏิบัติของตน เพราะถ้าแต่เพียงแต่คิดๆ ว่าอยากได้ระบอบประชาธิปไตยแต่ยึดถือทรรศนะล้าหลังที่ไม่ใช่ประชาธิปไตย การปฏิบัติในขั้นสุดท้ายของตนก็จะวกไปสู่ความไม่เป็นประชาธิปไตย ประการที่ ๒ เงื่อนไขฝ่ายผู้กุมอำนาจเศรษฐกิจและการเมืองและผู้กุมอำนาจทางจิตใจของมวลราษฎร ว่าจะพร้อมเสียสละผลประโยชน์ของตนให้แก่มวลราษฎรได้มีระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกหรือไม่ เพื่อให้ระบอบนั้นสมานกับพลังการผลิตที่พัฒนาขึ้นเพื่อเปลื้องทุกข์ของมวลราษฎร*

เงื่อนไขประการที่ ๒ นี้สำหรับผู้กุมอำนาจที่นับถือธรรมของพระพุทธองค์อย่างแท้จริงโดยไม่ถือแต่เปลือกนอกเพียงให้ขึ้นชื่อว่านับถือพุทธศาสนาแล้ว ก็มีทางที่จะให้เกิดประชาธิปไตยโดยวิธีสันติได้ พระพุทธองค์ได้ทรงบำเพ็ญเป็นตัวอย่างมาแล้วในการที่พระองค์ได้ตรัสรู้พระโพธิญาณมองเห็นความทุกข์ยากของมนุษย์จึงได้สละความสุขสำราญของพระองค์เข้าทรงบรรพชาเทศนาสั่งสอนให้มนุษย์ปกครองกันโดยสามัคคีธรรมและทรงปกครองคณะสงฆ์ของพระองค์ให้เป็นตัวอย่างแก่ระบอบประชาธิปไตย ผู้ที่เคยอุปสมบทหรือเคยศึกษาพระธรรมวินัยย่อมรู้ว่าตามวินัยของสงฆ์ที่ปกครองกันในวัด *"ตามฉบับแท้"* ของพระพุทธองค์ซึ่งปรากฏอยู่ในหนังสือวินัยมุข ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสได้ทรงนิพนธ์ไว้นั้นเป็นระบอบประชาธิปไตยเพรียบพร้อมด้วยสามัคคีธรรมโดยแท้ หากในสมัยต่อๆมามีผู้ละเมิดคำสอนของพระองค์ ในสมัยพุทธกาลนั้น พระองค์ได้เทศนาโปรดพระราชบิดาซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์และโปรดกษัตริย์ใหญ่น้อยให้ตั้งอยู่ในศีลสมาธิปัญญา และได้ทรงพระราชทานพระพุทโธวาทแก่บรรดากษัตริย์ในชมพูทวีปให้ตั้งอยู่ใน *"ทศพิธราชธรรม"* คือธรรม ๑๐ ประการของราชาธิบดี ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสได้ทรงนำมาวิสัชนาถวายพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์เมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม ร.ศ.๑๑๒ (ค.ศ.๑๘๙๓)

เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่สยามแล้ว ได้มีพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ได้ถือเคร่งครัดในทศพิธราชธรรมและปกครองสยามตามคติประชาธิปไตยโดยขจัดอิทธิพลไสยศาสตร์แห่งคติพราหมณ์อาทิ พ่อขุนรามคำแหงแห่งกรุงสุโขทัยก็ได้ทรงบำเพ็ญเป็นตัวอย่างที่รับฟังความเดือดร้อนของราษฎรผู้ใดทุกข์ก็ทูลเกล้าถวายฎีกาซึ่งพระองค์ได้ทรงช่วยแก้ไขทำให้ชาวไทยได้รับความผาสุกสมดั่งที่ทรงจารึกไว้ในหลักศิลาว่า "ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว"

ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีนั้นก็มีพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ได้เจริญรอยตามพ่อขุนรามคำแหง แต่อิทธิพลไสยศาสตร์ได้แทรกเข้ามาจึงทำให้บางพระองค์สนับสนุนวิธีนั้นของลัทธิพราหมณ์ อันเป็นลัทธิที่ขัดแย้งต่อคติประชาธิปไตยทางพุทธศาสนา ผลก็คือในระหว่างเวลา ๔๑๗ ปีแห่งสมัยอยุธยานั้นท่านที่เคยอ่านพระราชพงศาวดารก็รู้แล้วว่าได้มีการเปลี่ยนพระราชวงศ์หลายพระราชวงศ์และภายในพระราชวงศ์ก็มีการต่อสู้แย่งราชสมบัติระหว่างกัน หมอแมกฟาร์แลนด์ได้สรุปไว้ในหนังสือปทานุกรมของเขาว่า สมัยอยุธยามีพระมหากษัตริย์ถึง ๓๔ พระองค์ ถัวเฉลี่ยอยู่ในราชสมบัติองค์ละ

๑๒.๓ ปีเท่านั้น

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์แห่งพระราชวงศ์จักรีนั้นพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ซึ่งเป็นรัชกาลที่ ๕ ได้ทรงสละพระราชอำนาจหลายประการของพระองค์เพื่อเบิกทางสู่ประชาธิปไตยแบบตะวันตก โดยวิธี *"Evolution"* หรือ*"วิวัฒน์"* อย่างสันติ อาทิ ได้ทรงแก้ไขระบบทาสต่อจากที่กษัตริย์สมัยอยุธยาได้แก้ไขไว้บ้างในการให้ทาสได้มีมนุษยภาพมากขึ้นโดยวิธีสันติทีละขั้นๆ ครั้นแล้วใน ค.ศ. ๑๙๐๕ ก็ได้ทรงประกาศยกเลิกระบบทาสทั้งระบบ พระองค์ได้ทรงเริ่มปรับปรุงระบบสังคมและประเพณีโบราณที่ล้าสมัยหลายอย่าง ผมได้เคยกล่าวไว้ว่า การที่จะมีระบอบประชาธิปไตยได้นั้น ขบวนการนำก็จะต้องมีทรรศนะประชาธิปไตยเป็นหลักนำการปฏิบัติและช่วยให้มวลราษฎรมีทรรศนะเช่นนั้นดุจกัน ในเรื่องนี้รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงเริ่มให้ราษฎรของพระองค์เลิกความเชื่อถือไสยศาสตร์และความเชื่อที่ไม่ใช่วิทยาศาสตร์เป็นขั้น ๆ ไป อาทิมีความปรากฏในพระราชหัตถเลขาถึงเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธมกุฎราชกุมารซึ่งต่อมาเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๖ คือในกาลหนึ่งมกุฎราชกุมารเสด็จประทับที่นครปฐม ทรงเห็นแสงรัศมีแผ่มาจากองค์พระปฐมเจดีย์(องค์เดิม) มกุฎราชกุมารเห็นเป็นสิ่งมหัศจรรย์จึงทำบุญสมโภชแล้วนำความกราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๕ จึงพระราชทานพระราชหัตถเลขาตอบอธิบายว่าปรากฏการณ์นั้นได้ปรากฏในเจดีย์หลายแห่งแต่ก็เป็นในฤดูฝนซึ่งน้ำฝนอาจจะชะมายังปูนขาวที่ประกอบเจดีย์นั้น มีอีกกรณีหนึ่งคือเมื่อครั้งเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีสมัยเป็นเจ้าหมื่นไวยวรนารถได้รับแต่งตั้งเป็นแม่ทัพไปปราบฮ่อที่รุกรานหลวงพระบางสมัยขึ้นอยู่กับสยาม ท่านเจ้าหมื่นได้ไปเฝ้ารัชกาลที่ ๕ ที่วังบางปะอินแล้วเอาผ้าเช็ดหน้าขาวของตนปูขึ้นขอพระราชทานให้พระองค์ประทับพระบาทบนผ้าเช็ดหน้านั้นทูลว่าจะนำติดตัวไปในกองทัพเพื่อความสวัสดีมีชัย รัชกาลที่ ๕ ก็ทรงอนุโลมตามความประสงค์ แต่รับสั่งว่าต่อไปพระองค์จะใช้วิธีใหม่แทนวิธีของเจ้าหมื่นนั้นคือพระองค์จะเอาเส้นผมของพระองค์ (ซึ่งตามราชาศัพท์เรียกว่าเส้นพระเจ้า) มาบรรจุในยอดธงประจำกองทหารให้ถือว่าพระองค์ได้เสด็จไปกับกองทหาร ทั้งนี้เป็นการเลิกวิธีไสยศาสตร์อย่างหนึ่ง ยังมีประเพณีโบราณที่ล้าสมัยบางอย่างที่พระองค์ยกเลิก อาทิเมื่อได้เป็นพระมหากษัตริย์แล้วได้โปรดเกล้าฯ ให้ข้าราชการยกเลิกวิธีหมอบคลานกราบในการเข้าเฝ้าโดยใช้วิธียืนถวายคำนับ ข้าราชการไทยสมัยนั้นและสมัยต่อมาก็รู้กันอยู่ทั่วไป ฝรั่งหลายคนก็เขียนบันทึกไว้เชิดชูพระเกียรติ ดั่งนั้นรัชกาลที่ ๕ จึงทรงวางเบิกทางการมีระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกโดยทาง *"Evolution"* หรือ *"วิวัฒน์"*

การบำเพ็ญพระองค์ของรัชกาลที่ ๕ จึงต่างกับพระเจ้าซาร์นิโกลาสที่ ๒ ที่ได้ทรงฟื้นไสยศาสตร์ที่พระเจ้าซาร์องค์ก่อนๆ ได้สละไปบ้างแล้ว ผู้ที่ศึกษาประวัติศาสตร์ในระยะเวลาเพียง ๕๐ ปีเศษ ย่อมรู้กรณีราสปูตินผู้เป็นจอมแห่งไสยศาสตร์ที่มีอิทธิพลเหนือพระเจ้าซาร์และพระราชินีซึ่งราษฎรรุสเซียและเจ้านายและขุนนางก็ไม่พอใจพระองค์ ไสยศาสตร์ไม่อาจป้องกันราชวงศ์ "โรมานอฟ" ของพระเจ้าซาร์ให้พ้นจากความต้องการระบอบใหม่ที่สามารถแก้ไขความทุกข์ของราษฎร

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ รัชกาลที่ ๗ แห่งพระราชจักรีวงศ์นั้น ผมได้เขียนไว้ในหนังสือชื่อว่า*"บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎรและระบอบประชาธิปไตย"* ขอให้ท่านหาเวลาว่างอ่านดูว่าการที่คณะราษฎรได้ใช้กำลังทำการยึดอำนาจรัฐเมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ นั้น ก็เพื่อขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ ถ้าจะพิจารณาแล้วก็มีการกระทำ ๒ ตอน คือตอนที่คณะราษฎรยึดอำนาจในกรุงเทพฯ นั้นเป็นการกระทำที่ใช้อาวุธ ส่วนการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญเป็นการกระทำโดยสันติซึ่งพระองค์ก็โปรดพระราชทานให้โดยสันติ

มีผู้โฆษณาว่าคณะราษฎรไม่เคารพพระมหากษัตริย์ ผมจึงขอให้ท่านทั้งหลายศึกษาปรากฏการณ์

ที่ประจักษ์ในประวัติศาสตร์เพียงชั่วเวลา ๔๑ ปีมาแล้วนี้ ท่านก็จะเห็นว่าคณะราษฎรที่ยึดอำนาจได้เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ นั้น ถ้าไม่ต้องการระบอบกษัตริย์แล้วก็มีอำนาจอยู่ในมือประกาศระบอบสาธารณรัฐได้ แต่คณะราษฎรยังเคารพในระบอบกษัตริย์จึงได้ขอพระราชทานให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ดำรงเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญต่อไป ต่อมาในสมัย ๒๔๗๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ สละราชสมบัติ ถ้าหากคณะราษฎรไม่เคารพในระบอบกษัตริย์แล้วก็มีอำนาจอยู่ในมือที่จะประกาศระบอบสาธารณรัฐได้ แต่คณะราษฎรก็ได้คัดเลือกเจ้านายพระองค์หนึ่งในพระราชวงศ์จักรี คือพระองค์เจ้าอานันทมหิดล เสนอสภาผู้แทนราษฎรให้ความเห็นชอบ ในข้อเสนอของรัฐบาลคณะราษฎรอัญเชิญพระองค์เจ้าองค์นั้นเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๘ รายละเอียดปรากฏในหลักฐานที่ผมกล่าวไว้ในหนังสือที่พิมพ์ขึ้นเมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๑๕ และหลักฐานอื่นๆ ที่ท่านต้องการสัจจะอาจค้นดูได้ ต่อมาเมื่อพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๘ สวรรคตในวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ ซึ่งขณะนั้นรัฐบาลประชาธิปไตยได้มีเสียงอย่างมากทั้งในพฤฒสภา(วุฒิสภา) และสภาผู้แทนซึ่งราษฎรเลือกตั้งขึ้นมา ถ้าหากรัฐบาลขณะนั้นไม่เคารพระบอบกษัตริย์ก็อาจประกาศระบอบสาธารณรัฐได้ แต่รัฐบาลขณะนั้นได้เสนอรัฐสภาให้ความเห็นชอบอัญเชิญเจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดชเป็นพระมหากษัตริย์ตามรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยฉบับ ๑๐ พฤษภาคม ๒๔๘๙

บางคนโฆษณาอ้างเหตุพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ สละราชสมบัติว่าคณะราษฎรไม่เคารพระบอบกษัตริย์ แต่ผมได้กล่าวแล้วข้างบนนี้ ซึ่งท่านจะเห็นได้ว่าคณะราษฎรปรารถนาระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เมื่อพระองค์ท่านสละราชสมบัติก็อัญเชิญเจ้านายในพระราชวงศ์จักรีขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ต่อไป เรื่องนี้ผมได้เขียนไว้ในหนังสือเล่มที่อ้างข้างบนนี้ ผมขอคัดความตอนหนึ่งมาอ่านให้ท่านฟังดังต่อไปนี้

"การสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ นั้นพระองค์ได้ทรงชี้แจงไว้ในเอกสารสละราชสมบัติแล้ว ว่าพระองค์ไม่ทรงเห็นด้วยกับรัฐบาลสมัยนั้นอย่างไรบ้าง รัฐบาลได้พยายามที่จะกราบบังคมทูลชี้แจงข้อข้องพระทัยของพระองค์ จึงได้แต่งตั้งเจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศรัฐมนตรีในรัฐบาลนั้น ซึ่งเคยเป็นเสนาบดีของพระองค์มาก่อนให้เป็นตัวแทนรัฐบาลไปกราบบังคมทูล แต่พระองค์ก็ได้ตัดสินพระทัยสละราชสมบัติ

มีผู้วิจารณ์ว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ไม่ควรสละราชสมบัติเพราะพระองค์ ไม่ต้องรับผิดชอบอย่างใดในการลงพระปรมาภิไธยตามที่รัฐบาลเสนอข้าพเจ้าตอบ ผู้วิจารณ์ว่ารัฐบาลสมัยนั้นก็เสียดายเป็นอย่างยิ่งที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรง สละราชสมบัติ แต่ถ้าคิดทางด้านพระองค์แล้ว เราก็ควรเคารพสักการะพระองค์ท่านที่มีพระราชประสงค์รักษาศักดิ์ศรีแห่งราชขัตติยะไว้ คือเมื่อทรงเห็นว่ารัฐบาลสมัย นั้นทำการไม่ต้องด้วยพระราชประสงค์ พระองค์ก็ทรงสละความสุขสำราญส่วนพระองค์ในการสละราชสมบัติ ยิ่งกว่าจะต้องลงพระปรมาภิไธยในเรื่องที่ขัดต่อความ บริสุทธิ์ใจของพระองค์ ดั่งนี้ปวงชนชาวไทยต้องเคารพสักการะและเทอดพระเกียรติ ศักดิ์ศรีอันสูงยิ่งของพระองค์ไว้ชั่วกาลนาน"

ผมได้ยกอุทาหรณ์ในประวัติศาสตร์เกี่ยวกับหัวข้อที่ท่านต้องการทราบ มาแสดงเป็นเวลานานพอสมควรแล้ว จึงขอยุติปาฐกถาไว้เพียงนี้

พิมพ์ครั้งแรก จัดพิมพ์โดย นายปราโมทย์ พึ่งสุนทร (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์นีติเวชช์, ๒๕๑๖)

พิมพ์ครั้งที่สอง วารสารอมธ. ฉบับที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๑๖, รวมปาฐกถาบทความ และข้อสังเกตของนายปรีดี พนมยงค์ (กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๑๖)

พิมพ์ครั้งที่สาม จัดพิมพ์โดย นายสุพจน์ ด่านตระกูล (สำนักพิมพ์สันติธรรม, ๒๕๑๗)

พิมพ์ครั้งที่สี่ *ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย* (สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดพิมพ์, ๒๕๒๖)

เราจะต่อต้านเผด็จการได้อย่างไร

ขอให้ท่านพิจารณาให้ถ่องแท้ว่าการต่อต้านเผด็จการนั้น ไม่ว่าวิธีใดก็ย่อมเสี่ยงต่อชีวิตและร่างกายทุกวิธี แม้วิธีสันติซึ่งขณะนี้เป็นวิธีที่กฎหมายอนุญาต แต่ก็รู้ไม่ได้ว่าฝ่ายเผด็จการกลับมีอำนาจขึ้นมาแล้ว สิ่งที่ถูกกฎหมายในเวลานี้อาจจะถูกฝ่ายเผด็จการจับตัวไป โดยหาว่าเป็นผู้ต่อต้านเผด็จการก็ได้ ดั่งปรากฏตัวอย่างในอดีตที่มีผู้ถูกเผด็จการจับตัวไปฟ้องศาลลงโทษ เช่นกรณีขบวนการสันติภาพและกรณีที่มีผู้ถูกจับไปขังทิ้งยิงทิ้ง ปัญหาสำคัญอยู่ที่ผู้ต่อต้านเผด็จการต้องพร้อมอุทิศตนเสียสละชีวิตร่างกาย, ความเหน็ดเหนื่อย เพื่อชาติและราษฎร

เราจะต่อต้านเผด็จการอย่างไร

สวัสดีท่านทั้งหลาย

ผมขอขอบคุณท่านประธานกรรมการ ท่านกรรมการและสมาชิกสมาคมนักเรียนไทยในประเทศฝรั่งเศส ที่ได้เชิญผมกับภรรยามาร่วมสังสรรค์ในงานชุมนุมฤดูร้อน พ.ศ.๒๕๑๗ ของสมาคม ท่านประธานกรรมการในนามของสมาคมขอให้ผมแสดงปาฐกถาในหัวข้อว่า

"เราจะต่อต้านเผด็จการอย่างไร"

ผมเห็นว่าปัญหาที่ท่านเสนอขึ้นนี้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ ของนิสิตนักศึกษา นักเรียน และราษฎรไทยส่วนมากที่รักชาติรักความเป็นประชาธิปไตย ซึ่งปรารถนาพิทักษ์ชัยชนะก้าวแรกที่วีรชน ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ได้เสียสละชีวิต ร่างกายและความเหน็ดเหนื่อยต่อสู้เผด็จการเพื่อให้ชาติและราษฎรไทยได้บรรลุซึ่งประชาธิปไตยสมบูรณ์ แต่สถานการณ์ในประเทศไทยขณะนี้ปรากฏตามข่าวสารหลายกระแสที่ท่านทั้งหลายได้รับโดยตรงจากประเทศไทยก็ดี จากวารสารกับหนังสือพิมพ์ รวมทั้งวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ของต่างประเทศและของคนไทยในต่างประเทศก็ดี รวมทั้งวารสารนักเรียนไทยในประเทศฝรั่งเศสซึ่งได้พยายามนำข่าวเท่าที่รวบรวมได้เสนอต่อสมาชิกและผู้อ่านก็ดีนั้น พอสรุปใจความได้ว่าประชาธิปไตยกำลังถูกคุกคามโดยมีบุคคลจำนวนหนึ่งต้องการฟื้นเผด็จการขึ้นมาอีก และบุคคลอีกจำนวนหนึ่งดำเนินการอย่างสุดเหวี่ยงยื้อแย่งผลแห่งชัยชนะซึ่งวีรชน ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ นำมาให้ปวงชนนั้นไปเป็นประโยชน์ของอภิสิทธิ์ชน โดยเฉพาะเพื่อสถาปนาเผด็จการของอภิสิทธิ์ชนขึ้น

การต่อต้านเผด็จการนั้นเป็นเรื่องกว้างขวางพิศดารมากเพราะเผด็จการมีหลายชนิด ผู้นิยมชมชอบเผด็จการชนิดใดชนิดหนึ่งหรือหลายชนิด ก็มีอยู่ในทางแสดงออกอย่างเปิดเผยและในทางไม่สนใจว่าเผด็จการจะกลับฟื้นคืนอีกหรือไม่ ส่วนฝ่ายต่อต้านเผด็จการนั้นก็มีหลายจำพวก บางพวกต่อต้าน*ระบอบเผด็จการ แต่บางจำพวกต่อต้านเฉพาะตัวคนบางคนที่เป็นผู้เผด็จการ* ซึ่งท่านจะเห็นได้ว่าบางคนต่อต้านเฉพาะจอมพลถนอมและจอมพลประภาส แต่นิยมชมชอบจอมพลสฤษดิ์ เพราะเหตุที่ตนเองหรือญาติมิตรได้ประโยชน์จากจอมพลสฤษดิ์ และมีเสียงเรียกร้องให้วิญญาณของจอมพลผู้นี้กลับคืนชีพขึ้นมาอีก บางคนเอาคำกลอนของสุนทรภู่ตอนหนึ่งที่ว่า "**รู้อะไรก็ไม่สู้รู้วิชา รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี**" นั้นมาเป็นสุภาษิตเพื่อใช้เป็นหลักนำในการปฏิบัติตน แต่อันที่จริงกลอนนั้นเป็นคำรำพึงของสุนทรภู่ ซึ่งเป็นปราชญ์ที่มีปัญญาสูง รับราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริตในรัชกาลที่ ๒ แต่ในสมัยรัชกาลที่ ๓ สุนทรภู่ต้องระเหเร่ร่อน ส่วนพวกประจบสอพลอแม้ไม่มีความรู้ก็สามารถรับราชการมีตำแหน่งสูง สุนทรภู่ไม่มีความประสงค์ให้ชนรุ่นหลังคิดเอาตัวรอดเฉพาะตน วิธีต่อต้านเผด็จการนั้นก็มีมากมายหลายชนิด ฉะนั้นวันนี้ผมจึงขอสนองศรัทธาท่านทั้งหลายเพียงกล่าวความโดยสังเขปพอสมควรแก่เวลาเท่านั้น ถ้าท่านผู้ใดสนใจก็ขอให้ค้นคว้าต่อไปให้สมบูรณ์ทั้งทางทฤษฎีและตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมประจักษ์อยู่ในสังคมต่าง ๆ ให้สมานด้วย แล้วพิจารณาประยุกต์ให้เหมาะสมแก่สภาพ, ท้องที่, กาลสมัยของแต่ละสังคมที่วิวรรตอยู่ในระดับต่าง ๆ

ผมต้องขอแจ้งให้ทราบล่วงหน้าว่า ในการกล่าวถึงประเด็นต่างๆ นั้น บางตอนก็จำเป็นต้องอ้างถึงลัทธิและชื่อของผู้ตั้งลัทธิที่มีเรื่องเกี่ยวข้องกับประเด็น ขอให้ท่านเข้าใจว่าผมมิใช่เป็นโฆษกของลัทธิใด ๆ หรือนิกายใดๆ ท่านผู้ใดจะเลื่อมใสหรือไม่เลื่อมใสในลัทธิใดหรือนิกายใด ก็เป็นเรื่องเสรีภาพตามสิทธิมนุษยชนที่ท่านพึงมีคือมีสิทธิในการเลือกถือลัทธินิยมใดๆ ได้ตามความสมัครใจ เมื่อได้พิจารณาลัทธิหรือนิกายนั้นโดยถี่ถ้วนแล้วตามวิธีที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนไว้ในกาลามสูตร

๑. ปรัชญาทางยุทธศาสตร์

ก่อนที่ผมจะเข้าสู่ประเด็นของเรื่อง ผมขอให้ข้อสังเกตว่าการต่อต้านเผด็จการนั้น มิใช่ฝ่ายต่อต้านจะกระทำตามอำเภอใจต่อฝ่ายเผด็จการ เพราะฝ่ายหลังย่อมทำการตอบโต้โดยตรงและโดยปริยายต่อฝ่ายที่ทำการต่อต้าน ดังนั้น การต่อต้านเผด็จการจึงหมายถึงการต่อสู้ระหว่างสองฝ่าย เมื่อมีการต่อสู้ระหว่างสองฝ่ายแล้วก็เข้าสู่รูปแบบที่เรียกว่า "สงคราม" ซึ่งมีทั้งสงครามทางเศรษฐกิจ, สงครามทางการเมือง, สงครามทางจิตวิทยา และสงครามทางศาสตราวุธ

ผมจึงขอให้ฝ่ายต่อต้านเผด็จการ ระลึกถึงปรัชญาทางยุทธศาสตร์ซึ่งเป็นยอดสรุปแห่งวิชาว่าด้วยการทำสงครามไม่ว่าจะเป็นการทำสงครามชนิดใด โรงเรียนนายทหารชั้นสูงหลายแห่งในยุโรปก็ได้นำเอาคติของนักปรัชญายุทธศาสตร์ต่างๆ กล่าวไว้ บางโรงเรียนก็ได้กล่าวถึงนักปรัชญายุทธศาสตร์ชาวเอเชียผู้หนึ่งไว้ด้วย ท่านผู้นี้มีชื่อว่า "ซุนจื่อ" (Sunzi) เกิดในประเทศจีนประมาณ ๔๐๐ ปี ก่อนพระเยซูหรือประมาณ ๒,๔๐๐ ปีมาแล้ว ได้ให้คติไว้สรุปเป็นใจความว่า *"รู้จักเขาและรู้จักเรา รบร้อยครั้งก็ชนะทั้งร้อยครั้ง"* ในการที่ผมนำคติของท่านผู้นี้มาอ้างก็เพราะเห็นว่ามีเหตุผลที่พิสูจน์ได้ในทางตรรกวิทยา ถ้าผู้ใดขบวนการใดสามารถเอาคตินั้นมาประยุกต์แก่การต่อต้านเผด็จการแล้ว ก็สามารถกำหนดยุทธวิธีต่อสู้ให้เหมาะสมแก่กำลังของทั้งสองฝ่ายได้ว่า ในสภาพอย่างใด ในท้องที่อย่างใด ในกาลสมัยใด ควรต่อสู้อย่างไร ถ้าหากผู้ใดขบวนการใดไม่รู้จักสภาพกำลังของฝ่ายปรปักษ์ และไม่รู้จักสภาพกำลังแท้จริงของฝ่ายตน หรือรู้จักเพียงด้านใดด้านหนึ่งก็ไม่สามารถใช้ยุทธวิธีให้เหมาะสมแก่สภาพ, ท้องที่, กาลสมัยได้

๒. ฝ่ายเผด็จการ

๒.๑ เมื่อก่อนที่สงครามโลกครั้งที่ ๒ จะก่อตัวขึ้นในยุโรปนั้น ลัทธิปกครองซึ่งฝ่ายบริหารประเทศมีอำนาจเด็ดขาด ปกครองคนส่วนมากในสังคมอย่างทาสและข้าไพร่ของเจ้าศักดินาได้กลับฟื้นขึ้นมาอีกในหลายประเทศ แล้วได้แพร่ไปยังประเทศไทยด้วย อาทิ ลัทธิฟาสซิสต์, ลัทธินาซี, ลัทธินายทหารผู้ใหญ่มีอำนาจเด็ดขาดในการปกครองประเทศ จึงได้มีผู้เอาคำว่า "เผด็จ" ซึ่งแผลงมาจากภาษาขอม "ผดาด" แปลว่าเด็ดขาด ผสมเข้ากับคำว่า "การ" เป็นศัพท์ไทยว่า"เผด็จการ" ต่อมาราชบัณฑิตยสถานได้รับเอาคำว่า *"เผด็จการ"*บรรจุไว้ในพจนานุกรมโดยให้ความหมายว่า *"การใช้อำนาจบริหารเด็ดขาด"*

คำว่า *"เผด็จการ"* จึงตรงกันข้ามกับ *"ประชาธิปไตย"* (ซึ่งหมายถึง "การปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่")

๒.๒ คำไทย "เผด็จการ" จึงใช้ถ่ายทอดคำอังกฤษ "Dictatorship" หรือคำฝรั่งเศส "Dictature" ฉะนั้นท่านที่ประสงค์ทราบความหมายเพิ่มขึ้น จึงขอให้ศึกษาความหมายของคำฝรั่งทั้งสองนั้นด้วย

คำฝรั่งทั้งสองนั้นแผลงมาจากคำลาติน "Dictatura" แปลว่าอำนาจสั่งการเด็ดขาด เมื่อประมาณ

๒,๔๐๐ ปี สมัยที่ชาวโรมันได้สถาปนาระบอบสาธารณรัฐขึ้น โดยมีพฤฒสภาและคณะกรรมการราษฎรเป็นผู้ควบคุมฝ่ายบริหารนั้น บางครั้งเกิดสงครามเป็นสถานการณ์ฉุกเฉิน จึงได้ตั้งหัวหน้าฝ่ายทหารมีอำนาจเด็ดขาดในการรักษาความสงบเรียบร้อยเป็นเวลาเพียงครั้งละ ๖ เดือน บุคคลที่มีอำนาจเด็ดขาดนี้เรียกเป็นภาษาลาตินว่า "ดิกตาตอร์"(Dictator) ฝรั่งเศสแผลงเป็น "Dictateur" อังกฤษ "Dictator"

ต่อมาผู้เผด็จการชั่วคราวบางคนได้อาศัยพวกที่มีซากทรรศนะทาสและศักดินาสนับสนุนตนเป็นผู้เผด็จการระยะเวลา ๑๐ ปีบ้าง โดยไม่มีกำหนดเวลาบ้าง ซึ่งเท่ากับเป็นผู้เผด็จการตลอดชีวิตของตน ครั้นแล้วก็ได้แผลงตำแหน่งผู้เผด็จการตลอดชีวิต เป็นผู้เผด็จการซึ่งมีอำนาจตั้งทายาทสืบสันตติวงศ์ เปลี่ยนตำแหน่ง *"ดิกตาเตอร์"* เป็น *"อิมเปราเตอร์" (Imparator)* ซึ่งตามความหมายเดิมแปลว่าผู้บัญชาการทหารสูงสุดนั้นเป็นตำแหน่งอิสริยยศให้แก่ประมุขสูงสุดของสังคมโรมันที่มีอำนาจเผด็จการ ภาษาฝรั่งเศสแผลงคำลาตินนั้นมาเป็น *"Empereur"* อังกฤษแผลงเป็น *"Emperor"* ภาษาไทยเรียกตำแหน่งที่ตรงกันนี้ว่า*"จักรพรรดิ"*มาช้านานตั้งแต่โบราณกาลแล้ว ซึ่งตรงกับภาษาจีนว่า"หวงตี้" ส่วนระบอบปกครองสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของจักรพรรดิและอาณาจักรที่จักรพรรดิครอบครองนั้นเรียกเป็นภาษาลาตินว่า "เอมเปริอุม" (Imperium) ภาษาฝรั่งเศสและอังกฤษแผลงเป็น "Empire" ภาษาไทยเรียกว่า "จักรวรรดิ" มาช้านานตั้งแต่โบราณกาลแล้ว ซึ่งตรงกับภาษาจีนว่า"ตี้โก๊วะ" (คำว่า "จักรพรรดิ" ในภาษาไทย จึงมีความหมายต่างกับคำว่า "จักรวรรดิ" แม้หลักทั่วไปในภาษาไทยมีว่าคำที่มาจากบาลีสันสกฤตจะเปลี่ยน "พ" เป็น "ว" หรือเปลี่ยน "ว" เป็น "พ" ได้ แต่ก็มีข้อยกเว้นว่าคำใดที่คนไทยใช้มาโดยมีความหมายเฉพาะแล้วก็จะเปลี่ยนเช่นนั้นไม่ได้เช่น "พิธี" กับ "วิธี" นั้นหลายกรณีมีความหมายผิดเพี้ยนกัน)

*ต่อมาใน ค.ศ.๑๘๓๖ คนฝรั่งเศสได้เอาคำว่า "isme" เป็นปัจจัยต่อท้ายคำว่า "Impérial" ซึ่ง*เป็นคุณศัพท์ของคำว่า "Empire" นั้นเป็น "Impérialisme" แล้วคนอังกฤษก็แผลงเป็น "Imperialism" ซึ่งหมายถึง*นโยบายและการปฏิบัติของชาติหนึ่งที่ยึดเอาชาติอื่นมาอยู่ใต้อำนาจเศรษฐกิจหรือการเมืองหรือทั้งสองอย่าง คือเอาเป็นอาณานิคมหรือกึ่งอาณานิคมหรืออยู่ใต้อิทธิพล ทั้งนี้มิได้หมายความเฉพาะชาติมีอำนาจเช่นนั้นจะมีระบอบปกครองที่มี "จักรพรรดิ" (Emperor) เป็นประมุขเท่านั้น หากหมายรวมถึงชาติที่เป็นสาธารณรัฐ ซึ่งไม่มีจักรพรรดิเป็นประมุขด้วย* ตามความหมายนั้น *"Imperialism"* ย่อมถ่ายทอดเป็นภาษาไทยว่า *"จักรวรรดินิยม"* ซึ่งภาษาจีนเรียกว่า "ตี้โก๊วะจู่อี้" (เมื่อก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ จีนบางคนในสยามได้แจกใบปลิวเขียนเป็นภาษาไทยเรียกร้องให้ต่อสู้ "จักรพรรดิญี่ปุ่น" ซึ่งเป็นการเหมาะสมสำหรับจีนสมัยนั้นถือว่า พระจักรพรรดิประมุขยิ่งใหญ่ของญี่ปุ่นต้องรับผิดชอบในการรุกรานประเทศจีน ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ญี่ปุ่นแพ้สงครามแล้วจึงมีผู้ตัดคำว่า "ญี่ปุ่น" ออกแล้วเอาคำว่า "นิยม" ต่อท้ายคำว่า "จักรพรรดิ" เป็น "จักรพรรดินิยม")

ใน ค.ศ.๑๙๑๖ เลนินได้อธิบายความหมายของคำว่า "Imperialism" ว่าเป็นระยะวิวรรตการของระบบทุนนิยมซึ่งพัฒนาถึงขีดสูงสุดในอเมริกา, ยุโรป, แล้วต่อมาในเอเชีย ซึ่งพัฒนาเต็มที่ระหว่าง ค.ศ.๑๘๙๓-๑๙๑๔ คือสงครามระหว่างสหรัฐอเมริกากับสเปน ค.ศ.๑๘๙๘, สงครามระหว่างอังกฤษกับพวกบัวร์ ค.ศ.๑๙๐๐-๑๙๐๒, สงครามระหว่างรุสเซียกับญี่ปุ่น ค.ศ.๑๙๐๔-๑๙๐๕ และวิกฤตการณ์เศรษฐกิจในยุโรป ค.ศ.๑๙๐๐

เลนินอธิบายว่า "อิมพีเรียลิสม์" มีลักษณะสำคัญ ๓ ประการคือ (๑) ระบบทุนผูกขาด (๒) ระบอบทุนผูกขาดที่กำลังเสื่อม (๓) ระบบทุนกำลังจะตาย ระบบทุนผูกขาดเข้าแทนที่การแข่งขันโดยเสรี แสดง

ออกโดยรูปแบบ ๕ ประการ คือ (๑) การสมานนายทุนเป็นองค์การผูกขาด (๒) การผูกขาดของธนาคารใหญ่สี่หรือห้าธนาคารที่กุมเศรษฐกิจในอเมริกา, ฝรั่งเศส, เยอรมัน ฯลฯ (๓) การยึดเอาแหล่งวัตถุดิบของคณาธิปไตยการคลัง (๔) การแบ่งปันเศรษฐกิจระหว่างประเทศโดยกลุ่มทุนผูกขาด (๕) การแบ่งดินแดนในโลก (ปัจจุบันนี้เปลี่ยนเป็นอาณานิคมแบบใหม่คือจักรวรรดินิยมมีอำนาจหรืออิทธิพลเหนือประเทศอื่น ๆ)

ดังนั้น "จักรวรรดินิยม" จึงเป็นระบอบเผด็จการของระบบทุนผูกขาด

๒.๓ ในพจนานุกรมภาษาฝรั่งเศสและอังกฤษได้ให้คำที่มีความเหมือนกัน (Synonym) กับคำว่า "Dictature" หรือ "Dictatorship" ไว้ คือ คำว่า *"ฝ. Absolutisme, อ. Absolutism"* ที่แปลเป็นไทย ว่า *"สมบูรณาญาสิทธิราชย์"*, คำว่า *"ฝ. Despotisme, อ. Despotism"* ที่แปลเป็นไทยว่า *"ทารุณราชย์"* และคำว่า *"ฝ.* Tyrannie, *อ. Tyranny"* ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกัน

๒.๔ พิจารณาตามสาระแห่งความหมายของ "เผด็จการ" ดังกล่าวนั้น ระบอบเผด็จการเริ่มเกิดมีขึ้นเมื่อระบบทาสได้เข้ามาแทนที่ระบอบประชาธิปไตยปฐมกาลของมนุษยชาติแล้ว ผู้เป็นหัวหน้าสังคมถือว่าคนในสังคมเป็นทรัพย์สินของตนประดุจสัตว์พาหนะ เช่น วัว ควาย ช้าง ม้า ซึ่งหัวหน้าสังคมมีอำนาจบังคับให้ทำงานเพื่อตน และมีอำนาจเฆี่ยนตีเข่นฆ่าได้ กฎหมายเก่าของสยามบัญญัติว่า ทาสเป็นทรัพย์สินชนิดหนึ่งจำพวกเดียวกับสัตว์ที่มีชีวิตทั้งหลายเรียกว่า "วิญญาณกทรัพย์" (ส่วนทรัพย์สินประเภทไม่มีชีวิตเรียกว่า "อวิญญาณกทรัพย์") ผู้ศึกษากฎหมายโรมันย่อมทราบว่า กฎหมายนั้นบัญญัติว่าทาสเป็นทรัพย์ชนิดหนึ่งของเจ้าทาส ระบบปกครองสังคมทาสจึงเป็นระบอบเผด็จการชนิดทารุณโหดร้าย

ต่อมาเจ้าทาสได้ผ่อนผันให้ทาสบางส่วนประจำทำงานในที่ดินของเจ้าทาสเพื่อทำการเพาะปลูกในที่ดินนำดอกผลที่ทำได้ส่งเป็นบรรณาการหรือที่เรียกว่า*"ส่งส่วย"* แก่เจ้าทาสและหัวหน้าสังคมซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินทั้งหลายในสังคม ระบบที่เรียกว่า *"ศักดินา"* จึงเกิดขึ้น ตามที่ผมเคยกล่าวไว้ในปาฐกถาเมื่อปีกลายนี้ในงานชุมนุมนักเรียนไทยในสหพันธรัฐเยอรมัน

แม้จะได้มีระบบศักดินาแล้ว ระบบทาสก็ยังไม่หมดสิ้นไปในทันใด คือยังอยู่คู่เคียงกับระบบศักดินาเป็นเวลาอีกช้านานมาก ในประเทศไทยนั้นระบบทาสอยู่คู่เคียงกับระบบศักดินา จนกระทั่ง ร.ศ.๑๒๔ (พ.ศ. ๒๔๔๘) ซึ่งรัชกาลที่ ๕ ได้ทรงประกาศยกเลิกทางนิตินัย แม้กระนั้นซากของทรรศนะทาสอันเป็นระบบที่มีอยู่เป็นเวลาช้านานหลายหมื่นปีก็คงยังมีเหลืออยู่ซึ่งตกทอดต่อ ๆกันมายังสังคมศักดินาด้วย ระบบปกครองสังคมศักดินาเป็นระบอบเผด็จการทำนองระบอบเผด็จการทาส

โดยที่ในสมัยโบราณ มนุษย์ยังไม่มีความเข้าใจในกฎธรรมชาติอันเป็นกฎทางวิทยาศาสตร์ได้อย่างถูกต้อง จึงหลงเชื่อว่าความเป็นไปแห่งความเป็นอยู่ของตนนั้นก็โดยอภิเทวดาบันดาลขึ้น จึงได้มีลัทธิทางไสยศาสตร์ชนิดหนึ่งที่สอนให้บุคคลหลงเชื่อว่าผู้เผด็จการทาสและศักดินาเป็นผู้ที่อภิเทวดาส่งมาให้เกิดในมนุษยโลกเพื่อปกครองมนุษย์ ทุกลัทธิไสยศาสตร์ชนิดนั้นมีสาระตรงกันว่า หัวหน้าสังคมเป็นผู้ที่พระเจ้าบนสวรรค์ส่งมาให้เกิดในมนุษยโลก จะต่างกันก็อยู่ที่ว่าเทพเจ้าใดเป็นผู้ส่งมา เช่น ฝ่ายยุโรปอ้างว่า*"อภิเทวา" (God)* ลัทธิขงจื๊ออ้างว่าจักรพรรดิจีนเป็นโอรสของสวรรค์เรียกเป็นภาษาจีนว่า *"เทียนจื่อ"*, จักรพรรดิเวียดนามถือคติอย่างจีนจึงอ้างตนว่าเป็น *"เทียนตื่อ"* แต่คนไทยออกสำเนียงเพี้ยนไปในการเรียก *"องเยียลอง"* ที่เคยเข้ามาอาศัยอยู่ในสยามสมัยกรุงธนบุรีว่า*"องเชียงสือ"*, คติญี่ปุ่นอ้างว่าจักรพรรดิเป็นโอรสของดวงอาทิตย์ ลัทธิฮินดูอ้างว่าพระนารายณ์แบ่งภาคมาเกิดประดุจเป็นพระอินทร์แห่งมนุษยโลก คำสั่งของเทพสมมตินั้นมีพลานุภาพ ประดุจเสียงคำรามของราชสีห์ซึ่งเรียกว่า "สุรสีหนาท" อันแสดงให้

เห็นชัดถึงอำนาจเผด็จการที่น่าเกรงขาม

สาระสำคัญของระบบทาสและศักดินา คือเจ้าทาสและเจ้าศักดินาซึ่งเป็นคนจำนวนน้อยในสังคมมีอำนาจบังคับทาสและข้าไพร่ซึ่งเป็นราษฎรส่วนข้างมากของสังคมจำต้องปฏิบัติตามคำสั่งหรือ"สุรสีหนาท" ของเจ้าทาสและเจ้าศักดินาและจำต้องเชื่อฟังอย่างหลับหูหลับตา ซึ่งเรียกเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า "Obéissance Aveugle" อังกฤษ "Blind Obedience" ถ้าไม่เชื่อฟังก็จะต้องถูกเจ้าทาสและเจ้าศักดินาลงโทษตามอำเภอใจ เช่นทรมานกลั่นแกล้ง, เฆี่ยนตี, ให้อดอยาก, เข่นฆ่า ระบบทาสและศักดินาจึงเป็นรากเหง้าของระบอบเผด็จการที่ปกครองสังคมโดยวิธีการเช่นเดียวกันนั้น อาทิ ระบอบฟาสซิสต์, นาซี, ระบอบเผด็จการทหาร

แม้เผด็จการทาสและศักดินาจะใช้วิธีหลอกลวงให้คนส่วนมากของสังคมหลงเชื่อว่า หัวหน้าสังคมเป็นผู้ที่พระเจ้าบนสวรรค์ให้จุติมาเกิดในมนุษยโลกดังที่ผมได้กล่าวมาแล้วในข้อก่อนก็ดี แต่ก็มีทาสและข้าไพร่ที่ถูกกดขี่อย่างหนักในสังคมต่าง ๆ ได้เกิดจิตสำนึกที่ตนถูกกดขี่แล้วได้รวมกำลังต่อสู้โดยวิธีสันติบ้าง โดยใช้กำลังอาวุธบ้าง เช่น ขบวนการทาสนำโดย *"สปาตากุส" (Spatacus)* ผู้นี้สามารถรวบรวมทาสจำนวนน้อยไปสู่จำนวนมาก เริ่มต่อสู้ทางอาวุธกับระบบเผด็จการทาสโรมันเมื่อประมาณ ๗๔ ปี ก่อนพระเยซูเกิด ผู้นี้พัฒนากำลังของตนสามารถรวมกำลังได้ถึง ๒ แสนคน ทำการต่อสู้ได้เป็นเวลาถึง ๒ ปี แต่ในที่สุดก็ต้องพ่ายแพ้แก่ฝ่ายเผด็จการทาส เพราะเหตุที่ขบวนการนั้นมีเจตนารมณ์สูงที่ไม่ยอมเสียศักดิ์ศรีของมนุษยชาติ ประวัติศาสตร์ของมนุษยสังคมที่จะคงมีอยู่เป็นเวลานานจึงจารึกวีรกรรมของขบวนการต่อต้านเผด็จการทาสและศักดินาที่มีต่อวิวรรตการของสังคม

๒.๕ ในบทความปลีกย่อยที่เขียนขึ้นในยุโรปเมื่อกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ (ซึ่งมีผู้แปลเป็นภาษาในเอเชีย) นั้น ระบบทุนสมัยใหม่ได้พัฒนาไปไกลมากในยุโรปนั้น ก็เป็นธรรมดาที่ผู้เขียนจะต้องเน้นหนักถึงการเผชิญหน้ากัน และความเป็นปฏิปักษ์ต่อกันระหว่างชนชั้นนายทุนสมัยใหม่ *"Bourgeoisie"* ที่ผมแปลว่า *"ชนชั้นเจ้าสมบัติ"* กับ *"Proletariat"* ที่ผมแปลว่า *"ชนชั้นผู้ไร้สมบัติ"* หรือ *"Working Class"* ที่ผมแปลว่า *"ชนชั้นคนงาน"*

แต่ในประเทศด้อยพัฒนา หรือที่มีศัพท์ใหม่เรียกว่าประเทศกำลังพัฒนานั้น มีซากทาสและซากศักดินาอยู่ ฉะนั้นเราไม่ควรมองข้าม*"ระบอบทุนศักดินา"(Feudal Capitalism)* ที่ได้มีขึ้นตั้งแต่ระบบศักดินาได้เกิดขึ้น คือส่วนหนึ่งของข้าไพร่ที่พ้นจากฐานทาสนั้น เมื่อมีทุนเล็กน้อยก็เริ่มทำการซื้อผลิตผลที่ข้าไพร่ส่วนมากได้สิทธิจากเจ้าศักดินาให้มีไว้เป็นส่วนของข้าไพร่ โดยผู้มีทุนน้อยนี้เอาของที่ข้าไพร่อื่นมาแลกเปลี่ยน ครั้นต่อมาเมื่อได้มีวัตถุอื่นเป็นสื่อกลางที่ใช้ในการแลกเปลี่ยน เช่นสัตว์บางชนิด, เบี้ยบางชนิด, โลหะบางอย่าง เช่น ดีบุก, ทองแดง, เงิน, ทอง จึงได้ใช้วัตถุสื่อกลางนั้นแลกเปลี่ยน อันเป็นวิธีที่เรียกว่า *"ซื้อขาย"* ข้าไพร่ที่ทำการค้าขายนี้ได้ทำการเอาเปรียบข้าไพร่ซึ่งเป็นผู้ผลิต ซึ่งเป็นเหตุให้ข้าไพร่ที่ทำการค้าขายมีกำไรสะสมเป็นทุนขยายการค้าขายกว้างขวางขึ้นและมีทุนให้ข้าไพร่อื่น ๆ ยืมโดยมีดอกเบี้ยบ้าง โดยให้ข้าไพร่อื่น ๆ ซื้อของเชื่อโดยกำหนดราคาขายอย่างแพง ซึ่งเป็นการเอาดอกเบี้ยอย่างแพงไปในตัว ดังนั้นข้าไพร่ส่วนมากซึ่งต้องส่งส่วยให้แก่เจ้าที่ดินและเจ้าศักดินาแล้ว ก็ยังถูกขูดรีดจาก "นายทุนศักดินา" อย่างหนักอีกด้วย ท่านทั้งหลายที่มีใจเป็นธรรมต่อชาวนาสยาม โดยพิจารณาความจริงที่ประจักษ์ในชนบทก็ย่อมเห็นได้ แม้ในปัจจุบันนี้ว่าชาวนาสยามผู้ยากจนได้ถูกนายทุนพ่อค้าซากศักดินานี้ขูดรีดเพียงใดบ้าง

นายทุนศักดินามีอยู่ตั้งแต่โบราณกาลในสังคมที่เกิดระบบศักดินาขึ้นแล้ว หากแต่ในสังคมต่าง ๆ

เรียกนายทุนศักดินานี้ในชื่อต่าง ๆ กันตามภาษาของแต่ละสังคม เช่นในอินเดียสมัยพุทธกาลนั้น จำแนกนายทุนศักดินาออกเป็น ๓ อันดับ จากระดับต่ำไปสู่ระดับสูง คือ กระฎุมพี, คหบดี, เศรษฐีซึ่งเป็นศัพท์บาลีสันสกฤตที่คนไทยแผลงเป็นศัพท์ไทยตั้งแต่โบราณกาล แม้ในปัจจุบันนี้สามัญชนคนไทยจำนวนไม่น้อยก็ได้ใช้ศัพท์นี้ตามความหมายนั้น คือ

ก. กระฎุมพี ได้แก่ผู้ที่ทำการค้าเมล็ดพืชในชนบทเป็นคนมีที่ดินและเป็นคนมีเงินในชนบท เป็นเจ้าที่ดินในชนบทนับว่าเป็นคนมั่งมีในอันดับต่ำสุดกว่าคหบดี และเศรษฐี ซึ่งจะกล่าวต่อไป คนไทยจึงเติมคำว่า *"ไพร่"* ไว้หน้าคำว่า *"กระฎุมพี"* เป็น *"ไพร่กระฎุมพี"* ซึ่งแสดงว่ายังอยู่ในฐานะที่เป็นไพร่ จึงต่างกับคำฝรั่งเศส *"Bourgeois" และ "Bourgeoisie"* ซึ่งภาษาอังกฤษและเยอรมันก็ใช้ทับศัพท์ฝรั่งเศสนั้น เพื่อหมายถึง *"นายทุนสมัยใหม่เจ้าของปัจจัยการผลิตของสังคมผู้เป็นนายทุนจ้างแรงงาน"* ตามที่วิทยาศาสตร์ สังคมและเองเกลส์ได้ให้ความหมายไว้ซึ่งผมจะกล่าวในข้อ ๒.๗ ต่อไป

ข. คหบดี ได้แก่ผู้มีเคหสถานครอบครัวข้าทาสใช้สอย ซึ่งเป็นคนมั่งมีกว่า "กระฎุมพี"

ค. เศรษฐี เป็นผู้มั่งมีทรัพย์สินมากมายอันดับหนึ่งเมื่อครั้งพุทธกาลถือว่าเศรษฐีเป็นพระสหายของพระราชา

ระบบทุนศักดินานี้ยังมีตกค้างอยู่ในประเทศด้อยพัฒนาซึ่งรวมทั้งสยามปัจจุบันด้วย ซึ่งส่วนหนึ่งได้เปลี่ยนเป็นนายทุนสมัยใหม่แล้ว แต่อีกส่วนหนึ่งยังมิได้เปลี่ยนแปลงไป หรือเปลี่ยนแปลงไปแต่ยังคงมีซากทรรศนะทาสและศักดินา ซึ่งเป็นพลังสนับสนุนเกื้อกูลให้ระบบเผด็จการทาสและศักดินายังคงอยู่ต่อไปหรือกลับฟื้นขึ้นมาอีกในรูปสมบูรณาญาสิทธิราชย์เก่าหรือในรูปใหม่อย่างอื่นแต่ในสาระคือเผด็จการทาสและศักดินา

๒.๖ ความเป็นอยู่ตามระบบทาสและศักดินา ก่อให้บุคคลเกิดทรรศนะทาส และศักดินา คือ

ก. ฝ่ายเจ้าทาสและเจ้าศักดินาเกิดจิตสำนึกว่า ระบอบเผด็จการที่ฝ่ายตนปฏิบัติต่อคนส่วนมากของสังคมนั้นทำให้ฝ่ายตนครองชีพได้อย่างผาสุก จิตสำนึกนี้เป็นทรรศนะของฝ่ายเจ้าทาสและเจ้าศักดินายึดมั่นอยู่ตามปกติวิสัย

ข. ฝ่ายทาสและข้าไพร่นั้นตามปกติวิสัยย่อมต้องการหลุดพ้นจากความเป็นทาสและข้าไพร่ แต่ก็มีข้อยกเว้นสำหรับทาสและข้าไพร่จำนวนหนึ่งที่เมื่อถูกอยู่ภายใต้ระบบทาสและศักดินาจนเคยชินเป็นเวลานานก็กลายเป็นคนที่เชื่องต่อการถูกกดขี่ ประดุจสัตว์ซึ่งเดิมอยู่ในป่าอย่างอิสระ ครั้นเมื่อมนุษย์จับสัตว์นั้นมาเลี้ยงเริ่มต้นด้วยทรมานให้เกรงกลัว ในที่สุดก็เป็นสัตว์ที่เชื่อง ยอมทำงานตามคำสั่งของเจ้าของ ครั้นนาน ๆเข้าก็เกิดทรรศนะเห็นชอบในการอยู่ภายใต้ระบอบเผด็จการนั้น อีกประการหนึ่งลัทธิที่ปลุกใจให้ทาสและข้าไพร่เกิดความเชื่อถือว่าผู้เผด็จการทาสและศักดินาเป็นผู้ที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ส่งมาให้เกิดในมนุษยโลกดังกล่าวแล้วในข้อ ๒.๔ นั้น มีอิทธิพลที่ทำให้สภาพทางจิตใจของทาสและข้าไพร่ยึดมั่นในทรรศนะนั้นเหนียวแน่นขึ้น และเมื่อได้ถ่ายทอดเป็นมรดกสืบมาหลายชั่วคนก็เป็นทรรศนะที่เกาะแน่นอยู่ในหมู่ชนส่วนหนึ่งหรือส่วนมาก สมดั่งที่ปรัชญาหลายสำนัก (รวมทั้งสำนักมาร์กซ-เลนิน) กล่าวไว้ว่า ทฤษฎีหรือทรรศนะใดเกาะแน่นอยู่ในหมู่ชนใด ก็มีพลังที่สะท้อนกลับไปสู่สภาพเศรษฐกิจและการเมืองของระบบนั้นเองอันทำให้ระบบสังคมนั้นดำรงอยู่ได้

ทาสและข้าไพร่ที่เชื่องแล้วและที่เกาะแน่นในทรรศนะดังกล่าวนั้นก็กลายเป็นสมุนที่ดีของเจ้าทาสและเจ้าศักดินาที่สามารถใช้ทาสและข้าไพร่นั้นเอง เป็นลูกมือต่อสู้ทาสและข้าไพร่ส่วนที่ต้องการอิสรภาพ ตัวอย่างในประวัติศาสตร์มีมากหลาย ผมขออ้างตัวอย่างบางประการพอเป็นอุทาหรณ์ดังต่อไปนี้

ขบวนการปลดแอกทาสนำโดยสปาตาคุสดังที่ผมได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น ต้องพ่ายแพ้แก่ฝ่ายเผด็จการทาส เพราะเจ้าทาสได้อาศัยทาสที่เชื่องแล้วเป็นกำลังสนับสนุนเกื้อกูลกำลังทหารของเจ้าทาสทำการปราบปรามขบวนการปลดแอกทาส

ประวัติศาสตร์สงครามกลางเมืองของสหรัฐอเมริกาเมื่อกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ก็แสดงว่าคนนิโกรทาสจำนวนหนึ่งในรัฐภาคใต้ของอเมริกา กลับร่วมกับเจ้าทาสทำสงครามกับรัฐภาคเหนือซึ่งต้องการให้ทาสเป็นอิสระ

ค. ทรรศนะทาสและศักดินาได้ก่อให้เกิดความรู้สึกเหยียดหยามระหว่างมนุษย์ในสังคมเดียวกันด้วย คือฝ่ายเจ้าทาสและเจ้าศักดินาก็เหยียดหยามทาสและข้าไพร่ว่าเป็นคนเลวทรามอยู่ในอันดับต่ำหรือวรรณะต่ำของสังคม ส่วนทาสและข้าไพร่จำพวกที่เป็นสมุนของเจ้าทาส และเจ้าศักดินาก็พลอยมีความรู้สึกเหยียดหยามทาสและข้าไพร่ที่มิใช่สมุนของเจ้าทาสและเจ้าศักดินา

ฝ่ายข้าไพร่ที่เป็นนายทุนศักดินาก็ทะนงตนว่าเป็นคนมั่งมีเหยียดหยามข้าไพร่ส่วนมากที่เป็นคนยากจน

จากพื้นฐานความรู้สึกนี้ภายในสังคมก็พัฒนาไปสู่ทรรศนะที่สังคมหนึ่งถือตนว่าเป็นใหญ่กว่าสังคมอื่นที่มีพลังน้อยกว่าและเหยียดหยามสังคมที่เป็นเมืองขึ้น หรือเมืองออกที่ต้องส่งบรรณาการ ทรรศนะคลั่งเชื้อชาติ (Racism) และคลั่งชาติ (Chauvinism) จึงเกิดขึ้น

๒.๗ แม้ระบบทาสและศักดินาจะเสื่อมสลายไปทางระบบเศรษฐกิจการเมือง แต่*ซากทรรศนะที่เกาะแน่นอยู่ในหมู่ชนใดที่ถ่ายทอดต่อๆ กันมาหลายชั่วคน ก็ยังคงมีอยู่เป็นเวลาอีกช้านานมากที่เป็นพลังต่อต้านระบอบประชาธิปไตย และพยายามที่จะฟื้นฟูระบบเผด็จการทาสและศักดินาในรูปสมบูรณาญาสิทธิราชย์เก่า หรือรูปที่ใช้ชื่อใหม่* เช่น เผด็จการฟาสซิสต์, นาซี, เผด็จการทหาร ฯลฯ ดั่งจะเห็นได้ตามตัวอย่างต่อไปนี้

ก. เราไม่ต้องดูอื่นไกลคือดูตัวอย่างตามรูปธรรมในสยามของเราเองก็จะเห็นว่า แม้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ(รัชกาลที่ ๕) ได้ทรงยกเลิกระบบทาสใน พ.ศ.๒๔๔๘ แล้ว แต่ซากทรรศนะทาสก็ยังตกค้างอยู่ในชนบางหมู่บางเหล่า อันที่จริงก่อนประกาศยกเลิกระบบทาส พระองค์ก็ได้มีประกาศยกเลิกธรรมเนียมทาสและศักดินามาก่อนแล้ว เมื่อพระองค์ขึ้นครองราชย์ได้เพียง ๕ ปี คือ ในจุลศักราช ๑๒๓๕ ซึ่งตรงกับพุทธศักราช ๒๔๑๖ มีความดั่งต่อไปนี้

"ศุภมัสดุ จุลศักราช ๑๒๓๕ กุกุฏสังวัจฉระกะติกมาศกฤษณปักษพาระสีดิถีรวิวารปริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์บดินทรเทพยมหามงกุฎบุรุศรัตนราชรวิวงษ์ วรุตมพงษบริพัตวรขัติยราชนิกโรดม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิ์ราชสังกาศบรมธรรมิกมหาราชาธิราชบรมนารถบพิตรพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมหัยสวริยพิมาน โดยสฐานอุดราภิมุขพระบรมวงศานุวงศ์แลท่านเสนาบดีข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ฝ่ายทหาร พลเรือนเฝ้าพร้อมกันโดยลำดับ จึ่งมีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ทรงประกาศแก่พระบรมวงศานุวงศ์แลข้าทูลละอองธุลีพระบาท ผู้ใหญ่ผู้น้อยให้ทราบทั่วกันว่า ตั้งแต่ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติมาก็ตั้งพระราชหฤทัยที่จะทำนุบำรุงพระราชอาณาจักร ให้มีความสุขความเจริญแก่พระบรมวงศานุวงศ์ แลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ทั้งสมณชีพราหมณ์ประชาราษฎรทั้งปวงทั่วไป การสิ่งไรที่เป็นการกดขี่แก่กันให้ได้ความยากลำบากนั้น ทรง

พระดำริห์จะไม่ให้มีแก่ชนทั้งหลายในพระราชาอาณาจักรต่อไป ด้วยได้ทรงพระราชดำริห์เห็นว่าในมหาประเทศต่างๆ ซึ่งเป็นมหานครอันใหญ่ในทิศตะวันตก ในประเทศอาเซียนี้ ฝ่ายตะวันออกคือประเทศจีน ประเทศญวน ประเทศญี่ปุ่น และฝ่ายตะวันตกคืออินเดียและประเทศที่ใช้การกดขี่ให้ผู้น้อยหมอบคลานกราบไหว้ต่อเจ้านายและผู้มีบรรดาศักดิ์ที่เหมือนกับธรรมเนียมในประเทศสยามนั้น บัดนี้ประเทศเหล่านั้นก็ได้เลิกเปลี่ยนธรรมเนียมนั้นหมดทุกประเทศด้วยกันแล้ว การที่เขาได้พร้อมกันเลิกเปลี่ยนธรรมเนียมที่หมอบคลานกราบไหว้นั้น ก็เพราะเพื่อจะให้เห็นความดีที่จะไม่มีการกดขี่แก่กันในบ้านเมืองนั้นอีกต่อไป *ประเทศใด เมืองใด ที่ได้ยกธรรมเนียมที่เป็นการกดขี่ซึ่งกันและกัน ประเทศนั้นเมืองนั้นก็เห็นว่ามีแต่ความเจริญมาทุกๆ เมืองโดยมาก ก็ในประเทศสยามนี้ธรรมเนียมบ้านเมืองที่เป็นการกดขี่แก่กัน อันไม่ต้องด้วยยุติธรรมนั้นก็ยังมีอยู่อีกหลายอย่างหลายประการ จะต้องคิดลดหย่อนผ่อนเปลี่ยนเสียบ้าง แต่การที่จะจัดผลัดเปลี่ยนธรรมเนียมจะให้แล้วไปในครั้งเดียวคราวเดียวนั้นไม่ได้ จะต้องค่อยคิดเปลี่ยนแปลงไปตามเวลาที่ควรแก่กาลที่จะเปลี่ยนแปลงได้ บ้านเมืองจึงจะได้มีความเจริญสมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป แลธรรมเนียมที่หมอบคลานกราบไหว้ในประเทศสยามนี้เห็นว่าเป็นการกดขี่แก่กันแข็งแรงนัก ผู้น้อยที่ต้องหมอบคลานนั้นได้ความเหน็ดเหนื่อยลำบาก เพราะจะให้ยศแก่ท่านผู้ใหญ่ ก็การทำยศที่ให้คนหมอบคลานกราบไหว้นี้ไม่ทรงเห็นว่ามีประโยชน์แก่บ้านเมืองแต่สิ่งหนึ่งสิ่งใดเลย ผู้น้อยที่ต้องมาหมอบคลานกราบไหว้ให้ยศต่อท่านผู้ที่เป็นใหญ่นั้น ก็ต้องทนลำบากอยู่จนสิ้นวาระของตนแล้วจึงจะได้ออกมาพ้นท่านผู้ที่เป็นใหญ่ ธรรมเนียมอันนี้แลเห็นว่าเป็นต้นแห่งการที่เป็นการกดขี่แก่กันทั้งปวง เพราะฉะนั้นจึงจะต้องละพระราชประเพณีเดิมที่ถือว่าหมอบคลานเป็นการเคารพอย่างยิ่งในประเทศสยามนี้เสีย ด้วยทรงพระมหากรุณาที่จะให้ท่านทั้งหลายได้ความสุขไม่ต้องทนยากลำบากหมอบคลานเหมือนอย่างแต่ก่อนแลธรรมเนียมที่หมอบคลานนั้นให้เปลี่ยนอิริยาบถเป็นยืนเป็นเดิน ธรรมเนียมที่ถวายบังคมแลกราบไหว้นั้น ให้เปลี่ยนอิริยาบถเป็นก้มศีรษะ ธรรมเนียมที่ยืนที่เดินแลก้มศีรษะนี้ใช้ได้เหมือนกับธรรมเนียมที่หมอบคลานถวายบังคมแลกราบไหว้ บางทีท่านผู้ที่มีบรรดาศักดิ์ซึ่งชอบธรรมเนียมที่หมอบคลานกราบไหว้ตามเดิมเห็นว่าดีนั้นจะมีความสงสัยสนเท่ห์ว่า การที่เปลี่ยนธรรมเนียมหมอบคลานให้ยืนให้เดินจะเป็นการเจริญแก่บ้านเมืองด้วยเหตุไร ก็พึงรู้ว่า การที่เปลี่ยนธรรมเนียมใหม่ เลิกหมอบคลานให้ยืนให้เดินนั้น เพราะจะเห็นเป็นแน่ว่าจะไม่มีการกดขี่แก่กันในการที่ไม่เป็นยุติธรรมอีกต่อไป เมืองใดประเทศใดผู้ที่เป็นใหญ่มิได้ทำการกดขี่แก่ผู้น้อย เมืองนั้นประเทศนั้นก็คงมีความเจริญเป็นแน่ตั้งแต่นี้สืบไปพระบรมวงศานุวงศ์แลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ซึ่งจะเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในพระที่นั่งแลที่เสด็จออกแห่งหนึ่งแห่งใด จงประพฤติตามพระราชบัญญัติที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดไว้เป็นข้อบัญญัติสำหรับข้าราชการต่อไปจงทุกข้อทุกประการ* จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้ท่านเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ สมันตพงษ พิสุทธมหาบุรุศย์รัตนโนดมผู้สำเร็จราชการแผ่นดินตั้งเป็นข้อพระราชบัญญัติไว้สำหรับแผ่นดินต่อไปดังนี้"

พระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์ ได้ปฏิบัติตามพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ ๕ โดยเฉพาะกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ พระอาจารย์กฎหมายสยามได้ทรงสั่งสอนตามพระราชประสงค์ของพระราชบิดา ครั้นต่อมา *ภายหลังรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ โดยความเกื้อกูลสนับสนุนจากซากทรรศนะทาสและ*

ศักดินาแล้ว รัฐบาลที่ตั้งขึ้นหลายชุด ต่อมาได้ทำการฟื้นขนบธรรมเนียมทาสที่เลิกแล้วนั้นขึ้นมาอีก ดังปรากฏในภาพจากนิตยสารหนังสือพิมพ์นิสิตนักศึกษานักเรียนก็ถูกบังคับให้ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมนั้น ซึ่งท่านย่อมทราบแล้ว คำพิพากษาฎีกาบางฉบับก็มีผู้พิพากษาบางนายได้ตัดสินคดีโดยอาศัยประเพณีเก่าเป็นข้ออ้างลงโทษผู้ต้องหา ผมจึงคิดว่าถ้ารัชกาลที่ ๕ มีญาณวิถี และโดยเฉพาะกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์เห็นการฟื้นขนบธรรมเนียมประเพณีทาส อันเป็นการขัดพระราชประสงค์และขัดต่อเจตนารมณ์ทางกฎหมายแล้ว พระองค์จะทรงมีความรู้สึกอย่างไร

ข. แม้ในประเทศจีนใหม่ปัจจุบัน ที่เข้าสู่ระบบสังคมนิยมเบื้องต้นแล้ว ท่านก็จะได้ทราบข่าวที่ปรากฏจากเอกสารของสาธารณรัฐแห่งราษฎรจีนเองว่าเมื่อไม่นานมานี้ได้มีการรณรงค์ต่อต้านซากทรรศนะ *"ขงจื๊อ"* อันเป็นซากทรรศนะศักดินา (ซึ่งเป็นทฤษฎีที่ขงจื๊อคิดขึ้นในสมัยโบราณ ขณะที่ประเทศจีนยังมีระบบทาสผสมกับระบบศักดินา) แม้ว่า *"หลินเปียว"* ตัวแทนซากทรรศนะนี้จะตายไปแล้ว แต่เขาก็ยังมีลูกสมุนตกค้างอยู่ซึ่งทำการเผยแพร่ในประเทศจีน และในบางประเทศอื่นที่เคยมีบุคคลโฆษณาสรรเสริญหลินเปียวอยู่พักหนึ่ง แม้ในปารีสท่านอาจสังเกตว่า เมื่อข่าวสารบางกระแสแจ้งว่าหลินเปียวขึ้นเครื่องบินหนีจากประเทศจีนแล้วเกิดอุบัติเหตุเครื่องบินตกทำให้หลินเปียวกับพวกตายนั้น ผู้สดุดีหลินเปียวก็คัดค้านข่าวนั้นว่าไม่จริง เพราะลุ่มหลงทรรศนะศักดินาของหลินเปียวอย่างหลับหูหลับตา

ก่อนนั้นขึ้นไปการอภิวัฒน์ใหญ่ทางวัฒนธรรมของชนชั้นผู้ไร้สมบัติจีน ได้ทำการต่อสู้บุคคลที่มีซากทรรศนะศักดินาและซากความคิดนายทุนที่แทรกตัวเข้ามาอยู่ในพรรคฯ อาทิ หลิวเซ่าฉี อดีตรองหัวหน้าพรรคฯ, เผิงเจิน อดีตนายกเทศมนตรีปักกิ่ง, หลิวหนิงอี้ อดีตเลขาธิการคณะกรรมการจีนเพื่อสันติภาพโลกและอดีตกรรมการสันติภาพโลก (WPC) ฯลฯ และได้ฟื้นการรณรงค์ต่อต้านหลีลี่ซาน อดีตหัวหน้าพรรคฯ ระหว่าง ค.ศ.๑๙๒๘-๑๙๓๐ (ก่อนหวังหมิง และก่อนเหมาเจ๋อตุงเป็นหัวหน้าพรรคใน ค.ศ.๑๙๓๕) บทความของบุคคลเหล่านี้เคยมีผู้แปลเป็นภาษาอื่นในบางประเทศ

เมื่อกล่าวถึงแนวทางทุนนิยมของหลิวเซ่าฉีย่อมหมายถึงทรรศนะนายทุนศักดินาด้วยซึ่งแสดงออกถึงการผูกขาดอภิวัฒน์และการอวดอ้างคุณภาพแห่งพวกของตนโดยเฉพาะ ประดุจพ่อค้าที่ชอบการผูกขาดและโฆษณาสินค้า หลิวเซ่าฉีเคยสอนสานุศิษย์ว่า "ชาวคอมมิวนิสต์เป็นผู้ที่ได้รับการหล่อหลอมเป็นพิเศษ" ซึ่งผิดจากคำสอนของมาร์กซ์เลนินที่สอนว่า *ซากทรรศนะของบุคคลที่เกิดมาในสังคมเก่ายังไม่หมดไปง่ายๆ จึงจำต้องทำการสำรวจตนเป็นเนืองนิตย์ เพื่อแก้ไขขจัดซากเก่าที่คอยฟื้นอยู่เสมอ* หนังสือที่หลิวเซ่าฉีเขียนไว้ให้ชื่อว่า "จะเป็นคอมมิวนิสต์ที่ดีได้อย่างไร (How to be a good Communist) นั้นมีซากทรรศนะศักดินาและซากนายทุนศักดินาและนายทุนสมัยใหม่เจือปนอยู่มาก ฉะนั้นการอภิวัฒน์ใหญ่ทางวัฒนธรรมของชนชั้นผู้ไร้สมบัติจีนจึงได้จัดทำขึ้นใหม่อีกเล่มหนึ่ง ให้ชื่อว่า "จะเป็นคอมมิวนิสต์ที่แท้จริงได้อย่างไร" (How to be a real Communist) ส่วนหลีลี่ซาน อดีตหัวหน้าพรรคฯ นั้นแนวทางของเขาเรียกว่า "เอียงซ้ายจัด" แต่ก็ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งซากทรรศนะศักดินา (ดูหมายเหตุท้ายบทความนี้)

๒.๘ เมื่อระบบทาสในยุโรปตะวันตก ได้เสื่อมลงในปลายสมัยอาณาจักรโรมันโดยระบบศักดินาได้พัฒนาขึ้นมาแทนที่แล้ว แต่ซากทรรศนะทาสยังคงเหลืออยู่ในระบบศักดินาเป็นเวลาช้านานหลายศตวรรษ

ต่อมาในปลายสมัยยุคกลางของยุโรปตะวันตก คือ เมื่อประมาณคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ (ประมาณ ๗๐๐ ปีมาแล้ว) ได้มีบุคคลจำพวกที่ออกสำเนียงตามภาษาฝรั่งเศสว่า *"บูรชัวส์"* เขียนเป็นอักษรฝรั่งเศสว่า *"Bourgeois"* คือ พ่อค้าและผู้ประกอบหัตถกรรมที่อยู่ในย่านตลาดการค้า ซึ่งเรียกว่า *"บูรก์"* เขียนเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า *"Bourg"* คำนี้เทียบได้กับคำไทยว่า *"บุรี"* ฉะนั้น *"บูรชัวส์"* เทียบได้กับคำไทยว่า

"ชาวบุรี" ได้เป็นผู้เริ่มแรกในการจัดตั้งเป็นขบวนการต่อต้านเผด็จการศักดินาซึ่งปกครองท้องที่ ชาวบุรีได้รวมกำลังกันเป็นองค์การร่วมที่เรียกเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า *"กอมมูน" (Commune)* ซึ่งแผลงมาจากคำลาติน *"Communis"* อันเป็นองค์การที่ชาวบุรีผนึกกำลังกันเพื่อป้องกันผลประโยชน์ของตน และต่อสู้เจ้าศักดินาท้องที่ เพื่อมีอิสระในการปกครองท้องที่ของตนเอง ออกต่างหากจากเผด็จการของเจ้าศักดินาท้องที่ แต่ยังยอมขึ้นตรงต่อพระราชาธิบดีซึ่งเป็นประมุขสูงสุดของรัฐ การต่อสู้นั้นใช้วิธีทัดทานดื้อด้านไม่ยอมอ่อนข้อให้เจ้าศักดินาท้องที่ การต่อสู้ได้ใช้เวลายาวนาน ชาวบุรีจึงได้รับสัมปทานจากพระราชาธิบดีให้มีสิทธิปกครองท้องถิ่นของตนเองอันเป็นประวัติระบบเทศบาลในฝรั่งเศสและในหลายประเทศของยุโรปตะวันตก

ชาวบุรีก็หมดสภาพเป็นข้าไพร่ของเจ้าศักดินาแห่งท้องที่โดยพระราชาธิบดีรับรองให้มีฐานันดรที่ ๓ ของสังคม คือเป็นฐานันดรถัดลงมาจากขุนนางบรรพชิตและขุนนางฆราวาสคือมีสภาพเป็นชนชั้นกลางระหว่างฐานันดรสูงกับผู้ไร้สมบัติ (Proletariat) ซึ่งยังคงมีฐานะเป็นข้าไพร่ของเจ้าศักดินาท้องถิ่น กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ *ชาวบุรีมีฐานะเป็นนายทุนชั้นกลาง ต่อมาชาวบุรีได้พัฒนาเครื่องมือหัตถกรรมให้มีสมรรถภาพดีขึ้นตามลำดับ ได้ขยายการค้ากว้างขวางขึ้น สะสมสมบัติเป็นทุนได้มากขึ้น และเมื่อได้เกิดมีผู้ประดิษฐ์เครื่องมือใช้พลังไอน้ำในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ชาวบุรีก็อาศัยทุนอันเป็นสมบัติที่สะสมไว้นั้นเป็นเจ้าของอุตสาหกรรมและวิสาหกิจสมัยใหม่ สภาพของชาวบุรีซึ่งเดิมเป็นเพียงนายทุนชั้นกลางจึงได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงไปเป็นนายทุนใหญ่สมัยใหม่*

แม้สภาพของชาวบุรีหรือบูรชัวส์ได้เปลี่ยนไปจากเดิมแล้วซึ่งในภาษาสามัญยังหมายถึงคนชั้นกลางก็ดี แต่ในตำราวิทยาศาสตร์สังคมก็ยังคงเรียกนายทุนสมัยใหม่ตามศัพท์เดิมว่า *"บูรชัวส์"* และชนชั้นนายทุนใหญ่สมัยใหม่ว่า *"บูรชัวซี" (Bourgeoisie)* ตำราวิทยาศาสตร์สังคมที่เขียนเป็นภาษาอังกฤษและภาษาเยอรมันก็ใช้วิธีทับศัพท์คำฝรั่งเศสดังกล่าวนั้นเพื่อเรียกชนชั้นนายทุนใหญ่สมัยใหม่ ซึ่งมีความหมายเฉพาะในทางวิทยาศาสตร์สังคม เองเกลส์ได้ทำฟุตโน้ตอธิบายความหมายของคำนี้ว่า

"บูรชัวซี (Bourgeoisie) หมายถึงชนชั้นนายทุนสมัยใหม่ เจ้าของปัจจัยการผลิตของสังคมและเป็นนายจ้างของแรงงาน"

เพื่อกระจ่างแจ้งยิ่งขึ้น ขอให้ท่านศึกษาประวัติลัทธิเศรษฐกิจเบื้องต้น ท่านก็จะพบว่าระบบทุนสมัยใหม่ได้ก่อตัวจาก *"ระบบทุนพาณิชย์" (Capitalisme Commercial)* แล้ว *"ระบบทุนการคลัง" (Capitalisme Financier)* แล้วมาถึง *"ระบบทุนอุตสาหกรรม" (Capitalisme Industriel)*

ส่วนชนชั้นผู้มีทุนน้อยมีชื่อเรียกว่า *"เปอติเตอะ บูรชัวซี" (Petite Bourgeoisie)* และนายทุนชั้นกลางมีชื่อเรียกว่า *"มัวแยนน์ บูรชัวซี" (Moyenne Bourgeoisie)*

ฉะนั้น ผมจึงได้กล่าวไว้ในหนังสือ "ว่าด้วยความเป็นอนิจจังของสังคม" ว่า *"บูรชัวซี" ไม่ใช่ชนชั้น "กระฎุมพี" หากเป็นชนชั้นเศรษฐีสมัยใหม่ ซึ่งผมถ่ายทอดเป็นศัพท์ไทยใหม่ว่า "เจ้าสมบัติ"*

เมื่อชนชั้นเจ้าสมบัติได้เป็นเจ้าของอุตสาหกรรมสมัยใหม่ที่ใช้เครื่องจักรกลสลับซับซ้อนมากขึ้นจำต้องใช้คนงานที่มีความรู้ความสามารถในการใช้เครื่องจักรกล เพราะถ้าจะใช้ข้าไพร่ที่ชินต่อการใช้เครื่องมือหัตถกรรมตามระบบศักดินาก็ไม่สามารถที่จะทำให้ชนชั้นเจ้าสมบัติได้ผลผลิตอันเป็นกำไรได้มากขึ้น ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องให้คนงานได้มีเสรีภาพขึ้นกว่าข้าไพร่

ท่านที่ใช้สามัญสำนึกย่อมทราบได้ว่าชนชั้นเจ้าสมบัตินั้นเป็นคนจำนวนน้อยในสังคม ฉะนั้นแม้ชนชั้นเจ้าสมบัติเห็นความจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงระบอบศักดินามาเป็นระบอบประชาธิปไตย แต่โดยลำพัง

ชนชั้นนั้นก็ย่อมไม่เป็นพลังเพียงพอ คือ จำต้องอาศัยข้าไพร่ตามระบบศักดินาที่เป็นคนจำนวนส่วนข้างมากของสังคม ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะทำให้ข้าไพร่เกิดมีสำนึกในชนชั้นข้าไพร่ของตนที่ถูกกดขี่ข่มเหงจากระบบศักดินา และให้เกิดจิตสำนึกในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษยชาติของตนที่จะต้องมีความเสมอภาคกับเพื่อนมนุษย์ในสังคม และมีสิทธิเสรีภาพคือ สิทธิประชาธิปไตย ในการนั้นบทความของนักปรัชญาหลายคนในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ อาทิ *ฮอบบส์ (Hobbes), ล็อกค์ (Locke),* และในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ อาทิ *มองเตสกิเออ (Montesquieu), ดิเดอโรต์ (Diderot), วอลแตร์ (Voltaire), จ.จ.รูสโซ (J.J. Rousseau)* ได้มีอิทธิพลที่ทำให้ราษฎรจำนวนไม่น้อยเกิดจิตสำนึกที่ต้องการความเสมอภาคกับเพื่อนมนุษย์ในสังคมและสิทธิเสรีภาพ นักปรัชญาเหล่านี้ไม่ใช่เป็นนายทุนมั่งมีเงินมหาศาล ท่านแสดงทรรศนะเพื่อประชาธิปไตยของราษฎร มิใช่เพื่อชนชั้นเจ้าสมบัติโดยเฉพาะ

ชนชั้นเจ้าสมบัติจึงร่วมกับราษฎรที่มีทรรศนะประชาธิปไตยทำการต่อต้านเผด็จการศักดินาเพื่อเปลี่ยนมาเป็นระบอบประชาธิปไตย เจ้าศักดินาของประเทศใดยอมเปลี่ยนแปลงโดยสันติวิธีการอภิวัฒน์โดยใช้กำลังอาวุธก็มิได้เกิดขึ้น แต่เจ้าศักดินาใดดื้อดึงเกาะแน่นอยู่ตามระบบเผด็จการศักดินาของตน การอภิวัฒน์โดยใช้กำลังอาวุธจึงเกิดขึ้น อาทิการอภิวัฒน์ฝรั่งเศสใน ค.ศ. ๑๗๘๙

๒.๙ การอภิวัฒน์ใหญ่ฝรั่งเศสครั้งกระนั้นที่ได้ก่อระบอบประชาธิปไตยขึ้น ได้ส่งผลสะท้อนไปยังพลเมืองส่วนมากของหลายประเทศในยุโรปที่ตื่นตัว โดยการต่อต้านระบอบเผด็จการศักดินาที่แสดงออกเป็นรูปธรรมหลายประการ อาทิ ได้ประกาศปฏิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและของพลเมือง ฉบับ ค.ศ. ๑๗๘๙ ซึ่งให้สิทธิเสรีภาพและเสมอภาคแก่พลเมืองทางนิตินัย

รัฐธรรมนูญฉบับแรกที่ขบวนการประชาธิปไตยของฝรั่งเศสประกาศขึ้นเมื่อ ค.ศ.๑๗๙๑ นั้น ได้เปลี่ยนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ โดยมีพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๖ เป็นพระมหากษัตริย์ต่อไป แต่ในค.ศ. ๑๗๙๒ พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๖ ได้แอบขอร้องให้จักรพรรดิออสเตรียส่งกองทัพมาช่วยตน เป็นเหตุให้เกิดสงครามระหว่างฝรั่งเศสฝ่ายหนึ่งกับออสเตรียซึ่งมีปรุซเซียเป็นพันธมิตรอีกฝ่ายหนึ่ง ราษฎรกรุงปารีสจึงเรียกร้องให้สภาผู้แทนราษฎรปลดพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๖ ออกจากตำแหน่งพระมหากษัตริย์ ครั้นแล้วจึงได้ประกาศสาธารณรัฐฝรั่งเศสขึ้น เมื่อวันที่ ๒๒ กันยายน ค.ศ. ๑๗๙๒ แล้วต่อมาสภาผู้แทนราษฎรจึงได้พิจารณาคดีว่า หลุยส์ที่ ๑๖ มีความผิดฐานทรยศต่อชาติต้องโทษประหารชีวิต เมื่อวันที่ ๒๑ มกราคม ค.ศ. ๑๗๙๓ ครั้นเมื่อพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๖ ถูกประหารชีวิตแล้ว พระราชาธิบดีอังกฤษ, สเปน, โปรตุเกส, ฮอลแลนด์, เนเปิลส์, ปรุสเซีย, ออสเตรีย จึงรวมกันเป็นพันธมิตรยกกองทัพมาประชิดประเทศฝรั่งเศส เพื่อแทรกแซงกิจการภายใน

รัฐบาลอภิวัฒน์ฝรั่งเศสได้ระดมพลเมืองเป็นทหารเพื่อต่อสู้ป้องกันปิตุภูมิ แต่โดยที่ไม่มีนายทหารของฝ่ายอภิวัฒน์เพียงพอจึงจำต้องใช้นายทหารที่เคยมาจากระบอบเก่า รัฐบาลอภิวัฒน์จึงคิดวิธีให้มี *"กรรมการราษฎร" (Commissaire du peuple)* เป็นผู้นำทางการเมืองประจำกองทัพซึ่งผู้บังคับบัญชาฝ่ายทหารต้องเชื่อฟัง

(ต่อมาเมื่อรุสเซียได้มีการอภิวัฒน์ตุลาคม ๑๙๑๗ แล้ว ก็ได้นำวิธีกรรมการราษฎรของการอภิวัฒน์ฝรั่งเศสนั้นไปประยุกต์แก่กองทัพโซเวียต ซึ่งหลายประเทศในค่ายสังคมนิยมก็ได้เอาตัวอย่างนั้นเช่นกัน)

การอภิวัฒน์ใหญ่ฝรั่งเศส ค.ศ.๑๗๘๙ ที่สถาปนาระบอบประชาธิปไตยขึ้นนั้นมิเพียงมีผลสะท้อนไปยังหลายประเทศในยุโรปตะวันตกเท่านั้น หากต่อมามีผลสะท้อนไปยังยุโรปตะวันออก รวมทั้งรุสเซีย

และในเอเชียด้วย ท่านที่ศึกษาประวัติศาสตร์ ย่อมทราบถึงสาระสำคัญที่นักอภิวัฒน์รุสเซียและเอเชียได้รับอิทธิพลจากการอภิวัฒน์ประชาธิปไตยนั้น แม้แต่เรื่องที่ดูเหมือนผิวเผินเช่นเพลงอภิวัฒน์ฝรั่งเศสก็ปรากฏว่าพรรคสังคมประชาธิปไตยรุสเซียในขณะที่ยังมิได้แตกแยกออกเป็นบอลเชวิคกับแมนเชวิคนั้น ก็ใช้ทำนองเพลง "มาเซยแยส" อันเป็นเพลงอภิวัฒน์ฝรั่งเศส (ต่อมาเป็นเพลงชาติของฝรั่งเศส) นั้นเป็นเพลงอภิวัฒน์รุสเซียโดยเปลี่ยนเนื้อร้องเป็นคำรุสเซีย ต่อมาการอภิวัฒน์ประชาธิปไตยฝรั่งเศสก็มีผลสะท้อนไปยังเอเชียและอีกหลายประเทศในโลก โดยเฉพาะประเทศจีนนั้น ก่อนที่นาย "เนี่ยเอ๋อร์" แต่งเพลงอภิวัฒน์ของจีนขึ้นโดยเฉพาะนั้น คนงานอภิวัฒน์จีนก็ใช้ทำนองเพลง "มาเซยแยส" ของฝรั่งเศสเป็นเพลงอภิวัฒน์ของคนงานจีนแต่เปลี่ยนเนื้อร้องเป็นคำจีน

๒.๑๐ ในการวิเคราะห์ขบวนการอภิวัฒน์ใดๆนั้น ควรพิจารณาจำแนกส่วนต่างๆ ที่ประกอบขบวนการนั้นประดุจทำการวิจัย "กายวิภาค" ของขบวนการอภิวัฒน์นั้นๆ อันเป็นวิธีวิทยาศาสตร์แห่งการวิเคราะห์สภาพทั้งหลาย รวมทั้งสังคมของมนุษย์ด้วย ดังนั้นนักวิทยาศาสตร์สังคมในโบราณก็ดี ในสมัยปัจจุบันก็ดี จึงได้สั่งสอนให้ผู้ที่จะทำการวิเคราะห์ตั้งทรรศนะโดยปราศจากคติอุปาทาน (Preconceived idea) เพราะถ้าผู้ใดตั้งทรรศนะอุปาทานมาก่อนก็จะมองเห็นคนอื่นที่เป็นมิตรให้เป็นศัตรูไปทั้งหมด ผู้นั้นก็จะไม่รู้ว่าใครเป็นศัตรูและเป็นมิตร การต่อต้านเผด็จการก็ไม่มีทางสำเร็จได้ โดยเฉพาะขบวนการอภิวัฒน์ประชาธิปไตยฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๗๘๙ นั้น เราอาจจำแนกส่วนต่างๆออกเป็นหลายจำพวกดังต่อไปนี้

ก. จำพวกที่ ๑ ได้แก่นักอภิวัฒน์ที่ต้องการประชาธิปไตยสมบูรณ์ ทั้งทางนิตินัยและพฤตินัยคือ *"บาเบิฟ" (Babeuf)* เกิด ค.ศ. ๑๗๖๐(ก่อนมาร์กซเกิด ๕๘ ปี) เมื่อก่อนอภิวัฒน์ ๑๗๘๙ บาเบิฟทำงานเป็นเสมียนของเจ้าที่ดินมีหน้าที่เร่งรัดให้ชาวนาเสียค่าเช่านาให้เจ้าที่ดิน แต่โดยที่ท่านผู้นี้เห็นความไม่เป็นธรรมของระบบศักดินา ท่านจึงเข้าร่วมขบวนการอภิวัฒน์ประชาธิปไตยนั้น บาเบิฟได้ชี้ให้เห็นว่า *ประชาธิปไตยทางการเมืองโดยนิตินัยเท่านั้นไม่ใช่ประชาธิปไตยแท้จริง เพราะในทางพฤตินัย ผู้ใดมีทุนมากก็สามารถใช้สิทธิประชาธิปไตยได้มากกว่าคนมีทุนน้อยและผู้ไร้สมบัติยากจน* ท่านเห็นว่า *ประชาธิปไตยจะสมบูรณ์ก็ต้องให้ปวงชนมีความเสมอภาคกันในทางปฏิบัติ ในการนั้นก็จักต้องให้ปัจจัยการผลิตทั้งหลายเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมของสังคม* เพื่อบรรลุเป้าหมายนี้ ท่านจึงได้จัดตั้งสมาคมที่เรียกว่า*"สมาคมของผู้เสมอภาค" (Société des égaux)* เตรียมทำการรัฐประหารเพื่อโค่นล้มรัฐบาลซึ่งขณะนั้นบริหารโดย *"คณะอำนวยการ" (Directoire)* รัฐบาลจึงจับตัวบาเบิฟขึ้นศาลตัดสินประหารชีวิต ฐานเตรียมการโค่นล้มรัฐบาลโดยใช้กำลังอาวุธ เมื่อ ค.ศ. ๑๗๙๗ แต่คนงานฝรั่งเศสส่วนหนึ่งก็ได้โฆษณาลัทธิของบาเบิฟโดยสันติวิธีได้ต่อๆมา (ในสมัยต่อมาเทศบาลกรุงปารีสได้ตั้งชื่อถนนหนึ่งว่า "บาเบิฟ" เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่ท่านผู้นี้ สถานีรถไฟใต้ดินจากโทรกาเดโรไปยังเอตวลก็มีชื่อว่า "บาเบิฟ")

ข. จำพวกที่ ๒ ได้แก่พวกที่ต้องการให้ประชาธิปไตยคงอยู่ในรูปประชาธิปไตยของชนชั้นเจ้าสมบัติ โดยกำหนดเงื่อนไขไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับ ค.ศ.๑๗๙๑ ว่าพลเมืองจะต้องมีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนได้ก็เฉพาะผู้ที่เสียภาษีอากรทางตรง (Contribution Directe) เป็นอัตราเท่ากับค่าแรงงาน ๓ วันเป็นอย่างน้อย ในทางปฏิบัติผู้เสียภาษีอากรทางตรงคือผู้เป็นเจ้าของหรือผู้ครองอสังหาริมทรัพย์อันได้แก่นายทุนน้อยขึ้นไป ส่วนคนงานและผู้ไร้สมบัติแม้เสียภาษีอากรทางอ้อมก็ไม่อยู่ในข่ายแห่งการมีสิทธิ วิธีออกเสียงชนิดนี้ภาษากฎหมายของวิชารัฐธรรมนูญเรียกว่า "Suffrage Censitaire" คำว่า "Suffrage" แปลว่าการออกเสียง คำว่า"Censitaire" แปลว่าผู้เสียส่วยให้แก่เจ้าศักดินา, วิธีออกเสียงชนิดนี้จึงถ่ายทอดเป็นภาษาไทยได้ว่า *"วิธีออกเสียงแบบคนส่งส่วย"* จึงแสดงว่า*"เจ้าสมบัติจำพวกประชาธิปไตย*

ชนิดนี้มีซากทรรศนะศักดินา หลายคนในจำพวกนี้ได้ร่วมกับบุคคลที่ไม่ใช่เจ้าสมบัติ แต่มีซากทรรศนะศักดินาตกค้างอยู่สนับสนุนเกื้อกูลให้ระบบเผด็จการศักดินาฟื้นคืนมาอีก ดั่งที่ผมจะกล่าวในข้อ ง.

ค. จำพวกที่ ๓ ได้แก่ผู้ต้องการให้พลเมืองชายมีสิทธิออกเสียงได้โดยทั่วไป (Suffrage Universel) และสำเร็จได้โดยรัฐธรรมนูญสาธารณรัฐฝรั่งเศสฉบับ ๑๗๙๓

ง. *จำพวกที่ ๔* ได้แก่ผู้ที่มีซากทรรศนะระบบทุนศักดินา (Feudal Capitalism) ซึ่งขัดขวางมิให้ประชาธิปไตยดำเนินก้าวหน้าไปสู่ประชาธิปไตยสมบูรณ์ พวกนี้เกื้อกูลให้ระบบเผด็จการศักดินาฟื้นคืนชีพขึ้นมาอีกหลายครั้ง ซึ่งเป็นผลให้พวกนายทุนชนิดนี้เป็นเจ้าสมบัติใหญ่ร่ำรวยยิ่งขึ้นอีก อาทิ

(๑) ใน ค.ศ.๑๗๙๙ นายพลนโปเลียน โบนาปาร์ต ได้อาศัยกำลังทหารของตน และโดยความสนับสนุนของผู้แทนราษฎร แล้วประกาศใช้รัฐธรรมนูญใหม่ โดยมีสภาต่าง ๆ แต่งตั้งโดยคณะอภิมุขรัฐเรียกว่า *"กงสุลาต์" (Consulat)* ตามเยี่ยงโรมัน คณะนั้นประกอบด้วยกงสุล ๓ คน อยู่ในตำแหน่ง ๑๐ ปี นายพลโบนาปาร์ตเป็นกงสุลคนที่ ๑ ซึ่งรวบอำนาจรัฐไว้ในมือของตนเอง ขั้นต่อไปก็เอาอย่างผู้เผด็จการโรมันคือตนเป็นกงสุลแต่ผู้เดียว แล้วสภาที่ตนตั้งขึ้นจากซากทรรศนะศักดินาได้สนับสนุนให้เป็นกงสุลตลอดชีวิต ต่อมาสภาชนิดนั้นได้สนับสนุนให้เป็นกงสุลตลอดชีวิตที่มีสิทธิแต่งตั้งบุคคลที่จะเป็นกงสุลคนต่อไปได้ ซึ่งเท่ากับเป็นจักรพรรดินั่นเอง ครั้นแล้วก็ไม่เป็นการยากที่สภาชนิดนั้นได้ลงมติเปลี่ยนชื่อตำแหน่งกงสุลที่มีสิทธิอย่างจักรพรรดิ ทรงพระนามว่า "นโปเลียนที่ ๑" แม้จะมีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ตั้งสภาต่างๆไว้ แต่นโปเลียนที่ ๑ ก็เรียกประชุมนานๆครั้งหนึ่ง โดยทรงปกครองประเทศฝรั่งเศสอย่างระบบเผด็จการส่วนพระองค์เรียกตามภาษาฝรั่งเศสว่า "Dictature Personnelle"

นโปเลียนมิได้หยุดยั้งสงครามป้องกันปิตุภูมิเท่านั้น หากทำสงครามรุกรานประเทศอื่นๆอย่างไม่หยุดยั้ง พลเมืองฝรั่งเศสต้องถูกเกณฑ์เป็นทหารซึ่งล้มตายบาดเจ็บจำนวนมาก ส่วนเจ้าสมบัติจำนวนหนึ่งก็พากันร่ำรวยในการขายอาวุธยุทธภัณฑ์และการให้รัฐบาลกู้ยืมเงิน เจ้าสมบัติจำพวกนี้ก็พัฒนาเป็นนายทุนอุตสาหกรรมและนายธนาคารใหญ่ยิ่งขึ้น

(๒) ใน ค.ศ. ๑๘๑๔ นโปเลียนนำทัพฝรั่งเศสพ่ายแพ้แก่ประเทศพันธมิตรสมัยนั้น จึงต้องสละราชสมบัติ ครั้งแรกไปอยู่ที่เกาะเอลบา เจ้าฟ้าซึ่งเป็นท่านเจ้าเขตแห่งโปรวองซ์ (Comte de Provence) แห่งราชวงศ์บูร์บองสายเชษฐา (Branche Ainée) หรือ Legitimiste ได้รับความสนับสนุนจากประเทศพันธมิตร และเจ้าสมบัติใหญ่ซากทรรศนะศักดินาให้ขึ้นครองราชย์ทรงพระนามว่า "หลุยส์ที่ ๑๘" ต่อมานโปเลียนกลับมาจากเกาะเอลมาขึ้นครองราชย์อีก หลุยส์ที่ ๑๘ ต้องเสด็จหนีไป ต่อมานโปเลียนแพ้ในการรบที่วอเตอร์ลูว์ แล้วต้องสละราชสมบัติเป็นครั้งที่ ๒ ถูกอังกฤษจับไปขังไว้ที่เกาะเซ็นต์เอเลนา ครั้นแล้วหลุยส์ที่ ๑๘ จึงกลับมาทรงราชย์อีก จนสวรรคตใน ค.ศ.๑๘๒๔ เจ้าฟ้าซึ่งเป็นท่านเจ้าเขต อาร์ตัวส์ (Comte d'Artois) แห่งราชวงศ์บูร์บองสายเชษฐาขึ้นครองราชย์ต่อไป ทรงพระนามว่า "ชาร์ลที่ ๑๐" พระองค์ได้ฟื้นระบอบเผด็จการศักดินาขึ้นมาเต็มที่ ทรงตัดสิทธิเสรีภาพของราษฎรหลายอย่าง นักประชาธิปไตยที่ไม่ใช่เจ้าสมบัติได้ร่วมกับราษฎรทำการต่อต้านระบอบเผด็จการศักดินาของราชวงศ์บูร์บองสายเชษฐา

(๓) ใน ค.ศ.๑๘๓๐ ฝ่ายเจ้าสมบัตินายธนาคารใหญ่ อาทิ "ลาฟิตต์" และ"รอธไชลด์" เห็นว่าถ้าปล่อยให้ขบวนการประชาธิปไตยของราษฎรขยายตัวต่อไป ระบอบเผด็จการศักดินาของราชวงศ์บูร์บองสายเชษฐาจะต้องล้มแล้วจะนำไปสู่การทำลายระบบทุนของตนด้วย ดังนั้นจึงได้สมคบกับเจ้าฟ้าหลุยส์ฟิลิปป์แห่งราชวงศ์บูร์บองสายอนุชา (Branche Cadette) ทำการโค่นล้มพระเจ้าชาร์ลที่ ๑๐ แห่งสาย

เชษฐาแล้ว เจ้าฟ้าหลุยส์ฟิลิปป์ขึ้นครองราชย์ทรงพระนามว่า หลุยส์ฟิลิปป์ที่ ๑ พระองค์ได้สถาปนาระบอบการปกครองผสมระหว่างเผด็จการศักดินากับนายธนาคารใหญ่

เมื่อไม่กี่เดือนมานี้ นิตยสารฝรั่งเศสชื่อ "ปารีส แมตซ์" ได้นำประวัติของตระกูล "รอธไชลด์" (Rothchild) มหาเศรษฐีเจ้าของธนาคารใหญ่ในสากลที่สืบนามมาช้านานเกือบ ๒๐๐ ปี และสมาชิกแห่งตระกูลนี้หลายคนได้รับฐานันดรศักดิ์จากพระราชาธิบดีหลายประเทศให้มีฐานันดรศักดิ์เจ้าศักดินาเป็น "บารอง" นั้น ได้เคยให้เงินยืมจำนวนหลายล้านแฟรงค์แก่เจ้าฟ้าหลุยส์ฟิลิปป์ในการใช้จ่ายเพื่อร่วมขบวนการล้มพระเจ้าชาร์ลที่ ๑๐ แล้วเจ้าฟ้านั้นขึ้นทรงราชย์ดังกล่าวแล้ว "บารอง" (Baron) คนนั้นจึงเป็นพระสหายใกล้ชิดกับพระเจ้าหลุยส์ฟิลิปป์ (ตรงตามความหมายคำว่า "เศรษฐี" สมัยพุทธกาลที่ถือว่าเศรษฐีเป็นพระสหายของพระราชา) ต่อมาพระเจ้าหลุยส์ฟิลิปป์ต้องสละราชสมบัติใน ค.ศ. ๑๘๔๘ โดยมีการสถาปนาระบอบสาธารณรัฐขึ้นเป็นครั้งที่ ๒ ในฝรั่งเศส เจ้าฟ้าหลุยส์นโปเลียน หลานลุงของนโปเลียนที่ ๑ ก็ได้ยืมเงินจำนวนหลายล้านแฟรงค์จากบารองรอธไชลด์มาใช้จ่ายในการสมัครเลือกตั้งประธานาธิบดี อันเป็นผลให้เจ้าฟ้าองค์นี้ได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดี ดำเนินการปกครองเผด็จการส่วนพระองค์อย่างสมเด็จพระเจ้าลุง ครั้นแล้วก็ทรงกระทำรัฐประหารล้มสาธารณรัฐ สถาปนาพระองค์ขึ้นเป็นจักรพรรดิทรงพระนามว่า นโปเลียนที่ ๓ ครองราชย์ต่อมาจนถึง ค.ศ.๑๘๗๐ จึงต้องสละราชสมบัติ เพราะนำทัพฝรั่งเศสเข้ารบแพ้ปรุสเซียกับพันธมิตร ต่อมาร่วมกันจัดตั้งเป็นจักรวรรดิเยอรมัน (German Empire)

๒.๑๑ แม้ว่าประชาธิปไตยที่สถาปนาขึ้นในยุโรปตะวันตกสมัยนั้นจะเป็นเพียงประชาธิปไตยทางนิตินัย แต่ปวงชนได้สิทธิประชาธิปไตยในการแสดงความคิดเห็นที่จะให้ประชาธิปไตยสมบูรณ์ขึ้นในทางพฤตินัยด้วย อันสิทธิเช่นนี้ราษฎรไม่เคยมีในสมัยเผด็จการทาสและศักดินา

ดังนั้นต่อจาก *"บาเบิฟ"* จึงได้มีผู้แสดงทัศนะที่จะปรับปรุงให้เป็นธรรมยิ่งขึ้น โดยให้ปัจจัยการผลิต, (ฝ. Moyens de production, อ.Means of production) เช่น ที่ดิน, อุตสาหกรรม, วิสาหกิจ, เป็นกรรมสิทธิส่วนรวมของสังคม ซึ่งมนุษย์ในสังคมออกแรงร่วมมือกันในการผลิตเพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัยในการดำรงชีพตามความเป็นธรรม ในระยะแรกๆก็ยังมิได้มีชื่อเฉพาะว่าลัทธิเช่นว่านั้นมีชื่ออย่างไร โดยเรียกตามชื่อของผู้เป็นเจ้าของลัทธินั้น

ต่อมาใน ค.ศ.๑๘๒๖ วารสารอังกฤษชื่อ "Co-operation Magazine" ได้เรียกลัทธิเศรษฐกิจจำพวกที่กล่าวนี้เป็นภาษาอังกฤษว่า "Socialism" ครั้นแล้วใน ค.ศ.๑๘๓๒ วารสารฝรั่งเศสชื่อ "Globe" ได้เรียกลัทธิจำพวกที่กล่าวนี้เป็นภาษาฝรั่งเศสว่า "Socialisme" ตั้งแต่นั้นมาก็มีผู้ใช้ศัพท์อังกฤษและฝรั่งเศสนี้เรียกลัทธิจำพวกดังกล่าวที่เป็นอยู่ในสมัยนั้นและที่จะเป็นไปในสมัยต่อมา และได้ใช้ศัพท์นั้นเรียกย้อนหลังไปถึงลัทธิที่มีผู้คิดขึ้นทำนองโซเชียลิสม์ตั้งแต่สมัยโบราณกาลเป็นต้นมา เดิมในประเทศไทยเรียกลัทธิจำพวกที่กล่าวนี้ โดยทับศัพท์ทั้งภาษาอังกฤษและฝรั่งเศสดังกล่าวนั้น แต่ภายหลัง พ.ศ. ๒๔๗๕ จึงมีผู้ถ่ายทอดเป็นศัพท์ไทยว่า *"สังคมนิยม"*

สังคมนิยมมีมากมายหลายชนิด ซึ่งในตำราเกี่ยวกับลัทธิเศรษฐกิจได้ประมาณว่ามีราว ๘๐ ชนิด เราอาจจัดเป็นจำพวกใหญ่ได้ดังต่อไปนี้ คือ จำพวกสังคมนิยมศักดินา (Feudal Socialism) จำพวกสังคมนิยมผู้มีทุนน้อย (Petit Bourgeois Socialism), จำพวกสังคมนิยมจารีตนิยม (Conservative Socialism), จำพวกสังคมนิยมเจ้าสมบัติ (Bourgeois Socialism) จำพวกสังคมนิยมเพียงแต่อุดมคติ (Utopian Socialism), จำพวกสังคมนิยมของชนชั้นผู้ไร้สมบัติ (Proletarian Socialism) จำพวกสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ (Scientific Socialism) จำพวกสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ (Communist Socialism) ฯลฯ

โดยเฉพาะในประเทศฝรั่งเศสภายหลังที่บาเบิฟตายแล้วนั้น ได้มีลัทธิสังคมนิยมเกิดขึ้นมากมาย อันเป็นแหล่งที่นักอภิวัฒน์สังคมจากหลายประเทศได้มาศึกษาอยู่ในปารีส ดังนั้นเลนินจึงได้กล่าวว่าลัทธิมาร์กซเป็นการพัฒนาต่อจากพื้นฐาน ๓ ประการ คือปรัชญาแบบฉบับเยอรมัน, เศรษฐกิจวิทยาแบบฉบับอังกฤษ สังคมนิยมและทฤษฎีอภิวัฒน์แบบฝรั่งเศส เพราะมาร์กซได้มาศึกษาค้นคว้าอยู่ในปารีสชั่วระยะเวลาหนึ่ง และเลนินเองก็เคยมาอยู่ในปารีสเป็นเวลาหลายปี

๒.๑๒ ท่านทั้งหลายอาจได้ยินผู้กล่าวอ้างถึง *"ระบอบเผด็จการของชนชั้นคนงาน" (Dictatorship of the working class) "ระบอบเผด็จการของชนชั้นผู้ไร้สมบัติ" (Dictatorship of the Proletariat) "ระบอบเผด็จการของชนชั้นเจ้าสมบัติ" (Bourgeois Dictatorship)*

ก. "โอกีสต์ บลองกี (Auguste Blanqui) เกิดเมื่อ ค.ศ.๑๗๙๘ (อายุแก่กว่ามาร์กซ ๒๐ ปี) เคยศึกษาทางนิติศาสตร์และแพทย์ศาสตร์ ได้ประสบพบเห็นความไม่เป็นธรรมทางสังคมฝรั่งเศสต่อคนงานและคนยากจน คือ

ใน ค.ศ. ๑๘๓๐ นายธนาคารซึ่งเป็นเจ้าสมบัติใหญ่ที่มีซากทรรศนะศักดินาร่วมมือสนับสนุนเจ้าฟ้าหลุยส์ฟิลิปป์ สายอนุชาแห่งราชวงศ์บูร์บองทำรัฐประหารล้มพระเจ้าชาร์ลที่ ๑๐ แห่งสายเชษฐาสำเร็จแล้ว ได้ขึ้นครองราชย์มีพระนามว่า หลุยส์ฟิลิปป์ที่ ๑ นั้น กฎบัตรซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ประกาศขึ้นนั้นได้จำกัดจำนวนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนให้น้อยลงโดยวิธีที่วางเงื่อนไขว่า ผู้มีสิทธิออกเสียงจะต้องเป็นผู้เสียภาษีอากรโดยตรงในอัตราที่สูงขึ้นกว่ารัฐธรรมนูญฉบับ ๑๗๙๑ และวางเงื่อนไขว่าผู้ที่จะออกเสียงได้ในเขตใดต้องมีภูมิลำเนาในเขตนั้นอย่างน้อย ๓ ปี ซึ่งเป็นการกีดกันคนงานจำนวนมากที่จากชนบทเข้ามาทำงานในกรุงปารีส เพียงเท่านี้ก็เห็นได้ว่าฝ่ายเจ้าสมบัติได้แผลงประชาธิปไตยที่ปวงชนได้ไว้เมื่อค.ศ.๑๗๘๙ ให้เป็นประชาธิปไตยเฉพาะพวกเจ้าสมบัติเท่านั้น ยิ่งกว่านั้นสภาสูงก็ประกอบด้วยสมาชิกที่พระราชาธิบดีทรงแต่งตั้งจากเชื้อพระวงศ์, นายพล, และเจ้าสมบัติอื่น ๆ *"บลองกี"* จึงได้จัดตั้งขบวนการอภิวัฒน์ประกอบด้วยคนงานเป็นพลังกองหน้าทำการรัฐประหารเพื่อโค่นล้มระบอบราชาธิปไตยซึ่งร่วมกับเจ้าสมบัติเศรษฐี แต่บลองกีต้องถูกจับลงโทษจำคุกตลอดชีวิต แล้วได้อภัยโทษเพราะป่วยหนัก พ้นโทษแล้วท่านได้นำคนงานเข้ามามีส่วนร่วมในขบวนการอภิวัฒน์ ค.ศ. ๑๘๔๘ โค่นล้มระบอบราชาธิปไตยซึ่งเจ้าสมบัติสนับสนุนนั้น

"บลองกี" เป็นคนแรกที่ชี้ว่าเจ้าสมบัติได้แปลงประชาธิปไตยเป็น *"เผด็จการของเจ้าสมบัติ" (ฝ. Dictature Bourgeoise, อ. Bourgeois Dictatorship)* ไปแล้ว ทั้งนี้เขามิได้กล่าวเพ้อฝัน หากกล่าวตามที่รูปธรรมที่ประจักษ์ดังกล่าวแล้ว *"บลองกี"* จึงเห็นว่าทางที่จะทำลายเผด็จการของเจ้าสมบัติให้หมดไปโดยมิให้ฟื้นฟูขึ้นมาอีกก็ต้องโดยสถาปนา*"ระบอบเผด็จการของชนชั้นคนงาน"* ขึ้น ดังนั้นในระหว่างการอภิวัฒน์เดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.๑๘๔๘ ซึ่งคนงานในกรุงปารีสที่เป็นสาวกของบลองกีก็ได้เข้ามีส่วนร่วมกับนักประชาธิปไตยอันประกอบด้วยผู้มีทุนน้อย, นายทุนชั้นกลางบางส่วนและปัญญาชนบางส่วนทำการโค่นล้มระบอบราชาธิปไตยของพระเจ้าหลุยส์ฟิลิปป์นั้น ฝ่ายคนงานของบลองกีจึงได้เสนอคำขวัญปิดตามกำแพง และกู่ร้องไปตามถนนว่า "โค่นล้มชนชั้นเจ้าสมบัติ (สถาปนา) เผด็จการของชนชั้นคนงาน" "(ฝ. Renversement de la Bourgeoisie! Dictature de la Classe Ouvrière!, อ. Overthrow of the Bourgeoisie! Dictatorship of the Proletariat!)

(เทศบาลกรุงปารีสได้ตั้งชื่อถนนสายหนึ่งในเขต ๑๔ ตามชื่อของผู้นี้, และเทศบาลเมืองตูรส์ก็ตั้งชื่อถนนสายหนึ่งตามนามของผู้นี้)

ข. ส่วนทางมาร์กซกับเองเกลส์นั้น ท่านที่เคยอ่านแถลงการณ์ของพรรคคอมมิวนิสต์ ฉบับพิมพ์เมื่อก่อนหน้าการอภิวัฒน์กุมภาพันธ์ ค.ศ.๑๘๔๘ ของฝรั่งเศสเพียงเล็กน้อย จะเห็นว่าขณะนั้นท่านทั้งสองยังมิได้กล่าวไว้โดยเฉพาะเจาะจงถึงคำว่าเผด็จการของชนชั้นคนงาน คือท่านกล่าวเกี่ยวกับการสถาปนาอำนาจของชนชั้นผู้ไร้สมบัติ (Proletariat) ไว้เพียงว่า

"ก้าวแรกของการอภิวัฒน์โดยชนชั้นคนงาน (Working Class) คือการผดุงชนชั้นผู้ไร้สมบัติ (Proletariat) ขึ้นสู่ฐานะเป็นชนชั้นปกครองในการเอาชนะซึ่งการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย (On the first step in the revolution by the working class, is to raise the proletariat to the position of ruling class, to win the battle of democracy)

ต่อมาใน ค.ศ. ๑๘๕๐ จึงพบบทความของมาร์กซที่ได้อ้างถึงเผด็จการของชนชั้นผู้ไร้สมบัติ (Dictatorship of the proletariat) โดยเฉพาะในจดหมายของมาร์กซถึง Weydemer ในค.ศ.๑๘๕๒ มาร์กซจึงได้อธิบายถึงเผด็จการของชนชั้นไร้สมบัติว่า จำเป็นต้องมีขึ้นในระยะหัวต่อ เพื่อทำลายทุกชนชั้นให้หมดสิ้นไปเพื่อเข้าสู่สังคมที่ไม่มีชนชั้น หรือนัยหนึ่ง *ในระยะหัวต่อระหว่างระบบทุนที่เป็นเผด็จการของชนชั้นเจ้าของสมบัติ กับระบบสังคมนิยมกับระบบคอมมิวนิสต์นั้น ต้องมีระบอบเผด็จการของชนชั้นไร้สมบัติจึงจะปราบนายทุนเจ้าสมบัติ และซากของระบบเก่าให้หมดสิ้นไปได้*

เมื่อกล่าวถึงตอนนี้ บางท่านอาจฉงนว่าเผด็จการของชนชั้นคนงานกับเผด็จการของชนชั้นไร้สมบัตินั้นดูเป็นคนละเรื่อง แต่อันที่จริงนั้นในสาระก็คือเผด็จการชนชั้นคนงานอย่างเดียวกัน การที่มาร์กซใช้คำว่า "Proletariat" ก็เป็นคำที่แผลงมาจากศัพท์ลาติน "Proletarius" ซึ่งตามระบบแห่งการแบ่งชนชั้นวรรณะ สมัยโรมันถือว่าคนไร้สมบัติที่จะรับใช้สังคมได้ก็แต่โดยการมีลูก คือไม่ใช่คนมีสมบัติ ในสังคมโรมันโบราณได้แบ่งชนชั้นของบุคคลตามฐานะแห่งการมีสมบัติผู้ไร้สมบัติจึงเป็นชนชั้นวรรณะต่ำที่สุดของสังคม เองเกลส์ได้ทำฟุตโน๊ตอธิบายไว้ว่า

"โปรเลตาริอาต์ หมายถึงชนชั้นวรรณะลูกจ้างสมัยใหม่ ซึ่งไม่มีปัจจัยการผลิตของตนเอง จึงจำต้องขายพลังงานของตน เพื่อการดำรงชีพ"

เมื่อศัพท์ที่ใช้เกี่ยวกับชนชั้นคนงานมีรูปต่างกัน ผมจึงถ่ายทอดคำ "โปรเลตาริอาต์" (Prolétariat) เป็นคำไทยว่า ชนชั้นวรรณะไร้สมบัติ

ความต่างกันระหว่างบลองกีกับมาร์กซก็อยู่ที่บลองกีเห็นว่า เมื่อชนชั้นคนงานยึดอำนาจรัฐได้แล้วก็ดำเนินการให้สังคมเป็นคอมมิวนิสต์ได้ทันที ส่วนมาร์กซเห็นว่ายังเข้าสู่ระบบคอมมิวนิสต์ในทันทีไม่ได้ คือจะต้องผ่านระบบเฉพาะกาลของชนชั้นไร้สมบัติก่อนแล้วจึงเข้าสู่ระบบสังคมนิยม ซึ่งจะต้องใช้เวลาอีกช้านานหลายชั่วคนจนกว่าพลังการผลิตได้พัฒนาถึงขีดสูงสุดบังเกิดผลอันอุดมสมบูรณ์ ประดุจหลั่งไหลมาตามที่มนุษย์ต้องการ และจิตสำนึกของบุคคลได้พัฒนาถึงขีดสูงสุด หมดความเห็นแก่ตัว มุ่งหน้าทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ความแตกต่างกันในบุคคลที่ทำงานทางสมองกับทางแรงงานกายได้หมดสิ้นไป ความแตกต่างระหว่างคนที่อยู่ในเมืองกับชนบทก็หมดสิ้นไป *ดังนั้นในทุกวันนี้ไม่มีประเทศในค่ายที่เรียกว่าสังคมนิยมที่เข้าสู่สังคมคอมมิวนิสต์ได้เลย แม้ว่าประเทศเหล่านั้นจะถูกเรียกว่าประเทศคอมมิวนิสต์*

ในบรรดาสาวกของมาร์กซ ก็มีความเห็นแตกแยกกันว่าจะจัดเผด็จการของชนชั้นคนงาน หรือของชนชั้นผู้ไร้สมบัติในรูปใด เมื่อครั้งเองเกลส์ยังมีชีวิตอยู่ได้เคยกล่าวไว้ เมื่อ ค.ศ.๑๘๙๕ ว่าให้ดูตัวอย่างระบอบปกครองของสหการปารีส เมื่อค.ศ. ๑๘๗๑ (Commune de Paris ๑๘๗๑) ซึ่งมาร์กซกับเองเกลส์ถือว่าเป็นรัฐแรกของชนชั้นคนงาน องค์การปกครองสหการปารีสนั้นคือสภาใหญ่ (Conseil

Général) ของสหการซึ่งประกอบด้วยสมาชิกที่ได้รับเลือกตั้งจากคนงาน สมาชิกเหล่านั้นมาจากหลายฐานะทางสังคม คือนอกจากคนงานสาวกของบลองกี, สาวกของปรูดอง, สาวกของมาร์กซแล้วก็มีนายทุนน้อย, ปัญญาชน, นักประชาธิปไตย, นักอภิวัฒน์อื่นๆ มิใช่เป็นการผูกขาดตัดตอนอำนาจรัฐไว้เป็นของคนงานแห่งพรรคใดพรรคหนึ่งโดยเฉพาะ

ค. ต่อมาเลนินได้อธิบายว่าระบอบเผด็จการของชนชั้นผู้ไร้สมบัตินั้นว่าที่แท้เป็น "ประชาธิปไตย" ระหว่างชนชั้นผู้ไร้สมบัติซึ่งเป็นคนส่วนมากในสังคม (ประเทศอุตสาหกรรม) แต่เป็น "เผด็จการ" ที่ชนชั้นไร้สมบัติใช้บังคับแก่ชนชั้นเจ้าสมบัติซึ่งเป็นคนส่วนน้อยของสังคม เพื่อมิให้กดขี่ชนชั้นผู้ไร้สมบัติได้อีกต่อไป และเพื่อมิให้กลับฟื้นคืนชีพขึ้นมาอีก

โดยเฉพาะปัญหารูปแบบของเผด็จการแห่งชนชั้นผู้ไร้สมบัติหรือชนชั้นคนงานนั้น ในสมัยที่เลนินยังมีชีวิตอยู่ ได้เคยวิจารณ์หลายพรรคคอมมิวนิสต์ไว้หลายบทความชื่อ *"คอมมิวนิสต์ปีกซ้าย, ความคิดระส่ำระสาย อย่างเด็กไร้เดียงสา"* *(Left-Wing Communism, An Infantile Disorder)* ที่มีความคิดเห็นแปลกประหลาดดังปรากฏรายละเอียดในบทความนั้นแล้ว พรรคคอมมิวนิสต์ในบางประเทศเขียนบทความโต้แย้งบทบาทของผู้นำพรรค เลนินจึงได้กล่าวว่าความรู้เบื้องต้นที่ชาวคอมมิวนิสต์ต้องรู้คือชาติหนึ่งๆ แบ่งออกเป็นชนชั้นต่างๆ , ชนชั้นหนึ่งๆ มีพรรคเป็นองค์การนำ พรรคหนึ่งๆ มีองค์คณะนำประกอบด้วยบุคคลที่มีความรู้ความสามารถที่สุดโดยเข้าใจทฤษฎีและมีประสบการณ์ในทางปฏิบัติ

ใน ค.ศ. ๑๙๖๓ ครุฟชอฟได้โจมตีพรรคคอมมิวนิสต์จีนว่าบูชาตัวบุคคลที่เป็นผู้นำ ดังนั้นเมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ปีนั้น พรรคคอมมิวนิสต์จึงโต้ตอบเปิดเผยว่าฝ่ายจีนมิได้บูชาตัวบุคคลผู้นำ และได้นำเอาคำกล่าวของเลนินทั้งบทนั้นมาอ้างไว้ด้วย คำตอบของจีนนี้ได้พิมพ์และแปลออกแจกจ่ายหลายภาษารวมทั้งภาษาไทย ซึ่งผู้ศึกษาเรื่องนี้ได้อ่านและศึกษาแล้วจะเข้าใจดีว่า. เลนินและเหมาเจ๋อตุงมิได้พูดที่ใดว่าให้คนนับถือแต่หลักการโดยไม่ให้นับถือบุคคลเพราะ*หลักการจะเป็นรูปธรรมขึ้นมาได้ ก็โดยบุคคลที่สามารถทำให้หลักการนั้นบังเกิดผลแท้จริงได้* แต่บางคนโฆษณาบิดเบือนทำให้มีผู้หลงเชื่อว่าทฤษฎีมาร์กซ-เลนินนั้นสอนแต่ให้คนนับถือหลักการโดยไม่คำนึงถึงความสามารถของบุคคลในองค์การนำดั่งที่เลนินและเหมาเจ๋อตุงได้กล่าวไว้นั้น

ง. ในประเทศจีนนั้น ผู้อยู่นอกประเทศจีนที่ได้ฟังวิทยุหรือได้อ่านข่าวภายหลังการอภิวัฒน์ใหญ่ทางวัฒนธรรมฯแล้ว ซึ่งกล่าวว่าประเทศจีนต้องใช้ระบอบเผด็จการของชนชั้นคนงานหรือชนชั้นผู้ไร้สมบัตินั้น ก็ไม่ควรลงมติง่ายๆว่าในประเทศของตนจะต้องมีระบอบเผด็จการของชนชั้นคนงานหรือของชนชั้นผู้ไร้สมบัติขึ้นมาทันทีบ้าง คือจำต้องศึกษาให้รอบคอบถึงประวัติแห่งความเป็นมาเสียก่อน

เดิมทีนั้นหัวหน้าพรรคฯ ก่อนเหมาเจ๋อตุงได้นำเอา *"ระบอบเผด็จการของชั้นผู้ไร้สมบัติ"* ที่โฆษณากันในประเทศอุตสาหกรรมมาสอนเป็นคำขวัญไว้อย่างไม่ครบถ้วน ซึ่งทำให้ผู้ดำเนินตามของอดีตหัวหน้าพรรคฯ แปลคำขวัญนั้นเผยแพร่เป็นภาษาต่างๆ

ต่อมาเหมาเจ๋อตุงเป็นหัวหน้าพรรคฯแล้ว เห็นว่ารูปแบบเผด็จการของชนชั้นผู้ไร้สมบัติในประเทศอุตสาหกรรมที่พัฒนาสูงแล้วนั้นไม่เหมาะสมแก่สภาพของสังคมจีน ดังนั้นเมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ค.ศ. ๑๙๔๙ (ก่อนสถาปนาสาธารณะของราษฎรจีน ๓ เดือน) เหมาเจ๋อตุงจึงได้เสนอระบอบปกครองที่จะใช้ในระยะหัวต่อระหว่างระบบทุนกับระบบสังคมนิยมเรียกว่า *"ระบอบเผด็จการประชาธิปไตยของราษฎร" (People's Democratic Dictatorship) ระบอบเผด็จการชนิดนี้ถือว่าเป็น "ประชาธิปไตย" ของราษฎรส่วนมากแห่งสังคม ประกอบด้วยชนชั้นคนงาน, ชนชั้นชาวนา, ชนชั้นผู้มีทุนน้อย, และนายทุนหรือเจ้า*

สมบัติแห่งชาติ ซึ่งรวมทั้งผู้รักชาติและนักอภิวัฒน์ทั้งหลาย ร่วมกันใช้อำนาจปกครองประชาธิปไตยระหว่างกัน แต่ใช้อำนาจ "เผด็จการ" บังคับเฉพาะบุคคลที่เป็นปฏิกิริยาจำนวนน้อยแห่งสังคม อันได้แก่เจ้าสมบัติอำมาตย์ที่อาศัยตำแหน่งหน้าที่กอบโกยโดยไม่สุจริต, เจ้าสมบัตินายหน้า, สมุนจักรวรรดินิยม, ชนชั้นเจ้าที่ดิน, ชาวกั๋วะมินตั๋งปฏิกิริยา, และสมุนของพวกเหล่านั้น เหมาเจ๋อตุงมิได้โจมตีชาวกั๋วมิ่นตั๋งดะไปหมดคือถือว่ามีชาวกั๋วมิ่นตั๋งส่วนหนึ่งเป็นผู้รักประชาธิปไตยเรียกว่า "กั๋วะมิ่นตั๋งอภิวัฒน์" (Revolutionary Kuo Min Tang) ซึ่งจัดเข้าอยู่ในจำพวกร่วมกับราษฎรจีนส่วนมากในการใช้อำนาจปกครอง ประชาธิปไตย

ระบอบเผด็จการประชาธิปไตยของราษฎรนั้นได้ใช้อยู่ในประเทศจีนเป็นเวลาหลายปี จนกระทั่งประเทศจีนได้เข้าสู่ระบบสังคมนิยมและจัดตั้งสหการ(Commune)ขึ้นแล้ว ซึ่งชาวนาได้พัฒนาเป็นชนชั้นคนงานในชนบท และนายทุนแห่งชาติได้ร่วมทุนหรือโอนกิจการเป็นของรัฐและส่วนมากได้สมัครเป็นคนงานในวิสาหกิจเดิมของตนโดยเป็นประธานอำนวยการหรือผู้จัดการตามความสามารถ นายทุนก็เปลี่ยนสภาพเป็นคนงานของวิสาหกิจสาธารณะ (Public Enterprise) ในทางนิตินัยคนจีนเกือบทุกคนจึงเปลี่ยนสภาพเป็นคนงาน ระบอบเผด็จการประชาธิปไตยของราษฎรจึงเปลี่ยนสภาพเป็นเผด็จการของชนชั้นคนงานหรือของชนชั้นผู้ไร้สมบัติ ซึ่งจะต้องมีอยู่ในระบบสังคมนิยมเพราะซากความคิดเก่าความเคยชินเก่าประเพณีเก่ายังมีตกค้างอยู่ ซึ่งจะต้องใช้ระบอบเผด็จการนี้ดำเนินการกวาดล้างและป้องกันมิให้กลับฟื้นขึ้นอีก *ฉะนั้นผู้ใดจะเอาตัวอย่างของสังคมอื่นใดมาใช้แก่ประเทศของตนก็ต้องตั้งทรรศนะตามหลักเบื้องต้นแห่งการใช้ความคิดตามวิทยาศาสตร์สังคม คือพิจารณาตัวอย่างนั้นตามสภาพ, ท้องที่, กาลสมัยของสังคมอื่นนั้นว่าจะประยุกต์ให้เหมาะสมแก่สภาพ, ท้องที่, กาลสมัยแห่งสังคมของตนได้หรือไม่*

จ. ปัจจุบันในหลายประเทศนอกค่ายสังคมนิยมมีพรรคคอมมิวนิสต์ที่ถือลัทธิและนิกายของลัทธิแตกต่างกันในเรื่องเผด็จการของชนชั้นผู้ไร้สมบัติหรือของชนชั้นคนงาน และที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งคือตัวคนงานซึ่งมีส่วนได้เสียในการที่พรรคแห่งลัทธินิกายต่างๆ เสนอว่าจะนำเผด็จการชนชั้นมาให้ได้นั้น ยังแยกย้ายกันเป็นสหภาพแรงงานอิสระที่บางส่วนยอมขึ้นแก่บางพรรค บางส่วนไม่ยอมขึ้นแก่พรรคใด คือมุ่งดำเนินการคุ้มครองประโยชน์ของคนงานโดยเฉพาะ ฉะนั้นพรรคต่างๆจะมีทรรศนะอย่างใดในเรื่องเผด็จการของชนชั้นคนงานและในรูปการอย่างใด ถ้าคนงานเป็นตัวการที่พรรคใดจะนำเผด็จการของชนชั้นมายื่นในรูปใดก็ตามนั้นไม่สมัครใจที่จะยอมรับได้ ข้อเสนอของพรรคนั้นๆก็ไม่อาจปฏิบัติได้ ถ้าหากปวงคนงานยอมรับเผด็จการของชนชั้นในรูปใด แต่มวลราษฎรอีกจำนวนมาก ซึ่งมิใช่คนงานไม่อาจยอมรับรูปการแห่งเผด็จการของชนชั้นคนงานแล้ว ระบอบเผด็จการของชนชั้นก็ไม่อาจได้รับการสนับสนุนจากมวลราษฎรกว้างใหญ่ไพศาล ท่านที่อยู่ในประเทศใดนอกค่ายสังคมนิยมก็อาจศึกษาเรื่องที่พรรคต่างๆและองค์การคนงานต่างๆ ในประเทศนั้นๆ ต้องการเผด็จการของชนชั้นคนงานในรูปใดบ้างและมวลราษฎรในประเทศต่างๆ จะพอใจรูปการปกครองเผด็จการอย่างไรหรือไม่

โดยเฉพาะท่านที่อยู่ในฝรั่งเศส ถ้าสนใจก็อาจสังเกตแผ่นป้ายของหลายพรรคหลายนิกายติดไว้ที่หลายตึกในนิคมมหาวิทยาลัยหลายแห่ง หรือจะสังเกตจากการเลือกตั้งสภาผู้แทนราษฎรและเลือกตั้งประธานาธิบดี ว่ามีผู้แทนพรรคกับนิกายใดส่งตัวแทนสมัครรับเลือกตั้งบ้าง หรือคัดค้านการเลือกตั้งบ้าง หรือในการแสดงกำลังในโอกาสต่างๆ ก็มีพรรคและนิกายต่างๆ แสดงตนออกมาอีกหลายพรรคหลายนิกาย อาทิ พรรคคอมมิวนิสต์ฝรั่งเศส อักษรย่อ P.C.F. ซึ่งเคยเป็นสมาชิกองค์การคอมมิวนิสต์สากลครั้งที่ ๓, พรรคและกลุ่มที่นับถือตรอสกี ซึ่งแยกออกเป็นหลายนิกาย เช่น สันนิบาตคอมมิวนิสต์ (Ligue

Communiste) ถูกรัฐบาลสั่งยุบในค.ศ. ๑๙๗๓ ฐานใช้กำลังทำร้ายตำรวจและทำลายทรัพย์สินสาธารณะ แต่ในทางปฏิบัติยังคงดำเนินต่อไป, กลุ่ม "การต่อสู้ของกรรมกร" (Lutte Ouvriere) ขบวนการตรอตสกีที่พยายามก่อตั้งองค์การคอมมิวนิสต์สากลครั้งที่ ๔, กลุ่ม "ฝ่ายซ้ายของชนชั้นผู้ไร้สมบัติ" (Gauche Proletarienne) ซึ่งนับถือความคิดเหมาเจ๋อตุง, กลุ่มนับถือแนวทางคาสโตรและเช เกววาลา ฯลฯ พรรคและนิกายต่างๆนั้นมีทรรศนะต่างกันเกี่ยวกับเผด็จการของชนชั้นผู้ไร้สมบัติ

ส่วนองค์การกรรมกรนั้น ท่านจะเห็นรูปธรรมในหลายประเทศและโดยเฉพาะในฝรั่งเศสซึ่งเป็นประเทศหนึ่งในบรรดาประเทศที่อุตสาหกรรมก้าวหน้ามาก คนงานมีความตื่นตัวในชนชั้นของตนมาช้านานแล้ว แต่ก็ยังแยกย้ายกันเป็นสหภาพอิสระต่อกัน อาทิ

(๑) *"สหภาพแรงงานทั่วไป"* ใช้อักษรย่อ *"C.G.F."* ใช้เต็มว่า *"Confédération Générale du Travail"* มีสมาชิกประมาณ ๓,๒๐๐,๐๐๐ คน

(๒) *"สหภาพแรงงานฝรั่งเศสประชาธิปไตย"* ใช้อักษรย่อว่า *"C.F.D.T."* ชื่อเต็มว่า *"Confédération Francaise Démocratique du Travail"* มีสมาชิกประมาณ ๑,๐๐๐,๐๐๐ คน

(๓) *"สหภาพแรงงานฝรั่งเศสคริสเตียน"* ใช้อักษรย่อว่า *"C.F.T.C."* ชื่อเต็มว่า *"Confédération Francaise du Travail Chrétienne"* ประกอบด้วยสมาชิกคนงาน ที่นับถือศาสนาคริสเตียน มีสมาชิกประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ คน

(๔) *"สหภาพพลังคนงาน"* ใช้อักษรย่อว่า *"C.G.T.F.O."* ชื่อเต็มว่า *"Confédération Générale du Travail-Force Ouvrière"* ซึ่งแยกออกมาจาก "สหภาพแรงงานทั่วไป" มีสมาชิกประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ คน

(๕) *"สหพันธ์การศึกษาแห่งชาติ"* ใช้อักษรย่อว่า *"F.E.N."* ชื่อเต็มว่า *"Fédération de l'Education Nationale"* ซึ่งสมาชิกเป็นผู้มีอาชีพครู มีสมาชิกประมาณ ๕๐๐,๐๐๐ คน

(๖) นอกจากนี้ยังมีอีกหลายสหภาพแรงงานปลีกย่อย

คนงานเหล่านี้มีทรรศนะต่างกันในรูปแบบแห่งระบอบเผด็จการของชนชั้นคนงานและรูปแบบแห่งการปกครอง เมื่อชนชั้นคนงานได้ชัยชนะ บางส่วนต้องการเผด็จการของชนชั้นผู้ไร้สมบัติ แต่ต้องการให้พรรคที่ถือนิกายซึ่งตนนิยมชมชอบเป็นผู้ดำเนินการระบอบเผด็จการนั้นโดยกีดกันนิกายอื่น บางส่วนต้องการระบอบปกครองประชาธิปไตย โดยถือว่าเป็นอำนาจรัฐของปวงชน ซึ่งยอมให้ชนชั้นวรรณะอื่นมีสิทธิต่อสู้ได้ทางรัฐสภา เพราะเห็นว่าถ้าทำแนวร่วมกับพรรคฝ่ายซ้ายต่างๆได้สำเร็จจนสามารถได้ชัยชนะในการเลือกตั้งเป็นรัฐบาลมีเสียงข้างมากในรัฐสภาแล้ว ก็ไม่ต้องเกรงกลัวฝ่ายขวาซึ่งมีเสียงข้างน้อยในรัฐสภา การแก้ไขลัทธิมาร์กซสมัยใหม่จึงเกิดขึ้น อันเป็นบ่อเกิดแห่งการโจมตีระหว่างนิกายต่างๆของลัทธิมาร์กซเลนินอย่างรุนแรง ซึ่งจะเห็นได้ในระหว่างการรณรงค์เลือกตั้งผู้แทนราษฎร ค.ศ.๑๙๗๓ และการเลือกตั้งประธานาธิบดี ค.ศ.๑๙๗๔ ซึ่งพรรคและกลุ่มของบางนิกายโจมตีนิกายคอมมิวนิสต์ชนิดอื่นรุนแรงยิ่งกว่าโจมตีฝ่ายขวา

๓. ฝ่ายต่อต้านเผด็จการ

๓.๑ บางองค์การโฆษณาว่าตนมีขุมกำลังมาก เพื่อชักชวนให้มีคนศรัทธาเข้าร่วมในองค์การนั้น หรือเพื่อทำให้ผู้อื่นเกิดความท้อแท้ไม่กล้าตั้งองค์การต่อต้านฝ่ายเผด็จการขึ้นมาอีก ผมจึงขอให้ท่านทั้ง

หลายรับฟังไว้แล้ววิเคราะห์ดูว่าคำโฆษณานั้นเป็นจริงหรือไม่ ถ้าเป็นความจริง ภาระในการต่อต้านเผด็จการก็คงไม่มีเหลือมาถึงท่านที่จะต้องขบคิดตั้งเป็นปัญหาให้ผมอภิปรายว่า *"เราจะต่อต้านเผด็จการได้อย่างไร"*

ขุมพลังต่อต้านเผด็จการที่แท้จริงของประเทศไทย คือราษฎรไทยจำนวนส่วนข้างมากของสังคมที่ถูกกดขี่เบียดเบียนจากระบอบเผด็จการและซากเผด็จการ ดั่งที่ผมกล่าวแล้วในข้อ ๒ ข้างบนนั้น ขุมพลังนี้คือคนจน คนงาน ชาวนา ข้าราชการชั้นผู้น้อยที่ได้รับความอัตคัดฝืดเคืองอย่างแสนสาหัส คนมีทุนน้อยที่พอทำกิน และคนมีทุนขนาดกลางซึ่งถูกเบียดเบียนเดือดร้อนเพราะการปกครองและระบอบเผด็จการ รวมทั้งนายทุนเจ้าสมบัติจำนวนหนึ่งที่แม้ตนมีความกินดีอยู่ดีในทางเศรษฐกิจ แต่มีความรักชาติรักความเป็นประชาธิปไตยมองเห็นความทุกข์ยากของคนจน และคนส่วนมากที่ถูกเบียดเบียน จึงไม่ยอมเป็นสมุนรับใช้ของระบอบเผด็จการ และไม่ทำการใดๆที่จะแผลงประชาธิปไตยให้เป็นเผด็จการของพวกนายทุนหรือเป็นเผด็จการของอภิสิทธิ์ชน (Dictatorship of the privileged class) นี่แหละขุมพลังมหาศาลจำนวนเกือบ ๔๐ ล้านคน ซึ่งเป็นราษฎรไทยจำนวนส่วนข้างมากของสังคม ผมเห็นว่าถ้าองค์การใดได้ขุมกำลังนี้เพียง ๑ เปอร์เซ็นต์ก็เป็นพลังมากพอควรที่จะเป็นกองกำลังของราษฎรในการต่อต้านเผด็จการได้สำเร็จ ฉะนั้นขุมพลังมหาศาลเกือบ ๔๐ ล้านคน ยังมีเหลืออีกมากมายที่หลาย ๆ องค์การจัดตั้งได้ โดยไม่จำต้องมีการกีดกันหรือกันท่าระหว่างกัน

ท่านที่ประสงค์ต่อต้านเผด็จการจะได้ขุมพลังอันแท้จริงนี้มาร่วมในการต่อสู้เผด็จการได้อย่างไรนั้นไม่ใช่ปัญหาแห่งความท้อใจ แต่อยู่ที่ผู้ประสงค์ต่อต้านเผด็จการ ต้องมีความตั้งใจจริงในการอุทิศตนเพื่อประโยชน์ของชาติและราษฎรไทยส่วนมากที่จะพ้นจากการคุกคามของฝ่ายเผด็จการ

ขบวนการใหญ่เพื่อต่อต้านเผด็จการนั้น ต้องประกอบด้วย *"กองกำลังกลาง"* และ *"กองกำลังพันธมิตร"*

๓.๒ *"กองกำลังกลาง"*นั้นเป็นกองหน้าของขบวนการ ผมขอให้ท่านหลีกเลี่ยงโดยไม่เรียก *"กองกลาง"* ว่าเป็น *"องค์การนำ"* เพราะคนไทยส่วนมากยังคงระลึกถึงคำว่า *"ผู้นำ"* ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ซึ่งแสดงถึงการเป็นผู้เผด็จการ จึงควรถ่อมตนเรียกกองกำลังกลางตามชื่อนั้นและถือว่าเป็นเพียง *"กองหน้า" (Vanguard)* ของขบวนการจะเหมาะกว่า และไม่แสดงถึงว่ากองกำลังกลางเป็นเจ้าขุนมูลนายที่อาจหาญนำราษฎรหรือจะกลายเป็นผู้เผด็จการเสียเอง

กองกำลังกลางประกอบด้วยบุคคลที่ยอมอุทิศชีวิต ร่างกาย ความเหน็ดเหนื่อย ยกประโยชน์ของชาติและของราษฎรเหนือประโยชน์ส่วนตัว พร้อมปฏิบัติตามข้อบังคับของกองกลางซึ่งจะต้องจัดทำขึ้นโดยกำหนดให้ *ยึดถือวิทยาศาสตร์สังคมชนิดที่ถูกต้องที่พิสูจน์ได้ทั้งในทางทฤษฎีและในทางปฏิบัตินั้นเป็นหลักนำ มีวินัยที่เข้มแข็ง คือ วินัยโดยจิตสำนึก ไม่ใช่วินัยโดยการบังคับอย่างระบอบเผด็จการทาสศักดินามีการวิพากษ์วิจารณ์ตนเองอยู่เป็นนิจ เพื่อแก้ไขความผิดพลาดบกพร่อง เพราะบุคคลไม่ว่าจะเป็นอัจฉริยะหรือวิเศษใดๆ เมื่อต้องทำสิ่งใดก็อาจมีผิดพลาดบกพร่อง* กองหน้าของราษฎรต้องละทิ้งซากทรรศนะศักดินาที่รักษาหน้ารักษาตาโดยไม่ยอมวิพากษ์วิจารณ์ตนเองได้แล้วกองหน้าก็จะเข้มแข็งและเมื่อเข้มแข็งแล้วลงมือปฏิบัติการด้วยความเสียสละชีวิตและร่างกายรับใช้ราษฎรให้เกิดประโยชน์ที่ราษฎรเห็นประจักษ์เป็นตัวอย่างว่าการนำของกองหน้านั้นถูกต้องทั้งทางยุทธศาสตร์ และยุทธวิธี ราษฎรที่เป็นขุมพลังมหาศาลในการต่อต้านฝ่ายเผด็จการก็จะยอมรับนับถือกองหน้านั้นโดยความสันทัดจัดเจนที่เขาประสบเอง

ผู้จัดตั้งกองหน้าไม่ต้องวิตกว่าตนเกิดมาในสังคมเก่า ซึ่งโดยสภาพแวดล้อมของสังคมเก่านั้นซากทรรศนะเก่าย่อมถ่ายทอดมาถึงตัวผู้จัดตั้ง ปัญหาก็อยู่ที่ผู้จัดตั้งจะต้องไม่หลอกตนเองคือสำนึกถึงความจริงในสภาพของตนได้แล้ว พยายามสละซากทรรศนะเก่าให้หมดสิ้นไปมากที่สุดเท่าที่จะเป็นได้ และเพื่อที่ซากเก่าจะไม่กลับฟื้นคืนมาสู่ตัวท่านอีก จึงจำเป็นต้องมีการวิพากษ์วิจารณ์ตนเองอยู่เป็นนิจ และขอให้เพื่อนร่วมงานทั้งราษฎรได้ช่วยวิจารณ์ชี้ความผิดพลาดบกพร่องด้วย เพื่อผู้จัดตั้งรับไปพิจารณาแล้วแก้ไขความผิดพลาดบกพร่อง

ภายในกองกลางจำเป็นต้องมี *"กองอำนวยการ"* เพื่ออำนวยงานต่อต้านเผด็จการของสมาชิกแห่งกองกลางและอำนวยยุทธวิธีต่างๆ ในการต่อสู้ มอบภาระให้สมาชิกทำตามความถนัดและเหมาะสมฯลฯ

ถ้าสมาชิกมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นก็ต้องจัดให้มีสาขา และหน่วยต่างๆตามความเหมาะสม

เป็นธรรมดาที่ขณะแรกตั้งสมาชิกอาจมีจำนวนน้อย แต่นั่นไม่ใช่เรื่องต้องท้อแท้ใจเพราะตามกฎธรรมชาติมีว่าปริมาณมากนั้นย่อมมาจากปริมาณน้อย และปริมาณน้อยก็มาจากความไม่มีอะไรเลย หรือกล่าวอย่างง่ายๆ ว่า *"จากไม่มีไปสู่มีน้อย, จากมีน้อยไปสู่มีมาก"*

๓.๓ เราต้องยอมรับความจริงว่า ฝ่ายเผด็จการซึ่งแม้เป็นบุคคลจำนวนส่วนข้างน้อยของสังคม แต่พวกเขาก็มีพลังทางเศรษฐกิจ, การเมือง, และอิทธิพลทางทรรศนะเผด็จการอยู่มาก ดังนั้นกองกำลังกลางของฝ่ายต่อต้านเผด็จการจำเป็นต้องจัด *"กองกำลังพันธมิตร"* ของฝ่ายตนขึ้นโดยรวบรวมบุคคลต่างๆ ที่ต้องการต่อสู้เผด็จการ แม้เขามีระดับความต้องการต่อสู้และระดับจิตสำนึกน้อยกว่าสมาชิกกองกำลังกลาง แต่ก็อาจร่วมต่อสู้ในระดับใดระดับหนึ่งและกาลใดกาลหนึ่ง ทั้งนี้ขอให้คำนึงคติ *"กำหนดตัวศัตรูให้น้อย หาเพื่อนให้ได้มาก"*

พันธมิตรนี้นอกจากเอกชนเป็นรายบุคคลแล้วก็จะต้องจัดทำขึ้นกับกลุ่มบุคคลเช่นพรรคและองค์การอื่นๆที่มีความต้องการเผด็จการในระดับใดระดับหนึ่ง ปัจจุบันนี้ในประเทศไทยมีพรรคการเมืองมากมาย *ฉะนั้นต้องตรวจสอบให้ดีว่าพรรคใดมีวัตถุประสงค์ต่อต้านเผด็จการ หรือสนับสนุนระบอบเผด็จการ แม้พวกที่มีวัตถุประสงค์ต่อต้านเผด็จการ แต่ต้องระวังว่าพรรคนั้นๆ ที่ต้องการเป็นพันธมิตรเพื่อแย่งชิง"การนำ"เป็นของตนโดยเฉพาะเมื่อได้โอกาสหรือไม่* ครั้นแล้วจึงจัดอันดับขององค์การเหล่านี้ลดหลั่นตามความเหมาะสม เช่นท่วงท่าขององค์การใดแสดงให้เห็นได้ว่าพวกเขาเข้ามาเป็นพันธมิตรเพื่อแย่งชิงการนำ ก็แสดงว่าเขาเข้ามาเป็นเพื่อนโดยไม่สุจริตใจ และเขาปฏิบัติต่อกองกำลังกลางเป็นพันธมิตรขั้นต่ำของเขา กองกำลังกลางก็ต้องสนองตอบโดยถือว่าองค์การนั้นเป็นพันธมิตรขั้นต่ำดุจเดียวกัน

กองกำลังกลางต้องปฏิบัติต่อพันธมิตรโดยไม่มีความอิจฉาริษยา ว่าพรรคและองค์การที่เป็นพันธมิตรได้ขยายการหาสมาชิกเพิ่มขึ้นได้ในส่วนของเขา ขอให้ศึกษาตัวอย่างของการทำแนวร่วมอันกว้างใหญ่ได้สำเร็จของหลายประเทศที่แสดงภูมิธรรมอันปราศจากซากนายทุนน้อยศักดินา

๓.๔ เพื่อประกอบการพิจารณาถึงลักษณะบุคคลที่กองกำลังกลางจะควรจัดตั้งเป็นพันธมิตรได้เพียงใด และจะจัดเข้าอยู่ในระดับใดนั้น ผมขอเสนอถึงจำพวกต่างๆของบุคคลไว้บ้าง พอเป็นอุทาหรณ์ดั่งต่อไปนี้

ก. จำพวกที่ ๑ คือบุคคลที่มีจิตสำนึกคัดค้านเผด็จการ แต่ก็ยังไม่พร้อมที่จะเสียสละชีวิตและร่างกายเข้าร่วมต่อสู้ฝ่ายต่อต้านเผด็จการ ก็ควรยินดีรับบุคคลประเภทนี้ไว้เป็นแนวร่วมในระดับหนึ่งตามจิตสำนึกและตามความสามารถที่เขาจะช่วยได้ โดยฝ่ายต่อต้านเผด็จการจะต้องยับยั้งไม่ทะนงตนว่าก้าว

หน้าเป็นที่สุดกว่าคนอื่นแล้วหรือเสียสละสูงสุดกว่าคนอื่น ซึ่งจะทำให้บุคคลจำพวกที่ ๑ นี้เกิดหมั่นไส้แล้วไม่ยอมร่วมในขบวนการที่ฝ่ายต่อต้านเผด็จการตั้งขึ้น

ฝ่ายต่อต้านเผด็จการจะต้องคำนึงถึงความสามารถของแต่ละบุคคลที่มีจิตสำนึกคัดค้านระบอบเผด็จการ ว่าตามความสมัครใจของเขานั้น เขาสามารถคัดค้านได้เพียงใดและโดยวิธีใด ก็ควรเป็นไปตามความสมัครใจของเขา เช่นเขาสามารถเพียงทำการโฆษณาคัดค้านฝ่ายเผด็จการโดยทางใดๆก็ต้องถือว่าเป็นประโยชน์แก่การคัดค้านเผด็จการ มิใช่จะต้องเรียกร้องให้เขาทำสิ่งที่เขาไม่ถนัดหรือไม่สามารถที่จะทำได้ ถ้าฝ่ายต่อต้านเผด็จการได้คำนึงถึงข้อนี้ ก็จะได้ขุมกำลังของฝ่ายตนเพิ่มขึ้นในการประกอบกำลังต่อต้านเผด็จการ

ข. จำพวกที่ ๒ ราษฎรจำนวนมากที่แม้ปัจจุบันถือเอาการต่อสู้ระบอบเผด็จการเป็นอันดับรอง หากถือเอาการแก้ไขให้ฐานะความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจหรือการครองชีพของตนได้ดีขึ้นเป็นอันดับแรก ฝ่ายต่อต้านเผด็จการจะต้องคำนึงถึงความต้องการด่วนเฉพาะหน้าของราษฎรส่วนมากให้จงหนัก คือ*ช่วยแก้ปัญหาความเดือดร้อนเฉพาะหน้าของราษฎรส่วนมากให้สำเร็จไปได้ จึงจะสามารถได้ราษฎรส่วนข้างมากเข้ามาเป็นฝ่ายต่อต้านเผด็จการ* ขอให้ระลึกภาษิตของไทยโบราณว่า *"จงระวังกว่าถั่วจะสุก งาก็จะไหม้เสียก่อน"* หรือถ้าในขณะที่ฝ่ายต่อต้านเผด็จการไม่สามารถที่จะช่วยได้ แต่ก็จะต้องวางนโยบายแสดงวิธีแก้ไขให้ราษฎรเห็นประจักษ์ว่า ถ้าเขาร่วมต่อต้านเผด็จการแล้ว เมื่อฝ่ายต่อต้านเผด็จการได้ชัยชนะจะมีแผนการที่เขามองเห็นได้ง่ายๆ ว่าจะแก้ไขความเดือดร้อนของเขาได้อย่างไร ไม่ใช่วางนโยบายฟุ้งซ่านที่ราษฎรไม่อาจมองเห็นได้ว่าจะแก้ไขความเดือดร้อนให้เขาได้อย่างไร เช่นชาวนาที่เดือดร้อนในทุกวันนี้ ฝ่ายต่อต้านเผด็จการจะมีวิธีปฏิบัติอย่างไรให้เป็นรูปธรรม และกรรมกรรวมทั้งข้าราชการผู้น้อยที่ได้ค่าจ้างหรือเงินเดือนไม่พอใช้นั้น ฝ่ายต่อต้านเผด็จการจะแก้ไขให้เขาได้ค่าจ้างและมีเงินเดือนสูงขึ้นนั้นโดยวิธีหารายได้ของแผ่นดินจากทางไหน และชี้ตัวเลขให้เขาเห็นชัดลงไป *ท่านที่ติดตามข่าวการเลือกตั้งประธานาธิบดีฝรั่งเศส เมื่อเดือนพฤษภาคม ๒๕๑๗ ก็จะเห็นได้ว่าการที่แนวร่วมฝ่ายซ้ายได้รับคะแนนเสียงมากมายเป็นประวัติการณ์ คือ แพ้การเลือกตั้งฝ่ายขวาเพียงไม่ถึง ๑ เปอร์เซ็นต์เท่านั้น ก็เพราะฝ่ายซ้ายได้แสดงนโยบายและวิธีการง่ายๆ ที่กรรมกรและราษฎรทั่วไปกำลังเดือดร้อนอยู่ เห็นได้ชัดว่าวิธีการนั้นสามารถแก้ไขความเดือดร้อนเฉพาะหน้าได้ และมีแผนการระยะสั้น, ระยะกลางและระยะยาวจึงพัฒนาในภายหลัง*

ค. *จำพวกที่ ๓* ได้แก่บุคคลจำนวนน้อยส่วนหนึ่งซึ่งแม้ตัวเองมีกำเนิดในสังคมระบบทาส, ระบบศักดินา, และระบอบเผด็จการ แต่เกิดจิตสำนึกมองเห็นกฎแห่งความเป็นอนิจจังของระบบกดขี่ขูดรีด จึงได้สละชนชั้นวรรณะเดิมของตนมายืนหยัดอยู่ในฝ่ายต่อต้านเผด็จการ ประวัติศาสตร์ในอดีตหลายประเทศก็แสดงให้เห็นประจักษ์อยู่ดั่งที่ผมได้อ้างตัวอย่างไว้บ้างแล้วในข้อ ๒ นั้น บางคนก็เป็นขุนนางแห่งระบบศักดินา เช่น *"มองเตสกิเออร์" (Montesquieu)* ผู้เขียนหนังสือว่าด้วย*"เจตนารมณ์ของกฎหมาย" (Esprit des lois)* เรียกร้องให้มีดุลยภาพแห่งอำนาจรัฐสามส่วนคือนิติบัญญัติ, บริหาร, ตุลาการ *"มิราโบ" (Mirabeau)* ก็เป็นขุนนางคนหนึ่งที่เข้าร่วมขบวนอภิวัฒน์ฝรั่งเศสต่อสู้ระบบศักดินาในการลงมติประกาศปฏิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและพลเมือง เจ้าฟ้าฟิลิปป์แห่งราชวงศ์บูร์บองสายพระอนุชา (Branche Cadette) ก็ได้สนับสนุนขบวนการอภิวัฒน์ฝรั่งเศส ค.ศ.๑๗๘๙ ครั้นแล้วพระองค์ก็ได้ทรงสละฐานันดร *"สมเด็จเจ้าแห่งออร์เลองส์" (Duc d'Orléans)* มาเป็นคนสามัญและขอให้สภาสหการกรุงปารีสตั้งนามสกุลให้ท่านใหม่ สภานั้นจึงตั้งนามสกุลใหม่ให้ท่านว่า *"เลกัลลิเต"(L'Egalité)* ขนานนามว่า *"มองสิเออร์*

ฟิลิปป์ เลกัลลิเต" (Philipes l'Egalité) แล้วสมัครรับเลือกตั้งได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ท่านเป็นผู้หนึ่งที่ร่วมกับสมาชิกสภาฯ ส่วนข้างมากลงมติให้ประหารชีวิตหลุยส์ที่ ๑๖ ฐานทรยศต่อชาติที่เรียกให้ออสเตรียบุกรุกฝรั่งเศส ต่อมาท่านถูกพรรคการเมืองตรงกันข้ามกล่าวหาว่าท่านคิดจะฟื้นระบอบราชาธิปไตยขึ้นมาอีก ท่านหลบหนีไปแล้วถูกจับให้สภาฯ พิจารณาตัดสินลงโทษประหารชีวิต ส่วนบุตรชายของท่านคือเจ้าฟ้าหลุยส์ฟิลิปป์ ได้ร่วมกับนายธนาคารใหญ่ทำการโค่นล้มพระเจ้าชาร์ลที่ ๑๐ แห่งสายเชษฐา ใน ค.ศ.๑๘๓๐ แล้วได้เป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ มีพระนามว่า *"หลุยส์ฟิลิปป์ที่ ๑"* ซึ่งผม กล่าวไว้ในข้อ ๒

มาร์กซและเองเกลส์ซึ่งเกิดภายหลังการอภิวัฒน์ประชาธิปไตยฝรั่งเศสหลายปีก็ได้กล่าวไว้ในตอนแถลงการณ์ของพรรคคอมมิวนิสต์ฉบับแรกพิมพ์เมื่อ ค.ศ.๑๘๔๘ ว่า ในสมัยก่อนนี้มีบุคคลในชนชั้นขุนนางส่วนหนึ่งได้เข้าข้างฝ่ายเจ้าสมบัติเพื่อสถาปนาประชาธิปไตยขึ้น แล้วท่านก็ได้กล่าวต่อไปว่าในสมัยที่ท่านเขียนแถลงการณ์ฉบับนั้นก็มีบุคคลในชนชั้นเจ้าสมบัติส่วนหนึ่งได้มาเข้าข้างชนชั้นผู้ไร้สมบัติ ท่านได้เน้นว่าโดยเฉพาะเจ้าสมบัติที่มีปัญญาเข้าใจในกฎวิวรรตการของสังคม ตัวมาร์กซเองนั้นผมได้เคยกล่าวไว้ในปาฐกถาในงานชุมนุมประจำปีนักเรียนไทยในสหพันธรัฐเยอรมันเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๖ ว่าท่านเกิดในสังคมเก่าและท่านเป็นบุตรทนายความผู้มีอันจะกิน ท่านมีภรรยาซึ่งเป็นลูกของเจ้าศักดินาเยอรมันชื่อ *"เจนนี ฟอน เวสฟาเลน" (Jenny Von Westfhalen)* ส่วนเองเกลส์นั้นก็เป็นลูกเศรษฐีเจ้าของโรงงานทอผ้าในเยอรมันแล้วต่อมาท่านไปลี้ภัยอยู่ในอังกฤษก็เป็นผู้ถือหุ้นใหญ่คนหนึ่งของโรงงานทอผ้าที่แมนเชสเตอร์

ฉะนั้น ฝ่ายต่อต้านเผด็จการไม่ควรยึดมั่นในคัมภีร์จัด คือต้องพิจารณาบุคคลที่เกิดในสังคมเก่าให้ถ่องแท้โดยแยกให้ถูกต้องว่าส่วนใดยืนกรานอยู่ข้างฝ่ายเผด็จการและส่วนใดที่สามารถเป็นฝ่ายต่อต้านเผด็จการได้

ง. จำพวกที่ ๔ คือบุคคลที่ไม่ควรไว้วางใจเป็นพันธมิตร อันได้แก่บุคคลที่แม้เป็นข้าไพร่หรือตกอยู่ภายใต้อำนาจของฝ่ายเผด็จการ แต่กลับมีจิตสำนึกว่าระบอบเผด็จการเป็นสิ่งที่สมควรเชิดชูให้ดำรงคงไว้หรือกลับฟื้นขึ้นมาอีก ทั้งนี้เนื่องจากบุคคลเหล่านี้ได้หรือหวังได้ประโยชน์จากระบอบเผด็จการหรือเนื่องจากซากทรรศนะเผด็จการต่าง ๆที่รับมรดกตกทอดมาหลายชั่วคนจนฝังอยู่ในจิตใจแล้วเกาะแน่นอยู่ในความเป็นทาสหรือข้าไพร่หรือเป็นสมุนของระบอบเผด็จการ บุคคลจำพวกนี้ส่วนมากทำการคัดค้านและต่อสู้ฝ่ายต่อต้านเผด็จการยิ่งกว่าเจ้าทาส, เจ้าศักดินา, และผู้เผด็จการเอง แม้กระนั้นก็ดี กองกำลังกลางควรพยายามให้บางส่วนเกิดจิตสำนึกขึ้นมาบ้าง เพื่อให้เขาอยู่เฉย ๆ ไม่เป็นตัวการต่อสู้ฝ่ายต้านเผด็จการก็จะเป็นคุณประโยชน์แก่ฝ่ายต่อต้านเผด็จการ แล้วถ้าสามารถพัฒนาจิตสำนึกให้สูงขึ้นอีกก็รับไว้เป็นแนวร่วมในระดับต่ำได้

๔. วิธีต่อสู้เผด็จการ

๔.๑ วิธีต่อสู้เผด็จการนั้นเป็นเรื่องของยุทธวิธี (Tactics) ซึ่งจะต้องดำเนินให้เหมาะสมเพื่อบรรลุเป้าหมายทางยุทธศาสตร์ (Strategy) ของการต่อต้านเผด็จการ

เมื่อกล่าวถึงยุทธวิธีแล้วท่านก็ย่อมรู้ได้ว่าไม่ว่ายุทธวิธีใด จะเป็นทางทหารทางเศรษฐกิจหรือทางการเมืองก็ไม่ใช่คัมภีร์ตายตัวที่จะต้องคงอยู่กับที่ เพราะยุทธวิธีย่อมต้องเป็นไปตามสภาพท้องที่และกาละหรือที่ทางทหารถือว่าต้องสุดแท้แต่สภาพและเหตุการณ์

ผู้ใดถือคัมภีร์จัดในทางยุทธวิธีก็ย่อมนำมาซึ่งความพ่ายแพ้ เพราะสภาพการณ์ของฝ่ายเผด็จการมิได้นิ่งคงอยู่กับที่ คือย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพ, ท้องที่, กาลสมัยของสังคม ตัวอย่างยุทธวิธีของสังคมอื่นๆย่อมเป็นประโยชน์ที่ท่านจะต้องศึกษาเพื่อประกอบการพิจารณา แต่ท่านก็จะต้องพิจารณาว่าตัวอย่างนั้นเหมาะสมแก่สภาพท้องที่กาละของสยามหรือไม่ ขอให้ท่านระลึกถึงสุภาษิตของไทยโบราณมีว่า *"เห็นช้างขี้อย่าขี้ตามช้าง"* และมีคติของเมธีวิทยาศาสตร์สังคมผู้ได้กล่าวไว้ว่า *"ต้องตัดเกือกให้เหมาะแก่ตีน มิใช่ตัดตีนให้เหมาะกับเกือก"*(ผมได้กล่าวคติเหล่านี้ไว้ในหนังสือว่าด้วยความเป็นอนิจจังของสังคม)

๔.๒ พรรคใด, กลุ่มใด, จะต่อสู้เผด็จการโดยวิธีใดนั้นสุดแท้แต่ตนจะวินิจฉัยว่าตนสามารถถนัดใช้วิธีใด แต่เป็นการไม่สมควรอย่างยิ่งที่จะเกณฑ์ให้คนอื่นต้องถือตามวิธีที่ตนนับถือบูชาอย่างคับแคบ ควรทำจิตใจอย่างกว้างขวางถือว่าทุกวิถีทางบั่นทอนอำนาจเผด็จการย่อมเป็นประโยชน์ในการต่อต้านเผด็จการ การอ้างเหตุว่าถ้าใช้วิธีนั้นๆ จะทำให้ผู้ติดตามล้มตายนั้นก็เป็นเหตุผลที่เหลวไหล

ขอให้ท่านพิจารณาให้ถ่องแท้ว่าการต่อต้านเผด็จการนั้นไม่ว่าวิธีใดก็ย่อมเสี่ยงต่อชีวิตและร่างกายทุกวิธี แม้วิธีสันติซึ่งขณะนี้เป็นวิธีที่กฎหมายอนุญาต แต่ก็รู้ไม่ได้ว่าฝ่ายเผด็จการกลับมีอำนาจขึ้นมาแล้วสิ่งที่ถูกกฎหมายในเวลานี้อาจจะถูกฝ่ายเผด็จการจับตัวไปโดยหาว่าเป็นผู้ต่อต้านเผด็จการก็ได้ ดั่งปรากฏตัวอย่างในอดีตที่มีผู้ถูกเผด็จการจับตัวไปฟ้องศาลลงโทษเช่นกรณีขบวนการสันติภาพและกรณีที่มีผู้ถูกจับไปขังทิ้งยิงทิ้ง ปัญหาสำคัญอยู่ที่ผู้ต่อต้านเผด็จการต้องพร้อมอุทิศตนเสียสละชีวิตร่างกาย,ความเหน็ดเหนื่อยเพื่อชาติและราษฎร

ผมได้เคยตอบปัญหาที่สาราณียกรสมาคมนักเรียนไทยในฝรั่งเศสขอให้ผมวิจารณ์การต่อสู้ของราษฎรในประเทศชิลีซึ่งท่านได้นำลงพิมพ์ในวารสารของสมาคมฉบับเดือนมกราคม ๒๕๑๗ นั้นแล้ว หวังว่าท่านทั้งหลายคงจะได้อ่านและประกอบพิจารณาของท่านตามสมควรเกี่ยวกับยุทธวิธีต่อต้านเผด็จการด้วย

๔.๓ การต่อสู้ใดๆนั้นย่อมมีทั้งการรุกและการรับ ฉะนั้นไม่ควรมองเพียงด้านเดียว เฉพาะด้านวิธีต่อสู้เผด็จการ คือต้องพิจารณาด้านที่ฝ่ายเผด็จการจะตอบโต้ด้วย คือฝ่ายเผด็จการย่อมใช้วิธีเศรษฐกิจ, วิธีการเมือง, วิธีใช้กำลังทหารตำรวจ, วิธีจิตวิทยาที่ทำให้คนลุ่มหลงในระบอบเผด็จการ ซึ่งฝ่ายต่อสู้เผด็จการจะต้องพิจารณาให้ถ่องแท้โดยอาศัยหลักทฤษฎีสังคมที่ถูกต้องสมานกับรูปธรรมที่ประจักษ์ด้วยแล้ววินิจฉัยตามความเหมาะสมแก่สภาพของกำลังของทั้งสองฝ่ายตามท้องที่และกาลสมัย ผมไม่อาจบรรยายให้ครบถ้วนในครั้งนี้ได้

แต่ปัญหาเฉพาะหน้าอย่างหนึ่งที่ควรระมัดระวัง คือการที่ฝ่ายเผด็จการส่งคนมาแทรกซึมในขบวนการต่อต้านเผด็จการซึ่งจะก่อให้เกิดความปั่นป่วนในขบวนการ อันเป็นการบั่นทอนกำลังของขบวนการ

๔.๔ เท่าที่ผมได้กล่าวมาแล้วตั้งแต่ต้นนั้นก็เพื่อให้ท่านทั้งหลายเห็นเค้าของภาพทั่วไปในการต่อต้านเผด็จการตามที่ท่านทั้งหลายตั้งเป็นหัวข้อให้ผมแสดงปาฐกถา ซึ่งท่านก็พอเห็นแล้วว่า *การต่อสู้เผด็จการนั้นต้องใช้เวลายืดเยื้อยาวนาน* ซึ่งท่านจะต้องปลงให้ตกในการนี้

แต่มีปัญหาเฉพาะหน้าที่ผมยังไม่ได้ยินว่ามีผู้กล่าวถึงในสยาม คือการลบล้างอิทธิพลและซากของเผด็จการนาซี ซึ่งภาษาอังกฤษได้ตั้งเป็นศัพท์ขึ้นใหม่ว่า "ดีนาซิฟิเคชั่น" "Denazification", ฝรั่งเศส "Dénazification", เยอรมัน "Entnazifizierung" คือภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ประเทศเยอรมันได้กวาดล้างพวกนาซีออกจากตำแหน่งที่สำคัญและอบรมนิสัยให้ชาวเยอรมันชำระซากทรรศนะนาซีให้หมดไปมากที่สุด เพื่อประเทศเยอรมันจะได้ปกครองตามระบอบประชาธิปไตย

ในสยามก่อน ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ซึ่งปกครองโดยระบอบเผด็จการ ก็เป็นธรรมดาที่หลายคนซึ่งมีทรรศนะนาซีปกครองได้ครองตำแหน่งสำคัญที่มีอิทธิพลในรัฐบาลสมัยนั้น แต่ภายหลังที่นิสิตนักศึกษา โดยความสนับสนุนของมวลราษฎรได้เสียสละชีวิตร่างกายความเหน็ดเหนื่อยต่อสู้ระบอบเผด็จการนั้นสำเร็จ และมีรัฐบาลซึ่งรับรองว่าจะดำเนินนโยบายประชาธิปไตยนั้น ก็มีสิ่งที่รอดหูรอดตาไปในการที่บางคนซึ่งได้รับการฝึกฝนจนเกิดทรรศนะนาซีดำรงตำแหน่งสำคัญอยู่อีก ซึ่งให้ความเกื้อกูลสนับสนุนผู้ที่มีทรรศนะนาซีอย่างเดียวกัน ผมจึงเห็นว่าฝ่ายต่อต้านเผด็จการไม่ควรมองข้ามปัญหา "ดีนาซิฟิเคชั่น" นี้ซึ่งเป็นพลังสำคัญอย่างหนึ่งให้แก่การฟื้นตัวของระบอบเผด็จการนาซี ส่วนหลายคนมิได้มีทรรศนะนาซีแต่เคยมีทรรศนะเผด็จการนั้น ถ้าแก้ไขทรรศนะเดิมของตนโดยยึดถือทรรศนะประชาธิปไตยนั้นก็ควรถือเป็นพันธมิตรของฝ่ายต่อต้านเผด็จการในระดับหนึ่งระดับใดตามสมควร

ผมขอให้ท่านทั้งหลายระลึกอีกอย่างหนึ่งว่า ในบรรดาบุคคลแห่งฝ่ายต่อต้านเผด็จการนั้นย่อมมีความแตกต่างกันในจุดหมายปลายทางแห่งระบอบสังคม ฉะนั้นจึงควรพิจารณาว่าความต้องการเบื้องต้นที่ตรงกันคืออะไร แล้วสถาปนาความสามัคคีตามพื้นฐานนั้นก่อน ผมสังเกตว่าเมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ นิสิตนักศึกษานักเรียนโดยความสนับสนุนของมวลราษฎรได้สมานสามัคคีกันเพื่อให้ได้มาซึ่งระบอบประชาธิปไตยสมบูรณ์ ฉะนั้นถ้าสมานสามัคคีกันต่อไปเพื่อให้ได้ประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบเบื้องต้นก็จะเป็นคุณูปการแก่การต่อต้านเผด็จการให้สำเร็จได้

(ปาฐกถาและบทความเรื่อง "เราจะต่อต้านเผด็จการได้อย่างไร" ก็จบลงโดยสังเขปเพียงเท่านี้)

พิมพ์ครั้งแรก *วารสารอมธ.* ฉบับตุลาคม ๒๕๑๗
พิมพ์ครั้งที่สอง *ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย* (สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดพิมพ์, ๒๕๒๖)

หมายเหตุต่อท้ายบทความ

เมื่อเสร็จการแสดงปาฐกถาและตอบปัญหาของผู้ที่มาสังสรรค์แล้ว ได้มีนักศึกษาผู้หนึ่งถามว่า เนื่องจากได้ยินว่าคอมมิวนิสต์ถือคติไม่มีชาติจึงอยากทราบว่าเป็นความจริงหรือไม่ ผมได้ตอบว่าอาจมีคอมมิวนิสต์บางนิกายที่ถือคติไม่มีชาติ แต่นั่นไม่ใช่คอมมิวนิสต์แท้จริงตามลัทธิมาร์กซ-ลัทธิเลนิน เพราะเลนินเคยกล่าวไว้ว่า *ชาติยังคงต้องมีต่อไปอีกเป็นเวลาช้านาน* สหภาพโซเวียตสมัยเลนินได้เคารพความเป็นชาติของชนชาติต่างๆที่ประกอบเป็นสหภาพ ในประเทศจีนปัจจุบันก็เคารพความเป็นชาติของชนชาติต่างๆในประเทศจีน และก็เคารพความเป็นชาติของชาติอื่นตามหลักการคงอยู่อย่างสันติระหว่างชาติที่มีระบอบสังคมต่างกันมิใช่เป็นการทำลายชาติอื่น ผมจึงอธิบายความเพิ่มเติมไว้ในหมายเหตุต่อท้ายบทความดังต่อไปนี้ว่า ในประเทศจีน *"หลีลี่ซาน"* อดีตหัวหน้าพรรคคอมมิวนิสต์จีนระหว่าง ค.ศ. ๑๙๒๘-๑๙๓๐ (ก่อนหวังหมิงและก่อนเหมาเจ๋อตุงเป็นหัวหน้าพรรคใน ค.ศ. ๑๙๓๕) ได้สอนศิษย์ในประเทศจีนและได้ส่งศิษย์มาแพร่คตินั้นในบางประเทศ นายคนนี้ถูกปลดจากฐานะหัวหน้าพรรคฯ แล้วได้ไปอาศัยอยู่ที่มอสโคว์พักหนึ่งโดยทำงานในสำนักแปลหนังสือ ระหว่างนั้นเขาถูกสตาลินสั่งจับฐานดำเนินแนวทางตรอสกี แนวทางนี้ปรากฏตามมติของการประชุมพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียต ค.ศ.๑๙๒๔ ซึ่งรับรองต่อมาโดยสมัชชาครั้งที่ ๕ ขององค์การคอมมิวนิสต์สากล (Comintern) กล่าวไว้ว่าแนวทางตรอสกีเป็นแนวทางเบี่ยงของนายทุนน้อยออกจากลัทธิมาร์กซ (Petit-bourgeois deviation from marxism) จึงแสดงให้เห็นว่า*"หลีลี่ซาน"* มีซากทรรศนะที่สืบมาจากระบบทุนศักดินาของจีนเก่า และยิ่งกว่านั้นตามหนังสือที่พรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตแต่งขึ้นเมื่อ ค.ศ.๑๙๓๙ (สมัยสตาลิน) ว่าด้วยประวัติของพรรคนั้นกล่าวว่าตรอสกีเป็นผู้นำพันธมิตรกลุ่มคัดค้านพรรคฯ ซึ่งรวมทั้ง "อนาร์โค-ซินดิกาลิสม์" (Anarcho-Syndical-ism) คือลัทธิซินดิกาลิสม์ (Syndicalism) ซึ่งเดิมเป็นลัทธิที่คุ้มครองผลประโยชน์ของกรรมกร ต่อมาได้พัฒนาเป็นลัทธิสังคมนิยมชนิดหนึ่ง ที่ถือว่าองค์การกรรมกรต้องเป็นผู้ควบคุมปัจจัยการผลิตของสังคมและเป็นผู้แบ่งปันส่วนผลผลิตของสังคมให้แก่ราษฎรมิใช่อยู่ในมือของรัฐ ซึ่งจะต้องหมดหน้าที่แล้วเหือดหายไป โดยมีสหพันธ์ขององค์การกรรมกรต่างๆขึ้นมาแทนที่รัฐ แม้ว่าลัทธิซินดากาลิสม์มีลักษณะหลายอย่างคล้ายลัทธิมาร์กซแต่ก็คล้ายลัทธิอนาธิปัตย์มากกว่า จึงมีชื่อว่า "อนาร์โค-ซินดิกาลิสม์"(Anarcho-Syndicalism) หลีลี่ซานมีซากทรรศนะศักดินาผสมเข้ามาด้วย เช่นเขาสอนสานุศิษย์ให้ถือมอสโคว์เป็นเมืองหลวงของโลกอันเท่ากับสอนให้เอาชาติหนึ่งไปขึ้นอีกชาติหนึ่งตามระบบศักดินา และสอนให้ถือ *"ลัทธิไม่มีชาติ"* ซึ่งขัดต่อคำสอนของเลนินที่ว่าชาติยังคงอยู่เป็นเวลาช้านาน และขัดต่อ *ลัทธิ "Internationalism"* ซึ่งศัพท์นั้นก็แสดงความหมายชัดแจ้งอยู่แล้วว่าเป็นศัพท์สนธิระหว่างคำว่า *"Inter"* แปลว่า *"ระหว่าง"* กับคำว่า *"Nation"* แปลว่าชาติ คือ*ชาติยังคงอยู่* เหมาเจ๋อตุงอธิบายไว้ว่า *คอมมิวนิสต์ถือลัทธิระหว่างชาติสมานกับลัทธิรักชาติ (Patriotism) และถือว่าชาติใหญ่ชาติน้อยมีความเสมอภาคกันมิใช่ชาติหนึ่งต้องขึ้นกับอีกชาติหนึ่ง* หลีลี่ซานต้องถูกขับออกจากพรรคฯ โดยการอภิวัฒน์ใหญ่ทางวัฒนธรรมนั้น

ส่วนในฝรั่งเศสนั้นนอกจากผู้สนใจจะศึกษาทรรศนะและวิธีปฏิบัติ ที่นิกายคอมมิวนิสต์ต่างๆมีต่อชาติฝรั่งเศสแล้ว ก็อาจสังเกตจากการปฏิบัติที่ดูเหมือนเป็นเรื่องที่ผิวเผิน แต่ก็แสดงออกซึ่งทรรศนะที่มีต่อชาติฝรั่งเศสของนิกายต่างๆ เช่น พรรคคอมมิวนิสต์ฝรั่งเศสนั้นได้ฉลองวันชาติฝรั่งเศสร่วมกับราษฎรในวันที่ ๑๔ กรกฎาคม อันตรงกับวันอภิวัฒน์ประชาธิปไตย ค.ศ.๑๗๘๙ และในการประชุมพรรคหรือ

ประชุมแนวร่วมฝ่ายซ้ายหัวหน้าพรรคคอมมิวนิสต์ฝรั่งเศสก็เป็นผู้นำร้องเพลง "มาเซยแยส" อันเป็นเพลงชาติฝรั่งเศส ครั้นแล้วจึงร้องเพลง "ระหว่างชาติ" (Internationale) ส่วนนิกายปลีกย่อยเอียงซ้ายจัดมิได้ปฏิบัติเช่นนั้น

ผมได้กล่าวไว้แล้วว่า ลัทธิคอมมิวนิสต์นั้นมีหลายนิกายที่โจมตีระหว่างกันเองและโจมตีลัทธิสังคมนิยมอื่นๆ ยิ่งกว่าการโจมตีฝ่ายขวา ฉะนั้นผู้ใดจะนิยมชมชอบในนิกายใดก็ต้องพิจารณาเหตุผลของทุกๆ ฝ่าย แล้ววินิจฉัยว่าการที่นิกายนั้นโจมตีนิกายนี้มีหลักฐานแน่ชัด หรือเป็นการสาดโคลนใส่กัน เพราะบุคคลที่เกิดมาจากสังคมเก่า หรือจากสังคมที่มีซากเก่าตกค้างอยู่นั้น อาจมีทรรศนะแห่งความเห็นแก่ตน "Egoist Concept" ถือความเห็นของตนว่าถูกต้องเสมอไปติดตัวอยู่มากบ้างน้อยบ้าง ที่ขัดกับทรรศนะที่มีต่อส่วนรวมของมวลราษฎร "Public Concept" หรือ "Altruism"

หลายราชอาณาจักรเข้าใจถึงความจริงในเรื่องนี้ จึงให้สิทธิประชาธิปไตยอย่างเสรีแก่ราษฎรในการนับถือลัทธิการเมือง อาทิ สหราชอาณาจักร (อังกฤษ) ที่ยอมให้มาร์กซกับเองเกลส์อาศัยลี้ภัยอยู่ในประเทศนั้นตลอดอายุขัย ซึ่งท่านทั้งสองก็ได้เขียนแถลงการณ์พรรคคอมมิวนิสต์ และบทความอื่นๆ โฆษณาแพร่หลาย รวมทั้งจัดตั้งองค์การกรรมกรระหว่างประเทศครั้งที่ ๑ ขึ้น สหราชอาณาจักรได้ยอมให้มีพรรคคอมมิวนิสต์ที่แสดงทรรศนะของตนได้อย่างเสรี แต่ระบอบราชาธิปไตยของอังกฤษก็ดำรงคงอยู่จนปัจจุบันนี้ สหราชอาณาจักรเบลเยี่ยม, เนเธอร์แลนด์, เดนมาร์ก, สวีเดน, นอร์เวย์, ก็ไม่กลัวคอมมิวนิสต์ โดยยอมให้มีพรรคคอมมิวนิสต์ชนิดต่างๆ ระบอบราชาธิปไตยของราชอาณาจักรเหล่านั้นก็ดำรงคงอยู่จนปัจจุบันนี้ ส่วนบางสาธารณรัฐมีความกลัวคอมมิวนิสต์มาก ระบอบคอมมิวนิสต์ก็เกิดขึ้นในสาธารณรัฐนั้น เมื่อผมมาถึงปารีสใน พ.ศ.๒๕๑๓ ได้มีชาวอเมริกันผู้หนึ่งมาสนทนาด้วยถึงปัญหาความกลัวคอมมิวนิสต์ในสหรัฐอเมริกา ผมได้ชี้แจงแก่ผู้นั้นว่า *"เพราะคนอเมริกันส่วนมากกลัวคอมมิวนิสต์สหรัฐอเมริกาก็จะได้ระบอบคอมมิวนิสต์"* คนนั้นจึงถามผมว่า เพราะเหตุใด ผมตอบว่า *เพราะความกลัวคอมมิวนิสต์จนขึ้นสมองผู้ครองอำนาจก็จะทำการบีบคั้นราษฎรมากขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อมเพื่อหวังจะสกัดกั้นคอมมิวนิสต์ อันจะทำให้ราษฎรอเมริกันส่วนมากต้องเดือดร้อน แล้วก็จะรวมกันต่อสู้ผู้ครองอำนาจนั้นโดยไม่รังเกียจว่าระบอบใหม่จะเป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่* ผมได้อ้างราชอาณาจักรต่างๆ ดังกล่าวแล้วที่ไม่กลัวคอมมิวนิสต์จนขึ้นสมอง ระบอบราชาธิปไตยของราชอาณาจักรเหล่านั้นก็ดำรงคงอยู่ ได้จนปัจจุบันนี้ อเมริกันที่มาสนทนากับผมตอบว่า เขาเห็นด้วยกับความเห็นของผม แต่ความจริงใจของเขาอย่างไรนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง

หลายประเทศแห่งค่ายสังคมนิยมซึ่งมีพรรคที่เคยมีชื่อว่า "พรรคคอมมิวนิสต์" นั้น เมื่อเห็นว่าราษฎรในประเทศนั้นยังไม่พร้อมที่จะรับชื่อเช่นนั้นของพรรคก็เปลี่ยนชื่อเป็นอย่างอื่น เช่นในเวียดนามเหนือพรรคนำมีชื่อว่า "พรรคเลาด่ง" แปลว่าพรรคแรงงาน, ในเกาหลีเหนือพรรคนำมีชื่อแปลเป็นไทยว่า "พรรคแรงงานเกาหลี", ในเยอรมนีตะวันออกพรรคนำมีชื่อว่า "พรรคสังคมเอกภาพ", ในโปแลนด์นั้น เมื่อค.ศ.๑๙๔๘ พรรคสังคมนิยมกับพรรคคอมมิวนิสต์ร่วมกันเป็น "พรรคแนวร่วมคนงานชาวโปล" และใน ค.ศ.๑๙๔๙ พรรคชาวนาร่วมกับพรรคชาวนาโปแลนด์จัดเป็น "พรรคแนวร่วมชาวนา" ทุกๆพรรคร่วมกันเป็น "แนวร่วมเอกภาพแห่งชาติ", ในฮังการี เมื่อ ค.ศ.๑๙๕๖ พรรคคอมมิวนิสต์เดิมได้ปรับปรุงใหม่เปลี่ยนเป็น "พรรคคนงานสังคมนิยมชาวฮังการี" ฯลฯ ยังมีอีกหลายพรรคคอมมิวนิสต์นอกค่ายสังคมนิยม ที่เปลี่ยนชื่อพรรคเป็นพรรคคนงานบ้าง พรรคราษฎรบ้าง ฯลฯ ตามความเหมาะสมแก่สภาพของราษฎรในประเทศนั้น ๆ โดยถือแนวทางมาร์กซ-เลนินเท่าที่เหมาะแก่สภาพของสังคมนั้น ๆ

สุนทรพจน์ของนายปรีดี พนมยงค์

- วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๗
- วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๘
- วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๙
- วันที่ ๗ พฤษภาคม ๒๔๘๙

ระบอบรัฐธรรมนูญยิ่งมั่นคง ประชาชนยิ่งมั่งคั่งสมบูรณ์ สยามรัฐจะมีสิทธิเทียมบ่าเทียมไหล่กับนานาประเทศ ความสุขที่ได้รับจากระบอบรัฐธรรมนูญเป็นความสุขและประโยชน์อันแท้จริง

ปาฐกถา เรื่อง "สองปีที่ล่วงมาแล้ว"
หลวงประดิษฐ์มนูธรรม (นายปรีดี พนมยงค์)

บรรยายทางวิทยุกระจายเสียง
ในคืนวันพุธที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๗๗

ท่านผู้ฟังทั้งหลาย

วันนี้เป็นศุภดิถีมงคลสมัย วันที่ระลึกอันสำคัญวันหนึ่งของชาติ วันที่ ๒๗ มิถุนายน ซึ่งเมื่อ ๒ ปีมาแล้ว พระมหากษัตริย์ได้ทรงลงพระปรมาภิไธยในรัฐธรรมนูญชั่วคราว ชาวไทยได้พากันก้าวขึ้นสู่วิถีทางอันใหม่ สยามได้เข้าอยู่ในระบอบรัฐธรรมนูญ ถึงแม้รัฐธรรมนูญที่ได้รับในวันที่ ๒๗ มิถุนายนนั้น จะเป็นแต่เพียงรัฐธรรมนูญชั่วคราว ก็เป็นบันไดขั้นแรกที่ก้าวขึ้นไปสู่รัฐธรรมนูญถาวร ซึ่งได้ประกาศแล้วในวันที่ ๑๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๕

ในระหว่างเวลาที่ล่วงมานับแต่วันประกาศรัฐธรรมนูญชั่วคราวจนกระทั่งถึงบัดนี้ รัฐบาลผู้รักษารัฐธรรมนูญได้ขะมักเขม้นทำงานด้วยความมุ่งหมายจะยังสภาพการณ์บ้านเมืองให้ดีขึ้น ระบอบรัฐธรรมนูญได้ทำให้เกิดผลดีอะไรแก่บ้านเมืองบ้าง นายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม ได้บรรยายความรู้สึกของฝ่ายทหารให้ท่านฟังมาแล้วเมื่อคืนวันที่ ๒๔ ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๕ นี้ หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร ได้ทรงแสดงข้อสังเกตของพระองค์ท่านให้เพื่อนร่วมชาติฟัง ในคืนนี้คณะกรรมการวิทยุกระจายเสียง จึงมอบภาระอันมีเกียรติที่จะแสดงความรู้สึกของข้าพเจ้าบ้าง

อันว่าการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองนั้น หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร ได้ทรงบรรยายมาแล้วว่าเป็นการเปลี่ยนโดยรอบ ไม่ใช่เปลี่ยนแต่เล็กน้อยหรือเพียงแต่บางส่วนบางแผนก เป็นการเปลี่ยนแปลงวิถีทางดำเนินของชาติทีเดียว ฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงจะต้องทำให้บังเกิดผลทั้งในรูปธรรมและนามธรรม แต่ผลแห่งการเปลี่ยนแปลงนั้นจะกระทำให้สำเร็จลุล่วงไปโดยเร็วไม่ได้ มีภาษิตของชาวตะวันตกกล่าวว่า กรุงโรมมิได้สร้างในวันเดียวฉันใด กรุงสยามก็ฉันนั้น การที่จะวินิจฉัยถึงผลที่ได้รับในการเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้นจะต้องมองดูด้วยสายตาที่ยุติธรรมและมองดูทุก ๆ ด้าน มีผู้เคยกล่าวตำหนิรัฐบาลว่าไม่ได้ทำอะไรนอกจากออกกฎหมาย ผู้ที่ตำหนิเช่นนี้มองดูแต่ทางฝ่ายรูปธรรมอย่างเดียว ไม่ได้ระลึกถึงว่าการออกกฎหมายเป็นความจำเป็นเพียงไร **ในระบอบรัฐธรรมนูญเช่นนี้ รัฐบาลจะทำอะไรได้ก็ต่อเมื่อกฎหมายให้อำนาจไว้ รัฐบาลหรือใคร ๆจะทำอะไรตามใจของตน โดยที่กฎหมายไม่ให้อำนาจนั้นไม่ได้ การกระทำโดยมีกฎหมายเป็นการกระทำด้วยความยินยอมของประชาชน ซึ่งมีผู้แทนมาอยู่ในสภา สมกับที่รัฐธรรมนูญได้ให้สิทธิและเสรีภาพไว้** อีกประการหนึ่งกฎหมายเป็นโครงงานของรัฐบาล เป็นแผนผังวิธีการที่จะให้ประชาชนทราบว่า รัฐบาลจะทำอะไร

การคิดก่อนแล้วจึงทำนั้น เป็นการสำคัญยิ่ง ในทางพระพุทธศาสนาก็มีคำสอนให้คิดก่อนแล้วจึงทำอยู่เสมอ ขออย่าให้เราทำอะไรกันโดยไม่คิดให้รอบคอบก่อน ขออย่าให้เราทำอะไรกันโดยไม่มีหลักไม่มีแนวทาง ขออย่าให้เราเดินก้าวออกไปจนกว่าจะรู้แน่นอนว่าเราจะก้าวไปทางไหน พวกเราชาวสยามมี

สภาพเหมือนคนที่อยู่ในเรือลำเดียวกัน แล่นอยู่กลางมหาสมุทร เรือลำนั้นกำลังทำความพยายามฝ่าคลื่นฝืนลมแล่นเข้าหาฝั่ง ถ้าในเรือไม่มีเข็มทิศ คนเรือไม่รู้ว่าจะหันหัวเรือไปทางไหน ก็เป็นการพ้นวิสัยที่เรือนั้นจะตลอดปลอดภัยไปได้ ฉันใด การบ้านเมืองของเราก็ฉันนั้น ถ้าหากเรามิได้วางแผนงานอันแน่นอนลงไปแล้ว ก็เป็นการยากที่จะช่วยบ้านเมืองของเราให้ดีขึ้นได้

ในชั่วเวลา ๒ ปีที่ล่วงมาแล้ว รัฐบาลได้ทำอะไรบ้าง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ยังประโยชน์อันใดให้บังเกิดขึ้นบ้าง การบรรยายความรู้สึกของข้าพเจ้าในข้อนี้ ข้าพเจ้าจะได้ดำเนินตามแนวหลัก ๖ ประการ และชี้แจงให้ท่านเห็นเป็นเรื่อง ๆ ไป

ประการที่ ๑ เรื่องความเป็นเอกราชนั้น กล่าวโดยเฉพาะการศาลก็ได้รีบเร่งทำประมวลกฎหมายให้เสร็จได้เป็นอันมาก ในชั่วเวลาเล็กน้อย เมื่อก่อนประกาศรัฐธรรมนูญถาวร คือก่อนวันที่ ๑๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๕ กรมร่างกฎหมายซึ่งในเวลานี้เป็นคณะกรรมการกฤษฎีกาได้เสนอร่างบรรพ ๕ ต่อสภา ครั้นถึงวันที่ ๓๑ มีนาคม ปีเดียวกัน ก็ได้เสนอร่างบรรพ ๖ พร้อมทั้งวิธีพิจารณาความแพ่งและความอาชญาต่อคณะรัฐมนตรี แต่พอรุ่งขึ้นสภาก็ถูกปิด งานจึงได้คั่งค้างและชะงักมา แต่ถ้าคิดถึงเวลาที่ได้ทำงานกันมาแล้ว จะเห็นได้ว่าเมื่อก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองกับภายหลังวันเปลี่ยนแปลงนั้น งานร่างประมวลแพ่งได้เริ่มแต่ ร.ศ.๑๒๗ นับจนถึง พ.ศ. ๒๔๗๕ ทำได้เพียงบรรพ ๑-๒-๓ และ ๔ กับเริ่มวางหลักการของบรรพ ๕ ให้เงินประมาณ ๒ ล้านบาทเศษ ครั้นเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วได้ทำบรรพ ๕-๖ วิธีพิจารณาความแพ่ง และวิธีพิจารณาความอาชญา ซึ่งเป็นกฎหมายสำคัญทั้ง ๔ เรื่องสำเร็จได้โดยใช้เวลาเพียง ๘ เดือนและใช้เงินเพียง ๑ แสน ๑ หมื่น ๕ พันบาทเศษ เวลานี้ร่างที่แล้วเสร็จก็กำลังปรึกษากันในคณะกรรมาธิการที่รัฐบาลตั้งไว้ ซึ่งจะได้รีบเร่งทำให้เสร็จภายในเดือนธันวาคมปีนี้ตามมติของคณะรัฐมนตรี

ส่วนความเป็นเอกราชในทางเศรษฐกิจและการเมืองนั้น รัฐบาลก็ได้รีบเร่งจัดทำวัตถุอื่น ๆ ดังจะได้กล่าวในข้อต่อ ๆ ไป

ประการที่ ๒ เรื่องรักษาความสงบภายในนั้น ได้อาศัยกำลังทั้งฝ่ายทหาร ตำรวจและพลเรือนผดุงรักษาสันติภาพของประเทศให้ยั่งยืนต่อมา แต่มิใช่อยู่ในการที่บำรุงกำลังเจ้าหน้าที่ผู้ปราบปรามอย่างเดียวเท่านั้น ยังจะต้องอาศัยการบำรุงในทางอื่น ๆ อันอยู่ในหลัก ๖ ประการ ประกอบกันเช่นในทางเศรษฐกิจและการศึกษา เป็นต้น เพราะในหลัก ๖ ประการนี้ต่างก็มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันดุจสายโซ่ เท่าที่ได้ผ่านไปแล้วในระยะเวลา ๒ ปี การเปลี่ยนแปลงได้เริ่มขึ้นในราชการบริหารส่วนกลาง ความหวังในการรักษาความสงบภายใน จะสำเร็จผลได้เมื่อได้จัดการปกครองท้องถิ่นต่าง ๆ ให้เป็นไปตามแบบเทศบาลโดยที่ราษฎรในท้องถิ่นจะได้มีสิทธิจัดการปกครองในส่วนท้องถิ่นของตนเอง

รัฐบาลได้เตรียมวิธีการร่างกฎหมายว่าด้วยการรักษาความสงบเรียบร้อยในท้องที่อันจะต้องใช้แทนกฎหมายว่าด้วยการปกครองท้องที่ซึ่งใช้อยู่แต่เดิม เตรียมวิธีการที่จะป้องกันการกระทำผิดมิให้เกิดขึ้นด้วยวิธีปกครอง และยังดำริที่จะจัดการทะเบียนเกี่ยวแก่ราษฎรทั่วไปให้เป็นระเบียบเรียบร้อยในเมื่อได้เริ่มการเทศบาลขึ้น และดำริวางวิธีการให้มีบัตรประจำตัวเพื่อความสะดวกในการป้องกันรักษาความสงบสุขและในการตรวจตราระมัดระวังความสงบเรียบร้อยภายในโดยทั่ว ๆ ไปได้ ฉะนั้นจึงเป็นการจำเป็นยิ่งที่ยังจะต้องเตรียมทุนเตรียมผู้ที่จะบริหาร

แต่การรักษาความสงบภายในนั้นเป็นงานหนักอย่างยิ่ง เมื่อการเปลี่ยนแปลงได้ทำสำเร็จลงแล้วก็มีผู้ไม่พอใจบังเกิดความอิจฉาริษยา กระทำความพยายามด้วยประการต่าง ๆ ที่จะยังความไม่สงบให้

บังเกิดขึ้น จนเกิดการกบฏ อันเป็นเหตุให้เสียชีวิตเลือดเนื้อและทรัพย์สมบัติของประเทศ การพยายามยุยงส่งเสริมให้เกิดความไม่สงบเช่นนี้ก็ยังมีอยู่เสมอ เรื่องนี้กระทำความชักช้าในการที่จะจัดการอย่างอื่น ๆ เพราะเมื่องานจะดำเนินไปโดยเรียบร้อยดี ก็ต้องมาสะดุดหยุดลง แต่อย่างไรก็ดีรัฐบาลมีความมานะพยายามอันแรงกล้าที่จะต่อสู้อุปสรรคทั้งหลายและข้าพเจ้าเองก็เชื่อมั่นในหัวใจที่ยุติธรรมของประชาชนส่วนมากที่จะช่วยกันรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศชาติของเรา

ประการที่ ๓ การเศรษฐกิจเป็นปัญหาสำคัญที่พูดถึงกันอยู่เสมอ และได้ถามกันอยู่บ่อย ๆ ว่า เมื่อไรรัฐบาลจะจัดการเศรษฐกิจให้ดีขึ้น การที่เอาใจใส่กันถึงเรื่องเศรษฐกิจมาก ๆ นั้นก็สมควรแล้ว เพราะถ้าหากเปลี่ยนแต่วิธีการปกครอง ไม่เปลี่ยนวิธีการเศรษฐกิจแล้ว การเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้นก็ไร้ผล บางคนกล่าวว่าจนกระทั่งบัดนี้รัฐบาลยังมิได้ทำอะไรในเรื่องบำรุงเศรษฐกิจ คำกล่าวเช่นนี้เป็นการใส่ร้าย โดยปราศจากความจริง เพราะ*การช่วยเหลือเศรษฐกิจนั้น รัฐบาลได้ทำไปแล้วหลายเรื่อง เช่น สำนักงานจัดหางานการช่วยเหลือกสิกร โดยออกกฎหมายห้ามการยึดทรัพย์สินบางอย่าง ลดภาษีอากรต่าง ๆ ควบคุมการเรียกดอกเบี้ยเกินอัตราในกฎหมาย ลดเงินรัชชูปการ ขยายการสหกรณ์ ตั้งข้อบัญญัติให้ใช้กรรมกรไทยตามส่วน* ดั่งที่นายพันเอก หลวงพิบูลสงครามได้บรรยายมาแล้วในวันที่ ๒๔ นอกจากนี้รัฐบาลได้จัดการคมนาคมตัดถนนและทำการเรื่องชลประทานโดยมิได้หยุดพัก แต่ความยุ่งยากในปัญหาเศรษฐกิจนั้นใหญ่ยิ่งกว่าปัญหาใด ๆ อุปสรรคข้อขัดข้องต่าง ๆ บังเกิดมีขึ้นในปัญหาเศรษฐกิจนี้ไม่น้อยกว่าปัญหาอื่น ๆ ทั้งนี้ เนื่องจากเหตุหลายประการ เช่น เข้าใจกันไปว่ารัฐบาลจะต้องทำให้เงินทองไหลมาเทมา ให้คนเกียจคร้านมีเงินได้โดยมิต้องทำงานซึ่งเป็นสิ่งพ้นวิสัย **ไม่มีรัฐบาลใดสามารถทำได้ ไม่มีคนสุจริตคนใดที่จะหาเงินได้โดยไม่ต้องทำงาน** เหตุขัดข้องประการที่สองก็เนื่องจากความไม่รู้ว่า การบำรุงเศรษฐกิจนั้น จะต้องทำอย่างไร เช่นเมื่อรัฐบาลลงทุนตัดถนนสายยาว ๆ ก็พูดกันว่าจะไปตัดถนนทำไม? เหตุไรจึงไม่บำรุงเศรษฐกิจ ผู้ที่กล่าวนั้นไม่ทราบว่าเศรษฐกิจจะดีขึ้นไม่ได้ถ้าไม่มีถนนบางคน กล่าวว่ามัวแต่สำรวจ ไม่เห็นทำอะไร ทั้งนี้เพราะไม่ได้คำนึงว่าการสำรวจนั้นเป็นการกระทำอยู่ในตัว ถ้าไม่สำรวจก่อนจะทำอะไรได้ **แต่อุปสรรคใด ๆไม่สำคัญเท่ากับการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนใหญ่ การกระทำของรัฐบาลได้กระทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ไม่ใช่กอบโกยเงินทองให้เฉพาะบุคคล** ดังนั้น ทุกครั้งที่รัฐบาลได้พยายามช่วยคนจน เช่น กสิกร รัฐบาลก็ต้องรับความลำบาก การติฉินนินทา การยุยงส่งเสริม กฎหมายห้ามยึดทรัพย์สินบางอย่างของกสิกรก็ดี กฎหมายควบคุมการเรียกดอกเบี้ยเกินอัตราก็ดี กฎหมายเหล่านี้ออกมาได้ด้วยความยากลำบาก ความยากในปัญหาเศรษฐกิจ มีอยู่ดั่งนี้ ข้าพเจ้าจึงหวังว่าประชาชนจะเห็นใจ ถ้าหากว่าจะทำการให้ลุล่วงไปเร็วกว่านี้ไม่ได้ ก็เพราะเหตุที่รัฐบาลต้องประสบอุปสรรคอย่างมาก ๆ ดังกล่าวมาแล้ว แต่รัฐบาลก็จะมีความมานะพยายามอย่างยิ่งอยู่เสมอ เมื่อว่าถึงการเงินของประเทศเป็นเรื่องหนึ่งที่เสียงของศัตรูแห่งรัฐธรรมนูญพยายามปลุกปั่นให้เกิดความวิตกว่าตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองมาแล้วการเงินของประเทศได้ตกต่ำ ถึงกับกล่าวยุยงกันว่า เกือบไม่มีเงินเหลือคงคลังแล้ว การยุยงด้วยความเท็จเช่นนี้เป็นที่น่าละอายใจ แท้จริงสภาพการเงินนั้นเป็นของหลอกกันไม่ได้ ความจริงเป็นอย่างไร รัฐบาลจะต้องแถลงออกมาตามที่เป็นจริง เพราะการเงินของเรามีข้อเกี่ยวพันต่อเนื่องกับของประเทศอื่น ๆ

เมื่อก่อนการเปลี่ยนแปลงนั้น งบประมาณที่ทำสำหรับ พ.ศ.๒๔๗๕ เกือบไม่สู่ดุลยภาพ ยังความปั่นป่วนในทางการคลัง เมื่อก่อการแล้ว รัฐบาลคณะราษฎรได้พิจารณางบประมาณนั้นใหม่และในปลายปีก็บังเกิดรายได้มากกว่ารายจ่าย

ในเรื่องการเงินคงคลังนี้ ท่านควรทราบว่า

ในวันที่ ๑	เมษายน	พ.ศ.๒๔๗๕	มีเงินเหลือคงคลัง	๓๔	ล้านบาทเศษ
ในวันที่ ๑	เมษายน	พ.ศ.๒๔๗๖	มีเงินเหลือคงคลัง	๔๗	ล้านบาทเศษ
ในวันที่ ๑	เมษายน	พ.ศ.๒๔๗๗	มีเงินเหลือคงคลัง	๕๔	ล้านบาทเศษ
ในวันที่ ๑	พฤษภาคม	พ.ศ.๒๔๗๗	มีเงินเหลือคงคลัง	๕๘	ล้านบาทเศษ

แปลว่าในชั่วเวลา ๒ ปีภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วมีเงินเหลือคงคลังเพิ่มขึ้นถึง ๒๓ ล้านบาทเศษ นอกจากนี้เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ.๒๔๗๕ ประเทศสยามยังได้ใช้เงินกู้ราย ๗ เปอร์เซ็นต์ คือเป็นเงินกว่า ๒๐ ล้านบาท เงินใช้คืนนี้จ่ายจากเงินที่ได้สะสมไว้สำหรับใช้หนี้เงินกู้ เป็นการปลดเปลื้องภาระของประเทศลงมิใช่น้อย

ประการที่ ๔ เรื่องสิทธิเสมอภาค เป็นสิทธิที่ประชาชนได้รับอยู่แล้วโดยรัฐธรรมนูญและนอกจากนั้นรัฐบาลก็ได้พยายามทำการหลายอย่างเพื่อผดุงสิทธิเสมอภาคของประชาชน รัฐบาลได้จัดการให้ได้ออกพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือน เพื่อคนทุกคนได้รับความเสมอภาคในการที่จะเข้ารับราชการ รัฐบาลได้ตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ซึ่งแต่ก่อนมาเป็นเรื่องที่หวงแหนกันหนักหนา การศึกษาการเมืองนั้นแต่ก่อนมา คนทั่วไปไม่มีโอกาสได้ศึกษา แต่บัดนี้ ทุกคนก็ได้รับความเสมอภาคในอันจะเรียนรู้ทางการเมืองและมีส่วนในการบ้านเมืองของตน

ประการที่ ๕ เรื่องเสรีภาพของประชาชน ข้อนี้ก็เป็นผลที่ได้อยู่ตามรัฐธรรมนูญ **ในเรื่องเสรีภาพนี้ก็มีผู้เข้าใจผิดหรือแกล้งทำเป็นเข้าใจผิดอยู่เป็นอันมาก เสรีภาพไม่ได้หมายความว่ามนุษย์จะทำอะไรได้ทุกอย่างตามความพอใจ ถ้าทำเช่นนั้นก็กลายเป็นอนาคิสต์ คือการไม่มีรัฐบาล เสรีภาพจึงต้องมีระเบียบ เสรีภาพต้องอยู่ในวงเขตของกฎหมายและศีลธรรม มนุษย์เรามีเสรีภาพที่จะทำอะไรได้ แต่ต้องไม่เป็นการประทุษร้ายเสียหายแก่ผู้อื่น หรือไม่ทำให้เกิดความระส่ำระสายในบ้านเมือง** ในเรื่องเสรีภาพนี้รัฐบาลผู้รักษารัฐธรรมนูญของเราได้ให้มากกว่าที่เขาให้กันในประเทศอื่น ๆ ที่เปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ ๆ รัฐบาลได้ยอมนิ่งทนฟังคำกล่าวร้ายเสียงปฏิปักษ์ได้อย่างมากมาย ไม่มีประเทศใดที่เปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ ๆ เขาจะนิ่งทนได้อย่างรัฐบาลรัฐธรรมนูญของเรานี้ ฉะนั้นข้าพเจ้าจึงกล้ากล่าวว่ารัฐบาลได้ให้เสรีภาพถูกต้องตามระบอบรัฐธรรมนูญ

ประการที่ ๖ เรื่องการศึกษาได้ก้าวหน้าไปเพียงไรภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ท่านจะทราบได้ว่า การศึกษาประชาบาลได้ก้าวหน้าขึ้นไปอีกมาก นอกจากความช่วยเหลือจากรัฐบาลแล้ว พระภิกษุสงฆ์ก็ได้แสดงความเอื้อเฟื้อเข้าช่วยการศึกษาของชาติ ในเวลานี้มีพระภิกษุในจังหวัดต่าง ๆ ยินดีเข้ารับการอบรมเพื่อช่วยเป็นครูประชาบาลเป็นจำนวนกว่า ๕๐๐ รูป และยังมีอีกเกือบ ๘๐๐ รูป ที่แสดงความจำนงจะเข้าช่วยเหลือโดยสอนให้เปล่า และนอกจากนี้คณะสงฆ์ยังคิดตั้งโรงเรียนวัดขึ้นช่วยเหลือการศึกษาประชาบาลอีกมาก ทั้งนี้ย่อมแสดงให้เห็นชัดว่า ระบอบรัฐธรรมนูญได้ประสานงานระหว่างบ้านเมืองกับคณะสงฆ์ได้อย่างดียิ่ง

การสามัญศึกษา เทียบจำนวนโรงเรียนในสมัยก่อนกับหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีโรงเรียนชั้นประถมเพิ่มขึ้น ๓๖ โรงเรียน มัธยมตอนต้น เพิ่มขึ้นอีก ๒๒ โรงเรียน มัธยมตอนกลาง เพิ่มขึ้นอีก ๔๓ โรงเรียน และใน พ.ศ.๒๔๗๗ นี้ก็ได้ขยายการศึกษามัธยมตอนปลายออกไปทางต่างจังหวัด

การวิสามัญศึกษา ซึ่งเป็นโรงเรียนให้อาชีพได้ขยายออกไปอย่างมาก เช่นโรงเรียนช่างต่าง ๆ โรงเรียนกสิกรรม ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วโรงเรียนช่างต่าง ๆ ได้เปิดขึ้นใหม่ถึง ๗

โรงเรียน โรงเรียนกสิกรรมเพิ่มขึ้นอีก ๕ โรงเรียน และโรงเรียนพณิชยการเพิ่มขึ้นทั้งในกรุงเทพฯ และจังหวัดต่าง ๆ อีก ๑๐ โรงเรียน นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนวิสามัญแผนกการเรือน วิสามัญแผนกเลขานุการ และวิสามัญแผนกภาษา ซึ่งได้ตั้งขึ้นใหม่ในกรุงเทพฯ และที่จังหวัดภูเก็ต

การศึกษาที่ได้ก้าวหน้ามาถึงเพียงนี้ นับว่าเป็นผลของการเปลี่ยนแปลงการปกครองอันแลเห็นได้ชัด สิ่งสำคัญก็คือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ซึ่งได้เปิดในวันนี้ และมีจำนวนนักเรียนที่มหาวิทยาลัยรับสมัครแล้ว ๗,๐๙๔ คน วิชาการเมืองซึ่งแต่ก่อนมาเป็นวิชาหวงแหนเดี๋ยวนี้ตรงกันข้าม ยินดีเปิดสอนให้แพร่หลายที่สุด

อนึ่งในทางศิลปกรรมของชาติ รัฐบาลได้จัดฟื้นฟูขึ้น เช่นโรงเรียนช่างต่าง ๆ และโรงเรียนนาฏดุริยางค์ศาสตร์ ซึ่งได้จัดตั้งขึ้นใหม่ และได้ดำเนินกิจการมาเป็นอย่างเรียบร้อยดี

รวมความตามที่กล่าวมาแล้ว ท่านผู้ฟัง ที่มีความยุติธรรมในใจจริง ๆ จะเห็นได้ว่าในชั่วเวลา ๒ ปี การงานได้ก้าวหน้ามาไม่น้อย ผู้ที่ได้กระทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองหวังอยู่แต่ความก้าวหน้าของกิจการทั้งหลายถ้าหากว่ากิจการจะก้าวไปสะดวกไม่ได้ก็เพราะศัตรูของรัฐธรรมนูญมาขัดขวางก่อให้มีเรื่องร้าย แต่ถ้าประชาชนทั่วไปมีความรัก มีความนิยมรัฐธรรมนูญอยู่ทั่วถึงกันแล้ว รัฐธรรมนูญนี้เองจะเป็นสิ่งที่ทำให้พวกเราทั้งหลายมีความกลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ต่างคนต่างทำหน้าที่ของตน ปราศจากความอิจฉาช่วยกันคิดช่วยกันสร้าง ไม่ใช่คอยทำลายกัน เมื่อเป็นได้ดั่งนั้น วิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญจะราบรื่น และเราจะพากันไปสู่ความสุขความเจริญ อันเป็นจุดหมายปลายทางของเรา ข้าพเจ้าไม่ได้ขอร้องให้ท่านนิยมรัฐบาลหรือนิยมใครเป็นส่วนตัว แต่ขอร้องให้ท่านเห็นแก่ชาติบ้านเมือง เห็นแก่ประชาชนทั่วไป และช่วยกันเชิดชูรัฐธรรมนูญของเราให้ถาวรลอยเด่นอยู่เสมอ ความถาวรแห่งรัฐธรรมนูญเป็นการฝังหลักความสุขความเจริญของประชาชนให้มั่นคง แต่ความดับสูญแห่งรัฐธรรมนูญเป็นอวสานแห่งประเทศและชาติ ขอให้พวกเราชาวไทย จงช่วยกันรักษารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามให้สถิตสถาพรอยู่ชั่วกัลปาวสานเทอญ.

ขอความสวัสดีจงมีแด่ท่านผู้ฟังทั้งหลาย

สุนทรพจน์
หลวงประดิษฐ์มนูธรรม (นายปรีดี พนมยงค์)
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย
ทางวิทยุกระจายเสียง เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๘

ท่านผู้ฟังทั้งหลาย

วันคืนก็ได้ล่วงมาบรรจบครบรอบปีที่ ๓ ณ วันนี้ที่ ๒๗ มิถุนายน อันเป็นมหามงคลสมัยที่ชาติไทยได้เข้าสู่ระบอบรัฐธรรมนูญ ในระหว่าง ๑ ปี นับแต่วันที่ข้าพเจ้าได้มีโอกาสมาแสดงถึงเรื่องสองปีที่ล่วงมาแล้ว รัฐบาลก็ได้พยายามที่จะผดุงประเทศชาติให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นตลอดมา

อันชีวิตของชาติ จะเจริญด้วยความมั่งคั่งสมบูรณ์ของอวัยวะต่าง ๆ แห่งชาติ ความสามัคคีเป็นสิ่งที่จะทำให้ชาติมีกำลังเข้มแข็งเข้าสู่ความเจริญอย่างไรนั้น ท่านนายกรัฐมนตรีก็ได้แสดงมาแล้วเมื่อวันที่ ๒๔ และชาติเราจำต้องฝ่าอุปสรรคอันมีอยู่ประการใดนั้น เมื่อคืนวันที่ ๒๖ หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ เลขาธิการคณะรัฐมนตรีก็ได้แสดงให้ท่านทราบแล้วว่า นอกจากขาดกำลังทรัพย์ ประเทศเรายังขาดกำลังคน คือขาดผู้รู้ผู้ชำนาญในวิทยาการ สยามที่ได้เข้าสู่ระบอบรัฐธรรมนูญนั้นมิใช่จะตั้งต้นใหม่แต่ในระบอบการปกครอง สยามจำต้องเพาะคนขึ้นใหม่ จำต้องเพาะผู้รู้ผู้ชำนาญเพิ่มเติม เพื่อส่งเสริมอวัยวะของชาติให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ภาษิตของชาวตะวันตกบทหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าได้อ้างเมื่อปีกลายนี้ว่ากรุงโรมมิได้สร้างสำเร็จลงในวันเดียวนั้น ข้าพเจ้าก็จำต้องขออ้างซ้ำอีก สำหรับประเทศสยามประเทศอันเป็นที่รักของเรา ณ บัดนี้

ผลแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครองในรอบขวบปีนี้มีประการใดนั้น ข้าพเจ้าขอชี้แจงแก่ท่านโดยสังเขปในส่วนที่เกี่ยวแก่หลักการทั่วไปตามแนวหลัก ๖ ประการ และบรรยายหนักไปในหน้าที่กระทรวงมหาดไทยโดยเฉพาะ ดั่งต่อไปนี้

ประการที่ ๑ เรื่องความเป็นเอกราชนั้น กล่าวโดยเฉพาะการศาลประมวลกฎหมายต่าง ๆ ของเราที่ยังค้างอยู่ก็ได้รีบเร่งชำระสะสาง เสนอสภาผู้แทนราษฎรและประกาศเสร็จไปหมดแล้ว คือ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๕ ว่าด้วยครอบครัว บรรพ ๖ ว่าด้วยมฤดก ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาชญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง อีกทั้งพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ซึ่งจะเริ่มใช้ตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๘ และเราก็จะเริ่มเจรจาสัญญาทางพระราชไมตรีต่อไป

ส่วนความเป็นเอกราชในทางเศรษฐกิจและการเมืองนั้น รัฐบาลได้รีบเร่งจัดทำวัตถุอื่น ๆ เพื่อเป็นอุปกรณ์ที่จะให้ความเป็นเอกราชมั่นคงขึ้น

ประการที่ ๒ เรื่องรักษาความสงบภายในนั้น กล่าวโดยเฉพาะในเรื่องโจรผู้ร้ายที่ลุกลามอยู่มากมายในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ และต้นปี พ.ศ. ๒๔๗๗ บัดนี้ก็ได้ลดน้อยถอยลงไป จะเห็นได้ว่าคดีอุกฉกรรจ์ในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ น้อยกว่าในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ ๗๕ ราย ในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๗๘ น้อยกว่าในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๗๗ ๔๐ ราย ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ น้อยกว่าในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ ๗๓ ราย ใน ๓ สัปดาห์แรกของเดือนมิถุนายนนี้เทียบกับเดือนมิถุนายน

ที่แล้วมา ก็ปรากฏว่าจำนวนคดีอุกฉกรรจ์ได้ลดน้อยลงอย่างมาก

ในส่วนการราชทัณฑ์ ก็ได้พยายามที่จะฝึกฝนอบรมนักโทษไปในทางหาผลประโยชน์ และดัดนิสัยให้กลายเป็นคนดี และหาอาชีพให้แก่ผู้ที่พ้นโทษแล้ว ได้เริ่มตั้งเรือนจำที่จะเปลี่ยนรูปเป็นทัณฑนิคมในภายหน้าในจังหวัดนครราชสีมา และเตรียมการตั้งต่อไปอีกในจังหวัดยะลา ผลประโยชน์ที่ได้จากการราชทัณฑ์ใน พ.ศ. ๒๔๗๗ นี้ เป็นเงิน ๒๘๙,๗๐๒ บาทเศษ มากกว่าที่กำหนดไว้ถึง ๑๘๙,๗๐๒ บาท ได้หักเอาไว้จ่ายทำทุนใน พ.ศ. ๒๔๗๗ บ้าง สำหรับพ.ศ. ๒๔๗๘ บ้าง ที่เหลือก็นำส่งคลังเป็นรายได้ อนึ่งโรงเรียนดัดสันดานก็จะจัดตั้งขึ้นใหม่อีก

ส่วนการปกครอง การสาธารณสุขและการแพทย์ การโยธาเทศบาล อันเป็นอุปกรณ์สำคัญแห่งการรักษาความสงบภายในก็ได้จัดให้คืบหน้าจากปีที่แล้วมา

ระเบียบการปกครองแบบเทศบาลจะเริ่มขึ้นโดยเปิดสภาจังหวัดตามจังหวัดต่าง ๆ ในเร็ววันนี้ และการสุขาภิบาลที่มีอยู่แล้วแต่เดิม ๓๔ แห่ง ก็จะมีสภาพใหม่เป็นเทศบาล ส่วนสุขาภิบาลเมืองเชียงใหม่ซึ่งมีพลเมืองหนาแน่นจะได้ยกฐานะขึ้นเป็นนคร ประดุจดังเทศบาลนครที่จะจัดให้มีขึ้นในจังหวัดพระนครแห่งหนึ่ง ในจังหวัดธนบุรีอีกแห่งหนึ่ง นอกจากนี้ได้มีงบประมาณสำหรับจัดเทศบาลเมืองและเทศบาลตำบลอีกหลายแห่ง ซึ่งจะได้จัดให้มีตามเมืองและตำบลที่สำคัญ ราษฎรก็จะได้มีส่วนมีเสียงในการจัดการปกครองท้องถิ่นของตนยิ่งขึ้น

ในเรื่องการสาธารณสุขและการแพทย์ ซึ่งจะทำให้ราษฎรได้มีอนามัยสมบูรณ์ ก็ได้อาศัยกำลังเงินจากรัฐบาลบ้าง จากสลากกินแบ่งบ้าง จากท่านที่มีจิตต์ศรัทธาบริจาคบ้าง จากกำลังแรงของผู้เสียสละบ้าง สถานพยาบาลก็ได้สร้างขึ้นแล้วหลายแห่ง เช่นสุขศาลาเจ้าคุณพระประยูรวงศ์ จังหวัดธนบุรี ซึ่งท่านผู้เป็นเจ้าของนามสุขศาลานั้นได้บริจาคทรัพย์ให้ จังหวัดสิงห์บุรีก็ได้จัดสร้างสุขศาลาขึ้นโดยเงินของสุขาภิบาลและเงินเรี่ยไร จังหวัดอุดรธานีได้สร้างเรือนคนไข้เพิ่มเติมในบริเวณสุขศาลา เป็นต้น นอกจากนี้ยังกำลังก่อสร้างโรงพยาบาลขึ้นใหม่หลายแห่ง เช่น โรงพยาบาลกลางจังหวัดพระนคร โรงพยาบาลหนองคาย โรงพยาบาลอุบลราชธานี ส่วนที่จังหวัดนครพนมจะลงมือในไม่ช้า จังหวัดแพร่จะดำเนินการให้มีสุขศาลา และอนาถาพยาบาลพระประแดงก็จะได้สร้างเรือนคนไข้วรรณโรคหญิงเพิ่มเติมอีก ส่วนราษฎรในฝั่งแม่น้ำโขงก็จะได้รับความสะดวกในการรักษาพยาบาล โดยรัฐบาลได้ลงมือสร้างเรือยนตร์พยาบาลประจำแม่น้ำโขงให้แล้ว เรือนี้จะแล่นไปมาในลำแม่น้ำโขง ในเขตจังหวัดเลย หนองคาย นครพนม และลำน้ำก่ำเขตจังหวัดสกลนครด้วย นอกจากนี้ แห่งใดที่จะสร้างโรงพยาบาลหรือสุขศาลายังไม่ได้ ก็ได้ให้เปิดสถานทำการบำบัดโรคขึ้น ณ ที่พักแพทย์ เช่นที่อำเภอบ้านเช่าจังหวัดลพบุรี และอำเภอท่าบ่อจังหวัดหนองคาย

ฝ่ายบุคคลที่เป็นโรคจิต ซึ่งที่แล้ว ๆ มาในต่างจังหวัดได้ฝากไว้ยังเรือนจำนั้น ต่อไปจะได้เริ่มจัดให้ไปอยู่ ณ โรงพยาบาลโรคจิต ซึ่งจะสร้างขึ้นสำหรับภาคใต้ ๑ แห่ง ภาคเหนือ ๑ แห่ง

ปัญหาสำคัญเรื่องผู้รักษาพยาบาลนั้น ก็ได้พยายามอบรมให้มีผู้ช่วยแพทย์ขึ้นสำหรับภาคอิสาณ ๓๐ คนแล้ว และในปีนี้ก็ได้เปิดอบรมขึ้นที่เชียงใหม่อีก ๒๐ คน ในส่วนกฎหมายว่าด้วยการแพทย์ก็ได้ประกาศไปแล้ว ๒ ฉะบับ คือพระราชบัญญัติการสาธารณสุข และพระราชบัญญัติโรคติดต่อ นอกจากนี้คณะกรรมการสาธารณสุขและการแพทย์ที่รัฐบาลได้ตั้งขึ้น ยังได้ช่วยเหลือวางโครงการณในการสาธารณสุขและการแพทย์ให้ดียิ่งขึ้น

ส่วนการโยธาเทศบาลอันเป็นอุปกรณ์สำคัญอันหนึ่งแห่งการปกครอง ก็ได้ทำการคืบหน้าไป

หลายอย่าง โดยฉะเพาะการทางนั้นพอกล่าวได้ว่าสายแพร่-น่าน ได้กะงบประมาณเพื่องานดินซึ่งหวังให้เสร็จในปีนี้ สายสวรรคโลก-ตาก ก็จะลงหินให้เสร็จ สายชนบทร้อยเอ็ด-อุบล สายอุบล-มุกดาหาร-นครพนม สายตะพานหิน-เพ็ชร์บูรณ์ สายแปดริ้ว-สัตตหีบ สายปราจีน-อรัญญประเทศ สายชุมพร-กระบุรี สายห้วยยอด-กระบี่ สายยะลา-เบตง สายท่านุ่น-ตะกั่วป่า ทางหลวงเหล่านี้มีระยะทางรวมทั้งหมด ๑,๓๐๑ กิโลเมตร์ ได้จัดการถางป่าไปแล้ว ๖๕๕ กิโลเมตร์ ทำงานดินเสร็จ ๔๗๗ กิโลเมตร์ ถมหินแล้ว ๙๙ กิโลเมตร์ สร้างสะพานคอนกรีตแล้ว ๔๖ แห่ง ฝังท่อระบายน้ำแล้ว ๒๖๒ แห่ง

อนึ่ง สาย แปดริ้ว ชลบุรี สัตตหีบ ก็จะเร่งรีบทำเพราะงานดินเสร็จแล้ว งานหินเสร็จบางตอน กองทัพเรือก็ได้ช่วยทำจากสัตตหีบย้อนมายังชลบุรี

ถนนกรุงเทพฯ-ดอนเมือง และกรุงเทพฯ-สมุทรปราการ ทั้งสองนี้งานดินได้จัดทำแล้ว เวลานี้กำลังสร้างสะพานและท่อระบายน้ำและกำลังเตรียมงานสำหรับลงหินต่อไป

ทางหลวงที่สำคัญซึ่งเมื่อทำการสำรวจแล้ว ก็จะดำเนินการก่อสร้างต่อไปคือ สัตตหีบ-ระยอง, ราชบุรี-บ้านโป่ง, เพ็ชร์บูรณ์-หล่มศักดิ์, บัวใหญ่-ชัยภูมิ, จักราช-พิมาย, ขอนแก่น-เลย, อุดร-เลย-เชียงคาน

ในส่วนพระนครและธนบุรีนั่นเหล่า ก็ได้รับงบประมาณที่จะก่อสร้างถนนให้ดีขึ้น ทางฝั่งพระนคร ถนนเหล่านี้จะลาดแอสฟัลต์ คือ ถนนทรงวาด, ทรงสวัสดิ์, ดินสอ, บ้านตะนาว, จักร์เพ็ชร์, พระสุเมรุ, ตีทอง, ตรีเพ็ชร์ และบริเวณหน้าสถานีรถไฟหลวงก็ได้ทำลานคอนกรีตแล้ว ทางฝั่งธนบุรีนั้น ถนนลาดหญ้าจากวงเวียนใหญ่ถึงคลองบางกอกใหญ่จะได้ถมหินและสร้างสะพาน และงานดิน งานหิน งานสะพานจะได้ทำจากถนนลาดหญ้าต่อไปยังตลาดพลู ซึ่ง ณ บริเวณตลาดนั้นมีถนนซึ่งจะได้ถมหินให้

การไฟฟ้าและการประปาหัวเมืองก็จะได้รีบเร่งเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่มหาชน เวลานี้ได้มีพระราชบัญญัติซึ่งอนุญาตรัฐบาลให้ยืมเงินแก่สุขาภิบาลหรือเทศบาล ๕๐๐,๐๐๐ บาท ซึ่งจะได้ตั้งโรงไฟฟ้า ณ เมืองฉะเชิงเทรา, อุตตรดิตถ์, อุทัยธานี และในท้องที่ชุมแสง, บางมูลนาค และจะสร้างประปาในพระนครศรีอยุธยา, ลพบุรี, นครสวรรค์, พิษณุโลก

สำหรับพระนครและธนบุรีก็มีข่าวสำคัญที่จะนำมาซึ่งความชื่นชมยินดีที่จะแจ้งให้ท่านทั้งหลายทราบ ณ บัดนี้ก็คือ อัตรากระแสไฟฟ้าและค่าเช่าเครื่องซึ่งมีมูลค่าแพงอยู่นั้นต่อไปจะลดลง โดยที่กระทรวงมหาดไทยได้ทำความตกลงกับบริษัทไฟฟ้าสยามคอร์ปอเรชั่นจำกัด สำเร็จแล้วในอันที่จะลดอัตราค่ากระแสไฟฟ้าลงจากอัตราที่คิดอยู่ในเวลานี้ เริ่มแต่วันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๗๘ กระแสไฟฟ้าสำหรับแสงสว่าง เครื่องอุปกรณ์กำลังและความร้อน อัตราขั้นสูงลดหน่วยละ ๒ สตางค์ วันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๗๙ ลดหน่วยละ ๓ สตางค์ หมายความว่าปีนี้เราได้ลด ๒ สตางค์ ปีหน้าเราได้ลดรวม ๕ สตางค์ ส่วนค่าเช่าเครื่องวัดไฟฟ้าขนาดตั้งแต่ ๑๐ อังแปร์ลงมา

วันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ คิดเพียง ๘๐ สตางค์ ได้ลด ๒๐ สตางค์

วันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๙ คิดเพียง ๕๐ สตางค์ ได้ลด ๕๐ สตางค์

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วนี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับกระทรวงมหาดไทยโดยฉเพาะ

นอกจากนี้การรักษาความสงบภายในก็ได้อาศัยกำลังทหาร ตำรวจ พลเรือน ช่วยกันรักษาประเทศให้ยืนยงตลอดมา

ประการที่ ๓ การเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญ ข้าพเจ้ากล่าวมาแล้วเมื่อปีกลายนี้ รายการละเอียด ข้าพเจ้าของดไว้เพื่อให้เจ้าหน้าที่ในการนั้นมาแสดงต่อท่าน

ส่วน**ประการที่ ๔** เรื่องสิทธิเสมอภาค และ**ประการที่ ๕** เรื่องเสรีภาพของประชาชน ข้าพเจ้าก็ได้กล่าวมาเมื่อปีกลายนี้ และซึ่งได้บังเกิดขึ้นแล้วตามรัฐธรรมนูญฉบับถาวร และรัฐบาลก็ได้ตั้งกรรมการที่จะชำระสะสางบทกฎหมายที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญแล้ว อันส่อให้เห็นถึงความตั้งใจดีของรัฐบาลที่จะยังความเสมอภาคและเสรีภาพให้มากยิ่งขึ้น

ประการที่ ๖ เรื่องการศึกษานั้นได้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น โรงเรียนประชาบาลจะตั้งขึ้นทุกตำบล และสิ่งที่น่าจะเห็นในความสุจริตใจของรัฐบาลก็คือ รัฐบาลได้ตกลงวางนโยบายคืนเงินศึกษาพลีที่รัฐบาลก่อนยืมมาจากจังหวัดต่าง ๆ นั้นให้จังหวัดต่าง ๆ หวังว่าเมื่อจังหวัดต่าง ๆ ได้เตรียมแผนการตามนโยบายนั้นและได้รับเงินนี้คืนไปแล้ว ก็คงจะช่วยการศึกษาประชาบาลให้แก่ยุวชนเรามากยิ่งขึ้น และจะส่งเสริมการปกครองแบบเทศบาลให้ไปสู่ยังผลสำเร็จ

ผลแห่งรัฐธรรมนูญในรอบขวบปีหนึ่ง มีดั่งได้กล่าวมาแล้วโดยสังเขป ท่านที่ตั้งใจเป็นธรรมก็คงปรารถนาที่จะแลเห็นผลอันนี้ก้าวหน้าต่อไปอีก ข้าพเจ้าจำต้องขอร้องต่อท่านผู้ฟังประดุจดังที่ขอร้องมาแล้วในปีก่อน ขอวิงวอนให้พวกเราชาวไทยจงมีใจรัก มีใจนิยมรัฐธรรมนูญด้วยความสุจริต ต่างคนต่างช่วยแก้ไข ช่วยกันคิดช่วยกันสร้าง ปราศจากการทำลายล้างต่อกัน เมื่อเป็นได้ดังนั้น รัฐธรรมนูญของเราจะถาวรลอยเด่นอยู่เสมอ ข้าพเจ้าไม่ได้ขอร้องให้ท่านนิยมรัฐบาลหรือนิยมใครเป็นส่วนตัว แต่ขอร้องให้ท่านเห็นแก่ชาติบ้านเมือง เห็นแก่ประชาชนทั่วไป ขอให้พวกเราชาวไทยจงช่วยกันรักษารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามให้สถิตย์สถาพรอยู่ชั่วกัลปาวสานเทอญ.

ขอความสวัสดีจงมีแด่ท่านผู้ฟังทั้งหลาย

สุนทรพจน์

หลวงประดิษฐ์มนูธรรม (นายปรีดี พนมยงค์)

กล่าวทางวิทยุกระจายเสียง วันเสาร์ที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๗๙
ซึ่งเป็นวันบรรจบครบรอบปีที่ ๔ แห่งระบอบรัฐธรรมนูญ

ท่านผู้ฟังทั้งหลาย

ก่อนที่จะกล่าวข้อความใด ๆ ข้าพเจ้าขอเชิญชวนท่านทั้งหลายให้หวนไประลึกถึงวันที่ ๒๗ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๕ ในวันนั้นหัวใจของชาวสยามทั้งชาติตกอยู่ในความหวั่นหวาดกังขา ไม่รู้ว่าอนาคตของประเทศจะเป็นอย่างไร บรรดาผู้ที่สามารถจะฟังเสียงวิทยุได้ก็ตั้งใจคอยสดับว่าสยามจะได้รับรัฐธรรมนูญหรือไม่ ครั้นเมื่อวิทยุได้ประกาศว่าพระมหากษัตริย์ได้ลงพระปรมาภิไธยในรัฐธรรมนูญชั่วคราวแล้วความวิตกก็คลายลง ระบอบรัฐธรรมนูญได้สถาปนาขึ้นเป็นระบอบประชาธิปไตยซึ่งเคารพในมนุษย์ว่าเป็นมนุษย์ เคารพในความเป็นไทยของชาวสยามว่าเป็นไทยไม่ใช่ทาส ยอมรับว่าอำนาจอธิปไตยมาจากปวงชนชาวสยาม มีพระมหากษัตริย์ซึ่งทรงเป็นประมุขอันเราเคารพสักการะ สยามประเทศอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขตามวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญก็เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปทุกวันจนบรรจบครบรอบปีที่ ๔ แห่งระบอบรัฐธรรมนูญ ณ วันนี้.

ข้าพเจ้าได้เคยบรรยายโดยทางวิทยุกระจายเสียง ในวันที่ ๒๗ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๗ และ ๒๔๗๘ ข้อความที่ข้าพเจ้าได้พูดในครั้งกระนั้น ข้าพเจ้าได้ชี้แจงให้เห็นความก้าวหน้าที่รัฐบาลรัฐธรรมนูญได้ทำมาในชั่วเวลา ๓ ปี และขอกล่าวว่าความก้าวหน้าในชั่วเวลา ๓ ปีได้มีมาแล้วเพียงไร อีก ๑ ปีต่อมาจนถึงวันนี้เราก็ได้ก้าวหน้าต่อขึ้นไปอีก หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ได้แสดงให้ท่านทราบในส่วนที่เกี่ยวกับกระทรวงมหาดไทยเมื่อวันที่ ๒๕ และข้าพเจ้าหวังว่าในส่วนที่เกี่ยวกับกระทรวงอื่น ท่านก็คงจะทราบจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงนั้น ๆ ในโอกาสอันควร รัฐบาลรัฐธรรมนูญได้ทำงานด้วยความพยายามและระมัดระวังค่อยก้าว ค่อยทำ ด้วยความรอบคอบหนักแน่น **ระบอบรัฐธรรมนูญไม่ใช่ระบอบโลดโผน แต่เป็นระบอบที่ต้องการความมั่นคงถาวรและดำเนินการด้วยความสุขุมละเอียดลออ งานบางอย่างอาจทำได้ช้า แต่สิ่งไรที่ทำไปแล้วย่อมเป็นแน่ใจว่าเราได้พินิจพิเคราะห์โดยรอบข้าง** การก้าวหน้าทุกก้าวเราควรก้าวไปอย่างหนักแน่นและเลือกก้าวไปในพื้นที่ที่ไม่มีโคลนตม อันจะเป็นเหตุให้เราลื่นล้มด้วยความประมาท ทางใดที่เราเดินไปเราได้แผ้วถางให้สะอาด ทำถนนถาวรไว้เพื่อให้ชาติทั้งชาติได้ใช้เดินต่อมาโดยราบรื่น ชาติเป็นของประชาชนชาวสยามทั้งหมด มิใช่จะเป็นของบุคคลในรัฐบาลเท่านั้นก็หาไม่ เมื่อสิ้นบทเฉพาะกาลในรัฐธรรมนูญแล้ว ท่านที่จะมารับมอบงานจะได้ใช้ทางเดินอันถาวรนั้นโดยสะดวก ด้วยลักษณะแห่งระบอบรัฐธรรมนูญดังกล่าวแล้ว จึงเห็นได้ว่านอกจากความนิยมภายในประเทศ สยามรัฐภายใต้รัฐธรรมนูญยังได้รับความยกย่องเชื่อถือจากนานาประเทศยิ่งขึ้น ความเชื่อถือมีค่าอันประเสริฐซึ่งจะนำทรัพย์สินไปแลกเปลี่ยนเอามานั้นหาได้ไม่ เราไม่ได้นำอะไรไปแลกเปลี่ยนนานาประเทศให้เขาเชื่อถือ เขาเชื่อถือเราเพราะระบอบรัฐธรรมนูญเป็นระบอบซึ่งนำมาแห่งความสันติสุขให้แก่มนุษย์ เราฟังเสียงประชาชนไม่ใช่ทำโดยพลการ และเราเล็งเห็นว่ามนุษย์ย่อมปรารถนาความสุขกายสบายใจ นี่แหละความ

สุขอันประเสริฐ คือสันติสุข ฉะนั้นความเชื่อถือจากนานาประเทศจึงมีค่าอันประเสริฐเป็นอุปกรณ์สำคัญอันหนึ่ง ประกอบกับการป้องกันราชอาณาจักร ซึ่งจะช่วยดำรงความเป็นเอกราชของชาติไว้ ถ้าขาดอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วอนาคตแห่งชาติอาจสลายลงได้ ขอให้ท่านทั้งหลายพิจารณาแผนที่แห่งโลก จะเห็นได้แน่ชัดว่าสยามเป็นประเทศเล็กประเทศหนึ่งในบรรดาประเทศหลายสิบประเทศในพื้นพิภพนี้ เราจะอยู่สันโดดเดี่ยวโดยลำพังไม่ได้จำต้องทำการค้าขายมีไมตรีติดต่อกับประเทศอื่น ๆ เราปลูกข้าวได้ เราทำเหมืองแร่ได้ เราปลูกยางได้ เราเลี้ยงสัตว์ได้เหลือจากที่จะใช้ในประเทศเรา เราก็จำต้องขอความช่วยเหลือจากนานาประเทศให้ช่วยรับซื้อได้ เงินหรือสิ่งแลกเปลี่ยนที่เรายังทำไม่ได้มาบำรุงประเทศชาติของเราให้เจริญยิ่งขึ้น ณ บัดนี้เราปรารภกันอยู่เสมอว่าสยามมีอาณาเขตอันกว้างใหญ่ เรามีพื้นที่ที่อาจขยายการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ เรามีป่าไม้อันมีค่า เรามีแร่ ฯลฯ กล่าวกันอย่างสั้น ๆ ว่ามีทรัพย์ในดินสินในน้ำ แต่เรายังมิได้ทำทรัพย์สินของเราให้เป็นประโยชน์เต็มที่ คือว่าเราอยู่ในสยาม แต่พื้นแผ่นดินสยามยังปล่อยให้ธรรมชาติเป็นเจ้าของ ชาวสยามเรายังไม่สามารถเป็นเจ้าของทรัพย์สินนั้นได้ทั้งหมด ทั้งนี้ก็เพราะเราทราบแล้วว่าขาดผู้ชำนาญและขาดสิ่งสำคัญอีกอันหนึ่งคือเงินทุน ถ้าเราจะสะสมเงินทุนเอาเองก็ต้องการเวลาอีกนาน หรือมิฉะนั้นถ้าจะให้รวดเร็วก็จะต้องขึ้นภาษีอากรให้มากมายเกินกำลังของราษฎร แต่ว่าด้วยความเชื่อถือจากต่างประเทศเราอาจแก้ปัญหานี้ได้ โดยหวังในทางช่วยเหลือในเรื่องเงินลงทุน ความเชื่อถือนี้เรามีแล้ว มีสักขีพยานให้เห็นเช่นเมื่อปีที่แล้วมาแทนที่เราจะใช้หนี้ที่เรากู้มาจากต่างประเทศราย ๓ ล้านปอนด์ หรือจะต้องเสียดอกเบี้ยถึงอัตราร้อยละ ๖ ต่อไปด้วยความเชื่อถือ เรารักษาเงินนั้นไว้ลงทุนในประเทศ และเรายังได้ลดดอกเบี้ยจากร้อยละ ๖ ลงมาเป็นร้อยละ ๔ ต่อปี ดั่งนี้เป็นประโยชน์ทั้งในทางลงทุนบำรุงประเทศและดอกเบี้ยที่จะส่งก็ลดน้อยลง เรายังต้องอาศัยทุน อาศัยตลาด อาศัยความช่วยเหลือจากต่างประเทศในการบำรุงประเทศเรา อีกไม่ช้าเราจะเริ่มเจรจาสัญญาทางพระราชไมตรีใหม่เพื่อขอแก้ไขให้ประเทศเรามีสิทธิเสมอภาคกับประเทศอื่น ๆ กิจการเหล่านี้อาศัยความเชื่อถือซึ่งเราได้มีขึ้นแล้วโดยระบอบรัฐธรรมนูญ **ระบอบรัฐธรรมนูญยิ่งมั่นคงประชาชนยิ่งมั่งคั่งสมบูรณ์ สยามรัฐจะมีสิทธิเทียมบ่าเทียมไหล่กับนานาประเทศ ความสุขที่ได้รับจากระบอบรัฐธรรมนูญเป็นความสุขและประโยชน์อันแท้จริง** ไม่ใช่ประโยชน์ในทางความคิด ในทางความฝัน เราท่านมองเห็นประโยชน์นั้นอยู่ใกล้ๆ แล้ว ขอให้ช่วยแผ้วถางทางเดินของเรานี้ต่อไปให้ถึงจุดหมายแนวทางอื่นใดเป็นแนวทางใหม่เราไม่รู้แน่ว่าจะไปทางไหน ถ้าเพลี่ยงพล้ำลงไป ประเทศชาติก็จะดับสูญ

รัฐธรรมนูญเป็นธรรมะอันสูงสุดแห่งการที่ประชาชนชาวสยามจะดำรงคงอยู่ได้เป็นประเทศเอกราช ท่านที่ปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญคือท่านที่ปฏิบัติตามธรรมะผลานิสงส์พึงบังเกิดแก่ท่านเอง.

"ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺจาริ"

ธรรมย่อมรักษาผู้ที่ประพฤติธรรม.

ขอให้ท่านทั้งหลายจงตั้งมั่นที่จะดำรงระบอบรัฐธรรมนูญไว้ชั่วกัลปาวสาน ข้าพเจ้าขออานุภาพคุณพระศรีรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อีกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากลโลกช่วยคุ้มครองท่านทั้งหลายให้มีความสุขความเจริญอยู่ภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญทุกเมื่อ ความปรารถนาใด ๆ ของท่านที่มีอยู่ในทางที่ชอบภายในเขตขอบแห่งรัฐธรรมนูญ ขอความปรารถนานั้น ๆ จงเป็นผลสำเร็จสมมโนรถทุกประการเทอญ.

๒๕๙ ปรีดี พนมยงค์

สุนทรพจน์ ของ นายปรีดี พนมยงค์

แสดงในสภาผู้แทนราษฎร วันที่ ๗ พฤษภาคม ๒๔๘๙

ท่านผู้เป็นประธาน

ในวาระที่การประชุมของสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๔๗๕ จะได้สิ้นสุดลงในวันนี้ ข้าพเจ้าขอถือโอกาสเชิญชวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหลายให้ระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์ที่ได้พระราชทานรัฐธรรมนูญเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ พระราชประสงค์ของพระองค์ซึ่งมีมาแต่ก่อนพระราชทานรัฐธรรมนูญนั้น คณะราษฎรพึ่งทราบเมื่อ ๖ วันภายหลังที่ได้เปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว คือ *เมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ได้มีพระกระแสรับสั่งให้พระยาพหลพลพยุหเสนา พระยาปรีชาชลยุทธ พระยามโนปกรณ์นิติธาดา พระยาศรีวิสารวาจา พร้อมทั้งข้าพเจ้าไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท และเจ้าพระยามหิธร ซึ่งเป็นราชเลขาธิการขณะนั้นเป็นผู้จดบันทึกมีพระกระแสรับสั่งว่า มีพระราชประสงค์จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ แต่เมื่อได้ทรงปรึกษาข้าราชการมีตำแหน่งสูงในขณะนั้นก็ไม่เห็นพ้องกับพระองค์ ในสุดท้ายเมื่อเสด็จกลับจากประพาสอเมริกา ได้ให้บุคคลคนหนึ่งซึ่งไปเฝ้าในวันนั้นพิจารณา บุคคลนั้นก็ถวายความเห็นว่ายังไม่ถึงเวลา และที่ปรึกษาก็กลับเห็นพ้องด้วยบุคคลนั้น คณะราษฎรมิได้รู้พระราชประสงค์มาก่อน การเปลี่ยนแปลงได้กระทำโดยบริสุทธิ์ไม่ได้ช่วงชิงดังที่มีผู้ปลุกเสกข้อเท็จจริงให้เป็นอย่างอื่น ความจริงทั้งหลายปรากฏในบันทึกการเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในวันนั้นแล้ว และโดยที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงมีพระราชประสงค์มาก่อนแล้ว หากมีผู้ทัดทานไว้ ฉะนั้น เมื่อคณะราษฎรได้ขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ พระองค์จึงพระราชทานด้วยดี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณแก่ชาวไทย ข้าพเจ้าจึงขอให้ท่านทั้งหลายที่อยู่ ณ ที่นี้ และบรรดาชาวไทยทั้งหลาย จงระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณและเทิดพระเกียรติของพระองค์ไว้ชั่วกาลปาวสาน*

บัดนี้ผู้ก่อการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญและผู้ที่ได้ร่วมมือช่วยเหลืออันประกอบเป็นสมาชิกประเภท ๒ ก็จะสุดสิ้นสมาชิกภาพลงแล้ว ข้าพเจ้ารู้สึกว่ามีความจำเป็นที่จะต้องซ้อมความเข้าใจถึงหลักประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งคณะราษฎรได้ขอพระราชทานมาจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ว่า**ระบอบประชาธิปไตยนั้น เราหมายถึงประชาธิปไตยอันมีระเบียบตามกฎหมายและศีลธรรม และความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ใช่ประชาธิปไตยอันไม่มีระเบียบ หรือประชาธิปไตยที่ไร้ศีลธรรม** เช่น การใช้สิทธิเสรีภาพอันมีแต่จะให้เกิดความปั่นป่วน ความไม่สงบเรียบร้อย ความเสื่อมศีลธรรม ระบอบชนิดนี้เรียกว่า อนาธิปไตย หาใช่ประชาธิปไตยไม่ ขอให้ระวัง อย่าปนประชาธิปไตยกับอนาธิปไตย อนาธิปไตยเป็นภัยอย่างใหญ่หลวงแก่สังคมและประเทศชาติ **ระบอบประชาธิปไตยจะมั่นคงอยู่ได้ ต้องประกอบด้วยกฎหมาย ศีลธรรม และความซื่อสัตย์สุจริต หรือในครั้งโบราณกาลเรียกว่า การปกครองโดยสามัคคีธรรม การใช้สิทธิโดยไม่มีขอบเขตภายใต้กฎหมายหรือศีลธรรม หรือใช้สิทธิโดยไม่สุจริต ไม่ใช่หลักของประชาธิปไตย ไม่ใช่หลักซึ่งคณะราษฎรขอพระราชทานรัฐธรรมนูญและพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ พระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชนชาวไทยนั้น**

ไม่มีพระราชประสงค์ให้เป็นอนาธิปไตย ข้าพเจ้าขอยกตัวอย่างประเทศอิตาลี เมื่อก่อนสมัยมุสโสลินี ซึ่งประชาธิปไตยของอิตาลีในขณะนั้นเข้าขีดที่ไม่มีระเบียบ มีความอลเวง จึงเป็นเหตุหรือให้พวกฟาสซิสต์อ้างเป็นเหตุในการสถาปนาระบอบเผด็จการในประเทศอิตาลี ข้าพเจ้าไม่พึงประสงค์ที่จะให้มีระบอบเผด็จการในประเทศไทย ในการนี้ก็จำเป็นต้องป้องกันหรือขัดขวางมิให้มีอนาธิปไตย อันเป็นทางที่ระบอบเผด็จการจะอ้างได้ ข้าพเจ้าเชื่อว่า ถ้าเราช่วยกันประคองให้ระบอบประชาธิปไตยนี้ได้ เป็นไปตามระเบียบเรียบร้อยอย่างที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้ว ระบอบเผด็จการย่อมมีขึ้นไม่ได้ ข้าพเจ้าเป็นผู้หนึ่งที่ได้ร่วมกับเพื่อนคณะราษฎรขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ ข้าพเจ้าได้ประคับประคองระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญนี้ตลอดมา แม้ในการต่อต้านญี่ปุ่น ซึ่งในการต่อต้านนั้นอาจจะมีความจำเป็นที่จะต้องตั้งรัฐบาลชั่วคราว แต่ข้าพเจ้าก็เลือกเอาทางที่จะตั้งรัฐบาลตามระบอบรัฐธรรมนูญที่ใช้อยู่ ข้าพเจ้าไม่มีเหตุผลอันใดที่จะกลายมาเป็นศัตรูของระบอบประชาธิปไตย ข้าพเจ้าสังเกตว่า มีผู้เข้าใจระบอบประชาธิปไตยผิดโดยเอาระบอบอนาธิปไตยเข้ามาแทนที่ ซึ่งเป็นภัยต่อประเทศชาติอย่างร้ายแรง ข้าพเจ้าไม่ประสงค์ที่จะให้ผู้ใดเชื่อข้าพเจ้าโดยไม่มีค้าน ข้าพเจ้าต้องการให้มีค้าน แต่ค้านโดยสุจริตใจ ไม่ใช่ปั้นข้อเท็จขึ้นทางธรรมนั้นการกล่าวเท็จหรือมุสาวาทก็เป็นผิด ในทางการเมืองการใช้สิทธิตามระบอบประชาธิปไตยต้องทำโดยความบริสุทธิ์ใจ มุ่งหวังผลส่วนรวมจริง ๆ ไม่ใช่มุ่งหวังส่วนตัว หรือมีความอิจฉาริษยาอันเป็นมูลฐานเนื่องมาจากความเห็นแก่ตัว (เอโกอิสม์) ความสามัคคีธรรมหรือระบอบประชาธิปไตยอันแท้จริง จึงจะเป็นไปได้ ผู้ใดมีอุดมคติของตนโดยสุจริต ข้าพเจ้าเคารพในผู้นั้น และเราร่วมมือกันได้ ข้าพเจ้าเชื่อว่า ถ้าต่างฝ่ายต่างสุจริตมุ่งส่วนรวมของประเทศชาติไม่ใช่มุ่งหวังส่วนตัว แม้แนวทางที่จะเดินไปสู่จุดหมายจะเป็นคนละแนว แต่ในอวสานเราก็พบกันได้ ข้าพเจ้าขออ้างเจ้านายหลายพระองค์ ซึ่งเดิมท่านมีแนวทางอย่างหนึ่งและข้าพเจ้ามีแนวทางอีกอย่างหนึ่ง แต่เจ้านายหลายพระองค์นั้น ท่านก็มีจุดหมายเพื่อส่วนรวมของประเทศชาติไม่ใช่ส่วนพระองค์ ผลสุดท้ายเราก็ร่วมมือทำงานด้วยกันมาเป็นอย่างดีในการรับใช้ประเทศชาติ และรักใคร่กันสนิทสนมยิ่งเสียกว่าผู้ซึ่งเอาประเทศชาติเป็นสิ่งกำบังแต่ความจริงมุ่งหวัง ในประโยชน์ส่วนตัวมาก ผู้ที่คอยอิจฉาริษยา เมื่อไม่ได้ผลสมหวังแล้วก็ทำลายกิจการอันเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ แทนที่จะเสริมก่อให้เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม ผู้ที่ทำการปฏิปักษ์ต่อคณะราษฎรแต่โดยมีอุดมคติซื่อสัตย์ต่อองค์พระมหากษัตริย์ ข้าพเจ้าเคารพในความซื่อสัตย์ ซึ่งมีตัวอย่างอยู่มากหลายที่ผู้ซื่อสัตย์เหล่านี้ได้ร่วมกิจการรับใช้ชาติกับข้าพเจ้า ท่านเหล่านี้ไม่ต้องวิตกกังวล แต่ผู้ซึ่งแสดงว่าซื่อสัตย์ต่อองค์พระมหากษัตริย์ในภายนอก ส่วนภายในหวังผลส่วนตนหรือมูลสืบเนื่องมา แต่ความไม่พอใจเป็นส่วนตนเช่นนี้แล้ว ก็เกรงว่าผู้นั้นก็อาจหันเหไปได้สุดแต่ว่าตนจะได้รับประโยชน์ส่วน ตนอย่างไหนมากกว่า

ข้าพเจ้าหวังว่า ท่านสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหลายคงจะใช้สิทธิของท่านด้วยความบริสุทธิ์ใจและอาศัยกฎหมายและศีลธรรมความสุจริตเป็นหลัก ไม่ช่วยกันส่งเสริมให้มีระบอบอนาธิปไตย ข้าพเจ้าขอฝากความคิดไว้ต่อท่านผู้แทนราษฎรทั้งหลาย โดยเป็นห่วงถึงอนาคตของชาติ ข้าพเจ้าปรารถนาที่จะได้เห็นประเทศชาติปลอดจากระบอบเผด็จการและปลอดจากระบอบอนาธิปไตย คงมีแต่ระบอบประชาธิปไตยอันพรั่งพร้อมไปด้วยสามัคคีธรรม ระบอบประชาธิปไตยโดยพรั่งพร้อมไปด้วยสามัคคีธรรมนี้ เป็นวัตถุประสงค์ของคณะราษฎรที่ขอพระราชทานรัฐธรรมนูญและเป็นพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานรัฐธรรมนูญ

ข้าพเจ้าขอขอบคุณสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ได้ให้ความร่วมมือ และช่วยเหลือรัฐบาลนี้ด้วยดี ขออวยพรให้ท่านทั้งหลายประสบความสุขความสำราญ และในอวสานขอเชิญชวนท่านทั้งหลายขออวย

พรให้ระบอบประชาธิปไตย พรั่งพร้อมด้วยสามัคคีธรรมตามรัฐธรรมนูญ จงสถิตสถาพรอยู่ในประเทศไทยชั่วกาลปวสาน

ภาคผนวก

- พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม ชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙
- หมายเหตุเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญสามฉบับ โดย สุพจน์ ด่านตระกูล

พระราชบัญญัติ
ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว
พุทธศักราช ๒๔๗๕

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งว่า

โดยที่คณะราษฎรได้ขอร้องให้อยู่ใต้ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม เพื่อบ้านเมืองจะได้เจริญขึ้น และ

โดยที่ได้ทรงยอมรับคำขอร้องของคณะราษฎร

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยมาตราต่อไปนี้

หมวด ๑
ข้อความทั่วไป

มาตรา ๑ อำนาจสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย

มาตรา ๒ ให้มีบุคคล และคณะบุคคลดังจะกล่าวต่อไปนี้ เป็นผู้ใช้อำนาจแทนราษฎรตามที่จะได้กล่าวต่อไปในธรรมนูญ คือ

๑. กษัตริย์

๒. สภาผู้แทนราษฎร

๓. คณะกรรมการราษฎร

๔. ศาล

หมวด ๒
กษัตริย์

มาตรา ๓ กษัตริย์เป็นประมุขสูงสุดของประเทศ พระราชบัญญัติก็ดี คำวินิจฉัยของศาลก็ดี การอื่นๆ ซึ่งจะมีบทกฎหมายระบุไว้โดยเฉพาะก็ดี จะต้องกระทำในนามของกษัตริย์

มาตรา ๔ ผู้เป็นกษัตริย์ของประเทศ คือพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว การสืบมรดกให้เป็นไปตามกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ และด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร

มาตรา ๕ ถ้ากษัตริย์มีเหตุจำเป็นชั่วคราวที่จะทำหน้าที่ไม่ได้ หรือไม่อยู่ในพระนคร ให้คณะกรรมการราษฎรเป็นผู้ใช้สิทธิแทน

มาตรา ๖ กษัตริย์จะถูกฟ้องร้องคดีอาญายังโรงศาลไม่ได้ เป็นหน้าที่ของสภาผู้แทนราษฎรจะวินิจฉัย

มาตรา ๗ การกระทำใดๆของกษัตริย์ต้องมีกรรมการราษฎรผู้หนึ่งผู้ใดลงนามด้วย โดยได้รับความยินยอมของคณะกรรมการราษฎรจึงใช้ได้ มิฉะนั้นเป็นโมฆะ

หมวด ๓
สภาผู้แทนราษฎร
ส่วนที่ ๑
อำนาจและหน้าที่

มาตรา ๘ สภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจออกพระราชบัญญัติทั้งหลาย พระราชบัญญัตินั้นเมื่อกษัตริย์ได้ประกาศให้ใช้แล้ว ให้เป็นอันใช้บังคับได้

ถ้ากษัตริย์มิได้ประกาศให้ใช้พระราชบัญญัตินั้นภายในกำหนด ๗ วัน นับแต่วันที่ได้รับพระราชบัญญัตินั้นจากสภา โดยแสดงเหตุผลที่ไม่ยอมทรงลงพระนาม ก็มีอำนาจส่งพระราชบัญญัตินั้นคืนมายังสภา เพื่อพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง ถ้าสภาลงมติยืนตามมติเดิม กษัตริย์ไม่เห็นพ้องด้วย สภามีอำนาจออกประกาศพระราชบัญญัตินั้นใช้บังคับเป็นกฎหมายได้

มาตรา ๙ สภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจดูแลควบคุมกิจการของประเทศ และมีอำนาจนัดประชุมกันถอดถอนกรรมการราษฎร หรือพนักงานรัฐบาลผู้หนึ่งผู้ใดก็ได้

ส่วนที่ ๒
ผู้แทนราษฎร

มาตรา ๑๐ สมาชิกในสภาผู้แทนราษฎรจะต้องเป็นไปตามกาลสมัยดังนี้

สมัยที่ ๑

นับแต่วันใช้ธรรมนูญนี้เป็นต้นไป จนกว่าจะถึงเวลาที่สมาชิกในสมัยที่ ๒ จะเข้ารับตำแหน่ง ให้คณะราษฎรซึ่งมีคณะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร เป็นผู้ใช้อำนาจแทนจัดตั้งผู้แทนชั่วคราวขึ้นเป็นจำนวน ๗๐ นาย เป็นสมาชิกในสภา

สมัยที่ ๒

ภายในเวลา ๖ เดือน หรือจนกว่าจะจัดประเทศเป็นปกติเรียบร้อย สมาชิกในสภาจะต้องมีบุคคล ๒ ประเภททำกิจการร่วมกัน คือ

ประเภทที่ ๑ ผู้แทนที่ราษฎรจะได้เลือกตั้งขึ้นจังหวัดละ ๑ นาย ถ้าจังหวัดใดมีราษฎรเกินกว่า ๑๐๐,๐๐๐ คน ให้จังหวัดนั้นเลือกตั้งผู้แทนเพิ่มขึ้นอีก ๑ นาย ทุก ๆ ๑๐๐,๐๐๐ นั้น เศษของ ๑๐๐,๐๐๐ ถ้าเกินกว่าครึ่ง ให้นับเพิ่มขึ้นอีก ๑

ประเภทที่ ๒ ผู้เป็นสมาชิกอยู่แล้วในสมัยที่ ๑ มีจำนวนเท่ากับสมาชิกประเภทที่ ๑ ถ้าจำนวนเกินให้เลือกกันเองว่าผู้ใดจะคงเป็นสมาชิกต่อไป ถ้าจำนวนขาดให้ผู้ที่มีตัวอยู่เลือกบุคคลใด ๆ เข้าแทนจนครบ

สมัยที่ ๓

เมื่อจำนวนราษฎรทั่วพระราชอาณาเขตได้สอบไล่วิชาประถมศึกษาได้ เป็นจำนวนเกินกว่าครึ่ง และอย่างช้าต้องไม่เกิน ๑๐ ปี นับแต่วันใช้ธรรมนูญนี้ สมาชิกในสภาผู้แทนราษฎรจะต้องเป็นผู้ที่ราษฎร

ได้เลือกตั้งขึ้นเองทั้งสิ้น สมาชิกประเภทที่ ๒ เป็นอันไม่มีอีกต่อไป

มาตรา ๑๑ คุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนประเภทที่ ๑ คือ

๑. สอบไล่วิชาการเมืองได้ตามหลักสูตร ซึ่งสภาจะได้ตั้งขึ้นไว้

๒. อายุ ๒๐ ปีบริบูรณ์

๓. ไม่เป็นผู้ไร้หรือเสมือนไร้ความสามารถ

๔. ไม่ถูกศาลพิพากษาให้เพิกถอนสิทธิในการรับเลือก

๕. ต้องเป็นบุคคลที่มีสัญชาติเป็นไทยตามกฎหมาย

๖. เฉพาะผู้สมัครรับเลือกเป็นผู้แทนประเภทที่ ๑ ในสมัยที่ ๒ จะต้องได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกในสมัยที่ ๑ เสียก่อนว่า เป็นผู้ที่ไม่ควรสงสัยว่า จะนำมาซึ่งความไม่เรียบร้อย

มาตรา ๑๒ การเลือกตั้งสมาชิกประเภทที่ ๑ ในสมัยที่ ๒ ให้ทำดังนี้

๑. ราษฎรในหมู่บ้านเลือกผู้แทนเพื่อออกเสียงตั้งผู้แทนตำบล

๒. ผู้แทนหมู่บ้านเลือกผู้แทนตำบล

๓. ผู้แทนตำบลเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

การเลือกตั้งสมาชิกในสมัยที่ ๓ จะมีกฎหมายบัญญัติภายหลังโดยจะดำเนินวิธีการที่ให้สมาชิกได้เลือกตั้งผู้แทนในสภาโดยตรง

มาตรา ๑๓ ผู้แทนประเภทที่ ๑ จะอยู่ในตำแหน่งได้คราวละ ๔ ปี นับแต่วันเข้ารับตำแหน่ง แต่เมื่อถึงสมัยที่ ๓ แล้ว แม้ผู้แทนในสมัยที่ ๒ จะได้อยู่ในตำแหน่งไม่ถึง ๔ ปีก็ดี ต้องออกจากตำแหน่งนับแต่วันที่ผู้แทนในสมัยที่ ๓ ได้เข้ารับตำแหน่ง

ถ้าตำแหน่งผู้แทนว่างลงเพราะเหตุอื่น นอกจากถึงคราวออกตามเวร ให้สมาชิกเลือกตั้งผู้อื่นขึ้นใหม่ให้เต็มที่ว่าง แต่ผู้แทนใหม่มีเวลาอยู่ในตำแหน่งได้เพียงเท่ากำหนดเวลาที่ผู้ออกไปนั้นชอบที่จะอยู่ได้

มาตรา ๑๔ ราษฎรไม่ว่าเพศใดเมื่อมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ ย่อมมีสิทธิออกเสียงลงมติเลือกผู้แทนหมู่บ้านได้ คือ

๑. มีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์

๒. ไม่เป็นผู้ไร้หรือเสมือนไร้ความสามารถ

๓. ไม่ถูกศาลพิพากษาให้เสียสิทธิในการออกเสียง

๔. ต้องเป็นบุคคลที่มีสัญชาติเป็นไทยตามกฎหมาย

คุณสมบัติของผู้แทนหมู่บ้านและผู้แทนตำบล ให้เป็นไปเหมือนดั่งมาตรา ๑๑

มาตรา ๑๕ การเลือกตั้งผู้แทนใดๆ ให้ถือตามคะแนนเสียงข้างมาก ถ้าคะแนนเสียงเท่ากัน ให้มีการเลือกตั้งครั้งที่ ๒ ถ้าครั้งที่สองมีคะแนนเสียงเท่ากัน ให้ตั้งคนกลางออกเสียงชี้ขาด และให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งคนกลางไว้

มาตรา ๑๖ ผู้แทนนอกจากถึงเวรจะต้องออกจากตำแหน่งให้นับว่าขาดจากตำแหน่งเมื่อขาดคุณสมบัติดังกล่าวไว้ในมาตรา ๑๑ อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือเมื่อตาย หรือเมื่อสภาวินิจฉัยให้ออก ในเมื่อสภาเห็นว่าเป็นผู้ทำความเสื่อมเสียให้แก่สภา

มาตรา ๑๗ การฟ้องร้องสมาชิกของสภาผู้แทนราษฎรเป็นคดีอาญายังโรงศาล จะต้องได้รับอนุญาติจากสภาก่อน ศาลจึงจะรับฟ้องได้

ส่วนที่ ๓

ระเบียบการประชุม

มาตรา ๑๘ ให้สมาชิกเลือกกันขึ้นเป็นประธานของสภา ๑ นาย มีหน้าที่ดำเนินการของสภา และมีรองประธาน ๑ นายเป็นผู้ทำการแทน เมื่อประธานมีเหตุขัดข้องชั่วคราวที่จะทำหน้าที่ได้

มาตรา ๑๙ เมื่อประธานไม่อยู่หรือไม่สามารถมาได้ ก็ให้รองประธานแทนเป็นผู้รักษาความเรียบร้อยในสภา และจัดการให้ได้ปรึกษาหารือกันตามระเบียบ

มาตรา ๒๐ ถ้าประธานและรองประธานไม่อยู่ในที่ประชุมทั้ง ๒ คน ก็ให้สมาชิกที่มาประชุมเลือกตั้งกันเองขึ้นเป็นประธานคนหนึ่งชั่วคราวประชุมนั้น

มาตรา ๒๑ การประชุมปกติให้เป็นหน้าที่ของสภาเป็นผู้กำหนด

การประชุมพิเศษจะมีได้ต่อเมื่อสมาชิกมีจำนวนรวมกันไม่น้อยกว่า ๑๕ คนได้ร้องขอ หรือคณะกรรมการราษฎรได้ร้องขอให้เรียกประชุม การนัดประชุมพิเศษ ประธานหรือผู้ทำการแทนประธานเป็นผู้สั่งนัด

มาตรา ๒๒ การประชุมทุกคราว ต้องมีสมาชิกมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมด จึงจะเป็นองค์ประชุมปรึกษาการได้

มาตรา ๒๓ การลงมติวินิจฉัยข้อปรึกษานั้น ให้ถือเอาเสียงข้างมากเป็นประมาณ สมาชิกคนหนึ่งย่อมมีเสียงหนึ่งในการลงคะแนน ถ้ามีจำนวนเสียงลงคะแนนเท่ากัน ให้ผู้เป็นประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นได้อีกเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด

มาตรา ๒๔ สมาชิกไม่ต้องรับผิดในถ้อยคำใดๆที่ได้กล่าวหรือแสดงเป็นความเห็น หรือในการออกเสียงลงคะแนนในที่ประชุมผู้หนึ่งผู้ใดจะว่ากล่าวฟ้องร้องเพราะเหตุนั้นหาได้ไม่

มาตรา ๒๕ ในการประชุมทุกคราว ประธานต้องสั่งให้เจ้าหน้าที่ประจำในสภาจดรายงานรักษาไว้ และเสนอเพื่อให้สมาชิกได้ตรวจแก้ไขรับรอง แล้วให้ผู้เป็นประธานในที่ประชุมลงนามกำกับไว้

มาตรา ๒๖ สภามีอำนาจตั้งอนุกรรมการเพื่อทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือให้สอบสวนพิจารณาทำความเห็นในเรื่องหนึ่งขึ้นเสนอต่อที่ประชุมใหญ่เพื่อปรึกษาตกลงอีกชั้นหนึ่งก็ได้ ประธานอนุกรรมการนั้น เมื่อสภาไม่ได้ตั้ง ก็ให้อนุกรรมการเลือกกันเองตั้งขึ้นเป็นประธานได้

อนุกรรมการมีอำนาจเชิญบุคคลใดๆ มาชี้แจงแสดงความเห็นได้ อนุกรรมการและผู้ที่เชิญมาได้รับสิทธิในการแสดงความเห็นตามมาตรา ๒๔

ในการประชุมอนุกรรมการนั้น ต้องมีอนุกรรมการมาประชุมไม่น้อยกว่า ๓ นาย จึงจะเป็นองค์ประชุมปรึกษาการได้ เว้นแต่อนุกรรมการนั้นจะมีจำนวนตั้งขึ้นเพียง ๓ คน เมื่อมาประชุมแต่ ๓ คน ก็ให้นับว่าเป็นองค์ประชุมได้

มาตรา ๒๗ สภามีอำนาจตั้งระเบียบการปรึกษาหารือ เพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามธรรมนูญนี้ (ในชั้นแรกนี้ ให้อนุโลมใช้ข้อบังคับสภากรรมการองคมนตรี เฉพาะที่ไม่ขัดกับธรรมนูญนี้ไปพลางก่อน)

หมวดที่ ๔

คณะกรรมการราษฎร

ส่วนที่ ๑

อำนาจและหน้าที่

มาตรา๒๘ คณะกรรมการราษฎรมีอำนาจและหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามวัตถุที่ประสงค์ของสภา

มาตรา๒๙ ถ้ามีการฉุกเฉินเกิดขึ้นซึ่งคณะกรรมการจะเรียกประชุมสภาผู้แทนราษฎรให้ทันท่วงทีมิได้ และคณะกรรมการเห็นสมควรจะต้องออกกฎหมายเพื่อให้เหมาะแก่การฉุกเฉินนั้น ๆ ก็ทำได้แต่จะต้องรีบนำกฎหมายนั้นขึ้นให้สภารับรอง

มาตรา๓๐ คณะกรรมการราษฎรมีอำนาจให้อภัยโทษ แต่ให้นำความขึ้นขอพระบรมราชานุญาตเสียก่อน

มาตรา๓๑ ให้เสนาบดีกระทรวงต่าง ๆ เป็นผู้รับผิดชอบต่อคณะกรรมการราษฎรในกิจการทั้งปวง

สิ่งใดซึ่งเป็นการฝ่าฝืนต่อคำสั่ง หรือระเบียบการของคณะกรรมการราษฎร หรือกระทำไปโดยธรรมนูญไม่อนุญาตให้ทำได้ ให้ถือว่าการนั้นเป็นโมฆะ

ส่วนที่ ๒

กรรมการราษฎรและเจ้าหน้าที่ประจำ

มาตรา๓๒ คณะกรรมการราษฎร ประกอบด้วยประธานคณะกรรมการราษฎร ๑ นาย และกรรมการราษฎร ๑๔ นาย รวมเป็น ๑๕ นาย

มาตรา๓๓ ให้สภาเลือกตั้งสมาชิกในสภาผู้หนึ่ง ขึ้นเป็นประธานกรรมการ และให้ผู้เป็นประธานนั้นเลือกสมาชิกในสภาอีก ๑๔ นาย เพื่อเป็นกรรมการ การเลือกนี้เมื่อได้รับความเห็นชอบของสภาแล้ว ให้ถือว่าผู้ที่ได้รับเลือกนั้น ๆ เป็นกรรมการของสภา ในเมื่อสภาเห็นว่า กรรมการมิได้ดำเนินกิจการตามรัฐประสานนโยบายของสภา สภามีอำนาจเชิญกรรมการให้ออกจากหน้าที่ แล้วเลือกตั้งใหม่ตามที่กล่าวในตอนนั้น

มาตรา๓๔ กรรมการคนใดมีเหตุอันกระทำให้กรรมการคนนั้นขาดคุณสมบัติอันกำหนดไว้สำหรับผู้แทนในมาตรา ๑๐ ก็ตามหรือตายก็ตาม ให้สภาเลือกกรรมการแทนสำหรับตำแหน่งนั้นๆ

ในเมื่อสภาได้เลือกตั้งกรรมการแล้ว สภาชุดนั้นหมดกำหนดอายุตำแหน่งเมื่อใด ให้ถือว่ากรรมการชุดนั้นย่อมหมดกำหนดอายุตำแหน่งด้วย

มาตรา๓๕ การตั้งการถอดตำแหน่งเสนาบดี ย่อมเป็นพระราชอำนาจของกษัตริย์ พระราชอำนาจนี้จะทรงใช้แต่โดยตามคำแนะนำของคณะกรรมการราษฎร

มาตรา๓๖ การเจรจาการเมืองกับต่างประเทศ เป็นหน้าที่ของกรรมการราษฎร และกรรมการอาจตั้งผู้แทนเพื่อการนี้ได้

การเจรจาได้ดำเนินไปประการใด ให้กรรมการรายงานกราบบังคมทูลกษัตริย์ทรงทราบ

การให้สัตยาบันสัญญาทางพระราชไมตรี เป็นพระราชอำนาจของกษัตริย์ แต่จะทรงใช้พระราชอำนาจนี้ตามคำแนะนำของกรรมการราษฎร

มาตรา ๓๗ การประกาศสงครามเป็นพระราชอำนาจของกษัตริย์ แต่จะทรงใช้พระราชอำนาจนี้ตามคำแนะนำของกรรมการราษฎร

ส่วนที่ ๓
ระเบียบการประชุม

มาตรา ๓๘ ระเบียบการประชุมของคณะกรรมการราษฎรให้อนุโลมตามที่บัญญัติในหมวดที่ ๓

หมวดที่ ๕
ศาล

มาตรา ๓๙ การระงับข้อพิพาทให้เป็นไปตามกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลานี้

ประกาศมา ณ วันที่ ๒๗ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๕ และให้ใช้บังคับได้ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

(พระปรมาภิไธย) ประชาธิปก ป.ร.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม
๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕

สมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก มหันตเดชนดิลกรามาธิบดี พระปกเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนากาลเป็นอดีตภาค ๒๔๗๕ พรรษาปัจจุบันสมัย จันทรคตินิยม ปละวังคสมพัตสร นฤคศิรมาศศุกรปักษ์ เตรสีดิถี สุริยคติกาล ธันวาคมมาศ ทศมสุรทิน สนิวาร โดยกาลบริจเฉท

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก มหันตเดชนดิลกรามาธิบดี เทพปริยมหาราชรวิวงศ อสัมภินพงศพีระกษัตริย์ บุรุษรัตนราชนิกโรดม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ อุภโตสุชาต สำศุทธาเคราหณี จักรีบรมนาถ จุฬาลงกรณราชวรางกูร มหามงกุฎวงศวีสูรธิษฐ ราชธรรมทศพิธ อุต์กฤษฏนิบุณ อดุลยกฤษฎาภินีร์หาร บุรพาธิการสุสาธิต ธันดยลักษณวิจิตร เสาวภาคยสรรพางค์ มหาชโนดมางคมานท สนธิมดสมันดสมาคม บรมราชสมภาร ทิพยเทพาวตารไพศาลเกียรติคุณ อดุลยศักดิเดช สรรพเทเวศปริยานุรักษมงคล ลัคเนมาหวัย สุโขทัยธรรมราชา อภิเนาวศิลปศึกษา เดชนาวุธวิชัยยุทธศาสตร์โกศล วิทลนรรยพินิจสุจริตสมาจาร ภัทรภิชญานประดิภานสุนทร ประวรศาสโนปสดมกมูล มุขมาตยวรนายกมหาเสนานีสราชวาวีพหุหโยธ โพยมจร ประเชษฐโสทรสมมด เอกราชยยศสธิคมบรมราชสมบัตินพปฏลเศวตฉัตราดิฉัตร ศรีรัตโนปลักษณ์ มหาปรมราชาพิเษกาภิษิกต์ สรรทศทิศวิชิตเดโชไชย สกลมไหศวรรยมหาสวามินทร มเหศวรมหินทรมหารามาธิราชวโรดมบรมนาถ ชาติอาชันยาศรัย พุทธาธิไตรรัตนศรณารักษ์ วิศิษฏศักดอัครนเรศ วราธิบดีเมตตากรุณาศีตลหฤทัย อโนปมัยยบุณยการ สกลไพศาลมหารัษฎราธิบดินทร ปรมินทธรรมิกมหาราชาธิราช บรมนาถบพิตร พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

เสด็จออก ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม ท่ามกลางอุดมสันนิบาตพระบรมราชวงศานุวงศ์ และทูตานุทูตผู้แทนนานาประเทศ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เสนามาตยราชบริพารเฝ้าเบื้องบาทบงกชพรั่งพร้อมกันโดยอนุกรม

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ประกาศความพระราชปรารภว่าข้าราชการทหารพลเรือน และอาณาประชาราษฎรของพระองค์ได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ เพื่อให้สยามราชอาณาจักรได้มีการปกครองตามวิสัยอารยประเทศในสมัยปัจจุบัน

ทรงพระราชดำริเห็นว่า สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินในพระบรมราชจักรีวงศ์ ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชย์ผ่านสยามพิภพ ทรงดำเนินพระราโชบายปกครองราชอาณาจักรด้วยวิธีสมบูรณาญาสิทธิราชย์ภายในทศพิธราชธรรมจรรยา ทรงทำนุบำรุงประเทศให้รุ่งเรืองไพบูลย์สืบมาครบ ๑๕๐ ปีบริบูรณ์ ประชาชนชาวสยามได้รับพระบรมราชบริหารในวิถีความเจริญนานาประการโดยลำดับ จนบัดนี้มีการศึกษาสูงขึ้นแล้วมีข้าราชการประกอบด้วยวุฒิปรีชาในรัฐภิปาลนโยบายสามารถนำประเทศชาติของตน ในอันที่จะก้าวหน้าไปสู่สากลอารยธรรมแห่งโลกโดยสวัสดี สมควรแล้วที่จะพระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้ข้าราชการและประชาชนของพระองค์ ได้มีส่วนมีเสียงตามความเห็นชอบในการจรรโลงประเทศสยามให้วัฒนาการในภายภาคหน้า จึงทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามตามความประสงค์ เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๕ เป็นการชั่วคราว พอให้สภาผู้แทนราษฎรและคณะกรรมการราษฎร ได้จัดรูปงานดำเนินประศาสโนบายให้เหมาะสม

แก่ที่ได้เปลี่ยนการปกครองใหม่ ครั้นแล้วโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สภาผู้แทนราษฎรปรึกษากันร่างพระราชกำหนดบทรัฐธรรมนูญอันจะพึงเป็นหลักถาวรแห่งประศาสนวิธีต่อไป ซึ่งสภาผู้แทนราษฎรได้แต่งตั้งอนุกรรมการขึ้นคณะหนึ่งประกอบการร่างรัฐธรรมนูญนั้น

บัดนี้ อนุกรรมการได้เรียบเรียงรัฐธรรมนูญฉบับถาวรสนองพระเดชพระคุณสำเร็จลงด้วยดี นำเสนอสภาผู้แทนราษฎร และสภาผู้แทนราษฎรได้พิจารณาปรึกษาลงมติแล้วจึงทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายคำปรึกษาแนะนำด้วยความยินยอม พร้อมที่จะตราเป็นรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินได้ และเมื่อทรงพระราชวิจารณ์ถี่ถ้วนทั่วกระบวนความแล้ว ทรงพระราชดำริเห็นสมควรพระราชทานพระบรมราชานุมัติ

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งให้ตรารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามประสิทธิประสาทประกาศพระราชทานแก่ประชากรของพระองค์ ให้ดำรงอิสราธิปไตยโดยบริบูรณ์ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป

ขอให้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรของเรานี้ จงเป็นหลักที่สถาพรสถิตประดิษฐานสมรรถภาพอันประเสริฐ เป็นบ่อเกิดความผาสุกสันติคุณวิบูลราศีแก่อาณาประชาชน ตลอดจำเนียรกาลประวัติ นำประเทศสยามบรรลุสรรพพิพัฒนชัยมงคลอเนกศุภผล สกลเกียรติยศมโหฬาร ขอให้พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการทั้งทหารพลเรือนทวยอาณาประชาราษฎร จงมีความสมัครสโมสรเป็นเอกฉันท์ ในอันจะรักษาปฏิบัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามนี้ ให้ยืนยงอยู่คู่กับสยามรัฐราชสีมา ตราบเท่ากัลปาวสานสมดั่งพระบรมราชประณิธาน ทุกประการเทอญ

บททั่วไป

มาตรา ๑ สยามประเทศเป็นราชอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียวกันจะแบ่งแยกมิได้

ประชาชนชาวสยามไม่ว่าเหล่ากำเนิดหรือศาสนาใด ย่อมอยู่ในความคุ้มครองแห่งรัฐธรรมนูญนี้เสมอกัน

มาตรา ๒ อำนาจอธิปไตยย่อมมาจากปวงชนชาวสยาม พระมหากษัตริย์เป็นประมุข ทรงใช้อำนาจนั้นโดยบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้

หมวด ๑
พระมหากษัตริย์

มาตรา ๓ องค์พระมหากษัตริย์ดำรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะ ผู้ใดจะละเมิดมิได้

มาตรา ๔ พระมหากษัตริย์ต้องทรงเป็นพุทธมามกะ และทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก

มาตรา ๕ พระมหากษัตริย์ทรงดำแหน่งจอมทัพสยาม

มาตรา ๖ พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจนิติบัญญัติโดยคำแนะนำและยินยอมของสภาผู้แทนราษฎร

มาตรา ๗ พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจบริหารทางคณะรัฐมนตรี

มาตรา ๘ พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจตุลาการทางศาลที่ได้ตั้งขึ้นตามกฎหมาย

มาตรา ๙ การสืบราชสมบัติท่านว่าให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎมนเฑียรบาล ว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ และประกอบด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร

มาตรา ๑๐ ในเมื่อพระมหากษัตริย์จะไม่ประทับอยู่ในราชอาณาจักรหรือด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งจะทรงบริหารพระราชภาระไม่ได้ จะได้ทรงตั้งบุคคลหนึ่งหรือหลายคนเป็นคณะขึ้น ให้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร ถ้าหากพระมหากษัตริย์มิทรงได้ตั้งหรือไม่สามารถจะทรงตั้งได้ไซร้ ท่านให้สภาผู้แทนราษฎรปรึกษากันตั้งขึ้น และในระหว่างที่สภาผู้แทนราษฎรยังมิได้ตั้งผู้ใด ท่านให้คณะรัฐมนตรีกระทำหน้าที่นั้นไปชั่วคราว

มาตรา ๑๑ พระบรมวงศานุวงศ์ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไป โดยกำเนิดหรือโดยแต่งตั้งก็ตาม ย่อมดำรงอยู่ในฐานะเหนือการเมือง

หมวด ๒
สิทธิและหน้าที่ของชนชาวสยาม

มาตรา ๑๒ ภายในบังคับแห่งบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญนี้ บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย ฐานันดรศักดิ์โดยกำเนิดก็ดี โดยแต่งตั้งก็ดี หรือโดยประการอื่นใดก็ดี ไม่กระทำให้เกิดเอกสิทธิอย่างใดเลย

มาตรา ๑๓ บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนาหรือลัทธิใดๆ และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความนับถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมือง และไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมของประชาชน

มาตรา ๑๔ ภายในบังคับแห่งบทกฎหมายบุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกาย เคหสถาน ทรัพย์สิน การพูด การเขียน การโฆษณา การศึกษาอบรม การประชุมโดยเปิดเผย การตั้งสมาคมอาชีพ

มาตรา ๑๕ บุคคลมีหน้าที่เคารพต่อกฎหมายและมีหน้าที่ป้องกันประเทศช่วยเหลือราชการโดยการเสียภาษีและอื่น ๆ ภายในเงื่อนไข และโดยอาการที่กฎหมายบัญญัติ

หมวด ๓
สภาผู้แทนราษฎร

มาตรา ๑๖ สภาผู้แทนประกอบด้วยสมาชิก ซึ่งราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งขึ้น

มาตรา ๑๗ คุณสมบัติแห่งผู้เลือกตั้งและผู้สมัครรับเลือกตั้งอีกทั้งวิธีเลือกตั้งและจำนวนสมาชิกให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

มาตรา ๑๘ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ให้อยู่ในตำแหน่งได้คราวละสี่ปี ถ้าตำแหน่งสมาชิกว่างลงเพราะเหตุอื่นนอกจากถึงคราวออกตามวาระ ให้เลือกตั้งสมาชิกขึ้นแทนให้เต็มตำแหน่งที่ว่างอยู่ แต่สมาชิกที่เข้ามาแทนนั้น ให้อยู่ในตำแหน่งได้เพียงเท่ากำหนดเวลาของผู้ซึ่งตนแทน

มาตรา ๑๙ ก่อนเข้ารับหน้าที่ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องปฏิญาณในที่ประชุมแห่งสภาว่าจะรักษาไว้และปฏิบัติตามซึ่งรัฐธรรมนูญนี้

มาตรา ๒๐ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ย่อมเป็นผู้แทนของปวงชนชาวสยาม มิใช่แทนแต่เฉพาะ

ผู้ที่เลือกตั้งตนขึ้นมา ต้องปฏิบัติหน้าที่ตามความเห็นของตนโดยบริสุทธิ์ใจไม่อยู่ในความผูกมัดแห่งอาณัติมอบหมายใด ๆ

มาตรา ๒๑ สมาชิกภาพแห่งสภาผู้แทนราษฎรสิ้นสุดลงเมื่อ

(๑) ถึงคราวออกตามวาระ หรือยุบสภา

(๒) ตาย

(๓) ลาออก

(๔) ขาดคุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกตั้งตามกฎหมาย ว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

(๕) สภาผู้แทนราษฎรวินิจฉัยให้ออกจากตำแหน่ง โดยเห็นว่ามีความประพฤติในทางจะนำมาซึ่งความเสื่อมเสียแก่สภา มติในข้อนี้ต้องมีเสียงไม่ต่ำกว่าสองในสามของจำนวนสมาชิกที่มาประชุม

มาตรา ๒๒ พระมหากษัตริย์ทรงตั้งสมาชิกในสภาผู้แทนราษฎร ตามมติของสภาให้เป็นประธานแห่งสภาหนึ่งนาย เป็นรองประธานนายหนึ่งหรือหลายคนก็ได้

มาตรา ๒๓ ประธานแห่งสภามีหน้าที่ดำเนินกิจการของสภาให้เป็นไปตามระเบียบ รองประธานมีหน้าที่กระทำกิจการแทนประธาน ในเมื่อประธานไม่อยู่หรือไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้

มาตรา ๒๔ ในเมื่อประธานและรองประธานไม่อยู่ในที่ประชุม ให้สมาชิกเลือกตั้งกันเองขึ้นเป็นประธานการประชุมคราวนี้

มาตรา ๒๕ การประชุมทุกคราว ต้องมีสมาชิกมาประชุมไม่ต่ำกว่าหนึ่งในสามของจำนวนสมาชิกทั้งหมด จึงเป็นองค์ประชุมได้

มาตรา ๒๖ การลงมติวินิจฉัยข้อปรึกษานั้น ให้ถือเอาเสียงข้างมากเป็นประมาณเว้นไว้แต่เรื่องซึ่งมีบทบัญญัติไว้เป็นพิเศษในรัฐธรรมนูญนี้

สมาชิกคนหนึ่งย่อมมีเสียงหนึ่งในการลงคะแนน ถ้ามีจำนวนเสียงลงคะแนนเท่ากันให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นได้อีกหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด

มาตรา ๒๗ ในที่ประชุมแห่งสภา สมาชิกผู้ใดจะกล่าวถ้อยคำใด ๆ ในทางแสดงข้อความ หรือแสดงความเห็น หรือออกเสียงลงคะแนน ท่านว่าเป็นเอกสิทธิอันเด็ดขาด ผู้ใดจะนำไปเป็นเหตุฟ้องร้องว่ากล่าวสมาชิกผู้นั้นในทางใด ๆ มิได้

เอกสิทธินี้ คุ้มครองไปถึงผู้พิมพ์และโฆษณารายงานการประชุมโดยคำสั่งของสภาและคุ้มครองไปถึงบุคคลที่สภาเชิญมาแสดงข้อความหรือออกความเห็นที่ประชุมด้วย

มาตรา ๒๘ ในปีหนึ่ง ท่านให้มีสมัยประชุมสามัญสมัยหนึ่งหรือหลายสมัยแล้วแต่สภากำหนด การประชุมครั้งแรกต้องกำหนดให้สมาชิกได้มาประชุมภายในเวลา ๙๐ วัน นับแต่การเลือกตั้งเสร็จแล้ว วันเริ่มสมัยประชุมสามัญประจำปี ท่านให้สภากำหนด

มาตรา ๒๙ สมัยประชุมสมัยหนึ่ง ๆ ท่านว่ามีกำหนดเวลา ๙๐ วัน แต่พระมหากษัตริย์จะโปรดเกล้าฯ ให้ขยายเวลาออกไปก็ได้

อนึ่ง ในระหว่างเวลา ๙๐ วันนั้น จะโปรดเกล้าฯ ให้ปิดประชุมก็ได้

มาตรา ๓๐ พระมหากษัตริย์ทรงเรียกประชุมสภาผู้แทนราษฎรตามสมัยประชุม และทรงเปิดปิดประชุม

พิธีเปิดประชุม จะทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินมาทรงทำ หรือจะโปรดเกล้าฯ ให้รัชทายาท

ที่บรรลุนิติภาวะแล้ว หรือนายกรัฐมนตรีกระทำพิธีแทนก็ได้

มาตรา ๓๑ เมื่อเป็นการจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งรัฐ พระมหากษัตริย์จะทรงเรียกประชุมวิสามัญแห่งสภาผู้แทนราษฎรก็ได้

มาตรา ๓๒ เมื่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีจำนวนไม่ต่ำกว่าหนึ่งในสามของจำนวนทั้งหมด เห็นเป็นการจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งรัฐแล้ว ย่อมมีสิทธิรวมกันทำคำร้องขอต่อประธานแห่งสภาให้นำความกราบบังคมทูล ขอให้ทรงเรียกประชุมวิสามัญแห่งสภาผู้แทนราษฎรได้ ในกรณีเช่นนี้ท่านให้ประธานแห่งสภานำความกราบบังคมทูล และรับสนองพระบรมราชโองการ

มาตรา ๓๓ ในระหว่างสมัยประชุม ผู้ใดจะฟ้องสมาชิกแห่งสภาในทางอาญา ท่านว่าศาลจะต้องได้รับอนุญาตจากสภาจึงพิจารณาได้ และการพิจารณาคดีนั้นต้องมิให้เป็นการขัดขวางต่อการที่สมาชิกผู้นั้นจะมาเข้าประชุม

อนึ่ง การพิจารณาคดีที่ศาล ได้กระทำไปก่อนมีคำอ้างว่าผู้ต้องหาเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนั้น ท่านว่าเป็นอันใช้ได้

มาตรา ๓๔ ในระหว่างสมัยประชุม ห้ามมิให้จับหรือหมายเรียกตัวสมาชิกไปกักขัง เว้นไว้แต่ในขณะกระทำผิด แต่ต้องรีบรายงานไปยังประธานแห่งสภา และประธานแห่งสภาอาจสั่งปล่อยผู้ถูกจับให้พ้นจากการกักขังได้

มาตรา ๓๕ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะยุบสภาผู้แทนราษฎร เพื่อให้ราษฎรเลือกตั้งสมาชิกใหม่ ในพระราชกฤษฎีกาให้ยุบสภาเช่นนี้ ต้องมีกำหนดให้เลือกตั้งสมาชิกใหม่ภายใน ๙๐ วัน

มาตรา ๓๖ บรรดาพระราชบัญญัติทั้งหลาย จะตราขึ้นเป็นกฎหมายได้แต่โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาผู้แทนราษฎร

มาตรา ๓๗ งบประมาณแผ่นดินประจำปี ท่านว่าต้องตราขึ้นเป็นพระราชบัญญัติและถ้าพระราชบัญญัติออกไม่ทันปีใหม่ ท่านให้ใช้พระราชบัญญัติงบประมาณปีก่อนนั้นไปพลาง

มาตรา ๓๘ เมื่อสภาผู้แทนราษฎรได้ร่างพระราชบัญญัติขึ้นสำเร็จแล้ว ให้นายกรัฐมนตรีนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อพระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธย และเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ท่านให้ใช้บังคับเป็นกฎหมายได้

มาตรา ๓๙ ถ้าพระมหากษัตริย์ไม่ทรงเห็นชอบด้วยร่างพระราชบัญญัตินั้น จะได้พระราชทานคืนมายังสภาภายในหนึ่งเดือน นับแต่วันที่นายกรัฐมนตรีนำขึ้นทูลเกล้าถวายฯ ก็ดี หรือมิได้พระราชทานคืนมายังสภาภายในหนึ่งเดือนนั้นก็ดี สภาจะต้องปรึกษากันใหม่ และถ้าสภาลงมติตามเดิมไซร้ ท่านให้นำร่างพระราชบัญญัตินั้นขึ้นทูลเกล้าฯถวายอีกครั้งหนึ่ง เมื่อพระมหากษัตริย์มิได้ทรงลงพระปรมาภิไธยพระราชทานลงมาภายใน ๑๕ วันแล้ว ท่านให้ประกาศพระราชบัญญัตินั้นใช้บังคับเป็นกฎหมายได้

มาตรา ๔๐ สภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจควบคุมราชการแผ่นดิน

ในที่ประชุม สมาชิกทุกคนมีสิทธิตั้งกระทู้ถามรัฐมนตรีในข้อความใดๆ อันเกี่ยวกับวการงานในหน้าที่ได้ แต่รัฐมนตรีย่อมทรงไว้ซึ่งสิทธิที่จะไม่ตอบ เมื่อเห็นว่าข้อความนั้นๆ ยังไม่ควรเปิดเผย เพราะเกี่ยวกับความปลอดภัยหรือประโยชน์สำคัญของแผ่นดิน

มาตรา ๔๑ สภาย่อมทรงไว้ซึ่งสิทธิที่จะลงมติความไว้ใจในรัฐมนตรีรายตัวหรือทั้งคณะ

ญัติความไว้ใจนั้น ท่านมิให้ลงมติในวันเดียวกันกับวันที่ปรึกษากัน

มาตรา ๔๒ การประชุมของสภาผู้แทนราษฎร ย่อมเป็นการเปิดเผยตามลักษณะที่จะได้กำหนดไว้ในข้อบังคับของสภา แต่การประชุมลับก็ย่อมมีได้ เมื่อคณะรัฐมนตรีร้องขอหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรรวมกันไม่ต่ำกว่า ๑๕ คนร้องขอ

มาตรา ๔๓ สภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจเลือกสมาชิกตั้งเป็นคณะกรรมาธิการสามัญ และมีอำนาจเลือกบุคคลที่มิได้เป็นสมาชิกก็ตาม เป็นคณะกรรมาธิการวิสามัญ เพื่อกระทำกิจการ หรือพิจารณาสอบสวนข้อความใดๆ อันอยู่ในวงงานของสภาแล้วรายงานต่อสภา คณะกรรมาธิการที่กล่าวนี้ย่อมมีอำนาจเรียกบุคคลใดๆ มาชี้แจงแสดงความเห็นในกิจการที่กระทำหรือพิจารณาอยู่นั้นได้

เอกสิทธิที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๗ นั้น ท่านว่าคุ้มครองถึงบุคคลผู้กระทำหน้าที่ตามมาตรานี้ด้วย

มาตรา ๔๔ การประชุมคณะกรรมาธิการตามมาตรา ๔๓ นั้น ท่านว่าต้องมีกรรมาธิการมาประชุมไม่ต่ำกว่ากึ่งจำนวน จึงเป็นองค์ประชุมได้

มาตรา ๔๕ สภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจตั้งข้อบังคับการประชุมและการปรึกษาของสภา เพื่อดำเนินการตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนั้น

หมวด ๔
คณะรัฐมนตรี

มาตรา ๔๖ พระมหากษัตริย์ทรงตั้งคณะรัฐมนตรีขึ้นคณะหนึ่งประกอบด้วยนายกรัฐมนตรีนายหนึ่ง และคณะรัฐมนตรีอย่างน้อยสิบสี่นาย

ในการตั้งนายกรัฐมนตรี ประธานแห่งสภาเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ

ให้คณะรัฐมนตรี มีหน้าที่บริหารราชการแผ่นดิน

มาตรา ๔๗ นายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีอีกสิบสี่นาย ต้องเลือกมาจากสมาชิกของสภาผู้แทนราษฎร นอกนั้นจะเลือกจากผู้ที่เห็นว่ามีความรู้ความชำนาญเป็นพิเศษ แม้มิได้เป็นสมาชิกของสภาผู้แทนราษฎรก็ได้ แต่ต้องเป็นผู้ที่อาจดำรงตำแหน่งการเมืองได้

มาตรา ๔๘ รัฐมนตรีผู้มิได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนั้นย่อมมีสิทธิไปประชุมและแสดงความเห็นในสภาผู้แทนราษฎรได้แต่ไม่มีสิทธิออกเสียงลงคะแนน

เอกสิทธิที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๗ นั้น ท่านให้นำมาใช้ด้วยโดยอนุโลม

มาตรา ๔๙ การตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นรัฐมนตรีนั้น ไม่ทำให้ผู้ได้รับตั้งจำต้องลาออกจากสมาชิกภาพ

มาตรา ๕๐ ในการบริหารราชการแผ่นดิน คณะรัฐมนตรีต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความไว้วางใจของสภาผู้แทนราษฎร

รัฐมนตรีผู้ได้รับแต่งตั้งให้บัญชาการกระทรวงทบวงการ ต้องรับผิดชอบในหน้าที่ของตนต่อสภาผู้แทนราษฎรในทางรัฐธรรมนูญ และรัฐมนตรีทุกคนจะได้รับแต่งตั้งให้บัญชาการหรือไม่ก็ตามต้องรับผิดชอบร่วมกันในนโยบายทั่วไปของรัฐบาล

มาตรา ๕๑ รัฐมนตรีทั้งคณะต้องออกจากตำแหน่งเมื่อสภาผู้แทนราษฎรลงมติไม่ไว้ใจในคณะหรือเมื่อสภาผู้แทนราษฎรชุดที่ให้ความไว้ใจแก่คณะรัฐมนตรีในขณะเข้ารับหน้าที่นั้นสิ้นสุดลง ในกรณีทั้งสองนี้ ท่านว่าคณะรัฐมนตรีที่ออกนั้นต้องอยู่ในตำแหน่งเพื่อดำเนินการต่อไป จนกว่าคณะรัฐมนตรีที่ตั้ง

ขึ้นใหม่จะเข้ารับหน้าที่

นอกจากนี้ความเป็นรัฐมนตรีจะสิ้นสุดลงเฉพาะตัวโดย

(๑) ตาย

(๒) ลาออก

(๓) ขาดคุณสมบัติตามมาตรา ๒๑ (๔)

(๔) สภาผู้แทนราษฎรลงมติไม่ไว้วางใจ

มาตรา ๕๒ ในเหตุฉุกเฉินซึ่งจะเรียกประชุมสภาผู้แทนราษฎรให้ทันท่วงทีมิได้ พระมหากษัตริย์จะทรงตราพระราชกำหนดให้ใช้บังคับเช่นพระราชบัญญัติก็ได้

ในคราวประชุมสภาผู้แทนราษฎรต่อไป ท่านให้นำพระราชกำหนดนั้นเสนอต่อสภาเพื่ออนุมัติ แล้วพระราชกำหนดนั้นก็เป็นพระราชบัญญัติต่อไป ถ้าสภาไม่อนุมัติไซร้ พระราชกำหนดก็เป็นอันตกไป แต่ทั้งนี้ไม่กระทบถึงกิจการที่ได้เป็นไปในระหว่างที่จะใช้พระราชกำหนดนั้น

คำอนุมัติและไม่อนุมัติของสภาที่กล่าวนี้ ท่านว่าให้ทำเป็นพระราชบัญญัติ

มาตรา ๕๓ พระมหากษัตริย์ทรงประกาศใช้กฎอัยการศึกตามลักษณะและวิธีการในพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก

มาตรา ๕๔ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการประกาศสงคราม ทำหนังสือสัญญาสันติภาพสงบศึก และทำหนังสือสัญญาอื่น ๆ กับนานาประเทศ

การประกาศสงครามนั้น จะทรงทำต่อเมื่อไม่ขัดแก่บทบัญญัติแห่งกติกาสันนิบาตชาติ

หนังสือสัญญาใดๆ มีบทเปลี่ยนแปลงอาณาเขตสยาม หรือจะต้องออกพระราชบัญญัติเพื่อให้การเป็นไปตามสัญญาไซร้ ท่านว่าต้องได้รับความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร

มาตรา ๕๕ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะพระราชทานอภัยโทษ

มาตรา ๕๖ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะตราพระราชกฤษฎีกาโดยไม่ขัดต่อกฎหมาย

มาตรา ๕๗ ภายในบังคับแห่งมาตรา ๒๓ และ ๒๔ บทกฎหมายพระราชหัตถเลขา และพระบรมราชโองการใดๆ อันเกี่ยวกับราชการแผ่นดิน ท่านว่ารัฐมนตรีนายหนึ่งต้องลงนามรับสนองพระบรมราชโองการเป็นผู้รับผิดชอบ

หมวด ๕

ศาล

มาตรา ๕๘ การพิจารณาพิพากษาอรรถคดี ท่านว่าเป็นอำนาจของศาลโดยเฉพาะ ซึ่งจะต้องดำเนินตามกฎหมาย และในนามพระมหากษัตริย์

มาตรา ๕๙ บรรดาศาลทั้งหลายจัดตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติ

มาตรา ๖๐ ผู้พิพากษาย่อมมีอิสระในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีให้เป็นไปตามกฎหมาย

หมวด ๖

บทสุดท้าย

มาตรา ๖๑ บทบัญญัติแห่งกฎหมายใดๆ มีข้อความแย้งหรือขัดแก่รัฐธรรมนูญนี้ ท่านว่าบทบัญญัตินั้น ๆ เป็นโมฆะ

มาตรา ๖๒ ท่านว่าสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งสิทธิเด็ดขาดในการตีความแห่งรัฐธรรมนูญนี้

มาตรา ๖๓ รัฐธรรมนูญนี้ จะแก้ไขเพิ่มเติมได้แต่โดยเงื่อนไขต่อไปนี้

๑. ญัติขอแก้ไขเพิ่มเติม ท่านว่าต้องมาจากคณะรัฐมนตรีทางหนึ่ง หรือมาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งรวมกันมีจำนวนไม่ต่ำกว่าหนึ่งในสี่แห่งจำนวนสมาชิกทั้งหมดทางหนึ่ง

๒. เมื่อสมาชิกได้ลงมติครั้งหนึ่งแล้ว ท่านให้รอไว้หนึ่งเดือน เมื่อพ้นกำหนดแล้วให้นำขึ้นเสนอสภาเพื่อลงมติอีกครั้ง

๓. การออกเสียงลงคะแนน ท่านให้ใช้วิธีเรียกชื่อและต้องมีเสียงเห็นชอบด้วยการแก้ไขเพิ่มเติมนั้น ไม่ต่ำกว่าสามในสี่แห่งจำนวนสมาชิกทั้งหมด

เมื่อการออกเสียงลงมติได้เป็นไปตามที่กล่าวข้างบนนี้แล้ว ท่านจึงให้ดำเนินการต่อไปตามบทบัญญัติมาตรา ๓๘ และมาตรา ๓๙

หมวด ๗

การใช้รัฐธรรมนูญและบทเฉพาะกาล

มาตรา ๖๔ ภายในบังคับแห่งบทบัญญัติหมวดนี้ ให้ใช้รัฐธรรมนูญนี้นับตั้งแต่วันประกาศเป็นต้นไป

มาตรา ๖๕ เมื่อราษฎรผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ ยังมีการศึกษาไม่จบประถมศึกษาสามัญมากกว่ากึ่งจำนวนทั้งหมด และอย่างช้าต้องไม่เกินกว่าสิบปี นับแต่วันใช้พระราชบัญญัติรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. ๒๔๗๕ สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิก ๒ ประเภทมีจำนวนเท่ากัน

(๑) สมาชิกประเภท ๑ ได้แก่ผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งตามเงื่อนไขในบทบัญญัติมาตรา ๑๖ และมาตรา ๑๗

(๒) สมาชิกประเภทที่ ๒ ได้แก่ผู้ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในระหว่างเวลาที่ใช้บทบัญญัติเฉพาะกาลในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕

มาตรา ๖๖ ในระหว่างกำหนดเวลาที่กล่าวในมาตรา ๖๕ หากว่ามีการยุบสภาตามความในมาตรา ๓๕ ไซร้ ท่านให้มีการเลือกตั้งสมาชิกใหม่ เฉพาะในส่วนสมาชิกประเภทที่ ๑

มาตรา ๖๗ ภายในบังคับแห่งมาตรา ๒๑ (๒) (๓) (๑) (๕) ท่านว่าสมาชิกประเภทที่ ๒ คงอยู่ในตำแหน่งได้ตลอดเวลาที่กำหนดไว้ในมาตรา ๖๕ แต่ท่านมิให้มีการประชุมดำเนินการของสภาในระหว่างที่สภาต้องยุบตามความในมาตรา ๓๕

มาตรา ๖๘ ในระหว่างเวลาตั้งแต่ใช้รัฐธรรมนูญนี้ จนกว่าสมาชิกตามมาตรา ๖๕ นั้น จะเข้ารับ

หน้าที่แล้ว ท่านว่าสภาผู้แทนราษฎร คงประกอบด้วยสมาชิกซึ่งมีอยู่แล้วโดยพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. ๒๔๗๕

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ
พระยามโนปกรณ์นิติธาดา
ประธานคณะกรรมการราษฎร
๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕

รัฐธรรมนูญ
แห่งราชอาณาจักรไทย
อานันทมหิดล

ตราไว้ ณ วันที่ ๙ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๘๙
เป็นปีที่ ๑๓ ในรัชกาลปัจจุบัน

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาล เป็นอดีตภาค ๒๔๘๙ พรรษาปัจจุบันสมัยจันทรคตินิยม ศุนสมพัสตร วิสาขมาส ศุกลปักษ์ นวมีดิถี สุริยคติกาล พฤษภาคมมาส นวมสุรทิน ชีววาร โดยกาลบริจเฉท

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เสด็จออก ณ พระที่นั่งอนันตสมาคมท่ามกลางอุดมสันนิบาตพระบรมวงศานุวงศ์ และทูตานุทูตผู้แทนนานาประเทศสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เสนามาตยราชบริพารเฝ้าเบื้องบาทบงกช พรั่งพร้อมกันโดยอนุกรม

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกาศว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกมหันตเดชนดิลกรามาธิบดีฯ พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้ข้าราชการและประชาชนของพระองค์ได้มีส่วนมีเสียงตามความเห็นดีเห็นชอบ ในการจรรโลงประเทศไทยให้วัฒนาถาวรสืบไปในภายภาคหน้า จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๕ เป็นการชั่วคราว พอให้สภาผู้แทนราษฎรและคณะกรรมการราษฎรได้จัดรูปงานดำเนินประศานโยบายให้เหมาะสมแก่ที่ได้มีการเปลี่ยนแปลง ครั้นแล้วโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สภาผู้แทนราษฎรปรึกษากันร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยเพื่อถือเป็นหลักถาวรแห่งรัฐประศาสนวิธีต่อไป สภาผู้แทนราษฎรจึงตั้งอนุกรรมการคณะหนึ่งประกอบร่างรัฐธรรมนูญขึ้น

เมื่ออนุกรรมการได้เรียบเรียงรัฐธรรมนูญฉบับถาวร สนองพระเดชพระคุณสำเร็จลงด้วยดีนำเสนอสภาผู้แทนราษฎร และสภาผู้แทนราษฎรได้พิจารณาปรึกษาลงมติแล้ว จึงทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายคำปรึกษา เมื่อทรงพระราชวิจารณ์ถี่ถ้วนทั่วกระบวนความแล้ว จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งให้ตรารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ประกาศใช้แต่วันที่ ๑๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๕ เป็นต้นมา

ต่อมานายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในขณะนั้น ได้ปรารภกับนายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรีว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนี้ พระมหากษัตริย์ได้พระราชทานแก่ชนชาวไทยมาแล้วเป็นปีที่ ๑๔ ถึงแม้ว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีรัฐธรรมนูญเป็นหลักนี้จะได้ยังความเจริญให้เกิดแก่ประเทศชาตินับเป็นอเนกประการ ทั้งประชาชนจะได้ทราบซึ้งถึงคุณประโยชน์ของการปกครองระบอบนี้เป็นอย่างดีแล้วก็จริง แต่เหตุการณ์ก็ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก ถึงเวลาแล้วที่ควรจะได้เลิกบทเฉพาะกาลอันมีอยู่ในรัฐธรรมนูญนั้น และปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย นายกรัฐมนตรีจึงนำความนั้นปรึกษาหารือกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ พร้อมกับคณะผู้ก่อการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ เมื่อได้ปรึกษาตกลงกันแล้ว รัฐบาลคณะนายควง

อภัยวงศ์ จึงเสนอญัตติต่อสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๘๘ ขอให้ตั้งกรรมาธิการวิสามัญคณะหนึ่ง เพื่อพิจารณาค้นคว้าตรวจสอบว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนี้สมควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมอย่างไร เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของบ้านเมือง และเพื่อให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

สภาผู้แทนราษฎรจึงตั้งกรรมาธิการวิสามัญขึ้นคณะหนึ่งเพื่อพิจารณาค้นคว้าตรวจสอบรัฐธรรมนูญตามคำเสนอข้างต้นนี้ กรรมาธิการคณะนี้ได้ทำการตลอดสมัยของรัฐบาลคณะนายควง อภัยวงศ์ คณะนายทวี บุญยเกตุ และคณะหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช

ต่อมารัฐบาลคณะหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ได้ตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อรวบรวมความเห็นและเรียบเรียงบทบัญญัติขึ้นเป็นร่างรัฐธรรมนูญ เมื่อกรรมการคณะนี้ทำสำเร็จเรียบร้อยแล้ว คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาแก้ไขอีกชั้นหนึ่งแล้วนำเสนอผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ประชุมปรึกษาหารือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ และคณะผู้ก่อการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ ที่ประชุมได้ตั้งกรรมการขึ้นพิจารณา เมื่อกรรมการได้ตรวจพิจารณาแก้ไขแล้ว สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ จึงได้เสนอญัตติขอแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยต่อสภาผู้แทนราษฎร เมื่อสภาผู้แทนราษฎรพิจารณาลงมติรับหลักการแล้ว จึงตั้งกรรมาธิการวิสามัญขึ้นคณะหนึ่ง

บัดนี้คณะกรรมาธิการวิสามัญของสภาผู้แทนราษฎร ได้พิจารณาและแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติแห่งร่างรัฐธรรมนูญสำเร็จเรียบร้อยแล้วเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร สภาผู้แทนราษฎรได้พิจารณาเป็นการสำเร็จบริบูรณ์ จึงได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย เมื่อทรงพระราชวิจารณ์ถี่ถ้วนทั่วกระบวนความแล้ว ทรงพระราชดำริเห็นว่า ประชากรของพระองค์ประกอบด้วยวุฒิปรีชาในรัฐาภิบาลโนบายสามารถจรรโลงประเทศชาติของตนในอันที่จะก้าวหน้าไปสู่สากลอารยธรรมแห่งโลกได้โดยสวัสดี

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อม โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาผู้แทนราษฎร ให้ตรารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับนี้ขึ้นไว้ ประสิทธิประสาทประกาศให้ใช้ตั้งแต่วันที่ ๑๐ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๘๙ เป็นต้นไป และให้ใช้รัฐธรรมนูญฉบับที่ได้แก้ไขเพิ่มเติมนี้แทนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๗๕ รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมว่าด้วยนามประเทศ พุทธศักราช ๒๔๘๒ รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมว่าด้วยบทเฉพาะกาลพุทธศักราช ๒๔๘๓ และรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พุทธศักราช ๒๔๘๕

ขอให้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนี้ จงเป็นหลักที่สถาพรสถิตประดิษฐานสมรรถภาพอันประเสริฐ เป็นบ่อเกิดความผาสุกสันติคุณวิบูลราศีแก่อาณาประชาชนตลอดจำเนียรกาลประวัติ นำประเทศไทยให้บรรลุสรรพพิพัฒนชัยมงคลอเนกศุภผลสกลเกียรติยศมโหฬาร ขอให้อาณาประชาราษฎรจงมีความสมัครสมานสโมสรในสามัคคีรสธรรมเป็นเอกฉันท์ในอันที่จะปฏิบัติตาม และรักษาไว้ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนี้ ให้ยืนยงคงอยู่คู่กับไทยรัฐราชสีมา ตราบเท่ากัลปาวสานสมดั่งพระบรมราชประณิธานทุกประการเทอญ

บททั่วไป

มาตรา ๑ ประเทศไทยเป็นราชอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียว จะแบ่งแยกมิได้

ประชาชนชาวไทยไม่ว่าเหล่ากำเนิดหรือศาสนาใด ย่อมอยู่ในความคุ้มครองแห่งรัฐธรรมนูญนี้เสมอกัน

มาตรา ๒ อำนาจอธิปไตย ย่อมมาจากปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้เป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นแต่โดยบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้

หมวด ๑

พระมหากษัตริย์

มาตรา ๓ องค์พระมหากษัตริย์ดำรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะ ผู้ใดจะละเมิดมิได้

มาตรา ๔ พระมหากษัตริย์ต้องทรงเป็นพุทธมามกะ และทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก

มาตรา ๕ พระมหากษัตริย์ทรงดำรงตำแหน่งจอมทัพไทย

มาตรา ๖ พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจนิติบัญญัติทางรัฐสภา

มาตรา ๗ พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจบริหารทางคณะรัฐมนตรี

มาตรา ๘ พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจตุลาการทางศาล

มาตรา ๙ การสืบราชสมบัติให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ และประกอบด้วยความเห็นชอบของรัฐสภา

มาตรา ๑๐ ในเมื่อพระมหากษัตริย์จะไม่ประทับอยู่ในราชอาณาจักร หรือด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งจะทรงบริหารพระราชภาระไม่ได้ จะได้ทรงตั้งบุคคลคนหนึ่งหรือหลายคนเป็นคณะขึ้นให้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ด้วยความเห็นชอบของรัฐสภา ถ้าหากพระมหากษัตริย์มิได้ทรงตั้งหรือไม่สามารถจะทรงตั้งได้ ให้รัฐสภาปรึกษากันตั้งขึ้น และในระหว่างที่รัฐสภายังมิได้ตั้งผู้ใด ให้สมาชิกพฤฒสภาผู้มีอายุสูงสุดสามคน ประกอบเป็นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ขึ้นชั่วคราว

มาตรา ๑๑ ในกรณีที่ราชบัลลังก์หากว่างลง และมิได้มีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตั้งไว้ตามความในมาตรา ๑๐ ให้สมาชิกพฤฒสภาผู้มีอายุสูงสุดสามคนประกอบเป็นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ขึ้นชั่วคราว

หมวด ๒

สิทธิและหน้าที่ของชนชาวไทย

มาตรา ๑๒ บุคคลย่อมมีฐานะเสมอกันตามกฎหมาย ฐานันดรศักดิ์โดยกำเนิดก็ดี โดยแต่งตั้งก็ดี หรือโดยประการอื่นใดก็ดี ไม่กระทำให้เกิดเอกสิทธิอย่างใดเลย

มาตรา ๑๓ บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนา หรือลัทธินิยมใดๆ และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมือง และไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมของประชาชน

มาตรา ๑๔ บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกาย เคหสถาน ทรัพย์สิน การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา การศึกษาอบรม การชุมนุมสาธารณะ การตั้งสมาคม การตั้งคณะพรรคการเมือง การอาชีพ ทั้งนี้ภายใต้บังคับแห่งบทกฎหมาย

มาตรา ๑๕ บุคคลย่อมมีสิทธิเสนอเรื่องราวร้องทุกข์ภายในเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๑๖ บุคคลมีหน้าที่เคารพต่อกฎหมาย และมีหน้าที่ป้องกันประเทศ ช่วยเหลือราชการโดยทางเสียภาษีและอื่น ๆ ภายในเงื่อนไข และโดยวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

หมวด ๓
อำนาจนิติบัญญัติ
ส่วนที่ ๑
บททั่วไป

มาตรา ๑๗ รัฐสภาประกอบด้วยพฤฒสภาและสภาผู้แทน ไม่ว่าจะประชุมแยกกันหรือร่วมกัน

มาตรา ๑๘ ร่างพระราชบัญญัติทั้งหลายจะตราขึ้นเป็นกฎหมายได้ แต่โดยคำแนะนำและยินยอมของรัฐสภา

มาตรา ๑๙ การตราพระราชบัญญัติขึ้นเป็นกฎหมายให้มีผลย้อนหลังเป็นการลงโทษบุคคลในทางอาญานั้น จะกระทำมิได้

มาตรา ๒๐ ร่างพระราชบัญญัติซึ่งรัฐสภาได้ทำขึ้นเสร็จแล้ว ให้นายกรัฐมนตรีนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อพระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธย และเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ให้ใช้บังคับเป็นกฎหมายได้

มาตรา ๒๑ ถ้าพระมหากษัตริย์ไม่ทรงเห็นชอบด้วยร่างพระราชบัญญัตินั้นจะได้พระราชทานคืนมายังรัฐสภาภายในหนึ่งเดือน นับแต่วันที่นายกรัฐมนตรีนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายก็ดี หรือมิได้พระราชทานคืนมายังรัฐสภาภายในหนึ่งเดือนนั้นก็ดี รัฐสภาจะต้องปรึกษากันใหม่ ถ้ารัฐสภาลงมติยืนยันตามเดิมให้นายกรัฐมนตรีนำร่างพระราชบัญญัตินั้นขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายอีกครั้งหนึ่ง เมื่อพระมหากษัตริย์มิได้ทรงลงพระปรมาภิไธยพระราชทานลงมาภายในสิบห้าวันแล้ว ให้นายกรัฐมนตรีนำพระราชบัญญัตินั้นประกาศในราชกิจจานุเบกษาใช้บังคับเป็นกฎหมายได้

มาตรา ๒๒ ร่างพระราชบัญญัติทั้งหลายจะเสนอมาจากคณะรัฐมนตรี หรือจากสมาชิกสภาผู้แทนก็ได้

มาตรา ๒๓ บุคคลใดจะเป็นสมาชิกพฤฒสภาและสภาผู้แทนในขณะเดียวกันไม่ได้

ส่วนที่ ๒
พฤฒสภา

มาตรา ๒๔ พฤฒสภาประกอบด้วยสมาชิกที่ราษฎรเลือกตั้งมีจำนวนแปดสิบคน

สมาชิกพฤฒสภาต้องไม่เป็นข้าราชการประจำ

การเลือกตั้งสมาชิกพฤฒสภา ให้ใช้วิธีลงคะแนนออกเสียงโดยทางอ้อมและลับ

มาตรา ๒๕ คุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกตั้ง และผู้เลือกตั้งอีกทั้งหลักเกณฑ์และวิธีการเลือกตั้งให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกพฤฒสภา แต่ผู้สมัครรับเลือกตั้งอย่างน้อยจะต้องมีอายุไม่ต่ำกว่าสี่สิบปีบริบูรณ์ และมีวิทยฐานะไม่ต่ำกว่าปริญญาตรี หรือเทียบเท่ามาแล้วไม่ต่ำกว่าห้าปี หรือเคยดำรงตำแหน่งทางราชการมาแล้วไม่ต่ำกว่าหัวหน้ากอง หรือเทียบเท่า หรือเคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาแล้ว

มาตรา ๒๖ สมาชิกภาพแห่งพฤฒสภา มีกำหนดเวลาคราวละหกปี เฉพาะในวาระเริ่มแรกเมื่อครบกำหนดสามปีให้มีการเปลี่ยนสมาชิกกึ่งหนึ่ง โดยวิธีจับฉลาก แต่ผู้ที่ออกไปมีสิทธิได้รับเลือกตั้งกลับเข้ามาอีก

ถ้าตำแหน่งสมาชิกว่างลงเพราะเหตุอื่นนอกจากถึงคราวออกตามวาระ ให้รัฐสภาเลือกบุคคลผู้มีคุณสมบัติตามความในมาตรา ๒๕ เข้าเป็นสมาชิกแทนตามวิธีการที่กำหนดในกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกพฤฒสภา สมาชิกที่เข้ามาแทนนั้นย่อมอยู่ในตำแหน่งได้เพียงเท่ากำหนดเวลาของผู้ซึ่งตนแทน

มาตรา ๒๗ สมาชิกภาพแห่งพฤฒสภาสิ้นสุดลงเมื่อ

(๑) ถึงคราวออกตามวาระ

(๒) ตาย

(๓) ลาออก

(๔) ขาดคุณสมบัติตามกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกพฤฒสภา

มาตรา ๒๘ ในระหว่างที่สภาผู้แทนถูกยุบ การประชุมพฤฒสภานั้น จะกระทำมิได้

ส่วนที่ ๓
สภาผู้แทน

มาตรา ๒๙ สภาผู้แทนประกอบด้วยสมาชิกที่ราษฎรเลือกตั้งตามกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน

สมาชิกสภาผู้แทนต้องไม่เป็นข้าราชการประจำ

การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนให้ใช้วิธีลงคะแนนออกเสียงโดยตรงและลับ

มาตรา ๓๐ คุณสมบัติของผู้เลือกตั้งและผู้สมัครรับเลือกตั้ง อีกทั้งหลักเกณฑ์และวิธีการเลือกตั้งและจำนวนสมาชิก ให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน

มาตรา ๓๑ อายุของสภาผู้แทนมีกำหนดเวลาคราวละสี่ปี

ถ้าตำแหน่งสมาชิกว่างลงเพราะเหตุอื่น นอกจากถึงคราวออกตามอายุของสภาหรือยุบสภา ให้เลือกตั้งสมาชิกขึ้นแทนภายในกำหนดเวลาเก้าสิบวัน เว้นแต่อายุของสภาจะเหลือไม่ถึงหกเดือน สมาชิกที่เข้ามาแทนนั้นย่อมอยู่ในตำแหน่งได้เพียงเท่ากำหนดเวลาของผู้ซึ่งตนแทน

มาตรา ๓๒ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะยุบสภาผู้แทนเพื่อให้ราษฎรเลือกตั้งสมาชิกมาใหม่ ในพระราชกฤษฎีกาให้ยุบสภา ต้องมีกำหนดเวลาให้เลือกตั้งสมาชิกใหม่ภายในเก้าสิบวัน

การยุบสภาผู้แทนจะทำได้เพียงครั้งเดียวในเหตุการณ์เดียวกัน

มาตรา ๓๓ สมาชิกภาพแห่งสภาผู้แทนสิ้นสุดลง เมื่อ

(๑) ถึงคราวออกตามอายุของสภาหรือยุบสภา

(๒) ตาย

(๓) ลาออก

(๔) ขาดคุณสมบัติตามกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน

มาตรา ๓๔ สมาชิกสภาผู้แทนมีสิทธิเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไป เพื่อลงมติไม่ไว้ใจในรัฐมนตรีรายตัวหรือทั้งคณะได้ โดยมีสมาชิกรับรองไม่ต่ำกว่ายี่สิบสี่คน การลงมติในกรณีเช่นนี้มิให้กระทำในวันเดียวกันกับวันที่ปรึกษา

ส่วนที่ ๔
บทที่ใช้แก่สภาทั้งสอง

มาตรา ๓๕ ก่อนเข้ารับหน้าที่ สมาชิกพฤฒสภาและสภาผู้แทนต้องปฏิญาณในที่ประชุมแห่งสภาที่ตนเป็นสมาชิกว่า จะรักษาไว้และปฏิบัติตามซึ่งรัฐธรรมนูญนี้

มาตรา ๓๖ สมาชิกพฤฒสภาและสภาผู้แทน ย่อมเป็นผู้แทนปวงชนชาวไทยไม่อยู่ในความผูกมัดแห่งอาณัติมอบหมายใดๆ และต้องปฏิบัติหน้าที่ตามความเห็นของตนโดยบริสุทธิ์ใจ เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของปวงชนชาวไทย

มาตรา ๓๗ พระมหากษัตริย์ทรงตั้งสมาชิกพฤฒสภาและสมาชิกสภาผู้แทนตามมติของสภานั้น ๆ ให้เป็นประธานแห่งสภาคนหนึ่ง เป็นรองประธานคนหนึ่งหรือหลายคนก็ได้

มาตรา ๓๘ ประธานพฤฒสภาและประธานสภาผู้แทน มีหน้าที่ดำเนินกิจการของสภานั้นๆ ให้เป็นไปตามระเบียบ รองประธานมีหน้าที่กระทำกิจการแทนประธานในเมื่อประธานไม่อยู่ หรือไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้

มาตรา ๓๙ ในเมื่อประธานและรองประธานพฤฒสภาหรือสภาผู้แทนไม่อยู่ในที่ประชุม ให้สมาชิกของสภานั้นๆ เลือกตั้งกันเองขึ้นเป็นประธานในคราวประชุมนั้น

มาตรา ๔๐ การประชุมของพฤฒสภาก็ดี หรือของสภาผู้แทนก็ดี ทุกคราวต้องมีสมาชิกมาประชุมไม่ต่ำกว่าหนึ่งในสามของจำนวนสมาชิกทั้งหมด จึงเป็นองค์ประชุมได้

มาตรา ๔๑ การลงมติวินิจฉัยข้อปรึกษานั้น ให้ถือเอาเสียงข้างมากเป็นประมาณ เว้นไว้แต่เรื่องซึ่งมีบทบัญญัติไว้เป็นพิเศษในรัฐธรรมนูญนี้

สมาชิกคนหนึ่ง ย่อมมีเสียงหนึ่งในการลงคะแนน ถ้ามีจำนวนเสียงลงคะแนนเท่ากัน ให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มได้อีกเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด

มาตรา ๔๒ ในที่ประชุมแห่งสภา สมาชิกผู้ใดจะกล่าวถ้อยคำใด ๆ ในทางแถลงข้อเท็จจริง หรือแสดงความเห็น หรือออกเสียงลงคะแนน ย่อมเป็นเอกสิทธิอันเด็ดขาด ผู้ใดจะนำไปเป็นเหตุฟ้องร้องว่ากล่าวสมาชิกผู้นั้นในทางใด ๆ มิได้

เอกสิทธินี้คุ้มครองไปถึงผู้พิมพ์และผู้โฆษณารายงานการประชุม โดยคำสั่งของสภาและคุ้มครองไปถึงบุคคลที่สภาเชิญมาแถลงข้อเท็จจริง หรือแสดงความเห็นในที่ประชุมด้วย

มาตรา ๔๓ สมัยประชุมของพฤฒสภาและของสภาผู้แทนย่อมเริ่มต้นและสิ้นสุดลงพร้อมกัน

มาตรา ๔๔ ในปีหนึ่งให้มีสมัยประชุมสามัญของสภาทั้งสอง สมัยหนึ่งหรือหลายสมัยแล้วแต่สภาผู้แทนจะกำหนด การประชุมครั้งแรกต้องกำหนดให้สมาชิกได้มาประชุมภายในสามสิบวันนับแต่วันเลือกตั้ง วันเริ่มสมัยประชุมสามัญประจำปีให้สภาผู้แทนเป็นผู้กำหนด

มาตรา ๔๕ สมัยประชุมสามัญสมัยหนึ่งๆ มีกำหนดเวลาเก้าสิบวัน แต่พระมหากษัตริย์จะโปรดเกล้าฯ ให้ขยายเวลาออกไปก็ได้

อนึ่ง ในระหว่างเวลาเก้าสิบวันนั้น จะโปรดเกล้าฯ ให้ปิดประชุมก็ได้

มาตรา ๔๖ พระมหากษัตริย์ทรงเรียกประชุมพฤฒสภาและสภาผู้แทนตามสมัยประชุม ทรงเปิดและปิดประชุม

พิธีเปิดประชุมจะทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินมาทรงทำหรือจะโปรดเกล้าฯ ให้รัชทายาทที่บรรลุนิติภาวะแล้ว หรือผู้ใดผู้หนึ่งกระทำพิธีแทนพระองค์ก็ได้

มาตรา ๔๗ เมื่อเป็นการจำเป็นเพื่อประโยชน์ของแผ่นดิน พระมหากษัตริย์จะทรงเรียกประชุมวิสามัญแห่งสภาทั้งสองก็ได้

มาตรา ๔๘ สมาชิกพฤฒสภาและสภาผู้แทนทั้งสองสภา หรือสมาชิกของแต่ละสภา มีจำนวนไม่ต่ำกว่าหนึ่งในสามของจำนวนสมาชิกของทั้งสองสภา มีสิทธิเข้าชื่อร้องขอให้นำความกราบบังคมทูลขอให้ทรงเรียกประชุมวิสามัญ แห่งสภาทั้งสองได้

คำร้องขอดังกล่าวในวรรคก่อน ถ้าเป็นของสมาชิกแห่งสภาใด ก็ให้ยื่นต่อประธานแห่งสภานั้น ถ้าเป็นของสมาชิกทั้งสองสภา ก็ให้ยื่นต่อประธานแห่งสภาที่มีสมาชิกเข้าชื่อมีจำนวนมากกว่า ถ้ามีจำนวนเท่ากัน ก็ให้ยื่นต่อประธานพฤฒสภา

ให้ประธานแห่งสภาที่ได้รับคำร้องขอนำความกราบบังคมทูล และรับสนองพระบรมราชโองการ

มาตรา ๔๙ ในระหว่างสมัยประชุมผู้ใดจะฟ้องสมาชิกพฤฒสภาหรือสมาชิกสภาผู้แทนในทางอาญา ศาลจะต้องได้รับอนุญาตจากสภาที่ผู้นั้นเป็นสมาชิกก่อนจึงพิจารณาได้ แต่การพิจารณาคดีนั้น ต้องมิให้เป็นการขัดขวางต่อการที่สมาชิกผู้นั้นจะมาเข้าประชุม

การพิจารณาคดีที่ศาลได้กระทำไปก่อนมีคำอ้างว่า จำเลยเป็นสมาชิกของสภาใดสภาหนึ่งนั้น ย่อมเป็นอันใช้ได้

มาตรา ๕๐ ในระหว่างสมัยประชุม ห้ามมิให้จับหรือหมายเรียกตัวสมาชิกพฤฒสภา หรือสมาชิกสภาผู้แทนไปกักขัง เว้นไว้แต่จับในขณะกระทำผิด แต่ต้องรีบรายงานไปยังประธานแห่งสภาที่ผู้นั้นเป็นสมาชิก ประธานแห่งสภานั้นอาจสั่งปล่อยผู้ถูกจับให้พ้นจากการกักขังได้

มาตรา ๕๑ ถ้าสมาชิกพฤฒสภา หรือสภาผู้แทนถูกกักขังในระหว่างสอบสวนหรือพิจารณาอยู่ก่อนสมัยประชุม เมื่อถึงสมัยประชุม พนักงานสอบสวนหรือศาลแล้วแต่กรณีจะต้องสั่งปล่อย ถ้าหากสภาที่ผู้นั้นเป็นสมาชิกได้ร้องขอ

คำสั่งปล่อยตามความในวรรคก่อนให้มีผลบังคับตั้งแต่วันสั่งปล่อยจนถึงวันสุดท้ายแห่งสมัยประชุม

มาตรา ๕๒ ร่างพระราชบัญญัติให้เสนอต่อสภาผู้แทนก่อน เมื่อสภาผู้แทนได้พิจารณาลงมติให้ใช้ได้แล้ว ให้นำเสนอต่อพฤฒสภา ถ้าพฤฒสภาพิจารณาลงมติเห็นชอบด้วยโดยไม่แก้ไขแล้ว ก็ให้ดำเนินการต่อไปตามความในมาตรา ๒๐

ถ้าหากพฤฒสภาลงมติไม่เห็นชอบด้วย ก็ให้ส่งร่างพระราชบัญญัตินั้นกลับคืนมาให้สภาผู้แทนพิจารณาใหม่ ถ้าสภาผู้แทนลงมติเห็นชอบตามพฤฒสภาแล้ว ก็ให้ถือว่าร่างพระราชบัญญัตินั้นเป็นอันตกไป

ถ้าพฤฒสภาลงมติให้แก้ไขเพิ่มเติม ก็ให้ส่งร่างพระราชบัญญัตินั้นกลับคืนมาให้สภาผู้แทนพิจารณาใหม่ ถ้าสภาผู้แทนลงมติเห็นชอบตามที่พฤฒสภาแก้ไขเพิ่มเติมมา ก็ให้ดำเนินการต่อไปตามความในมาตรา ๒๐

มาตรา ๕๓ ร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวด้วยการเงินนั้น จะเสนอได้โดยคณะรัฐมนตรี หรือโดยสมาชิกสภาผู้แทน ซึ่งมีนายกรัฐมนตรีรับรอง

ร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวด้วยการเงินนั้น หมายความถึงร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อความต่อไปนี้ทั้งหมด หรือแต่ข้อใดข้อหนึ่ง กล่าวคือ การตั้งขึ้นหรือยกเลิก หรือลด หรือเปลี่ยนแปลงแก้ไข หรือผ่อนหรือวางระเบียบการบังคับอันเกี่ยวกับการภาษีหรืออากร หรือว่าด้วยเงินตรา การจัดสรร รับ รักษา หรือจ่ายเงินแผ่นดิน หรือการกู้เงิน หรือการประกัน หรือการใช้เงินกู้

ในกรณีเป็นที่สงสัย ให้เป็นอำนาจของประธานแห่งสภาผู้แทนที่จะวินิจฉัยว่าร่างพระราชบัญญัติใดเป็นร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวด้วยการเงินหรือไม่

มาตรา ๕๔ ร่างพระราชบัญญัติที่สภาผู้แทนได้ลงมติให้ใช้ได้ และได้เสนอไปยังพฤฒสภานั้น พฤฒสภาจะต้องพิจารณาและลงมติภายในกำหนดสามสิบวัน แต่ถ้าร่างพระราชบัญญัตินั้นเป็นร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวด้วยการเงิน พฤฒสภาจะต้องพิจารณาและลงมติภายในกำหนดสิบห้าวัน

กำหนดวันดั่งกล่าวในวรรคก่อน ให้หมายถึงวันในสมัยประชุม และให้เริ่มนับแต่วันที่ร่างพระราชบัญญัตินั้นได้มาถึงพฤฒสภา

ถ้าพฤฒสภาไม่ได้พิจารณาลงมติในร่างพระราชบัญญัติ ที่สภาผู้แทนส่งมาภายในกำหนดเวลาที่กล่าวในวรรคแรก ก็ให้ถือว่าพฤฒสภาได้ให้ความเห็นชอบในร่างพระราชบัญญัตินั้น

มาตรา ๕๕ งบประมาณแผ่นดินประจำปี ต้องตราขึ้นเป็นพระราชบัญญัติ ถ้าพระราชบัญญัติออกไม่ทันปีใหม่ ให้ใช้พระราชบัญญัติปีก่อนนั้นไปพลาง

มาตรา ๕๖ พฤฒสภาและสภาผู้แทน มีอำนาจควบคุมราชการแผ่นดินโดยบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้

มาตรา ๕๗ ในที่ประชุมของพฤฒสภาหรือสภาผู้แทน สมาชิกทุกคนมีสิทธิตั้งกระทู้ถามรัฐมนตรีในข้อความใดๆ อันเกี่ยวกับการงานในหน้าที่ได้ แต่รัฐมนตรีย่อมมีสิทธิที่จะไม่ตอบ เมื่อเห็นว่าข้อความนั้นๆ ยังไม่ควรเปิดเผยเพราะเกี่ยวกับความปลอดภัยหรือประโยชน์สำคัญของแผ่นดิน

มาตรา ๕๘ การประชุมของพฤฒสภาและสภาผู้แทนย่อมเป็นการเปิดเผยตามลักษณะที่กำหนดไว้ในข้อบังคับของแต่ละสภา แต่ถ้าหากคณะรัฐมนตรีหรือสมาชิกของแต่ละสภาไม่ต่ำกว่ายี่สิบห้าคนร้องขอก็ให้ประชุมลับ

มาตรา ๕๙ พฤฒสภาและสภาผู้แทนมีอำนาจเลือกสมาชิกในสภาตั้งเป็นคณะกรรมาธิการสามัญ และมีอำนาจเลือกบุคคลที่เป็นสมาชิกหรือมิได้เป็นสมาชิกในสภาก็ตาม เป็นคณะกรรมาธิการวิสามัญเพื่อกระทำกิจการหรือพิจารณาสอบสวนข้อความใดๆ อันอยู่ในวงงานของสภาแล้วรายงานต่อสภา คณะกรรมาธิการที่กล่าวนี้ย่อมมีอำนาจเรียกบุคคลใดๆ มาชี้แจงแสดงความเห็นในกิจการที่กระทำหรือพิจารณาอยู่นั้นได้

เอกสิทธิที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๔๒ นั้น ให้คุ้มครองถึงบุคคลที่กระทำหน้าที่ตามมาตรานี้ด้วย

มาตรา ๖๐ การประชุมคณะกรรมาธิการตามมาตรา ๕๙ นั้น ต้องมีกรรมาธิการมาประชุมไม่ต่ำกว่ากึ่งจำนวนจึงเป็นองค์ประชุมได้

มาตรา ๖๑ พฤฒสภาและสภาผู้แทนมีอำนาจตั้งข้อบังคับการประชุมและการปรึกษาของสภาเพื่อดำเนินการตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้

ส่วนที่ ๕
การประชุมร่วมกันของรัฐสภา

มาตรา ๖๒ ในกรณีต่อไปนี้ ให้รัฐสภาประชุมร่วมกัน

(๑) การให้ความเห็นชอบในการสืบราชสมบัติตามความในมาตรา ๙

(๒) การตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามความในมาตรา ๑๐

(๓) การปรึกษาร่างพระราชบัญญัติกันใหม่ตามความในมาตรา ๒๑

(๔) การเลือกตั้งซ่อมสมาชิกพฤฒสภาตามความในมาตรา ๒๖

(๕) พิธีเปิดประชุมรัฐสภาตามความในมาตรา ๔๖

(๖) การลงมติความไว้ใจในคณะรัฐมนตรีตามความในมาตรา ๖๙

(๗) การให้ความยินยอมในการประกาศสงคราม ตามความในมาตรา ๗๕

(๘) การให้ความเห็นชอบแก่หนังสือสัญญาตามความในมาตรา ๗๖

(๙) การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญตามความในมาตรา ๘๖

(๑๐) การตีความในรัฐธรรมนูญตามความในมาตรา ๘๖

(๑๑) การแต่งตั้งคณะตุลาการรัฐธรรมนูญตามความในมาตรา ๘๙

มาตรา ๖๓ ให้ประธานพฤฒสภาเป็นประธานของที่ประชุมร่วมกันของรัฐสภา และให้ประธานสภาผู้แทนเป็นรองประธาน

มาตรา ๖๔ ในการประชุมร่วมกันของรัฐสภา ให้ใช้ข้อบังคับการประชุมและการปรึกษาของพฤฒสภาโดยอนุโลม

มาตรา ๖๕ ในการประชุมร่วมกันของรัฐสภา ให้นำบทที่ใช้แก่สภาทั้งสองมาใช้โดยอนุโลม

หมวด ๔
อำนาจบริหาร

มาตรา ๖๖ พระมหากษัตริย์ทรงตั้งรัฐมนตรีขึ้นคณะหนึ่ง ประกอบด้วยนายกรัฐมนตรีคนหนึ่งและรัฐมนตรีอีกอย่างน้อยสิบคน อย่างมากสิบแปดคน

ในการตั้งนายกรัฐมนตรี ประธานพฤฒสภาและประธานสภาผู้แทนเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ

รัฐมนตรีต้องไม่เป็นข้าราชการประจำ

มาตรา ๖๗ ให้คณะรัฐมนตรีมีอำนาจหน้าที่บริหารราชการแผ่นดิน

มาตรา ๖๘ รัฐมนตรีผู้มิได้เป็นสมาชิก ย่อมมีสิทธิไปประชุมและแถลงข้อเท็จจริงหรือแสดงความเห็นในพฤฒสภา สภาผู้แทน หรือในที่ประชุมร่วมกันของรัฐสภา แต่ไม่มีสิทธิออกเสียงลงคะแนน

เอกสิทธิที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๔๒ นั้น ให้นำมาใช้โดยอนุโลม

มาตรา ๖๙ ในการดำเนินนโยบายบริหารราชการแผ่นดิน คณะรัฐมนตรีต้องได้รับความไว้วางใจของรัฐสภา

รัฐมนตรีผู้ได้รับแต่งตั้งให้ว่าการกระทรวงต้องรับผิดชอบในหน้าที่ของตนต่อรัฐสภาในทางรัฐธรรมนูญ และรัฐมนตรีทุกคนจะได้รับแต่งตั้งให้ว่าการกระทรวงหรือไม่ก็ตาม ต้องรับผิดชอบร่วมกันในนโยบายทั่วไปของคณะรัฐมนตรี

มาตรา ๗๐ รัฐมนตรีทั้งคณะต้องออกจากตำแหน่งเมื่อสภาผู้แทนลงมติไม่ไว้ใจในคณะตามมาตรา ๓๔ หรือรัฐสภาไม่ให้ความไว้ใจตามมาตรา ๖๙ หรือเมื่อสภาผู้แทนชุดที่มีส่วนให้ความไว้ใจแก่คณะรัฐมนตรีในขณะเข้ารับหน้าที่นั้นสิ้นสุดลง ในกรณีดังกล่าวนี้ และในกรณีที่คณะรัฐมนตรีลาออกจากตำแหน่งเอง คณะรัฐมนตรีที่ออกนั้นต้องอยู่ในตำแหน่ง เพื่อดำเนินงานไปจนกว่าจะได้ตั้งคณะรัฐมนตรีขึ้นใหม่

มาตรา ๗๑ ความเป็นรัฐมนตรีจะสิ้นสุดลงเฉพาะตัวโดย

(๑) ตาย

(๒) ลาออก

(๓) ขาดคุณสมบัติตามความในมาตรา ๒๗(๔) มาตรา ๓๓(๔)

(๔) สภาผู้แทนลงมติไม่ไว้ใจ

มาตรา ๗๒ ในเหตุฉุกเฉินที่มีความจำเป็นรีบด่วนในอันจะรักษาความปลอดภัยสาธารณะ หรือป้องปัดภัยพิบัติสาธารณะ และจะเรียกประชุมรัฐสภาให้ทันท่วงทีมิได้ก็ดี หรือเมื่อกรณีเช่นว่านั้นเกิดขึ้นในระหว่างสภาผู้แทนถูกยุบก็ดี พระมหากษัตริย์จะทรงตราพระราชกำหนดให้ใช้บังคับดั่งเช่นพระราชบัญญัติก็ได้

ในการประชุมรัฐสภาในคราวต่อไป ให้นำพระราชกำหนดนั้นเสนอต่อรัฐสภา ถ้ารัฐสภาอนุมัติแล้ว พระราชกำหนดนั้นก็เป็นพระราชบัญญัติต่อไป ถ้ารัฐสภาไม่อนุมัติ พระราชกำหนดนั้นก็เป็นอันตกไป แต่ทั้งนี้ไม่กระทบถึงกิจการที่ได้เป็นไปในระหว่างที่ใช้พระราชกำหนดนั้น

คำอนุมัติและไม่อนุมัติให้ทำเป็นพระราชบัญญัติ

มาตรา ๗๓ ในระหว่างสมัยประชุม ถ้าคณะรัฐมนตรีเห็นว่าร่างพระราชบัญญัติที่เกี่ยวด้วยการภาษีอากร หรือเงินตราฉบับใด จะต้องได้รับการพิจารณาโดยด่วนและลับเพื่อรักษาประโยชน์ของแผ่นดิน จะถวายคำแนะนำต่อพระมหากษัตริย์เพื่อทรงตราพระราชกำหนดให้ใช้บังคับดั่งพระราชบัญญัติก็ได้

พระราชกำหนดที่ได้ตราขึ้นตามความในวรรคก่อน จะต้องนำเสนอต่อรัฐสภาภายในสองวันนับแต่วันประกาศใช้ และให้นำความในวรรคสองและวรรคสาม แห่งมาตรา ๗๒ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา ๗๔ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจ ในการประกาศให้ใช้กฎอัยการศึกตามลักษณะและวิธีการตามกฎหมายว่าด้วยกฎอัยการศึก

มาตรา ๗๕ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจ ในการประกาศสงครามเมื่อได้รับความยินยอมของรัฐสภาแล้ว

มติให้ความยินยอมของสภา ต้องมีเสียงไม่ต่ำกว่าสองในสามของจำนวนสมาชิกทั้งสองสภา

มาตรา ๗๖ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการทำหนังสือสัญญาสันติภาพสงบศึกและทำหนังสือสัญญาอื่นกับนานาประเทศ

หนังสือสัญญาใดมีบทเปลี่ยนแปลงอาณาเขตไทย หรือจะต้องออกพระราชบัญญัติเพื่อให้การเป็นไปตามสัญญา ต้องได้รับความเห็นชอบของรัฐสภา

มาตรา ๗๗ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจ ในการพระราชทานอภัยโทษ

มาตรา ๗๘ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจ ในการตราพระราชกฤษฎีกาโดยไม่ขัดต่อกฎหมาย

มาตรา ๗๙ ภายใต้บังคับแห่งมาตรา ๔๘ และมาตรา ๖๖ บทกฎหมายพระราชหัตถเลขาและพระบรมราชโองการใดอันเกี่ยวกับราชการแผ่นดิน ต้องมีรัฐมนตรีคนหนึ่งลงนามรับสนองพระบรมราชโองการเป็นผู้รับผิดชอบ

หมวด ๕

อำนาจตุลาการ

มาตรา ๘๐ การพิจารณาพิพากษาอรรถคดี เป็นอำนาจของศาลโดยเฉพาะ ซึ่งจะต้องดำเนินตามกฎหมายและในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์

มาตรา ๘๑ บรรดาศาลทั้งหลายจัดตั้งขึ้นได้แต่โดยพระราชบัญญัติ

มาตรา ๘๒ การตั้งศาลขึ้นใหม่ เพื่อพิจารณาพิพากษาคดีใดคดีหนึ่ง หรือที่มีข้อหาฐานใดฐานหนึ่งโดยเฉพาะแทนศาลธรรมดาที่มีตามกฎหมาย สำหรับพิจารณาพิพากษาคดีนั้น ๆ จะกระทำมิได้

มาตรา ๘๓ ผู้พิพากษาย่อมมีอิสระในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีให้เป็นไปตามกฎหมาย

มาตรา ๘๔ การแต่งตั้ง การเลื่อนตำแหน่ง การเลื่อนเงินเดือน การย้ายและการถอดถอนผู้พิพากษาจะต้องได้รับความเห็นชอบของคณะกรรมการตุลาการตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ

หมวด ๖

การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ

มาตรา ๘๕ รัฐธรรมนูญนี้จะแก้ไขเพิ่มเติมได้แต่โดยเงื่อนไขต่อไปนี้

(๑) ญัตติขอแก้ไขเพิ่มเติมต้องมาจากคณะรัฐมนตรี หรือจากสมาชิกสภาผู้แทนซึ่งต้องมีจำนวนไม่ต่ำกว่าหนึ่งในสี่ของจำนวนสมาชิกทั้งหมด

(๒) ญัตติขอแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญนี้ ให้รัฐสภาพิจารณาร่วมกันเป็นสามวาระ

(๓) การออกเสียงลงคะแนนในวาระที่หนึ่งขั้นรับหลักการ ให้ใช้วิธีเรียกชื่อ และต้องมีเสียงเห็นชอบด้วยในการแก้ไขเพิ่มเติมนั้นไม่ต่ำกว่าสองในสามแห่งจำนวนสมาชิกทั้งสองสภา

(๔) การออกเสียงลงคะแนนในวาระที่สอง ขั้นพิจารณาเรียงลำดับมาตราซึ่งมีคำเสนอแก้ไขแปรญัตติ หรือซึ่งมีการแก้ไขโดยคณะกรรมาธิการ ให้ถือเอาเสียงข้างมากเป็นประมาณ

(๕) เมื่อการพิจารณาวาระที่สองเสร็จสิ้นแล้วให้รอไว้สิบห้าวัน เมื่อพ้นกำหนดแล้วต้องนำเสนอรัฐสภา เพื่อพิจารณาในวาระที่สามต่อไป

(๖) การออกเสียงลงคะแนนในวาระที่สามขั้นสุดท้ายให้ใช้วิธีเรียกชื่อและต้องมีเสียงเห็นชอบด้วยในการที่จะให้ออกใช้เป็นกฎหมายไม่ต่ำกว่าสองในสามแห่งจำนวนสมาชิกทั้งสองสภา

(๗) เมื่อการออกเสียงลงมติได้เป็นไปตามที่กล่าวข้างบนนี้แล้ว จึงให้ดำเนินการต่อไปตามความในมาตรา ๒๐

หมวด ๗

บทสุดท้าย

มาตรา ๘๖ ภายใต้บังคับมาตรา ๘๘ รัฐสภาทรงไว้ซึ่งสิทธิเด็ดขาดในการตีความแห่งรัฐธรรมนูญนี้ มติในการตีความแห่งรัฐธรรมนูญนี้ ต้องมีเสียงไม่ต่ำกว่ากึ่งจำนวนสมาชิกทั้งสองสภา

มาตรา ๘๗ บทบัญญัติแห่งกฎหมายใดมีข้อความแย้งหรือขัดต่อรัฐธรรมนูญนี้ บทบัญญัตินั้นเป็นอันใช้บังคับมิได้

มาตรา ๘๘ ในการที่ศาลจะใช้บทกฎหมายบังคับแก่คดีใด ถ้าศาลเห็นว่าบทกฎหมายนั้นต้องด้วยบทบัญญัติมาตรา ๘๗ ก็ให้ศาลรอการพิจารณาพิพากษาคดีนั้นไว้ชั่วคราว แล้วให้รายงานความเห็นเช่นว่านั้นตามทางการไปยังคณะตุลาการรัฐธรรมนูญเพื่อพิจารณาวินิจฉัย เมื่อคณะตุลาการรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยแล้ว ให้แจ้งให้ศาลทราบ

คำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญให้ถือเป็นเด็ดขาด และให้ศาลปฏิบัติตามนั้น

มาตรา ๘๙ คณะตุลาการรัฐธรรมนูญประกอบด้วยบุคคลผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งรัฐสภาแต่งตั้งขึ้นเป็นประธานตุลาการคนหนึ่ง และตุลาการอีกสิบสี่คน

ให้มีการแต่งตั้งคณะตุลาการรัฐธรรมนูญใหม่ทุกครั้ง เมื่อได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนเพราะเหตุที่สภาผู้แทนหมดอายุ หรือถูกยุบ

วิธีพิจารณาของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ ให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น

บทเฉพาะกาล

มาตรา ๙๐ ในวาระเริ่มแรก พฤฒสภาประกอบด้วยสมาชิก ซึ่งองค์การเลือกตั้งสมาชิกพฤฒสภาเป็นผู้เลือกตั้ง ภายในกำหนดสิบห้าวันนับแต่วันใช้รัฐธรรมนูญนี้

องค์การเลือกตั้งสมาชิกพฤฒสภา ประกอบด้วยผู้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอยู่ในวันสุดท้ายก่อนใช้รัฐธรรมนูญนี้

ผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้ง ต้องมีคุณสมบัติเช่นเดียวกับผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามพระราชบัญญัติการเลือกตั้ง พุทธศักราช ๒๔๗๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๓) พุทธศักราช ๒๔๗๙ โดยยกเว้นข้อห้ามตามมาตรา ๑๑ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๗๕ แต่อย่างน้อยผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องไม่เป็นข้าราชการประจำ มีอายุไม่ต่ำกว่าสามสิบห้าปี และมีวิทยฐานะไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีหรือเทียบเท่ามาแล้วไม่ต่ำกว่าห้าปี หรือเคยดำรงตำแหน่งทางราชการมาแล้วไม่ต่ำกว่าหัวหน้ากองหรือเทียบเท่า หรือเคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาแล้ว

ให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งยื่นสมัครรับเลือกตั้งด้วยตนเองต่อเลขาธิการองค์การเลือกตั้งสมาชิกพฤฒสภาภายในสิบสองวัน นับแต่วันใช้รัฐธรรมนูญนี้

วิธีการเลือกตั้งให้องค์การเลือกตั้งสมาชิกพฤฒสภากำหนดขึ้น

มาตรา ๙๑ ในวาระเริ่มแรก สภาผู้แทนประกอบด้วยสมาชิก ซึ่งราษฎรเลือกตั้งตามพระราชกฤษฎีกาดำเนินการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร พุทธศักราช ๒๔๘๘ ลงวันที่ ๒๖ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๘๘ และให้ดำเนินการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนเพิ่มจำนวนขึ้นอีก โดยถือเกณฑ์จำนวนราษฎรหนึ่งแสนคนต่อสมาชิกสภาผู้แทนหนึ่งคน ถ้าในเขตจังหวัดใดมีจำนวนราษฎรตามผลการสำรวจสำมะโนครัวครั้งสุดท้ายเกินกว่าหนึ่งแสนคน ให้จังหวัดนั้นมีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งคนต่อจำนวนราษฎรทุกหนึ่งแสนคน เศษของหนึ่งแสน ถ้าถึงกึ่งหรือกว่าให้นับเป็นหนึ่งแสน

เมื่อถือเกณฑ์จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนในเขตจังหวัดอื่นๆ ตามความในวรรคก่อน ถ้าในเขตจังหวัดใดจะมีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนเพิ่มขึ้นจากจำนวนที่ได้มีการเลือกตั้งตามพระราชกฤษฎีกาดำเนินการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร พุทธศักราช ๒๔๘๘ ลงวันที่ ๒๖ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๘๘ แล้ว ก็ให้ดำเนินการเลือกตั้งเฉพาะจำนวนที่เพิ่มขึ้นเท่านั้น

ให้มีการแบ่งเขตเลือกตั้งในจังหวัดหนึ่ง ๆ ซึ่งมีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนเพิ่มขึ้นกว่าหนึ่งคน ให้มีจำนวนราษฎรใกล้เคียงกันเท่าที่จะแบ่งได้

คุณสมบัติของผู้เลือกตั้งและผู้สมัครรับเลือกตั้งอีกทั้งหลักเกณฑ์และวิธีการเลือกตั้ง ให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติการเลือกตั้ง พ.ศ. ๒๔๗๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๓) พุทธศักราช ๒๔๗๙ โดยยกเว้นข้อห้ามตามมาตรา ๑๑ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๗๕

มาตรา ๙๒ ให้ดำเนินการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนเพิ่มขึ้นตามความในมาตรา ๙๑ ให้เสร็จสิ้นภายในกำหนดเก้าสิบวันนับแต่วันใช้รัฐธรรมนูญนี้

มาตรา ๙๓ ให้เริ่มนับอายุสภาผู้แทนตั้งแต่วันใช้รัฐธรรมนูญนี้ และให้ถือว่าสภาผู้แทนมีจำนวนสมาชิกเต็มตามที่ได้เลือกตั้งเพิ่มขึ้นในวันครบสิบห้าวันนับแต่วันเลือกตั้ง

มาตรา ๙๔ ก่อนที่สภาผู้แทนจะมีจำนวนสมาชิกเต็มตามที่ได้เลือกตั้งเพิ่มขึ้น รัฐสภาประกอบด้วยพฤฒสภาตามความในมาตรา ๙๐ และสภาผู้แทนซึ่งประกอบด้วยสมาชิกที่ได้รับเลือกตั้งตามพระราชกฤษฎีกาดำเนินการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร พุทธศักราช ๒๔๘๘ ลงวันที่ ๒๖ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๘๘

มาตรา ๙๕ ให้คณะรัฐมนตรีซึ่งบริหารราชการแผ่นดินอยู่ก่อนวันใช้รัฐธรรมนูญนี้ อยู่ในตำแหน่งเพื่อดำเนินการไปจนกว่าจะได้ตั้งคณะรัฐมนตรีขึ้นใหม่

มาตรา ๙๖ ถ้ามีความจำเป็นรีบด่วนในอันจะรักษาความปลอดภัยสาธารณะหรือป้องปัดภัยพิบัติสาธารณะในระหว่างเวลาที่คณะรัฐมนตรีต้องอยู่ในตำแหน่งเพื่อดำเนินการตามความในมาตรา ๙๕ พระมหากษัตริย์จะทรงตราพระราชกำหนดให้ใช้บังคับดั่งเช่นพระราชบัญญัติก็ได้

ให้นำความในวรรคสองและวรรคสามแห่งมาตรา ๗๒ มาใช้บังคับแก่กรณีดั่งกล่าวในวรรคก่อนโดยอนุโลม

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

ปรีดี พนมยงค์

นายกรัฐมนตรี

(๖๓ ร.จ. ๓๐๘ ตอนที่ ๓๐ ลงวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๔๘๙)

หมายเหตุเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญสามฉบับ

โดย

สุพจน์ ด่านตระกูล

ในการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ นายปรีดี พนมยงค์ หนึ่งในคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองและเป็นผู้รับผิดชอบในด้านการเมืองซึ่งได้รับมอบหมายให้เป็นผู้เขียนคำแถลงการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครองและร่างธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕ ได้เรียกการเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งนั้นว่า**ระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ**[๑] คือเปลี่ยนจากระบอบที่กษัตริย์มีอำนาจอย่างล้นพ้นมาเป็นการจำกัดภายใต้รัฐธรรมนูญ

ในทรรศนะของนายปรีดี พนมยงค์ ต่อความหมายของคำว่าระบอบประชาธิปไตยนั้น ท่านหมายถึงประชาธิปไตยรอบด้านคือ เศรษฐกิจประชาธิปไตย การเมืองประชาธิปไตยและวัฒนธรรมหรือทรรศนะสังคมประชาธิปไตย[๒] ท่านจึงได้ระบุไว้อย่างหนักแน่นในมาตรา ๑ แห่งธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราวว่า**อำนาจสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย**[๓] อันหมายถึงอำนาจทางการเมือง อำนาจทางเศรษฐกิจ และอำนาจทางวัฒนธรรมหรือทรรศนะสังคม

ในสามอำนาจดังกล่าวข้างบนนี้ อำนาจเศรษฐกิจเป็นอำนาจพื้นฐาน ส่วนอำนาจทางการเมืองและวัฒนธรรมหรือทรรศนะสังคมเป็นอำนาจเบื้องบน

ในการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อเช้ามืด ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ นั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงเพียงอำนาจเบื้องบนบางส่วนที่เรียกว่าการเมือง คือจากการเมืองที่กษัตริย์มีอำนาจล้นพ้นมาเป็นการจำกัดให้อยู่ภายใต้กฎหมายที่เรียกว่าธรรมนูญการปกครอง ส่วนอำนาจทางเศรษฐกิจอันเป็นอำนาจพื้นฐานยังคงอยู่กับกลุ่มอำนาจเก่าอยู่เช่นเดิมและพร้อมกับที่อำนาจทางวัฒนธรรมหรือทรรศนะสังคมก็ยังคงเป็นวัฒนธรรมและทรรศนะสังคมศักดินาอยู่เช่นเดิมเช่นกัน นายปรีดี พนมยงค์จึงเรียกการเปลี่ยนแปลงการปกครองในเช้ามืดวันนั้นว่า เป็นระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ

แต่โดยที่ความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ที่ได้แสดงเจตนารมณ์ออกมาทางแถลงการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งนายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา หัวหน้าคณะราษฎร ได้อ่านประกาศต่อหน้าแถวทหารและประชาชนในเช้ามืดวันนั้นคือประชาธิปไตยรอบด้าน[๔]

ดังนั้นในเวลาต่อมานายปรีดี พนมยงค์จึงได้ร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจเพื่อแปรเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจศักดินาและทุนนิยมที่เพิ่งแตกหน่ออ่อน มาเป็นเศรษฐกิจแบบการสหกรณ์ แต่ไม่เหมือนกับสหกรณ์ดั่งที่เป็นอยู่ในทุกวันนี้ สหกรณ์ที่คิดใหม่ได้วางหลักไว้ครบรูป เป็นสหกรณ์ทั้งในการที่ทำให้เกิดทรัพย์ หมายความว่า เราจะหาเครื่องมือช่วยเหลือทั้งในทางเทคนิคในการกสิกรรมด้วย และช่วยจนการเคลื่อนที่ หมายความว่าช่วยในการให้สินค้าจำหน่ายไป ตลอดจนการที่จะหาของรับประทานด้วย ซึ่งหมายความว่าเป็นสหกรณ์ที่จะหมุนรอบตัวโดยครบรูป[๕]

นายปรีดี พนมยงค์ได้ให้เหตุผลในการวางรูปเศรษฐกิจแบบใหม่นี้ว่า *"การบำรุงความสุขของราษฎรนี้เป็นจุดประสงค์อันยิ่งใหญ่ของข้าพเจ้าในการทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ข้าพเจ้ามิได้ปรารถนาที่จะเปลี่ยนพระเจ้าแผ่นดินองค์เดียวมาเป็นหลายองค์ ซึ่งเป็นการปกครองแบบ*

ประชาธิปไตยแต่เปลือกนอกเท่านั้น ข้าพเจ้ามุ่งต่อสาระสำคัญคือบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎร และถือว่ารัฐธรรมนูญเปรียบประดุจกุญแจที่จะไขประตูเปิดช่องทางให้ราษฎรได้มีส่วนมีเสียงในการปกครอง ให้จัดถูกต้องตามความต้องการของตน และเมื่อประตูที่กีดกั้นอยู่ได้เปิดออกมาแล้ว รัฐบาลก็จะต้องนำราษฎรผ่านประตูนั้นเข้าไปสู่ชัยภูมิแห่งความสุขสมบูรณ์ มิใช่นำให้ราษฎรเดินถอยหลังเข้าคลอง"[๖]

อนึ่ง ก่อนที่นายปรีดี พนมยงค์จะร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจฉบับนี้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้รับสั่งให้เข้าเฝ้าพร้อมกับนายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา เพื่อทรงซักถามแนวทางเศรษฐกิจ และพระองค์ได้รับสั่งชมเชยเห็นชอบด้วย และรับสั่งต่อไปว่าพระองค์ชอบแบบโซเชียลิสม์ จึงรับสั่งให้หลวงประดิษฐ์ฯ ไปจัดการเขียนโครงการขึ้น[๗]

โดยวิธีการเศรษฐกิจดังกล่าวนี้ เป็นการเปลี่ยนแปลงจากระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญอีกก้าวหนึ่ง เป็นระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ และจึงจะสามารถสร้างความสุขสมบูรณ์ให้กับประชาชนได้ตามเจตนารมณ์ของแถลงการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕

ประชาธิปไตยทางการเมืองโดยนิตินัย เช่น มีเสรีภาพ มีการเลือกตั้ง มีระบบรัฐสภา หาใช่ประชาธิปไตยที่แท้จริงไม่ เพราะในทางพฤตินัย ผู้ใดมีทุนมากก็สามารถใช้สิทธิประชาธิปไตยได้มากกว่าคนมีทุนน้อยและผู้ไร้สมบัติยากจน ประชาธิปไตยจะสมบูรณ์ก็ต้องให้ปวงชนมีความเสมอภาคกันในทางปฏิบัติ ในการนั้นก็จักต้องให้ปัจจัยการผลิตทั้งหลายเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมของสังคม[๘]

ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕ ผู้แทนคณะราษฎรจำนวน ๗ นาย คือพระยาสรยุทธเสนี พระประศาสน์พิทยายุทธ์ หลวงวีระโยธา หลวงประดิษฐ์มนูธรรม นายประยูร ภมรมนตรี นายจรูญ ณ บางช้าง และนายสงวน ตุลารักษ์ ได้นำขึ้นทูลเกล้าฯ เพื่อทรงลงพระปรมาภิไธย เมื่อวันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๔๗๕ พร้อมด้วยพระราชกำหนดนิรโทษกรรม (แก่ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง)

ในวันนั้นพระองค์ทรงลงพระปรมาภิไธยแต่พระราชกำหนดนิรโทษกรรมฉบับเดียว ส่วนธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พระองค์ทรงขอไว้พิจารณาก่อน ต่อวันรุ่งขึ้นคือ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ พระองค์จึงทรงลงพระปรมาภิไธย โดยทรงเพิ่มเติมข้อความ**ชั่วคราว**ลงไปในท้ายชื่อของธรรมนูญฉบับนั้น[๙]

ธรรมนูญฉบับนี้ มีทั้งหมด ๓๙ มาตรา

เริ่มต้นด้วยมาตรา ๑ ว่า

"**อำนาจสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย**" และได้จัดรูปแบบบริหารราชการแผ่นดินไว้ดังนี้

๑) พระมหากษัตริย์ (มาตรา ๓,๔,๕,๖,๗)

๒) สภาผู้แทนราษฎร (มาตรา ๘,๙,๓๓,๓๔)

๓) คณะกรรมการราษฎร (มาตรา ๕,๗,๒๘,๒๙,๓๐,๓๕,๓๖,๓๗)

๔) เสนาบดี (มาตรา ๓๑)

๕) ศาล (มาตรา ๓๙)

โดยประชาชนเป็นผู้**เลือกตั้ง**สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ให้เป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยแทนปวงชนในวาระเริ่มแรกหรือ**สมัยที่** ๑ คือภายในระยะ ๖ เดือน นับแต่ใช้ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินฯ ใช้วิธีการ**แต่งตั้ง** แต่หลังจากนั้นแล้วเรียกว่า**สมัยที่** ๒ ผู้แทนราษฎรส่วนหนึ่งจะมาจากการ**เลือกตั้ง**ของราษฎร เรียกว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร**ประเภท** ๑ ซึ่งมีจำนวนเท่ากับผู้แทนราษฎรที่มาจากการแต่งตั้งที่

เรียกว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร**ประเภท ๒** ประกอบกันขึ้นเป็น**สภาผู้แทนราษฎร** และภายในไม่เกิน ๑๐ ปี หรือเรียกว่า **สมัยที่ ๓** นับแต่วันประกาศใช้ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินฯ สภาผู้แทนราษฎรจะมีสมาชิกแต่เพียงประเภท ๑ ประเภทเดียว ประเภทแต่งตั้งหรือประเภท ๒ เป็นอันยกเลิกไป

ตามธรรมนูญการปกครองแผ่นดินฯ ฉบับนี้ คณะราษฎรมีความมุ่งหมายที่จะควบคุมดูแลการปกครองแผ่นดิน เพื่อจัดการบ้านเมืองให้เข้ารูปเข้ารอยของระบอบประชาธิปไตยภายใน ๑๐ ปี คือตั้งแต่ปี ๒๔๗๕-๒๔๘๕ แต่ถึงกระนั้น ในระหว่างเวลาดังกล่าวนี้ก็จะมีผู้แทนราษฎรประเภทแต่งตั้งและเลือกตั้งฝ่ายละครึ่ง ประกอบเป็นสภาผู้แทนราษฎร หลังจาก ๑๐ ปีแล้วจึงจะมอบอำนาจอธิปไตยสมบูรณ์ให้แก่ปวงชน คือยกเลิกสมาชิกผู้แทนราษฎรประเภท ๒ ที่มาจากการแต่งตั้ง **อันเป็นความจำเป็นเฉพาะหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างการถ่ายเทอำนาจเก่าไปสู่อำนาจใหม่** ต่อจากนั้นผู้แทนราษฎรก็จะมีอยู่เพียงประเภท ๑ ประเภทเดียวที่ราษฎรเลือกตั้งเข้ามาเป็นผู้แทนใช้อำนาจอธิปไตยแทนปวงชน

โดยสภาผู้แทนราษฎร เป็นผู้เลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนายหนึ่งขึ้นเป็น**ประธานคณะกรรมการราษฎร** และประธานคณะกรรมการราษฎรเลือกสมาชิกแห่งสภานั้น ๑๔ นาย ด้วยความเห็นชอบของสภานั้นขึ้นเป็น**คณะกรรมการราษฎร**

โดยคณะกรรมการราษฎร มีอำนาจและหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามที่ประสงค์ของสภาฯ (มาตรา ๒๘) เป็นผู้วางโครงการและกำหนดนโยบายบริหารราชการแผ่นดิน และ**รับผิดชอบต่อสภาผู้แทนราษฎร**

โดยเสนาบดีกระทรวงต่างๆ ซึ่ง**คณะกรรมการราษฎรเป็นผู้แต่งตั้ง**ในพระปรมาภิไธยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (มาตรา ๓๕) เป็นผู้ปฏิบัติตินโยบายบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายที่คณะกรรมการราษฎรโดยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎรเป็นฝ่ายกำหนดขึ้น และเสนาบดีกระทรวงต่าง ๆ เป็นผู้**รับผิดชอบต่อคณะกรรมการราษฎร**ในกิจการทั้งปวง (มาตรา ๓๑)

โดยศาล เป็นฝ่ายระงับข้อพิพาทให้เป็นไปตามกฎหมายที่ใช้อยู่ในขณะนั้น

โดยรูปแบบบริหารราชการแผ่นดินดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่า**คณะกรรมการราษฎร** เป็นฝ่ายกำหนดนโยบายและวางโครงการ ไม่ได้ลงไปบริหารราชการแผ่นดินโดยตรงอย่างเช่น**คณะรัฐมนตรี**ในปัจจุบัน แต่ได้มอบการบริหารราชการแผ่นดินให้แก่**เสนาบดี**มืออาชีพ ผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชาที่เหมาะสมกับกระทรวงนั้น ๆ และเสนาบดีนั้น ๆ ก็จะปฏิบัติบริหารราชการแผ่นดินตามนโยบายและโครงการที่ได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการราษฎรเท่านั้น และภายใต้การ**กำกับ**ของคณะกรรมการราษฎร

โดยรูปแบบบริหารราชการแผ่นดินเช่นนี้ สภาผู้แทนราษฎรจึงเป็น**สภาสูงสุดแห่งชาติ** เป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยแทนปวงชนผ่านทางคณะกรรมการราษฎร และคณะกรรมการราษฎรก็คือ**สภาบริหารราชการแผ่นดิน** มีหน้าที่วางโครงการและนโยบายแห่งชาติ (โดยความเห็นชอบของสภาสูงสุดแห่งชาติ) ส่วนเสนาบดีเป็นฝ่าย**ปฏิบัติการบริหาร** ตามโครงการและนโยบายแห่งชาติ

ดังกล่าวนี้คือรูปแบบบริหารราชการแผ่นดินตามธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕ ซึ่งแตกต่างจากรูปแบบบริหารราชการแผ่นดินตามรัฐธรรมนูญฉบับต่อ ๆ มา

จากการที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้ต่อท้ายคำว่า**ชั่วคราว** เข้าไว้ในธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม นายปรีดี พนมยงค์ในนามบรรดาศักดิ์หลวงประดิษฐ์มนูธรรม ได้เสนอต่อสภาผู้แทนราษฎรในสมัยเปิดประชุมครั้งแรกนั้นเอง ให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมธรรมนูญการปกครองเสียใหม่ให้เรียบร้อยบริบูรณ์ ซึ่งสภาผู้แทนราษฎรได้แต่งตั้งอนุกรรมการขึ้นชุดหนึ่ง เพื่อแก้ไขเพิ่มเติมธรรมนูญการปกครองนั้น คณะอนุกรรมการชุดนี้มีด้วยกัน ๗ นายคือ พระยามโนปกรณ์นิติธาดา พระยาเทพวิทุร

พหุลศรุตาบดี พระยามานวราชเสวี พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์ พระยาปรีดานฤเบศร์ หลวงประดิษฐ์มนูธรรม หลวงสินาดโยธารักษ์[๑๐] ต่อมาได้มีการแต่งตั้งเพิ่มเติมอีก ๒ นายคือ พระยาศรีวิสารวาจา และพระยาราชวังสัน โดยพระยามโนปกรณ์นิติธาดา เป็นประธานคณะอนุกรรมการ

จะเห็นได้ว่าในจำนวนคณะอนุกรรมการ ๙ นายนั้น มีหลวงประดิษฐ์มนูธรรมหรือนายปรีดี พนมยงค์ แต่ผู้เดียวเท่านั้นที่เป็นสมาชิกคณะราษฎรหรือคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง นอกนั้นอีก ๘ นายล้วนแต่เป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในระบอบเก่าทั้งสิ้น

คณะอนุกรรมการดังกล่าว ได้แก้ไขเพิ่มเติมจนแล้วเสร็จ มีทั้งหมด ๖๘ มาตรา รวมทั้งบทเฉพาะกาล ๕ มาตราและเรียกชื่อว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕

ก่อนนำเข้าสู่การพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎร ประธานคณะอนุกรรมการยกร่างรัฐธรรมนูญ ได้เสนอร่างรัฐธรรมนูญที่ยกร่างเสร็จแล้วนั้นต่อสมาชิกสภา เพื่อนำไปพิจารณาเป็นการล่วงหน้าก่อนที่สภาฯ จะได้ประชุมพิจารณาแก้ไขเพิ่มเติมเพื่อประกาศใช้เป็นกฎหมายต่อไป

ในการประชุมสภาฯ วันนี้ พระยามโนปกรณ์นิติธาดา ได้แถลงอธิบายร่างรัฐธรรมนูญเพื่อความเข้าใจของสมาชิกทั้งหลาย มีความบางตอนว่า ดังนี้

"ในนามของกรรมการ ซึ่งสภานี้ได้ตั้งให้ไปพิจารณาร่างพระธรรมนูญ บัดนี้ได้ทำเสร็จแล้ว ดั่งที่เจ้าพนักงานได้แจกไปแล้วนั้น จึงนำมาเสนอต่อสภา เพราะเหตุที่ร่างใหม่นี้แลดูแต่เผินๆ แล้ว จะเห็นว่าผิดกับพระธรรมนูญฉบับชั่วคราวที่ใช้อยู่บัดนี้มากๆ แต่ข้าพเจ้าขอเสนอว่าถ้าอ่านไปจนตลอดแล้ว ในหลักการสำคัญนั้นไม่ได้มีข้อผิดเพี้ยนไปเลย กล่าวคือร่างใหม่นี้ก็เป็นรูปพระธรรมนูญอย่าง**ราชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ** เช่นเดียวกับพระราชบัญญัติธรรมนูญชั่วคราวฉบับเดิม เว้นแต่ว่าได้จัดรูปเสียใหม่ เติมข้อความลงไปบ้างที่เห็นว่าควรเพิ่มเติม ตัดข้อความออกเสียบ้างที่เห็นว่าควรตัด ในการจัดตั้งรูปก็ตาม ในการเพิ่มเติมข้อความหรือตัดข้อความก็ตาม อนุกรรมการได้ค้นคว้าหาแบบแผนธรรมนูญที่เขาทำกันมาแล้วในนานาประเทศ เพื่อเป็นแบบอย่างและดัดแปลงเสียบ้างในข้อที่เห็นว่าไม่เหมาะแก่ฐานะในเมืองเรา

"อนึ่ง ข้าพเจ้าขอเสนอด้วยว่า **ในการร่างพระธรรมนูญนี้ อนุกรรมการได้ทำการติดต่อกับสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตลอดเวลา จนถึงอาจจะกล่าวได้ว่า ได้ร่วมมือกันทำข้อความตลอดในร่างที่เสนอมานี้** ได้ทูลเกล้าฯ ถวายและทรงเห็นชอบด้วยทุกประการแล้ว และที่กล่าวว่าทรงเห็นชอบนั้น ไม่ใช่เพียงแต่ทรงเห็นชอบด้วยข้อความที่กราบบังคมทูลขึ้นไป ยิ่งกว่านั้น**เป็นที่พอพระราชหฤทัยมาก** บัดนี้ข้าพเจ้าขอโอกาสกล่าวถึงข้อความในรัฐธรรมนูญนี้บ้างเพียงเป็นข้อความนำความคิดของท่านทั้งหลายที่จะไปพิจารณาและจะได้นำมาโต้เถียงกันในวันหน้า"[๑๑]

โดยที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงพอพระราชหฤทัยในรัฐธรรมนูญฉบับนี้เป็นอันมาก ดังที่พระยามโนปกรณ์นิติธาดาแถลงข้างต้น พระองค์ยังได้ทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทาน**พระราชดำรัส** ที่พระองค์ทรงเตรียมไว้กล่าวในวันพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับนี้ให้เป็น**พระราชปรารภ**ของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ด้วย ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของรัฐธรรมนูญ และยังได้ให้โหรหลวงหาฤกษ์ยามวันประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับนี้คือ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ และทรงเห็นว่ารัฐธรรมนูญเป็นของศักดิ์สิทธิ์และเป็นของที่ควรจะขลัง จึงทรงแนะนำให้เขียนไว้ในสมุดไทย ดังปรากฏอยู่ที่รัฐสภาขณะนี้

อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่า ในภายหลังเมื่อเกิดข้อขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับพระองค์ท่านในบางเรื่อง ได้ตรัสว่า ไม่ทรงเห็นด้วยกับรัฐธรรมนูญฉบับนี้ และทรงยกเป็นเหตุหนึ่งในการสละราชสมบัติ[๑๒]

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ มีความแตกต่างกับธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕ ในด้านโครงสร้างการบริหารราชการแผ่นดิน แต่ก็คงยังอยู่ในระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญนั้นเอง ซึ่งพระยามโนปกรณ์นิติธาดาประธานคณะกรรมการราษฎรและประธานอนุกรรมการยกร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ได้พูดไว้อย่างแจ่มชัดในคราวที่แถลงต่อสภาผู้แทนราษฎรดังกล่าวข้างต้นที่ว่า "ร่างใหม่นี้ก็เป็นรูปพระธรรมนูญอย่าง**ราชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ**" นอกจากนี้ยังมีการหมกเม็ดเผด็จการที่เคลือบน้ำตาลประชาธิปไตยเอาไว้ด้วย อันเป็นบาทก้าวแรกของฝ่ายอนุรักษ์นิยมที่ประสบความสำเร็จในการช่วงชิงอำนาจคืนจากคณะราษฎร โดยผ่านทางรัฐธรรมนูญ จึงไม่เป็นที่สงสัยว่าทำไมพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ท่านจึงพอพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่งในรัฐธรรมนูญฉบับนี้

โครงสร้างการบริหารราชการแผ่นดินเดิมที่มี**คณะกรรมการราษฎร ประธานคณะกรรมการราษฎร**และ**กรรมการราษฎร** ที่บริหารราชการแผ่นดินผ่านทาง**เสนาบดี** เปลี่ยนเป็น**คณะรัฐมนตรี นายกรัฐมนตรี** และ**รัฐมนตรี** โดยคณะรัฐมนตรีลงมาบริหารราชการแผ่นดินโดยตรงและโดยรับผิดชอบต่อสภาผู้แทนราษฎร (เช่นเดิม)

ในมาตรา ๑ ของธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราวระบุไว้อย่างชัดเจนและหนักแน่นว่า "**อำนาจสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย**" มากลายเป็นมาตรา ๒ ของรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ระบุไว้ว่า "**อำนาจอธิปไตยย่อมมาจากปวงชนชาวสยาม พระมหากษัตริย์เป็นประมุขทรงใช้อำนาจโดยบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้**"

คำว่า**เป็นของ**ตามธรรมนูญฉบับเก่าเปลี่ยนมาเป็น**มาจาก**ตามรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ถ้าอ่านโดยไม่เพ่งพิจารณาก็จะเห็นไม่แตกต่างกัน แต่ถ้าหยุดพิจารณาสักนิดก็จะเห็นถึงความแตกต่างของคำทั้งสองทั้งด้านอักษรศาสตร์และนิรุกติศาสตร์

ข้าว**เป็นของ**ชาวนา กับข้าว**มาจาก**ชาวนา ย่อมจะมีความหมายแตกต่างกันอย่างแน่นอน

ข้าว**เป็นของ**ชาวนา ซึ่งชาวนามีสิทธิ์อย่างสมบูรณ์ที่จะจัดการกับข้าวนั้น

แต่ข้าว**มาจาก**ชาวนา ซึ่งบัดนี้มาอยู่ในไซโลของพ่อค้าส่งออก ก็เป็นสิทธิ์ของพ่อค้าส่งออกอย่างสมบูรณ์ที่จะจัดการกับข้าวนั้น โดยชาวนาไม่มีสิทธิ์แม้แต่น้อย (ทั้ง ๆ ที่ข้าว **มาจาก**นาก็จริง) เพราะข้าวไม่ได้**เป็นของ**ชาวนาเสียแล้ว หาก**เป็นของ**พ่อค้าส่งออก

ฉันใดก็ฉันนั้น อำนาจอธิปไตยย่อม**มาจาก**ปวงชนชาวสยาม ใช่, แต่ในเมื่ออำนาจอธิปไตยนั้นมาอยู่ในกำมือของนักธุรกิจการเมือง ตามกลไกของระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ มันก็กลาย**เป็นของ**นักธุรกิจการเมืองไป (เช่นเดียวกับข้าว**มาจาก**ชาวนาที่มา**เป็นของ**พ่อค้าส่งออก) หาใช่**เป็นของ**ปวงชนชาวสยามไม่ นักธุรกิจการเมืองจึงใช้อำนาจอธิปไตยที่**มาจาก**ปวงชนชาวสยาม เพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มพวกเขาเองหรือชนชั้นของเขาเอง ดังที่ปรากฏเป็นความจริงอยู่ในขณะนี้

แต่อย่างไรก็ดี ลำพังเปลี่ยนข้อความ**เป็นของ**มาเป็น**มาจาก** คงไม่เหมือนกับเรื่องข้าวเป็นของชาวนาเท่าใดนัก เพราะการเปลี่ยนอำนาจอธิปไตยของปวงชนมาเป็นของนักธุรกิจการเมืองหรือนายทุน และเพื่อผลประโยชน์ของนักธุรกิจการเมืองและนายทุนนั้นมีหลาย ๆ ปัจจัย มากกว่าเพียงเปลี่ยนคำว่า**เป็นของ**มาเป็น**มาจาก**

แต่แน่ละ, ถ้ายืนยันหนักแน่นอย่างธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว ๒๔๗๕ ว่าอำนาจสูงสุดของประเทศนั้น**เป็นของ**ราษฎรทั้งหลายย่อมจะสง่างามมากกว่าและเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกให้

ปวงชนหวงแหนและรักษาความเป็น**เจ้าของอำนาจอธิปไตย**หรืออำนาจสูงสุดของประเทศนั้นไว้ด้วยชีวิต

นายปรีดี พนมยงค์หรือหลวงประดิษฐ์มนูธรรม ท่านตระหนักดีในปัญหาเหล่านี้ แต่ท่านมีเสียงเดียวในจำนวนเก้าเสียงของคณะอนุกรรมการยกร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ดังกล่าวแล้วข้างต้น และเมื่อเข้าสู่การพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎร ก็ปรากฏว่าในสภาผู้แทนราษฎรที่คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองแต่งตั้งขึ้นจำนวน ๗๐ คน เมื่อ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ นั้น เป็นข้าราชบริพารชั้นสูงในระบอบเก่าถึง ๓๗ คน ที่เป็นสมาชิกของคณะก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองหรือคณะราษฎรมีเพียง ๓๓ คนเท่านั้น จึงกลายเป็นเสียงข้างน้อยในสภาผู้แทนราษฎรไปอีก

รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้รับการแก้ไขเป็นครั้งแรกเมื่อ ๓ ตุลาคม ๒๔๘๒ ในสมัยรัฐบาลนายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม (จอมพล ป. พิบูลสงคราม) โดยเปลี่ยนนามประเทศจากประเทศ**สยาม** เป็นประเทศ**ไทย**

เหตุผลในการเปลี่ยนนามประเทศครั้งนั้นก็เพราะความคิดเผด็จการนั้นเอง

กล่าวคือหลวงวิจิตรวาทการ ซึ่งเป็นอธิบดีกรมศิลปากร และเป็นรัฐมนตรีลอย (ไม่ว่าการกระทรวง) ร่วมอยู่ในรัฐบาลนายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม ได้รับเชิญไปฮานอยเพื่อชมกิจการโบราณคดีของสำนักตะวันออกไกลฝรั่งเศส ตอนขากลับจากฮานอยหลวงวิจิตรฯ ได้นำแผนที่ฉบับหนึ่งที่สำนักฝรั่งเศสนั้นได้จัดทำขึ้นแสดงว่ามีคนเชื้อชาติไทยอยู่มากมายหลายแห่งในแหลมอินโดจีน, ในประเทศจีนตอนใต้, ในพม่าและในมณฑลอัสสัมของอินเดีย และได้มาชี้นำให้นายกรัฐมนตรีมีความคิดที่จะรวมชนเชื้อชาติไทยในประเทศต่าง ๆเข้าเป็นมหาอาณาจักรเดียวกัน ทำนองที่ฮิตเล่อร์กำลังทำอยู่ในยุโรปในการรวมชนเชื้อชาติเยอรมันในประเทศต่าง ๆ ให้เข้าอยู่ในมหาอาณาจักรเยอรมัน

ในการประชุมคณะรัฐมนตรีวันหนึ่ง นายกรัฐมนตรีได้เสนอให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาปัญหาด่วนนอกระเบียบวาระ โดยให้หลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้แถลงให้เปลี่ยนชื่อประเทศสยามเป็นประเทศไทย โดยนำสำเนาแผนที่ฉบับที่สำนักตะวันออกไกลฝรั่งเศสทำไว้ ว่าด้วยแหล่งของชนเชื้อชาติไทยต่าง ๆมาแสดงในที่ประชุมด้วย ในการนี้นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังอยู่ในขณะนั้นไม่เห็นด้วย และได้แสดงเหตุผลคัดค้านหลายประการ แต่ก็พ่ายแพ้เสียงส่วนใหญ่ในคณะรัฐมนตรี ต่อมาสภาผู้แทนราษฎรก็ได้ลงมติเห็นชอบในการเปลี่ยนชื่อประเทศ ซึ่งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ลงนามให้ตราเป็นรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม เมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๒ และได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาลงวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๔๘๒[๑๓]

ต่อมาได้แก้ไขเพิ่มเติมอีกเป็นครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓ ว่าด้วยบทเฉพาะกาลเกี่ยวกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท ๒ ที่จะสิ้นสุดลงในปี ๒๔๘๕ ได้มีการแก้ไขให้ยืดบทเฉพาะกาลออกไปอีก ๑๐ ปี ซึ่งก็หมายความว่าสภาผู้แทนราษฎรจะคงประกอบด้วยสมาชิกประเภท ๒ ต่อไปอีกจนถึงปี ๒๔๙๕ สภาได้ลงมติเห็นชอบด้วยเมื่อ ๑๙ กันยายน ๒๔๘๓ และได้ประกาศใช้เป็นกฎหมายเมื่อ ๔ ตุลาคม ๒๔๘๓[๑๔]

ต่อมาอีกในปี ๒๔๘๕ ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งเป็นการแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่ ๓ โดยรัฐบาลได้เสนอว่า ถ้ามีพฤติการณ์สำคัญกระทบถึงนโยบายภายในและภายนอกประเทศ อันเป็นการพ้นวิสัย หรือมีเหตุขัดข้องที่จะทำให้การเลือกตั้งในขณะที่กำหนดเวลาสี่ปีสิ้นสุดลงไม่ได้ ก็ให้ตราพระราชบัญญัติขยายเวลาออกไปอีกคราวละไม่เกินสองปี รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมฉบับนี้ได้ประกาศใช้บังคับเมื่อ ๓ ธันวาคม ๒๔๘๕[๑๕]

จากผลของการแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ต่อมารัฐบาลจึงได้เสนอพระราชบัญญัติขยายกำหนด

เวลาอยู่ในตำแหน่งของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรออกไปอีกไม่เกินสองปีถึง ๒ ครั้ง นับแต่การเลือกตั้งทั่วไป เมื่อ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๔๘๑ ในรัฐบาล พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา คือในปี ๒๔๘๕ ครั้งหนึ่ง และในปี ๒๔๘๗ อีกครั้งหนึ่ง อันเป็นเวลาที่อยู่ในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ สภาฯ ชุดนี้มาถูกยุบเมื่อ ๑๕ ตุลาคม ๒๔๘๘ ในรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ผู้แทนราษฎรชุดนี้จึงเป็นชุดที่มีอายุยืนยาวที่สุดในระบบรัฐสภาไทย คือตั้งแต่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๔๘๑ ถึง ๑๕ ตุลาคม ๒๔๘๘ รวมเป็นเวลาถึง ๖ ปี ๑๑ เดือนกับ ๒ วัน

ต่อมาในปี ๒๔๘๘ นายปรีดี พนมยงค์ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในขณะนั้นได้ปรารภกับนายควง อภัยวงศ์นายกรัฐมนตรีว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนี้พระมหากษัตริย์ได้พระราชทานแก่ชนชาวไทยมาแล้วเป็นปีที่ ๑๔ ปัจจุบันเหตุการณ์บ้านเมืองได้เปลี่ยนแปลงไปมากแล้ว จึงถึงเวลาแล้วที่ควรจะได้ยกเลิกบทเฉพาะกาลที่มีอยู่ในรัฐธรรมนูญฉบับนั้นและปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยเสียใหม่ และในที่สุดก็ได้นำมาซึ่งการแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ เป็นรัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ข้อความละเอียดแห่งเหตุผลในการแก้ไขปรับปรุงรัฐธรรมนูญฉบับนี้ให้ปรากฏอยู่แล้วในพระราชปรารภแห่งรัฐธรรมนูญนั้น

การยินยอมพร้อมใจของคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองหรือคณะราษฎรโดยการเสนอแนะของนายปรีดี พนมยงค์ ให้แก้ไขปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญรวมทั้งยกเลิกบทเฉพาะกาล นั่นก็หมายถึงคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองหรือคณะราษฎร ได้มอบอำนาจอธิปไตยทางการเมืองของประชาชน (อันเป็นอำนาจโดยชอบธรรมของประชาชน) ที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ใช้อำนาจนั้นแทน(โดยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์) มาเป็นเวลาอันยาวนาน ซึ่งคณะราษฎรได้ขอคืนมาจากกษัตริย์เมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ และได้ครอบครองอำนาจนั้นแทนประชาชนอยู่ ๑๔ ปี ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อกลับคืนไปให้ประชาชนตามกลไกของระบอบการปกครองที่เรียกว่าประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ เมื่อ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ (ทั้ง ๆ ที่คณะราษฎรมีสิทธิโดยชอบธรรมตามรัฐธรรมนูญที่จะยึดกุมอำนาจอธิปไตยต่อไปได้อีกถึง ๖ ปี จนถึงปี ๒๔๙๕)

เมื่อคณะราษฎรได้มอบคืนอำนาจอธิปไตยทางการเมืองให้กับประชาชน โดยประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ แล้ว คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองหรือคณะราษฎรก็ได้จบภาระหน้าที่ทางประวัติศาสตร์และสลายตัวไป สมาชิกของคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองหรือคณะราษฎรแต่ละคนก็ได้แยกย้ายกันไปปฏิบัติหน้าที่ของตน ๆ ตามอัธยาศัย เช่น ไปประกอบธุรกิจไม่เกี่ยวข้องการเมือง แต่บางส่วนก็สมัครใจรับใช้ชาติทางการเมืองต่อไป เช่น นายควง อภัยวงศ์ กับพวกอีกส่วนหนึ่งที่ไปร่วมอยู่ในพรรคประชาธิปัตย์ พลร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์กับเพื่อนอีกส่วนหนึ่งที่ไปร่วมอยู่ในพรรคแนวรัฐธรรมนูญ นายสงวน ตุลารักษ์กับเพื่อนอีกส่วนหนึ่งที่ไปร่วมอยู่ในพรรคสหชีพ เป็นต้น

รัฐธรรมนูญฉบับนี้มีทั้งหมด ๙๖ มาตรา จัดโครงสร้างของสภาออกเป็น ๒ สภา คือ สภาผู้แทนราษฎรกับพฤฒสภา แต่ละสภามีประธานสภาของตนเอง และเมื่อการประชุมร่วมกันเรียกว่ารัฐสภา โดยประธานพฤฒสภาเป็นประธานรัฐสภา ประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นรองประธานรัฐสภา และสภาทั้งสองต่างมาจากการเลือกตั้งของประชาชน

รัฐธรรมนูญฉบับนี้นับเป็นรัฐธรรมนูญที่ก้าวหน้าที่สุด ให้อำนาจอธิปไตยทางการเมืองแก่ประชาชนมากที่สุด สามารถตั้งพรรคการเมืองได้โดยไม่ต้องไปขออนุญาตและจดทะเบียน สามารถออกหนังสือพิมพ์ได้โดยไม่ต้องขออนุญาตจดทะเบียน (เพียงแต่แจ้งให้พนักงานการพิมพ์ทราบเท่านั้น) นอกจากนั้น

ยังให้สิทธิที่จะนิยมลัทธิใดๆได้ จึงปรากฏว่ามีหนังสือพิมพ์และเอกสารตีพิมพ์เกี่ยวกับลัทธิการเมืองต่างๆ ออกมาอย่างมากมาย รวมทั้งเอกสารตีพิมพ์เผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ และหนังสือพิมพ์ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เช่นหนังสือพิมพ์มหาชนเป็นต้น และมีการเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยอย่างเปิดเผยทั้งในสภาและนอกสภา และพระราชบัญญัติว่าด้วยคอมมิวนิสต์อันเป็นกฎหมายจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชน (ที่ประกาศใช้มาตั้งแต่สมัยรัฐบาลพระยามโนฯ ๒ เมษายน ๒๔๗๖) ก็ได้ถูกประกาศยกเลิกภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับนี้เมื่อปี ๒๔๘๙

แต่รัฐธรรมนูญฉบับนี้อยู่ได้เพียง ๑ ปีกับ ๖ เดือน ก็ได้ถูกยกเลิกไปโดยคณะรัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ ที่มีจอมพลผิน ชุณหะวัณเป็นหัวหน้า ยึดอำนาจจากรัฐบาล พล. ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ แล้วสถาปนารัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ หรือที่เรียกว่ารัฐธรรมนูญใต้ตุ่มขึ้นมาแทน

จึงเป็นอันว่าอำนาจอธิปไตยทางการเมืองของประชาชนที่คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองหรือคณะราษฎร ขอคืนมาจากกษัตริย์เมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ แล้วส่งมอบคืนให้กับประชาชนอันเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย โดยผ่านทางรัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ เมื่อ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ก็ได้ถูกคณะรัฐประหาร ๙ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ ปล้นเอาไป และนับแต่บัดนั้น สิ่งที่เรียกว่าวงจรอุบาทว์ก็เกิดขึ้นจนถึงบัดนี้

จึงไม่เป็นการชอบธรรมและไร้คุณธรรมเป็นอย่างยิ่งที่จะไปกล่าวโจมตีคณะราษฎรว่าเป็นต้นเหตุของความล้มเหลวของระบอบประชาธิปไตย ดังข้อเท็จจริงที่กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า

๑. การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ เป็นการเปลี่ยนแปลงจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบ**ราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ** ซึ่งพระยามโนปกรณ์นิติธาดาเรียกว่าระบอบ**ราชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ** อันเป็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ซึ่งเป็นบาทก้าวแรกที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเพื่อสถาปนาระบอบประชาธิปไตยต่อไป

๒. นายปรีดี พนมยงค์ได้ร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจ เป็นบาทก้าวต่อมา เพื่อแปรเปลี่ยนระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญให้เป็นระบอบประชาธิปไตย ตามเจตนารมณ์ของแถลงการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่ก็ถูกขัดขวางโดยกลุ่มพลังเก่า จึงไม่อาจสถาปนาระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงขึ้นมาได้ คือเศรษฐกิจประชาธิปไตย การเมืองประชาธิปไตยและวัฒนธรรมหรือทรรศนะสังคมประชาธิปไตย

๓. ต่อมานายปรีดี พนมยงค์ได้สนับสนุนให้แก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ เพื่อมอบอำนาจอธิปไตยทางการเมือง หรือประชาธิปไตยทางการเมืองหรือการเมืองประชาธิปไตย ที่คณะราษฎรยึดกุมอยู่คืนกลับให้ประชาชน โดยผ่านทางรัฐธรรมนูญฉบับที่ได้แก้ไขเพิ่มเติมนั้นแล้ว เมื่อ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ซึ่งรัฐบาล พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ได้รับมอบความไว้วางใจจากประชาชนตามกระบวนการระบบรัฐสภา ให้ใช้อำนาจนั้นแทน แต่ก็ได้ถูกจอมพลผิน ชุณหะวัณและคณะที่เรียกว่าคณะรัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ ปล้นชิงเอาอำนาจนั้นไปเมื่อ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ และนับแต่บัดนั้นจนถึงบัดนี้ อำนาจอธิปไตยทางการเมืองไม่เคยกลับคืนมาสู่ประชาชนเลย แต่วนเวียนอยู่ในวัฏจักรที่เรียกกันว่าวงจรอุบาทว์ ดังปรากฏข้อเท็จจริงอยู่ในรัฐธรรมนูญทุกฉบับนับแต่รัฐธรรมนูญใต้ตุ่มเป็นต้นมา จนถึงรัฐธรรมนูญฉบับ รสช.ในปัจจุบัน (๒๕๓๕)

เชิงอรรถ

๑. บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎรและระบอบประชาธิปไตย : ปรีดี พนมยงค์
๒. แถลงการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕
๓. ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕
๔. แถลงการณ์ฯ อ้างแล้ว
๕. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๒๐/๒๔๗๕
๖. ร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐ์มนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์)
๗. คำพิพากษาคดีกบฏคดีแดงที่ ๑-๑๔/๒๔๘๒ : กรมโฆษณาการจัดพิมพ์
๘. เราจะต่อต้านเผด็จการได้อย่างไร : ปรีดี พนมยงค์
๙. ข้อเสนอของนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส ต่อ ฯพณฯ สัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี เรื่อง วิธีส่งเสริมให้ราษฎรสนใจประชาธิปไตย : ปรีดี พนมยงค์
๑๐. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๑/๒๔๗๕
๑๑. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๓๔/๒๔๗๕(วิสามัญ)
๑๒. บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎรและระบอบประชาธิปไตย : ปรีดี พนมยงค์
๑๓. สยามกับปัญหาสงครามในยุคปรมาณู : ปรีดี พนมยงค์
๑๔. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรปี ๒๔๘๓ (สามัญ) ครั้งที่ ๘ หน้า ๓๖๗
๑๕. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรปี ๒๔๘๕(วิสามัญ) ครั้งที่ ๑๕ วันที่ ๒๘ กันยายน ๒๔๘๕

(แบบ ม.น.๒)

บัญชีมูลนิธิหรือหนังสือให้อำนาจจัดตั้ง เปลี่ยนแปลงมูลนิธิ

ที่ทำการพนักงานเจ้าหน้าที่	ศาลาว่าการกรุงเทพมหานคร
เลขหมายทะเบียน	เลขทะเบียนลำดับที่ ๒๒๒๑
นามมูลนิธิ	"มูลนิธิ ปรีดี พนมยงค์"
ที่ตั้งสำนักงานแห่งใหญ่	เลขที่ ๑๗๒ ซอยสวนพลู สาธรใต้ แขวงทุ่งมหาเมฆ เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร
วัตถุที่ประสงค์โดยย่อ	ให้การบำรุงกิจการของวัดพนมยงค์ จัดตั้งอนุสรณ์สถาน ส่งเสริมกิจการสาธารณกุศล จัดตั้งสถาบันส่งเสริมการวิจัย เผยแพร่การพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม ฯลฯ
นาม ที่อยู่และอาชีพ ของผู้จัดการ	ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ อยู่บ้านเลขที่ ๑๗๒ ซอยสวนพลู ถนนสาธรใต้ แขวงทุ่งมหาเมฆ เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร
วัน เดือน ปี	๒๐ มิถุนายน ๒๕๓๑

(ลงนาม).....

(นายศรีสิทธิ์ วาศิกศิริ)

พนักงานเจ้าหน้าที่

รักษาการในตำแหน่งปลัดกรุงเทพมหานคร ปฏิบัติราชการแทน

ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร

สถาบันปรีดี พนมยงค์

เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่ ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ มูลนิธิปรีดี พนมยงค์ จึงจัดสร้างสถาบันปรีดี พนมยงค์ ขึ้น ณ ซอยทองหล่อ ถนนสุขุมวิท กรุงเทพฯ บนเนื้อที่ ๓๗๑ ตารางวา ซึ่งมูลนิธิไชยวนา ได้อุทิศให้เพื่อดำเนินกิจกรรม *สร้างสรรค์ยังประโยชน์ต่อประชาชนทั่วไป*

กิจกรรมของสถาบัน

๑. ดำเนินกิจกรรมในรูปองค์กรพัฒนาเอกชน

๒. ค้นคว้า วิจัยความคิด หลักการดำเนินงานเพื่อพัฒนาสังคม ทางด้านต่างๆ เช่น ประวัติศาสตร์ กฎหมาย เศรษฐศาสตร์การเมือง พุทธศาสตร์ ฯลฯ ทั้งนี้ โดยเชิดชูหลักการคุณธรรมนำการเมือง

๓. ช่วยเหลือและให้บริการทางกฎหมายแก่ประชาชน ตลอดจนเป็นศูนย์ประสานงานของชมรมด.ม.ธ.ก.

๔. ร่วมมือกับองค์กรพัฒนาเอกชนอื่นๆ ในเรื่อง การวิจัย, สัมมนา, อบรม

๕. เป็นสถานที่จัดนิทรรศการ ปาฐกถา สัมมนา อภิปราย ตลอดจนกิจกรรมโสตทัศนะ และการพิมพ์หนังสือเผยแพร่ต่างๆ

๖. ให้การสนับสนุนส่งเสริม ตลอดจนจัดแสดงกิจกรรมทางด้านศิลป วัฒนธรรม ดนตรี การละคร

รายนามคณะกรรมการมูลนิธิปรีดี พนมยงค์

กรรมการจัดการ

๑.	ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์	ประธานกรรมการ
๒.	นายเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์	รองประธานกรรมการ
๓.	นายไสว สุทธิพิทักษ์	รองประธานกรรมการ
๔.	นายศิริ สันตะบุตร	กรรมการ
๕.	นายเสน่ห์ จามริก	กรรมการ
๖.	นางสาววารี หะวานนท์	กรรมการ
๗.	นายสุภัทร สุคนธวัต	กรรมการ
๘.	นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ	กรรมการ
๙.	นายเจิมศักดิ์ ปิ่นทอง	กรรมการ
๑๐.	นางสาวประนอม โฆวินวิพัฒน์	กรรมการ
๑๑.	นายอำนาจ เย็นสบาย	กรรมการ
๑๒.	นายไชยันต์ รัชชกูล	กรรมการ
๑๓.	นายเดชา สุทธินนท์	กรรมการ
๑๔.	นายสมคิด พนมยงค์	กรรมการและเหรัญญิก
๑๕.	นายปรีชา สุวรรณฑัต	กรรมการและเลขานุการ

"การบำรุงความสุขของราษฎรนี้
เป็นจุดประสงค์อันยิ่งใหญ่ของข้าพเจ้าในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
ข้าพเจ้ามิได้ปรารถนาที่จะเปลี่ยนพระเจ้าแผ่นดินองค์เดียวมาเป็นหลายองค์
ซึ่งเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตยแต่เปลือกนอกเท่านั้น
ข้าพเจ้ามุ่งต่อสาระสำคัญ
คือบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎร"

ปรีดี พนมยงค์

ภาพโดย น.พ. พวี ตันติวงศ์

ISBN 974-88817-1-7